SOCIOLOGIA
LA ALMA MATER IASSIENSIS

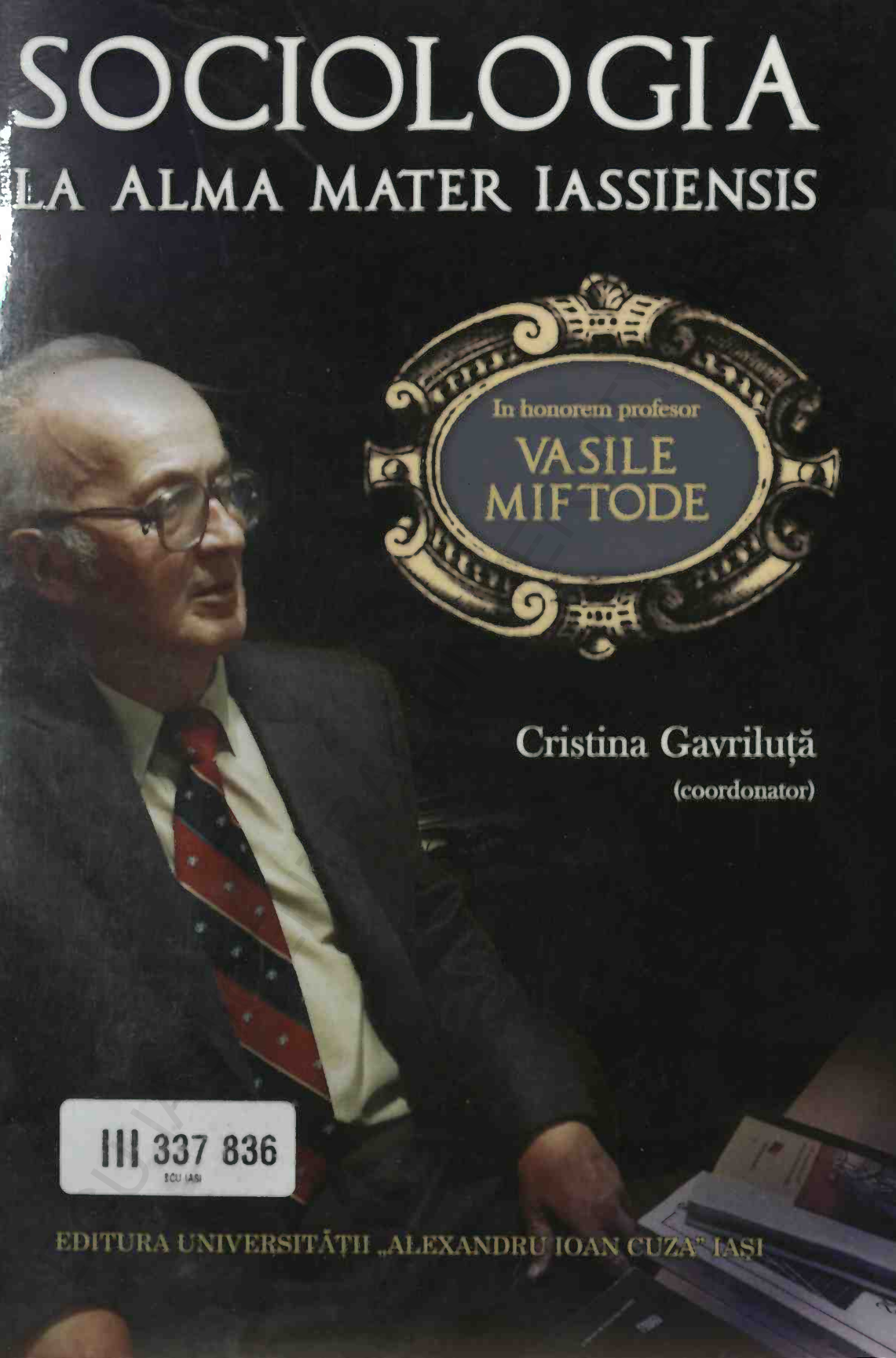

Cristina Gavriluță
(coordonator)

III 337 836
BCU IAȘI

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI

III 337 836
BCU IASI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cristina Gavriluță
(coordonator)

Sociologia la Alma Mater Iassiensis

In honorem profesor
VASILE MIFTODE

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Colecția *Personalități ale Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași*

Cristina Gavriluță este profesor la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași. Predă cursuri de *antropologie, sociologia devianței, sociologia schimbării sociale.* A urmat stagii de pregătire doctorală în Franța (*École des Hautes Études in Sciences Sociales*) și stagii de pregătire postdoctorală în Italia (Universitatea „G. D`Annunzio", Chieti-Pescara). Este autor a patru volume: *Socioantropologia fenomenelor divinatorii,* Iași, Editura Institutul European, 2008; *Sacrul și californizarea culturii,* București, Editura Paideia, 2008; (coautor) *Sociologia sportului,* Iași, Editura Polirom, 2010; *The Everyday Sacred. Symbols, Rituals, Mythologies,* Lambert Academic Publishing, Germania, 2013. Coordonează volume colective și este autor a peste șaizeci de studii și articole publicate în volume și reviste recunoscute în țară și pe plan internațional. În scrierile și conferințele sale tratează teme de interes precum: *antropologia corpului, epistemologie socială, patologii sociale, ipostaze sociale ale sacrului* etc.

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Conțiu Tiberiu Șoitu
Prof.univ.dr. Nicu Gavriluță
Conf.univ.dr. Romeo Asiminei

Redactor: Elena Buscă
Tehnoredactare: Florentina Cruceresc, Luminița Răducanu
Coperta: Manuela Oboroceanu

ISBN 978-606-714-361-4

© 2017, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

768926

Cristina Gavriluță
(coodonator)

Sociologia
la Alma Mater Iassiensis

In honorem profesor
VASILE MIFTODE

Cuvânt-înainte de Conțiu-Tiberiu Șoitu

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "M. EMINESCU" IAȘI
- 2. MAI. 2023
ALE

0 00001135059 BCU IAȘI

Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi
2017

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
OMAGIU. Miftode, Vasile
Sociologia la Alma Mater Iassiensis: in honorem profesor Vasile Miftode
/ coord.: Cristina Gavriluţă; cuvânt înainte de Conţiu-Tiberiu Şoitu. - Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2017
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-714-361-4

I. Gavriluţă, Cristina (coord.)
II. Conţiu, Tiberiu Şoitu (pref.)

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Vasile Miftode

BCU IASI/O... UNIVERSITY LIBRARY

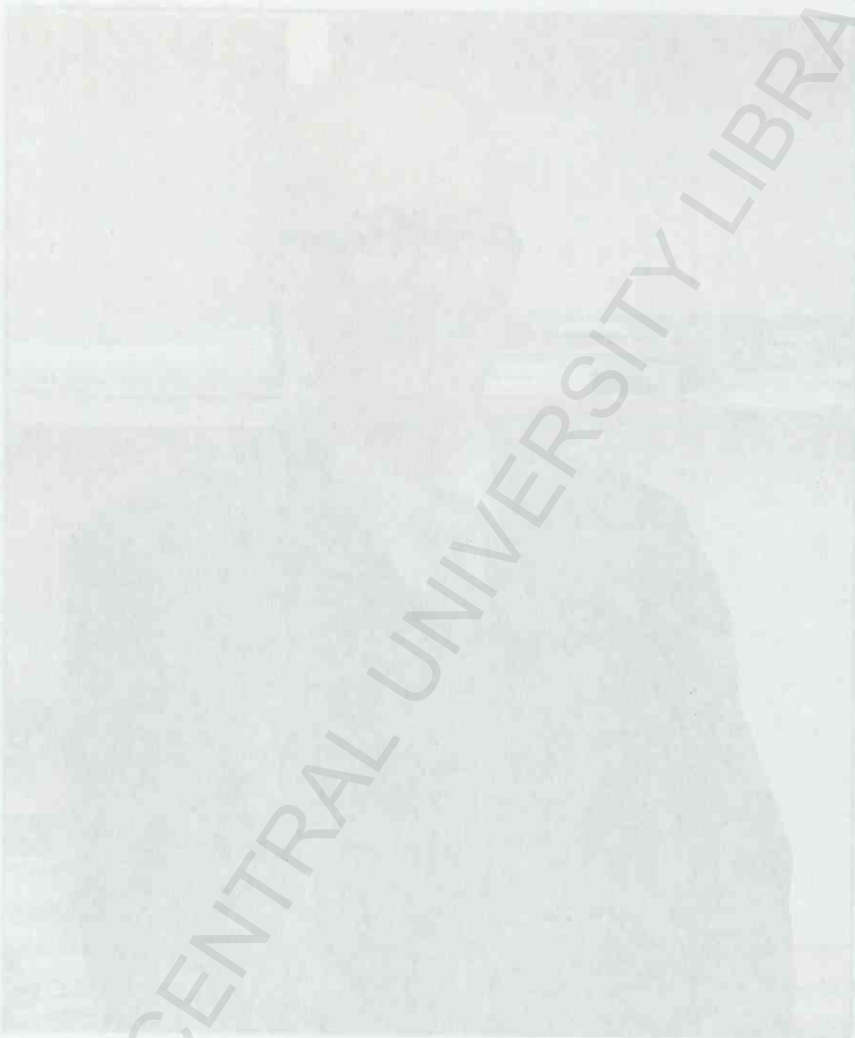

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Un sociolog trebuie să aibă caracter,
iar caracterul se bazează pe adevăr și sinceritate!"

Vasile Miftode

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE (*Conțiu-Tiberiu Șoitu*) 13

Sociologie ieșeană și tematizări actuale

FUNDAMENTE ALE „ȘCOLII IEȘENE DE SOCIOLOGIE". ORIENTĂRI METODOLOGICE ÎN SOCIOLOGIA LUI PETRE ANDREI
Vasile Miftode 17

MAGIȘTRI ȘI DISCIPOLI ÎN ȘCOALA SOCIOLOGICĂ IEȘEANĂ. PROFESORUL VASILE MIFTODE – UN „SOCIOLOG MILITANS"
Cristina Gavriluță 33

LA IAȘI, SOCIOLOGIA ARE RĂDĂCINI ADÂNCI
Ion I. Ionescu 56

CONSTRUCȚIA ASISTENȚEI SOCIALE. „DRUMUL CRITIC" DE LA TEORIE LA PRACTICĂ
Mihaela Rădoi, Gabriela Irimescu, Maria Cojocaru 77

IDENTITATEA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR – ÎNTRE DEZIRABIL ȘI DETESTABIL
Dumitru Stan 92

TOTALITARISMUL COMUNIST ȘI ELITELE. SCENARIUL DESFIINȚĂRII ACADEMIEI ROMÂNE ÎN 1948
Gheorghe Mihai Bârlea 105

BOLOGNIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC
Ștefan Buzărnescu 119

ELITELE: PARTICIPARE, INOVARE, DEZVOLTARE
Gheorghe Teodorescu 126

PATOLOGII SOCIALE ȘI DEVIANȚE RELIGIOASE
Nicu Gavriluță 146

VULNERABILITATEA SOCIALĂ – O ÎNCERCARE DE DECRIPTARE A CONCEPTULUI
Ștefan Cojocaru 153

VALORIZAREA RESURSELOR PERSONALE – PENTRU O ÎNCURAJARE A ÎMBĂTRÂNIRII DEMNE
Daniela-Tatiana Șoitu 163

DESPRE O TEORIE A RESURSELOR LATENTE
Nina Mihaela Mihalache 172

PROTECȚIE UMANĂ PRIN CONTROL SOCIAL. BAZELE SAU FUNDAMENTELE ASISTENȚEI SOCIALE MODERNE
Maria Sandu 182

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ASISTENŢA MATERNALĂ ÎN ROMÂNIA
Daniela Cojocaru 198
COLABORĂRI ŞI LECŢII DE VIAŢĂ. STUDIU SOCIOLOGIC ASUPRA CONDUITELOR ÎN MEDIUL ŞCOLAR
Carmen Palaghia 207
REPERE ÎN STUDIUL MIGRAŢIEI INTERNAŢIONALE
Adrian Lupu 220
DE LA ANTROPOLOGIA CLASICĂ LA ANTROPOLOGIA SOCIALĂ. STUDIU DE CAZ
Cătălin-George Fedor 231
METODOLOGIA SOCIOLOGICĂ ÎN VIZIUNEA LUI VASILE MIFTODE
Adrian Netedu 245
METODOLOGIE SOCIOLOGICĂ. PERSPECTIVE COMPARATE: IAŞI, BUCUREŞTI, CLUJ
Romeo Asiminei 254
DESCHIDERI EPISTEMICE ÎN OBSERVAŢIA SOCIOLOGICĂ. NOTE ASUPRA UNEI SUBIECTIVITĂŢI ASUMATE
Cristina Gavriluţă 262

Amintiri, reflecţii şi gânduri alese

PRIVIND ÎNAPOI, PESTE TIMP
Interviu realizat de Conţiu Şoitu cu prof. Vasile Miftode 275
PROFESOR CU STĂRI ŞI TENDINŢE FERME
Teodor Dima 292
UN PORTRET PE DIAPAZON ŞĂGALNIC, LA UN ANIVERSAR NĂVALNIC
Petru Ioan 295
SOCIOLOGIA CA EXERCIŢIU DE LIBERTATE
Petre Dumitrescu 297
DIN ACTIVITATEA CENTRULUI DE SOCIOLOGIE AL UNVERSITĂŢII. GÂNDURI ŞI AMINTIRI
Anton Carpinschi 302
VASILE MIFTODE – UN *BASILEUS* AL SOCIOLOGIEI IEŞENE
Nicu Gavriluţă 305
LA ANIVERSAREA PROFESORULUI VASILE MIFTODE
Marian Preda 309
UN BRAND CULTURAL MOLDOVENESC
Ştefan Buzărnescu 311
BASIL, UN GRAND AMI
Nadji Rahmania 314
DISTINSE DOMNULE PROFESOR,
Gheorghe Ovidiu Bârlea 316

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ITINERAR ÎN MEMORIE
Gheorghe Teodorescu 318
PORTRET ÎN LITERE. O SCHIȚĂ
Dan Lungu 323
O MĂRTURIE
Mihai Dinu Gheorghiu 324
DISCERE ET DOCERE
Doru Tompea 327
FIRESCUL CARE INSPIRĂ
Camelia Nicoleta Medeleanu 330
INVIDIINDU-I PE PROFESORII NOȘTRI
Ștefania Bejan 334
SOCIOLOG LA IAȘI. CRONICA UNEI OBSERVAȚII DIRECTE
Cristina Gavriluță 339

ANEXE 343

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUVÂNT-ÎNAINTE

Volumul *Sociologia la Alma Mater Iassiensis. In Honorem profesor Vasile Miftode* este o lucrare care se dorește a fi un omagiu academic adus profesorului Vasile Miftode, la împlinirea celor 80 de ani.

Profesorul Vasile Miftode este un autentic continuator al unei vechi tradiții sociologice ieșene și românești. Ea debutează odată cu profesorul Constantin Dimitrescu-Iași (cel care a predat la Iași între 1878-1885 și a făcut mai apoi demersurile de a introduce pentru prima dată sociologia în curricula universitară). Tradiția a fost continuată de profesorul Constantin Leonardescu (cel care ține primul curs de sociologie la Iași în 1897) și, mai apoi, de cunoscutul creator de școală Dimitrie Gusti (profesor la Iași între 1910-1920). Acestuia îi urmează un discipol al său, Petre Andrei (profesor la universitatea ieșeană în perioada 1920-1940). După tragica moarte a sociologului Petre Andrei, cursurile de sociologie au fost preluate de Alexandru Claudian. Urmează fatidicul an 1947 când sociologia este scoasă din învățământul universitar și înlocuită cu discipline ideologice. După reintroducerea sociologiei ca disciplină opțională în universități (1965), cursurile vor fi preluate la Iași de profesorii Iosif Natansohn, Vasile Miftode și Anton Carpinschi. Profesorul Vasile Miftode va sluji cu devotament sociologia ieșeană ca profesor titular și șef de catedră până în 2008, iar apoi, în calitate de profesor emerit.

În contextul perioadelor în care a activat ca profesor, Vasile Miftode se prezintă ca un continuator, păstrător și creator de școală. Preocupările sale constante în domeniul sociologiei, perspectiva metodologică adoptată, cercetările de teren realizate, lucrările din domeniul sociologiei rural-urbane, migrațiile, studiile și articolele privind fenomenul birocratic, schimbarea socială, problematica vulnerabilităților, studiul ideologiilor etc. devin un argument solid al continuității și creează premisele dezvoltărilor ulterioare. Astfel, profesorul Vasile Miftode se prezintă ca un „sociolog pasionat cu vocație instituțională". El este cel care a reintrodus sociologia la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași (1990), iar mai apoi, împreună cu sprijinul academicianului Teodor Dima, din poziția de decan, vor institui specializarea asistență socială (1991). Tot profesorului Vasile Miftode i se datorează și formarea *Departamentului de Sociologie și Asistență Socială* ca un colectiv de specialiști pe arii de competență recunoscute în domeniile sociologiei și asistenței sociale.

Volumul de față reunește contribuții ale unora dintre cei care i-au fost studenți, colaboratori și colegi profesorului Vasile Miftode. Astfel, prima parte a cărții, *Sociologie ieșeană și tematizări actuale*, surprinde în douăzeci de studii o

tematică științifică diversă, pe deplin ancorată în sfera procupărilor profesorului Vasile Miftode. Subiectele tratate surprind aspecte legate de *istoria sociologiei ieșene* și *problematica identității; elitele și școala românească; patologii, vulnerabilități și resurse sociale; devianțe religioase și migrație; antropologie socială, epistemologie* și *metodologie sociologică*. Majoritatea autorilor acestor texte oferă imaginea unor perspective de analiză proprii sociologiei și asistenței sociale ieșene în momentul actual. Într-un fel sau altul, cred că nu este greșit să spunem că această primă parte a cărții se constituie, în principal, (și) ca o carte de vizită a autorilor propriu-ziși.

A doua parte a lucrării, *Amintiri, reflecții și gânduri alese*, are o consistentă doză de subiectivism venită din partea autorilor. Ea are în atenție secvențe din colaborările cu profesorul Vasile Miftode, dar și gândurile alese ale unor vechi prieteni și colegi. Cele șaptesprezece texte creionează un portret al omului și profesorului Vasile Miftode. Ele reprezintă secvențe dintr-o istorie subiectivă în care personalitatea sociologului Vasile Miftode dobândește accente diferite. Dincolo de particularitățile fiecărei întâlniri cu profesorul Vasile Miftode, credem că se distinge ușor ideea forță a unei persoane care este „funciar un om bun". Pasiunea sa exemplară pentru sociologie, „alegerile câștigătoare" în construcția instituțională, „umorul sănătos" și „echilibrul" de care dă dovadă stau sub semnul firescului, al unui „firesc care inspiră".

Sociologia la Alma Mater Iassiensis. In Honorem profesor Vasile Miftode este, așadar, o carte ce prezintă dintr-o dublă perspectivă, academică și subiectivă, particularități ale sociologiei și asistenței sociale ieșene grupate în jurul personalității profesorului Vasile Miftode. Ele ne sunt oferite cu generozitate de colegii din departament și facultate, de prietenii și colaboratorii profesorului Vasile Miftode din afara Iașului. Cu toții transmitem recunoștința și prețuirea noastră profesorului Vasile Miftode, cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani. Mulțumim Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași pentru publicarea acestei cărți în prestigioasa colecție „Mari personalități ale universității ieșene".

La mulți și frumoși ani, domnule profesor Vasile Miftode!

Prof. univ. dr. Conțiu-Tiberiu Șoitu
Decanul Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice

BCU IASI/CENTRU VECHI LIBRARY

SOCIOLOGIE IEŞEANĂ ŞI TEMATIZĂRI ACTUALE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FUNDAMENTE ALE „ŞCOLII IEŞENE DE SOCIOLOGIE". ORIENTĂRI METODOLOGICE ÎN SOCIOLOGIA LUI PETRE ANDREI[1]

VASILE MIFTODE

Contribuţiile originale, de certă valoare şi cu o deosebită semnificaţie pentru epoca în care au fost elaborate, conferă lui Petre Andrei unul din primele locuri în istoria sociologiei româneşti. În ciuda caracterului pronunţat teoretic al operei sociologului ieşean, concepţia lui despre metodologia de investigare a fenomenelor sociale rămâne şi astăzi un punct necesar de referinţă pentru sociologi şi un îndreptar practic, cu evidente conotaţii epistemologice, în prospectarea şi cercetarea societăţii actuale. Metoda sociologică a lui P. Andrei se integrează concepţiei de ansamblu a acestuia cu privire la sarcinile şi funcţiile sociologiei. Această ştiinţă reprezintă pentru gânditorul român „nu numai un instrument de investigaţie a societăţii, ci, în acelaşi timp, un mijloc de renovare a tuturor disciplinelor ce au ca obiect de studiu societatea, renovare realizată prin funcţiile sale ştiinţifică-experimentală şi umanist-deontologică"[2].

1. Specificul socialului şi specificul metodei sociologice

Înţelegerea metodei de cercetare a unei ştiinţe presupune cunoaşterea cât mai exactă a specificului obiectului ei de studiu şi investigaţie. Există „o foarte mare deosebire — scrie P. Andrei — între fenomenele psihice, subiective, interioare, uşor schimbătoare şi cele fizice, exterioare, obiective şi cu constanţă apreciabilă. Dacă acestea din urmă sunt accesibile observaţiei externe, experienţei directe şi controlului tuturor, primele nu pot fi cunoscute aşa de uşor, căci pentru sesizarea lor este necesară, în primul rând, autoobservaţia şi, apoi, posibilitatea de transpunere în sufletul altuia, pentru a înţelege anumite fenomene care se petrec în el... Aceste două mari grupe de fenomene nu pot fi cunoscute prin aceleaşi mijloace şi nu pot fi studiate prin aceleaşi metode"[3]. Constatăm, astfel, că Petre

---

1 O primă variantă a acestui studiu este publicată în volumul Centrului de ştiinţe sociale, al Academiei Române, 1984.

2 Mircea Mâciu, *Notă introductivă* la volumul *Opere sociologice* (III) de P. Andrei, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1978, p. 15.

3 Petre Andrei, *Opere sociologice*, vol. III, *Sociologie generală*, ediţia a III-a, Ediţia Academiei R.S.R., Bucureşti, 1978, p. 222.

Andrei atribuie observaţiei şi experienţei *directe* rolul principal în cercetarea fenomenelor obiective şi un rol asemănător autoobservaţiei, introspecţiei şi empatiei în cunoaşterea fenomenelor subiective. Desigur, fenomenele sociale, interpsihice şi de grup, cu un mare grad de complexitate şi variabilitate, au atât laturi obiective, cât şi laturi subiective, a căror cunoaştere presupune utilizarea unui evantai larg de metode şi tehnici de investigaţie. Cei mai mari cugetători ai omenirii „s-au străduit să găsească metoda cea mai potrivită pentru cunoaşterea lucrurilor, încât multe din sistemele de filosofie ne apar numai ca nişte teorii asupra metodei, în definitiv trecerea de la raţionalism la empirism şi mai apoi la criticism şi intuiţionism nu este altceva decât afirmarea unor metode noi de cunoaştere"[4]. Progresul metodei sociologice este condiţionat de progresul gândirii şi al cunoaşterii umane în general, fapt care-l determină pe P. Andrei să-şi prezinte *metoda* în contextul dezvoltării de ansamblu a filosofiei şi a ştiinţelor.

Metodele de cunoaştere apărute în momente şi epoci diferite ale evoluţiei sociale (scepticismul cartezian, criticismul kantian, metoda intuitivă a lui Bergson etc.) sunt permanent completate cu altele noi. „Sursele concurenţei teoriilor sociologice sunt adesea ideologice. O direcţie teoretică sau alta se asociază cu opţiuni valorice şi ideologice specifice şi cu ideologii alternative"[5], afirmă sociologul român Lazăr Vlăsceanu. Această amprentă ideologică, vizibilă şi în scrierile lui P. Andrei din diferite perioade ale vieţii sale este controlată de însăşi acea *reflexivitate internă* specifică cunoaşterii sociologice care determină o mare mobilitate a metodelor şi perspectivelor teoretice asupra realităţii sociale. Din acest punct de vedere interesante sunt observaţiile sociologului român, Petre Andrei, care afirmă că, în economie şi în sociologie „Karl Marx a alcătuit un sistem nou, care în realitate constă în afirmarea unei metode noi de cercetare şi de întemeiere a fenomenelor... Sistemele sociologice anterioare n-au vrut să explice realitatea socială, ci au încercat s-o călăuzească spre un nou ideal. Ele s-au bazat pe utopie, nu pe o riguroasă explicare cauzală. Doctrina socialistă, spune Marx, nu poate deveni ştiinţă decât numai dacă renunţă la orice teleologism şi dacă admite rolul absolut hotărâtor al factorului cauzal în procesul social"[6]. În acest caz viziunea teoretică a lui P. Andrei privind relaţia dintre ştiinţă şi ideologie pare să se apropie mai mult de cea a lui Durkheim. „În studiul faptelor sociale, Durkheim accentuează importanţa renunţării la prejudecăţi şi ideologie. O atitudine ştiinţifică cere o minte deschisă faţă de datele exprimate de simţuri şi eliberată de idei preconcepute, provenite din exterior. Potrivit lui Durkheim, conceptele ştiinţifice pot fi generate numai de practica ştiinţifică."[7] Mergând pe aceeaşi linie, P. Andrei a criticat

---

[4] *Ibidem*, p. 223. Termenul de metodă trebuie înţeles, după caz, fie în sens general („cale de urmat"), fie în sens concret (tehnică, procedeu sau mijloc de culegere sau prelucrare a datelor).

[5] Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Sociologie*, Iaşi, Editura Polirom, 2011, p. 58.

[6] *Ibidem*, p. 223.

[7] Antony Giddens, *Sociologie*, Bucureşti, Editura ALL, 2010, p. 12.

tendinţele speculative din creaţia sociologică şi a militat pentru introducerea în acest domeniu a metodelor moderne şi pentru afirmarea spiritului ştiinţific, îndeosebi pentru: a) observarea exactă a faptelor; b) determinarea riguroasă a conceptelor şi c) explicarea cauzală a fenomenelor. Criticând „monismul metodologic" (acceptarea unei singure metode, unitare, atât pentru ştiinţele naturii, cât şi pentru ştiinţele sociale), P. Andrei adoptă concepţia dualismului sau a „pluralismului metodologic", potrivit căreia natura şi societatea nu pot fi studiate în esenţa şi specificitatea lor decât prin metode diferite, adecvate, specifice diferitelor domenii ale realităţii obiective şi subiective.

2. Regula cercetării fapelor, a realităţii obiective

Semnificativ pentru concepţia sociologului Petre Andrei asupra metodei de cercetare îl constituie faptul că el îşi asumă o viziune heraclitiană asupra fenomenelor sociale. Această perspectivă este remarcată deopotrivă la Marx şi la Durkheim. Metoda dialectică, de exemplu, încearcă să prindă realitatea în mişcare, nu într-o formă fixă, statică, încremenită. Ea e un fel de reînviere a concepţiilor lui Heraclit şi a interpretat hegelianismul în mod heraclitian[8]. Sociologul ieşean consideră că totul este într-o transformare necontenită şi fenomenele economice, ca toate celelalte de altminteri, sunt supuse categoriei devenirii. Dialectica gândirii nu este decât o copie a mişcării din realitate, iar această mişcare constă dintr-o necontenită transformare materială.[9] Astăzi, sociologul Zygmunt Bauman[10] foloseşte conceptul de *la société liquide* cu referire la fluiditatea fenomenelor sociale, la permanenta lor devenire şi mişcare. Mai mult, acelaşi sociolog împreună cu Tim May definesc însăşi sociologia ca fiind un „domeniu dinamic, (...) un domeniu în permanentă activitate care testează învăţătura transmisă comparând-o cu noi experienţe, amplificând cunoaşterea şi schimbând, în cursul procesului, forma şi conţinutul disciplinei."[11] Plecând de la această definiţie putem privi la fel şi rolul diferitelor curente de gândire sociologică în cristalizarea unei gândiri specifice şcolii ieşene. Ea datorează mult perspectivelor impuse de profesorul şi sociologul Petre Andrei.

Pe de altă parte, influenţa sociologiei durkheimiste asupra gândirii lui P. Andrei este vizibilă în prioritatea pe care sociologul român o atribuie cercetării *faptelor* în raport cu opiniile, cu ideile. Sociologia trebuie să iasă din faza subiectivă, să nu mai caute în fenomene credinţe şi dorinţe ale omului, să nu mai studieze *ideile* cercetătorului despre fapte, ci *fenomenele în ele însele.*

---

[8] Vezi şi S. Mark, *Hegel Humanismus und Marxismus*, Berlin, 1922.

[9] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 225.

[10] Zygmunt Bauman, *Lyquid Modernity*, Polity Press, 2000.

[11] Zygmunt Bauman & Tim May, *Gândirea sociologică*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008.

Avem iluzia, afirmă Durkheim, că fenomenele sociale depind de noi, pentru că noi suntem agenţii executori şi socotim că putem da, după voia noastră, orice direcţie vieţii sociale. Această iluzie însă trebuie să dispară, căci nouă nu ne sunt date idei, ci fapte. „Sociologul are datoria deci de a studia fenomenele sociale ca pe nişte lucruri obiective, ca şi cum ar exista independent de vreun subiect conştient"[12]. Cauzele fenomenelor sociale trebuie căutate în *faptele* antecedente – potrivit concepţiei durkheimiste – nu în stările de conştiinţă individuală, pentru că societăţile sunt supuse şi ele unor legi proprii, care derivă în mod necesar din natura lor. Petre Andrei accentuează ideea existenţei *obiective* a faptelor sociale şi necesitatea utilizării unor metode adecvate pentru investigarea lor.

Fenomenele şi instituţiile sociale – afirmă Petre Andrei – nu sunt altceva decât „produsul unui proces de substanţializare şi de obiectivare a raporturilor interpersonale ale indivizilor", care au o existenţă exterioară „pe care o simţim, o trăim şi o constatăm empiric la tot pasul. Produsele spiritului nostru odată obiectivate dobândesc o viaţă proprie, având şi o cauzalitate a lor"[13]. De aceea sociologul trebuie să le studieze atât sub aspectul lor exterior şi obiectiv, cât şi sub aspectul lor interior şi subiectiv, să le privească „în modul cel mai obiectiv posibil... dar să nu uite nici un moment caracterul spiritual al lor"[14]. Sociologul ieşean nuanţează astfel perspectiva asupra fenomenelor sociale acordând atenţie atât exteriorităţii acestora, cât şi interiorităţii lor. Prin urmare, manifestările exterioare, obiective ale unui fenomen social pot avea cauze de natură spirituală şi culturală. Aşadar, societatea este mai mult decât „un număr de indivizi legaţi prin interacţiune"[15], aşa cum afirma Georg Simmel la începutul secolului XX. În ciuda complexităţii sale, a permanentei sale deveniri lumea socială se dezvăluie într-o serie de date obiective, concrete care pot fi măsurate şi cercetate.

Însăşi caracterul obiectiv al metodei derivă din caracterul obiectiv al realităţii sociale sau, mai exact, este impus de acesta. Societatea este *un întreg* care se obiectivează în diferite fapte, fenomene, procese şi relaţii sociale. În realitatea de toate zilele, însă, noi nu vedem niciodată societatea ca un tot – scrie P. Andrei –, ci numai ca un sistem de legi, de fenomene economice, religioase, politice şi de aceea ni se pare că ea nici nu este un întreg unitar şi de sine stătător. Pentru studiul ştiinţific al realităţilor sociale „noi trebuie să ne putem smulge din mijlocul impresiilor vieţii obişnuite, să nu ne lăsăm antrenaţi de aparenţe, ci să privim orice fenomen social aşa cum trebuie, adică prin prisma generală a vieţii sociale... Sociologul trebuie să întrebuinţeze, în primul rând, metoda integralist-sociologică, adică să privească fiece fenomen în raport cu întregul social şi să-l explice

[12] Émile Durkheim, *Réglés de la méthode sociologique*, Paris, 1910: vezi P. Andrei, *op. cit.*, p. 231.
[13] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 235.
[14] *Ibidem*, p. 236.
[15] Georg Simmel, *Sociologie*, Chişinău, Editura Sigma, 2000.

prin alte fenomene sociale anterioare"[16]. Criticând încercarea unor gânditori germani ai epocii de a separa explicaţia de înţelegere şi aşa-zisele ştiinţe ale sensului de ştiinţele realităţii, P. Andrei afirmă cu o deosebită claritate că sociologia trebuie să cerceteze realitatea socială „arătându-i natura şi formele sale de manifestare, deci *actul devenit*, actul în forme sociale concrete, explicându-l în mod cauzal, fără a se opri însă aici, deoarece într-un astfel de caz riscă să nu poată explica societatea în mod complet. De aceea sociologia trebuie să se ocupe şi de realitatea în curs de devenire sau într-o permanentă devenire. Aceasta ar echivala cu studiul *acţiunii sociale*... Prin urmare, realitatea socială apare în două ipostaze: 1) ca *act*, ceva devenit şi explicabil în mod cauzal, 2) ca *acţiune*, ceva în curs de devenire, al cărui sens trebuie neapărat prins. În modul acesta, pentru noi nu numai că între explicare şi înţelegere nu este nici o opoziţie, ci din contra ele se completează una pe alta în domeniul sociologiei"[13].

Ideea cercetării acţiunii sociale ca formă de expresie concretă a devenirii fenomenelor sociale apare sub semnul unei abordări integrative cu mari posibilităţi de dezvoltare ulterioară. O astfel de viziune este întâlnită în anii `50 la sociologul Talcott Parsons[17]. Autorul dezvoltă o amplă teorie a acţiunii sociale prin care surprinde complexitatea vieţii sociale. Ea include o teorie a sistemului social, a personalităţii şi culturii şi oferă o perspectivă sociologică cu grad înalt de generalitate. Mai mult, ideile lui Petre Andrei privind cercetarea aţiunii sociale îl apropie mult de perspectiva weberiană circumscrisă conceptului de *sociologie a acţiunii*. Astfel, sociologia devine o ştiinţă care are în atenţie, deopotrivă, regularităţile sociale, dar şi fenomenele singulare, mai izolate, cele cantitative, dar şi cele calitative. În cunoscutul *Tratat de sociologie*, Raymond Boudon arată că „...aceste motive trebuie înţelese ca dependente de contextul în care este situat actorul social, context care, în general, nu este imuabil, actorii contribuind în mod constant la modificarea lui prin chiar acţiunile lor. De aceea sociologia acţiunii este, în mod natural, deopotrivă contextuală şi dinamică."[18]

În acest context, nuanţele şi precizările pe care le introduce sociologul ieşean, Petre Andrei, demonstrează că el depăşeşte viziunea durkheimistă referitoare la faptul că cercetătorul nu poate studia decât manifestările exterioare, „faptele interne scăpându-i cu desăvârşire". Cunoaşterea sociologică trebuie, dimpotrivă, să stabilească atât cauzele, cât şi motivele şi scopurile interioare ale acţiunilor sociale. Explicarea cauzală – arată P. Andrei – este de cele mai multe ori rigidă, nu cunoaşte variaţiile multiple şi fine ale sufletului, de aceea ea trebuie completată cu această înţelegere, care constă „nu într-o retrăire în sensul de

---

[16] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 238-239.

[17] Talcott Parsons, *The Social System*, New York, Free Press, 1951. Autorul dezvoltă o amplă teorie a acţiunii sociale prin care surprinde complexitatea vieţii sociale. Ea include o teorie a sistemului social, a personalităţii şi culturii şi oferă o perspectivă cu grad înalt de generalitate.

[18] Raymond Boudon, *Tratat de sociologie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, pp. 14-15.

coincidenţă psihică integrală cu altceva, ci în putinţa de interiorizare, de a face ale tale anumite momente străine, prin care se explică o acţiune sau un fenomen social"[19]. *Ideea de comprehensiune completează perspectiva sociologului ieşean, Petre Andrei, asupra socialului. Astfel, orice demers empiric de decriptare obiectivă a lumii în expesiile sale concrete, vizibile şi măsurabile este completat de un proces de interiorizare, înţelegere şi interpretare.*

Regula cercetării cu prioritate a faptelor în raport cu opiniile presupune realizarea unor observaţii şi anchete *directe,* pe teren, şi culegerea datelor de care este nevoie pentru cunoaşterea universului supus investigaţiei. În acest sens Petre Andrei vorbeşte de utilitatea diferitelor tehnici, inclusiv a descrierilor empirice şi a monografiilor. Totodată el face o critică fundamentală – de pe poziţii teoretice şi epistemologice – metodologiei lui Dimitre Gusti, cândva şi el sociolog al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

3. Critica metodologiei sociologice a lui D. Gusti

Dezvoltându-şi metoda sociologică, P. Andrei face largi referiri la sociologia lui Dimitrie Gusti, îndeosebi la rezultatele monografiilor elaborate de echipele organizate de sociologul şi profesorul de la Universitatea din Bucureşti. Fără îndoială – afirmă P. Andrei – avem de-a face cu o muncă migăloasă şi susţinută, care merită toată atenţia şi lauda nu numai pentru conştiinciozitatea cercetătorilor care au luat parte la aceste excursiuni şi campanii monografice, ci şi pentru râvna cu care au lucrat ei. „Dar acest material – arată profesorul de la Universitatea din Iaşi – îşi aşteaptă sociologul, care să scoată din el concluzii sociologice propriu-zise, căci aşa cum se prezintă până acuma, nu este altceva decât o sumă de constatări şi de descrieri sau nişte interesante date concrete. Materialul acesta românesc –scrie mai departe P. Andrei –trebuie să servească pentru a întări sau a corecta sau eventual a deschide perspective noi în ceea ce priveşte anumite fenomene sociale generale sau diferite tipuri de societăţi şi evoluţia lor. Orice cercetare monografică făcută în anumite direcţii a rămas o simplă descriere, desigur foarte importantă şi utilă, dar nu s-a ridicat la rangul de lucrare sociologică, dacă nu a servit pentru lămurirea problemelor generale, care preocupă sociologia. Ele alcătuiesc în acest caz numai cercetări de *sociografie,* nu sunt lucrări de sociologie propriu-zisă". Această critică, pe care o considerăm fundamentală şi elaborată în perspectivă epistemologică şi teoretică generală, se înscrie în concepţia de ansamblu a lui P. Andrei cu privire la exigenţele şi notele care definesc studiul ştiinţific. Monografia sociologică, de pildă, „dacă vrea să fie într-adevăr utilă ştiinţei, trebuie să privească grupul social sau fenomenul de care se ocupă din toate punctele de vedere şi în raport cu întregul social... Toţi cei care au făcut serios monografii n-au rămas numai la simpla constatare a faptelor, ci acestea le-au servit pentru a trage concluzii generale de natură sociologică. B. Malinovski

[19] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 244.

a făcut şi el monografii asupra melanezienilor din arhipelagul Trobriand, dar nu s-a mulţumit cu o simplă relatare a obiceiurilor şi a felului lor de viaţă, ci a încadrat toate observaţiile sale în probleme generale. Astfel a găsit la ei instituţia numită Kula, precum şi matriarhatul şi o sumedenie de alte obiceiuri şi forme de viaţă care clasifică această populaţiune într-un anumit tip social. La fel, Baldwin Spencer şi F.J. Gillen, când s-au ocupat de băştinaşii din centrul Australiei, au urmărit în primul rând sistemul totemic, pentru a vedea dacă prezintă unitate sau diversitate la diferitele triburi din acea regiune. Acelaşi lucru se poate spune despre cercetările lui Atkinson şi A. Lang, pentru care problema familiei în organizaţia socială ocupă un loc central. Iată deci câteva exemple numai, care dovedesc că cercetarea monografică este un auxiliar metodologic preţios — *dar numai atât* — al sociologiei, care nu se poate opri la ea, căci atunci sociologia s-ar transforma într-o simplă sociografie".[20] În opinia noastră, monografia nu satisface exigenţele unei metode sociologice, ci doar ale unei tehnici secundare de culegere a datelor. Ea poate deveni o etapă a unei cercetări sociologice care ţine să valorifice la un nivel mult mai rafinat datele de teren.[21]

Practica sociologică ulterioară şi dezvoltările actuale din domeniul sociologiei dau dreptate lui P. Andrei care a criticat neajunsurile metodei monografice şi care, pe bună dreptate, nu putea accepta întru-totul entuziasmul lui Gusti pentru această cale de investigaţie. Ignorând exigenţele teoretice şi trecând „dincolo de limitele fireşti ale acestei metode", şeful „Şcolii monografice" afirma că „sociologia va fi monografică ori nu va fi"[22], deşi tot el recunoştea că „sociologia are şi alte posibilităţi de cunoaştere afară de metoda monografică".

Ultimele analize critice ale sociologiei gustiene confirmă punctul de vedere al sociologului ieşean, îndeosebi originalitatea concepţiei metodologice a lui P. Andrei în ansamblul sociologiei noastre. Este semnificativ, în acest context, destinul „proiectului grandios" stabilit în anii '30 de D. Gusti: analiza sociologică a tuturor celor 15000 de sate ale României în patru ani, câte 3700 de sate pe an, 53-54 de sate din fiecare judeţ într-un an; analiza sociologică a oraşelor ţării în următorii patru ani şi, în fine, într-o a treia etapă, prelucrarea datelor de teren şi elaborarea concluziilor (în alţi doi ani). Ce s-a realizat din planul îndrăzneţ al profesorului D. Gusti? — se întreabă un cercetător contemporan într-o recentă lucrare. Într-o perioadă de cinci ori mai mare (1925-1945) s-au investigat de peste douăzeci de

---

[20] *Ibidem*, p. 246-248. Vezi şi B. Malinovski, *Crime and custom in sauvage Society*, New York, 1926; B. Spencer and F. J. Gillen, *The natives tribes of Central Australia*, London, 1899 şi A. Lang, *Social Origins*, London, 1903. Menţionăm că, după opinia noastră, monografia nu satisface exigenţele unei metode sociologice, ci doar ale unei tehnici secundare de culegere a datelor (vezi lucrarea noastră Metodologie sociologică, Iaşi, 1979-1980.

[21] A se vedea în acest sens lucrarea noastră *Metodologie sociologică*, Iaşi, 1979-1980.

[22] Dimitrie Gusti, *„Sociologie monografică"*, *Introducere* la lucrarea lui Traian Herseni *Teoria monografiei sociologice*, Bucureşti, 1934, p. 70, nota 1.

ori mai puţine sate, fapt care pune în lumină nu numai carenţele metodologice, ci şi caracterul utopic al proiectului iniţial la acea vreme. „S-au făcut referiri prin publicaţiile Institutului Social Român la 534 de localităţi (din totalul de 626 sate şi oraşe studiate – n.n.). Pentru celelalte s-au întocmit dosare cu materialele culese de echipele de studiu. Ele nu au fost prelucrate, nu au folosit unor redactări, şi marea majoritate s-au pierdut. Din totalul satelor româneşti, 11 au fost obiectul unor monografii complete... Nici un oraş nu a fost investigat integral. De cele mai multe ori au fost observate pe teren fragmente disparate de realităţi, ceea ce a însemnat o îndepărtare considerabilă de viziunea sociologică integralistă, multi şi interdisciplinară propusă de profesorul Dimitrie Gusti. Pericolul a fost simţit abia pe la jumătatea drumului, în 1938, când Anton Golopenţia a arătat că nu este numai imposibil, dar şi lipsit de interes ştiinţific să studiezi integral toate satele, oraşele şi regiunile ţării"[23].

După o perioadă de valorificare oarecum necritică a sociologiei gustiene, în care nereuşitele şi limitele erau în mare parte „trecute cu vederea", cercetătorii actuali fac o analiză în măsură să prezinte o imagine cât mai reală şi completă asupra „Şcolii monografice", imagine întâlnită şi în lucrările lui Petre Andrei. După ce în urmă cu aproape 50 de ani sociologul ieşean considera că studiile monografice aparţin mai mult de *sociografie* decât de sociologie, iată că un cercetător de azi foloseşte – şi nu întâmplător – acelaşi termen pentru a clasifica cercetările şi concluziile publicate de echipele conduse de D. Gusti. „Majoritatea articolelor au tratat probleme fragmentare de cadre şi manifestări – menţionează Ion Dan Trestieni – analize din păcate rupte de unitatea socială care le înglobează, le explică şi le dă consistenţă în cadrul teoriei avansate, rămânând simple sociografii"[24]. Acelaşi autor constată că „numai cinci cercetări au permis elaborarea unor articole cu un conţinut ştiinţific valoros..."[25].

Insuficienta valorificare a imensului material cules în campaniile Gusti nu ştirbeşte în nici un fel valoarea datelor obţinute. Desigur, ele pot reprezenta puncte de plecre în realizarea unor demersuri actuale sau pot fi valorificate în contextul unor cercetări comparative. De fapt, critica unui demers de o asemenea amploare se referă, în principal, la imposibilitatea de a controla metodologic fiecare etapă a cercetării, precum şi la dificultatea de a gestiona şi valorifica ştiinţific multitudinea de informaţii culese. Opiniile critice ale lui Petre Andrei sunt confirmate şi de unii reprezentanţi ai Şcolii monografice. „Schema cadrelor şi manifestărilor – scrie Henri H. Stahl – era redusă la o formulă mnemotehnică, menită să uşureze cercetarea prin inventarierea tuturor problemelor ce trebuiau a fi

---

[23] *Ion Dan Trestieni*, „Cercetarea de teren în perspectiva Şcolii sociologice de la Bucureşti. Analiza conţinutului studiilor publicate în revista *Sociologie românească (1936-1943)*, în volumul Septimiu Chelcea (coord.), *Semnificaţia documentelor sociale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 240.

[24] *Ibidem*, p. 251.

[25] *Ibidem*, p. 254.

urmărite"[26]. Cei mai mulţi monografişti au elaborat şi aplicat simple inventare de probleme, reducând teoria gustiană a „paralelismului sociologic" la un simplu „individualism sociologic" şi numai intervenţia lui Anton Golopenţia a determinat un salt calitativ sau, potrivit lui H.H. Stahl, „o cotitură în planul nostru de muncă", care a dus la realizarea „celui mai temeinic document de care dispunem pentru cunoaşterea stărilor de fapt, alarmante, din preziua celui de-al Doilea Război Mondial"[27].

Fără a pune la îndoială utilitatea studiilor monografice şi dificultăţile întâmpinate de cercetători în realizarea lor, P. Andrei a criticat exagerarea rolului acestui tip de cercetări. El nu putea accepta ideea potrivit căreia „metoda monografică deschide sociologiei posibilitatea de a se constitui în ştiinţă autonomă alături de ştiinţele considerate consacrate. Observaţia sistematică la care ne duc cercetările monografice – afirmă în acelaşi sens profesorul Universităţii din Bucureşti – nu înseamnă pentru sociologie o metodă facultativă, ci însăşi condiţia ei de existenţă ca ştiinţă"[28]. Cadrul metodologic gustian a reprezentat o etapă de referinţă în sociologia românească. Cercetările de teren au dezvăluit avantajele, dar şi limitele metodei monografice. Ulterior s-a impus *metoda zonală* de investigare a diferitelor probleme, fenomene şi procese sociale. Actualmente, dezvoltarea tehnologică şi informatizarea sistemului de procesare a datelor uşurează mult munca sociologului şi schimbă mult datele problemei. Cu toate acestea cercetările de tip monografic sunt din ce în ce mai puţine. Cel mai adesea, ele stau sub semnul unor proiecte personale, mai restrânse şi nu mai au defel anvergura monografiilor gustiene. Faptul se întâmplă şi pentru că cercetările actuale „beneficiază" de constrângeri temporale şi materiale. În plus, asistăm la plasarea tehnicii observaţiei pe o orbită periferică. Se pare că această tehnică şi metodă nu se situează neapărat în graţiile sociologilor contemporani. De altfel, Petre Andrei acceptă ideea lui Gusti potrivit căreia „pentru cunoaşterea realităţii sociale concrete nu există decât calea observaţiei întemeiate şi metodice şi a contactului viu şi direct cu ea", dar respinge concepţia aceluiaşi sociolog cu

---

[26] H.H. Stahl, *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a monografiilor sociologice*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 207.

[27] H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 362; vezi şi I.D. Trestieni, *op. cit.*, p. 241.

[28] Dimitrie Gusti, op. *cit.*, p. 12 şi p. 45. Din păcate, astăzi, metoda observaţiei este prea puţin exploatată în cercetările sociologice, iar literatura de specialitate dedicată ei este mult prea puţină în raport cu importanţa acestei metode. Amintim aici lucrarea apărută la Iaşi Henri Peretz, *Metodele în sociologie. Observaţia*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002; Cristina Gavriluţă, „Observation and the Challenges of Otherness", în vol. Cristina Gavriluţă, *The Everyday Sacred*, Germania, Lambert Academic Publishing, 2013; La Iaşi metoda observaţiei a fost folosită în unele cercetări doctorale pe care le-am coordonat de-a lungul anilor, dar şi de unii colaboratori. Ea este folosită mai ales în domeniul asistenţei sociale. În cercetarea socio-antropologică, de exemplu, ea a fost pusă în practică sub forma unei tehnici vizuale în lucrarea Cristina Gavriluţă, *Socioantropologia fenomenelor divinatorii*, Iaşi, Editura Institutul European, 2008.

privire la faptul că cercetătorul social nu trebuie să mai împrumute „faptele de la istorici şi de la etnografi, iar datele de la statisticieni"[29].

Desigur, sociologul trebuie să ancheteze faptele „la faţa locului"[30], în universul real, concret, în care se manifestă, dar nu poate şi nu trebuie să renunţe la sprijinul celorlalte ştiinţe, la datele adesea indispensabile oferite de acestea. Sociologul căruia i se interzice de a mai lua faptele de la istorici – scrie în această privinţă P. Andrei – trebuie să fie el însuşi un istoric şi, dacă „nu-i este permis să mai ia nici de la statistician datele necesare, trebuie să devină el însuşi statistician. Şi aşa mai departe, i s-ar putea pretinde să fie geograf, medic, artist etc. Sociologia, dacă ar avea această pretenţie, ar deveni într-adevăr un nume general, sub care s-ar ascunde toate celelalte ştiinţe sau un fel de etichetă pentru o ştiinţă universală, care ar cuprinde de toate şi nimic. Iar sociologul ar fi un neisprăvit, care ar ciuguli de pretutindeni câte ceva, fără a avea teren solid sub picioarele sale. Nu se poate pretinde deci sociologului să fie de toate, ci el trebuie să se sprijine pe datele diferiţilor cercetători şi specialişti din domeniul ştiinţelor sociale"[31].

De menţionat că în campaniile monografice participau echipe interdisciplinare, specialişti din diferite domenii, care culegeau informaţii diferite pe care sociologul urma să le analizeze şi să le integreze punctului său de vedere. Faptul demonstrează că un proiect de o asemenea amploare limitează mult posibilităţile sociologului de a investiga personal realităţile studiate şi-l determină să renunţe la nişte principii care privesc rolul său în cercetarea de teren. „În afară de aceasta – scrie P. Andrei – din materialul publicat până acum, se pare că cercetările întreprinse de profesorul Gusti nu sunt impregnate de un spirit sociologic propriu-zis, căci folclor, cântece, zicători etc. găsim destul de multe şi la literaţii sau filologii care s-au ocupat de asemenea probleme încă mai de mult. Aşteptam de la aceste campanii monografice cu totul altceva, anume rezultate în sensul despre care vorbeam noi, când citam ca exemplu pe Malinovski, Lang etc. ceea ce cu regret noi nu găsim în ele. Iată pentru ce ele rămân un început şi o încercare de sociografie – şi atât numai."[32]

Considerând că monografia „trebuie să fie o constatare rece şi obiectivă, o înlăturare a tuturor „idolilor", de care vorbea Bacon", P. Andrei are rezerve cu privire la multiplele funcţii conferite de Gusti acesteia (administrativ-politică, educativă, cultural-etică etc.). Aceasta, deoarece se confundă „activitatea ştiinţifică, cercetarea sociologică propriu-zisă, cu activitatea politică şi practică", afirmă sociologul ieşean.[33]. Din acest punct de vedere, în rezolvarea raportului ştiinţă – politică, D. Gusti avea mai multă dreptate decât sociologul ieşean. Omul politic

---

[29] *Ibidem*, p. 45.

[30] A se vedea şi „regula priorităţii faptelor" în raport cu opiniile în lucrarea Vasile Miftode, *Introducere în metodologia investigaţiei sociologice*, Editura Junimea, Iaşi, 1982, cap. I.

[31] P. Andrei, *op. cit.*, p. 249.

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem*, p. 250.

care a fost P. Andrei nu putea ignora totuşi legătura directă dintre sociologie şi politică, dar – în plan metodologic – el milita, pe bună dreptate, pentru respectarea unei distincţii clare în acest domeniu: ştiinţa e ştiinţă iar politica e politică. Sociologul trebuie să procedeze precum naturalistul „care observă faptele dezbrăcat de orice element subiectiv şi afectiv, atunci când este vorba de cercetare pur ştiinţifică... Omul politic trebuie să utilizeze datele ştiinţei, dar omul de ştiinţă în cercetările sale, chiar dacă are activitate şi pe teren politic, nu trebuie să le amestece una cu alta."[34] Acesta rămâne totuşi un deziderat iar istoria şi faptele ne demonstrează că lucrurile nu stau întotdeauna astfel.

Obiectivul principal al criticii sociologului Petre Andrei îl constituie caracterul descriptiv al metodei monografice promovat în sociologia românească dintre cele două războaie mondiale. Gusti vorbea chiar de „crearea unei sociologii filmate", ceea ce arată clar, „până la saţietate – scrie sociologul Petre Andrei – că e vorba de o descriere pură, fără nici o explicaţie sociologică, un fel de fotografie, care desigur poate fi utilă sociologului, dar care nu poate transforma pe fotograf în sociolog."[35] Sociologul ieşean are meritul de a fi abordat o problemă metodologică şi epistemologică actuală şi astăzi, cea a *specificului metodei* şi al studiului sociologic. Şi astăzi mai apar aşa-zise studii de sociologie încărcate cu formule şi calcule matematice, cât mai „savante" şi sofisticate, dar lipsite de concluzii calitative, *specific* sociologice.

Conceptualizările, nuanţările şi explicaţiile sociologice şlefuiesc materialul brut al datelor de teren. Ele conferă acestuia o valoare ce poate fi exploatată în teorii şi perspective sociologice cu grad mare de generalitate. Avantajul unor cercetări care depăşesc un cadru îngust, descriptiv este demonstrată de validitatea acestora în timp. Această perspectivă a şcolii ieşene de sociologie plasează într-un *echilibru* dimensiunea teoretică şi cea practică a unei cercetări sociologice fără a face un moment abstracţie de actul interpretativ. Doar astfel rezultatele obţinute pot fi valorificate cum se cuvine în politici sociale şi demersuri practice.

4. Dimensiunea cantitativă a socialului

Criteriile calitative de analiză a socialului constituie fundamentul dezvoltării sociologiei, dar nu devin operaţionale decât prin mijlocirea analizelor cantitative şi, deci, printr-o „măsurare" de un anumit grad (ordonare, comparare, clasificare, ierarhizare etc.) a informaţiilor culese. Pornind de la natura dialectică, contradictorie, cantitativ-calitativă a fenomenelor sociale, Petre Andrei îşi dezvoltă metoda de cercetare integrându-şi, alături de procedeele calitative, pe cele cantitative, statistice, de analiză a datelor. Statistica – arată gânditorul român – este ştiinţa fenomenelor de masă, pe care „le clasifică, le grupează şi chiar le apreciază, lăsând la o parte accidentele individuale şi căutând cauze generale şi

[34] *Ibidem.*
[35] *Ibidem.*

constante" ale acestora. Metoda descriptivă a analizelor statistice are „şi un caracter *tipologic*, anume atunci când dintr-o masă de fapte alege numai ceea ce este reprezentativ şi tipic. Dar observaţiile statistice – scrie P. Andrei – nu se reduc numai la atât, ci pe baza lor se stabileşte un fel de *regularitate* fie în constituirea unei mase, fie în apariţia unor anumite fenomene... Statistica trebuie să înceapă prin detalii, pentru a se ridica apoi la regularităţi generale, ea trebuie să observe faptele care se petrec mereu în fiecare domeniu, căutând ce au ele comun, chiar atunci când par diferite"[36].

Preluând ideea *omului mijlociu*, pe care Quételet îl determină printr-o sumă de *constante* sau de *valori fixe*, P. Andrei afirmă că „după acelaşi criteriu se poate studia orice fenomen social şi moral. Prin metoda statistică se observă mai întâi fenomenele în număr cât mai mare posibil, căutându-se elementele lor constante, precum şi anumite caractere, după care se poate face gruparea acestor fapte, iar rezultatul acestor observaţiuni se exprimă printr-un număr. Această metodă nu cercetează fenomenele în totul lor, ci le descompune pentru a le putea observa mai bine şi pentru a alcătui din ele un tablou, care chiar dacă nu coincide în totul cu realitatea empirică, dă totuşi importante indicii pentru cunoaşterea ei"[37]. Sociologul ieşean nu vede în statistică numai o metodă descriptivă şi analitică, ci şi o metodă cu aspiraţii mai largi, teoretice, care „vrea să stabilească şi regularităţi şi chiar raporturi cauzale. Observându-se constanţa, frecvenţa şi variaţia a două serii de fenomene, care apar în acelaşi timp sau se succed unul după altul – scrie Petre Andrei – se pot trage concluzii chiar în ceea ce priveşte existenţa unei legături de cauzalitate între ele"[38]. Sociologul recomandă multă prudenţă în utilizarea inducţiei statistice şi în stabilirea raporturilor cauzale întrucât, în afară de anumite cauze generale, în desfăşurarea unui fenomen sau proces social intervin mulţi alţi factori particulari, adesea necunoscuţi. El sesizează, totodată, una din limitele principale ale metodei statistice, faptul că nu pătrunde în esenţa realităţii studiate. Metoda statistică este necesară sociologiei – afirmă P. Andrei – „deşi nu întotdeauna spune prea mult, căci ea suferă de un defect capital, anume nu înfăţişează decât partea exterioară, obiectivă şi materială a fenomenelor şi nicidecum spiritul lor şi necesitatea teleologică, care le determină. Ea nu arată interiorul psihic al acţiunilor sociale"[39]. Este de menţionat, în legătură cu aceasta, că metodologia sociologică a progresat semnificativ în ultimele decenii, că unele analize statistice (calculul corelaţiilor între variabile, mai ales) scot la lumină şi „fapte interne" sau „structuri latente" din universul investigat. Concepţia lui Petre Andrei cu privire la limitele metodei statistice îşi are, în mod firesc, limitele ei,

---

[36] *Ibidem*, p. 251-252.

[37] *Ibidem*, p. 252. Vezi şi A. Quételet, *Du système social et des lois qui le régissent si Fr. Zizek, Fünf Hauptprobleme der statistischen Methodenlehre*, München und Leipzig, 1922, p. 6.

[38] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 252.

[39] *Ibidem*, p. 253.

impuse de dezvoltarea ulterioară a sociologiei şi a statisticii, a metodologiei şi epistemologiei ştiinţelor sociale.

Dimensiunea cantitativă a socialului trebuie stabilită, şi evaluată îndeosebi pe cale experimentală. În domeniul sociologiei însă „este foarte greu să se vorbească despre experienţă – scrie acelaşi Petre Andrei – căci în societate nu se pot separa şi nici modifica după voie elementele fenomenelor şi nici cursul lor nu poate fi întrerupt de intervenţia omului, oricât de mult ar dori cercetătorul"[40]. Dacă sociologia nu poate utiliza experimentul „în sens tradiţional" întrucât nu sunt admise intervenţiile de acest tip în viaţa omului şi în desfăşurarea obişnuită a existenţei colectivităţilor sociale, în schimb se poate apela la serviciile aşa-numitelor „experimente indirecte" (cum le numeşte Émile-Durkheim) „în primul rând ale *comparaţiilor* fenomenelor şi proceselor sociale. Comparaţia este „un fel de experimentare – afirmă P. Andrei – pentru că noi prin comparaţie observăm şi punem faţă în faţă cazurile în care două fenomene sau două serii de fenomene sunt simultan prezentate sau în acelaşi timp absente şi din aceasta putem trage concluzii asupra legăturii dintre ele"[41]. Sociologul ieşean dă câteva exemple semnificative în acest sens: F. Lassale care a observat că ori de câte ori pe piaţa muncii există o forţă de muncă numeroasă neîntrebuinţată, salariul muncitorilor scade, şi invers, când cererea de forţă de muncă este mai mare decât oferta, salariul creşte; aceleaşi probleme se pun în secolul nostru în India şi Afganistan, cum se puneau în Europa în timpul Evului Mediu; în fine, un alt exemplu la care se referă P. Andrei este comparaţia pe care Lewis Morgan şi McLennan au făcut-o între unele populaţii aflate pe trepte diferite de evoluţie socială: aceşti antropologi au observat că triburile şi clanurile din Australia „au cam aceeaşi mentalitate pe care au avut-o şi polinezienii şi pieile roşii, când erau în epoca paleolitică"[42], aşa cum rezultă din compararea instituţiilor socioculturale ale populaţiilor respective. Pentru a realiza asemenea studii şi pentru a utiliza „experimentele indirecte", sociologia trebuie să colaboreze cu alte discipline şi să-şi integreze numeroasele informaţii oferite de ştiinţe ca antropologia, etnografia, istoria, filologia şi folclorul etc. Promovând o asemenea idee, P. Andrei recomandă implicit utilizarea metodei moderne a „echipei interdisciplinare" şi a *studiului transdisciplinar*, în care să se regăsească sintetic concluziile teoretice corespunzătoare disciplinelor sociale înrudite. Fără o asemenea perspectivă metodologică nu s-ar fi putut descoperi semnificaţia complexă a *totemismului*[43] şi nici funcţiile multiple ale *potlatchului* în societăţile primitive.[44]

---

[40] *Ibidem*, p. 254.

[41] *Ibidem*.

[42] *Ibidem*, p. 225.

[43] Antropologii şi istoricii religiilor consideră totemismul ca fiind cea mai veche formă de religie. Unii o pun sub semnul primitivităţii însă cercetările antropologice dezvăluie în spatele acestei religiozităţi o întreagă ţesătură socială şi subtile conotaţii spirituale. În acest sens, valorificarea unor cercetări antropologice de către cunoscutul istoric al

Metodologia sociologică a lui Petre Andrei are o puternică orientare şi fundamentare teoretică, fiind, în acest plan, superioară concepţiilor metodologice formulate de alţi sociologi români din acea epocă. Ea încearcă să depăşească limitele concepţiei gustiene şi să le nuanţeze. Sociologia resimte şi astăzi, pe alocuri, lipsa teoriei, a unei fundamentări teoretice a demersului ştiinţific şi a unei rezolvări optime a raportului dintre cercetare şi practică. Se cuvin a fi valorificare mai mult şi ideile sociologului ieşean Petre Andrei cu privire la specificitatea socialului, idei care determină specificitatea metodei de cercetare sociologică, cele care se referă la necesitatea abordării „interdisciplinare" a fenomenelor vieţii sociale şi la complementaritatea tehnicilor şi procedeelor de cercetare. „Dacă statistica urmăreşte aspectul exterior, cantitativ, numeric, al fenomenelor sociale – scrie Petre Andrei -„metoda psihologică" şi „înţelegerea" pătrund înăuntrul lor şi caută esenţa lor interioară. În toate se pretinde însă omului de ştiinţă o atitudine obiectivă şi necesitatea de a face abstracţie de preferinţele, prejudecăţile şi chiar de idealurile sale sociale şi politice, pentru că ştiinţa deşi are aplicaţiuni utile, deşi a izvorât din necesităţi practice din nevoia de apărare a omului şi din tendinţa de cucerire a puterilor naturii, deşi descoperirile ei alină suferinţele oamenilor, totuşi ea nu este decât o preocupare teoretică de fenomene şi mai ales o formulare necontenită de probleme noi"[45]. Departe de a subaprecia, prin aceasta, rolul practic al concluziilor şi rezultatelor sociologice, Petre Andrei considera, pe bună dreptate, că cele mai eficiente studii sunt cele care au fost organizate ştiinţific, în primul rând fundamentate teoretic, care s-au bazat pe tehnicile cele mai adecvate şi investigaţiile cele mai riguroase.

Adept al „perspectivei sistemice" de analiză a fenomenelor, sociologul ieşean punea totodată accentul pe „analiza metodică, cercetarea elementelor unui

---

religiilor, Mircea Eliade, a constituit o recunoaştere a studiilor realizate pe diferite populaţii. A se vedea în acest sens Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilo*r, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013 şi Mircea Eliade, *Istoria ideilor şi credinţelor religioase,* Iaşi, Editura Polirom, 2007. O valorizare a aceloraşi date de factură antropologică se remarcă şi în celebra polemică între Pierre Clastres (*Societatea contra statului,* Bucureşti, Editura Ararat, 1995) şi Jean-William Lapierre (*Viaţă fără stat?,* Iaşi, Editura Institutul European, 1997).

[44] *Potach*-ul este o instituţie complexă care implică relaţii economice şi raporturi de putere întruchipând în versiune primitivă un fenomen social total, adică elemente de natură politică, juridică, economică sau religioasă. El constă în schimburi reciproce de daruri până la epuizarea unuia dintre parteneri. Pentru indienii nord-americani practicarea *potlach*-ului devine un mijloc de regaj social şi de convertire a bunurilor în plan simbolic şi apoi social. Amintim aici celebrele lucrări semnate de Marcel Mauss, *Eseu despre dar,* Iaşi, Editura Polirom, 1997 şi *Eseu despre natura şi funcţiile sacrificiului,* Iaşi, Editura Polirom, 1997. Cele două studii valorizează sociologic într-o manieră strălucită importante studii etnografice şi antropologice.

[45] Petre Andrei, *op. cit.*, p. 257.

fenomen social sau a momentelor care compun viaţa unei societăţi"[46]. Metoda integralistă de cercetare pe care o propune sociologul iesean, deşi este susţinută de clasici ai sociologiei, este una extrem de actuală şi astăzi. Ea reflectă solidaritatea intimă şi interdependenţa fenomenelor şi nu intră în contradicţie cu metoda analitică, chiar dacă „spiritul de ansamblu trebuie să predomine asupra celui de detaliu"- aşa cum afirmă şi E. Rignano. „Cunoştinţele analitice n-au nici o semnificaţie precisă prin ele însele, dacă nu sunt raportate şi coordonate cu cunoştinţa sintetică finală, care singură explică realitatea"[47].

Fenomenele sociale pot fi studiate, desigur, şi independent unele de altele[48], aşa cum fac diferiţii specialişti din domeniile socioumane întrudite. Există şi interesante studii de sociologie actuale care sondează doar anumite aspecte sociale. Totuşi, un sociolog adevărat nu poate privi un fenomen decât prin prisma totului social, a societăţii în ansamblul ei.

Concepţia sociologică a lui Petre Andrei, inclusiv metoda lui de cercetare, constituie un punct central în istoria sociologiei noastre. În ciuda trecerii anilor, a mai multor decenii de la publicarea principalei sale opere, ideile şi principiile sau regulile metodologice sunt încă de mare actualitate. S-ar cuveni ca ele să fie valorificate într-o măsură mai mare decât s-a făcut până acum.

Ar fi legitimă, credem noi, şi o reconsiderare a raportului valoric dintre sociologia lui Dimitrie Gusti şi sociologia lui Petre Andrei[49], aceasta din urmă

---

[46] *Ibidem.*

[47] E. Rignano, *La Sociologie. Ses méthodes et ses lois*, în *Revues de l` Institut de Sociologie*, 1928, p. 521-522.

[48] Aducem în atenţie aici o importantă cercetare sociologică actuală realizată sub coordonarea sociologului şi profesorului bucureştean Marian Preda şi ale cărei rezultate reprezintă o radiografie complexă a societăţii româneşti de azi. (Marian Preda (coord.), *Riscuri şi inechităţi sociale în România*, Iaşi, Editura Polirom, 2009).

[49] Sunt de menţionat în acest sens eforturile Fundaţiei Academice Petre Andrei prin preşedintele său Doru Tompea în vederea publicării şi recuperării operei ilustrului sociolog român. Au văzut astfel lumina tiparului într-o versiune nouă, completă, lucrări precum: *Sociologie generală, Despre ideal, Filosofia valorii, Discursuri parlamentare, Prelegeri de etică, Prelegeri de istoria filosofiei.* Paralel au apărut carţi şi studii recente referitoare la opera şi contribuţiile lui Petre Andrei în sociologia românească: Dumitru Stan, Ion Ionescu, „Istoria ştiinţei la univesitatea din Iaşi. Sociologie", în volumul Gheorghe Iacob (coord.), *Universitatea din Iaşi. 1860-2010. Facultăţi, Profesori, Şcoli ştiinţifice*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2011, pp. 194-21; Dumitru Stan, „Petre Andrei – Modelul intelectual deplin al sociologiei ieşene", studiu introductiv al volumului, Petre Andrei, *Sociologie generală*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2010; Doru Tompea, „Valorificarea operei lui Petre Andrei", în vol. *Petre Andrei şi modelul intelectual în cultura română*, Iaşi, Editura Cantes, 2001; Doru Tompea, Daniel Şandru, *Dimensiuni social-politice ale operei lui Petre Andrei*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012; Cătălin Zamfir, Iancu Filipescu (coord.), *Sociologia românească: 1900-2010. O istorie socială*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2015; Ştefan Costea, *Sociologi români. Mică enciclopedie*, Bucureşti, Editura Expert, 2001.

fiind un timp „în conul de umbră" al sociologiei „Şcolii monografice" şi deci mai puţin cunoscută în ţară şi străinătate. Analiza noastră se înscrie tocmai în perspectiva unei asemenea revalorificări şi reconsiderări a sociologiei şi metodologiei elaborate de fostul profesor al primei Universităţi a ţării, Petre Andrei.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MAGIȘTRI ȘI DISCIPOLI ÎN ȘCOALA SOCIOLOGICĂ IEȘEANĂ. PROFESORUL VASILE MIFTODE – UN „SOCIOLOG MILITANS"

CRISTINA GAVRILUȚĂ

1. Tradiția sociologică ieșeană

Chiar de la începuturi, sociologia românească stă sub semnul unei pleiade de profesori ieșeni, chiar dacă nu toți și-au desăvârșit cariera de sociolog la prestigioasa universitate ieșeană „Alexandru Ioan Cuza". Constantin Dimitrescu-Iași, Constantin Leonardescu, Dimitrie Gusti și Petre Andrei sunt nume importante care au avut o strânsă legătură cu mediul universitar ieșen, dar care au fost conectate și la cunoașterea din universități europene importante. Într-un fel, destinul lor se identifică cu cel al sociologiei rămânând astfel repere importante în dezvoltarea științei sociologice. O scurtă incursiune în biografia acestora demonstrează acest fapt.

Constantin Dimitrescu-Iași urmează cursuri la Iași, Berlin și Leipzig și este profesor al Universității Iași din 1878 până în 1885. Tot el este cel care a făcut toate demersurile necesare pentru a introduce în curricula universitară cursul de sociologie. Preocupările sale în domeniul sociologiei arată că era la zi cu noile deschideri universitare europene în ceea ce privește tânăra știință. În 1896[1], când ține primul curs de sociologie la Universitatea din București, profesorul arată că România este printre puținele țări europene[2] în care se preda sociologie la acea

[1] Unele surse indică faptul că profesorul Constantin Dimitrescu-Iași a ținut cursuri de sociologie încă din 1893. A se vedea în acest sens *Dimitrescu-Iași. Omul și opera. Volum omagial*, Editura Socec, București, 1933, p. 47.

[2] Primele prelegeri de sociologie au fost înregistrate la universități din Franța și America în 1889 și, respectiv, în 1876. A se vedea în acest sens *Les sciences dans L' enseignement supérior: sociologie, psychologie sociale et anthropologie culturelle*, UNESCO, Paris, 1954 și John Madge, *The Origins of Scientific Sociology*, The Free Press, New York, 1966. În Germania lucrurile stau puțin diferit: disciplina a fost cu greu recunoscută, ea intrând în competența unor profesori care se numeau „filosofi", „savanți", „oameni de știință". Profesorii germani își vor spune „sociologi" abia după ce cursanții se vor numi ei înșiși sociologi. Mulți din absolvenții cursurilor iluștrilor profesori germani au devenit la rândul lor dascăli, consolidând astfel tânăra știință sociologică (A. Small – SUA, É. Durkheim – Franța, D. Gusti – România). Școala germană devine astfel o pepinieră a viitorilor sociologi și a unei științe noi, la modă, cu o imagine extrem de atractivă.

vreme. „Chiar în lecția de deschidere el menționa că în foarte puține locuri din Europa se mai preda în acel an sociologia: Paris – de către profesorul Letourneau, Graz – de către Gumplowicz, cel care scrisese un „Manual de sociologie" încă din 1885, Bruxelles – prin profesorul G. de Greef și Bordeaux – de către profesorul É. Durkheim."[3]

Un an mai târziu, în 1897, este susținut primul curs de sociologie la Universitatea din Iași de către profesorul Constantin Leonardescu. El își continuă activitatea până în 1907. În urma decesului său disciplina rămâne neacoperită, iar Decretul Regal din 1908 determină reorganizarea catedrelor și impune obligativitatea unui curs de sociologie pentru studenții licențiați în filosofie. Toate aceste deschideri din învățământul universitar românesc vin pe fondul unei acute nevoi de a forma oameni capabili să construiască noi direcții de dezvoltare a societății și să-și pună în practică cunoștințele. Anuarul Universității din Iași din 1898-1899 surprinde tocmai această problematică: nu avem nevoie de „învățați cu capul plin de cunoștințe, ci și cetățeni luminați, care să știe încotro să îndrepte a lor activitate spre binele obștesc"[4].

Constantin Leonardescu face o muncă de pionierat în promovarea sociologiei și se remarcă prin cercetarea unor aspecte precum: *conștiința colectivă*[5], *eu-l social*[6], *exprimarea cotidiană a actului de guvernare*[7], *spiritul justițiar*[8] și *imperativul instaurării ordinii sociale*[9]. Principala sa lucrare de sociologie rămâne totuși studiul *Conștiința socială. Studiu sociologic*, publicat în volumul omagial dedicat lui Titu Maiorescu în 1900.

---

3 Dumitru Stan, Ion I. Ionescu, „Istoria științei la Universitatea din Iași. Sociologie", în vol. Gheorghe Iacob (coord.), *Universitatea din Iași. 1860-2010. Facultăți, Profesori, Școli științifice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2011, pp. 194-211.

4 *Anuarul Universității din Iași*, anul școlar 1898-1899, p. 60.

5 „Simțul social nu este al nostru, ci al societății din care facem parte" (Constantin Leonardescu, „Conștiința socială. Studiu sociologic", în vol. *Omagiu lui Titu Maiorescu*, Editura SOCEC, București, 1900, p. 70.)

6 În viziunea lui Leonardescu *Eu-l social* este unul construit în principal prin educație. (Constantin Leonardescu, „Conștiința socială. Studiu sociologic", în vol. *Omagiu lui Titu Maiorescu*, Editura SOCEC, București, 1900, p. 71).

7 A se vedea în acest sens Dumitru Stan, „Sociologia academică ieșeană de la origini la Petre Andrei", în vol. Doru Tompea, Daniel Șandru (coord.), *Dimensiuni social-politice ale operei lui Petre Andrei*, Iași, Editura Academiei Române, 2012, p. 28. Conform primului sociolog ieșean actul de guvernare depinde în mod direct de educația și cultura poporului care validează guvernul, iar acest fapt constituie un argument foarte important în favoarea unor politici educaționale coerente care să promoveze valoarea.

8 Pentru a explica spiritul justițiar sociologul aduce în atenție concepte precum cele de *justiție contractuală*, *justiție distributivă* și *justiție reparativă*.

9 Ilustrativă este în acest sens lucrarea Constantin Leonardescu, *Morala inductivă și știința conduitei omenești*, f.e., Iași, 1885.

În 1910 Dimitre Gusti este cel care va ocupa locul de profesor la Catedra de Istorie a filosofiei antice, Etică şi Sociologie a Facultăţii de Litere la Universitatea din Iaşi. Studiile sale la Universitatea ieşeană, cele din Germania[10] (Berlin şi Lepzig), precum şi contactul cu literatura franceză îşi vor pune definitiv amprenta asupra formării intelectuale a tânărului sociolog. El va activa aici ca profesor timp de 10 ani, până în 1920, când va pleca la Universitatea din Bucureşti.

Perioada ieşeană este marcată de preocupări teoretice privind ştiinţa socialului. Tot atunci se remarcă printr-o serie de studii precum: *Despre natura vieţii sociale* (1910), *Realitate, ştiinţă şi reformă socială* (1919)[11] şi începe să se bucure de un foarte mare prestigiu naţional şi internaţional. Este „membru al Academiei Române începând cu 1919, al mai multor academii străine, solicitat profesor de sociologie la universităţi din SUA, a iniţiat relaţii cu mari sociologi ai vremii"[12]. Tot el este cel care înfiinţează *Seminarul de sociologie şi etică* la Iaşi, precum şi revista *Studii sociologice şi etice.*

Premisele unei sociologii monografice sunt enunţate încă din perioada ieşeană în lucrarea *Despre natura vieţii sociale.* Conceptele în jurul cărora îşi construieşte întreg eşafodul teoretic şi metodologic sunt: *unităţi sociale, voinţa socială, manifestări de viaţă, cadre ale dezvoltării sociale, procese sociale şi tendinţe sociale.* Construcţia teoretică gustiană, rafinată ulterior în anii experienţei sale bucureştene, accentuează faptul că societatea se compune din unităţi sociale care au o determinare activă, dar şi spirituală şi că esenţa societăţii este însăşi voinţa acesteia de a se manifesta în diferite chipuri (economic, spiritual, juridic, politic). Pentru profesorul Gusti această manifestare este condiţionată de existenţa a patru cadre sau categorii fundamentale: cadrul cosmic, cel biologic, cadrul psihic şi cel istoric. Schimbările sociale şi procesele sociale aferente acestora sunt determinate de ele. Analiza sociologică a acestor cadre, precum şi a proceselor sociale pe care ele le determină sub forma schimbării pot conduce la predicţii valabile cu privire la tendinţele sociale. Toate acestea susţin, în opinia sociologului, utilizarea metodei monografice în cercetarea sociologică.[13] În opinia lui Gusti, avantajul monografiei faţă de metoda istorică şi cea statistică este acela de „a privi faptele în faţă,

---

[10] În Germania a avut ocazia să cunoască şi să lucreze cu profesori celebri precum sociologii Ed. Spranger, G. Simmel, P. Barth, psihologul W. Wundt, geograful Fr. Ratzel etc.

[11] Alte lucrări purtând semnătura lui Dimitrie Gusti sunt: *Egoismus und Altruismus. Zur soziologichen. Motivation des praktischen Wollens,* Inaugural dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Hohen Philosophischen Fakultät, Leipzig, 1904; *Die soziologischen Betrehungen in der neuen Ethik,* 1908; *Cosmologia elenă,* 1929; *Sociologia militans,* (volumul I, 1935; volumele I şi II, 1946); *Cunoaştere şi acţiune în serviciul naţiunii,* (2 volume), 1939; *Problema sociologiei,* 1940; *La science de la réalité sociale,* 1941; *Enciclopedia României. Vol. I-IV,* Bucharest, 1938, 1943.

[12] Dumitru Stan, „Sociologia academică ieşeană de la origini la Petre Andrei", în vol. Doru Tompea, Daniel Şandru (coord.), *Dimensiuni social-politice ale operei lui Petre Andrei,* Iaşi, Editura Academiei Române, 2012, pp. 29-30.

[13] Dimitrie Gusti, *Opere,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.

prin observații nemijlocite, personale"[14]. Astfel, este eliminată distanța temporală față de subiectul sau fenomenul cercetat și nuanțează mult informația prin contactul nemijlocit cu realitatea studiată. De altfel, la primul curs susținut la Iași în 1910, Dimitrie Gusti vorbește despre metoda monografică în cercetarea sociologică[15]. Plecând de la Ovidiu Bădina[16], sociologul ieșean Dumitru Stan apreciază că „acestă orientare metodologică este justificată prin faptul că fusese deja probată în spațiul românesc de I. Ionescu de la Brad (1848), B.P. Hasdeu (1878), J. Comănescu (1885) la care se adăugau multe alte monografii realizate de învățători și preoți ai satelor."[17]

După transferul profesorului Dimitrie Gusti la București, Petre Andrei îi va suplini locul până în 1922 când va deveni cadru didactic titular. Trecând ca și magistrul său prin școala germană (1914-1915), susține în 1918 teza de doctorat ce a avut ca subiect filosofia valorii[18], avându-l coordonator pe profesorul Dimitrie Gusti. Primele sale scrieri sunt datate din 1914, „Metafizica la W. Wundt" în *Convorbiri literare* și 1915 „Mecanism și teleogism în sociologia contemporană", în revista *Studii sociologice și etice*. În ceea ce privește opera și activitatea științifică a sociologului ieșean Petre Andrei, datele diferă de la o sursă la alta. Studiindu-i viața și opera, sociologul Dumitru Stan remarcă faptul că unele surse indică faptul că Petre Andrei a scris „6 volume de autor, 37 de studii și articole în volume și reviste de profil, 25 recenzii și note, 36 de conferințe la universitate, societăți științifice, cluburi, radio, 73 de discursuri și intervenții în parlament."[19] Alte surse arată că numărul lor este mult mai mare: „15 lucrări[20], 5 cursuri litografiate, peste

---

[14] *Ibidem*, p. 438.

[15] Dimitrie Gusti, *Introducere în cursul de Istorie a filosofiei grecești. Etică și Sociologie*, București, Tipografia Goebl, 1910.

[16] Ovidiu Bădina, *Cercetarea sociologică concretă. Tradiții românești*, București, Editura Politică, 1966.

[17] Dumitru Stan, „Sociologia academică ieșeană de la origini la Petre Andrei", în vol. Doru Tompea, Daniel Șandru (coord.), *Dimensiuni social-politice ale operei lui Petre Andrei*, Iași, Editura Academiei Române, 2012, pp. 35-36.

[18] Lucrarea *Filosofia valorii* a reusit să fie publicată integral abia în 1945, deși a fost pregătită pentru tipar în 1919.

[19] Ștefan Costea (coord.), *Sociologi Români. Mică enciclopedie apud*, Petre Andrei, *Sociologie generală*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2010, pp. 15-16.

[20] *Sociologia revoluției* (1921), *Sociologie generală* (1922), *Die Soziologische Aufassung der Erkenntnis* (1923), *Das der Problem der Methode in der Soziologie* (1927), *Problema fericirii și fundamentul său etico-sociologic* (1921), *Probleme de sociologie* (1927), *Manual de sociologie pentru licee* (1938) etc. sunt doar câteva nume ale lucrărilor sale. Grație Fundației Academice „Petre Andrei" au apărut și o serie de scrieri postume care evidențiază deschiderea culturală și preocupările academice și social-politice ale sociologului ieșean.

40 de studii şi articole, 25 de recenzii, 35 de conferinţe şi cuvântări, 3 rapoarte de legi şi peste 75 de discursuri şi intervenţii parlamentare"[21].

Pe lângă prodigioasa activitate academică şi ştiinţifică, Petre Andrei activează ca director de revistă şi decan al facultăţii. Se bucură de recunoaştere publică şi politică fiind ales deputat din partea Partidului Naţional Ţărănesc[22] şi deţine de trei ori portofolii ministeriale. Din poziţia de parlamentar Petre Andrei a avut intervenţii de substanţă în ceea ce priveşte modernizarea legislativă a României[23], iar din cea de ministru elaborează mai multe legi dintre care cea mai importantă este *Legea de organizare a învăţământului superior.*

Spre deosebire de magistrul său, Petre Andrei se remarcă, în primul rând, ca un sociolog preocupat de partea teoretică a ştiinţei. Concepţia sa propune o viziune integralistă asupra socialului, el remarcându-se ca un veritabil susţinător al unei *sociologii cogitans.* Aceasta, fără a nega însă meritele datelor empirice. „Noutatea integralistă propusă de Petre Andrei constă într-un hibrid dedus din perspective pozitiviste, sociologiste, psihologiste, formaliste etc., compatibil cu toate acestea, care nu se dezice de niciuna dintre sursele utilizate şi este ceva mai mult decât fiecare dintre sursele din care se inspiră. Cu alte cuvinte, dacă vrem să explicăm funcţionarea socialului atunci trebuie să înţelegem natura lui ca integrând în acelaşi timp elemente *psihice şi fizice, individuale şi colective, vechi şi noi, stabile şi prestabile, legice şi contingente.* (...) După P. Andrei *instituţiile sociale* sunt consecinţe ale integralismului, ele reflectând voinţa colectivă asupra unui complex de factori care definesc o problemă centrală ce trebuie controlată."[24] O astfel de viziune mult apropiată de perspectiva lui M. Mauss, cea a *faptului social total,* nu eludează preocupările sociologului ieşean de analiză şi comprehensiune a faptelor sociale, preocupare care, sigur, se datorează lecturilor şi formării sale la şcoala germană. Dintr-o altă perspectivă, în sociologia lui Petre Andrei se pot

---

[21] Petre Andrei, *Jurnal de Memorialistică. Corespondenţă, apud* Petre Andrei, *op. cit.*, 2010, pp. 16.

[22] Se înscrie în Partidul Naţional Ţărănesc şi atât din această poziţie, cât şi cea de intelectual de mare forţă critică vehement extremismul de dreapta care se manifesta în acea perioadă în Europa şi în societatea românească. Lucrarea *Fascismul* publicată în 1927 avea să atragă atenţia politicienilor radicali de dreapta. Într-un fel sfârşitul tragic al marelui om de cultură şi sociolog român avea să fie legat de reacţia celor care nu-i împărtăşeau principiile sau care se simţeau eclipsaţi de personalitatea profesorului. În octombrie 1940 Petre Andrei a fost destituit din învăţământul superior şi a primit ordin de percheziţie şi de ridicare de la domiciliu. Semnatarii ordinului au fost: I. Antonescu, Tr. Brăileanu, Tr. Herseni. În final alege să-şi pună capăt zilelor, iar scrisoarea lăsată soţiei, publicată abia în 2010, lămureşte teribilul gest al marelui sociolog.

[23] Vezi Petre Andrei, *Discursuri parlamentare (1929-1933),* Editura Ankarom, Iaşi, 1996.

[24] Dumitru Stan, „Sociologia academică ieşeană de la origini la Petre Andrei", în vol. Doru Tompea, Daniel Şandru (coord.), *Dimensiuni social-politice ale operei lui Petre Andrei,* Iaşi, Editura Academiei Române, 2012, pp. 44-45.

identifica cu ușurință elemente de sociologie a culturii. Acestă viziune rezonează perfect cu o perspectivă metodologică longitudinală în care metoda culturalist-comparativă ajută sociologul în efortul său de cunoaștere a lumii sociale.

Se înțelege că o astfel de abordare a socialului contrazice viziunea magistrului său, Dimitrie Gusti. De altfel, acestă poziție critică a fost asumată deschis și poate prea dur de către Petre Andrei. Chiar dacă unul dintre cei doi sociologi rămâne devotat *sociologiei militans* și celălalt *sociologiei cogitans*, diferențele dintre cei doi sunt de nuanțe și de perspective. În esență, ambii sociologi sunt întemeietori de școală, cu o solidă pregătire filosofică și sensibilitate pentru demersul calitativ. Atât monografiile gustiene, cât și abordările longitudinale de tip culturalist-interpretativ ale lui P. Andrei, se înscriu pe aceeași orbită a unei sociologii calitative care privilegiază elementul cultural din viața unei societăți. Dincolo de ambițiile academice, cei doi reprezintă două fațete ale aceleiași realități. Studiul socialului nu se poate lipsi de niciuna dintre ele. Atât terenul, cât și interpretarea subtilă, comprehensivă a realității sunt rețeta reușitei depline.

Sensibilitatea celor doi sociologi pentru dimensiunea culturală și spirituală a vieții sociale nu poate fi explicată decât prin anvergura lor culturală și filosofică. Fiecare a fost, în felul său, și un militant și un rafinat om de cultură și sociolog.

După 1940, când are loc excluderea din învățământul superior și moartea tragică a lui Petre Andrei, sociologia ieșeană intră în criză. Cursurile profesorului Andrei vor fi ținute un an mai târziu și până în 1947 de Alexandru Claudian, proaspăt titularizat conferențiar de logică. Faptul că fusese student al lui Dimitrie Gusti și asistent al său, cât și al lui Petre Andrei îl ajută să se titularizeze în 1942 la Catedra de sociologie și etică a Universității din Iași.[25]

Profesorul Claudian nu mai are aceeași anvergură ca predecesorii săi, majoritatea lucrărilor sale fiind de factură filosofică cu trimiteri la sociologie[26]: *Cercetări filozofice și sociologice* (1935), *Colectivismul în filozofia lui Platon* (1936), *Originea socială a filosofiei lui A. Comte* (1936), *Cunoaștere și suflet* (1940), *Prelegeri de etică* (curs litografiat, 1941), *Reflexiuni asupra războiului actual* (1945), *Antisemitismul și cauzele lui sociale* (1945).

---

[25] Mai multe detalii despre scurtul parcurs academic al lui Alexandru Claudian, în Dumitru Stan, Ion I. Ionescu, „Istoria științei la Universitatea din Iași. Sociologie", în vol. Gheorghe Iacob (coord.), *Universitatea din Iași. 1860-2010. Facultăți, Profesori, Școli științifice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2011, pp. 194-211. De menționat că profesorul Claudian își întrerupe activitatea academică la universitatea ieșeană în 1944-1945. După 1948 rămâne definitiv fără catedră și este arestat din motive inexplicabile. Până în 1960, când se va pensiona, va ocupa un post de psiholog.

[26] Șt. Costea (coord.), *Istoria sociologiei românești*, Editura Fundației „România de Mâine", București, 1998, pp. 252-253. În acestă lucrare opera lui Al. Claudian este valorizată sociologic socotită ca fiind relevantă pentru o serie de sociologii de ramură precum: sociologia cunoașterii, sociologia politică, sociologia literaturii, dar și pentru istoria doctrinelor sociologice.

Conceptele în jurul cărora îşi construieşte întreaga perspectivă sociologică sunt: *fapte sociale obiective şi specifice, construcţie socială, clasele sociale, cauzalitate şi sursa acesteia, binele social şi categoriile sociale.* Enunţând sintetic putem spune că pentru Al. Claudian societatea este o construcţie socială în care faptele obiective şi specifice exprimă diferite realităţi (psihologice, culturale, istorice, politice, economice etc.) care asigură ordinea socială prin reproducerea lor. Schimbarea socială este rezultatul unui determinism social în care *necesitatea se suprapune cu raţionalitatea.* Din punct de vedere metodologic, Al. Claudian propune o schemă de cunoaştere în care valorizează *timpul istoric* (climatul psiho-social), *spaţiul social* (structura socială) şi *relaţiile dintre categoriile sociale.* „Prin astfel de idei Al. Claudian a dovedit că nu s-a desprins suficient de influenţele filosofiei sociale şi ale eticii, dar şi că a creat o sociologie de „supravieţuire". Ar fi avut nevoie de mult mai mult timp ca să acceadă la nivelul reuşitelor sociologice ale lui D. Gusti sau P. Andrei."[27]

Din 1948 până în 1965, sociologia dispare din învăţământ şi este înlocuită cu două discipline care purtau amprenta ideologică a momentului: materialismul istoric şi socialismul ştiinţific. Din 1965 în cadrul doctoratului de filosofie se creează specializarea sociologie[28].

În anul 1968-1969 este introdusă sociologia ca obiect de studiu opţional în toate specializările din universitate[29]. În aceeaşi perioadă, la doi ani după ce se înfiinţează la Bucureşti specializarea sociologiei, ia fiinţă şi la Universitatea din Iaşi secţia de *sociologie-psihologie.* Apar, astfel, promoţii care au în specializarea lor sociologie, iar în fişa matricolă se regăseau şi discipline sociologice. Apar şi primii doctori în sociologie şi se dezvoltă literatura de specialitate. În ciuda statutului oarecum incert (nu exista un statut clar al sociologului, sociologia funcţiona ca o formă de subspecializare în cadrul Facultăţii de Istorie şi Filosofie, iar profesorii specializaţi pe sociologie erau insuficienţi), s-a făcut cercetare, s-au scris cărţi, studii şi articole şi s-a participat la conferinţe şi comunicări ştiinţifice. De pildă, la Iaşi funcţiona *Centrul de ştiinţe sociale* care avea o dublă afiliere, Filiala

---

[27] Dumitru Stan, Ion I. Ionescu, „Istoria ştiinţei la Universitatea din Iaşi. Sociologie", în vol. Gheorghe Iacob (coord.), *Universitatea din Iaşi. 1860-2010. Facultăţi, Profesori, Şcoli ştiinţifice*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2011, pp. 194-211.

[28] Cătălin Zamfir, Iancu Filipescu (coord.), Elena Zamfir, Simona Ilie, Simona Maria Stănescu, Maria Iordache, *Sociologie românească: 1900-2010. O istorie Socială*, Cluj, Editura Eikon, Editura Şcoala Ardeleană. „Doctoratul în sociologie a debutat şi el în acea perioadă, dar relativ mai târziu, în 1966. Primele două teze de doctorat cu teme de sociologie (*Sociometria* – Mihu Achim şi *Activitatea normativă. Studiu psihosociologic* – Cătălin Zamfir) au fost susţinute în 1969, sub conducerea profesorului Tudor Bugnariu. Traian Herseni nu a primit conducere de doctorat, iar Henri H. Stahl ceva mai târziu, în 1972, a preluat sarcina de a forma doctori în sociologie. Numărul de noi doctori în sociologie a crescut după 1970. În perioada 1969-1989 s-au conferit 62 de titluri de doctori în sociologie." (p. 88).

[29] Şt. Costea, *op. cit.*, p. 318.

Academiei Române, Iași și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" și reprezenta o importantă instituție de cercetare a socialului. În 1984 apare primul *Anuar* al acestui Centru de științe sociale.

Cătălin Zamfir, în lucrarea *Sociologie românească: 1900-2010. O istorie Socială*, afirmă că, în acea perioadă, pentru a evita o serie de „riscuri ideologice" intelectualii se orientează către epistemologie, metodologie și către „marea teorie". Acest refugiu echivalează, în expresia aceluiași sociolog, cu „o fugă de realitatea socială."[30] Cu toate acestea, în perioada ce a urmat lui 1965, la Iași s-au făcut cercetări sociologice cu caracter local și zonal, s-au publicat parțial sau total (în funcție de cenzura vremii) studii și rezultate ale unor cercetări[31].

După 1965, la Iași cursurile de sociologie au fost susținute de Iosif Natansohn, Vasile Miftode și Anton Carpinschi.

Așadar, la începutul anilor '90, reînființarea sociologiei ca specializare de sine stătătoare nu a venit pe un teren gol, lipsit de tradiție și preocupări academice serioase. 1990 este anul de naștere al sociologiei ieșene într-o versiune modernă, eliberată de constrângerile ideologice și de un statut oarecum incert. La Iași este înființată *specializarea sociologie-politologie*, iar cei doi profesori, Vasile Miftode și Anton Carpinschi se ocupă direct de acestă construcție instituțională.

Urmează o nouă perioadă în sociologia ieșeană care se datorează în mod deosebit pasiunii, perseverenței și viziunii instituționale a profesorului Vasile Miftode. Reînființarea sociologiei la Iași, în 1990, este primul pas făcut de profesor în vederea creării unei școli moderne de sociologie.

2. Profesorul Vasile Miftode – un sociolog pasionat cu vocație instituțională

Prezentarea personalității profesorului Vasile Miftode nu este simplă chiar și atunci când ai la îndemână un bogat material biobibliografic[32]. Prezența domniei sale în peisajul sociologiei ieșene, aidoma celor ce i-au precedat, conduce către o observație cu caracter sociologic și nu numai: în spatele unor construcții

---

[30] Cătălin Zamfir, Iancu Filipescu (coord.), Eleța Zamfir, Simona Ilie, Simona Maria Stănescu, Maria Iordache, *Sociologie românească: 1900-2010. O istorie Socială*, Cluj, Editura Eikon, Editura Școala Ardeleană, p. 107.

[31] De exemplu, sudiile, articolele și volumele publicate de profesorul Vasile Miftode și prezentate în secțiunea următoare sunt un argument în favoarea faptului că, dincolo de unele clișee ideologice, cercetare sociologică se făcea la Iași. Adesea ea lua forma unor cercetări interdisciplinare extrem de relevante pentru acea vreme.

[32] Profesorul Miftode, în generozitatea sa, mi-a pus la dispoziție dosare întregi cu materiale reprezentând note, corespondență, invitații la conferințe, articole, fotografii, documente, recenzii, articole de presă etc. După ce le-am parcurs pe fiecare și le-am plasat în categorii, am ajuns la concluzia că, în final, va trebui să le sintetizez la maximum. Astfel, dacă informațiile par prea scurte sau insuficient dezvoltate, se datorează numai unor exigențe ce țin de spațiu.

instituţionale puternice stau oameni care, pe lângă o serioasă pregatire profesională, manifestă o mare disponibilitate de a se pune în slujba acestor edificii. La limită, această categorie de făuritori de şcoală şi de instituţii îşi identifică viețile cu propriile lor construcţii. Astfel, existenţa fiecăruia devine un exerciţiu permanent de concentrare creativă de noi oameni, noi energii, planuri şi idei noi. În joc nu este doar un simplu demers raţional. Ar fi prea simplu, iar şcolile de management ar livra pe bandă lideri capabili oricând de mari isprăvi instituţionale. Este vorba şi de alte calităţi care nu sunt predate în nici un manual. Sociologii pot numi acel *ceva* simţ al realităţii sau inteligenţă socială, responsabilitate instituţională sau capacitatea de a face proiecţii sociale. Psihologii se pot referi la inteligenţă, creativitate, simţ al valorii, vocaţie, la caractere puternice sau la alte trăsături de personalitate. Ele pot fi, însă, toate acestea la un loc. Şcoala sociologică ieşeană a beneficiat din plin de prezenţa unor personalităţi de acest fel. Fiecare dintre ei a dovedit că o instituţie poate supravieţui, indiferent de contextele socio-istorice, prin oamenii săi. Profesorul Vasile Miftode este exemplu în acest sens.

Născut la 8 aprilie 1937 în Valea Seacă, judeţul Bacău, va termina studiile universitare la Iaşi, în 1962, cu o licenţă în filosofie, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza". Aici a urmat cursurile profesorilor *Petre Botezatu, Ernest Stere, Iosif Natansohn, Vasile Pavelcu, Isaac Davidson* şi a fost în compania unor colegi care au devenit ulterior nume celebre (de exemplu, academicianul şi profesorul de logică Theodor Dima, scriitorul Mihai Ursachi, Ion Pogorilovschi şi alţii). Din 1963 devine asistentul profesorului Stere la *Istoria filosofiei antice* şi la *Istoria logicii* în cadrul Facultăţii de Filosofie. Teza de doctorat, *Migraţiile şi dezvoltarea urbană*, a susţinut-o public în 1975, la Bucureşti, în faţa unei comisii formată din: *prof. H. Stahl (coordonator), Al. Barbat, V.V. Caramelea, O. Badina.* Profesorul Vasile Miftode urmează stagii de specializare în Franţa, Belgia, Italia, Anglia şi Germania, la universităţi recunoscute.

Colaborarea cu prof. Stahl, stagiile post-universitare din Franţa (Centre Européen Universitaire de Nancy – 1971, Institute Européen des Hautes Études Internationales Nice – 1974) şi Marea Britanie (Department of Social Work, Norwich – 1993) au fost foarte importante pentru formarea profesională şi, mai apoi, pentru dezvoltările instituţionale iniţiate de profesor. La fel pot fi socotite întâlnirile şi colaborările cu profesori din Europa (prof. *William Lapierre*, prof. *Nadji Rahmania*, prof. *Gilles Fereol, Claude Nigoul* – director la Institut Européen de Hautes Études internationales, Nice; *Bernard Christen* – preşedintele Association Européene de Sociologie; *Pierre Rambaud* – director la Centre de sociologie rurale, Paris; *Anna Krasteva*; prof. *Nancy Papalexandris* – coordonator Tempus la Universitatea din Atena; prof. *Daniel Mercure* – Universitatea Laval, Canada; prof. *Maryse Simonnet* – Pervanchon, Universitatea din Toulouse; *Bernadette Badwin–Legros* – Centre d'étude et des changements familiaux, Liège; *Didier Manier* – preşedinte Association locale pour l'insertion sociale et professionnelle,

Villeneuve d`Ascq; *Michael Cernea* – USA; *Michel Adam* –Universitatea din Tours; *F. Vladimir Krasnosselski – Geneva*; prof. *Martin Davies – Norwich*, Anglia; prof. *Mike Filby* – University Switchboard, Anglia). Toate devin o carte de vizită importantă pentru sociologul ieșean, profesorul Vasile Miftode.

Multe din întâlnirile și colaborările realizate de el cu personalități din lumea academică europeană s-au concretizat ulterior în participări la conferințe, schimburi de studenți, mobilități internaționale pentru profesori, stagii de pregătire doctorală și postdoctorală colaborări și proiecte comune (programul Tempus coordonat de profesorul Vasile Miftode este o mărturie a acestui fapt). Acestora li se adaugă atât accesul la o literatură de specialitate la zi, cât și la formule moderne de dezvoltare instituțională academică și nu numai. Acestea au constituit premisele benefice ale reluării în forță a studiilor de sociologie la Iași în anii `90. Toți profesorii din cadrul Facultății de Filosofie și nu numai au beneficiat de stagii de pregătire la universități de prestigiu din Europa grație programelor inițiate și coordonate de profesorul Vasile Miftode.

Activitatea didactică a profesorului se poate clasifica în două categorii mari: cursuri clasice în domeniul sociologiei (*Metodologie sociologică, Sociologia educației, Sociologie rurală, Sociologie urbană, Sociologie generală, Fundamente ale asistenței sociale*) și cursuri noi, moderne adaptate diferitelor specializări din cadrul programelor de licență, master și doctorat (*Obiectivare și reificare în studiul fenomenelor sociale, Economie socială și solidară, Teoria rețelelor sociale, Victimologie și auto-victimizare, Modele familiale în spațiul european*). Coordonează peste 60 de teze de doctorat, în special pe teme ce se circumscriu preocupărilor sale și se remarcă printr-un talent deosebit de a nu îngrădi cercetarea doctorală, lăsând libertatea cercetătorilor să-și dezvolte propriile abordări și proiecții. Astfel, au rezultat teze de doctorat valoroase în care au fost valorificate la maximum pasiunea, creativitatea și cunoașterea sociologică a doctoranzilor.

Și în activitatea de cercetare științifică a profesorului Vasile Miftode se pot distinge două mari etape. Prima privește perioada de până în 1989. Ea cuprinde numeroase studii individuale și în echipe interdisciplinare, precum și cercetări de teren în județele Iași, Vaslui, Botoșani. Acestora li se adaugă campaniile sociologice derulate împreună cu studenții în diferite zone rurale ale României. Rezultatele acestor cercetări au fost publicate în reviste și volume de specialitate și au fost prezentate în conferințe și simpozioane din țară și străinătate. Iată doar câteva exemple ale cercetărilor de acest gen:

- *Modelul optim de dezvoltare a județului Iași (subzona Târgu Frumos – Cucuteni – Lungeni – Iași).* În cadrul acestei cercetări s-au realizat două studii-sinteză în perioada 1978-1980, prezentate mai apoi în cadrul unor conferințe: la Iași, în 1978, Tg. Mureș, în 1979, București, 1977 și 1979, Cluj-Napoca, în 1980);
- *Elemente pentru un atlas antropologic al culturii poporului român – investigații anuale în zonele Hârlău-Deleni, Iași, Broșteni, Vatra Dornei – Suceava și*

Rozavlea – Sighet – Maramureş, în colaborare cu Laboratorul de antropologie culturală din Bucureşti, condus de profesorul V.V. Caramelea. Unii studenţi şi-au pregătit lucrările de diplomă în cadrul acestor investigaţii (D. Stănciulescu, P. Ivan);

- Orientare şi selecţie în învăţământul superior (1979-1980). Cercetarea s-a derulat pe baza datelor de la examenele de admitere împreună cu echipe de studenţi şi s-a finalizat cu prezentarea rezultatelor la două comunicări ştiinţifice la Cluj (1979) şi Sibiu (1980);
- *Studiul forţei de muncă agricole, a orientării, a calificării şi integrării ei profesionale* (1980). Studiul a fost realizat la solicitarea Direcţiei Agricole Iaşi. Echipele de studenţi au fost coordonate de V. Miftode, V. Costin, A. Gulei şi A. Carpinschi în cadrul Centrului de ştiinţe sociale al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi;
- *Elemente pentru un model subzonal de dezvoltare socio-economică. Aspecte funcţionale şi disfuncţionale în subzona Târgu-Frumos.* Rezultatele studiului au fost publicate în *Revista economică*, nr. 49/50, 1977 şi au fost prezentate la dezbaterea ştiinţifică „Model optim de dezvoltare a judeţului Iaşi";
- 1976-1980, V. Miftode şi A. Carpinschi coordonează *Cercul ştiinţific de sociologie şi antropologie culturală.* Lucrările studenţilor au fost prezentate şi premiate în cadrul cercurilor studenţeşti, al conferinţelor şi simpozioanelor naţionale;
- 1985 – profesorul Miftode organizează şi coordonează echipe de studenţi în cadrul practicii sociologice realizate în zona Năsăud;
- 1983 – profesorul Miftode organizează şi coordonează echipe de studenţi în cadrul practicii sociologice realizate în zona Maramureş;
- 1986 – profesorul Miftode organizează şi coordonează echipe de studenţi în cadrul practicii sociologice realizate în zona Apuseni;
- 1988 – profesorul Miftode organizează şi coordonează echipe de studenţi în cadrul practicii sociologice realizate în zona Maramureş. În această zonă au mai fost organizate cercetări în anii `70 cu Radu Negru şi cu Carmen Cozma, în `89-`90
- 1988 – profesorul Miftode organizează şi coordonează echipe de studenţi în cadrul practicii sociologice realizate în zona Mărginimea Sibiului;

Cea de-a doua etapă, de după 1989, are în atenţie numeroase cercetări în colaborare cu colegii Departamentului de sociologie: Adrian Netedu, Gabriela Irimescu, Daniela Şoitu, Ştefan Cojocaru, Adrian Lupu, Romeo Asiminei, Maria Cojocaru, Camelia Medeleanu, Mihaela Rădoi, Nina Mihalache, Ion Ionescu etc. Temele abordate sunt dintre cele mai diverse de la *Relaţii interetnice în Comuna Kogălniceanu*, judetul Constanţa (2003), până la cercetarea populaţiilor vulnerabile, de la fenomenul actual al migraţiei forţei de muncă până la cercetarea unor elemente de economie socială etc. Mare parte dintre acestea se regăsesc în cuprinsul unor articole, studii şi volume publicate în aceeaşi perioadă.

De-a lungul timpului, profesorul Vasile Miftode se remarcă printr-o activitate publicistică bogată axată pe mai multe teme: metodologie și epistemologie socială, probleme de asistență socială, impactul diferitelor forme de schimbare socială asupra societății, rolul ideologiilor în configurarea noilor realități sociale și limitele lor. Sintetizate, scrierile sale se prezintă astfel:

Carți de autor:

1. Vasile Miftode, *Tratat de metodologie sociologică*, ediția I, Editura Lumen, Iași, 2011.
2. Vasile Miftode, *Tratat de asistență socială: protecția populațiilor specifice și fenomene de automarginalizare*, Iași, Editura Lumen, 2010.
3. Vasile Miftode, *Tratat de metodologie sociologică. Tehnici de investigație de teren. Elaborarea proiectelor de intervenție*, Iași, 2003.
4. Vasile Miftode, *Fundamente ale asistenței sociale*, București, Editura Eminescu, 1999.
5. Vasile Miftode, *Metodologia sociologică*, Galați, Editura Porto-Franco, 1995.
6. Vasile Miftode, *Teorie și metodă în asistența socială*, Iași, Editura Fundației Axis, 1995.
7. Vasile Miftode, *Elemente de sociologie rurală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
8. Vasile Miftode, *Migrațiile și dezvoltarea urbană. O analiză istorică și prospectivă a rural-urbanului*, Iași, Editura Junimea, 1978.
9. Vasile Miftode, *Introducere în metodologia investigației sociologice*, Iași, Editura Junimea, 1978.

Coautor:

1. Vasile Miftode, Daniela Nacu, Ștefan Cojocaru și Antonio Sandu, *Dezvoltarea comunităților etno-culturale. Integrare europeană și interculturalitate*, Iași Editura Lumen, 2008.
2. Vasile Miftode, Gabriela Irimescu, *Ghid de practică în asistența socială*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2002.
3. Vasile Miftode, Nadji Rahmania, *Acțiune socială din perspectivă interdisciplinară*, Editura Poema, Baia Mare, 1998.
4. Vasile Miftode, *Studentul și societatea – anchetă sociologică*, Cluj, Editura Dacia, 1973.

Carți coordonate:

1. Vasile Miftode (coord.), *Sociologia populațiilor vulnerabile. Teorie și metodă*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2004.
2. Vasile Miftode (coord.), Maria Cojocaru, Ștefan Cojocaru, Daniela Gârleanu, Gabriela Irimescu, Conțiu Șoitu, *Populații vulnerabile și fenomene de automarginalizare*, Iași, Editura Lumen, 2002.
3. Vasile Miftode (coord.) *Dimensiuni ale asistenței sociale*, Botoșani, Editura Eidos, 1995.

Cursuri universitare:

1. Vasile Miftode, *Drepturi şi discriminări,* curs învăţământ distanţă, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2006.
2. Vasile Miftode, *Sociologia educaţiei,* vol. I, Iaşi, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1987.
3. Vasile Miftode, *Metodologie sociologică. Tehnici secundare,* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1980.
4. Vasile Miftode, *Metodologie sociologică.Tehnici principale,* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1979.
5. Vasile Miftode, *Sociologie rurală* (coautor), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1977.
6. Vasile Miftode, *Introducere în sociologia educaţiei,* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1976.

Articole şi studii:

Profesorul Miftode semnează studii şi articole în reviste recunoscute în plan naţional şi internaţional pe teme actuale şi de un larg interes. Dintre acestea, remarcăm:

1. „The Socio-Ecological Dimension of Production and Consumerism in Agro-Rural Areas", *Caiete sociologice,* nr. 4, Iaşi, Editura Fundaţiei AXIS, 2006 (V. Miftode, A. Lupu, R. Asiminei).
2. „Le littoral roumain et le Delta Danube comme une ressource de développement européen", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială,* volumul 8/ martie 2005.
3. „The market of ecological products", în *Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială,* Iaşi, nr. 11/2005 (Vasile Miftode, Adrian Lupu şi Romeo Asiminei).
4. „La Roumanie et la construction européenne „, în revista *Caiete Sociologice,* Iaşi, Editura AXIS, nr. 1/ 2005.
5. „Les Balkans – un endroit, une thème ou une réalité", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială,* volumul 6/ septembrie 2004.
6. „La spécificité roumaine dans le context européen", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială,* volumul 7/ decembrie 2004.
7. „Les effets sociaux des politiques économiques sur le travail en Roumanie", în vol. Brigitte Lestrade et Sophie Boutillier (coord.), *Les mutation du travail en Europe,* Paris, L`Harmattan, 2000.
8. „La dinamique du travail dans la transition vers une économie de marche. Le cas roumain", în rev. *Innovation,* Paris, L`Harmattan, 1999.
9. „Identités culturelles et cooperation européene: le cas de la Roumanie", în revista *Le réinventation de la démocratie,* Paris, L`Harmattan, 1994
10. „La dynamique de l`urbanisation et de la modernisation dans une prospective de l`espace social", în *Revista de ştiinţe sociale,* tom 22 / 1978.

Multe dintre articolele și studiile publicate se subsumează unor teme de maximă actualitate și propun perspective noi de abordare a fenomenelor sociale. Printre altele, profesorul Vasile Miftode se ocupă de *aspecte metodologice și epistemologice* în sociologie și asistența socială considerând că doar o bună fundametare din punct de vedere epistemic și metodologic poate să ofere garanția unor rezultate valide. Studiile și articolele ce urmează sunt un argument în acest sens: „Metodologia cercetării calitative a fenomenelor sociale", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 5/ iunie 2004; „Unitatea obiectiv-subiectivă a demersului sociologic și anarhismul metodologic", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 7/ decembrie 2004; „Metoda clinică în sociologie", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 3/ decembrie 2003; „Metodica organizării anchetelor sociale de teren în cadrul comunităților rurale", în revista *Caiete Sociologice*, nr.1, Iași, Editura AXIS, 2003; „Metoda cercetare-acțiune", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, Iași, Editura Lumen, vol. 1/ 2003; „Nivelele investigației sociologice", în Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza", seria b, Științe filosofice, Iași, 1973; „Obiectivare și reificare în studiul fenomenelor sociale", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 10/ februarie 2006; „Rolul ipotezei în cercetarea sociologică", în vol. *Direcția Centrală de Statistică*, București, 1969; „Ghidul de observație sociologică", în revista *Viitorul social*, nr. 3/ 1979; „Cercetarea socială și sociologia speculativă", în revista *Era socialistă*, nr. 15/ 1980; „Dimitrie Gusti – reprezentant de frunte al sociologiei românești", în revista *Cronica*, nr. 9/ 1980; „Opinia publică – obiect de investigație sociologică", în revista *Cronica*, nr. 6/1978.

O altă temă căreia profesorul Miftode îi acordă atenție în mod deosebit este cea a *dezvoltării rural-urbane*. Preocupări importante în acestă direcție se remarcă încă din perioada debutului său în cariera universitară. În acest sens amintim o serie de titluri care reflectă dimensiunea teoretică și practică a lucrărilor sale: „Complementaritatea funcțiilor rural-urbane în condițiile dezvoltării socialiste a României", în revista *Viitorul social*, nr. 3/ 1980; „Urbanizarea și migrațiile interurbane", în revista *Viitorul social*, nr. 2/1978; „Triunghiul industrial – urban: Pașcani – Târgul Frumos – Hârlău", în revista *Cronica*, nr. 13 /1978; „Aspecte ale dezvoltării actuale și de perspectivă a așezămintelor rurale din județele Iași și Vaslui", în vol. *Sociologia în acțiune*, Iași, 1972; „Aspecte sociologice ale sistematizării și amenajării teritoriale a zonei Iași-Bahlui", în vol. *Conceptul sociologic de zonă*, publicat de Centrul de științe sociale, Iași, 1971; „Adaptarea muncitorilor la noile condiții de lucru în întreprinderile reprofilate", în *Revista de statistică*, nr.1/ 1970; „Urbanizare și modernizare rural-urbană", în revista *Cronica*, nr. 37/1980; „Fenomene ale dezvoltării urbane", în *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza", seria Filosofie*, Iași, tomul XXIV, 1978; „Elemente pentru o perspectivă a dezvoltării spațiului social", în *Revista de filosofie*, nr. 5/1977; „Migrațiile și stadiile dezvoltării urbane", în *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza"*, seria Filosofie, Iași, 1977; (coautor) „Funcții ale

relaţiei rural-urban", în revista *Era socialistă*, nr. 18/ 20 septembrie 1979 ; „Aspecte privind urbanizarea şi sistematizarea localităţii Bivolari – cercetare interdisciplinară a localităţii, în vol. *Sociologia în Acţiune*, vol. III, 1977; „Mobilitatea rural-urbană", în revista *Cronica*, nr. 32/ 1977; „Mobilitatea populaţiei şi urbanizarea", în revista *Cronica*, nr. 19/ 1977; „Aspecte ale dezvoltării actuale şi de perspectivă a aşezămintelor rurale din judeţele Iaşi şi Vaslui", în vol. *Sociologia în acţiune*, Iaşi, 1972; „Aspecte sociologice ale sistematizării şi amenajării teritoriale a zonei Iaşi-Bahlui", în vol. *Conceptul sociologic de zonă*, publicat de Centrul de ştiinţe sociale, Iaşi, 1971; (coautor) „Reprofilarea întreprinderii şi adaptarea muncitorilor. Anchetă la Uzina mecanică Nicolina-Iaşi", în volumul *Direcţia Centrală de Statistică*, Bucureşti, 1969; (coautor) „Aspecte ale urbanizării şi integrării forţei de muncă în zona Iaşi", în vol. *Sociologia în acţiune*, II, 1973; „O anchetă selectivă la CAP Tomeşti-Iaşi privind migraţia forţei de muncă în corelaţie cu unii indicatori ai nivelului de trai, în vol. *Direcţia Centrală de Statistică*, Bucureşti, 1969; „Elaborarea unui model optim de dezvoltare economic-socială a judeţului Iaşi", în revista *Viitorul social*, nr. 2 /1978; „Dezvoltarea zonală a serviciilor pentru populaţie", în revista *Cronica*, nr. 34 / 1977.

Aria tematică a articolelor semnate de profesorul Vasile Miftode se extinde şi către zona *educaţiei, familiei şi a timpului liber* ca de exemplu: „Spaţiul şcolar între educaţie şi degradare umană", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială*, volumul 8/ martie 2005 (Vasile Miftode, Adrian Lupu şi Romeo Asiminei); „Perfecţionarea activităţii instructiv-educative din Universităţi", în revista *Era socialistă*, nr. 3/1978; „Familia-problemă, carenţată sau disfuncţională", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială*, volumul 6/ decembrie 2004; „Tineretul şi serviciile pentru populaţie", în *Buletinul ştiinţific al Centrului de cercetări pentru problemele tineretului*, Bucureşti, 1977; „Socio-ergonomia atelierului şcolar", în revista *Forum*, octombrie, 1973; „Ergonomia şcolii profesionale", în vol. *Sociologia în acţiune*, II, 1973; (coautor) „Conştientizarea şi măsurarea timpului liber", în vol. *Sociologia în acţiune*, I, 1972; „Funcţia social-integrativă a timpului liber", în vol. *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Bacău, 1970; „Sensul ideologic al construcţiei culturale", în revista *Cronica*, nr. 22/ 1977; „Orientarea profesională a elevilor clasei a XII (în judeţul Iaşi)", în *Buletinul informativ al Centrului de cercetări pentru problemele tineretului*, Bucureşti, 1969; (coautor) „Opinii studenţeşti. Concluzii preliminarii", în *Buletinul informativ al Centrului de cercetări pentru problemele tineretului*, Bucureşti, 1969; „Sociologia educaţiei- problematică", în revista *Forum*, nr. 4/ 1969; (coautor) „Relaţia dintre modul în care este organizat timpul liber şi dezvoltarea fizică. Starea de sănătate la elevii din învăţământul profesional", în *Volumul consfătuirii metodico-ştiinţifice*, Lugoj, Timişoara, 1969; „Bugetul de timp al studenţilor", în vol. *Tineretul – obiect de investigaţie ştiinţifică*, Bucureşti, 1969.

De acelaşi interes s-a bucurat şi tematica referitoare la *comunitate, globalizare şi schimbare socială*, subiecte care au revenit în actualitate în ultimii ani, ai

celebrei tranziții românești. Amintim aici o serie de studii și articole: „Cercetare și schimbare socială: dimensiune europeană a corupției românești", în vol. Traian Rotariu (coord.), *România socială*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2005; „Degradarea instituției comunitare și amplificarea dezastrelor naturale", în *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, Iași, nr. 9/2005 (Vasile Miftode și Romeo Asiminei); (coautor) „Un model prospectiv și polinomic al dezvoltării spațiului social din România", în *Analele științifice ale „Universității Alexandru Ioan Cuza"*, seria Filosofie, Iași, tomul XXV, 1978; „Societatea românească și globalizarea", în vol. Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir (coord.), *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*, București, Editura Expert, 2000.

Deși componenta *culturală*, care înglobează un întreg sistem axiologic și mental se regăsește, implicit, în majoritatea scrierilor profesorului Vasile Miftode, ea benficiază de o tratare separată în câteva articole de interes: „Sociologia inculturii și a prostului-gust", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 4/ martie 2004; „Dimensiunea și determinarea socială a culturii", în *Revista de Filosofie*, tomul XXVII, nr. 2/1980; „Cultura de masă – concept și realitate", în revista *Cronica*, nr. 23/ 02/ 1973; „Cercetarea însăși e un act de cultură", în revista *Contemporanul*, din 06. 02.1973.

Analizată din perspectiva *acțiunii și intervenției sociale, problematica vulnerabilității și a patologiilor sociale* este dezvoltată în cuprinsul unor articole și studii dintre care amintim: „Tinerii, sărăcia și fenomenele de automarginalizare", în vol. Nicu Gavriluță, Sandu Frunză, Michael Johnes (coord.), *Tinerii și politica*, Cluj-Napoca, Editura ProvoPress, 2006; „Reificarea subiectivității și expansiunea patologiei sociale", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, volumul 6/ septembrie 2004; „Degradarea socială între starea de dependență și starea de minorat", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, Iași, Editura Lumen, vol. 2/ 2003; „Birocrația funcțională și (hiper)birocrația disfuncțională", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, Iași, Editura Lumen, vol. 1/ 2003; „Teorie și acțiune în sociologia contemporană", în revista *Cronica*, nr. 24/XI /1978, „Profesie și conștiință în sectorul serviciilor sociale", în revista *Cronica*, nr. 26/ XI /1976.

De remarcat este faptul că studiile și articolele profesorului Vasile Mifode reprezintă analize și interpretări plecând de la date culese și de la realitățile existente, cu accent pe aspecte de ordin acțional și de intervenție. Practic, în studiile și cercetările sale, profesorul Vasile Miftode valorifică componeta utilitară a sociologiei, în maniera gustiană a unei *sociologii militans*.

3. Tematizări și perspective sociologice noi în gândirea profesorului Vasile Miftode

Profesorul Vasile Miftode se remarcă ca un veritabil sociolog cu vocație instituțională. În 1968 înființează primul *Cerc studențesc de sociologie* din țară; în 1990 reînființează specializarea de *sociologie* la Iași, iar în februarie 1991 va înființa specializarea *asistența socială* în cadrul Facultății de Filosofie. Această

muncă pe tărâm instituţional a presupus dezvoltarea de programe de studii pentru licenţă şi masterat, promovarea unor cursuri şi discipline noi în specializările coordonate ca şef de catedră şi apoi de departament. Ea este continuată cu constituirea unei echipe de cadre didactice noi, cu specializări diferite în domeniul sociologiei şi al asistenţei sociale. Acestora li se adaugă dezvoltarea unor colaborări instituţionale cu universităţi din Europa (Franţa, Anglia, Germania, Italia, Grecia, Belgia).

Munca instituţională s-a completat cu o bogată activitate didactică şi ştiinţifică. Ea s-a concentrat în jurul câtorva teorii şi persective pe care profesorul şi le-a asumat şi pe care le susţine cu aplomb ori de câte ori are ocazia. În cele ce urmează vom trece în revistă câteva dintre acestea.

Încă din perioada studiilor sale doctorale prof. Vasile Miftode analizează *problematica migraţiei*[33] populaţiei la acea vreme prin prisma *dinamicii muncii*[34] ca urmare a dezvoltării industriale şi tehnologizarii. Formele de migraţie pe care le identifică poartă amprenta unei reorientări profesionale atât în mediul urban, cât şi , mai ales, în cel rural. Observaţiile pe care le face profesorul sunt cât se poate de valide şi azi[35]: migrarea forţei de muncă este dictată de zonele de rezidenţă, de oportunităţi şi venituri, de capacitatea de conversie profesională; fenomenul migraţiei este însoţit întotdeauna de cel al *remigrării* (al reîntoarcerii) către zonele din care s-a plecat şi poate avea un *caracter temporar*. Dacă în perioada de dinainte de `89 fenomenul migraţiei avea *caracteristici zonale* (migraţia de la sat la oraş sau de la o zonă la alta), astăzi ea are un caracter global[36]: de la o ţară la alta, de la est spre vest. Din acest motiv sociologul ieşean

---

33 Vasile Miftode, *Migraţiile şi dezvoltarea urbană. O analiză istorică şi prospectivă a rural-urbanului*, Iaşi, Editura Junimea, 1978.

34 Vasile Miftode, „La dinamique du travail dans la transition vers une economie de marche, le cas roumain", în rev. *Innovation*, Paris, L`Harmattan, 1999.

35 Amintim în acest sens cercetări şi analize actuale ale migraţiei: Remus Gabriel Anghel, Istvan Horvath, *Sociologia migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*, Iaşi, Editura Polirom, 2009; Constantin, D.-L. et al., „Fenomenul migraţiei din perspectiva de aderare România la UE", Institutul European din România, Bucureşti, 2004; Kaczmarczyk, P., M. Okolski, „Migraţia internaţională în Europa Centrală şi de Est: Tendinţe actuale şi viitoare", conferinţă privind Migraţia şi Dezvoltarea, New York: Organizaţia Naţiunilor Unite, 2005; Radu Şerban, „Migraţia forţei de muncă şi comerţul internaţional", în revista *Tribuna Economică* nr. 48/2003. Am mai adăuga aici preocupările mai vechi, dar şi analizele mai recente ale sociologului bucureştean Dumitru Sandu, *Lumile sociale ale migraţiei româneşti în străinătate*, Iaşi, 2010.

36 A se vedea în acest sens A.L. Lupu, *Migraţia internaţională a persoanelor în vârstă din Regiunea de Dezvoltare Nord-Est*, Pro Universitaria, Bucureşti, 2015 şi Vasile Adrian Cămărăşan, *Migraţie şi politici europene*, Cluj-Napoca, Editura C.A Publishing, 2013. Cele două cercetări recente ale fenomenului migraţiei întreprinse de tineri cercetători din spaţiu românesc demonstrează permanenta actualitate a fenomenului migratoriu şi complexitatea acestuia în contextul globalizării.

consideră că dinamica muncii este asemeni unui *fenomen social total* prin implicațiile sale sociale. „Paradoxul economic" românesc constă, în viziunea profesorului, că în ciuda unei forțe de muncă disponibile, calificate și înalt calificate, piața muncii are o dezvoltare lentă, nereușind să valorizeze potențialul uman și profesional existent[37].

Una dintre *explicațiile* adesea folosite sunt cele care vizează aspecte *de natură mentală* (cel puțin pentru cei care aveau în anii `90 o experiență în sistemul economic centralizat). Astfel, în studiul *La dynamique du travail dans la transitions vers une économie de marché, le cas roumain,* profesorul Miftode arată că incapacitatea de a înțelege noul sistem și regulile lui, de a-și asuma riscuri, de a avea inițiative proprii, toate acestea au făcut „victime" în rândul multor salariați ai vechiului regim. „Trebuie să ne adaptăm sistemului actual, dar încă se mai pune problema mentalității și maturității (...)", declara profesorul Miftode într-un cotidian local la începutul anilor '90. Astăzi, acestor explicații li se adaugă o serie de exigențe și particularități ale birocrației, unele fiind semnalate de Michel Crozier, fapt care l-a făcut să afirme că birocrația este „o organizație care nu poate fi corectată în funcție de greșelile sale". Pericolul unei excesive birocratizări și a abuzurilor din acest sector, consideră profesorul Miftode[38], afectează serios o bună funcționare a domeniului, în sensul weberian al termenului, ca și *construcție rațional-normativă.* Fenomenul birocratic – susține profesorul în articolul *Protecția individului în fața „ideologiilor totalitare"* – „înstrăinează omul de esența mediului social, generează dependență față de stat, satisface pe deplin aspirațiile noilor ideologi."

Fie că este vorba de migrație și efectele sale, fie că este vorba de problematica conversiei profesionale, fenomenul birocratic, problematica discriminării și a anomiei sociale sau de pericolul ideologizării, toate se circumscriu în tematica amplă a *schimbării sociale.* Faptul este cât se poate de normal deoarece profesorul Miftode a fost martorul direct a două tipuri de schimbări sociale din două regimuri diferite: de dinainte și de după 1989. Din ipostaza de sociolog el a putut să le analizeze pe fiecare și să ajungă la unele concluzii interesante.

Abordările sale mai vechi și mai recente se remarcă printr-o analiză ce pune accentul pe educație, cultivarea valorilor morale autentice, reconsiderarea factorilor de natură mentală, pe efectul negativ al ideologiilor etc. În analizele critice ale profesorului Miftode primează interesul public și cel al cetățeanului. Din perspectivele pe care profesorul le propune transpare o sensibilitate deosebită

---

[37] A se vedea în acest sens „Les effets sociaux des politiques economiques sur le travail en Roumanie", în vol. Brigitte Lestrade et Sophie Boutillier (coord.), *Les mutation du travail en Europe,* Paris, L`Harmattan, 2000.

[38] Vasile Miftode, „Birocrația funcțională și (hiper)birocrația disfuncțională", în *Revista de cercetare și intervenție socială,* Iași, Editura Lumen, vol. 1/ 2003.

pentru valorile autentice, tradiţionale. Ea ascunde o apropiere deosebită de domeniul etnologic şi de valorificarea modernă a anumitor date din zona tradiţională[39].

Desigur, originile sale în mediul rural, lecturile din domeniul etnologic şi cercetările sociologice desfăşurate în multe zone rurale şi-au pus amprenta asupra felului de percepţie şi valorizare a realităţilor româneşti. Astfel, satul românesc, dar şi o serie de zone urbane şi geografice se pot constitui, în opinia profesorului Miftode, în veritabile *zone strategice* de dezvoltare. El susţine ideea unui *avantaj al nedezvoltării* din zonele rurale, chiar mai izolate. Acolo putem descoperi sursele unei culturi profunde şi a unui mod *de a fi* nealterat de ideologii şi noi mode culturale. Locuitorul marilor metropole descoperă azi simplitatea vieţii la ţară, valoarea alimentaţiei ecologice, a bunurilor manufacturate în gospodăriile ţărăneşti etc. Valoarea acestora rezidă nu doar în calitatea lor, ci şi în capacitatea de a îngloba concret valori autentice care se pot constitui drept modele. În fapt, crizele omului modern sunt crize valorice şi de sens. Obiectele pe care le foloseşte şi lumea în care se mişcă sunt repetitive, redundante, golite de valoare autentică. Universul tradiţional şi tot ceea ce nu a fost pervertit din punct de vedere valoric pot deveni astfel sursă de inspiraţie şi zone strategice ale unor dezvoltări sănătoase.

De altfel, opţiunea metodologică a profesorului Miftode se situează tot în acest areal al *conceptului de zonă*. Ea valorizează concepţia gustiană asupra cercetării sociologice în ceea ce priveşte cadrele de cercetare, dar ţine cont şi de criticile profesorului P. Andrei. Reducând aria geografică (ţinând seama şi de o serie de caracteristici istorice şi mentale) a cercetării la conceptul de zonă şi valorificând la maximum informaţiile culese, profesorul Miftode crede că se poate configura harta unei *dezvoltări zonale* şi se pot creiona predicţii în acest sens. Şi în domeniul asistenţei sociale, profesorul are o opţiune clară pentru *metoda cerecetare-acţiune*[40] enunţată pentru prima dată de Kurt Lewin în 1959.

Problematica asistenţei sociale este analizată destul de nuanţat, plecând de la cercetări şi distincţii sociologice. Conceptul de *vulnerabilitate* capătă, astfel, noi înţelesuri prin raportarea sa la percepţii şi reprezentări care cultivă abordări ideologice noi. Definiţia clasică (DEX) dată vulnerabilităţii accentuează ideea de slăbiciune, existenţa unor părţi slabe, criticabile, defectuoase. Profesorul Miftode observă că termenul se extinde foate mult din punct de vedere conceptual astfel încât astăzi se operează două tipologii: *vulnerabilităţi reale* (date de starea de sănătate, sărăcie, lipsa de educaţie, deficienţe psiho-motorii etc.) şi *vulnerabilităţi atribuite* (date de apartenenţa religioasă, etnică, la un anumit sex, la diferite grupuri minoritare etc.). Exploatarea acestora în planul politicilor publice de asistare socială şi de integrare conduce la o sufocare a sistemului asistiv prin gestionarea unui număr din ce în ce mai mare de categorii vulnerabile. Faptul implică nu doar

---

[39] Vasile Miftode, *Elemente de sociologie rurală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

[40] Vasile Miftode, „Metoda cercetare-acţiune", în *Revista de cercetare şi intervenţie socială*, Iaşi, Editura Lumen, vol. 1/ 2003.

un efort birocratic și instituțional, ci și unul de natură economică. Totuși, efectele cele mai importante pe care le constată Vasile Miftode sunt cele care afectează zona mentalităților, a reprezentărilor și a rutinelor sociale.

Astfel, extinderea sistemului asistiv în spațiul *vulnerabilităților atribuite* introduce ceea ce profesorul numea a fi *starea de minorat* și, implicit, o *cultură a minoratului*. Este vorba de „acceptarea de bunăvoie a statutului de subordonat, imatur, minor, lipsit de *capacitățile firești* ale speciei etc."[41] Este o stare de dependență față de care individul este direct responsabil printr-o *lipsă de voință* și un defectuos *management individual*, concluzionează profesorul ținând seama de o serie de studii recente.

În același context problematic profesorul Vasile Miftode face distincție între conceptul de *marginalizare* și cel de *automarginalizare*. Cele două numesc realități sociale diferite. *Marginalizarea* se referă la poziția pe care o ocupă în societate un individ sau un grup ca urmare a reprezentărilor, acțiunilor, comportamentelor voite ale celorlalți. Ea este o *calitate atribuită* pe când în cazul automarginalizării este vorba de o *calitate asumată*, ca urmare a însușirii unor definiții date vulnerabilității și a statutului de minorat. Aceste definiții extrem de generoase plasează individul într-un context oarecum paradoxal. El se consideră *un exclus* (un damnat al societății, o persoană discriminată, lipsită de mijloace și fără șanse de realizare socială) și, în același timp, *un norocos și un perfect integrat* membru al unei minorități care-l face să se simtă special și care să beneficieze de o serie de drepturi și privilegii. Statutul de marginal în cele două versiuni ale sale implică formule de discriminare specifice fiecăruia. Marginalității i-ar corespunde *atitudinile discriminative* ale celorlalți, iar automarginalității cele de *autodiscriminare*. În fapt, în joc sunt două expresii de limită ale reprezentărilor colective: *ale noastre* și ale *Celuilalt*[42]. Ele sunt valorizate într-un registru negativ. Reprezintă un fel de obstacole, anihilează voința, creativitatea, acțiunea și responsabilitatea celor vizați. Astfel, relația cu alteritatea este una trăită defectuos în categorii duale ireconciliabile (minoritar/ majoritar; vulnerabil/ nonvulnerabil; discriminat/ privilegiat etc.)

Experiențele actuale demonstrează că nu reușim să facem întru totul față unui context plural, multicultural. Pentru aceasta este nevoie, afirmă profesorul

---

41 Vasile Miftode, *Tratat de asistență socială. Protecția populațiilor specifice și automarginalizate*, Iași, Editura Lumen, 2010, p. 263.

42 Dincolo de numeroase studii și lucrări sociologice pe tema reprezentărilor sociale, aducem în atenție o valoroasă lucrare a unui filosof ieșean, Ștefan Afloroaei, coleg al profesorului Vasile Miftode, și decan al Facultății de Filosofie a Universității „Alexandru Ioan Cuza": Ștefan Afloroaei, *Lumea ca reprezentare a Celuilalt*, Iași, Editura Institutul European, 1994.

Miftode, de o *educaţie multiculturală şi interculturală*[43], debarasată de clişee ideologice şi judecăţi înguste. În 1997 Dalai Lama afirma: „pluralismul culturilor, al raselor şi al obiceiurilor trebuie să fie o bogăţie pentru lume şi nu o sursă de tensiune şi separare."[44] Acest fapt este înţeles de sociologul ieşean nu doar ca un efort de cunoaştere a diferenţelor, ci „de acceptare a Celuilalt în diferenţa sa şi să cauţi sensurile comune ale diferenţelor culturale cu Celălalt şi pentru Celălalt."[45]

Fenomene de genul celor enunţate mai sus (discriminare, marginalizare, vulnerabilizare), dar şi altele de factură anomică din societatea românească au, în viziunea profesorului, două surse principale: una de tip instituţional-funcţional şi alta ce ţine cultură, civilizaţie şi de experienţele noastre cotidiene. Acestea se convertesc într-o reconsiderare a drepturilor şi responsabilităţilor fiecăruia. Este vorba, de fapt, de o *deresponsabilizare a individului* în raport cu sine, cu Celălalt şi cu instituţiile care funcţionează în societate. Paralel cu această situaţie se constată o supralicitare a drepturilor în defavoarea obligaţiilor. Acest fapt este cu putinţă mai ales în condiţiile *ideologizării drepturilor*[46], consideră profesorul. „Se spune destul de des (...) că ţara noastră este o ţară în care predomină *asistaţii social*. În ciuda exagerării, diagnosticul conţine adevăr, cu atât mai mult cu cât există comunităţi (sate, cătune) în care majoritatea populaţiei are ca unice mijloace de subzistenţă ajutoarele sociale (...)"[47]. Rezultatul unor astfel de politici sociale sunt enunţate de profesorul Miftode încă de la începutul anilor 90: refuzul de a munci, perpetuarea stării de dependenţă de stat, stagnarea la un nivel economic de subzistenţă şi o anchilozare din punct de vedere civilizaţional.

Plecând de la scrierile unor cunoscuţi autori români şi americani, Vasile Miftode afirmă răspicat că „ideologia ucide adevărul". Faptul este vizibil nu doar în modul de construire a legislaţiei, a ştirilor şi a comportamentelor cotidiene, ci şi în felul în care sunt revalorizate o serie de concepte precum cel de discriminare, vulnerabilitate, minoritate, legitimitate/ ilegitimitate etc. Plecând de la caracteristicile recunoscute ale democraţiei (libertate de gândire, spirit critic, diversitate şi ierarhizare axiologică, valorificarea tradiţiilor şi continuitate culturală) şi analizându-le comparativ cu cele ale ideologiei (dirijarea gândirii, uniformizare şi egalizare axiologică, distrugerea tradiţiilor şi blocare culturală), profesorul Miftode demonstrează cu exemple actuale că există o contradicţie absolută între democra-

---

[43] A se vedea în acest sens Vasile Miftode, „Identités culturelles et coopération européenne", în vol. G. Goselin (coord.), *La réinventation de la démocratie*, Paris, l'Harmatan, 1995, pp.173-181.

[44] Apud, Vasile Miftode, *Tratat de asistenţă socială. Protecţia populaţiilor specifice şi automarginalizate*, Iaşi, Editura Lumen 2010, p. 282.

[45] *Ibidem*, p. 282.

[46] Vasile Miftode, *Sociologia populaţiilor vulnerabile*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2004.

[47] Vasile Miftode, *Tratat de asistenţă socială. Protecţia populaţiilor specifice şi automarginalizate*, Iaşi, Editura Lumen 2010, p. 344.

ția reală și ideologiile de tip *politically correct*. Analizele destul de tăioase ale profesorului cu privire la derapajele ideologice ale lumii contemporane arată că celebra lucrare a lui Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*, are o permanentă actualitate.

În acest context, profesorul Vasile Miftode face o analiză a drepturilor actuale constatând că „există o incompatibilitate între drepturi și discriminare". Supralicitarea drepturilor diferitelor categorii sociale naște contradicții în planul aplicării concrete. Desigur, formația filosofică a profesorului Miftode își pune amprenta asupra unei analize de acest gen. Astfel, dreptul copilului la inocență intră în contradicție cu drepturile anumitor minorități sexuale de a se manifesta zgomotos; la fel intră în contradicție cu dreptul la libera exprimare atunci când canalele media ale societății sunt invadate, în numele acestui drept, de conținuturi pornografice și tentă sexuală, cu materiale în care abundă kitsch-ul, nonvaloarea, prostul-gust, care cultivă reușita facilă și VIP-urile de carton. Desigur, cercetarea se poate extinde asupra educației care implică disciplină, organizare, competiție, ierarhizare, muncă, așa cum afirma Andrei Pleșu într-o conferință publică, și asupra noilor exigențe de tip nondiscriminativ care, prin supralicitare, pun sub semnul întrebării formele clasice de învățare. Ele golesc educația de sensurile sale tari, slăbesc autoritatea școlii și a profesorului. Actul educațional capătă definiții relative, relația profesor – elev slăbește și se formalizează exagerat de mult, iar elevul este învestit cu multe drepturi și cu foarte puține obligații. Practic, se trece de la o extremă la alta: copilul nu mai este privit asemeni unui „idiot cultural" în sensul durkheimist al termenului, pe care societatea trebuie să-l transforme și să-l modeleze, ci este asociat unui *veritabil adult* care devine actor principal al propriei educații care-și cunoaște drepturile și nu poate fi în nici un fel lezat de actul educativ.

Astfel de analize se pot extinde în diferite zone. Ceea ce profesorul Vasile Miftode subliniază nu este grija și protecția unor categorii sociale, ci exagerările care nasc multiple contradicții. Pe de o parte, acestea survin ca urmare a *abuzului de drept* (este ceea ce remarca și Michel Foucault în scrierile sale când vorbește de societățile disciplinare și de cele hipernormativizate) și, pe de altă parte, pot fi o consecință a *idealizării normelor*. În ambele situații se produc *contradicții* și *efecte perverse*. Analizele făcute de profesorul Miftode arată că, în practică, abuzul de drept și exercitarea libertății unora poate aduce grave prejudicii libertății Celuilalt. Aceste exagerări prefigurează o societate normativizatoare din care dispar formulele clasice de control social informal bazate pe cutumă și valori morale. Rezultatul nu poate fi unul benefic pe termen lung. El se traduce printr-o *confuzie a valorilor*, așa cum afirmă profesorul Miftode, și prin slăbirea capacității naturale a omului și societății de a relaționa, de a se adapta și reacționa în societate. Comportamentele riscă să piardă din firesc, naturalețe, iar frustrările sociale pot crește și genera surprize sub masca corectitudinii și comportamentului standardizat.

În acest tablou sintetic se pot circumscrie şi alte preocupări ale profesorului Vasile Miftode. Ele sunt rodul unei activităţi prodigioase pe teren, dar şi în amfiteatre. Dincolo de abordările critice, adesea curajoase, ale unor fenomene sociale, se remarcă prezenţa unui sociolog viu, un veritabil *sociolog militans* care ne surprinde prin permanenta actualitate a temelor şi analizelor sale.

4. Epilog

După aproape trei decenii de învăţământ sociologic modern la Iaşi constatăm că germenii şcolii sociologice plantaţi şi apoi îngrijiţi în solul universităţii din oraşul celor şapte coline de către Constantin Leonardescu, Dimitrie Gusti, Petre Andrei şi, mai recent, de Vasile Miftode au dat roade. Generaţii de studenţi, câteva mii de specialişti, sute de doctoranzi, programe moderne de studii şi un corp profesoral deosebit sunt rezultatele unei munci care transgresează generaţii.

Toate acestea sunt o dovadă vie că valoarea unei instituţii stă în valoarea, dăruirea şi caracterul oamenilor ce o slujesc. *Omul sfinţeşte locul*, iar, în acest sens, profesorul Miftode şi-a lăsat amprenta asupra şcolii ieşene de sociologie. Colegii şi absolvenţii de sociologie şi asistenţă socială au simţit din plin acest lucru. Peste timp, gândurile lor devin o mărturie emoţionantă:

Domnule profesor,

Sunt Alex Petrescu, unul dintre foştii dumneavoastră studenţi, care-şi aminteşte cu bucurie şi plăcere de practica de cercetare sociologică realizată în Maramureş (1983), de drumeţia la popasul „Cetăţuie", mai ales de seminariile din anul III (grupa opţională Sociologie), ca şi de unele discuţii purtate împreună în anii atât de frumoşi ai studenţiei mele. (...) Sper că şi dumneavoastră aţi parcurs toţi aceşti ani cu bucurie şi împliniri, păstrându-vă firescul gestului, spontaneitatea şi deschiderea spre comunicarea cu studenţii, pentru care, noi, studenţii dumneavoastră din anii '80, vă admirăm şi vă preferăm...

(fragmente din scrisoarea adresată de Alex Petrescu
profesorului Vasile Miftode)

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LA IAȘI, SOCIOLOGIA ARE RĂDĂCINI ADÂNCI

ION I. IONESCU

1. Primul profesor de sociologie la Universitatea din Iași, acum 120 de ani (1897)

În actualul local al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași – inaugurat acum 120 de ani, în octombrie 1897[1] – Constantin Leonardescu ținea cursul de sociologie. Urmase cursurile Facultății de Litere și Filosofie la București[2], iar în străinătate devenise licențiat în Drept la Paris și doctor în Filosofie și Litere la Bruxelles[3]. Întors în țară, a luat locul lui Titu Maiorescu ca profesor la Universitatea ieșeană. Timp de un sfert de secol a predat aici (alături de alte mari personalități ale culturii românești, precum V. Conta, I. Negruzzi, A. Fătu, P. Poni, A.D. Xenopol, A. Densușianu, Gr. Cobălcescu ș.a.), a publicat cărți și studii în domeniu[4]. „Ca tânăr instruit și ambițios cum era, întors în țară de la Paris ar fi putut să lucreze cu totul altfel de cum a lucrat. E cu neputință ca în timpul studiilor sale să nu-i fi rămas în fundul inimii nemulțumite puncte de controversă filosofică pe care să-i pară că le mai poate elucida, să nu fi observat cum teorii și explicații propuse se pot împerechea laolaltă [...]. Ar fi putut să caute a duce gândul altora mai departe, să scrie cărți cu titluri absolut chinezești pentru conaționalii lui de atunci, ar fi putut să uite unde se află și ce dorește celor de un neam cu el și mai puțin învățați ca dânsul în ramura lui. Ar fi putut să facă toate acele lucruri [...], dar, în fapt, Leonardescu a urmărit să răspândească în țara

---

1 În 1897, Universitatea avea 350 încăperi, o sală cu 500 locuri, 17 amfiteatre, 9 laboratoare, bibliotecă etc. (Cf. „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860-1960", vol. I, București, 1960).

2 Și-a luat licența cu teza „Methodulu in scientiele physico-naturale, essacte, morale și politice", susținută la 29 septembrie 1866, în fața unei comisii care îl avea ca președinte pe A.T. Laurian.

3 Teza susținută la Facultatea de Drept din Paris se intitula: „Du Mandat dans le droit civil français et des commissionnaires en général: art. 1984-3010, Cod. Nap.; le nouveaux art. 94 et 95 du Code de Comm. et la loi du 23 Mai 1863 qui modifie le titre 6 du livre I-er" (cf. Arhivele Statului Iași, R.U., dosar 251/1874).

4 „Filosofia față cu progresul sciințelor positive" (1876), „Psichologia experimentală" (1879), „Morala inductivă" (1885), „Principii de psichologie" (1892), „Principii de filosofia literaturii și artei" (1898); „Idealul popoarelor în secolul nostru", „Criza actuală a moralei" ș.a. articole în reviste (*Convorbiri literare* etc.).

românească și în limba românească elementele fundamentale ale științei care în acea vreme erau aici ca și necunoscute [...] A fost profesor în cel mai deplin înțeles al cuvântului. A urmărit să creeze – alături de alții animați de aceleași gânduri – atmosfera necesară unei mișcări filosofice la noi. A spus, în genere, lucruri știute aiurea, dar străine la noi, fără ca în opera lui – mai puțin strălucitoare când o judeci fără inimă – să dispară însușirile sale personale, gândul său. Avem acum putința de a-l prețui pe drept [...][5].

Politicienii – spunea C. Leonardescu – „prin mijloace artificiale, servindu-se de niște forme abstracte constituționale, voiesc a concentra întreaga conștiință socială în simțirea și gândirea lor"[6], or, inteligența și simțirea neamului nostru „au mai multă valoare decât aprecierile lor subiective"[7]. *Poporul* există în mod real atunci când își dă seama de existența sa, când „își dă seama de întinderea teritoriului său, a limbii sale, a religiunii, în fine, a aspirațiilor sale"[8]. Din păcate, spunea Leonardescu, nu toți oamenii au conștiința „eului lor social". Mulți au doar „instincte sociale". „Câți indivizi cunosc bine geografia, istoria, limba și religia țării lor? Câți își dau seama de drepturile și datoriile lor în raport cu puterile constitutive ale statului?"[9] „Puțini au conștiința completă a organizării și funcționării organismului social (...)"[10].

C. Leonardescu critica „organicismul" și „contractualismul" care susțineau că doar „guvernul are conștiința întregii activități sociale". „Encefalul social", spunea el, nu are altă viață, altă putere decât cea primită de la societatea în care conduce. „Mișcarea pornită de sus în jos nu este decât o reflectare a mișcării primite de jos în sus. Cu cât poporul este mai cult, cu cât își manifestă unitatea ca grup (...) cu atât impulsul dat guvernului este mai consistent"[11]. Poporul trebuie pregătit însă, prin învățarea geografiei, istoriei, limbii, instituțiilor, legilor țării (pe care să le și aplice). Nimeni nu e contra partidelor politice dacă acestea „reunesc oameni cu adevărat animați de interesele societății", nu numai de ale lor. Un partid, oricât de mulți membri ar avea, rămâne un „grupuleț" dacă nu are oameni de seamă[12]. Un partid „nu poate impune oamenilor decât ceea ce cere corpul social", iar legi binefăcătoare sunt acelea care „sistematizează obiceiurile bune ale

---

5 Ion Petrovici, „Activitatea filosofică a lui C. Leonardescu", în volumul *Aspecte din filosofia contemporană*, București, 1984, p. 59.

6 „Conștiința socială. Studiu sociologic", din volumul *Omagiu lui Maiorescu*, SOCEC, București, 1900, p. 66.

7 *Idem*, p. 67.

8 *Ibidem*, p. 67.

9 *Ibidem*, p. 68.

10 *Ibidem*, p. 69.

11 „Viața socială depinde de rolul ce fiecare este chemat să-l joace în societate, potrivit aptitudinilor sale, specialității sale; unul are conștiință de raporturile sale cu semenii lucrând pământul, altul slujind știința sau/și arta".

12 „Conștiința socială...", p. 71.

poporului" şi cele care sunt „împotriva obiceiurilor sale rele"[13]. „Un capriciu, o fanteziе a unui grup politic nu va putea deveni niciodată voinţă socială", spunea C. Leonardescu[14].

De progresul ideilor al cunoaşterii atârnă „fericirea omenească", dar şi de transformarea naturii morale şi a caracteristicilor relaţiilor sociale[15]. „Ştiinţa individului şi cea a societăţii sunt inseparabile"[16]. Conduita morală a unui om este „o combinaţiune de acţiuni în vederea unui scop de care are cunoştinţă şi conştiinţă". Faptele sunt morale sau imorale după cum sunt sau nu conforme cu „principiile din care s-a nutrit conştiinţa poporului" din care face parte. „Omul nu poate să trăiască izolat", spunea C. Leonardescu[17]. Societatea este necesară dezvoltării oamenilor, dar ea „nu este o simplă agregaţiune de indivizi, ci o reuniune de inteligenţe care concurg spre acelaşi scop". Comportamentul omului unei societăţi civilizate „nu se aseamănă cu cel al ignorantului, al sălbaticului sau omului crescut într-o societate de tâlhari" în care „nu domneşte justiţia", ci „domină corupţiunea"[18]. Omul are datoria să-şi îngrijească corpul fizic, să-şi dezvolte intelectul şi sensibilitatea. Ordinea socială depinde de „pacea dintre indivizi", „dintre indivizi şi mulţime"[19], dintre „populaţiuni", ca şi de „dezvoltarea spiritului ştiinţific" prin „educaţiune"[20]. „Cauza primordială a lâncezirii unui popor este ignoranţa [...], mama tuturor dezordinilor sociale, a tuturor suferinţelor şi viciilor"[21].

Metoda de cercetare sociologică nu poate fi independentă de obiectul cunoaşterii, susţinea C. Leonardescu. „Nu merge a cerceta adevărul la voia întâmplării", trebuie urmată „o cale determinată"[22]. Observaţia, experimentarea şi generalizarea ne ajută să plecăm „de la individ la lume, de la lume la Dumnezeu"[23], spunea el. Atenţia şi percepţia precisă surprind „cele mai mici nuanţe în fenomenele asemănătoare", iar comparaţia şi analogia sunt alte bune metode de dobândire a unor cunoştinţe adevărate. Cercetătorul nu trebuie să se lase „în voia prejudecăţilor sistematice"[24]. Desigur că poate apela la „opiniile" oamenilor, la mărturiile lor („necesitatea de a recurge la experienţă ne izbeşte

---

13 *Idem*, p. 71.

14 Contrar spuselor lui Schopenhauer care afirma că inteligenţa nu poate schimba „întru nimic" voinţa, sau contrar lui Spencer care spunea că „lumea e guvernată şi transformată de sentimente cărora ideile le servesc numai de călăuze"...

15 C. Leonardescu, *Morala inductivă sau sciinţa conduitei omenesci*, Iaşi, 1885.

16 *Morala inductivă...*, p. 5.

17 C. Leonardescu, *Methodulu in scientiele ...*, Bucureşti, Imprimeria statului, 1868, p. 44.

18 *Morala inductivă...*, p. 27.

19 *Idem*, p. 46.

20 *Ibidem*, p. 48.

21 *Ibidem*, p. 50.

22 *Ibidem*, p. 11.

23 *Ibidem*, p. 17.

24 *Methodulu în scientile...*, p. 34.

vederea"[25]), dar fără a le considera „factor primar și ireductibil" și nu înainte de a vedea pe ce sunt bazate, fiindcă, de obicei, opiniile, mărturiile sunt alterate de credințe, interese, pasiuni. Nu ne putem supune orbește nici „consimțământului general", nici „jugului autorității" individuale[26]. Prin observație și experiență putem ajunge la generalizări (fiindcă „o știință trebuie învestită cu caracterul generalității"[27]), dar și la comprehensiune, la înțelegere. Simțurile și rațiunea, inducția și deducția sunt inseparabile. „A nu considera experiența înseamnă a ajunge la nesimțire, la apatie, în prezența industriei și civilizațiunii noastre materiale, dar a zice că doar experiența satisface necesitățile rațiunii, că omul are numai simțuri și că nu trebuie să se ocupe decât de materie, este de asemenea o nesimțire în prezența aspirațiilor morale și religioase"[28]. Atunci când avem de cunoscut binele, adevărul, frumosul și pe Dumnezeu nu putem omite că „în afară de opiniuni și școli există adevărul", că dincolo de fapte există principii, că dincolo de acțiuni – datoria, dincolo de religii – Dumnezeu. Nu putem spune că prin experiență nu putem găsi legi, arată C. Leonardescu, dar fără rațiune „observațiile nu ne conduc singure spre adevăr". Definirile sunt foarte importante „pentru a evita ambiguitatea vorbelor și neclaritatea termenilor"[29]. În „științele morale și politice" definițiile, axiomele sunt puține, dar ele există, fiindcă, altfel, „fatalitatea ne-ar întuneca inteligența". „Dumnezeu este mai presus de orice negațiune, de orice determinare, de orice opoziție"[30].

Fără a exagera contribuția lui C. Leonardescu la afirmarea sociologiei românești, putem reține că sociologia sa a fost pusă în slujba națiunii (dacă avem în vedere faptul că în timpul său s-au format aceia care au contribuit la reîntregirea neamului în 1918 și au transformat adânc câmpul sociocultural în primele decenii ale secolului XX). Putem aminti iar cuvintele lui Ion Petrovici care l-a cunoscut mai bine ca noi toți cei de astăzi: „În trecutul cultural al țării noastre, munca lui [C. Leonardescu] a însemnat ceva. Cu timpul, poate n-o să se mai zărească, cuprinsul cărților sale poate va fi frământat în altele, într-o limbă mai frumoasă [...]. Nici un erudit al țării însă nu va putea să treacă peste numele lui Leonardescu fără să-și zdruncine reputația erudiției sale"[31].

---

[25] *Idem*, p. 45.
[26] *Ibidem*, p. 47.
[27] *Methodulu în scientile...*, p. 54.
[28] *Idem*, p. 73.
[29] *Ibidem*, p. 154.
[30] *Ibidem*, p. 167.
[31] I. Petrovici, „Activitatea filosofică a lui C. Leonardescu" (în vol. *Aspecte din filosofia contemporană*).

2. Avatarurile sociologiei românești în secolul XX

Conferința internațională a UNESCO din 1964 aprecia faptul că România a fost țara din Europa de Sud-Est în care sociologia a avut rădăcini adânci[32]. Ca un semn al recunoașterii, în 1939, Bucureștiul ar fi trebuit să găzduiască al XIV-lea Congres Mondial de Sociologie. Își anunțaseră deja participarea 208 sociologi din 26 de țări[33], dar al Doilea Război Mondial a împiedicat acest mare eveniment științific în sociologia românească...

După al Doilea Război Mondial, sociologii români care se afirmaseră în perioada interbelică au fost obligați „să-și clarifice opțiunile ideologice". Mulți s-au apropiat de „marxism-leninism" crezând că vor putea continua să facă cercetări sociologice, să facă sociologie[34]. Speranțele le-au fost spulberate în 1948, când noua Lege a învățământului a etichetat sociologia ca „știință burgheză" și, prin urmare, a fost scoasă din învățământ, iar sociologii „excomunicați" din „sistemul științei și învățământului".

> „Instalarea comunismului în România" a însemnat obligația de a pune în aplicare politica economică, socială și culturală a URSS, mai exact, urbanizarea forțată, industrializarea aberantă, colectivizarea, controlul asupra satelor, dezrădăcinarea țăranilor și plasarea lor în „blocuri", centralizarea tuturor activităților colective, aservirea mass-media, acuzația de „înaltă trădare" adusă celor care admirau Occidentul sau aveau prieteni acolo. Partidul comunist român a condus economia după criterii ideologice, prin oameni fără responsabilități, dar cu putere (activiștii PCR) și prin oameni cu mari responsabilități, dar fără nici o putere (conducătorii întreprinderilor). „Comunismul" a vrut să „fabrice" și să reifice o societate uniformă ("poporul unic muncitor"), cu „conștiință socialistă" (bazată pe indiferența și atitudinea blazată a „maselor" în fața „autorităților" comuniste care ofereau „doar certitudini"...), cu „valori ale comunității" fără conținut clar, cu numeroase cuvinte demonetizate. A domnit atunci „pasiunea egalitară", dar „egalitatea" nu e același lucru cu „egalizarea în sărăcie", cu nivelarea. Egalitarismul prost înțeles a menținut o societate săracă, închisă, a produs o „cultură de masă" mediocră, în concordanță cu dogmele „marxist-leniniste".

Sociologia nu a dispărut însă[35]... În 1965, Ceaușescu a recunoscut „locul și rolul sociologiei în societatea socialistă" și a fost reînceput învățământul superior sociologic. Au fost (re)făcute unități de cercetare științifică[36], au (re)apărut

---

[32] *Revue Internationale des Sciences Sociales*, 2/1967, p. 157.

[33] Printre care: R. Bastide, M. Bloch, C. Gini, M. Halbwachs, R. Maunier, G. Richard, H. Stoltenberg, F. Znaniecki și alții.

[34] Dimitrie Gusti a acceptat să conducă *Consiliul Național pentru Cercetare Științifică* și să fie președintele *Academiei Române*.

[35] St. Costea (coord.), *Istoria sociologiei românești*, București, Editura Fundației „ „România de Mâine", 2002, p. 317.

[36] Centrul de cercetări sociologice București, Centrele de științe sociale din Iași, Cluj, Timișoara, Craiova, Tg. Mureș, Institutul de expertiză și recuperare a capacității de

publicații de specialitate, s-au creat anumite relații între sociologii români și străini... Sociologia din „epoca Ceaușescu" a fost marcată de „industrializarea forțată", de „colectivizarea agriculturii", de migrația în masă a sătenilor spre orașe etc., iar sociologii activi „sub comunism" au abordat astfel de probleme „în spiritul materialismului dialectic și istoric". S-a reușit însă un anumit nivel de profesionalizare și s-au format sociologi cu o anumită experiență. Toate acestea până în 1977, când „sistemul sociologiei românești" a fost din nou suprimat. Și așa a rămas până în 1989...

După 50 de ani de „egalitarism", din 1990 „s-a trecut" la „recunoașterea diversității", a libertății individuale, a elitelor etc., „s-a trecut" la schimbarea școlii, economicului, politicului. J.J. Rousseau (în *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*) spunea că cel mai bun mod de a ajunge la libertate este trecerea prin dictatură... Poate în alte părți... Noi am trecut prin mai multe dictaturi[37], dar suferim tot căutându-ne libertatea, demnitatea, identitatea... După 1990, când necesitatea de a lucra 24 de ore din 24 era imperios necesară pentru reconstrucția societății, noi am luat cu ambele mâini libere sâmbăta liberă... Era greu de spus atunci cine lupta pentru binele public, pentru interesul general, în timp ce spectacolul corupției se întindea ca o ciumă, iar „inteligentzia" aștepta...„luminița de la capătul tunelului".

Sociologii ar fi putut sprijini cu cercetările lor devenirea pe o traiectorie dorită de cât mai mulți (de altfel, concluziile cercetărilor care s-au făcut pe atunci dădeau impresia că românii știau ce nu vor: nu voiau incapabili la guvernare ca să se îmbogățească etc.). Era o rușine antropologică să pui capul sub vremi, spunea E. Cioran, care încă trăia pe atunci, iar renunțarea la lupta „pentru o societate democratică" ar fi fost o jignire adusă elanului prometeic al românilor care-l dăduseră jos pe Ceaușescu în 1989. Puțini au înțeles însă că nimeni nu va lupta pentru români, dacă ei înșiși n-o vor face ...

3. Francofonie și francofilie la Catedra de sociologie a profesorului Vasile Miftode

În actualul local al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, acum 27 de ani, s-a înființat *Catedra de Sociologie* (în cadrul Facultății de Filosofie). Conducerea facultății și profesorul Vasile Miftode au organizat concurs pentru a aduce „cadre tinere". S-au înscris șefi ai promoțiilor anterioare de absolvenți ai filosofiei. În urma concursului pentru postul scos la sociologie am ajuns alături de „magistru"[38] (un coleg din Timișoara îi spunea pe atunci „maître"...).

---

muncă, Centrul de cercetări pentru problemele tineretului, Laboratorul de sociologie urbană etc.

[37] Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Forum, 1944.

[38] Aș putea încerca într-o zi să discut despre „predilecția" pentru sociologie, fiindcă preferințele și gusturile m-ar fi împins „normal" către filosofie (fusesem șef de

Vasile Miftode, primul din dreapta, într-o comisie de concurs

Primii ani de după 1990 au fost ani de eforturi remarcabile pentru a compensa deficitul de informație în sociologie, în general, referitoare la învățământul sociologic, în particular. Au prins bine cursurile organizate la București, Iași,

---

promoție), iar părinții mă împingeau... să mă întreţin singur. Făcusem Liceul Pedagogic de 5 ani şi terminasem şef de promoţie, iar preşedintele comisiei examenului de diplomă, Adrian Neculau, m-a îndemnat să mă înscriu la facultate la Iaşi, la psihologie (sau sociologie). Am venit la Iaşi plin entuziasm, dar chiar în acel an aceste specializări s-au desfiinţat... M-am înscris la Facultatea de Istorie şi Filosofie, specializarea filosofie-istorie (mi-aduc aminte că după examenul greu, cu mulţi candidaţi pe loc, am venit la facultate „să văd rezultatele"; secretara m-a căutat pe listă, nu m-a găsit, m-am mirat, am plecat trist, dar ea m-a ajuns din urmă pe hol să-mi spună că ... nu se uitase chiar la primul de pe lista admişilor). La această specializare am dat de Vasile Miftode şi de cursurile sale de sociologie şi „miftodologie" (cum glumeau cu drag, pe atunci, unii colegi ai domniei sale), de stagiile sale de practică pe teren mult apreciate. Mi-a plăcut gândirea critică, „umorul sănătos", dar şi faptul că era singurul care-şi asuma sarcina – adesea ingrată pentru el – de a promova sociologia ca *disciplină ştiinţifică* şi *metodologia cercetării empirice* a realităţii sociale. În mica sălită de curs amenajată ca „laborator de sociologie", Vasile Miftode se străduia să facă din sociologie ştiinţă. Era „magistrul" care insista să se respecte „canoanele sociologiei" importate din Franţa (unde a făcut studii în timpul regimului comunist), „nuanţate" prin experienţa căpătată în comunităţile moldave (unde cerceta migraţia, navetismul etc.). Aş fi putut rămâne la facultate după absolvirea facultăţii, dar „tovarăşii" tocmai „închiseseră oraşele mari"... Am fost sfătuit „să ţin aproape" fiindcă voi fi chemat când se va ivi ocazia. Nu s-a ivit „ocazia" până în 1989, când am ajuns „de-a dreapta tatălui" Miftode, cu care am trăit aventura reînfiinţării sociologiei la Universitatea „ „Al. I. Cuza" din Iaşi.

Timișoara, Cluj, de către profesori, cercetători, specialiști veniți din Europa, din SUA[39].

Diversitatea culturală atât de dragă francezilor a fost îmbogățită și de românii care au avut un rol în construcția Franței – „sora noastră cea mare și iubită[40]. Pe de altă parte, românii au fost francofoni și francofili în toată istoria lor, adică animați de prietenie față de Franța.

Vasile Miftode în Place de la Republique, Paris

---

[39] Sub egida Academiei româno-americane a apărut volumul *Românii în știința și cultura occidentală* (1996) în care aflăm sute de personalități recunoscute în toată lumea (în Franța, Germania, Anglia, Austria, Belgia, Canada, Italia, Israel, SUA etc.), în toate domeniile științei, culturii, artei. Printre ei, multe personalități ale științelor socioumane: Michael Cernea, Mattei Dogan, N. Georgescu-Roegen, Vlad Georgescu, Virgil Gheorghiu, N. Goldmann, Ch. Gruber, E. Mayer, C. Poghirc, Virgil Tanase și mulți alții.

[40] Toată elita noastră entuziastă din secolele XIX și XX: Ion Ghica, Alexandru Ioan Cuza, Dumitru Brătianu, Constantin Rossetti, Ion Brătianu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu și alții au frecventat școli și universități franceze sau au avut relații cu elita franceză. Grigore și George Bibescu au fost primii studenți străini acceptați la înalta școală militară de la Saint-Cyr. Marele pilot și președinte al aeroclubului regal român, Valentin Bibescu a fost elevul lui Bleriot și bun prieten cu Saint-Exupéry. Și alți iluștri români au trăit și creat în Franța: Constantin Brâncuși, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Tristan Tzara, Benjamin Fondane, Paul Celan, Martha Bibescu (prietena lui Marcel Proust), Anna Brâncoveanu de Noailles (care a primit marele premiu al Academiei Franceze pentru literatură și a fost prima femeie care a primit „legiunea de onoare"), Elena Văcărescu, Victor Brauner, Nicolae Titulescu, George Enescu, Dinu Lipatti, Elvira Popescu, Maria Ventura, Yonnel, Pierre Sergiescu, Henri Coandă, Paul Goma, Monica Lovinescu, Elisabeth Rudinesco, Serge Moscovici și mulți alții care trebuie mai bine cunoscuți pentru a ne spori stima de sine și identitatea de neam.

Vasile Miftode nu a făcut excepție. Avea interes pentru limba, cultura și civilizația franceză și legături cu multe personalități franceze în domeniu. După căderea regimului comunist, incontestabila francofonie și francofilie a românilor a fost o adevărată revelație pentru francezi și a urmat un val de solidaritate cu noi. Legăturile profesorului Miftode cu Franța au fost atunci importante pentru orientarea catedrei pe calea integrării europene a sociologiei (dar și a altor discipline socioumane de la Iași). Trăiam sentimentul de „pionierat" alături de „magistru", fiind de asemenea un francofon și francofil convins. Ne mobilizau ideea și speranța că munca noastră nu va rămâne fără ecou în „noua societate românească". Devenirea democratică a societății și procesul de cunoaștere a societății prin sociologie le vedeam strâns legate, ca versanți ai aceluiași munte... Vasile Miftode a atras atenția, în numeroase împrejurări, asupra „problemelor reale ale societății", asupra necesității de „a acționa pe baza datelor" sociologice, iar anii de după 1990 au înmulțit ocaziile de a repudia contemplativismul și imobilismul și de a promova cercetarea sociologică... Școala franco-română de sociologie organizată în colaborare și cu sprijinul Institutului de sociologie al Universității din Lille (apoi cu alți parteneri și invitați) a fost o altă ocazie socioculturală care a menținut interesul de „a identifica probleme sociale", de a adecva metodologia cercetării, de a afla exemple de bune practici și căi de intervenție socială eficiente. Vedeam sociologia ca pe o știință deschisă, în devenire, provocând cunoașterea despre noi, comunitățile și societatea noastră. Pentru toți colegii care au venit ulterior în catedră, o sarcină majoră a fost documentarea în universități europene de tradiție. Programele europene la care Vasile Miftode a lucrat temeinic (TEMPUS, SOCRATES, ERASMUS) au creat posibilitatea stabilirii unor relații privilegiate și benefice cu facultăți de sociologie occidentale[41]. Toți membrii departamentului au făcut stagii de informare-formare la universități occidentale de prestigiu, iar apoi și un număr tot mai mare de studenți.

[41] La rândul meu am încheiat acorduri de cooperare, de colaborare cu Université de Caen (Franța), Institut social Lille Vauban – Université catholique de Lille (Franța), Université d'Evry (Franța), Haute École *Roi Baudouin*, Mons (Belgia), Université de Luxembourg (Marele Ducat de Luxemburg), Université de Fribourg (Elveția), Université de Bretagne Occidentale Brest (Franța), Higher Education Institute For Social Work Porto (Portugalia), Universita degli Studi della Calabria (Italia), dar și cu departamente de sociologie și asistență socială din Grenoble, Limoges, Geneva, Liège, Barcelona etc.

Magistrul și discipoli

4. Dinspre „Uniunea" sovietică spre Uniunea europeană

După decenii de „planificare socialistă", în anii 1990 nimeni nu a propus în mod deschis o nouă „schemă prestabilită" pentru societatea românească, dar am fost bombardați cu tot felul de sugestii, modele, direcții, postulate, „exemple de bune practici", experimente... Distincția „stânga-dreapta", „separația puterilor în stat", „statul de drept", „economie de piață viabilă", „instituții stabile" care să le garanteze, „libertățile fundamentale" nu spuneau mare lucru atunci, dar nici românii nu așteptau explicații științifice pentru ceea ce s-a întâmplat cu ei și pentru ceea ce avea să li se întâmple. În acei ani „era clar că", „toată lumea știa că" *Dumnezeu și-a întors capul către români, ne întoarcem în Europa, vom fi și noi ca Occidentalii...* „Întoarcerea în Europa" nu a fost ușoară. Nu au fost numeroase preocupările de recenzare a patrimoniului comun european[42], de identificare a gradului de coeziune a țării în raport cu restul Europei, de clarificare a drepturilor dar și a responsabilităților României în noua Europă etc., fapt care „a dat apă la moară" populismului etnocentric, naționalismelor și curaj unor „noi mitologii" politice (despre victimizare, trădare, conspirație, venirea salvatorului charismatic...). Credulitatea și autoiluzionarea românilor au fost alimentate de apariția unor „fraude piramidale" (precum „Caritas", FNI, printre multe altele). „Cele mai nobile sentimente patriotice pot deveni ultimul refugiu al mizerabilului dacă ele nu sunt echilibrate de respectul elementar pentru demnitate, solidaritate și pentru drepturile universale ale omului"[43]. „Emanciparea politică românească" de după 1990 nu a fost însoțită de îmbunătățirea așteptată a stării economice individuale și colective, de unde... nostalgia pentru „societatea socialistă multilateral

[42] Dreptul roman, creștinismul, Iluminismul, drepturile omului etc.
[43] V. Tismăneanu, *Fantasmele salvării*, Iași, Polirom, 1999, p. 40.

dezvoltată"[44], dar și emigrația masivă[45]. „Chiar dacă regimurile politice pot fi răsturnate și ideologiile criticate, în spatele unui regim și al ideologiei sale rezistă un mod de gândire și simțire, obiceiuri culturale, instincte obscure și impulsuri greu identificabile", spunea U. Eco[46]. Perdanții „tranziției" din România au fost săracii și sărăciții, cei care s-au simțit efectiv pierduți în noul context politic, economic și cultural... Abandonarea nostalgiilor pentru „trecutul paternalist" și abandonarea pasivității sociale ar fi fost semne ale trecerii la (re)construcția comunităților proactive, dezvoltate durabil, dar mentalitățile[47] nu se schimbă ușor și „peste noapte"... Democrația (cu atât mai mult democrația participativă) nu era un „dat", un dar/cadou pe care urmau să-l primească românii „în espectativă", ci trebuia să fie creația, construcția lor cotidiană. Aceasta presupunea o schimbare de mediu social, politic, moral, cultural, educațional, o codeterminare a acestui mediu cu cunoașterea lui științifică. Studenții de la sociologie și „asistență" socială trebuiau să se formeze pentru „acțiune socială", „planificare socială", pentru „dezvoltare comunitară"[48]. Dincolo de spațiul rigid al teoriilor, de terenul cercetării, învățământul sociologic trebuia să formeze și să consolideze abilități relaționale, interacționale, competențe intervenționale. Departamentul nostru

---

[44] Chiar dacă a trăit ca într-o cușcă, mulțimii i-a plăcut să se scalde – în „liniște" – în monotonia platitudinilor oficiale, fiindcă acolo găseau stabilitate, predictibilitate, paternalism...

[45] Aflăm români prin toată lumea: Italia – peste 1 000 000, Spania – peste 1 000 000, SUA – 518 653, Germania – 205 026, Israel – 205 600, Anglia – 101 000, Canada – 82 995, Austria – 4 689, Franța – 74 661, Grecia – 46 523, Belgia – 45 877, Portugalia – 39 312, Cipru – 24 376, Suedia – 21 016, Australia – 20 998, Irlanda – 17 995, Olanda – 16 987, Argentina – 10 000, Elveția – 9000, Noua Zeelandă – 3100, Africa de Sud – 3000 etc. Total – peste 4 000 000! În ultimele două decenii ... Oare de ce au plecat din țară atâția oameni, pe timp de pace? Oare de ce se împrăștie românii prin lumea largă, adesea uitându-și țara și limba? Că doar război n-a fost, încă avem resurse (aur, argint, gaz, petrol etc.), avem un bun potențial agricol, avem pământ bun pentru agricultură (biologică)...

[46] V. Tismăneanu, *op. cit.*, p. 45.

[47] Adică visele, iluziile, sentimentele, reprezentările unor persoane și grupuri, urme ale influenței vieții economice, ale istoriei trecute („tiparele istorice", cum le numește Neagu Djuvara), cunoștințele pe care oamenii le au despre trecut, „memoria colectivă", „tradiția autentică", „tradiția inventată", practicile religioase fundamentale, spiritualitatea populară, credințele populare, „liniile morale", așteptările oamenilor și ale grupurilor, atitudinile față de viață, moarte, iubire, ură, bucurie, tristețe, față de rolul cărților, educației, muncii etc., stereotipurile, prejudecățile, discriminările (sexism, semitism etc.), imaginile mentale, imaginile sociale, imaginația socială, miturile (despre comunitate, societate, natură, „noua societate", „omul nou", „conspirație", „salvator" etc.), utopiile, milenarismele, profețiile etc.

[48] Unul dintre primele masterate construite în facultatea noastră de filosofie și științe social-politice a fost *Managementul social și dezvoltarea comunitară* (1997) desființat doar la câțiva ani de la înființare de „niște tovarăși"...

trebuia să „crească" studenţii într-un climat care suscita creativitatea, comprehensiunea, aplicarea cunoştinţelor, diferit de „reţine-repetă-reprodu". Dacă ar fi să recapitulez acum teme abordate atunci[49] aş fi înclinat să spun că ...„le-a potrivit Dumnezeu pe toate".

5. „Misterele tăcute ale genezei" sociologiei postdecembriste la Iaşi

În fapt, „s-au potrivit toate" şi fiindcă punctele de vedere cu privire la viitorul sociologiei ale lui Vasile Miftode erau cele ale unui om care apăra destinul disciplinei în învăţământul superior românesc şi orientarea spre Vest. Pe parcursul anilor, în contact cu personalităţi din ţări unde sociologia era de mult centenară, a afirmat mereu că şi noi avem o indiscutabilă maturitate intelectuală, soliditate socioculturală, originalitate. Datorită lui Vasile Miftode sociologia ieşeană nu a plecat de la zero după 1990[50]. Am beneficiat de achiziţiile sale, de faptul că s-a luptat pentru resurse, pentru resurse umane de valoare, dincolo de condiţiile ostile în care a existat şi evoluat sociologia, dincolo de faptul că ea nu a reuşit să contureze şi să afirme alternative semnificative pentru societatea românească. Am beneficiat de contactele lui anterioare în lumea francofonă şi am plecat toţi cei din catedră în stagii la universităţi din Europa, iar la noi au venit colegi din Europa şi de peste ocean. Ne-am făcut din ce în ce mai multe cunoştinţe şi relaţii printre profesioniştii domeniului. Vasile Miftode m-a încura-

---

[49] *Revoluţia, postmodernitatea, societatea civilă* (26 octombrie 1990), *Învăţământul de sociologie şi asistenţă socială la Universitatea din Iaşi* (la manifestarea ştiinţifică prilejuită de înfiinţarea Asociaţiei Sociologilor din România, Bucureşti, septembrie 1991), *Elemente introductive în sociologia şomajului, Şomajul şi tranziţia la economia de piaţă, Selectivitatea şi vulnerabilitatea la şomaj* (la Sesiunea de comunicări organizată de Universitatea Bucureşti şi Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii în octombrie 1991, împreună cu Vasile Miftode), *Politica, pregătirea şi practica în domeniul asistenţei sociale. Începuturile asistenţei sociale la Iaşi* (la simpozionul organizat de World Vision. Medical Education Redevelopment Program, Bucureşti, 12-13 decembrie 1991), *Învăţământul sociologic la Iaşi* (în cadrul simpozionului internaţional organizat de Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj şi A.I.S.L.F. în octombrie 1992), dar şi *La sociologie de l'éducation en Roumanie* (în cadrul Colocviului Internaţional *Pour un nouveau bilan de la sociologie de l'éducation*, Paris 2 mai 1992), *L'Ecole et la société roumaine* (conferinţa la Liceul Pothier Orleans, 6 iunie1992), *L'Ecole et les problèmes des imigrants de deuxième génération* (la OMINOR, Departamentul Politici sociale, Paris, 26 iunie 1993), *Sociologie constructiviste de l'éducation* (în cadrul Seminarului International *L'Enfant dans les sciences sociales*, 18 martie1996), *Le système éducatif roumain* (în cadrul GES, INRP, 20 mai1996), *Les difficultés d'une autre sociologie de l'education dans les pays ex/communistes* (Centrul Paul Lapie, INRP, Paris, 26 iunie 1996), *La sociologie de l'education dans une société en transition* (comunicare prezentată la INPR, Departamentul *Politiques, Pratiques et Acteurs de l'Education*, 2 iunie 1996) etc.

[50] I. Ionescu, „L'Enseignement sociologique", în *L'Enseignement de sociologie*, Cluj-Paris, 1992, pp. 89-105.

jat să merg spre sociologia educației, sociologia dezvoltării comunitare, sociologia sănătății, să analizez cum ar fi putut să se schimbe sistemul educațional în co-determinare cu democratizarea societății.

Împreună cu Vasile Miftode la Universitatea catolică din Lille

Bibliotecile străine au fost o resursă din care am luat cu toții cu lăcomie (în anii 1990, reveneam în țară cu geamantanele pline de fotocopii...). Nu voi putea determina cu exactitate amploarea influenței pe care au avut-o bibliotecile străine (printre care cea de la Sorbona), dar ea a fost capitală asupra mea, așa cum au fost și întâlnirile providențiale cu personalități de prim rang în domeniu[51].

La întoarcerea în țară, după un stagiu de un semestru la Universitatea Paris V *René Descartes*, am susținut teza de doctorat și am continuat preocupările în domeniul sociologiei[52]. În lumea occidentală am luat contact cu alt mediu, am

---

[51] Dacă nu dau nume acum e pentru că aș suferi să omit pe cineva; o voi face însă cum se cuvine într-un studiu. Un moment desosebit din devenirea mea a fost cel din 24 mai 1996 când am prezentat forma finală a tezei de doctorat în fața membrilor Grupului de Studii Sociologice a INRP – Paris.

[52] *Lumea contemporană și valorile educaționale* (comunicare prezentată în cadrul simpozionului internațional organizat de Casa Corpului Didactic și Inspectoratul Școlar Județean Iași, 21-23 martie 1997, *Afirmarea și valorificarea sociologiei românești în curriculum-ul universitar,* dar și *Les reponses aux defis de la socialisation post-communiste, Le travail social dans un pays postcommuniste* (în cadrul Seminarului Internațional, Lille, Franța, 2000), *Sociologiile clinice și reformarea învățământului* (în cadrul Congresului național de sociologie și asistență socială, București, 2000), dar și articole publicate în volume colective în țară și străinătate, comunicări la diverse manifestări interne sau internaționale pe teme precum: mondializarea, civilizația informațională, alegeri colective și aspirații individuale, cercetarea sociologică a satelor, decalogul participării locuitorilor, dezvoltarea durabilă a comunităților sătești,

constatat pe viu decalajele și ne-am convins de nevoia de realism. Toți colegii din departament au avut șansa s-o ia de la început pe piste lămuritoare privind societatea democratică și exigențele ei, privind satul, orașul, educația etc. într-o societate civilizată. S-au „agregat" lucrurile, fiecare așezându-se pe traiectoria sa, beneficiind de îndemnurile magistrului cu care am discutat mereu despre ce „ar trebui" să facem, ce-am putea deveni, cum... În contact cu lumea civilizată ne-au fost zdruncinate (unora dintre noi...) și ideile despre omniprezența și omnipotența colectivului în viața socioumană, despre avatarurile formalismului moral[53], dar și cele despre individualism... Fiindcă am suportat decizii care ne priveau – luate fără noi – trebuia să dezbatem despre modul în care ar putea ieși românii din apatie și s-ar putea implica mai mult. Am avut discuții decisive în catedră și întotdeauna am apreciat orientarea lui Vasile Miftode către Vest, viziunea lui privind transformările societății care se petreceau sub ochii noștri, discuțiile purtate cu orice prilej (în comisii de doctorat, conferințe, dezbateri cu studenții...). Am condamnat uneori „progresul" forțat („fără fond"[54]), dar norocul de a lucra în săli și amfiteatre în care altădată fuseseră Dimitrie Gusti sau Petre Andrei, șansa de a fi alături de Vasile Miftode – „ucenicul" lui Henry Stahl – fascinația aproape magică de a lucra în sanctuarul culturii românești – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" – au construit și sedimentat în noi sentimentul participării la misterele tăcute ale genezei sociologiei și „noii societăți democratice românești"...

Autorii și învățăturile care ne-au modelat primii ani în departament au fost cei/cele care au arătat decalajele între definițiile oficiale și ordinea realităților sociale trăite, decalajele dintre țări, comunități, sisteme de educație etc. Plecând de la acestea, de la aprecierile lui Vasile Miftode, am încercat să ne apropiem de realitatea rurală, urbană, a instituțiilor etc. cu alți ochi, să ne clarificăm opțiunile în timpul cursurilor, seminariilor, pe măsura sporirii exigențelor publicării în reviste, publicării de cărți, în timpul participării la stagiile de practică pe teren în diferite zone din țară (cu precădere în Moldova și Maramureș) și al întâlnirilor cu oamenii locurilor – adevărate lecții de sociologie[55].

---

elemente de sociologie constructivistă a violenței, studiu asupra sănătății studenților, exigențe ale cercetării-intervenție și dezvoltării, cetățenie europeană, interculturalitate, îmbătrânirea activă și solidaritatea între generații, mobilitatea studenților români, migrația, liantul social etc.

53 Moralitatea leagă oamenii, dar îi și orbește... Ne propune să ne adunăm în jurul unor valori sacre, dar devenim orbi la realitățile cotidiene. Supralicităm concurența, iar cooperarea e rară. Aducem în atenție „amenințări comune care ne-ar putea uni", dar uităm că oamenii sunt atenți la creșterea inegalităților economice și sociale care îi afectează și subminează democrația...

54 Aveam la un moment dat mai multe publicații decât aveau profesori și cercetători occidentali care lucrează de o viață în domeniul sociologiei...

55 Eram cu Vasile Miftode și cu studenții în practică sociologică, într-unul din satele maramureșene; seara făceam bilanțul muncii de peste zi; ne adunam la o masă pe terasa unei „bodegi" din sat; într-o parte noi, în alta sătenii care ne priveau; uneori,

Multora dintre noi le-a luat ceva timp să accepte că există şi alte sociologii în afară de structuro-funcţionalism... Am promovat *perspectiva constructivistă* în sociologie, îndeosebi ideile lui A. Giddens[56]. Formarea filosofică ne-a amprentat viziunea sociologică şi nu am renunţat la „viziunea globalizantă" asupra faptelor şi fenomenelor, o viziune asupra „totalităţii sociale", aşa cum n-am renunţat la convingerea că nici o sociologie nu este posibilă fără istorie, filosofie, fără psihologie socială, economie, etică ... Fiindcă Vasile Miftode ne amintea mereu de „dinamica sociologiei", de dinamica ştiinţei „în funcţie de lecturi şi mersul pe jos", citind şi observând, fiecare dintre noi ne-am legat de un domeniu al realităţii sociale şi al sociologiei. Au trecut aproape trei decenii în acest fel...

Am fost preocupaţi de „mântuirea" noastră intelectuală, de înţelegerea tinerilor, de respectarea lor, de construcţia identităţii lor şi a noastră, de comprehensiunea trecutului, a prezentului, de construcţia unor cadre de gândire adecvate pentru descrierea-explicarea-înţelegerea mediului social, a relaţiilor cu lumea. Semestru de semestru, pe timpul seminariilor şi cursurilor, al contactelor cu satul, cartierul, instituţiile, cu istoria gândirii sociologice, pe timpul examenelor, al publicării de volume colective şi individuale am profitat de Vasile Miftode care a fost de acord să ne sprijine pe toţi şi să ne îngăduie „nazurile"...

> Am fi tentaţi să credem că „oamenii cu carte" sunt capabili să se înţeleagă bine, să se accepte, să fie toleranţi fiindcă au „ştiinţa şi arta comunicării". Tentaţie ispititoare, dar reducţionistă, fiindcă uneori cei cu „largă recunoaştere mondială", nu fac o asemenea „dovadă"... Sigur că într-o echipă, într-un „colectiv", viaţa fără neînţelegeri, confruntări ar fi plictisitoare, dar e greu când trebuie să interacţionezi cu anumite persoane agresive, arogante, sarcastice, persoane care învinovăţesc permanent pe cei din jur fiindcă le refuză punctele de vedere... Într-un „colectiv" („catedră", „departament") în care convieţuiesc chiar câte 22 persoane/personalităţi în aceeaşi încăpere... „ruperea relaţiilor" nu e Soluţia. Trebuie „să faci faţă", fără a „controla" direct (sau prin „interpuşi"). Vasile Miftode a folosit „tehnicile sale de

---

fiind nemulţumit de activitatea lor de peste zi, le reproşam anumite lucruri cu voce tare... Într-o zi, unul dintre săteni m-a luat deoparte şi mi-a spus: *Domnule dragă, nu-i certa că nu înţeleg multe lucruri care se petrec aici... Eu trăiesc în acest sat de peste 50 de ani şi nu ştiu cum stau lucrurile, atunci ce pretenţie să ai de la ei care sunt aici pentru câteva zile...*

[56] Oamenii sunt actori competenţi; ei cunosc condiţiile în care acţionează şi consecinţele a ceea ce întreprind; competenţa le e limitată de inconştient, de condiţiile (ne)(re)cunoscute ale acţiunii şi de consecinţele (ne)intenţionale ale acesteia (studiul consecinţelor neintenţionate, nedorite, ar trebui să fie o sarcină de bază a sociologiei); pentru a putea descrie, explica, înţelege socialul trebuie să studiem viaţa socio-umană cotidiană, caracterul repetitiv al timpului reversibil al instituţiilor, trăsăturile constrângătoare şi abilitante ale acestora, rutinele legate de reducerea angoasei, contextualitatea interacţiunii, frontierele spaţio-temporale ale co-prezenţei, rolurile sociale, regulile, normele, valorile, principiile structurale, integrarea socială şi integrarea sistemică, schimbarea socială etc.

comunicare", transformând comportamentele dificile în comportamente constructive păstrându-și calmul, introducând situațiile conflictuale într-o ierarhie a „lucrurilor importante", gândind că numai de stres și de conflicte gratuite nu aveam nevoie. Situația conflictuală era adusă la dimensiunile ei situaționale cu un „Dragă, uite ce-i, pân-aici!" și cu pilde ca din părintele Cleopa... Nu era în firea lui să arunce cuvinte grele, cu consecințe de durată. Nu ținea supărare, mai bine „lăsa de la el". Nu există doi oameni care să aibă aceeași părere în toate problemele, dar nimeni nu are întotdeauna dreptate... Uneori e bine să te înșeli cu grupul decât să ai dreptate de unul singur, alteori poți avea dreptate de unul singur împotriva tuturor. Vasile Miftode a știut cel mai adesea să „cadă la învoială". Nici un colectiv nu poate progresa dacă se lasă dominat de prefăcuți, lingușitori, lăudăroși, bârfitori, impostori, spunea el. Este lăudabil faptul că a urmărit reușitele colectivului, nu dezbinarea lui...

6. Sectarism și separare

Dogmatismul inspirat de „ideologia unidirecțională" a venit să afecteze la un moment dat cercetarea sociologică și să sterilizeze sociologia prin... sectarism. La Iași au predominat mereu „învățăturile filosofice și etice". Era greu și imprudent să spui chiar și pe hol că „în democrație sociologia trebuia să aibă întâietate față de alte discipline socioumane", într-o facultate în care trăiau laolaltă filosofii cu politologii, psihologii, pedagogii, sociologii... Ne-au prins bine tuturor lecturile din reprezentanții de marcă ai tuturor acestor discipline socioumane. Când a început separarea de Facultatea de Filosofie și înființarea de facultăți de sine stătătoare, la sociologie nu s-au mai ținut cursuri de istorie, economie, psihologie, pedagogie, la istorie nici un curs de sociologie, la psihologie nici un curs de istorie, economie sau sociologie... S-a resimțit și se resimte faptul că mulți sociologi formați în anii de după separare nu mai știu lucruri esențiale despre trecutul nostru, nu se mai pot plasa în timp ca „viitorologi" pentru a numi scopuri de atins, idealuri către care să tindem. Era frumos când se certau sub același acoperiș cei care spuneau „notre maître est le passé" cu cei care spuneau „notre maître est l'avenir" și cu cei care insistau asupra prezentului[57]... În sociologie am devenit captivii sociologiilor occidentalo-centriste. Preocuparea pentru promovare individuală a caporalizat gândirea liberă, discuțiile libere s-au diminuat, toate sarcinile au devenit „presante", deși „apelul societății", apelul decidenților la disciplina noastră au fost rare (a devenit ceva mai bine pentru noi când au apărut

[57] Sociologia este încă reticentă față de urgență și eveniment. Ea a construit puține concepte, teorii și tehnici pentru analiza schimbărilor imprevizibile, a rupturilor. Trăim acum într-o epocă de schimbări bruște, de incertitudine persistentă, de „bifurcații", în care faptele și evenimentele se amestecă în puncte de cotitură, revoluții, crize. Este util să identificăm logici ale acțiunii în momente de răspântie, etape ale fragilizării echilibrelor, noi forme de stabilitate. Sociologia ca și celelalte științe ale socialului sunt constrânse să ia în seamă evenimentul, imprevizibilitatea, cu atât mai mult atunci când sunt puse sub semnul întrebării „marile modele"...

programele în care puteau fi depuse proiecte de cercetare finanţabile). Asemenea „probleme" ale noastre se adăugau altora, mai radicale, care afectau întreaga noastră sociocultură. Vasile Miftode nu a încetat să repete că „şi alte întrebări fundamentale" cereau răspunsuri cu celeritate, nu numai cele formulate de „oamenii politici". În toate ocaziile cerea ca reflexia sociologică să se concentreze asupra socioculturii concepute ca întreg, cu autonomie şi exigenţe proprii. Nu putem supravieţui (cultural, politic etc.) fără a determina condiţiile care ne permit să compensăm deficienţele, să diminuăm decalajele şi să trecem din epoca teocratică în cea tehnocratică...

Obiectivul central al departamentului, conturat de Vasile Miftode şi colectivul său, rămânea asigurarea pregătirii de specialitate, astfel încât studenţii să-şi poată găsi de lucru în instituţii de cercetare, în organizaţii, firme, servicii sociale, în mass-media etc.

Într-un context în care mentalitatea remanentă era aceea că Universitatea trebuie să transmită o cultură de dimensiuni universale, să fie schimb de idei animate prin discuţii deschise şi constructive, Vasile Miftode a fost atent şi la logica utilitaristă, apărând „unitatea dintre învăţământ şi cercetare", apărând ideea că sociologia trebuie să fie „în serviciul societăţii". El cerea „eficienţa formării pentru spaţiul european", milita pentru recunoaşterea internaţională a diplomelor şi calificărilor, „accesibilitatea la studii". Fiind originar de la ţară, susţinea mereu că studenţii nu trebuie să sufere din cauza situaţiei lor sociale şi economice, de aceea a urmărit îmbunătăţirea accesului la învăţământul superior al tinerilor din „grupuri dezavantajate" (cu toate discuţiile în contradictoriu privind eficacitatea „discriminării pozitive"[58]...). Deschisă la problemele reale ale societăţii, dar presată de cerinţele bugetare, *Catedra de sociologie* – ulterior *Departamentul de sociologie şi asistenţă socială* – s-a înscris treptat în logica „serviciului pentru clienţi", respectând „legile pieţii"... (un profesor de la Universitatea din Groningen vorbeşte de „McUniversity"). Am atras tineri pentru a le forma competenţe de lucru în domeniul socioumanului, implicându-i în cercetări de teren pentru a avea informaţii accesibile plecând de la care să priceapă fenomenele sociale, „problemele sociale".

Când exista Laboratorul de sociologie (vis-à-vis de Biblioteca Centrală Universitară), magistrul ne învăţa să combinăm expunerea, descrierea, cu explicaţia şi înţelegerea folosind planşe, demonstraţii cu grafice, tabele, fotografii din timpul stagiilor de practică, ba chiar diverse obiecte colectate de el cu prilejul stagiilor de practică sociologică în diverse zone ale ţării, folosind retroproiectorul şi alte mijloace tehnice existente pe atunci. Vasile Miftode face parte dintre aceia care, în învăţământ fiind, denunţa „climatul alarmist", care trezea suspiciuni şi

[58] Am acceptat „discriminarea pozitivă" ca măsură vizând favorizarea unor grupuri sociale cu scopul de a „ „corija" inegalităţile şi de a facilita integrarea, dar am dezbătut pe larg şi criticat tendinţa rromilor cu studii superioare de a nu se mai întoarce în comunităţile de unde au plecat pentru a lucra împreună cu membrii acestora...

inducea anxietate ... El „punea între paranteze" „urgențele", nu era de acord cu schimbarea învățământului prin „ordonanțe de urgență" date de miniștri temporari la conducerea acestuia. Noi am trăit perioada în care, în câțiva ani, s-a ajuns de la un număr foarte redus de universități, la 56, apoi la 110, cu multe sute de facultăți și zeci de mii de cadre didactice... Am analizat, dezbătut, comentat noi, dar... am acceptat situația, ca și „sistemul Bologna" și multe altele. Împreună cu tinerii care veneau în departament ne-am reconstruit identitatea odată cu universitatea și societatea, confruntându-ne cu toate (in)certitudinile și crizele. Noi și studenții am resimțit și trăit negativ dificultatea de a găsi un loc de muncă, simultan cu îndemnurile de a „reuși", de a face „excelență academică", de a avea mari performanțe internaționale. Noi am trăit trecerea de la „repartiția" pe post, la responsabilitatea fiecărui student de „a se descurca" pentru a-și afla un loc, în condițiile în care ei și părinții lor voiau un succes material rapid, urgent... Sistemul de învățământ a trecut prin re-forme graduale (dezvoltarea fără discriminare de etnie, religie, dizabilități, creșterea importanței limbilor moderne și a limbilor minoritare, creșterea participării la procesul de integrare europeană, respectul pentru diversitate, capacitatea de a trăi într-o societate democratică, „banalizarea doctoratului" etc.).

7. Magistrul și negustorizarea societății

Vasile Miftode nu a criticat gestionarizarea și negustorizarea societății, dar „a atras atenția" că ele trebuie bine înțelese înainte de a fi implementate într-o societate ca a noastră, în care cele mai multe dintre exigențele „postcomuniste" erau opuse-contrare-în contradicție cu cele din perioada comunistă... La ore, la conferințe, în publicații „am atras atenția" asupra „declinului ideii de societate", „dispariției conturului pozițiilor de clasă", „tulburării vieții în comunitățile rurale și urbane", „creșterii instabilității sociale", „fragmentării ocupațiilor", asupra faptului că „mecanismele integrării se stricau", indivizii erau „puși cotidian la probe" care îi tensionau psihic, fiind expuși tuturor „experiențelor imposibile", „luptelor identitare", „luptelor morale" și politice pe parcursul cărora apăreau mereu „noi tensiuni și ambivalențe", asupra faptului că încrederea era zdruncinată. Românii au învățat să-și afirme cumva sinele, dar în condițiile în care le era tot mai greu să fie ei înșiși, să-și fixeze scopuri asertive, să-și situeze munca în ansamblul existenței, să realizeze scopuri demne de ființa umană. Au urmat mai multe „valuri migratorii", românii au plecat cu milioanele în alte țări... A trebuit regândită cetățenia în condițiile aderării României la NATO și UE, a trebuit reconstruit „spiritul civic", a trebuit căutată „coeziunea socială minimală" în teritoriile locale, în condițiile în care liantul social era în criză...

Sociologii nu au rețete... Cu atât mai mult dacă în societate „ideologia gestionară inversează valorile", politicul devine locul calculelor, plătirea impozitelor e apreciată ca o povară (datorită celor care nu plătesc și sunt apreciați duios ca „descurcăreți"...). În societatea românească „oamenii politici" au fost tentați să

devină „oameni de afaceri", „oamenii de afaceri" au ţinut neapărat să facă politică... Dezbaterile au abordat mereu probleme legate de bani, dar problemele societăţii româneşti nu erau doar cele legate de bani... În lumea în care trăim puterea este bazată şi pe informaţie şi pe cunoaştere, nu doar pe forţă brută şi bani. Am susţinut că decalajele dintre ţări, dintre comunităţi, dintre gospodăriile din comunităţi se măresc sau se micşorează şi după cum acestea ştiu să-şi valorifice cunoaşterea, informaţia. Nu au şanse mari să se dezvolte ţările, comunităţile lente, care nu pun accent pe educaţie, pe NTIC[59]... Dar diferenţierea politicilor e în funcţie şi de istoria ţării, de nivelul anterior de dezvoltare, spunea „magistrul Miftode", care susţinea reforma instituţională, îngrădirea privilegiilor „noilor parveniţi", introducerea unei mari transparenţe în administraţie şi politică, asumarea responsabilităţilor (critica mereu faptul că *se vorbeşte peste tot doar de drepturi, nu şi de obligaţii, de responsabilităţi*).

8. Ce ar fi de făcut?

Vasile Miftode a ieşit la pensie... Multe dintre ideile şi îndemnurile sale au rămas cu noi. *O altă ordine socială*, spunea el, *nu înseamnă trecerea de la o extremă la alta: de la exacerbarea colectivului la egocentrism, de la accentul pe public, la centrarea pe privat, de la „binele comun", la binele individual, de la „activităţi patriotice", la goana sălbatică după profit, de la contemplare, la acţiuni sub semnul urgenţei...*

În lumea paradoxală în care trăim, ni se cere „să fim larg deschişi spre exterior" şi suntem criticaţi că „nu suntem niciodată de găsit"; ni se cere „să formăm o echipă" şi suntem evaluaţi individual; se vrea „calitate totală" – fiindcă avansarea se face pe merit –, dar sunt măsurate în bani doar rezultatele cantitative... Astfel de paradoxuri ne pun sub tensiune, în contradicţie cu noi înşine. Ele se adaugă discursurilor fără semnificaţie şi traiului într-o incertitudine persistentă. Nu putem pricepe lumea în care trăim cu modele anterioare şi nici nu putem separa fenomenul de cunoscut de modelele propuse pentru explicarea-înţelegerea lui... Societăţile, comunităţile şi oamenii sunt acum mult mai diverşi şi divizaţi. Unii acceptă globalizarea, alţii se tem de ea. Cei care nu vor să-şi piardă controlul asupra propriei vieţi şi nu se simt reprezentaţi de politicieni ajung la alienare, naţionalism, repliere pe sine, părăsirea ţării, revoltă, rezistenţă... „Globalizarea" actuală ar trebui explicată şi înţeleasă şi de către cei care nu au absolvit o facultate, nu au Internet, nu au posibilitatea să călătorească prin lume, de către cei care nu se lasă convinşi de tot ceea ce-i convinge pe politicieni. Dacă nu e transparenţă, nu sunt prezentate explicaţii credibile, anti-europeniştii, anti-mondialiştii pot colporta politica fricii şi urii, „pot minţi cum respiră" şi pot semăna vrajbă şi neîncredere.

Într-o „lume post-factuală", în care dovezile şi adevărul par să nu conteze – minciunile având adesea statut egal cu claritatea dovezilor – avem responsa-

[59] Noi tehnologii informaţionale şi comunicaţionale.

bilitatea ca împreună cu studenții să (re)construim respectul pentru probe și adevăr[60]. Avem sarcina de a clarifica împreună cu studenții ce e identitatea, sentimentul de apartenență, sentimentul unității și coerenței, stima de sine care se capătă prin evaluări pozitive repetate. Avem sarcina de a înțelege cu ei că demoralizarea începe prin devalorizarea imaginii de sine, prin subminarea valorilor, prin „luarea lor în râs", „la mișto", „cu tupeu", în condițiile „disoluției familiei", ale pierderii înrădăcinării sociale și religioase, în condițiile de incertitudine în care munca cinstită pare să nu mai asigure siguranța materială a zilei de mâine, în condițiile imaginilor negative prezentate fără încetare pe unele „canale" de televiziune... Polarizarea distruge încrederea românilor unii în alții. Sociologia, asumându-și asemenea auto-interogări, încearcă să rămână coerentă, „normală"...

9. Ce ne-am putea propune?

În 1990, recrutarea studenților se făcea prin concurs. Mai târziu au fost recrutați și alții care plăteau taxe (de atunci au proliferat și afirmațiile despre „demografizarea" învățământului superior, despre „scăderea nivelului", despre „studenți mai prost pregătiți"...). Generațiile actuale de studenți au un nivel global al cunoștințelor mult mai ridicat decât al generațiilor anterioare (chiar dacă „mulți nu mai citesc", fac greșeli gramaticale, de ortografie și punctuație, nu cunosc „clasicii" și interacționează permanent cu mediul informatizat din ce în ce mai stimulant...).

Cu Vasile Miftode la un „curs festiv"

[60] În cursul de *sociologia integrării europene* încerc să răspund studenților la întrebări privind posibilitatea construirii unei globalizări mai inclusive, care să ia oamenii cu ea, nu să-i lase în urmă...

Căutăm împreună cu studenții cele „1001" motive de a învăța și de a acționa în conjunctura actuală. Le spunem acum că suntem printre ceilalți actori ai societății actuale (în care unii creează probleme, alții caută să rezolve probleme, iar mulți așteaptă să ni le rezolve UE, NATO, „liderul charismatic"). Problemele nu pot fi rezolvate, soluțiile benefice pentru cât mai mulți dintre cei implicați nu pot fi aflate doar folosind citate frumoase sau făcând rugăciuni... Este necesară cunoașterea și acțiunea fără a demobiliza. Sociologii și asistenții sociali trebuie să se ferească de ideologii, să știe să-și gândească propria gândire, să știe să se situeze „întru adevăr", să învețe să se adapteze, să fie inventivi. În România, sociologia și asistența socială au apărut (și reapărut) într-o societate aflată mereu „în durerile facerii", cu toate problemele inerente oricărei nașteri... Colaborarea și conflictele între reprezentanți ai disciplinelor socioumane continuă și nu pot fi decise de pe o zi pe alta prin „măsuri administrative". Numărul de studenți a crescut, dar trebuie să ținem cont de oportunitățile de angajare. E nevoie de analiza onestă a nevoilor de formare, a nevoilor de ocupare, ținând seama de așteptările tuturor celor implicați. Mulți tineri se confruntă cu dificultăți de integrare, cu șomajul sau migrația. Tinerii care vin acum în facultate – „digital nativii" – s-au născut cu NTIC. Nici profesorii nu sunt refractari la noile tehnologii informaționale și la noile tehnologii educaționale, dar ei sunt în același timp profesori (în sala de curs, în situația „live" la televiziune, fără logistica unui post tv...) și cercetători. Ei sunt plătiți pentru predare și promovați doar dacă fac cercetare și publică în „reviste recunoscute". Dificultățile sunt amplificate de „masificarea studenților", de „diferența dintre generații", de individualismul legat de consumerism, de „incoerențele politicului", de impactul televiziunii și al facebook-ului, twitter-ului, messenger-ului, snapchat-ului, instagram-ului, podcast-urilor, blogurilor...

În acest context, există interes pentru angajarea sociologilor? Cine generează locuri de muncă pentru absolvenții din domeniu? Cine are nevoie de diagnosticare, de expertiză? Cine vrea să știe cu adevărat ce se petrece cu familia, școala, comunitatea, comunicarea, economia, politica și cultura?[61] O altă injoncțiune paradoxală pentru „lucrătorii din social" este aceea că li se cere să facă din ce în ce mai mult cu din ce în ce mai puțin pentru a transforma/ameliora „din mers" societatea în care trăim...

[61] M. Lambru, *Sociolog pe piața muncii*, Iași, Editura Institutul European, 2012.

CONSTRUCȚIA ASISTENȚEI SOCIALE. „DRUMUL CRITIC" DE LA TEORIE LA PRACTICĂ

MIHAELA RĂDOI, GABRIELA IRIMESCU, MARIA COJOCARU

Profesorul Vasile Miftode a fost cel care a pus bazele învățământului de asistență socială la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. A creat programe de studiu, pentru studenții înscriși la această nouă specializare, în concordanță cu școlile de asistență socială din Europa și America, parcurgând el însuși programe de formare la aceste școli prestigioase. A fost, în egală măsură, un promotor de școală și un om care a investit foarte mult în formarea profesională. Experiența universitară occidentală și cea din sistemele de asistență socială l-au inspirat mereu pentru a gândi și pune în practică un program formativ eficient și complex, destinat viitorilor asistenți sociali.

Lucrarea de față își propune să aducă în atenție principalele orientări în domeniul asistenței sociale și contribuția profesorului Vasile Miftode la formarea și dezvoltarea domeniului.

1. Perspective generale privind asistența socială și deschiderile realizate de profesorul Vasile Miftode în cadrul școlii ieșene

În țara noastră, asistenta socială în general, precum și profesia de asistent social au avut o evoluție cu suișuri și coborâșuri, cu progrese și regrese. Această evoluție, diferită față de ceea ce s-a petrecut în lumea occidentală, s-a datorat exclusiv circumstanțelor istorice. Ideea înființării unei școli care să pregătească asistente sociale a aparținut Principesei Ileana, în 1929[1]. Școala, cu o durată de 3 ani, a pregătit asistenți sociali până în anul 1952, urmând ca în anul 1969 să se desființeze și școlile postliceale ce asigurau formarea în asistență socială. În același an profesia a fost exclusă din nomenclatorul profesiilor.

Sistemul de asistență socială, profesia de asistent social și învățământul de asistență socială s-au dezvoltat simultan, pe baza ideilor lui Dimitrie Gusti. Înființarea în 1919 a *Ministerului Muncii și Prevederilor Sociale* a marcat apariția acestui serviciu ca organizație de stat, iar în 1920, prin unirea Ministerului Muncii și Prevederilor Sociale cu Ministerul Sănătății, s-a creat cadrul legislativ și instituțional al asistenței sociale ce a evoluat strâns legat de cel al sănătății publice.

[1] V. Manuilă, „Evoluția profesiunii de asistență social Asistență socială", în revista *Buletinul Asociației pentru Progresul Asistenței Sociale*, 1938, VII, 2, p. 38.

Legea sanitară din 1930 privind organizarea sistemului de sănătate publică includea şi asistenţa socială (de la nivel central până la nivel local) şi prevedea, în organizarea sanitară a oraşelor, biroul de asistenţă socială alături de biroul de ocrotire[2].

Şcoala de asistenţă socială este strâns legată de înfiinţarea *Institutului Social Român* (în 1921) condus de sociologul Dimitrie Gusti. Acesta a realizat o serie de cercetări, în special monografice (abordând atât problematica rurală, cât şi pe cea urbană), cercetări ce au constituit puncte de plecare pentru iniţiativele de schimbare socială. Principiile promovate de Gusti îndeamnă la activism social, voluntariat şi pledează pentru *principiul autoajutorării.* Aceste principii au rămas de mare actualitate şi pot fi regăsite în principalele documente (atât internaţionale, cât şi naţionale) ce reglementează profesia de asistent social. Gusti considera că activitatea culturală nu poate lipsi din cadrele unei adevărate asistenţe sociale. În opinia sa, asistenţa socială bine organizată presupune terapie socială, cunoaşterea ştiinţifică a cauzelor ce determină problemele şi reforme de ordin legal şi administrativ[3]. Acelaşi sociolog considera asistenţa socială ca fiind o ramură a sociologiei concrete având misiunea[4] de a:

1. „Cunoaşte toate situaţiile îngrijorătoare ale vieţii sociale, prin folosirea metodelor şi tehnicilor investigaţiei sociologice, adică prin cercetări de monografie interdisciplinară (pe «cadre» şi «manifestări»), cercetarea fiind necesară nu numai pentru cunoaşterea satelor şi oraşelor, ci şi pentru depistarea şi înţelegerea tuturor fenomenelor individuale, anomice.
2. Elabora tehnici de intervenţie directă, prin mijloace de asistenţă socială «închisă» (prin unităţi şi instituţii specializate), dar, mai ales, prin asistenţă socială «deschisă" (adică individualizată)". Această formă de asistenţă socială presupunea trei elemente: cunoaşterea mediului social, investigarea cauzelor pentru care persoanele nu pot să îşi asigure existenţa şi identificarea „mijloacelor necesare dezvoltării personalităţii acestuia, ajutându-l să devină un membru social normal, valoros şi încadrat în societate"[5].

Începând cu anul 1990 s-a reînfiinţat reţeaua de formare universitară în domeniul asistenţei sociale, intenţia fiind ca, în paralel, să se dezvolte şi instituţiile. Urmând tradiţia şcolii gustiene, la iniţiativa cadrelor didactice din Universităţi (cu precădere sociologi) a început demersul de reconstruire a domeniului asistenţei sociale. Opţiunea fundamentală de la început a fost ca noua profesie de

---

2 *Ibidem*, p. 39.

3 X. Costa-Foru Andreescu, „Dimitrie Gusti şi concepţia asistenţei sociale ca ramură de sociologie concretă", în vol. H.H. Stahl (ed.), *Dimitrie Gusti – Studii critice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980.

4 *Ibidem*, pp. 339-340.

5 X. Costa-Foru Andreescu, „Dimitrie Gusti şi concepţia asistenţei sociale ca ramură de sociologie concretă", în vol. H.H. Stahl (ed.), *Dimitrie Gusti – Studii critice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, p. 340.

asistenţă socială să activeze în colaborare cu sociologia, dezvoltându-se într-o direcţie aplicativă, atât la nivel naţional – prin politicile sociale –, cât şi la nivel local prin dezvoltarea serviciilor de asistenţă socială. Specializările de asistenţă socială s-au înfiinţat în peste 15 universităţi începând cu Universitatea Bucureşti, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi şi Universitatea „Babeş Bolyai" din Cluj. La Iaşi, cel care a iniţiat şi patronat înfiinţarea specializării de Asistenţă socială a fost profesorul şi sociologul Vasile Miftode. În următorii ani aceeaşi specializare a luat fiinţă şi în alte universităţi: Timişoara, Oradea, Braşov, Sibiu, Alba Iulia, Bacău, Craiova, Suceava, Constanţa, Târgu Jiu.

Urmând ideile lui Gusti şi ale lui Stahl (care în 1956 în colaborare cu Ion Matei a tipărit *Manual de asistenţă şi prevederi sociale*), profesorul Vasile Miftode susţine şi accentuează faptul că asistenţa socială este o ramură concretă a sociologiei şi extrem de importantă în viaţa modernă, deşi, asupra ei, opinia publică nu este încă pe deplin lămurită. Ideea fundamentală, împărtăşită de profesorul Miftode, care a stat la baza construcţiei domeniului asistenţei sociale a fost aceea că *cea mai bună practică este, mai întâi, o bună teorie.* În aceepţiunea profesorului, „nici o intervenţie corectă, şi nici un rezultat pozitiv, de mare eficienţă, nu se poate realiza în afara perspectivei teoretice asupra domeniului. Impactul teoriei asupra rezultatelor obţinute este cu atât mai puternic şi evident, cu cât domeniul de referinţă este mai complex, iar mijloacele de cunoaştere şi intervenţie mai moderne."[6]

În aceeaşi perioadă începe şi procesul de construire a cadrului instituţional şi legal în domeniul asistenţei sociale, iar autorităţile locale iniţiază şi dezvoltă servicii locale la nivelul primăriilor. Totodată, se reiau colaborările guvernamentale în sfera asistenţei sociale cu instituţiile şi agenţiile internaţionale – UNICEF, UNDP, Banca Mondială, USAID – care sprijină dezvoltarea de programe sociale şi de cercetare în sfera asistenţei sociale. Începând cu primii ani de după 1990, profesorul V. Miftode a deschis domeniul asistenţei sociale spre colaborarea cu instituţii de învăţământ europene cu tradiţie în domeniul asistenţei sociale, urmărind prin aceast demers atât specializarea cadrelor didactice din colectivul de asistenţă socială de la Iaşi, cât şi mobilităţile studenţeşti.

În acelaşi timp, profesorul V. Miftode, pentru a se conecta el însuşi la realităţile europene, urmează cursuri de formare în asistenţă socială la instituţii prestigioase: în 1992 *UNICEF* şi *School of Social Work, University of East Anglia-Norwich* urmează un curs de specializare în Theory and Practice of Social work Training, sub îndrumarea profesorului Martin Davies; în 1993 urmează cursuri şi sesiuni de traning la *Mandel School of Applied Social Sciences.* Acestora li se adaugă numeroase colaborări iniţiate[7] de profesorul Vasile Miftode, dintre care amintim: 1990 – *Centre International de Formation Européenne*; 1995 – *School of Social Work, University of East Anglia – Norwich;* 1997 – *Program Socrates,*

[6] V. Miftode, *Fundamente ale asistenţei sociale*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1999, p. 5.

[7] Corespondenţa profesorului V. Miftode, arhiva personală.

Universitatea Utrecht; 1998 – *Program Socrates Bath College Of Higher Education, Faculty of Education and Human Sciences;* în perioada 2000-2006 inițiază programul *Leonardo da Vinci.*

1. „Drumul critic" al asistenței sociale

Asistența socială poate fi definită din mai multe perspective: ca *știință*, ca *profesie* sau ca *sistem aplicativ* ceea ce implică o anumită structură (rețea instituțională, servicii, prestații, profesioniști, beneficiari și cadrul normativ care reglementează organizarea și funcționarea sa). Ca știință, asistența socială deține un set de teorii fundamentale, principii, metodologie și obiect de studiu ce o legitimează și îi conferă un statut legitim în cadrul științelor sociale[8]. Ca profesie, ea este unică întrucât se distinge prin necesitatea caracterului său multidisciplinar ca răspuns la complexitatea problemelor sociale. Asistenții sociali sunt preocupați de problemele sociale existente în societate, de cauzele, soluțiile și impactul acestora asupra persoanelor, familiilor, grupurilor, organizațiilor și comunităților. De aici și necesitatea de a da o definiție cât mai cuprinzătoare domeniului și profesiei. *Federația Internațională a Asistenților Sociali* a elaborat, în cadrul Adunării Generale de la Montreal[9], următoarea definiție: „profesia de asistent social promovează schimbarea socială, rezolvarea de probleme în cadrul relațiilor umane, abilitarea și eliberarea persoanelor în vederea obținerii bunăstării sociale. Utilizând teoriile comportamentului uman și ale sistemelor sociale, asistența socială intervine în punctele în care persoanele interacționează cu mediile exterioare. Principiile drepturilor omului și justiției sociale sunt fundamentale pentru asistența socială"[10]. În definiția dată, accentul se pune pe rezolvarea de probleme, iar din acest punct de vedere, asistența socială contribuie la schimbarea socială. În cadrul asistenței sociale există o multitudine de domenii de intervenție în funcție de aria problematică căreia se adresează.[11] Ea are în atenție interacțiunile sociale realizate între persoane și contextele din care acestea fac parte. Misiunea profesiei este aceea de a capacita persoanele pentru a funcționa la parametrii optimi. IFSW consideră că asistența socială poate fi văzută ca un sistem bine articulat de valori, teorie și practică.

La baza practicii de specialitate, pe lângă valori există și un set de teorii ce explică comportamentul uman, precum și complexitatea interacțiunilor dintre persoane și contextele din care acestea provin[12]. Practic, corpul teoretic al

---

[8] Shaw, I.F., Arksey, H., Mullender, A., „Recognizing Social Work", în *The British Journal of Social Work*, February 36/2006, pp. 227-246.

[9] Federația Internațională a Asistenților Sociali IFSW, 2000, http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_33158-4.pdf

[10] *Ibidem.*

[11] K.K. Miley, M. Melia, B. Du Bois, *Practica asistenței sociale*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 279.

[12] M. Payne, *Teoria modernă a asistenței sociale*, Iași, Editura Polirom, 2011.

profesiei cuprinde teorii psihosociale, teorii ale dezvoltării umane și comportamentale, teorii ale sistemelor sociale ce analizează complexitatea situațiilor și facilitează schimbările individuale, organizaționale, sociale și culturale. Din punctul de vedere al practicii, intervențiile concrete ale asistentului social sunt vizibile și măsurabile și reprezintă un răspuns atât la crize și urgențe, cât și la problemele sociale și personale din viața de zi cu zi. Asistența socială utilizează o serie de modele, metode și tehnici de intervenție concretă precum cele de planificare și dezvoltare a politicilor sociale[13].

Profesorul Miftode afirma „experiența practică din domeniul protecției umane și al programelor de ajutor destinate populațiilor defavorizate sau vulnerabile arată că eficiența activităților întreprinse în acest sens se găsește în raport cu gradul de implicare și participare a beneficiarilor la organizarea și realizarea lor. Există, de aceea, două perspective de analiză și apreciere atât a participării specifice domeniului, cât și a raporturilor dintre sistemele sau părțile angajate: perspectiva asistentului social asupra relațiilor cu clientul și perspectiva clientului asupra relațiilor sale cu ceilalți participanți la procesul de intervenție".[14]

2. Pregătirea teoretică și practică a asistenților sociali

Pregătirea asistenților sociali în România, susține profesorul Miftode, „impune o triplă raportare – la trecut, la prezent și mai ales la viitor – adică introducerea în sistemul de educație și instrucție (teoretică, metodologică și practică) atât a problematicii actuale, a realităților și *ecourilor* vechii societăți, cât și a noilor probleme și fenomene, îndeosebi a valorilor și cerințelor *statusului profesional* adecvat unui asemenea domeniu într-o societate modernă și democratică"[15]. Asistenții sociali trebuie să dispună de o solidă pregătire teoretică privind ansamblul „sistemului social, dinamica problemelor și fenomenelor sociale – îndeosebi aspectele negative, disfuncționale, cazurile de marginalizare sau degradare socială etc. – și totodată de o cunoaștere cât mai exactă a metodologiei sociologice, a tehnicilor principale și secundare (inclusiv a celor de psihologie socială), fără de care nu vor putea fi înțelese și aplicate corect tehnicile și procedeele specifice asistenței sociale"[16]. În viziunea profesorului Vasile Miftode ar fi necesar ca învățământul de asistență socială să fie cu precădere (dacă nu în întregime) un învățământ postuniversitar, adică studenții-viitori asistenți sociali, să aibă deja o cultură formată și chiar o *profesie învecinată*. În Marea Britanie, The Postgraduate Programme (2 ani, după alți 4-5 ani de facultate) este deosebit de dezvoltat, iar

[13] F. Stepney (eds.), *Social Work Models, Methods and Theories: A Framework for Practice*, Lyme Regis: Russell House, 2000.

[14] V. Miftode, *Tratat de asistență socială, vol. I, Fundamente teoretice și metodologice*, Editura Fundației AXIS, Iași, 2003, p. 239.

[15] V. Miftode, Prelegere cu ocazia conferinței naționale *Promovarea demnității și valorii oamenilor*, Iași, 2015.

[16] *Ibidem*.

studenţii sunt selectaţi dintre cei cu studii superioare în Sociologie, Drept, Psiho-pedagogie, Politologie, Ecologie, Filosofie, Istorie sau Geografie etc.[17] Acest fapt arată că munca asistentului social trebuie să se înscrie organic, armonios, în sistemul îngrijirii, din perspectiva diferiţilor actori:

- a clientului (participare la îngrijire, auto-îngrijire);
- a familiei (sau a grupului primar din care face parte);
- a agenţiei specializate în domeniu;
- a asistentului social propriu-zis, care monitorizează permanent ansamblul activităţilor de îngrijire;
- a comunităţii locale şi a factorilor instituţionali locali, responsabili de funcţionarea normală a societăţii „locale";
- a societăţii globale.

Îngrijirea umană presupune desigur o intervenţie calificată şi sistemică, adică implicarea unei serii întregi de profesionişti (sociologi, psihologi, medici, jurişti etc.) organizaţi în echipe al căror *organizator şi dirijor* – cum menţionează adesea profesorul Miftode – este asistentul social.

3. Formarea competenţelor în asistenţa socială

Dezvoltarea competenţei profesionale în asistenţa socială este o necesitate fundamentală a unui sistem de calitate. Asistentul social este, prin forţa lucrurilor, prin status şi prin natura muncii şi un cercetător ştiinţific ale cărui rezultate ajută la atingerea obiectivelor AS, cât şi la progresul cunoaşterii sociale şi, prin aceasta, la perfecţionarea mecanismului social şi la ameliorarea condiţiei umane. Profesionalizarea cadrelor necesare asistenţei sociale din România este organizată potrivit unui curriculum de nivel european. În acest context, profesorul Vasile Miftode militează pentru o profesionalizare care trebuie să includă elemente formative şi informative care privesc următoarele dimensiuni[18]:

- *cadrul actual*, instituţiile şi legislaţia în vigoare privind asistenţa socială şi protecţia individului, a colectivităţilor şi „grupurilor-problemă", prezentate şi analizate critic în dezbaterile şi activitaţile didactice (cu studenţii, cu „actorii sociali" etc.);
- *cadrul social-politic* necesar, instituţiile şi reţeaua de agenţii adecvate şi desigur sistemul legislativ în măsură să asigure realizarea obiectivelor asistenţei şi protecţiei sociale;

[17] V. Miftode, *Teorie şi metodă în asistenţa socială*, curs pentru învăţământul la distanţă, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2008.

[18] V. Miftode, *Teorie şi metodă în asistenţa socială*, curs pentru învăţământul la distanţă, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2008, p. 286.

- *standardele internaționale* privind asistența socială, incluzând atât valorile și deprinderile profesionale ale celor care lucrează în acest domeniu, cât și calitatea infrastructurii proprii.

Date fiind aceste exigențe în România se consideră ca prioritare – la nivel societal – următoarele probleme[19]:

1. Recunoașterea rolului și a statutului asistentului social începând cu *nomenclatorul de profesii și ocupații* al țării și terminând cu *statele de funcțiuni* ale primăriilor[20] și diverselor instituții, întreprinderi și servicii sociale. În comunitățile locale de la nivel de comună și sat unde întâlnim probleme sociale grave și deci beneficiarii sistemului de asistență socială, lipsesc serviciile de asistență socială[21]. *Direcțiile de Asistență Socială și Protecția Copilului* de la nivel județean sunt instituții de dimensiuni mari ce funcționează greoi, de multe ori fiind depășite de situație. Ele reacționează în principal la urgențe neglijând de multe ori nevoia comunităților de a avea servicii de prevenție, de consiliere, de informare, de planificare familială etc.
2. Adoptarea unui „sistem legislativ" modern, adecvat domeniului, integrând atât experiența tradițională românească (în primul rând „modele culturale" sătești, reușita și funcționalitatea socială a familiilor cu mulți copii, sistemele locale informale de asistență și „sfătuire socială", controlul social local sau „judecata obștii" etc.) [22], cât și exigențele impuse de practica internațională, de normele și valorile asistenței sociale actuale. În cuvântul de deschidere prilejuit de Conferința *Promovarea demnității și valorii oamenilor*, Iași, 2015, profesorul Vasile Miftode atrăgea atenția asupra pericolelor actuale ce planează asupra dezvoltării copiilor. „Mă întreb ce se întâmplă în familia și în școala de astăzi. Nu suntem capabili să-i convingem pe acești copii să nu meargă spre distrugere. Vorbim copiilor numai despre drepturi. Îi nenorocim! Dascălii și părinții trebuie să cultive responsabilități copiilor"[23]. Acesta a fost, de altfel, și principiul ce a stat la baza tuturor lucrărilor în asistență socială, acela de a promova în egală măsură atât *drepturile*, cât și, mai ales, *responsabilitățile* copiilor și a tuturor beneficiarilor sistemului de protecție socială.
3. Organizarea unei rețele adecvate de servicii, unități sau agenții de asistență socială finanțate de la bugetul statului și totodată încurajarea și sprijinirea

---

19 *Ibidem.*

20 *Ibidem*, p. 290.

21 D. Buzducea (coord.), *Riscuri la tineri. Studiu de caz: adolescenții cu HIV/SIDA din România*, Editura Universității din București, 2007.

22 V. Miftode, *Teorie și metodă în asistența socială*, curs pentru învățământul la distanță, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2008, p. 291.

23 A se vedea în acest sens și Vasile Miftode, *Drepturi și discriminări*, curs învățământ distanță, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2006.

iniţiativelor particulare: asociaţii, comitete locale, echipe voluntare de intervenţie, cercetare şi ajutor în domeniile specifice asistenţei sociale.

4. Exercitarea unui control permanent privind funcţionalitatea sistemului de asistenţă socială, asigurarea în practică a respectării drepturilor şi intereselor individuale şi comunitare, adaptarea periodică a legislaţiei şi a formelor de intervenţie la exigenţele noi ale realităţii sociale. Prezenţa serviciilor comunitare de asistenţă socială poate contribui la ameliorarea şi rezolvarea problemelor sociale ce apar inevitabil în orice tip de societate. Un prim pas, făcut de primării, a fost angajarea în organigrama proprie a asistenţilor sociali care să preia cazurile sociale, urmând ca, în timp, consiliile locale să dezvolte în fiecare primărie un compartiment distinct de asistenţă socială.
5. Cooperare inter-instituţională şi inter-individuală atât pe plan intern, cât şi internaţional, prin confruntare de idei şi transfer de experienţă în vederea modernizării şi perfecţionării tehnicilor, formelor şi mijloacelor de asistenţă socială practicate la un moment dat.

Reglementarea juridică a profesiei de asistent social prin promulgarea Legii 466/2004 şi înfiinţarea Colegiului Naţional al Asistenţilor Sociali (2005) au creat infrastructura organizatorică şi suportul necesar în vederea reprezentării profesiei de asistent social la nivel local, naţional şi internaţional. Chiar dacă reglementarea juridică a apărut în 2004, cu atât mai mare este meritul profesorului Miftode care, încă din primii ani ai înfiinţării domeniului de asistenţă socială la Iaşi, accentuează rolul asistentului social, independenţa sa (ca specialist în domeniu), dar şi capacitatea de a gestiona probleme sociale. Asistenţa socială se adresează, aşadar, dificultăţilor întâmpinate de persoane, inegalităţilor şi injustiţiei din societate[24]. Serviciile şi beneficiile de asistenţă socială asigură îndeplinirea nevoilor umane şi dezvoltarea potenţialului uman, iar respectarea drepturilor omului şi justiţia socială motivează şi justifică intervenţiile asistenţilor sociali. Solidaritatea faţă de persoanele vulnerabile, dezavantajate social se materializează în dezvoltarea programelor de reducere a sărăciei şi de promovare a incluziunii sociale[25].

Plecând de la problematica libertăţii enunţată de J.J. Rousseau, profesorul ieşean reconstruieşte în termeni noi misiunea asistentului social. Astfel, el susţine în repetate rânduri că „asistentul social trebuie să-l oblige pe client să fie liber, construindu-i independenţa."[26] Aşadar, omul trebuie susţinut şi ajutat să înţeleagă că este liber să acţioneze. În *Fundamente ale Asistenţei sociale* profesorul Vasile Miftode aduce în atenţie faptul că există două mituri cu privire la rolul asistenţei sociale şi originea problematicii acesteia:

---

[24] Sh. Doel, *Modern Social Work Practice: Teaching and Learning in Practice Settings*, Ashgate Publishing Company, 2005.

[25] R Ambrosino, J. Heffernan, G. Shuttlesworth, R. Ambrosino, *Social Work and Social Welfare: An Introduction*, 6th edition, Brooks/Cole Publishing, 2007.

[26] V. Miftode, *Fundamente ale asistenţei sociale*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1999.

1. Potrivit primului mit, asistența socială își are originea în politică și politicianism, iar asistenții sociali trebuie să-și accepte rolul de activiști sau consultanți politici. Cei care propagă acest mit[27] nu au nici o îndoială cu privire la dreptul forței politice de a pretinde asistenților sociali credință și supunere.
2. Cel de-al doilea mit instituie ideea cum că asistentul social este în primul rând preocupat de *terapia clientului*, de interesele și drepturile acestuia, apropiindu-se de esența statusului de *lucrător social* și, prin aceasta, de valorile și principiile care trebuie să caracterizeze domeniul. Cele două mituri s-au născut din ideea că asistentul social este, în primul rând, un agent al schimbării. Situația a generat o puternică atracție și dezvoltare a profesiei în raport cu celelalte domenii.

Sistemele de asistență socială funcționează într-un context social, economic, politic și cultural dat. Între acestea și contextele exterioare există o relație directă. Pe de o parte, contextul socio-politic și economic dintr-o anumită perioadă de timp influențează scopurile, prioritățile și obiectivele intervențiilor de asistență socială, iar, pe de altă parte, elementele structurale ale sistemului de asistență socială influențează contextul social existent la un moment dat. Factorii externi ce pot influența asistența socială și munca asistentului social sunt atitudinile publice față de grupurile populaționale vulnerabile, redefinirea conceptelor de nevoie umană și responsabilitate publică, politicile publice, schimbările demografice, globalizarea și scăderea rolului guvernelor, avansul tehnologic, evenimente neprevăzute, dar și fluctuațiile economice. Din această perspectivă putem afirma că asistența socială contribuie la reforma și justiția socială[28]. Prin urmare, și asistența socială s-a adaptat noilor contexte și configurații sociale[29].

4. Formarea profesională a asistenților sociali

Formarea asistenților sociali include două etape: *formarea inițială* realizată în învățământul superior și *formarea profesională* continuă realizată prin forme specifice. Formarea profesională inițială a asistenților sociali are drept scop dobândirea competențelor profesionale necesare accesului în profesie și se realizează în sistemul național de învățământ. Există programe de asistență socială în mai multe facultăți, perioada de studiu fiind de 3 ani. Accentul pus pe competențe, precum și detalierea complexă a standardelor din domeniul asistenței sociale sunt elaborate de Agenția Română pentru Asigurarea Calității în

---

[27] D. Martin (2nd edition) (Ed.), *The Blackwell Companion to Social Work*. Oxford: Blackwell, 2002.

[28] I. Ferguson, M. Lavalette, E. Whitmore, *Globalisation, Global Justice and Social Work*, Taylor & Francis, 2005.

[29] M. Gibelman, „The Search for Identity: Defining Social Work – Past, Present, Future", în vol. *Social Work Journal of the National Association of Social Workers*, 44 (4), 1999, pp. 293-408.

Învăţământul Superior (ARACIS). Se impune o mai strânsă colaborare între normele privind treptele de competenţă elaborate de Colegiul Naţional al Asistenţilor Sociali şi standardele ARACIS între care nu este legătură, aşa cum nu se conturează nici între grila de competenţe şi disciplinele studiate. Pe lângă formarea personalului de specialitate în asistenţă socială ce se realizează în instituţiile de învăţământ superior de specialitate, un asistent social are nevoie de: vocaţie, condiţie primordială în practicarea profesiei de asistent social, dar şi de cunoştiinţe din psihologie socială, sociologie, metodologie, drept, medicină. În baza acestor competenţe există câteva roluri practice[30] îndeplinite de către asistentul social în procesul de intervenţie: consilier, consultant, mediator, formator, planificator al politicilor sociale, avocat social.

Continuarea studiilor de licenţă se poate face prin intermediul studiilor de masterat, cu o durată de 2 ani, şi a studiilor doctorale. Conform HG nr. 402/2016 privind domeniile şi programele de studii universitare de master acreditate şi numărul maxim de studenţi ce pot fi şcolarizaţi în anul universitar 2016-2017 (text publicat în M.Of. al României, în vigoare de la 16.06.2016) încadrarea domeniilor de masterat în domeniul şcolilor doctorale a făcut ca masteratele ce aparţin specializării asistenţă socială să fie încadrate în domeniul sociologie. Astfel încât, la 28 de ani de la înfiinţarea specializării, ne aflăm în situaţia în care conform legislaţiei în vigoare, continuarea studiilor de licenţă să se poată face doar în alte domenii conexe precum: sociologie, psihologie, drept etc.

Formarea profesională continuă a asistenţilor sociali reprezintă ansamblul activităţilor educaţionale planificate care au ca scop menţinerea sau dezvoltarea abilităţilor, sistemului de cunoştinţe şi competenţe, a valorilor şi atitudinilor profesionale necesare asistentului social, în vederea desfăşurării eficiente a activităţii profesionale şi în acelaşi timp a creşterii expertizei profesionale. În acest sens, în cadrul manifestărilor prilejuite de *Zilele Asistenţei Sociale la Iaşi*, profesorul Vasile Miftode constată că, azi, după aproape 25 de ani de învăţământ universitar ieşean în domeniul asistenţei sociale, Departamentul Sociologie şi Asistenţă Socială dispune de *un colectiv de excelenţă*. „Trebuie să aveţi imaginea construirii domeniului protecţiei asistenţei sociale la Iaşi şi în România: un asistent social este cu adevărat bun dacă studiază sociologia. Domeniul asistenţei sociale este legat de viaţa socială (sărăcie, dependenţă s.a.)[31]. Interdependenţa şi conexiunile dintre cele două domenii, sociologia şi asistenţa socială, se reflectă nu doar în pregătirea viitorilor specialişti şi în sfera politicilor sociale. De pildă, unele grupuri de sociologi au adus o contribuţie importantă în dezvoltarea instituţională şi a opţiunilor de politică socială, în dezvoltarea de programe sociale la nivel naţional, precum şi în reforma diferitelor sectoare: sistemul de învăţământ

[30] D.H. Hepworth, R.H. Rooney, G.D. Rooney, K. Strom-Gottfried, J.A. Larsen, *Direct Social Work Practice: Theory and Skills*, 7th edition, USA, Thomson, 2006.

[31] V. Miftode, prelegere cu ocazia conferinţei naţionale *Promovarea demnităţii şi valorii oamenilor*, Iaşi, 2015.

superior şi în managementul cercetării; în mod special au sprijinit reconstruirea sistemului de asistenţă socială şi au contribuit la analiza problemelor societăţii româneşti: sărăcia, problemele populaţiei de romi, migraţia, problematica satului, delincvenţa, situaţia copiilor etc.

5. Probleme vechi – probleme noi şi „reelaborate" în asistenţa socială

Sistemul de asistenţă socială se confruntă cu o criză profundă în toată lumea. În România, problemele sociale sunt mult mai grave, datorită situaţiei economice, pe fundalul măsurilor de austeritate, care au afectat cel mai mult grupurile şi persoanele vulnerabile, dar şi a lipsei de iniţiativă pentru dezvoltarea unui sistem de servicii sociale coerent.

În procesul de descentralizare a sistemului de asistenţă socială se constată o concentrare a serviciilor şi instituţiilor la nivel judeţean, departe de beneficiari şi de problemele reale ale comunităţilor locale, în special ale celor din mediul rural[32]. Comunităţile din mediul rural nu au suficiente resurse pentru dezvoltarea unui minimum de servicii sociale comunitare (centre de consiliere şi sprijin pentru părinţi şi copii, grupuri de suport, educaţie parentală, servicii la domiciliu etc.). Procesul de descentralizare a serviciilor de asistenţă socială s-a oprit la nivel judeţean, fiind axat în principal pe dezvoltarea şi diversificarea serviciilor specializate de protecţie şi pe menţinerea serviciilor de prevenire. În mediul urban au fost înfiinţate servicii publice de asistenţă socială (SPAS-uri), dar în mediul rural asemenea servicii funcţionează în puţine localităţi. Procesul de înfiinţare a serviciilor publice de asistenţă socială este lent pentru că nu a fost susţinut instituţional şi financiar. În mediul rural, resursele umane implicate în serviciile de prevenire se caracterizează printr-un nivel scăzut de pregătire superioară de specialitate şi deşi ar putea avea un rol important în rezolvarea unor probleme la nivelul comunităţii (precum prevenirea şi combaterea violenţei în familie, exploatării prin muncă a copiilor etc.), consiliile comunitare consultative nu sunt sprijinite suficient nici acolo unde au fost înfiinţate, fiind lipsite de metodologii şi proceduri de lucru. În multe cazuri aceste servicii există doar pe hârtie. Lipsa personalului calificat face ca asistenţa socială să se rezume la identificarea cazurilor, mai ales a celor de criză, şi sesizarea DGASPC pentru a se lua o hotărâre în ceea ce priveşte asigurarea formei de protecţie.

Strategia naţională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei (2015-2020)[33] precizează că „Peste o treime din localităţile rurale şi zece procente din

---

[32] Administraţia Prezidenţială, Comisia Prezidenţială Pentru Analiza Riscurilor Sociale şi Demografice, *Riscuri şi inechităţi sociale în România* – Sinteza Raportului – Septembrie, 2009.

[33] *Strategia naţională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei (2015-2020)*, p. 42. http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1RO_web.pdf

orașele mici nu dispun de servicii publice de asistență socială", iar cheltuielile pentru servicii sociale reprezintă mai mult de 0,6% din PIB, sau 0,63% din cheltuielile Ministerului Muncii cu asistența socială în primul semestru din 2015.

Legea asistenței sociale 292/2011 prevede ca toate localitățile să înființeze servicii publice de asistență socială. Un recensământ al SPAS-urilor (care a inclus 3.140 de primării în total) realizat de Banca Mondială în 2014 și citat în Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei a evidențiat că: 38% din localitățile din mediul rural și 9% din cele din orașele foarte mici (max. 10.000 locuitori) nu aveau înființate astfel de servicii.

Strategia propune pentru perioada următoare diferite acțiuni pentru creșterea profesionalizării serviciilor sociale, dintre care enumerăm: înființarea SPAS-urilor în toate localitățile, cel puțin o persoană angajată pentru a oferi servicii directe, susținerea finanțării acestor servicii etc. În România contextul în care funcționează ansamblul de beneficii și servicii de asistență socială se bazează pe:

- Alocarea de sume modeste pentru finanțarea sistemului de asistență socială;
- Cele mai multe resurse sunt alocate pentru finanțarea prestațiilor de asistență socială, instrumente fără eficiență în lipsa serviciilor de reintegrare;
- Există disfuncții importante în sistemul de prestații, majoritatea generate de slaba relevanță a beneficiilor în raport cu nevoile beneficiarilor;
- Sunt create servicii care răspund unor nevoi punctuale, însă nu asigură suportul adecvat pentru reintegrarea beneficiarilor pe termen lung;
- Lipsește o viziune clară în construcția instituțională a sistemului și nu au fost definite direcțiile de dezvoltare ale acestuia ceea ce va determina pe termen lung o creștere a resurselor financiare ce vor trebui alocate;

Legea asistenței sociale stipulează că serviciile sociale pot să primeze față de beneficiile de asistență (cu mențiunea ca ele să aibă costuri și impact similar asupra beneficiarilor). În practica asistenței sociale cele două componente sunt total diferite. Ele se identifică prin obiective distincte, precis delimitate, cu funcții și caracteristici proprii și, implicit, cu costuri diferite ceea ce înseamnă că nu se pot echivala costurile unui serviciu cu cel al unui ajutor financiar. Pe fondul acestor probleme, lipsa unei strategii referitoare la dezvoltarea unui sistem național coerent de instituții și servicii de asistență socială va conduce la amplificarea problemelor sociale existente, precum și la apariția în mai multe comunități a unor *probleme sociale noi* pentru societatea românească. Pe termen lung problemele persoanelor vârstnice din mediul rural vor depăși ca importanță problemele copiilor care sunt preponderente în prezent.

Finanțarea sistemului de protecție socială este un alt indicator ce trebuie analizat. Valoarea indicatorului ponderea în PIB[34] a cheltuielii sociale în cazul României este printre cele mai mici din UE. În 2016 pentru Ministerul Muncii,

[34] https://www.agerpres.ro/economie/2017/03/06/romania-pe-ultimele-locuri-in-ue-dupa-ponderea-in-pib-a-cheltuielilor-pentru-protectie-sociala-14-08-59

Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice au fost alocate (față de anul trecut) 3,8 miliarde lei (-10,3%), astfel că ministerul a avut alocate circa 33,17 miliarde lei, reprezentând 4,44% din PIB, în coborâre de la 5,25%. Protecția socială a reprezentat în 2015, în toate statele membre ale Uniunii Europene, cel mai important domeniu al cheltuielilor guvernamentale, iar România (11,5%) s-a aflat printre țările care au alocat cel mai scăzut procent din PIB pentru acest sector, arată datele prezentate luni de Oficiul de Statistică al UE (Eurostat). Procentul din PIB alocat cheltuielilor pentru protecție socială variază în UE de la sub 10% în Irlanda (9,6%) la peste un sfert în Finlanda (25,6%). Opt state membre – Finlanda, Franța, Danemarca, Austria, Italia, Suedia, Grecia și Belgia – au alocat cel puțin 20% din PIB cheltuielilor pentru protecție socială, în timp ce Irlanda, statele baltice, România, Cipru, Malta și Cehia au cheltuit fiecare sub 13% din PIB pentru acest sector. Cea mai mare parte din cheltuielile pentru protecție socială a fost alocată (în 2015) grupului „vârstă înaintată", care include pensiile. Cel mai ridicat procent pentru acest tip de cheltuieli se înregistra în Grecia (15,7%), Italia (13,8), Franța (13,6%), Finlanda (13,4%) și Austria (13,1%), iar cel mai scăzut în Irlanda (2,4%), Cipru și Lituania (ambele cu 5,8%).

Conform Eurostat, 10,3% din cheltuieli au fost alocate în 2015 grupului „vârstă înaintată", România înregistrând un nivel de 8,5%.[35] Cheltuielile pentru sănătate au reprezentat al doilea cel mai important domeniu al cheltuielilor în UE (7,2% din PIB). Ponderea sa variază de la peste 8% din totalul cheltuielilor guvernamentale în Danemarca, Franța, Olanda și Austria până la 2,6% în Cipru, 3,8% în Letonia și 4,2% în România. Cheltuielile pentru educație au reprezentat 4,9% din Produsul Intern Brut al Uniunii Europene, în 2015. Ponderea sa variază de la 7% în Danemarca, 6,5% în Suedia, 6,4% în Belgia până la 3,1% în România și 3,7% în Irlanda.[36]

Orice calcul economic poate proba că beneficiile sociale sunt net superioare în raport cu resursele alocate și cheltuite. Nu trebuie ignorat faptul că atunci când este vorba de destinul oamenilor nici o cheltuială nu este prea mare, fiind vorba în fapt de destinul societății globale și practic resursele „puse în joc" sunt resurse locale, unele dintre ele irosite sau nevalorificate (aflate în stare latentă): produse agricole care nu ajung niciodată la piață și care trebuie valorificate pe loc, forță de muncă locală disponibilă, meseriașii sau „ocupații tradiționale", care pot fi re-activate etc.[37]

Sistemul de beneficii sociale este caracterizat de predominanța beneficiilor contributorii, cele mai importante dintre acestea – pensiile și asigurările de sănătate. În comparație cu mediile europene, România se particularizează prin ponderea mai crescută a cheltuielilor cu sănătatea și cu familia, în detrimentul celor

[35] http://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/statistics

[36] https://www.agerpres.ro/economie/2017/03/06/romania-pe-ultimele-locuri-in-ue-dupa-ponderea-in-pib-a-cheltuielilor-pentru-protectie-sociala-14-08-59

[37] Miftode, V., 1995, *Teorie și metodă în asistența socială*, Editura Axis, Iași.

efectuate pentru problematica şomajului şi a celei privind locuirea şi excluziunea socială.[38] Principalul mecanism de susţinere a indivizilor ce nu deţin veniturile necesare ieşirii din sărăcie este ajutorul social acordat prin intermediul venitului minim de inserţie în detrimentul altor măsuri ce ar putea asigura sustenabilitatea pe termen lung a indivizilor.

În contextul problemelor identificate se impune dezvoltarea unui program naţional de formare/ dezvoltare a resurselor umane din domeniul serviciilor de asistenţă socială fiind necesară dezvoltarea unor programe naţionale de formare şi profesionalizare la nivel judeţean şi local. Asistenţa medicală comunitară reprezintă o reţea cu un mare potenţial în sprijinirea serviciilor de prevenire a separării copilului de familia sa, de prevenire a abuzului, a neglijării şi exploatării copilului, precum şi în asigurarea serviciilor destinate persoanelor cu dizabilităţi şi persoanelor vârstnice. Colaborarea serviciilor medicale cu cele de asistenţă socială trebuie încurajată mai ales în mediul rural.

În documentul *Sinteza privind politicile şi programele bugetare pe termen mediu ale ordonatorilor principali de credite pentru anul 2016 şi perspectiva 2017-2019*[39], Ministerul Muncii, Familiei, Protecţiei Sociale şi Persoanelor Vârstnice propune în Anexa Nr. 3/20:

- Continuarea reformei sistemului de beneficii sociale pentru a-l transforma în unul eficient, echilibrat şi flexibil, corelat cu măsuri active, care să asigure prevenirea şi combaterea riscurilor sau situaţiilor ce pot conduce la excluziune socială;
- Dezvoltarea cadrului legal pentru realizarea unui sistem naţional, sustenabil, de servicii sociale eficiente şi de calitate, adaptate la nevoile diferitelor categorii de persoane aflate în situaţii de dificultate;
- Promovarea politicilor publice destinate asistenţei sociale a persoanelor vârstnice în contextul procesului accelerat de îmbătrânire demografică;
- Dezvoltarea capacităţii instituţionale în scopul asigurării controalelor sistematice, evaluării, analizei şi prognozei indicatorilor din domeniul asistenţei sociale şi incluziunii sociale, precum şi în scopul realizarii planificării strategice şi stabilirii celor mai eficiente politici şi programe;
- Creşterea performanţei sistemului de asistenţă socială prin promovarea competenţei şi calităţii personalului angajat în sistem;
- Realizarea de softuri pentru asigurarea transparenţei şi corectitudinii efectuării plăţilor;
- Stabilirea costurilor pentru pachetele minime de servicii sociale.

---

[38] Administraţia Prezidenţială, Comisia Prezidenţială Pentru Analiza Riscurilor Sociale şi Demografice, *Riscuri şi inechităţi sociale în România* – Sinteza Raportului – Septembrie, 2009.

[39] http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/proiect_buget2016/Anexa3/Ministerul_Muncii_Familiei_Protectiei_Sociale.pdf

Este necesară elaborarea unor programe care să încurajeze în mod real dezvoltarea serviciilor de prevenire de la nivel local. Această măsură ar conduce la o strategie unitară de organizare a tuturor serviciilor sociale, medicale și educaționale. Totodată, modificările de structuri organizaționale trebuie acompaniate de pregătirea personalului și de alinierea salariilor asistenților sociali cu cele similare din alte domenii (justiție, penitenciare, sănătate, educație). Semnificativă pentru analiza sistemului de asistență socială este afirmația lui Florin Lazăr[40]: în „asistență socială mai mulți sunt cei care nu au studii în domeniu". Pe lângă absolvenții de Administrație publică și Drept/științe juridice sau de Sociologie, Psihologie, întâlnim absolvenți de Geologie, Zootehnie, Agricultură, Horticultură, Inginerie, Construcții, Chimie, Biologie, Fizică, Filologie sau Ecologie! Nu putem să nu ne întrebăm, spune autorul, cum este posibil ca, deși în ultimii 25 de ani au fost mai bine de 20 de generații de absolvenți de Asistență socială și mai mult de 35.000 de absolvenți de studii universitare de specialitate, asistenții sociali să fie minoritari în domeniul Asistenței sociale?

În acest sens, profesorul Vasile Miftode subliniază faptul că „asistentul social trebuie să reflecteze asupra propriei situații: dacă motivația de origine care l-a determinat să-și aleagă această profesie, mai este reală, dacă n-a căzut într-o resemnare pasivă așa cum se întâmplă cu unele domenii cu probleme, dacă n-a devenit un hipertehnician rece sau „un activist încăpățânat" care are întotdeauna dreptate. Îi place cu adevărat munca sa sau este doar o posibilitate de a-și câștiga pâinea. Fără o retrospectivă sau „o întoarcere la originea" alegerii profesiei, asistentul socialnu-și va putea înțelege propriile reacții și nu-și va putea explica propriile atitudini și comportamente față de clienți."[41]

Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași pregătește din 1991 generații de studenți în cadrul specializării asistență socială. Acestora, li se adaugă azi un număr apreciabil de masteranzi care absolvă programele de masterat și apoi de doctorat în sociologie, dar pe teme din zona asistenței sociale. Cert este că mare parte din construcția instituțională a asistenței sociale la Iași poartă amprenta profesorului Vasile Miftode. El a adunat în jurul său oameni capabili să contribuie la dezvoltarea acestui proiect valorificând astfel o tradiție sociologică ieșeană și românească într-un context social modern, european.

---

[40] F. Lazăr, *Asistență socială fără asistenți sociali?*, București, Triton, 2015.

[41] V. Miftode, N. Rahmania (coord.), *Acțiune socială în perspectivă interdisciplinară*, Editura Proema, Baia Mare, 1998, p. 36.

IDENTITATEA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR – ÎNTRE DEZIRABIL ȘI DETESTABIL

DUMITRU STAN

1. Flash-uri nostalgice dintr-o istorie subiectivă

Acum mai bine de 30 de ani, studenții domnului profesor Vasile Miftode, între care mă număram și eu, îl numeau, atunci când vorbeau despre dânsul, „Mif". Nu știu dacă dumnealui avea cunoștință despre numele scurt care îi fusese atribuit și nici să fi avut vreo reacție de împotrivire, dar știu că noi, studenții, îl foloseam curent și cu simpatie. Recurgeam la acest cognomen deoarece, chiar de la primele cursuri pe care ni le-a predat, am înțeles că avem de a face cu un „profesor altfel". În timp ce mulți dintre dascălii care ne instruiau erau de o exigență adesea amenințătoare, excesivi de sobri, inabordabili informal, prețioși peste măsură în exprimare și preocupați de profunzimi esoterice, domnul Vasile Miftode ne oferea o atitudine umană și pedagogică oarecum opusă: deschis permanent spre dialog, tolerant, conciliant, dispus oricând să glumească ori să râdă, orientat metodic spre analiză, exemplificare și spre racordarea conținuturilor teoretice ale cursurilor universitare la realitatea socială. În zilele în care aveam activități didactice cu dânsul, mergeam la universitate ca la un program de relaxare terapeutică; știam că ne întâlnim cu o persoană deritualizată, capabilă să se adapteze la capacitățile noastre intelectuale, care ne înțelegea superficialitatea studențească și care urma să ne expună o cazuistică sociologică de nuanță paremiologică din care să derivăm beneficii multiple pe termen lung. Practic, profesorul „Mif" urmărea în relația didactică nu atât comunicarea unui număr cât mai mare de capitaluri culturale, cât mai ales încorporarea, obiectivarea și valorificarea acestora în special din punct de vedere moral.

La aproximativ un deceniu de la absolvirea facultății am devenit coleg, doctorand și subordonat al profesorului Vasile Miftode, dânsul fiind primul șef de catedră pentru secțiile de Sociologie și Asistență Socială, înființate la puțin timp după evenimentele din 1989. Statutul de cadru didactic universitar și anii de experiență academică nu mi-au schimbat aproape deloc poziționarea față de profesorul Vasile Miftode. Rămânea, pentru mine, același personaj legitimat de fapte și o voce inconfundabilă ori de neacoperit în câmpul universitar. În plus, s-au înmulțit ocaziile în care puteam cunoaște nu doar „profesorul" ori „șeful", ci și „omul" Vasile Miftode.

Fără intenție explicită, împreună cu ceilalți colegi de catedră am sintetizat și definit informațiile despre abilitățile didactice, scrierile științifice, actele administrative ale celui care ne coordona și oferea identitate organizațională într-un nou supranume: „magistrul". Prin acest termen măgulitor, dar nu lingușitor, pe care de altfel nu cred că i l-am spus în față vreodată, încercam să desemnăm respectul față de înălțimea statutară pe care o deținea, pe de o parte, și gratitudinea față de multele situații sensibile în care ne-a ajutat, pe de altă parte. Cel puțin pentru mine au existat câteva împrejurări în care „magistrul" a acționat în așa fel încât mi-a marcat esențial, aș putea spune chiar providențial, existența. Este posibil ca domnia sa să le fi uitat sau să le considere mai puțin importante, însă eu nu pot să uit că a fost coordonatorul tezei mele de doctorat și că mi-a acordat totală libertate de exprimare, inclusiv atunci când susțineam puncte de vedere incompatibile cu cele agreate de dânsul. Nu pot să uit, de asemenea, faptul de a-mi fi oferit șansa de a mă dezvolta profesional prin stagiile de pregătire în străinătate la care m-a trimis, într-o perioadă în care mobilitățile specialiștilor erau încă reduse. În plus, în încheierea unui astfel de stagiu a organizat o excursie din Normandia, Bretania și până pe Valea Loirei, înlesnindu-mi experiențe culturale probabil irepetabile. Cum aș putea să uit contextele intempestive în care domnul profesor Vasile Miftode mi-a încredințat noi cursuri universitare de mare responsabilitate (Istoria sociologiei, Etnologie generală, Ecologie socială), precum și modul concret în care m-a sprijinit/ încurajat pentru a le onora! Cum aș putea să uit progresele materiale și creșterea calității vieții înregistrate în familia mea nucleară ca urmare a antrenării mele în proiectele „magistrului"! De neuitat rămân pentru mine chiar și dialogurile domnului Vasile Miftode cu mari profesori occidentali, cărora nu le era cu nimic inferior, și în care demonstra cu satisfacție nedisimulată că românii au motive să fie demni, că pot fi nu doar executanți sau marionete, ci și parteneri socioculturali.

Exemplele „memorabile" desprinse din istoria subiectivă a legăturilor avute cu „magistrul" ar putea continua pe multe pagini și în registre foarte diferite. Până și felul în care mi se adresa reprezenta un indicator al calității acestor legături: când mă apela pe numele mic, mă simțeam confortabil de o manieră similară celei în care produceam bucurie bunilor mei părinți; când dialogul cu mine începea cu formula „dragă, uite ce e...", trebuia să mă gândesc la greșelile săvârșite, modul cum le recepta „omul" Vasile Miftode și care ar fi soluțiile morale aplicabile imediat. Din fericire, ipostaza secundă s-a manifestat foarte rar și nu cred să-i fi provocat magistrului o supărare de lungă durată ori iremediabilă. De neuitat, dar în măsura cea mai mare, rămân, totuși, discuțiile aprinse, în grupuri foarte restrânse și pe teme recurente precum familia tradițională – familia postmodernă, comunitatea sătească – comunitatea orășenească, Orient – Occident, tineri – bătrâni, sărăcie – bogăție, normalitate – anormalitate, majoritate – minoritate, școală, ordine socială, putere politică, mândrie națională, defecte etnice etc. Aproape de fiecare dată dialogurile noastre se centrau pe delimitarea

trăsăturilor lăudabile ori, dimpotrivă, condamnabile din firea românilor. Treceam în revistă argumente întâlnite la D. Cantemir, D. Drăghicescu, N. Iorga, C. Rădulescu Motru, E. Cioran, H.R. Patapievici, L. Boia ş. a., iar după înşiruirea multor exemple relevante, magistrul ne convingea asupra unui adevăr destul de dureros: noi românii suntem un popor bun, chiar prea bun – dacă ne gândim la modul în care ne-au forţat alţii să fim. Totuşi, facem mult prea puţin să scăpăm de lichele.

Acum, în anul 2017, când profesorul Vasile Miftode atinge venerabila vârstă de 80 de ani, îi urez să i se împlinească, în detaliu, tot ceea ce dumnealui „a prins" în codul VIF ("viaţă îndelungată şi fericită") şi, totodată, îndrăznesc să-i propun spre lectură un text pe o temă care sper să-i fi rămas la fel de dragă astăzi ca odinioară.

*

Despre societatea românească s-a scris de (prea) multe ori în termeni defăimători. Autori străini, dar şi destui autohtoni, au afirmat despre spaţiul populat de români că reprezintă o zonă de civilizaţie periferică, neimportantă politic, militar, economic şi cultural, confruntată cu numeroase situaţii critice. În identitatea etnică a românilor – fie ei din perioada tradiţională, fie din cea actuală – sunt incluse cu foarte mare uşurinţă trăsături stigmatizante precum *gregarismul, primitivismul, lipsa tenacităţii, alcoolismul, impulsivitatea, laşitatea, minoratul aspiraţiei, mediocritatea, viclenia, pierderea rapidă a motivaţiei* etc. Imagologia etnică românească abundă în atribuiri de asemenea defecte ideal-tipice, deşi cei care le consideră definitorii pentru întreaga etnie s-ar cuveni să fie mai rezervaţi în efectuarea de generalizări: la dimensiunile demografice ale unui popor, pot fi găsite suficiente argumente care să confirme sau, dimpotrivă, să infirme adevărul trăsăturilor atribuite, după cum caracteristici indezirabile similare pot fi identificate nu doar în cazul populaţiilor periferice, ci şi în privinţa naţiunilor recunoscute constant ca prestigioase. În urma mai multor investigaţii etnosociologice, pe care le-am derulat pe parcursul a cinci ani, am ajuns la concluzia că stima de sine a românilor continuă să se degradeze, iar calitatea fiinţei naţionale să intre în disoluţie tocmai din cauza perspectivelor negativiste şi nihiliste care se află la baza evaluărilor/ autoevaluărilor imagologice. În fond, există o sumedenie de elemente atractive şi onorante care caracterizează pe românul generic: *raţionalitatea, moralitatea, tradiţionalismul, creativitatea, inteligenţa socială, spiritul tolerant, adaptabilitatea, solidaritatea comunitară* etc., care să fie analizate cu precădere sau, măcar, să fie invocate pentru a atenua amărăciunea declanşată de „defectele etnice", dar care sunt ocolite, amintite cu zgârcenie, atestate ca secundare, nereprezentative ori de-a dreptul neconforme firii românului.

Asociate cu tendinţa naturală de algoritmizare a vieţii sociale şi cu pragmatismul intrinsec oricărei manifestări umane, trăsăturile pozitive de orice fel reuşesc să atenueze considerabil şocul şi disconfortul apartenenţei la o identitate colectivă indezirabilă. Cu alte cuvinte, *adoptarea perspectivei apreciative de*

valorizare a capitalurilor culturale etnice, prin respectarea condiției de evitare a căderii în capcanele etnocentrismului, poate declanșa efectul de admirație față de ofertele culturale naționale, tradiționale sau stimula fidelitatea față de acestea prin includerea lor în schema curentă de viață individuală și colectivă. Ca atare, cunoașterea unui număr cât mai mare de aspecte istoricește sedimentate legate de apartenența etnică generează încredere în forța, legitimitatea și particularitățile identității naționale, dincolo de diferențele defavorabile care ar putea fi constatate prin raportare la caracteristicile altor națiuni.

2. Istoria „mare", istoria „mică" și identitatea națiunilor

Din motive prevalent epistemologice, cunoașterea istorică a fost segmentată în variante care mai de care mai atractive, în funcție de amploarea și ineditul obiectului abordat: de la istoria locală și zonală până la cea națională și universală; de la istoria factuală sau „obiectivă" la cea a simbolurilor, semnificațiilor sau „subiectivă"; de la istoria unei familii și chiar a unei personalități producătoare de social și evenimente epocale, la cea a unui popor ori a umanității în ansamblul ei; de la istoria străveche, prin delimitarea perioadelor evolutive, la istoria contemporană sau „recentă"; de la istoria lucrurilor (alimentație, îmbrăcăminte, unelte, locuințe etc.), la istoria ideilor (literatură, filosofie, gândire politică etc.). Exemplele de acest gen ar putea continua, dar concluzia la care ele ne-ar conduce ar fi aceeași: *omenirea nu a fost niciodată absolut omogenă, iar varietatea fațetelor ei se remarcă mai ales din punct de vedere sociocultural.* Eventual, se poate poate presupune că, dacă a existat o stare de similaritate în interiorul speciei umane, fie și numai ca aspect fizic, glaciațiunile au marcat pentru totdeauna sfârșitul acelei unități prin provocarea apariției raselor. De asemenea, dacă luăm în calcul fenomenul actual al globalizării, se estimează că el va determina instituirea unei relative standardizări sau omogenități în privința civilizației societăților, însă nu va reuși să anuleze diferențele dintre grupurile etnice, popoare, națiuni și culturile lor[1]. Prin urmare, din cauza notelor de specificitate prezente în toate comunitățile umane, nu a existat vreodată o singură istorie, ci o suită de istorii. Inclusiv atunci când folosim sintagma „istorie universală", urmărim de fapt probleme axate pe relația dintre etnicitate și cultură și desemnăm, în ultimă instanță, aspecte aferente mediilor demografice legitimate ca popoare, națiuni departajate unele de altele prin diverse acțiuni și trăsături identitare. Altfel spus, fiecare societate are propria istorie, pentru că vehiculează propria schemă de viață socioculturală, și este modelată în măsură specifică de fenomene naturale, comportamente individuale și colective, imperative acționale, tradiții, idei, mentalități etc.

---

[1] M. Maliță, *Zece mii de culturi, o singură civilizație. Spre geomodernitatea secolului XXI*, București, Editura Nemira, 1998.

Istoricul Henri Marrou, plecând de la premisa că individul este atât spectator, cât şi actor în societatea din care face parte, a preferat să distingă între istoria „mare" şi istoria „mică"[2]. Această dihotomie este avantajoasă întrucât clarifică faptul că individul creează istorie („mică"), se impune ca personalitate şi are influenţe certe în mediul în care trăieşte, pe de o parte, deşi, pe de altă parte, este constrâns să primească istoria („mare"), să se integreze şi să subscrie unor identităţi colective etnice poporane, naţionale. Istoria „mare", reprezentată de fapte *sui generis* de masă (războaie, revoluţii, instituţii, fenomene şi procese de copleşitoare anvergură), se sintetizează în valori emblematice în primul rând pentru cei care se legitimează ca formând un popor. Ea oferă cele mai autoritare elemente de identificare colectivă şi este urmarea exprimării unor forţe de mare coeziune, imposibil de oprit ori de manipulat de către voinţele individuale. Natura acestor forţe şi modurile în care ele se combină par să definească o *formulă etnică particulară*, valabilă doar în cazul unui popor. De aceea, istoria „mare" a acestuia tinde să se justifice prin elemente unice, implacabile şi solemne, reclamă respect, adeziune şi omagiere, sugerează parcurgerea anevoioasă, chiar sacrificială, de către antecesori a unor momente memorabile, fondatoare, în raport cu care urmaşii sunt mereu beneficiari îndreptăţiţi şi favorizaţi.

Din formula de construire a identităţii etnice[3] nu pot lipsi *componentele obiective* – evenimentele istorice, limba, religia, teritoriul deţinut pe drept, particularităţile antropofizice ale locuitorilor, instituţiile specifice valabile pe durata unui număr mare de generaţii – şi nici cele *subiective* precum miturile, legendele, proverbele, artefactele culturale, prejudecăţile, stereotipurile, datinile, valorile considerate ca repere ale funcţionării comunitare, mentalităţile colective etc. Seria componentelor subiective ar corespunde istoriei „mici", potrivit distincţiei operate de H. Marrou, şi ar putea fi rezumată în conceptul generic de *mentalitate*. Prin analogie, semnele exterioare ale funcţionării unui popor se constituie în dovezi ale acţiunii istoriei „mari", în timp ce efectele modelatoare asupra sufletului lui, la nivel individual şi colectiv, reflectă forţa exprimării istoriei „mici". A judeca raporturile dintre istoria „mare" şi istoria „mică" în termeni de supraordonare şi subordonare ar însemna comiterea unei imense erori cognitive. În ultimă instanţă, fiecare tip de istorie poate juca atât rol de cauză, cât şi de efect în relaţia cu cealaltă parte, ambele sunt decisive în conturarea identităţii etnice, iar mentalitatea îşi schimbă condiţia secundară, căpătând adesea alura unei componente obiective în caracterizarea etnicităţii.

Între consecinţele istoriei „mari" şi cele ale istoriei „mici" e nevoie să existe mereu un echilibru: mentalităţile ar trebui fie să regleze profunzimea schimbărilor istoriei „mari", fie să se adapteze ritmului transformărilor impus de aceasta. Când starea sufletească a poporului se află în incompatibilitate ori decalaj cu ceea

---

2 H.I. Marrou, *La conoscenza storica*, Bologna, Il Mulino, 1997.

3 N. Hutnik, *Ethnic minority identity. A social psychological perspective*, New York, Oxford University Press, 1991.

ce instituie componentele obiective ale etnicității, atunci apar *comportamente colective indezirabile* din perspectivă morală, estetică, juridică, economică etc., iar reacțiile corective trebuie să survină deîndată. În acest sens, teosoful Dan Puric ne propune un exemplu deosebit de relevant: în perioada extinderii rețelei de căi ferate în teritoriile locuite de pieile roșii, americanii „au luat niște șefi de trib, i-au dat jos de pe cai și i-au dus cu trenul cu o viteză de 50 km la oră. I-au dat jos și le-au zis: haideți acum pe cai din nou. Și indienii, neîncrezători, au zis: nu, nu! De ce? Așteptăm să ne vină sufletul"[4]. Rămânerea în urmă a mentalității, evidentă în astfel de cazuri, înseamnă nu doar valorizarea neadecvată a potențialului istoriei „mari", ci și pregătirea unor împrejurări de declanșare a unor crize sociale. În schimb, momentele de compatibilitate și complementaritate între istoria „mare" și istoria „mică" se prelungesc în *comportamente colective admirabile*, spirit comunitar, identitate colectivă protectoare, solidaritate, respect față de tradiții, stabilitate funcțională îndelungată etc.

Fluența relațiilor dintre aceste două tipuri de istorie este maximă în interiorul poporului: elementele obiective deținute de acesta se echilibrează și compensează natural cu cele subiective, situațiile detestabile sunt transformate în timp optim în situații confortabile, iar grupul reacționează ca o comunitate de mari dimensiuni fiindcă trebuie să reziste atacurilor sau provocărilor extragrupale care îi compromit stabilitatea. Din această enumerare rezultă că beneficiile socioculturale induse de existența poporului par a fi de o atractivitate superlativă și, în consecință, poporul ar trebui să fie cel mai întâlnit tip de comunitate istorică. Totuși, din motive legate de evoluția relațiilor dintre două sau mai multe comunități (colonizări, anexări teritoriale, migrații, exoduri, expulzări, împrumuturi și transferuri culturale etc.), ajung să facă parte dintr-o singură societate fie mai multe popoare, fie un popor și mai multe fragmente etnice, fie indivizi și minorități cu origini etnice, apartenențe lingvistice, religioase, rasiale etc. diferite, fie toate aceste structuri la un loc – despre care spunem că formează o *națiune*. Nu toți oamenii dintr-o asemenea societate agreează în aceeași măsură componentele istoriei „mari" ca repere identitare, știut fiind că ele reprezintă, de regulă, conținuturi ofertate de etnia majoritară. O bună parte a acestei oferte (administrația, legislația, piața economică, învățământul, însemnele naționale etc.) ajunge, însă, să fie asumată ca *soluție politică* de toți cei care compun respectiva societate-națiune și, implicit, ca semn al confirmării incluziunii lor la organizarea statală și națională. Structurile istoriei „mari" devin, într-o astfel de conjunctură, atât argumente politice ale existenței entității statale, cât și *suporturi politice ale identității naționale*. Grupurile etnice care rămân în cadrul națiunii, de la etnia majoritară și până la cele mai mici fragmente etnice, subscriu identității naționale prin integrare politică și raliere contractuală la o parte consistentă din conținuturile istoriei „mari", păstrându-și în același timp identitatea culturală cu ajutorul istoriei „mici".

[4] D. Puric, *Cine suntem*, București, Editura Platytera, 2008, p. 57.

Societăţile actuale sunt, cu foarte puţine excepţii, veritabile mozaicuri naţionale. „Naţiunea a fost adesea identificată cu statul, ca sistem de instituţii ce menţine coeziunea internă a comunităţii şi exercită suveranitatea în interior şi exterior, în numele acestei comunităţi de cetăţeni, cu solidarităţi istorice şi existenţiale multiple. Construită pe temeiul principiului democratic al cetăţeniei, care este o nouă formă a legitimităţii politice, naţiunea modernă îşi pierde treptat referinţa la suportul ei istoric şi etnic în favoarea cadrului politic statal, ce îşi extrage legitimitatea...din principiul egalităţii politice a cetăţenilor, fără apel la apartenenţa lor etnică. Cu toate acestea, suportul etnic al naţiunii...nu poate fi eliminat"[5]. Cel puţin în spaţiul românesc, egalitatea politică este asumată la nivel de principiu, dar puţin manifestă ca exerciţiu democratic: unele minorităţi etnice nu sunt deloc vizibile în spaţiul public, iar altele sunt de un activism care stârneşte suspiciuni; majoritatea etnică pune sub semnul întrebării fidelitatea politică a minorităţilor în momentul în care se pune problema autonomiei culturale a acestora; lipsa de performanţă a clasei politice româneşti a stimulat orientarea minorităţilor spre practici politice intraetnice, dizolvante pentru naţiunea română.

Pe fondul inevitabilităţii co-existenţei în spaţiul naţiunii a majorităţii etnice româneşti şi a unui număr mare de minorităţi etnice, reprezentând aproximativ o zecime din populaţia ţării, se impune reaşezarea relaţiei majoritate – minoritate plecând nu doar de la normele democratice europene, ci şi de la o cât mai bună cunoaştere reciprocă a părţilor. Aşadar, a evita etnocentrismul şi a oferi o imagine etnică onestă despre români reprezintă un act profitabil, în primul rând pentru fragmentele şi minorităţile etnice din România, iar în al doilea rând pentru restul naţiunilor cu care românii angajează contacte, dialoguri şi transferuri culturale.

3. Din identitatea indezirabilă a poporului român

Prin raportare la naţiune, care este o concentrare umană eterogenă, preocupată să-şi consolideze unitatea formală prin politică şi unele componente obiective ale identităţii colective, *poporul este o eterogenitate demografică de mare coerenţă, cu o identitate colectivă bine conturată atât prin aspectele obiective, cât şi prin cele subiective ale etnicităţii.* Multe dintre structurile obiective, definitorii pentru etnia majoritară, ajung capitaluri de identitate pentru toate părţile etnice interne naţiunii. Acest fapt propulsează celelalte elemente, subiective sau de mentalitate, la rangul de repere fundamentale în sprijinirea studiilor de imagologie etnică. Imaginea ideal-tipică obţinută astfel despre un popor nu înseamnă măsurarea pozitivistă sau statistică a tipului uman mediu prezent în acel popor, ci stabilirea unor tendinţe de frecvenţă a unora sau altora dintre trăsăturile active la cei mai mulţi dintre membrii lui. *Calitatea trăsăturilor manifeste* rămâne, însă, problema esenţială, atât timp cât imaginea colectivă se compune, deopotrivă, din

[5] G. Georgiu, *Naţiune, cultură, identitate*, Bucureşti, Editura Diogene, 1997, p. 109.

caracteristici etnice admirabile sau dezirabile, dar și din note reprobabile și chiar detestabile. În mod natural, trăsăturile de ambele categorii sunt raportate unele la altele, rezultatul devenind motiv de legitimare și mândrie pentru popoare și națiuni.

„Mândria națională reprezintă pentru state ceea ce respectul de sine reprezintă pentru indivizi: o condiție necesară pentru a deveni mai buni"[6]. Îmbunătățirea vizată reclamă cunoașterea trăsăturilor lăudabile ale identității colective și, mai ales, a trăsăturilor negative, care necesită schimbări imperative, dacă se dorește depășirea statutului de „societate periferică"[7]. În prealabil trebuie știut de către cei implicați că aspectele de mentalitate sau de istorie „mică" se modifică „natural", dar foarte lent, ori puțin mai rapid, prin demersuri controlate strategic, în care responsabilitatea principală revine educației. Oricât de performante ar fi metodele antrenate de procesul educativ, efectele râvnite vor fi perceptibile abia după 3-4 generații[8]. Prin urmare, oricât de reprobabile ar fi elementele mentalității unui popor și oricât de presantă ar fi nevoia de schimbare a acestora, se atinge acest scop la un nivel confortabil doar după trecerea unui timp îndelungat, comparabil cu cel în care ele s-au construit. Această afirmație este valabilă pentru toate popoarele, inclusiv pentru cele considerate prevalent inovative. În cazul poporului român, aserțiunea este cu atât mai potrivită cu cât cercetările etnosociologice, mai vechi ori mai recente, pun în evidență prezența „reziduului persistenței agregatelor"[9], adică a comportamentelor tradiționaliste și conformiste, într-o măsură mult mai mare decât la alte popoare europene.

Plecând de la evaluări sentențioase și etichetări ale unor celebri cunoscători ai mentalității poporului român, am urmărit identificarea șanselor românului actual de a schimba componentele subiective ale identității etnice, mai ales dacă acestea sunt atestate ca defăimătoare. Folosind interviul semidirectiv și focus grupul în cercetări de tip calitativist pe regiunea de Nord-Est a României și având ca subiecți persoane cu vârste cuprinse între 30 și 60 de ani, cu distribuții rezidențiale echilibrate pe cele două medii, am ajuns la delimitarea a numeroase definiri și imagini indezirabile ale românului, din care am selectat următoarele:

- „Ființă slabă, ușor de ispitit, care nu stă mult pe gânduri atunci când are ocazia să lovească în meritele celui care îi este superior"; „curios de felul lui, românul se bucură când află ceva nou la alt om, la alt popor, dar imediat se întristează gândind la câtă fericire au parte unii, iar el nu" (Bărbat, 37 ani, Rural). În altă formă și cu mult timp în urmă, M. Vulcănescu susținea, în esență, aceeași idee precum subiectul implicat în cercetare: „românii au admirat și criticat totdeauna alte popoare. Pe român l-a cucerit...precizia și eleganța minții

---

[6] R. Rorty, *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, Cambridge, Harvard University Press, 1998, p. 3.

[7] D. Chirot, *Schimbarea socială într-o societate periferică*, București, Editura Corint, 2002.

[8] Ed. Shils, *Tradition*, Chicago, The University of Chicago Press, 1981.

[9] V. Pareto, *Tratat de sociologie generală*, Craiova, Editura Beladi, 2007.

franţuzeşti, dar pe francez l-a găsit obraznic, meschin şi calic. A apreciat elanurile sentimentale ale rusului, dar pe rus l-a găsit inconsistent şi nesigur...Pe neamţ l-a găsit cam nebulos, dar l-a apreciat ca om cumsecade şi la treabă practic...Pe polonez l-a găsit înfumurat, pe ungur mândru şi hain, dar sclipirea lui i-a luat ochii, pe sârb prost, dar îndărătnic, pe bulgar cinstit, dar tare de cap..."[10].

• „Face lucruri de mântuială, spunând că mai mult nu poate. La început este hapsân după muncă, dar mai apoi se răzgândeşte, mai lasă şi pentru altădată"; „Când se apucă de făcut ceva, parcă ar face pentru altul, pe ici pe colo şi cât se poate de repede. Mai mult aleargă decât face şi mereu se plânge de ceva care l-ar impiedica să facă mai bine, să trăiască mai bine" (B, 41 ani, Urban). Un exemplu sugestiv privind predispunerea românului la superficialitate este prezentat de către A. Majuru, atunci când argumentează de ce „românii sunt singurul popor care are mămăliga ca hrană de bază...pâinea se face în trei ore, iar mămăliga se face în 20 de minute"[11], fiind preferată aceasta din urmă nu pentru că este mai bună ori pentru că nu ar avea ingredientele necesare pentru cea dintâi, ci pentru că se face mai uşor.

• „Trăieşte în condiţii de-a dreptul mizerabile, cel puţin la sat şi în mahala. Acareturi, animale, ţoale, oameni, hrană...sunt adunate toate sub acelaşi acoperiş"; „Unii au chipuri care te sperie. Parcă ar fi fiare. Ţi-e teamă să stai în preajma lor, nu ştii la ce să te aştepţi..." (Femeie, 35 ani, Urban). Interpretând îmbrăcămintea şi comportamentele românilor, Ştefan Zeletin conchide despre aceştia că formează „ţara măgarilor" deoarece: „taie blana unui animal jupuit în trei bucăţi – cu una se acoperă pe cap şi o numesc cuşmă; cu alta se acoperă pe corp şi o numesc cojoc; cu a treia învelesc picioarele şi-i dau numele de opinci. Înfăşuraţi în această întreită blană de împrumut, măgarii de la sate apar peste tot păroşi, miţoşi, flocoşi, ca orice adevărată dihanie"[12]. Nici din mediul urban românesc nu lipsesc „măgarii", numai că aici ei se remarcă prin încăpăţânare, indiferenţă, avariţie, duplicitate şi se numesc „măgărei şi măgăroi".

• „Se înhăitează şi face fapte de care se miră când i se spune că le-a făcut. De parcă nici nu ar fi auzit de ele"; „Se prinde repede tovarăş, pentru că de unul singur i se pare că-i paralizat. Iar dacă alţii au avut încredere în el şi stau lângă el, atunci trebuie să le arate cât de multe poate" (B, 45 ani, U). Atât agresivitatea gregară, cât şi docilitatea românului au fost evidenţiate de C. Rădulescu-Motru în texte care l-au făcut celebru: „românii sunt eroi, dar cu deosebire când sunt în grup. În front, la război; în ceată, la revoltă; în cârd, la vânătoare...curajul românului nu are pereche...Dar românul izolat este blând ca şi mieluşelul. Când îi bate din picior cineva, el tace...la oricine care arată sabia, el pleacă capul. Când

[10] M. Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenţei*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1991, p. 20.

[11] A. Majuru, *Copilăria la români*, Bucureşti, Editura Compania, 2006, p. 309.

[12] Şt. Zeletin, *Din Ţara Măgarilor. Însemnări*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006, pp. 35, 40-45.

simte însă cotul tovarășului..., atunci de îndată el ridică capul: și atunci ferește, Doamne, pe oricine de dânsul, căci este repede la mânie"[13].

• „Alcoolul este stăpânul românului. Bea până nu mai știe ce se întâmplă cu el și nici măcar nu-i este rușine că ajunge în așa stare. Până și femeile fac asemenea greșeli"; „A ajuns cârciuma cu mult mai sus decât Biserica: ar fi bine să meargă la Biserică o dată pe săptămână, dar nici gând;...la cârciumă sigur merge de câteva ori pe zi" (F, 58 ani, R). Slăbiciunea românului pentru consumul exagerat de alcool a fost sesizată de mulți cercetători în imagologie, atât români, cât și străini. Iată ce menționează, de pildă, K. Heitmann pe această temă: „beau vin, bere și rachiu până la exces, ceea ce le influențează atât de mult sistemul nervos, încât noaptea au vedenii, vise și tot soiul de năluciri triste"; „O urâtă particularitate...este marea aplecare a româncei de a împărți cu bărbatul ei orice băutură alcoolică...Iar întrebarea dacă bărbatul o îndeamnă pe femeie la băutură ori nevasta pe bărbat o lăsăm mai bine fără răspuns"[14]. Realitatea rămâne alarmantă, statisticile actuale plasând pe români pe primele locuri la nivel european atât cu referire la cantitatea de alcool consumată per locuitor, cât și la capitolul privitor la mortalitatea derivată din alcoolism.

• „Banul nu mai trebuie văzut ca ochi al Satanei, ci mai degrabă ca putere a omului. Cel cu bani mulți are drum liber la toate, se bucură altfel decât săracul la răsăritul soarelui"; „Toată viața m-am spetit la muncă, dar tot sărac am rămas. Poate dacă aș fi furat, ca alții, altfel m-aș învârti acum" (B, 46 ani, R). Evaluarea și ierarhizarea semenilor se fundamentează pe emulația pecuniară a acestora și pe practicile lor de consum ostentativ. Până și practicarea justiției este asumată ca o formă de rabat moral îndreptățit să avantajeze pe cei care sunt mai puternici din punct de vedere financiar: „dacă cineva are bani, toate problemele de rasă, clasă sau urâțenie sunt șterse. Omul care ajunge în față se consideră descurcăreț și îndreptățit, deși ceilalți îl privesc la fel ca pe un trișor sau ca pe un hoț...Poți cumpăra pe oricine în România"[15], afirma acum cinci decenii celebra cercetătoare Ruth Benedict. Între timp, conținutul reprezentărilor românilor despre averile materiale pare să se fi consolidat în sensul exagerării rolurilor și beneficiilor sociale datorate banilor.

• „Nimeni nu mai înțelege ce se întâmplă cu neamul acesta: sărac este, dar nu munceşte; nu are după ce bea apă, dar este fudul; vrea să pară deștept, dar prostia-i la tot colțul..."; „Încurcate sunt vremurile pentru român: toate îi ies pe dos, dar el o ține pe-a lui, așa, într-o dungă, de parcă-i orb. Nimic din ce era odată nu i se mai potrivește: nici familia, nici vecinii, nici colegii de muncă...i se năzare că nici măcar popa nu mai face cum se cuvine să facă" (B, 42 ani, R). Starea

[13] C. Rădulescu-Motru, *Sufletul neamului nostru*, București, Editura Anima, 1990, p. 7.

[14] K. Heitmann, *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german*, București, Editura Univers, 1995, pp. 168, 170.

[15] R. Benedict, *Rumanian Culture and Behavior*, în „Occasional Papers in Anthropology", nr. 1/1972, p. 32.

„bardo"[16] a societăţii româneşti actuale l-a exasperat pe H.R. Patapievici şi l-a determinat să scrie într-o tonalitate revoltată şi acuzatoare: „românul se face în contra diagnosticelor prin care a fost caracterizat până acum. Blândeţe, toleranţă, spirit receptiv, curaj, patriotism – haida-de! Eu nu am văzut nicăieri aşa ceva, la români...Există probe foarte concludente care atestă că românul este intolerant, xenofob, violent-şi-laş, retractil, agitat-şi-abulic...Văd mediocritatea din jurul meu, văd agresivitatea îngâmfată a prostului gust şi ştiu că acesta este poporul în mijlocul căruia m-am născut...A fi român nu este numai ingrat, este şi injust. Este, în orice caz, aproape o ocară"[17]. Asprimea acestor cuvinte este evidentă pentru oricine, deşi nu mai puţin incisive sunt şi ideile rostite de subiecţii incluşi în cercetare. Aşa se întâmplă când oamenii fac afirmaţii despre ceea ce îi afectează în mod direct: umorile lor sunt energice excesiv, filtrul raţional se diluează, iar instanţa nepartizană de control care le reglează întrucâtva reacţiile rămâne mentalitatea colectivităţii de apartenenţă.

Dincolo de aceste exemple, seria caracteristicilor identificate prin cercetare ca făcând parte din profilul comportamental etnic al românului este cu mult mai mare: apatia, fariseismul, şiretenia, xenocentrismul, resemnarea, lăcomia, umilinţa, abuzul, trădarea, naţionalismul completează tabloul celor mai condamnabile trăsături ale acestuia. Surprinzător, cei mai mulţi dintre subiecţii participanţi la cercetare sunt de acord că starea românului actual este critică, pomenesc despre disfuncţii ca despre un rău colectiv, însă despre victime vorbesc cu o oarecare reţinere, la persoana a III-a singular. Fiecare subiect în parte ştie că au mai fost crize şi că, aşa cum s-a procedat altădată în situaţii similare, acelaşi potenţial salvator va putea fi mobilizat în noile conjuncturi critice. Prin urmare, schimbările agreate de români sunt cele de adaptaţie şi nicidecum de anticipaţie, iar această mentalitate îngustă în problema schimbării a adus un regretabil blocaj istoric: „defectul României este că a fost prea multă vreme o potenţialitate; a întârziat sistematic să devină o actualitate istorică...Precum pentru o plantă totul se face peste ea, aşa şi românul; totul s-a făcut peste el...i-a făcut plăcere să nu intervină în cursul lumii"[18].

4. Câteva superlative identitare

Din textele de etnosociologie, precum şi din cercetările de teren rezultă o sumedenie de trăsături etnice pentru care românul nu numai că nu trebuie detestat, ci, dimpotrivă, respectat. Oarecum cu titlu de exemplu, iată câteva dintre ele, în contextul în care fiecare trăsătură ar merita explicitare extinsă:

• Respect pentru ordinea şi normalitatea comunitară: „este normal doar omul care e în rând cu lumea. Când ceva e altfel, şi un copil vede deosebirea şi

[16] N. Gavriluţă, *România în starea bardo*, Cluj-Napoca, Editura PROVOPRESS, 2006.
[17] H.R. Patapievici, *Politice*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, pp. 47, 49.
[18] E. Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 92.

arată cu degetul"; „când sari calul, să nu te aștepți la laude din partea celorlalți. Dușmanii se vor bucura...însă ai tăi știu că te pierzi" (B, 42 ani, R). Pentru C. Rădulescu-Motru, această trăsătură a românului este explicabilă astfel: „așteaptă totdeauna să vadă ce fac alții pentru ca să înceapă și dânsul. Dacă nimeni nu începe, nu începe nici dânsul...Casa lui este făcută după obiceiul românesc și nu după gustul său personal; masa lui de asemeni; haina lui, de asemeni; până și mormântul părinților săi, de asemeni...Fiecare își face casă „ca lumea", se îmbracă „ca lumea" și se îngroapă „ca lumea". Cine ar face altfel ar face ca nelumea, și aceasta ar fi cea mai mare crimă"[19].

• Frica de mânia divină și traiul în virtute: „omul virtuos este acela care rămâne curat când este ispitit, care își cere iertare când greșește și știe că oriunde s-ar duce îl are pe Dumnezeu alături ca să îl scoată din necaz"; „când știu că Dumnezeu mă urmărește peste tot, îmi este teamă să nu greșesc, iar dacă greșesc, reușesc să trec ușor mai departe" (B, 55 ani, U). În condițiile deselor crize sociale, politice și economice ori ale actelor de corupție și injustiție, sufletul românului s-a ancorat adânc în forța religiei creștine. A câștigat astfel consiliere, liniște sufletească, securitate, înțelepciune și căi de acces spre virtuți, susține filosoful Constantin Noica: „mai întâi de toate tăcerea, căci tăcerea naște înfrânarea; iar înfrânarea face suferință și căință; iar căința naște frică; frica face smerenie; iar smerenia naște prevedere; prevederea însă naște dragoste, iar dragostea aduce sufletul să stea de vorbă cu îngerii. Atunci pricepe omul că nu este departe de Dumnezeu"[20].

• Rațiune practică și inteligență socială: „Când te apuci să faci ceva, trebuie să te gândești de mai multe ori: cui dăunezi, cui faci bine, cât de bine îți este ție. Nu ai făcut la timp lucrurile astea, mai târziu vei vedea ce ai pierdut"; „Toată viața trebuie să te uiți în jurul tău. La alții afli rezolvările la chinurile tale." (B, 46 ani, R). De multă vreme se pomenește despre faptul că „românul este foarte inteligent și capabil să învețe, dar are nevoie de vremuri mai bune și mai liniștite spre a se putea ridica pe o treaptă mai înaltă de cultură...Acestui om tare ca fierul nu-i sunt străine nici capacitatea de a se instrui, nici stăruința, nici abnegația ce pot da naștere destoiniciei"[21]. Pentru românii neinstruiți formal ori cu o instrucție oficială minimală, intuiția și rațiunea practică înseamnă soluții salvatoare: se asociază pentru a ajunge la un plus de securitate, își construiesc locuințe pentru a avea vecini cu care să se ajute, participă la viața publică pentru a nu fi suspectați de anormalitate, improvizează pentru a ieși cât mai repede din impas, cultivă relațiile informale pentru a câștiga încrederea semenilor, oferă ajutor pentru a-i îndatora pe cei care l-au primit etc.

---

[19] C. Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, București, Editura Paideia, 1998, pp. 40-42.

[20] C. Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 64.

[21] K. Heitmann, *op. cit.*, p. 283.

• Asumarea omeniei ca lege a sănătăţii sociale: „oricât ai fi de sus sau oricât ai fi lovit de soartă, mai ai o şansă să te ridici doar dacă nu ai ajuns neom"; „nu ai nevoie de tribunal şi judecători, dacă eşti creştin şi ştii că nu trebuie să faci altuia ceea ce ţie nu-ţi place" (B, 46 ani, R). Însuşi N. Iorga a fost impresionat de faptul că legea omeniei are întâietate la români, comparativ cu legile justiţiei. La această realitate s-a ajuns deoarece „a omeni pe cei din jur constituie garanţia fiecărui comunitar că va fi la rândul său omenit, în sensul de preţuit, recunoscut, integrat, ajutat etc... Practicarea omeniei reprezintă calea sigură de producere a sincretismului unor valori morale precum modestia, generozitatea, bunătatea, sinceritatea, echilibrul etc. Legea omeniei obligă pe indivizi şi comunităţi să condamne cu consecvenţă aroganţa, zgârcenia, lenea, fariseismul, abuzul, agresivitatea"[22].

Din suita caracteristicilor pozitive ale românului, identificate şi definite de subiecţii cercetării, mai fac parte *spiritul comunitar, simţul umorului, practicarea dreptăţii, moralitatea, preţuirea sănătăţii, ataşamentul, simţul măsurii.* De remarcat comentariile acestora privind anacronismul prezenţei unor asemenea trăsături pe fondul crizei morale actuale.

Concluzii: a. cunoaşterea confortabilă a identităţii unui popor se realizează numai atunci când sunt luate în calcul atât componentele obiective, cât şi cele subiective ale etnicităţii; **b.** studiile de imagologie etnică sunt utile, în măsura în care nu sunt fundamentate pe prejudecăţi etnocentriste ori pe exagerări xenocentriste, ci au în vedere calităţile şi defectele reale, curente şi longitudinale ale poporului; **c.** informaţiile oferite de istoria „mică" sunt, de regulă, complementare celor provenite din direcţia istoriei „mari", însă pot deveni decisive pentru studiile imagologice asupra societăţilor mozaicate ca structură etnică; **d.** caracteristicile detestabile ale românilor nu trebuie exagerate şi nici asumate ca stigmat, ci privite contextual şi cu speranţa că pot deveni motive ori ocazii pentru începerea construirii unei formule etnice admirabile.

[22] L. Stan, *Problema idealului. Perspective moral-pedagogice*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2003, p. 288.

TOTALITARISMUL COMUNIST ŞI ELITELE. SCENARIUL DESFIINŢĂRII ACADEMIEI ROMÂNE ÎN 1948[1]

GHEORGHE MIHAI BÂRLEA

Am început în credința că România este sentinela de Răsărit a civilizației europene și astăzi sfârșesc în mijlocul unei mulțimi de români terorizați, cărora li se impune credința că patria lor este santinela dinspre Apus a civilizației moscovite. Ce bătrânețe amărâtă mi-a hărăzit Dumnezeu!

Fragment din însemnările filosofului
Constantin Rădulescu-Motru, 28 decembrie 1947

1. Totalitarismul comunist

Analizând fenomenul totalitar sovietic în evoluția lui, cu „ficțiunile lui constituționale", tipurile de teroare și atributele definitorii ale acestuia, monopol politic și economic, mijloace de coerciție pentru o ideologizare forțată și prin oficializarea unor așa-zise adevăruri menite să favorizeze exclusiv exercitarea puterii politice asupra statului, sociologul și politologul francez Raymond Aron surprinde „împletirea, în anumite perioade, a freneziei ideologice și a terorii polițienești". El vizează cu precădere perioadele cuprinse între anii 1934-1938 și 1952[2]. Termenii totalitar/totalitarism au intrat în limbajul sociologic și politologic în asociere cu ascensiunea fascismului italian al lui Mussolini, din anii 1920-1930, care visa, utopic, un „stat total", controlabil discreționar prin autoritatea ducelui dictator, prin teroare și propagandă. Atributele acestui tip de stat au fost identificate și cu regimurile politice de extremă dreaptă din perioada interbelică, cu nazismul german, care a târât omenirea într-o tragedie de proporții apocaliptice.

Hannah Arendt consideră că mișcările totalitare preced regimurile politice de același tip, constituindu-se ca „organizații de masă ale unor indivizi atomizați și izolați", ce urmăresc „impunerea unei loialități totale, fără rezerve, necondiționată și de nezdruncinat a membrilor individuali. Această condiție este pusă de liderii mișcărilor totalitare chiar înainte de cucerirea puterii" [cazul Germaniei

[1] Material dintr-un volum în curs de apariție: *Elita academică în închisoarea politică de la Sighet (1950-1955).*

[2] R. Aron, *Democrație și totalitarism*, București, Editura ALL Education, 2001, p. 211.

naziste; în cazul Rusiei „mişcarea a trebuit organizată ulterior – n.a.]"[3]. Binecunoscutul istoric francez, Stéphane Courtois, autorul *Cărţii negre a comunismului*, amendează justificat opinia Hannei Arendt, care restrânge, în mod surprinzător, totalitarismul sovietic doar la perioada stalinistă (1929-1953) şi propune ca moment de geneză a fenomenului totalitar manifestul lui Lenin „Ce-i de făcut?" (1902-1903). Revoluţia din 1917 generează practic primul model de stat totalitar, la care se vor raporta şi din care se vor inspira şi celelalte regimuri totalitare.

Nu în ultimul rând, istoricul francez afirmă că „regimurile totalitare aveau în vedere nu doar dominarea statului, ci şi dominarea totală a societăţii"[4]. Raymond Aron afirmă că, prin comparaţie, proiectul totalitar nazist s-a bazat pe „particularismul de rasă", iar cel comunist, sovietic „pe universalul clasei". „Într-un caz, punctul final este lagărul de muncă, în celălalt – camera de gazare"[5].

Războiul rece dintre SUA, ţările Europei Occidentale, pe de o parte, şi URSS pe de alta, sprijinite de guvernele satelit din ţările ocupate în Europa Centrală şi de Est, ce se declanşează la începutul anilor 1950, generează o nouă perspectivă teoretică asupra conţinutului ideologic al termenului *totalitarism*, considerându-l mai degrabă propriu pentru Imperiul Sovietic. Pe această poziţie s-au situat îndeosebi politologii americani, dar nu numai. Karl Friedrick şi Szbigniew Brzezinsky identifică şase elemente definitorii prezente în practica aşa-zisului socialism real în toate ţările din orbita Imperiului: *o ideologie totală, elaborată minuţios, promiţând un viitor utopic; un partid de masă unic, condus, de regulă, de o singură persoană; un sistem al terorii fizice şi psihice; monopolul asupra mijloacelor de comunicare şi asupra armelor; conducere şi control centralizate ale economiei prin conducere birocratică*[6]. Deconspirarea totalitarismului comunist sovietic este, indiscutabil, opera marilor dizidenţi sovietici din deceniile opt şi nouă ale secolului XX, Saharov, Soljeniţîn, Bukovski, care, prin scrierile lor ajunse clandestin în Occident, au redat nu doar experienţele personale de viaţă, ci şi dimensiunea crimelor săvârşite în *Gulag*, trezind astfel dintr-o letargie păcătoasă şi o mare parte a intelectualităţii occidentale, mult prea credulă şi indulgentă cu realităţile din fostele ţări comuniste. Perestroika lui Gorbaciov, de la finalul anilor '80, a fost o încercare disperată de reformare a sistemului totalitar sovietic, printr-o „democraţie mimată", a „răului celui mai mic" (sintagmele aparţin politologului de origine română Mattei Dogan), definită, ca etapă, *post-totalitarism*; în fapt, după cum timpul a dovedit, preludiul disoluţiei unui sistem care refuza o reformare

---

3 H. Arendt, *Originile totalitarismului*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014, p. 103.

4 St. Courtois, în *Şcoala Memoriei*, editor Romulus Rusan, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2009, p. 18-20.

5 *Dicţionarul comunismului*, coord. Stéphane Courtois, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 635.

6 Apud *Dicţionar sociologic*, [Oxford], Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p. 655-656.

reală, prin eliminarea elementelor sale de forţă şi de constrângere amintite[7]. Socialismul „cu faţă umană" s-a dovedit a fi ultima încercare de supravieţuire a sistemului totalitar comunist, într-o Europă animată de o filosofie politică orientată spre un tip de integrare voluntară şi democratică.

Teroarea totalitară, întâlnită şi în experienţa istorică a altor state, capătă în sistemul totalitar sovietic dimensiuni fără precedent. Istoricii şi politologii mai inventariază evenimentele şi consecinţele, reanalizează abisul ideologic care a generat un astfel de sistem, impus prin crimă şi şantaj altor state, îndeosebi celor din Europa Centrală şi de Est. Este unanim acceptat că revoluţiile fracturează dezvoltarea istorică, îi schimbă sensurile, propun paradigme politice şi morale noi, elimină şi consacră lideri în funcţie de vectorii la putere. Viteza evenimentelor induce deruta în societate, se destructurează mecanismele de autoreglare socială. Dar nici un stat totalitar n-a produs în istoria modernă atâta crimă politică precum totalitarismul comunist de tip sovietic. S-au făcut numeroase comparaţii între comunism-nazim/fascism, cel de al doilea sistem totalitar care a marcat în mod dramatic şi ruşinos secolul XX. S-au fixat asemănările şi deosebirile, nu de puţine ori în registre polemice. Dar concluzia unanimă este că, fără reticenţă şi în egală măsură, ele trebuie condamnate, pentru ca memoria omenirii să nu permită repetarea lor. Mai rămân încă explicaţii de dat, întrucât recuperarea adevărului despre perioada comunistă este nefinalizat. Constatăm remanenţe nostalgice la anumite niveluri ale mentalului colectiv şi amnezii ce oripilează conştiinţa lucidă. O patologie ideologică şi politică deci, care refuză cu obstinaţie evacuarea din utopia socială.

Ideologia comunistă a partidului unic n-a excelat prin creativitate; ea s-a construit în jurul unor noţiuni/concepte relativ sărace în conţinut, multe devenind ulterior jargoane în limba de lemn a sistemului, dar foarte percutante şi agresive în percepţia unor clase sociale pe care le-a impus revoluţia industrială, îndeosebi proletariatul, asumându-şi ca bază teoretică şi ideologică viziunea sociologică şi politică a lui Marx şi Engels. Dar „frenezia ideologică" de care vorbeşte Raymond Aron şi-a probat eficienţa în sfera politică, în fundamentarea strategiei şi tacticii luptei de clasă, a cărei raţionalitate urmărea, făcând abstracţie de consecinţele dramatice, monopolul puterii; nu doar în spaţiul fostului Imperiu Sovietic, ci şi al fostelor ţări socialiste. Desigur, cu diferenţe specifice, niveluri diferite de intensitate a terorii sau de statistică a victimelor.

2. Elitele româneşti

Regimul politic din România dintre 1945-1989, prin „export/import" s-a subscris inevitabil aceluiaşi tipar ideologic, a parcurs etape similare în suprimarea libertăţilor şi conştiinţei individuale sau colective. Înţelegerea raţionalităţii de acţiune a oricărei puteri politice, şi cu atât mai mult a uneia totalitare, presupune

[7] M. Dogan, *Sociologie politică*, Bucureşti, Editura Alternative, 1999, p. 163.

ab initio cunoaşterea ideologiei prin care se formalizează finalităţile urmărite, tacticile de luptă imaginate şi mecanismele de putere de care uzează. „Foaia de parcurs", ca să folosim o sintagmă mai nouă, este un implicat temporal în interiorul căreia se devorează adversarii. Putem identifica o tipologie a „ţintelor" urmărite de partidul comunist în România în bătălia pentru cucerirea puterii politice, începând cu momentul 23 August 1944. Strategia este de sorginte sovietică, în mare măsură comună şi altor state din Europa Centrală şi de Est[8]. Din complexul tipologic amintit detaşăm interesul puterii comuniste pentru marginalizarea şi lichidarea elitelor, indiferent de specializarea lor, de apartenenţa, opţiunile sau simpatiile politice sau ideologice. În consecinţă, s-au produs modificări radicale nu doar în ordinea libertăţii, ci şi în morfologia socială, în socio-cultură, în politică şi în economia românească timp de cinci decenii.

Din raţiuni teoretice considerăm oportun să consemnăm câteva definiţii şi tipologii ale noţiunii de elită/elite din perspectivă sociologică. Nu putem analiza şi înţelege corect mecanismele de producere şi exercitare a puterii în politică, în economie, în orice alt domeniu al socialului, fără raportare la elitele care le reprezintă în calitate de actori şi simboluri. Ce sunt elitele? Ce le conferă vizibilitate, autoritate şi prestigiu? Cum se exprimă, se definesc şi acţionează în spaţiul public? Răspunsurile la astfel de întrebări, şi la altele similare, fac obiectul unei sociologii de ramură – *Sociologia elitelor*, cu contribuţiile teoretice ale unor sociologi şi politologi de notorietate. Sociologul francez Georges Gurvitch vorbeşte de *elite specializate*, diferenţiate de *mase*, în care *masa* este „un vast ansamblu neorganizat, bazat pe forme superficiale, chiar efemere de sociabilitate, în care individualitatea rămâne foarte expusă presiunii difuze a ansamblului; pe de altă parte elita, o minoritate în sânul căreia interrelaţiile sunt mai individualizate, în care presiunea ansamblului este resimţită mai puţin, dar în care, dimpotrivă, domină sentimentul că asupra acestui ansamblu se poate acţiona".[9] Politologul Ezra Suleiman consideră că „supravieţuirea elitelor depinde de voinţa lor de a exercita puterea şi de a făuri o ideologie de care se vor servi pentru a se legitima".[10] Vizează, cu precădere, elita politică. Talcott Parsons ne propune o schemă foarte personală în care elitele, indiferent de specializarea lor, contribuie la echilibrul social, ceea ce este caracteristic democraţiilor pluraliste. În urma unor cercetări pe comunităţi administrative, el identifică trei tipuri de elite: *tradiţională* (în biserică şi în educaţie), *ştiinţifică* şi *economică*, dar care gravitează în jurul unui „centru comun": structura de decizie politică locală sau economică, în cazul unor întreprinderi. Sunt permise combinaţii între ele pentru accesul la putere, în funcţie de „notorietatea şi capacitatea lor de influenţă".[11]

---

[8] V. Ţârău, *Alegeri fără opţiune. Primele alegeri parlamentare din centrul şi estul Europei după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2005.

[9] Apud, J. Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Iaşi, Editura Polirom, 2007, p. 30.

[10] *Ibidem*, p. 31.

[11] *Ibidem*, p. 165.

Pentru sociologul Pierre Bourdieu „principiul de legitimare care permite impunerea noţiunilor de elite este rezultatul unor acţiuni în sensuri diferite", într-un „câmp", văzut ca „spaţiu social în care se desfăşoară luptele pentru putere", iar „competiţia dintre domeniile de activitate este una din componentele echilibrului dinamic al oricărui sistem social şi se poate traduce printr-o situaţie de concurenţă între elitele specializate".[12] Alţi sociologi disting între *elitele purtătoare de valori, elite fondate pe performanţe, elite create prin poziţionare, elitele puterii şi elitele de funcţie.* Nu e locul aici să insistăm pe definiţia fiecăreia[13]. Sociologul italian Vilfredo Pareto consideră că „elitele nu au nimic *absolut;* poate exista o elită a hoţilor (...), alta a sfinţilor", adică pentru orice domeniu de activitate, statut dobândit pe criterii de excelenţă şi, în consecinţă, putem vorbi de elită guvernamentală, artistică, sportivă, militară, neguvernamentală, rurală sau ţărănească, muncitorească ş.am.d. Într-o definiţie ce se doreşte mai restrânsă el propune sentenţios ca „oamenii să fie ierarhizaţi după gradul lor de influenţare şi de putere politică şi socială" în două categorii: o elită guvernamentală şi alta neguvernamentală[14]. Alţi sociologi şi politologi reduc elitele la liderii claselor sociale, capabili să influenţeze exercitarea puterii şi viaţa politică. Vădit ironic, sociologul Claude Javeau taxează elita ca „o specie pe cale de dispariţie" cu „conotaţii negative, depreciative chiar". Nu lipsesc abordările teoretice care pun semnul egalităţii/identităţii între elite şi liderii claselor sociale, în funcţie de capacitatea lor de a exercita puterea sau de a influenţa viaţa politică.

Elita, prin anumiţi reprezentanţi, indiferent de zona de excelenţă pe care o reprezintă, a avut în epocile moderne şi postmoderne inevitabile incidenţe cu puterea politică, ceea ce, considerăm noi, a balansat-o în istorie: uneori la „fructele puterii", alteori în tenebre sau închisori...

Din păcate, România după cel de al Doilea Război Mondial, victima unei geopolitici desenată la Yalta, sub sfârâitul toxic al pipei lui Churchill şi figura de rechin istoric a lui Stalin, nu a putut evita experienţa tragică a bolşevizării vieţii politice, dezinstituţionalizării democraţiei, confiscării libertăţii şi monopolului economiei. După convieţuirea într-un pluralism politic precar, între 23 august 1944 – 6 martie 1945, odată cu instalarea guvernului Groza, începe vânarea elitelor militare şi a foştilor membri ai cabinetului Antonescu, învinuiţi de „crimă de război şi dezastrul ţării". În contextul istoric dat, cu tancurile sovietice orientate spre guvern şi spre Palatul Regal, verdictele pronunţate condamnau la moarte sau închisoare pe viaţă, internări în lagăre, deportări pe toţi cei suspectaţi că reprezintă „elemente duşmănoase" noului regim[15]. În continuare, ţinta politică a

---

[12] P. Bourdieu, *Raisons practiques. Sur la théorie de l'action*, Paris, Seuil, 1994, p. 56.

[13] J. Coenen-Huther, *op. cit.*, p. 137.

[14] *Ibidem*, p. 19.

[15] R. Rusan, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare (1945-1989)*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2007, pp. 14-16.

definit-o, la sfârşitul lunii iulie 1946, liderul comunist Vasile Luca: „compromiterea şi distrugerea partidelor istorice".[16] Guvernul Groza a avut suportul politic pentru a trece la epurarea din administraţie, din toate instituţiile politice, de la toate nivelurile a celor ce au avut responsabilităţi, fie şi minore, în vechiul regim. Erau, în viziunea noii puteri comuniste, elemente burgheze, calificate prin excelenţă ca negative. Justiţia a fost aservită, legislaţia politizată, epurarea a fost un ordin de zi. Lucreţiu Pătrăşcanu, unul dintre puţinii lideri comunişti educaţi şi parte a noii elite comuniste, nu a ezitat să se alinieze unei astfel de orientări, transformând justiţia într-o „unealtă a luptei de clasă", construind cu abilitate „justificările juridice ale represiunii".[17] Prin suprimarea vieţii sale, premeditată de foştii colegi de idealuri, cazul lui confirmă ceea ce de multe ori s-a întâmplat în momentele revolute ale istoriei: „cine ridică sabia, de sabie moare". El, exponentul noii elite, care a crezut în utopia comunistă, sfârşeşte în închisoare într-un scenariu primitiv[18].

3. Scenariul desfiinţării Academiei Române în 1948

Istoricii şi politologii au analizat situaţia dramatică a Academiei Române în circumstanţele politice ale anului 1948, considerat pe bună dreptate anul sovietizării României, odată cu „instituţionalizarea comunismului". Se accentuează procesul de transformare în sens sovietic a instituţiilor tradiţionale ale statului: desfiinţarea Academiei Române, substituirea ei printr-o entitate academică politizată. Se declanşează un proces agresiv de etatizare prin confiscarea abuzivă şi ilegală a infrastructurii economice şi financiare, definită, în limbajul steril al retoricii comuniste drept „naţionalizarea principalelor mijloace de producţie". Se declanşează procesul de reorganizare a sistemului educativ, în tentativa de a-l subordona în totalitate unui deziderat utopic şi puternic ideologizat: *crearea omului nou.* Un regim politic autointitulat ateist nu putea omite subordonarea cultelor, proces oficializat prin Decretul nr. 177 din 4 august 1948, care dispunea fără echivoc controlul politic al statului, exercitat prin intermediul Ministerului Cultelor[19]. După un amplu proces de epurări, mai ales în rândul ofiţerilor de rang

---

[16] Cl. Secaşiu, *Consideraţii privind distrugerea elitei politice româneşti,* în „Memoria închisorii Sighet", ediţia a II-a revăzută şi adăugită, editor Romulus Rusan, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2003, p. 325 (în continuare „Memoria închisorii Sighet").

[17] *Cartea morţilor din închisori, lagăre, deportări,* coordonator: Romulus Rusan Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 2013, pp. 25-26.

[18] Pentru detalii, a se vedea L. Betea, *Lucreţiu Pătrăşcanu. Moartea unui lider comunist,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.

[19] Pentru detalii, a se vedea N. Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română (1948-1950): transformări instituţionale,* Bucureşti, Editura BIC ALL, 2005, pp. 382-390.

superior, armata este reorganizată ca un veritabil aparat politic, de tip sovietic[20]. Justiţia îşi vede independenţa suprimată, fiind aservită politic noii puteri[21]. Se înfiinţează Direcţia Generală a Securităţii Poporului, gândită ca „braţul înarmat al partidului" sau „tăiş al sabiei" în lupta de clasă, scopul instituţiei fiind clar exprimat prin lege[22].

Regimurile totalitare, indiferent de fundamentul lor ideologic, şi îndeosebi cele comuniste, au suspectat întotdeauna elitele intelectuale de atitudini ostile şi de nesupunere faţă de comanda politică. Academia, în orice stat modern, reprezintă cel mai înalt for ştiinţific şi de creativitate intelectuală a unui popor. Scopul puterii comuniste din România era de a transforma această instituţie simbol într-un instrument aflat la dispoziţia partidului. Acest deziderat s-a concretizat prin Decretul nr. 76 publicat în „Monitorul Oficial" din 9 iunie 1948[23], prin care se dispune, sub pretextul reorganizării, transformarea Academiei Române, într-o instituţie de stat sub denumirea de Academia Republicii Populare Române[24]. În realitate, avem de a face cu desfiinţarea vechii Academii în care se regăseau cele mai prestigioase nume de personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti din ultimele opt decenii[25]. Înaintea acestei operaţiuni perverse, puterea politică a avut grijă să corupă moral o serie de personalităţi care, din lipsă de verticalitate, au acceptat compromisul de a gira aşa-numita transformare a instituţiei[26]. O prevedere explicită a decretului se referă la criteriile de epurare a celor consideraţi indezirabili: „Persoanele care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului şi a reacţiunii, dăunând prin aceasta intereselor ţării şi ale poporului".[27] Structura de

---

20 A. Oşca, V. Popa, *Implicarea aparatului politic în acţiunea de epurare a cadrelor armatei române în anul 1948*, în „Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului", editor Romulus Rusan, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1998, pp. 262-271 (în continuare „Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului").

21 R. Rusan, *op.cit.*, pp. 38-41.

22 *Raport final*, editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, pp. 478-479.

23 A se vedea textul decretului, în *1948. Marea dramă a Academiei Române*, coordonare şi studiu introductiv acad. Păun Ion Otiman, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, pp. 443-444 (în continuare, *Marea dramă a Academiei Române...*).

24 N. Ionescu-Gură, *op.cit.*, pp. 454-464.

25 Pentru detalii, a se vedea P. Popescu-Gogan, C. Ilie-Voiculescu, *Desfiinţarea Academiei Române şi înfiinţarea Academiei R.P. Române*, în „Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului", pp. 487-506.

26 Numele cel mai frecvent evocate sunt ale academicienilor Constantin I. Parhon, Iorgu Iordan, G. Călinescu, Mihai Ralea, Mihail Sadoveanu, Simion Stoilov, Victor Eftimiu sau Traian Săvulescu (Cristina Păiuşan, *Epurările din Academia Română*, în „Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului", p. 541).

27 *România: 1945-1989: Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. I: A-E, coordonator Octavian Roske, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 26.

organizare a instituției nou create s-a realizat după model sovietic, dublată de un puternic control politic la toate nivelurile de decizie. Inclusiv alegerea membrilor era condiționată de confirmarea din partea Președinției Consiliului de Miniștri. Consecința criteriilor amintite se regăsește în prevederile Decretului din 13 august 1948[28], prin care erau numiți membri titulari ai Prezidiului Academiei R.P.R. În acest act normativ nu se regăseau 32 de personalități din cei 47 de membri titulari ai vechii Academii, adică un procent de aproximativ 70%. Din perspectiva domeniilor științifice pe care le reprezentau, se poate constata că cei mai mulți proveneau de la Secția Literară și Istorică[29]. Dacă avem în vedere totalitatea membrilor Academiei Române (titulari, corespondenți și de onoare), cifra personalităților epurate ajunge la 113[30].

Soarta celor înlăturați din Academie a fost puternic afectată și de alte măsuri represive și ilegale: eliminarea din învățământul superior, confiscarea proprietăților, anularea pensiilor, precum și stabilirea de domicilii forțate. Sărăciți și marginalizați, umiliți în condiția lor de oameni de știință, unii dintre ei au căzut pradă deznădejdii. Cazul filozofului Constantin Rădulescu-Motru este relevant, dramatic surprins în paginile jurnalului său: „Am început în credința că România este sentinela de Răsărit a civilizației europene și astăzi sfârșesc în mijlocul unei mulțimi de români terorizați, cărora li se impune credința că patria lor este santinela dinspre Apus a civilizației moscovite. Ce bătrânețe amărâtă mi-a hărăzit Dumnezeu!"[31]

Orice popor își regăsește în elita intelectuală purtătorii de ideal și de mesaj; oricât de profunde și radicale sunt revoluțiile, ele asigură continuitate și coerență peste veacuri identității naționale. Regimul totalitar comunist instalat în România a executat un ordin politic al ocupantului sovietic, iar pe de altă parte, prin suprimarea elitelor, ca elemente de opoziție, și-a ușurat procesul de manipulare politică și ideologică a unor largi categorii sociale, expuse terorii instituționalizate. Așadar, epurarea Academiei din vara anului 1948 nu a fost decât o chestiune de tactică și de etapă, căreia i-au urmat valuri succesive de arestări[32]. Au fost

---

[28] A se vedea prevederile decretului privind „Statutul de organizare și funcționare al Academiei Republicii Populare Române", publicat în „Monitorul Oficial", nr. 186 din 13 august 1948, în *Marea dramă a Academiei Române...*, pp. 447-457.

[29] Printre cei epurați se regăseau nume de referință ale culturii românești: Lucian Blaga, Ion Alexandru Brătescu-Voinești, Dimitrie Caracostea, Ion Petrovici, Sextil Pușcariu, Constantin Rădulescu-Motru, Gheorghe Brătianu, Silviu Dragomir, Dimitrie Gusti, Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaș, Simion Mehedinți, Ion Nistor sau generalul Radu Rosetti (*Ibidem*, p. 27).

[30] Pentru lista membrilor Academiei Române epurați în 1948, a se vedea *Ibidem*, pp. 33-36.

[31] M. S., M. Someșan, *Momente ale anului 1948 în jurnalul lui C. Rădulescu-Motru*, în „Anul 1948 – instituționalizarea comunismului", pp. 545-546.

[32] A se vedea lista membrilor Academiei Române încarcerați și decedați în închisorile României comuniste, în *Marea dramă a Academiei Române...*, pp. 37-38.

vizate cu precădere acele personalităţi a căror biografie a fost legată mai mult sau mai puţin semnificativ de viaţa politică interbelică, inclusiv în perioadele carlistă şi antonesciană[33]. Apogeul represiunii îndreptate împotriva elitei interbelice s-a produs în noaptea de 5/6 mai 1950, numită în istoriografia recentă „noaptea demnitarilor".[34] Desfăşurată la nivel naţional, operaţiunea de arestare a înghesuit în dubele Securităţii 84 de foşti demnitari, cu destinaţia, necunoscută de ei, Penitenciarul Principal Sighet[35].

Susţinem ca ipoteze logice şi credibile, neconfirmate încă de surse oficiale, că alegerea Sighetului pentru încarcerarea vechii elite s-a bazat pe apropierea de graniţa sovietică, iar în cazul unei revolte anticomuniste deţinuţii puteau fi uşor transferaţi în Uniunea Sovietică, la care s-a adăugat stilul de construcţie al penitenciarului, bazat pe sistemul celular, care putea asigura condiţii favorabile separării şi izolării deţinuţilor. Depărtarea de marile aglomeraţii urbane putea fi un argument în plus în alegerea locului, cu scopul de a face imposibilă transmiterea informaţiilor referitoare la soarta celor încarceraţi, dinspre sau înspre ei.

Majoritatea deţinuţilor de la Sighet au fost arestaţi pe baza unor tabele întocmite la nivelul conducerii Ministerului Afacerilor Interne şi încarceraţi mai bine de un an de zile fără nicio bază legală. O schimbare în statutul juridic al întemniţaţilor de la Sighet a intervenit în urma aplicării prevederilor Decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950, prin care au fost înfiinţate coloniile de muncă[36]. În baza acestui decret, prin mai multe decizii ale Ministerului de Interne şi ale Securităţii, atât foştii demnitari, cât şi ierarhii şi preoţii romano şi greco-catolici au fost internaţi retroactiv în unitatea de muncă „Evidenţă Specială Dunărea", cum era denumit Penitenciarul Sighet în limbajul codificat al Ministerului de Interne[37]. Merită amintit faptul că odată cu prelungirea termenelor de internare în cazul

---

[33] F. Velimirovici, *Istorie şi istorici în România comunistă (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, p. 34.

[34] C. Secaşiu, *Noaptea demnitarilor. Consideraţii privind distrugerea elitei politice româneşti*, în „Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului", pp. 894-921.

[35] Istoricul Constantin C. Giurescu ne-a lăsat o mărturie cu valoare de document referitoare la traseul parcurs de foştii demnitari până la închisoarea din Sighet (C.C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în penitenciarul din Sighet, 7 mai 1950-5 iulie 1955)*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, pp. 47-55).

[36] I. Bălan, *Regimul concentraţionar din România (1945-1964)*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000, p. 79.

[37] La 1 august 1951, Ministerul Afacerilor Interne a emis Decizia nr. 334, semnată de generalul Gheorghe Pintilie, ministrul adjunct de Interne, prin care 89 de foşti demnitari aflaţi în penitenciarul din Sighet erau internaţi administrativ pentru 24 luni, iar prin Decizia Ministerului Securităţii Statului nr. 559 din 6 august 1953, semnată de generalul Alexandru Nicolschi, termenul era prelungit cu 60 de luni (Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, fond Documentar, dosar 55, vol. 9, ff. 35-37; vol. 17, ff. 370-372, în continuare A.C.N.S.A.S.).

foştilor demnitari, inclusiv academicieni, se majorau şi pedepsele administrative ale unor deţinuţi care au decedat între timp[38].

Deţinuţii politici din Penitenciarul Sighet au pierdut orice contact cu familiile, neexistând posibilitatea comunicării cu cei rămaşi acasă prin intermediul vorbitorului, pachetelor sau a scrisorilor. Supravieţuitorii Sighetului amintesc de trei elemente principale care defineau viaţa din închisoare: foamea, frigul şi frica, la care istoricul Constantin Giurescu adaugă *principiul izolării şi al reclu-ziunii*, rezultatul fiind „o segregare completă din mediul social".[39] Întreg regimul din penitenciar a fost conceput pentru a-i dezumaniza, umili şi batjocori pe deţinuţi. Aceste scopuri erau urmărite atât prin regimul zilnic (muncile la care erau supuşi indiferent de vârstă sau de starea sănătăţii), cât şi prin regimul alimentar sau cel sanitar. Înfrigurați, înfometaţi, terorizaţi, nu atât fizic cât psihic, deţinuţii aveau de suportat şi violenţele de limbaj, trivialităţile unor oameni lipsiţi de orice instrucţie, dar ajunşi şefi ai unor foşti miniştri, profesori universitari, academicieni sau ofiţeri de rang superior[40]. Supuşi mereu verificărilor neaşteptate ale gardienilor, găsiţi vinovaţi de încălcarea unor reguli scrise sau nescrise (era interzis să stea întinşi pe pat în timpul zilei, să aibă asupra lor diverse obiecte interzise de regulament, să privească pe fereastră sau să comunice cu vecinul de celulă), deţinuţii erau închişi la „neagra", o celulă de pedeapsă mică, fără ferestre, cu un lanţ în mijloc. Mâncarea era redusă la minim şi nu se permitea niciun contact cu nimeni. Mai multe zile petrecute la „neagra" însemnau îmbolnăvirea sigură a celui pedepsit, care era închis doar în cămaşă şi izmene, iar uneori chiar dezbrăcat[41]. Memorialiştii Sighetului amintesc că în celulele mari, în care erau întemniţaţi academicienii şi profesorii universitari, aveau loc adevărate „conferinţe" pe teme istorice, literare, juridice sau religioase, dar şi „exerciţii de limbă", cu predilecţie în limbile engleză şi franceză. Aceste preocupări ştiinţifice au oferit deţinuţilor nu doar o mai uşoară trecere a timpului, dar au avut şi rolul de a le păstra „memoria neatinsă, ba chiar au ascuţit-o şi au stimulat-o".[42] Într-o apreciere generală privind condiţiile de viaţă de la Sighet, foştii deţinuţi considerau foamea drept „cel mai mare chin al temniţei".[43] Programul zilnic al meselor era stabilit la ore fixe, anunţate de un clopot. Micul dejun consta „din trei sferturi de căniţă de apă caldă, botezată ceai cu miros uşor de tei" sau o căniţă de terci fiert

---

[38] Din rândul academicienilor încarceraţi la Sighet, ilustrativ este cazul istoricului Ghe. I. Brătianu, decedat la 27 aprilie 1953. Patru luni mai târziu, pedeapsa sa administrativă a fost majorată cu 60 luni.

[39] C.C. Giurescu, *op. cit*, p. 67.

[40] Pentru detalii referitoare la regimul de detenţie de la Sighet, a se vedea Andrea Dobeş, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea" Sighet 1950-1955*, Sighet, Editura Valea Verde, 2010, pp. 77-180.

[41] C.C. Giurescu, *op. cit*, p. 76.

[42] *Ibidem*, pp. 141-146.

[43] I. Ploscaru, *Lanţuri şi teroare*, Timişoara, Editura Signata, 1994, p. 123.

cu puţin zahăr, prânzul era o mâncare de cartofi, varză, fasole sau arpacaş, iar cina era, de obicei, repetarea mesei de la prânz, „dar mai slabă, uneori mult mai slabă".[44]

Regimul sanitar al închisorii din anii `50 este elocvent definit de fraza repetată mereu de doctorul Iosif Lungu[45], medicul consultant al închisorii: „Medicamentele sunt inutile, să lăsăm natura să lucreze".[46] Datorită caracterului special al închisorii, bazat pe un regim de izolare totală, deţinuţii au primit doar nişte banale medicamente, fiind lipsiţi de posibilitatea unor tratamente medicale de specialitate. Se evidenţia astfel caracteristica penitenciarului din Sighet, bazat pe un regim de exterminare lentă, unde deţinuţii erau lăsaţi să moară încet, dar sigur.

Condiţiile inumane de detenţie, vârsta înaintată a deţinuţilor şi starea de sănătate precară au contribuit substanţial la rata ridicată a mortalităţii în rândul celor închişi la Sighet. Astfel, în perioada mai 1950 – iulie 1955, dintr-un număr de aproximativ 200 de personalităţi, 53, adică peste 25%, au decedat. Printre aceştia se găseau şi cei 5 membri[47] ai vechii Academii din cei 20 încarceraţi la Sighet[48]. Trupurile deţinuţilor decedaţi în penitenciar au fost transportate în timpul nopţii cu o căruţă în cimitirul oraşului, iar de la mijlocul anului 1952, în cimitirul spitalului[49], fiind aruncate în gropi individuale ce au rămas anonime până azi.

În cazul deţinuţilor politici decedaţi la închisoarea din Sighet nu s-au întocmit acte de moarte, această operaţiune realizându-se abia în anul 1957, în urma presiunilor venite din partea familiilor celor dispăruţi. Aceste certificate de deces, întocmite retroactiv pe baza proceselor-verbale redactate la momentul decesului, se găsesc într-un registru special al Stării Civile din Sighet[50]. Inclusiv în

---

44 C.C. Giurescu, *op.cit.*, pp. 66-73.

45 Pentru amănunte biografice, a se vedea Andrea Dobes, *Personalul administrativ al penitenciarului Sighet (1950-1955). Profiluri umane*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barit"*, Cluj Napoca, XLVI, Editura Academiei Române, 2007, pp. 431-414.

46 Al. Ratiu, *Biserica furată*, Cluj-Napoca, Editura Argus, 1990, p. 40.

47 În ordinea cronologică a deceselor este vorba de Alexandru Lapedatu, Gheorghe Taşcă, Iuliu Maniu, Ghe. Brătianu şi Victor Bădulescu.

48 Iată lista alfabetică a membrilor Academiei Române (titulari, corespondenţi sau de onoare) încarceraţi la Sighet: Victor Bădulescu, Gheorghe Brătianu, Dumitru Caracostea, Silviu Dragomir, George Fotino, Pantelimon Halippa, Emil Haţieganu, Iuliu Hossu, Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaş, Iuliu Maniu, Ştefan Meteş, Iuliu Moldovan, Ion Nistor, Zenovie Pâclişanu, Teofil Sauciuc-Săveanu, Victor Slăvescu, Florian Ştefănescu-Goangă, Gheorghe Taşcă, Gheorghe Tătărescu.

49 Cimitirul spitalului se află pe partea stângă la ieşirea din Sighet, pe drumul spre Satu Mare şi este numit de localnici „Cimitirul Săracilor" sau „Cimitirul de la Cearda".

50 Sunt primul care, la începutul lunii februarie 1990, am intrat în posesia actelor de moarte a demnitarilor decedaţi în Penitenciarul de la Sighet. Eram preşedintele Comisiei pentru Cultură, Culte şi Naţionalităţi în cadrul fostului C.P.U.N. şi domnul viceprimar Mihai Zahoranski mi-a sesizat existenţa acestora la Serviciul Stării Civile. I-am invitat pe domnii Mihai Dăncuş, director al Muzeului Maramureşean şi Iosif

cazul academicienilor şi a profesorilor universitari, în actul de moarte rubrica „Ultima şcoală şi clasă absolvită" este marcată printr-o simplă linie, iar la rubrica „Ocupaţia" se menţionează „Fără ocupaţie".[51] Astfel de notări sunt ilustrative pentru cinismul birocraţiei penitenciare cu privire la vechii demnitari.

Sintetizând în marginea mizelor politice ale regimului comunist faţă de demnitarii şi elitele intelectuale interbelice, a mediului penitenciar şi a consecinţelor asupra destinelor individuale şi ale societăţii româneşti în ansamblu (statistica morţilor, odiseea suferinţelor etc.), istoricul Constantin Giurescu, unul dintre nefericiţii „locuitori" ai Sighetului, în urma unui dialog cu Vasile Ciolpan[52], fostul comandant al închisorii, ne-a lăsat moştenire intelectuală o concluzie dedusă din dramatismul propriei experienţe cu valoare de axiomă, nu doar pentru închisoarea elitei româneşti de la Sighet, ci pentru toată geografia detenţiei politice din România anilor 1950: „În ceea ce priveşte Sighetul, vorba lui [a fostului comandant – n.n.] s-a adeverit «*Noi, comuniştii, nu omorâm, avem metodele noastre care te fac să dai singur cu capul de pereţi*». N-au fost executaţi oamenii: s-au sinucis ei de disperare, au pierit de boală, lipsiţi de grijă medicală, sau au înnebunit. Cred că

---

51 Beres, director adjunct, să le fotografieze, considerând Muzeul instituţia potrivită pentru a avea în colecţiile sale aceste documente, fie şi în copie (Gheorghe Mihai Bârlea). Arhiva Memorialului Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei Sighet, fond Penitenciarul Principal Sighet, dosar Acte de moarte (în continuare A.M.V.C.R.S.).

52 Vasile Ciolpan s-a născut la 8 ianuarie 1920 în comuna maramureşeană Vişeul de Jos într-o familie de ţărani săraci. Absolvent a trei clase primare, a lucrat ca muncitor forestier la diferite exploatări din ţară. În martie 1944 a fost înrolat în armata maghiară, luptând pe Frontul de Est. La 23 iulie 1944 a fost luat prizonier de armata sovietică. În timp ce era în lagăr, la 8 aprilie 1945, s-a înscris în Divizia „Horea, Cloşca şi Crişan", alcătuită din prizonieri români sub comanda generalului Mihail Lascăr. A revenit în ţară în octombrie 1945. După absolvirea unei şcoli de partid de trei luni a fost numit secretar cu propaganda în zona natală. În urma recomandării trimise de Comitetul judeţean de partid Maramureş, printr-o decizie semnată de Marin Jianu, ministru adjunct de Interne, în iulie 1949 a fost numit „educator politic" la Penitenciarul Sighet. Începând din luna mai 1950 a fost promovat în funcţia de director al închisorii. În urma unor anchete administrative desfăşurate în penitenciar, la 9 iunie 1955 a fost destituit din funcţia de comandant, fiind acuzat de „abateri grave de la regulament, prin reaua gestionare a obiectelor de valoare şi a efectelor particulare ale deţinuţilor, prin lipsa unei evidenţe legale, prin lipsurile constatate la efectele particulare ale deţinuţilor şi prin încurajarea şi tolerarea sustragerii de alimente din raţia deţinuţilor". La 31 august 1955 a fost trecut în rezervă, fiind trimis în judecată pentru „abuz şi neglijenţă în serviciu". La 27 aprilie 1956, Procuratura Militară Cluj a hotărât clasarea dosarului întrucât „din ancheta efectuată nu rezulta o lipsă reală cu privire la obiectele personale din pachetele deţinuţilor". După trecerea în rezervă a lucrat la un centru de colectare a laptelui şi la Sfatul Popular Raional Sighet (Pentru detalii, a se vedea Andrea Dobeş, *Anchete în sistemul penitenciar românesc. Studiu de caz: Vasile Ciolpan (1955)*, în „Acta Musei Napocensis", 41-44, Historica, II, Cluj-Napoca, 2007, pp. 187-200).

nu există în toată ţara o altă închisoare care să dea un procent aşa de mare de morţi, de sinucigaşi şi de nebuni".[53]

Noua putere politică reuşise într-un timp relativ scurt să-şi construiască structuri şi mecanisme prin care să pună sub control societatea românească în quasi-totalitatea ei. Prin metodele brutale utilizate a fost grav afectat sistemul de valori sociale. Elitele sociale conştientizaseră situaţia critică, ceea ce nu putea fi indiferent noii puteri şi o determină să imagineze o strategie direcţionată: marginalizarea nu părea o metodă suficientă, motiv pentru care se trece la cea mai severă sancţiune: *închisoarea*, în dispreţul legii şi a oricăror norme de drept, chiar şi a celor în vigoare în acel moment.

4. Concluzii

Orice regim politic tinde logic şi natural să dispună de elite în toate domeniile. Ele asigură excelenţa şi creativitatea, contribuie la echilibrul, dinamica, inovaţia şi înnnoirea socială. Regimurile politice totalitare din istoria recentă[54], îndeosebi cele comuniste, au urmărit strategic să facă din elite instituţii aservite intereselor ideologice prin mecanisme şi tactici de presiune, construind realităţi antagonice între diferite categorii sociale, de genul: burghezia (elita economică şi intelectuală) versus clasa muncitoare (şi elita ei); chiaburimea rurală (categorie socială inventată pentru definirea ţărănimii înstărite) versus populaţia rurală săracă majoritară etc. Radicalizarea era, aşadar, fundamentată pe o ideologie a conflictului şi a contradictualităţii dintre clase – ca lege implacabilă a societăţii.

Consecinţele în practica istorică au fost dramatice timp de aproape un secol. Puterea sovietică, care se pretindea arhetipul social şi politic pentru toate ţările din orbita sa de influenţă după cel de al Doilea Război Mondial, a propus şi prima strategie de lichidare a oricărui tip de elite considerate ca infidele sau ostile, şi pentru care a construit cel mai extins teritoriu al negării libertăţii, demnităţii şi vieţii umane din raţiuni politice: *Gulagul*[55].

O ideologie a terorii generalizate *exportate / importate* şi în România, în etape, începând cu anul 1945, prin care s-a urmărit cu obstinaţie nu doar acaparrarea puterii politice, ci şi destructurarea ordinii sociale, a instituţiilor, a tuturor valorilor din societatea românească.

Acestei agresiuni totalitare, fără precedent în istorie, nu avea cum să se sustragă Academia Română, din care, începând cu anul 1948, al „reorganizării", noua birocraţie comunistă şi-a făcut o ţintă, pentru a-i elimina pe toţi cei care au făcut parte din guvernările interbelice sau din timpul războiului, au manifestat

---

53 C.C. Giurescu, *op. cit*, p. 94.

54 O remarcabilă analiză a masacrelor naziste şi comuniste ale secolului XX la Timothy Snyder, *Tărâmul morţii. Europa între Hitler şi Stalin*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2012.

55 Cea mai complexă investigare a Gulagului este considerată analizei Annei Applebaum, *Gulagul. O istorie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011.

opţiuni sau simpatii politice, considerate aprioric ca fiind ostile clasei muncitoare. Opera care i-a legitimat în panteonul ştiinţei naţionale pe marii savanţi a fost devalorizată din raţiuni strict politice de reprezentanţii noii puteri. A fost o epurare brutală, care a premers trimiterii lor în închisori sau domicilii forţate. Concomitent puterea îşi recrutează o „elită" proprie pe care o fidelizează cu onoruri şi beneficii sociale, de tipul Roller, pentru ştiinţa istoriei, şi A. Toma, pentru literatură. Li s-au ataşat din oportunism sau de teama represaliilor şi personalităţi autentice sau cu viziuni de stânga.

Clasa muncitoare era considerată „rezervor" de resurse umane pentru elita politică militantă şi devotată, beneficiara unei educaţii intelectuale sumare. Nu întâmplător se spunea că multe dintre personajele acestei pseudoelite, unele ajunse la vârful deciziei politice, făcuseră facultatea înaintea liceului.

Niciun reprezentant al elitei academice încarcerată la Sighet, cu excepţia simulacrului în cazul Maniu, nu a fost supus procedurii de judecată, motiv pentru care s-a recurs la internarea administrativă, ca formulă de aparentă legalitate. Dintre cei douăzeci de membri ai Academiei Române închişi la Sighet, zece au fost implicaţi în Actul Unirii din 1 Decembrie 1918. Nedreaptă şi amară sancţiune pentru reprezentanţi ai unei generaţii cu contribuţii esenţiale la realizarea actului fundamental din istoria naţională: România Mare!

După anul 1955, odată cu reprofilarea, închisoarea din Sighet este declarată de drept comun, iar deţinuţii politic supravieţuitori sunt fie eliberaţi, fie transferaţi în alte locuri de detenţie. Regimul politic devine interesat de recuperarea unora, din motive mai degrabă de prestigiu şi de relegitimare a poziţiei oficiale a partidului, printr-o atitudine aparent mai concesivă faţă de intelectualitate; dar supravegherea lor nu a încetat. Treptat, unii sunt acceptaţi să se reintegreze parţial în cercetarea ştiinţifică fără să redobândească statutul de membru în cel mai important for al ştiinţei şi culturii româneşti.

Epurarea Academiei Române, la optzeci de ani de la înfiinţare, a afectat pentru o lungă perioadă de timp dezvoltarea firească a ştiinţei şi culturii româneşti, marcate la începutul deceniului şase de proletcultism în literatură şi artă, falsificarea şi ideologizarea istoriei, înregimentarea ştiinţei la dogmele de tip sovietic. Subordonarea ideologică şi politică a Academiei R.S.R. nu a încetat, ba chiar s-a accentuat în anii `70-`80, iar prin unele voci s-a aliniat cultului personalităţii cuplului dictatorial până la derizoriu, prin oferirea titlului de academician Elenei (1974) şi lui Nicolae Ceauşescu (1985).

Abia în anul 1990, Academia Română (revenită la denumirea istorică) îi repune în drepturi post-mortem pe cei deposedaţi în mod abuziv de titlul de academician în vara anului 1948. O măsură reparatorie necesară şi binemeritată pentru prestigiul acestei instituţii, etalon al geniului creator, pe nedrept deturnată timp de patru decenii de la vocaţia sa gnosiologică şi de la sensurile ei identitare, ştiinţifice şi naţionale. Se spune că ştiinţa nu are patrie, dar omul de ştiinţă are, şi o serveşte şi atunci când regimurile politice pun cătuşe libertăţii de creaţie şi democraţie.

BOLOGNIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

ȘTEFAN BUZĂRNESCU

Ca profesor de carieră, adică în calitate de beneficiar al celui mai modest salariu pe economie (şi înainte şi după 1989) din România, am beneficiat de multe „reforme", unele mai „structurale" decât altele, care s-au abătut peste spaţiul social românesc cu diverse *obiective.*

În perioada guvernării comuniste, deşi era considerată activitate „neproductivă", întreaga muncă a corpului profesoral era centrată pe *formarea „braţelor de muncă"* pentru uzinele, fabricile şi şantierele patriei sub sigla *„secera şi ciocanul"*, tradusă pe înţelesul „omului muncii" cu mobilizatorul îndemn: *„cu sapa şi cu lopata, vom da şantierul gata!"*. În aria acestei devize, s-a reuşit lichidarea analfabetismului şi formarea profesională a tuturor cetăţenilor obligaţi să îşi câştige existenţa prin muncă; şomajul nu exista, iar sustragerea de la obligaţia prestării unei munci în conformitate cu standardul de calificare al fiecărui cetăţean ajuns la vârsta majoratului era sancţionată ca „parazitism social". Pe aceste coordonate, nu s-a înregistrat nici o disidenţă: toţi profesorii şi-au intrat în aceste roluri, fără nici o reţinere, deşi învăţământul era trecut în bugetul vremii la cheltuieli!, deoarece ideologia socialistă de tip bolşevic definea educaţia ca muncă „neproductivă" (!?). Totuşi, prin anii 70 ai secolului trecut, mai precis începând cu numirea lui Mircea Maliţa la Ministerul Învăţământului, s-a promovat o altă abordare: sistemul de învăţământ, ca „izvor de cultură şi factor de civilizaţie" a fost recunoscut ca principal „instrument al dezvoltării naţionale", dar, rămânând în aria ideologiei bolşevice, a fost tratat tot ca ... neproductiv! Nu insistăm prea mult asupra contradicţiei de fond a problemei, deoarece marea realizare a muncitorimii şi ţărănimii, aflată la Putere atunci, o constituia faptul că reuşise să se alfabetizeze şi să înveţe o meserie pentru a contribui, în felul ei, la dezvoltarea spaţiului social în conformitate cu planurile cincinale ale vremii; ar fi prea mult, mai ales acum, să le cerem guvernanţilor de atunci şi rafinamentul logicii, sau practica studiilor de fundamentare a unor „hotărâri de partid şi de stat"... Le invocăm, pentru a explica, doar, comportamentul sechelar al unor decidenţi „postrevoluţionari" ... După promovarea, în contextul a ceea ce se numea „rotaţia cadrelor", la conducerea învăţământului a economistei Aneta Spornic, şi la Ministerul culturii a ingineriţei Suzănica Gâdea, pe motiv că aveau „origine sănătoasă" adică proveneau din mediul muncitoresc, iar prin facultatea serală deveniseră „cadre de nădejde ale partidului", lucrurile s-au înscris în procesul mai amplu de ... naţionalizare a bolşevismului centrat pe principiul marxist: „existenţa

determină conştiinţa", care se baza pe primatul absolut al economicului, care ar putea genera, miraculos, nu numai prosperitate materială, ci şi un plus de moralitate, de justiţie socială, de egalitate în drepturi pentru toţi şi o „civilizaţie înfloritoare". Efectele acestei abordări s-au reflectat, printre altele, şi în următoarea epigramă:

Două ministrese hâde
Fac voia Marelui Vornic;
Cum să meargă treaba Spornic,
Când cultura e ... sub Gâde?
(ghici, cine a scris-o?, că de spus o spuneau mai toţi „pe la colţuri")

Aici era vizată şi inginera (specialitatea metalurgie), Suzănica Gâdea, care a dat ordin să se plătească salariile actorilor numai din încasările de la spectacole, fapt imposibil chiar dacă teatrele ar fi avut trei spectacole zilnic!

După schimbarea de ... paradigmă ideologică din 1989, activitatea educativă a fost, constituţional, etichetată ca „prioritate naţională", doar sub aspect decorativ; în realitate nici o formulă guvernamentală „postrevoluţionară" nu a alocat mai mult de jumătate din procentul prevăzut în Constituţie, deşi, propagandistic, ni se ţine ... teoria chibritului (în curs de stingere) că în statul „de drept" în care trăim se respectă, necondiţionat, Constituţia! Mai mult, ca stat membru al Comunităţii Europene, va trebui să acceptăm toate măsurile care se iau Acolo... în materie de educaţie. Ceea ce s-a şi întâmplat. Cea mai recentă „măsură", cu efecte suficient de vizibile pentru a le putea evalua, o constituie asumarea obligaţiilor a ceea ce, cu un termen generic se numeşte *Procesul Bologna* prin care s-a trecut, pentru ciclul formării iniţiale, la 3 ani, în foarte multe specializări; la sociologie, de exemplu, s-a trecut de la 5 ani, la 3 ani, dar cu pretenţia de a se asigura şi o calitate profesională net superioară! Deşi studiile de profil româneşti demonstrează că această reducere se obiectivează într-un standard profesional redus, diverse „scrieri", de factură impresionistă, cu caracter eminamente propagandistic susţin, triumfalist, succesul reducerilor cheltuielilor pentru şcolarizarea tinerilor generaţii, dar *confundă acest succes financiar cu succesul profesional;* adică setul de competenţe educative şi profesionale este trecut pe plan secund. În acest context trebuie subliniată, în primul rând, *confuzia între raţionalitatea economică şi raţionalitatea pedagogică,* deoarece cele două componente ale investiţiei educative nu sunt congruente: reducerea costurilor, pentru a fi mai competitivă educaţia din punctul de vedere al alocării financiare, nu corelează pozitiv cu creşterea calităţii ieşirii din sistem a absolventului aşteptat şi el să fie mai competitiv pe piaţa muncii! Studiile de *Sociologia muncii* au demonstrat faptul că „bolognizarea" educaţiei nu a contribuit la reducerea şomajului, iar procesul de „învăţare pe tot parcursul vieţii" (*longlife learning*) creşte, în realitate, costurile formării şi perfecţionării profesionale; este adevărat, nu pe cheltuiala statului, ci prin aportul firmelor sau al onorării acestor costuri din sursele fiecărui angajat devenit

„cursant". Deci, problema nu a fost rezolvată nici profesional, nici financiar, ci doar s-a mutat centrul de responsabilitate financiară de la autoritățile publice, la individ sau la compania/firma în speță. Poate fi acesta (3 ani formare inițială + 2 ani masterat) un „ghid de bune practici"? Un răspuns valabil se lasă așteptat...

În plus, din punct de vedere chiar strict profesional, dacă la Masterat alocările bugetare scad semnificativ, masteranzii care vin din alte specialități și se specializează la X specializare sunt expuși riscului superficialității și mediocrității: nu există nici un argument real pentru a se susține că identitatea profesională a acestora, sub raportul setului de competențe acumulate, ar fi echivalentă cu cei care parcurg și formarea inițială și masteratul în aceeași specialitate... Unele rapoarte strict economice asupra acestei probleme, confundate cu, sau chiar asumate și promovate ca inovații manageriale sunt de obedință ideologică... Premisa este simplă: dacă marile companii s-au cartelizat și au devenit multinaționale cu acoperire transfrontalieră, prin reducerea costurilor proprii de calificare au devenit competitive generând noi pachete costuri-calitate și au acaparat segmente semnificative de piață, atunci și universitățile, prin concentrare și centralizare pot reduce costurile specializărilor pe piața ofertelor educative la nivel planetar. Un exemplu îl constituie Regatul Unit al Marii Britanii, unde toate universitățile dintr-o localitate (Leads Metropolitan University) s-au unit într-o mare universitate metropolitană unde prin comasarea celor 4 sau 5 structuri administrative s-a reconstruit o singură *administrație* centrată (*management administrativ)* pe mentenența logistică și o singură structură de (*management academic) centrată pe conținuturile de învățare* ale specialităților pe care le poate oferi universitatea respectivă în corelație cu misiunea deschiderilor comunitare ale acesteia. Această componentă managerială este, desigur, o inovație compatibilă cu bunele practici, dar nu poate fi un argument pentru reducerea cu orice preț a costurilor, sau, mai rău, cu introducerea parametrului financiar ca un criteriu (exclusiv) de evaluare a calității investiției educative!

Un alt aspect al retoricii modernizării cu orice preț, chiar cu riscul bovarismului instituțional,[1] îl constituie „evaluarea internațională a învățământului românesc", imperativ pe care nu l-a acceptat nici o țară (nici cele dezvoltate!) deoarece fiecare sistem de educație servește unor nevoi educaționale proprii fiecărei comunități etnico-sociale în care prioritățile naționale pot fi foarte diferite de cele internaționale. De aici nu se poate trage concluzia că țara X, sau Y, ar trebui să fie marginalizată sau exclusă de la fluxurile științifice, tehnologice, sau economice internaționale: în prezent nu există standarde internaționale pentru a accepta acest truc prin care țările dezvoltate economic doresc, în fapt, să-și cultive actualele asimetrii instituindu-și dominația și prioritățile lor ca singurele care pot conta în proiectele de viitor la nivel regional și global! Pe aceste coordonate, se-nscriau și intențiile precedentului Executiv de la București (Guvernul

[1] Ștefan Buzărnescu, *Bovarismul instituțional și reforma românească*, Timișoara, Editura Augusta, 1998.

„tehnocrat"!, care intenţiona să reducă orele de limba română, să elimine limba latină, dar şi istoria!!! Economic, se poate estima că reducerea orelor şi a costurilor, sub pseudoexplicaţia că se mai aeriseşte programa prea „încărcată" ar fi o măsură bună. Eu întreb: bună pentru cine?

Recenta măsură de plasare sub evaluare internaţională şi a Şcolilor doctorale din România (pentru care va trebui să plătim foarte mult!), dincolo de umilirea corpului profesoral românesc pentru presupusa incapacitate managerială de evaluare academică, ascunde şi altceva: producerea argumentelor pentru o propagandă antiromânească la adresa învăţământului nostru, similară cu vânzarea (din anii 90) pe „un dolar" a unor întreprinderi care costau, în realitate, milioane de dolari şi care asigurau, de exemplu, toate tipurile de utilaje agricole pe care le importăm în 2017 la preţuri prohibitive din străinătate...(acest exemplu poate fi replicat şi la alte domenii, dar nu acesta este obiectivul textului nostru). Noi avem ARACIS; poate face cu brio această evaluare... fără a mai aştepta diverse „tehnomăsuri" care mai de care mai exotice... Complexul de inferioritate exersat multe secole de poporul nostru a funcţionat eficient, pentru străini, pe perioada când analfabetismul era brandul nostru de ţară sub aspectul „resurselor umane" (ca să fac, şi eu, apel la noua limbă de lemn, de esenţă diferită!). Acum, când am devenit chiar exportatori de ofertă educativă, este posibil să fi devenit concurenţi pe piaţa globală a educaţiei şi această realitate nu convine...îi deranjează pe cei „Mari". La Facultatea de Sociologie şi Psihologie, spre exemplu, am avut şi mai avem studenţi străini (din Israel) la Şcoala doctorală care contribuie, semnificativ pentru platforma financiară a facultăţii, cu intrări valutare, studenţi care, prin desfiinţarea Şcolii doctorale sub varii motive, ar apela la Şcolile doctorale din străinătate pe care numai ei ştiu din ce cauză le-au evitat; cu siguranţă, nu din pricina calităţii lor deosebite...

Dincolo de orice considerente, *fundamentalismul economic în evaluarea calităţii învăţământului nu poate fi o soluţie, ci rămâne o parte a problemei.* Prin analogie, dacă evaporarea apei se poate face numai la 100 de grade, nu se poate cere reducerea consumului de combustibil necesar temperaturii pentru a se declara, ca un succes, reducerea cantităţii de combustibil, deoarece apa nu se va evapora chiar dacă noi o vom vedea că a început să fiarbă; aşadar, *un fenomen fizic, în natură, nu se poate produce decât în anumite condiţii.* În mod similar, nu se poate produce, în plan social, un efect oarecare, decât în anumite condiţii care generează cauza care îl poate produce: în speţă, o calitate mai bună în educaţie nu se poate produce decât în anumite condiţii curriculare, consemnate în proceduri, care nu pot fi abolite din raţiuni financiare, oricât de mulţi economişti ar susţine contrariul. *Faptul că mai mulţi oameni susţin un fals nu transformă, automat, falsul respectiv în adevăr! Iată ceea ce nu înţeleg cei care confundă raţionalitatea economică, cu raţionalitatea pedagogică.* Este foarte posibil ca aceştia să nu aibă suficientă cultură logică şi pedagogică pentru a putea pricepe diferenţa; tot aşa cum nici eu nu pot înţelege bine, spre exemplu, mecanismele de la bursele finan-

ciare, pentru că nu am specialitatea respectivă. Diferența este că eu îmi recunosc limitele și nu mă hazardez să dau lecții specialiștilor de profil prevalându-mă de elementarul drept la cuvât, și nici nu invoc alte „delicatese"... democratice. Prin urmare, așa cum și eu, pot avea opinii, în domenii care-mi depășesc profesia, și alte persoane pot avea păreri în ceea ce privește învățământul, dar eu când mă pronunț în domenii care-mi sunt străine de identitatea mea profesională previn interlocutorul cu banala formulă „după modestele mele cunoștințe în domeniu....", pentru a ne plasa, corect, în dialog la nivelul corespunzător. Iată diferența!

Trecerea la *paradigma Bologna*, promovată de diverși politicieni fără să se fi fundamentat decizia respectivă și în absența rezultatelor unui studiu pilot, este un ridicol aventurism managerial ale cărui consecințe se vor vedea peste mulți ani, deoarece investiția educativă are un curs de revenire de 20-25 de ani! Pe moment, unul dintre efectele preconizate a fost infirmat: se spera că sunt suficienți 3 ani pentru o formare profesională bazală prin care tinerii se vor putea angaja pe piața forței de muncă și se va putea reduce, rapid, șomajul. Rezultatele sunt la antipod: s-a cronicizat șomajul pe termen lung (după studiile de sociologia muncii[2]), iar politicienii susținuți de economiștii aserviți politic continuă să susțină „romantismul managerial" al ... *bolognizării* învățământului ca măsură providențială numai pentru că provine din Occident! Tradiționalul complex de inferioritate față de străini, care a funcționat și în zecile de ani de guvernare comunistă, funcționează și astăzi, ba chiar a devenit un fel de standard absolut de care dacă te îndoiești, fie și numai cartezian, ești instantaneu marginalizat ca ins neintegrat și refractar „modernizării" de tip occidental a muncii educative care, deocamdată, a produs mult șomaj și riscă să genereze chiar și analfabetism....Evident, tot de tip occidental!

Dar, nu trebuie să aducem în discuție și astfel de probleme deoarece acestea nu sunt „*politicaly correct*"!; iată un eufemism pentru vechea cenzură de tip bolșevic pe care noi, ca foști gazetari în presa studențească o primeam de la București. Faptul că acum vine de la Bruxelles sau de la Washington nu schimbă cu nimic datele de fond ale problemei .

Într-o formulă destul de buruienoasă, un român cu funcții politice înalte s-a exprimat în public mai emoțional: „învățământul produce tâmpiți" „.... Chiar dacă cetățeanul cu pricina ar fi avut o accentuată criză de narcisism, noi, corpul profesoral, nu vom putea uita această rușinoasă și profund nedreaptă calificare a breslei noastre din partea unui ins care avea obligația, cel puțin, să fie mai atent la vocabular... Pe fond, însă, avea dreptate: dorea să spună, tocmai, că nenumăratele „reforme structurale" care s-au abătut peste bietul sistem educativ au generat mediocritate profesională, iar „procesul Bologna" este una din secvențele acestei degradări cvasigeneralizate, pe care chiar și unii profesori obedienți politicienilor o prezintă ca „modernizare", „optimizare curriculară", „creșterea șanselor de ocupare" etc. etc. Executivul „tehnocrat", prin intenția de a elimina limba latină,

[2] Ștefan Buzărnescu, *Sociologia conducerii, cercetări empirice, între anii 1994-2014*, Timișoara, Comisa de sociologie.

de a reduce orele de limba română și de istorie, nu putea face altceva decât să genereze noi conținuturi de învățare centrate pe obiective străine de specificul nostru național sub lozinca „europenizării" ca soluție miraculoasă de rezolvare a problemelor naționale în materie de educație, profesionalizare și civilizație.. În acest context noi lansăm o întrebare foarte incomodă: *„Dacă modelul occidental de învățământ ni se propune nouă, ca soluție pentru a ne sincroniza structura curriculară a ofertelor educative cu structura cererii de pe piața forței de muncă, de ce există aproximativ 3o de milioane de șomeri pe ansamblul țărilor comunitare unde acest model este funcțional de multe decenii?*' Economia de piață de tip occidental riscă să funcționeze ca un „marxism à rebours" preciza Peter Leuprecht[3] ... Nu cumva chiar acest sistem se cuvine a fi și el regândit pentru explorarea unor soluții alternative, eventual în cadrele naționale ale fiecărui stat membru prin aportul unor *insider*-i?

Avem în vedere sintetizarea punctelor de vedere ale unor profesori care au un palmares substanțial pe componenta didactică, științifică, managerială, doctorală și au fost implicați și în evaluare academică. Pe aceste coordonate, am putea genera un alt curent de opinie, diferit de cel actual în care angajatorii îi numesc pe absolvenții actuali „bolovani" deoarece mulți nu știu și nici nu-i interesează procesul Bologna; acești angajatori nu trebuie suspectați de intenții denigratoare, deoarece ei constată, numai, că absolvenții care se prezintă la un interviu de angajare sunt mediocri, în cel mai bun caz, în raport cu solicitările integrative ale structurilor organizaționale respective (onoare excepțiilor!). Aceștia sunt absolvenții noștri „tratați" cu experimentul Bologna...

În concluzie, dacă reducerea costurilor cu sistemul educativ poate fi raportat de economiști ca succes, această reducere de costuri s-a dovedit a fi un clar eșec educativ generator de mediocritate, relevată de studii oneste, validate științific; nu din cele publicate contra cost pentru a avea binecuvântarea vreunui ISI (dovedit a fi mai degrabă o afacere veroasă, decât standard epistemologic).

Pentru a ieși din această confuzie ne ajută logica ale cărei legi ne învață că nu este corect să confundăm planurile: nu putem compara merele cu perele pe motiv că tot fructe sunt, deoarece riscăm derapajul inferențial în paralogism. Este indiscutabil că orice activitate, inclusiv cea educativă, presupune niște costuri, dar dacă urmărim obiective educative nu este altă cale decât să ne asumăm toate procedurile aferente obiectivelor educative în speță. *Recalibrarea curriculară a învățământului românesc nu se poate face ținându-se cont numai de variabila economică, oricât de inovativă și „profitabilă" s-ar pretinde; învățământul este, și nu poate fi altfel, decât o activitate non-profit!*

---

[3] *Peter Leuprecht* (secretar general adjunct al Consiliului Europei, în anul 1994): *Comunicare la Conferința internațională organizată de Institutul Intercultural Timișoara (IIT)*, 1994, în colaborare cu Facultatea de Sociologie și Psihologie, Timișoara, 26 mai 1994.

Ce ar fi, păstrând proporțiile comparației, ca să reducem dintr-o orchestră simfonică numărul violoniștilor, de la 12 la 3, să zicem? Economic am putea raporta un succes, dar calitatea interpretării ar scădea cu siguranță; poate nici nu ar mai fi vorba de orchestră, ci de un ridicol taraf lăutăresc! Tot despre lăutărie este și aici vorba, când i se cere sistemului de educație să fie nu doar competitiv, ci să devină și performant, dar cu o subfinanțare cronică! Cum este posibil așa ceva? La această întrebare nu se poate da un răspuns calificat decât cu aportul specialiștilor din sistem; *sistemul educativ nu este o afacere, ci o investiție pe termen lung; studiile interdisciplinare susțin chiar că este cea mai productivă investiție strategică.* Compararea unei structuri educative (din punctul de vedere al costurilor), cu orice altă structură de activitate desfășurată de multinaționale este, din start, o gravă eroare logică; persistența în această eroare are efecte catastrofale, deoarece sistemul educativ este considerat o cheltuială, deși el formează resursa umană pentru toate domeniile, ca investiție.

Deci trebuie trecut de la cheltuieli, la investiții dacă se dorește renunțarea la paradigma stalinistă a macromanagementului spațiului social românesc. Un alt personaj foarte vocal, teleghidat pentru cea mai înaltă funcție în modelul politic „postrevoluționar", a închis gura corpului profesoral care revendica respectarea Constituției în materie de alocare bugetară (4% din PIB), cu o frază demnă de antologia prostiei: „învățământul nu este un drept, ci un cadou oferit gratuit!". Personal, eu, ca ins născut ceva mai devreme, știu că un cadou nu poate fi decât gratis, indiferent dacă se primește sau dacă se oferă. Prin urmare, nefiind activist politic, nu înțeleg despre ce ar fi vorba. În raport cu politicienii, însă, este recomandabil să facem, din când în când, pe proștii... În consecință, nefiind istoric, nu pot polemiza cu vorbetele în chestiune înainte de a preciza că în toate Constituțiile din lume „accesul la educație" este considerat un „drept fundamental al omului", adică ceva care i se cuvine oricărui individ necondiționat, iar guvernanții sunt obligați să onoreze acest drept în timp real... Guvernanții nu fac nici un fel de cadou, prin ofertele educative pe care le gestionează, ci își intră în rolul pe care îl au de a asigura condiții desfășurării programelor educative care conferă profil identitar comunităților etnice pe care le reprezintă!

Pot admite că abordarea noastră este impopulară, dar nu se poate contesta buna sa credință (am 37 de ani vechime neîntreruptă în învățământ!), precum și sinceritatea pledoariei pentru luciditate și responsabilitate asumată din partea actorilor decizionali, care doresc să se implice în modernizarea sistemului educativ din România.

ELITELE: PARTICIPARE, INOVARE, DEZVOLTARE

GHEORGHE TEODORESCU

1. Concepte vechi, dileme noi

Ultimele decenii par să fi renunţat aproape complet la conceptualizarea excelenţei sociale în categorii mai mult sau mai puţin pertinente pentru a o reflecta în datele ei actualizate. Întrebuinţarea uneori abuzivă şi nu întotdeauna justificată a termenului interferează mult prea frecvent cu referiri la criza valorilor ori a variilor forme de leadership, fapt ce atrage după sine susceptibilitatea crescută la adresa diverselor agregări cu pronunţat aspect intelectual. Stă mărturie, în acest sens, declinul sesizabil al cercetărilor şi preocupărilor privitoare la elite.

Nu întâmplător, studiile din această sferă a interesului sociologic cel puţin, abordează elitele şi intelectualii drept sociocategorii tendenţial distanţate, având arii de semnificare tot mai dificil superpozabile. Aceasta înseamnă, în fapt, că pe măsură ce fondul culturii intelectuale se extinde progresiv – fiind intim asociat formelor predominant inteligente ale muncii sociale –, tot pe atât grupurile asimilate forţelor considerate responsabile de acţiunea emancipatoare a diverselor spaţii de civilizaţie îşi restâng aria de influenţă. De aici nu rezultă, totuşi, că dată fiind o anume mefienţă a cercetării sociale de dată recentă faţă de maniera în care sunt definite în mod tradiţional elitele, am asista şi la o prezenţă tot mai difuză a acestora în discursul public.[1] Este vorba mai degrabă de o revizuire a conceptelor şi criteriilor care-i subîntind înţelesurile în actualitate, pornindu-se de la premisa căutării unei ieşiri din fundătura teoretică în care s-a ajuns ca urmare a rapidităţii schimbărilor petrecute în sfera noilor tehnologii productive, a practicilor comunicaţionale revoluţionate de Internet, a stilurilor de viaţă afectate de globalizare, a reconfigurării sistemelor de valori şi atenuării legăturii dintre societăţile naţionale şi vectorii de progres social care le garantează înaintarea în civilizaţie. Unor asemenea constatări li se mai adaugă observaţia că, într-o măsură la fel de evidentă, entuziasmul care a inspirat şi întreţinut vreme de cca trei decenii procesele

[1] Neîndoielnic, chiar şi o asemenea ipoteză, oricât de hazardată ar părea la prima vedere, conţine un sâmbure de adevăr. Am în vedere faptul că o realitate de orice natură, fie ea ştiinţifică, fie socioumană, există în măsura în care i se asociază un termen sau un concept teoretic suficient de solid ancorat în datul existent. Altminteri, în termeni wittgensteinieni, situaţia s-ar traduce printr-o celebră propoziţie extrasă din *Tractatus:* despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă.

mondializării şi globalizării, tot astfel dinamica fenomenului migraţionist a reactualizat teme considerate până de curând desuete: stat, naţiune, identitate, frontiere. Iar astfel de reconsiderări privesc, deopotrivă, mediile socioprofesionale, dar şi cele politice.

Mai înainte, însă, de a formula unele judecăţi referitoare la împrejurări de natură să justifice dacă şi în ce măsură se poate vorbi de o nouă retorică privitoare la elite, trebuie amintit măcar în treacăt modul în care au evoluat educaţia şi învăţământul ultimelor decenii. Or, din acest punct de vedere, nu puţini cercetători semnalează o anume tendinţă de relativizare a rostului instituţiei şcolare, odată cu valoarea şi calitatea instrucţiei din perspectiva felului în care este interpretată reuşita socială în lumea contemporană. Corelativ acesteia, se deschid noi abordări care repun în discuţie logica definirii rol-statusurilor într-o lume dominată de ubicuitatea reţelelor sociale şi virtualizarea relaţiilor de schimb la toate palierele acţiunii sociale. Graţie internetului şi tehnologiilor digitizate care au intrat definitiv în viaţa de toate zilele, criterii altădată ferme ale distincţiei, prestigiului şi reputaţiei au pierdut teren vizibil în raport cu cele furnizate „tradiţional" de instituţiile educaţiei. E oare nevoie să mai amintim faptul că potrivit unui raport dat publicităţii de Eurostat, contrar propriilor noastre evaluări de ţară, la finele lui 2015 România avea o pondere de numai 1,2% din totalul populaţiei angajate în muncă care lucrau în cultură, aflându-se sub media europeană de 2,9%. Singura consolare o reprezintă, însă, poziţionarea pe locul al cincilea în UE a procentajului persoanelor cu vârsta cuprinsă între 15-29 de ani implicate în activitatea culturală, care ne situează undeva între Olanda şi Marea Britanie, considerate performerele continentale la acest indicator esenţial pentru dezvoltare.[2]

O parte din explicaţii rezidă în faptul că, în pofida unor nesfârşite procese de reformare structurală a acestor instituţii, continuă să subziste percepţia (uneori convingerea!) unui învăţământ aflat în contratimp nu doar cu dinamica exigenţelor formulate de piaţa muncii, dar şi cu circulaţia capitalurilor (social, economic, simbolic etc.) ori cu modurile de reprezentare a înseşi normelor de legitimare a reuşitei sociale.

Evident, există şi suficiente voci care ţin să contrazică astfel de „explicaţii", susţinând la fel de convingător şi cu date tot atât de greu de contestat, multitudinea de „olimpiade" şi competiţii şcolare care au proliferat în ultimele două decenii pentru a propulsa performanţele învăţării spre zona excelenţei socioprofesionale. În paralel, se resimte tot mai acut sindromul unei tot mai dificile selecţii a viitoarelor cadre pregătite să populeze industriile inteligente de mâine. Aceasta întrucât, dincolo de efortul asigurării unui acces cât mai larg la cunoaştere, şansele de a performa efectiv în cariere profesionale de excepţie ţin foarte adesea de alte genuri de capital (economic, cultural, curricular, volitiv-motivaţional etc.)

---

[2] M. Pană, *E drept că la Educaţie suntem ultimii, dar la Cultură suntem şi mai jos*, în cursdeguvernare.ro, 22.2.2017, vezi http://cursdeguvernare.ro/e-drept-ca-la-educatie-suntem-ultimii-dar-la-cultura-suntem-si-mai-jos.html

decât cele oferite intrinsec de instituţiile de învăţământ. De aici, la un pol imensa mediocritate care domină cotidianul pregătirii şcolare, iar la celălalt o hiperminoritate de performeri dispuşi să ia pe cont propriu efortul reuşitei într-o carieră profesională de excepţie. În acest din urmă caz, investiţia în creiere constituie variabila definitorie a societăţilor dezvoltate capabile să înfrunte provocările unui proces nu lipsit de nenumărate situaţii de criză: de resurse naturale, de mediu, de alocare, sociodemografice şi geopolitice. Potenţate de cea morală şi de cea spirituală, aceste „crize" poartă inevitabil responsabilitatea tot spre aceleaşi instituţii ale educaţiei, culturii (inclusiv biserica!) şi învăţării.

În oglindă, subfinanţarea învăţământului public în asociere cu tendinţele nivelatoare ale unei defectuoase interpretări a democratizării accesului la educaţie instituie tot mai pregnant principiul indiferenţei pe scara valorii, subordonând inovarea socială eficienţei şi productivităţii pe termen scurt. În cel mai bun caz, o asemenea producţie şcolară răspunde unei cereri sociale imediate venind dinspre industrii a căror exigenţe profesionale mizează pe rutină şi competenţe slab sau mediu calificate. Nu întâmplător şomajul juvenil tinde spre cote alarmante în rândul absolvenţilor de studii superioare, pentru care obţinerea unui loc de muncă devine cu mult mai anevoioasă din cel puţin trei motive: 1) neconcordanţa dintre costul ridicat al forţei de muncă superior calificate şi disponibilitatea scăzută a angajatorilor de a-l suporta; 2) presupune suficienţi angajatori dispuşi să renunţe la produse şi servicii „de serie", pentru a-şi asuma importante riscuri investiţionale prin valorificarea facultăţilor inovative ale angajaţilor superior calificaţi; 3) existenţa unor diferenţieri mult prea vagi între argumentele curriculare prezentate de instituţiile furnizoare de diplome; 4) persistenţa politicilor educaţionale de stimulare a producţiei de „resurse umane" în detrimentul necesarului de „competenţe" cerut de industriile inteligente şi creative. Iar toate acestea în condiţiile unor masive schimbări petrecute în sfera tehnologiilor, a managementului şi circulaţiei forţei de muncă la scară globală, reconfigurând astfel înseşi conceptele de performanţă, valoare, reuşită socială, elite....

În mod simptomatic, asemenea „politici" au rare temeiuri în vreo filosofie asupra educaţiei şi viitorului, lăsându-se cu precădere seduse de falsa rigoare a unor „programe şcolare" ori „proiecte educaţionale" cu ţintă imediată. Altfel spus: *răspunsuri punctuale la trebuinţe actuale.* Urmarea acestor practici rezidă într-o restrângere deliberată a „capitalului social" la nivelul „resurselor umane", faţă de care „competenţele operaţionale" apar ca un deziderat subsidiar. Se ştie însă că în timp ce „resursele" pot fi exploatate, „competenţele" se întemeiază pe *valoare,* evidenţiind prin aceasta potenţialul creativ al şcolii în formarea unor generaţii succesive de populaţie instruită. În primul caz accentul cade pe *reproducţia mecanică* de diplome, pentru ca în cel de al doilea miza pregătirii şcolare să o reprezinte *calitatea* şi *competitivitatea* calificărilor dobândite.

Intrarea în ceea ce M. Maliţa numeşte *„o nouă geomodernitate"*[3] implică formarea de elite profesionale şi politice capabile să înţeleagă sensul proceselor de schimbare, promovând şi gestionând nu doar provocările prezentului (tehnologice, climatice, demografice, geopolitice), dar mai cu seamă pe cele ale viitorului. Pentru a le face faţă, lumea actuală resimte mai acut ca oricând nevoia busolei care să orienteze energiile creatoare spre lucrurile cu adevărat importante, acelea care fac societăţile să înainteze şi să coexiste într-un climat economic, politic şi cultural predictibil. Iar o asemenea busolă o pot furniza doar acele elite corespunzător adaptate noii paradigme de reprezentare a autorităţii şi prestigiului într-un proces continuu de reaşezare a valorilor.

Mai poate, însă, oferi şcoala astfel de repere atât timp cât studii de dată recentă[4] pun în evidenţă faptul că doar 40% dintre profesorii din învăţământul românesc practică această meserie din vocaţie şi abia o treime din cadrele din sistemul educaţional reuşesc să formeze caracterul şi moralitatea celor aflaţi la vârsta conturării unui viitor profil de personalitate? Aceasta în condiţiile în care aceiaşi profesori sunt percepuţi ca fiind în top 3 cei mai importanţi factori de îmbunătăţire a educaţiei, considerându-se că rolul lor este cu mult mai important decât dotările şcolilor, manualele ori cadrele care îndeplinesc funcţii diriguitoare în sistem (directori, inspectori, consilieri educaţionali etc.). Dar pe fondul unui discurs public marcat de supra-mediatizarea excesivă a unor exemple negative, instituţiile educaţiei şi învăţământului îşi văd compromise şansele de a furniza modele şi termeni de referinţă ai prestigiului, reputaţiei, autorităţii şi moralităţii atât de necesare, în fond, unei corecte interpretări conceptuale a elitelor. Ca atare, pesimismul care străbate concluzia finală a studiului pare de la sine înţeles, atât timp cât *„percepţiile dominante astfel create schimbă societatea zi de zi, şi nu în bine. Profesorii care şi-au ales şi-şi fac meseria din pasiune şi cu sufletul se împuţinează şi pentru că meseria devine indezirabilă la nivel de societate. Este nevoie de o reconstrucţie a prestigiului meseriei de învăţător/profesor."*[5]

Nici cadrele în formare din domeniul sănătăţii nu se bucură de o situaţie mai bună, chiar dacă, la fel ca cele din sfera educaţiei, alcătuiesc contingentul elitelor cu cel mai mare impact social. Exemplul la îndemână îl constituie migraţia în masă a medicilor rezidenţi şi a cadrelor de specialitate din spitalele româneşti, grevând astfel pe termen mediu şi lung asupra stării de sănătate a populaţiei. Pe parcursul unui deceniu au luat calea străinătăţii cca 36.000 de cadre medicale, în condiţiile în care Iaşiul universitar a contribuit cu o treime la acest veritabil exod spre statele dezvoltate din Vest. Astfel, dr. Liviu Oprea, medic de familie şi preşedinte al Colegiului Medicilor din filiala Iaşi afirma că „Motivaţia financiară

---

3 M. Maliţa, *Zece mii de culturi, o singură civilizaţie. Spre geomodernitatea secolului XXI*, Editura Nemira, 2001.

4 Mercury Research, *„MERITO – Profesori pentru România"*, studiu de percepţie realizat pentru Fundaţia Romanian Business Leaders (FRBL), martie 2015.

5 *Ibidem.*

ar fi unul dintre motive, însă nu şi cel mai puternic", adăugând că „mulţi pleacă pentru că au în spate o motivaţie pur profesională, pentru că în străinătate pot învăţa mai mult acolo decât aici"...[6]

Or, sub acest aspect, cum răspunde tradiţionalul concept de „elite" sfidărilor societăţii cunoaşterii şi erei tehnologiilor digitizate? Cum s-au modificat criteriile judecării valorii sociale a personalităţilor intrate în orizontul excelenţei diriguitoare în societate? Ce desparte notorietatea construită prin intermediul reţelelor sociale de *leadership*-ul efectiv, real şi recunoscut socialmente ca urmare a influenţei exercitate asupra proceselor de schimbare?

Dar mai înainte de a schiţa un răspuns la întrebări ca cele enunţate mai sus, o scurtă incursiune în universul dezbaterilor privitoare la elite simplifică efortul de a le înţelege relevanţa socială, funcţionalitatea şi modul de acţiune în societate.

2. Sociologia clasică şi teoria elitelor

Într-un text mai vechi[7] publicat în revista Institutului „A.D. Xenopol" am prezentat câteva abordări semnificative ale acestei problematici de real interes nu doar pentru sociologi, dar şi pentru istorici, antropologi, psihologi, politologi etc. Am luat, deci, în considerare faptul că teoria elitelor a fost deopotrivă revendicată atât de cei interesaţi să analizeze şi să interpreteze clivajele sociale ori mobilitatea poziţiilor pe scara prestigiului social, cât şi de cei preocupaţi să înţeleagă rosturile puterii şi autorităţii ori de aceia atraşi de evoluţia mentalităţilor şi reprezentărilor cu referire la reuşita socioprofesională.

Ca urmare, primii s-au arătat cu precădere preocupaţi de abordările centrate pe problematica stratificării sociale, prezentând teoria elitelor ca o modalitate mai bine adaptată realităţilor ultimului sfert de veac XX. Acestora li s-au asociat studiile de psihologie a mulţimilor şi a practicilor decizionale la nivel antreprenorial şi guvernamental inspirate de versiuni mai vechi ale unor studii preponderent politice ale lui Pareto, Mosca, Michels, Lapouge s.a., încă din a doua parte a sec. XIX s.a. Cantonată aproape exclusiv la palierul politic, acţiunea elitelor a fost asociată inevitabil cu cele mai grave şi profunde consecinţe asupra societăţii. În mod îndreptăţit, conflictele militare, actele de segregare interculturală şi interrasială sau chiar de genocid sociocultural, care au marcat istoria multor popoare în era modernă, au fost inerent asociate acţiunii lor.

Demn de reţinut este şi faptul că, aşa cum conceptul excelenţei sociale nu vizează *o elită*, ci *elite*, tot astfel nici studiile care le analizează apariţia, evoluţia şi impactul lor social nu se revendică de la o unică şi complinitoare teorie, ci fac

---

[6] *Studiu: De ce pleacă din ţară medicii tineri?* Realizat de Colegiul Medicilor din Iaşi, în *Ziarul de Iaşi*/23.02.2017, autor M. Olariu, http://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/studiu-de-ce-pleaca-din-tara-medicii-tineri--152951.html

[7] Gh. Teodorescu, *Elitele: controverse teoretice şi realităţi culturale*, în *Xenopoliana*, Buletinul Fundaţiei Academice „A.D. Xenopol" din Iaşi, t. IV/1996, 1-4, pp. 23-30.

recurs la multiple orientări teoretice susceptibile să le caracterizeze temeiurile axiologice şi să limpezească modul efectiv de acţiune. Un asemenea fundal teoretic mozaicat tinde să cuprindă într-o perspectivă diacronică varietatea polimorfă a unui complicat peisaj sociouman, precum şi feluritele injoncţiuni care au sfârşit prin a le relativiza discursul practic. O dată în plus, termenii actuali prin care sunt definite elitele, făcând recurs doar la lexicul tradiţional utilizat în acest sens, par să-şi fi epuizat resursele explicativ-interpretative. Este şi motivul pentru care nu puţine încercări de a formula o definiţie universal acceptabilă pentru a caracteriza acest segment social eşuează cel mai adesea în platitudini, clişee, redundanţe. Rămân cu valoare axiomatică enunţuri care întrunesc un minim acord în privinţa recunoaşterii rolului „terapeutic" pentru societate al unor segmente restrânse de actori (persoane, grupuri, instituţii), precum şi o anume devoţiune faţă de proiecte socio-profesionale şi/sau politice inspirate de convingerea puternică în valorile perene ale unei civilizaţii şi culturi. Altfel spus, este cvasiunanim acceptat faptul că dintotdeauna personalităţile au influenţat profund destinul naţiilor şi popoarelor, fiind totodată şi cel mai sigur reper pentru o lume aflată în derapaj moral.[8]

Vom conveni, deci, că dincolo de o anumită teorie sau diferite teorii, elitele rămân o problematică reală pentru orice societate, chiar dacă discursul sociologic este, în această privinţă, copleşit de echivocul şi uneori absconzitatea conceptelor folosite. Aceasta întrucât preocuparea pentru a le înţelege esenţa lucrării lor asupra societăţii poartă înspre un vast teritoriu al ideilor politice, traversând istoria europeană a ultimelor două milenii, începând de la Platon şi Aristotel până la Pareto, de la Gaetano Mosca sau Roberto Michels şi până la Wright-Mills, de la Karl Mannheim şi Carl Friedrich la Giovanni Busino, pentru a menţiona finalmente numeroasele *think tank*-uri ce-şi revendică rosturi similare în contemporaneitate. Cert este că nucleul lor problematic reuneşte teme ale selecţiei, recrutării, iniţierii şi formării lor sociale, împreună cu varietatea conjuncturilor culturale, economice şi politice care le-au favorizat apariţia şi dezvoltarea în istorie. Nu în ultimul rând este vizată evoluţia setului de criterii în baza cărora s-au construit tipologii şi taxonomii dintre cele mai diverse pentru a le caracteriza coeziunea şi funcţionalitatea în timp. Astfel, indiferent că a fost vorba de abordări etatist-oligarhice ori de tip democratic, în esenţă interesul cercetării a avut permanent în atenţie rolul şi anvergura personalităţii sociale ca valoare.[9]

---

[8] Astăzi – susţine Alexandru Zub –, mai mult ca oricând, rolul lor devine determinant, întrucât „corabia nu-şi poate regăsi linia de plutire, echilibrul, decât condusă cu grijă şi abilitate, în deplina cunoaştere a elementelor pe care trebuie să le înfrunte şi în asumarea plenară a misiunii încredinţate elitei în orice moment, dar mai cu seamă la vreme de criză" (Alexandru Zub, „Lumea postmodernă şi criza elitelor", în *Xenopoliana*, Buletin al Fundaţiei Academice „A.D. Xenopol", Iaşi, 1-4/1996, p. 4).

[9] Toate acestea sunt teme de mare interes pentru filosofi şi politicieni încă din secolul XVIII, fiind întâlnite frecvent în lucrările lui Th. Carlyle, J. Gobineau, Fr. Galton,

Din acest punct de vedere un interes aparte l-a suscitat natura relaţiilor pe care elitele îl întreţin cu societatea. Principial, însă, studiile de acest gen au căutat mai puţin să pună în evidenţă existenţa unor grupuri plasate în fruntea unei ierarhii, cât mai curând convergenţa axiologică dintre instituţii şi practicile reglementative definitorii pentru o anumită societate, respectiv gradul de adecvare a conduitei actorilor la cerinţele mediului instituţional. În această privinţă, atribute precum cele privitoare la *competenţă, experienţă socioprofesională* şi *nivelul performativ al acţiunii sociale* proprii celor ce *„deţin indicii intelectuali cei mai ridicaţi din ramura în care îşi desfăşoară activitatea"*[10] aproximează satisfăcător setul de argumente care legitimează recunoaşterea valorii sociale a elitelor. Neîndoielnic, însă, temeiurile acestei legitimităţi mai trebuie puse în legătură şi cu imperativele epocii, cu mentalităţile, scopurile şi valorile asociate unui model cultural dominant la un moment dat al istoriei.

Pentru a ilustra toate acestea, studiul datorat unor cercetători harvardieni[11] pe cazul Europei Centrale şi Orientale reprezintă o abordare de referinţă convingător prezentată în peisajul cercetărilor de acest gen. În mod cât se poate de sintetic, dar cu bogate trimiteri la realităţile definitorii care au marcat procesul de modernizare a statelor din spaţiul central şi est-european, autorii studiului întreprind o examinare amănunţită a rolului elitelor în miezul unor prefaceri structurale cu influenţă decisivă asupra identităţii lor culturale, economice, sociale şi politice. Evoluând în orbita marilor imperii din inima Europei, societăţile acestor state (Cehia, Slovacia, Ungaria, Croaţia, Slovenia, Polonia) au beneficiat din plin de pe urma unei clase instruite de intelectuali vizionari începând din primele decenii ale veacului XIX.

De reţinut, totuşi, observaţia foarte importantă a autorilor în privinţa faptului că suita prefacerilor care au condus la modernizarea acestor societăţi nu se datorează burgheziei în ansamblul ei şi nici vreunei presupuse „aristocraţii luminate", oricât de educate şi instruite ar fi apărut acestea la acel moment. Fiind vorba de o burghezie relativ redusă numeric, este de presupus că nici nu avea forţa necesară pentru a întreprinde unilateral schimbări de amploare într-un

---

S. Chamberlain ori Fr. Ratzel. În multe privinţe, ele reproduceau motivele dominante ale discursului politic machiavelic, alimentând o bogată literatură şi polemici dintre cele mai aprinse în jurul acestei problematici. Cel mai des citate exemple sunt exaltarea *übermensch*-ului (F. Nietzsche, *Aşa grăit-a Zarathustra,* Humanitas, 1994), fără a trece cu vederea pe acelea care au făcut obiectul unor analize sistematice întreprinse de G. Vacher de Lapouge *(Les sélections sociales,* Albert Fontemoing, Paris,1896), W. Sombart *(Les juifs et la vie économique,* trad. du Dr S. Jankélévitchi, Payot, Paris, 1923), O. Spengler *(Declinul Occidentului,* vol. 1: Viena 1918, vol. 2: München 1921), pentru a nu le menţiona decât pe cele mai cunoscute.

[10] V. Pareto, *The Rise and Fall of the Elites: An Application of Theoretical Sociology,* The Bedminster Press, 1968, ed. scanată electronic, p. 37.

[11] G. Eyal, I. Szélenyi, E. Townsley, *Capitalism fără capitalişti. Noua elită conducătoare din Europa de Est,* Editura OMEGA, Bucureşti, 2001.

spațiu caracterizat de o administrație aulică temeinic birocratizată. Cât privește „junimea aristocrată" oricât de luminate și ambițioase i-ar fi fost ideile de progres, aceasta se dovedea insuficient integrată unei orânduiri în care investițiile și capitalurile reprezentau *primum movere* al economiilor în dezvoltare, arătându-și limitele inerente în înțelegerea cursului istoriei. Considerându-se în mod explicit legitime beneficiare ale vechiului sistem de valori, categoriile superpuse ale aristocrației s-au remarcat mai curând ca un factor de rezistență în derularea proceselor inovative din societate, decât ca un promotor al semnelor de modernizare instituțională. În fine, aceiași autori susțin că ar fi încă și mai puțin inspirată ideea atribuirii acestor procese transformatoare unui așa-numit „proletariat progresist", a cărui „conștiință de clasă" i-ar fi inspirat o acțiune revoluționară cu consecințe într-atât de profunde în devenirea istorică a acestor societăți.

Nu mai rămâne decât să fie acceptată ipoteza acțiunii unor așa-numite *elite de merit* animate de idealul unei ordini social-economice adecvate unui nou sistem de valori propriu modernității industrialist-capitaliste. Constituite în forme asociative *sui generis* (cluburi, societăți culturale, saloane etc.), astfel de grupări intelectuale pot și trebuie considerate drept principalele responsabile în derularea unor prefaceri structurale ireversibile din sânul acestor societăți. Ca atare, cercetarea întreprinsă de Eyal, Szélenyi și Townsley reliefează modul cu totul particular în care acest areal de civilizație *mittel europeană* a resimțit implicarea activă a intelectualilor secolului al XIX-lea în derularea schimbărilor de structură care le-au marcat definitiv istoria. Autodefinindu-se ca „burghezie culturală" *(Bildungsbürgertum)* aceștia și-au asumat în mod conștient rolul de agenți ai schimbării, cu mențiunea că, în genere, statele central europene s-au remarcat dintotdeauna ca având o clasă de mijloc suficient de numeroasă și bine instruită în universitățile apusene.[12]

Revenind, însă, la abordările clasice ale teoriei elitelor, de o atenție specială s-au bucurat ideile avansate de Gaetano Mosca.[13] Prizonier al unei viziuni clasiale care definește orice tip de societate, indiferent de etapa istorică a dezvoltării sale, sociologul italian lansează teza unei ireductibile segregări socio-politice între *dominatori* și *dominați*. Afirmă, cu alte cuvinte, ipoteza unui dat istoric oriunde poate fi detectată o minimă structurare socială, constând într-o poziționare distinctă a două clase în raport cu nucleul puterii politice: *a) o clasă care conduce* și *b) o clasă care este condusă*. Prima dintre aceste „clase", întotdeauna mai puțin numeroasă, îndeplinește toate funcțiile politice, monopolizează puterea și se bucură de avantajul de a o deține și gestiona, în timp ce a doua „clasă" – cea mai numeroasă – este controlată și direcționată de prima."[14] Potrivit unei asemenea distribuiri în societate, Mosca distinge în plus o situare diferențiată a elitelor

[12] *Ibidem, op. cit.*
[13] G. Mosca, *The Rulling Class*, New York/London, 1939.
[14] *Ibidem*, p. 51.

politice între cele care deţin efectiv levierele decizionale la un moment dat *(elite guvernamentale)*" şi cele care intervin cu discreţie asupra sistemului de valori a celorlalte categorii sociale, în sensul înălţării lor culturale *(elite non-guvernamentale)*. Din acest motiv, în măsura în care elitele sunt purtătoare ale unor valori autentice şi întrunesc condiţia morală de a le promova, susţine şi simboliza, ele îşi revendică o poziţie dominantă în universul socio-cultural, economic şi politic al unei societăţi, asumându-şi totodată calitatea de exponenţi legitimi ai interesului public cel mai înalt. Dimpotrivă, atunci când prin conduita lor servesc doar interese oligarhice, diferite de ale majorităţii, apar şi se dezvoltă „noile elite", mai responsabile şi mai morale *(elite ascetice)*, ca necesitate istorică şi antidot social la inconsecvenţele axiologice demonstrate de „vechile elite", considerate mult prea îndatorate unui sistem social devenit caduc şi conservator. Ca atare, distribuirea funcţiilor guvernamentale depinde de *variaţia calităţii elitelor*, de *aptitudinea lor de a conduce* şi – nu în ultimul rând – de *voinţa de a domina* pe care o asumă în mod public. Toate aceste pre-condiţii ale exercitării rolului lor dirigent în societate variază de la o epocă la alta şi de la un popor la altul, dar atunci când este vorba de schimbare socială, invariant le revin anumite funcţii sociale deosebit de importante: a) *înnoirea spaţiului axiotropic cultural-ştiinţific care conferă un anume „spirit al epocii"*; b) *reconfigurarea ordinii morale, juridice şi politice care obiectivează acel „spirit"*; c) *învăţarea socială a unor noi modele culturale derivate din procesul de resistematizare a valorilor din societate;* d) *deprinderea abilităţii de a transmite astfel de modele prin socializare;* e) *reconstrucţia competenţelor ideologice, politice şi de autoritate adecvate noii forme de societate.*

Modul în care acţionează şi, mai ales, cum sunt organizate elitele reflectă caracterul independent şi original al proiectului de schimbare la care s-au angajat. Din acest punct de vedere se poate spune că mediile excelenţei sociale nu prezintă un mod particular de organizare şi, cu atât mai puţin, pot fi considerate entităţi grupale omogene, cu un discurs ce poartă amprenta identităţii lor culturale, ci apar mai mult sub forma unui *grup de status*, în accepţiunea dată acestui termen de Max Weber. Mai precis, o asemenea diferenţiere vizează nu atât manifestarea unor calităţi morale deosebite sau deţinerea unor resurse economice ieşite din comun (proprietăţi, venituri), cât îndeosebi un tip de conduită remarcabil prin *competenţa, prestigiul* şi *autoritatea* – socialmente recunoscute –, pe care le etalează astfel de grupări.

Din acest punct de vedere, valoarea socială a unei „elite" constă în forţa ei de a se impune la nivel naţional şi, uneori, în contextul globalizării, internaţional. În aceasta rezidă şi preocuparea fiecărei ordini societale de a face din procesul selecţiei şi recrutării elitelor nu doar un act formal, ci o întreprindere plină de responsabilitate. Nefiind, deci, simple „abstracţii sociale", ele au o curriculă şcolară şi o istorie marcată de repere performante ce definesc prin anticipaţie calitatea lor socială şi/sau ştiinţifică viitoare. În măsura în care societatea a învăţat să-şi identifice, cultive şi protejeze propriile valori, va deveni şi beneficiara nemijlocită

a rezultatului acţiunii acestor elite. În mod firesc, acceptarea autorităţii lor în structura procesului decizional nu este un act întâmplător, ci urmarea „repertoriului de fapte" prin care s-au legitimat şi pe care îl pun drept garanţie a creditului acordat de societate. Numai în baza convergenţei lor ideatice şi a conştiinţei de sine ele pot alcătui un *cvasigrup* sau *grup non-formal*, spre care se concentrează autoritatea şi influenţa.[15]

În consecinţa celor arătate, însăşi varietatea elitelor trimite la o realitate dificil de tipologizat, iar o prosopografie a lor implică preferinţe subiective, adeseori arbitrare, drept surse ale diferenţierii lor. Orice încercare de a schiţa o tabelă a criteriilor utilizate în acest sens riscă să poarte amprenta epocii şi a mediului de referinţă axiologică din care provine cercetătorul. Aşa se şi explică, măcar în parte, reticenţa multora dintre ei de a întreprinde tipologiii sofisticate, optând cel mai adesea în favoarea unor variante descriptiviste ori semnalarea acelor caracteristici exterior observabile.[16]

3. Elitele politice: cum le folosim?

Am amintit mai devreme de relaţia pe care o întreţin elitele cu puterea politică, arătând că ea se întemeiază pe un status social care le îndreptăţeşte să se înscrie ca legitimi protagonişti ai disputelor pentru *leadership*, acces la decizie şi guvernanţă. În această competiţie sunt etalate remarcabile capacităţi de auto-simbolizare, de auto-organizare şi de administrare a interesului public. Este motivul pentru care în raport cu toate celelalte tipuri de elite, cele politice vor deţine întotdeauna o poziţie net avantajoasă, chiar şi atunci când este vorba de „elite de merit" ori „elite de sânge". Or, dată fiind această situaţie, unii sociologi apreciază că distincţia *elite de status* (de rang, de privilegii) *vs. elite îndreptăţite* (legitime) este chiar mai eficientă operaţional în câmpul cercetării, permiţând o mai bună delimitare a *elitelor tradiţionale* (de castă) de cele *liberale* (antreprenoriale).

Primele, preponderent cantitativ abordate, includ clerul, aristocraţii, boierii „de neam" *(la noblesse de sang)*, a căror influenţă datorează mult credinţelor şi structurilor sociale bine înfipte în istorie. În cea de a doua categorie s-ar înscrie *elitele liberale*, tratate preponderent calitativist, incluzând *elitele tehnocrate* (administratori, manageri, experţi, specialişti, înalţi funcţionari din administraţie),

---

[15] Gh. Teodorescu, *Elitele: controverse teoretice şi realităţi culturale*, în *Xenopoliana*, Iaşi, IV, 1-4/1996, pp. 28-29.

[16] Avantajele unei astfel de prezentări constă în faptul de a primi răspuns la câteva întrebări prin care pot fi circumscrise şi principalele perspective de cercetare asupra domeniului: *ce ar trebui să fie elitele şi ce reprezintă ele în mod concret? care sunt reprezentările epocii asupra elitelor şi în ce măsură ele pot constitui o realitate „materială" sau doar o „ţintă a cercetării"? cum se auto-percep şi reprezintă elitele? cum se raportează celelalte entităţi grupale din societate la acestea? în ce măsură calităţile individuale pot fi extrapolate grupului şi reciproc?*

elitele proprietare (acționari, investitori, deținători de capital), *elitele simbolice* (staruri din *showbiz*, sport, celebrități literare, artiști, performeri), *elitele ideologice* (doctrinari, teoreticieni, filosofi) și, nu în ultimul rând, *elitele charismatice* (leadership politic, religios, cultural, civic).

Fie că sunt la putere *(elite guvernamentale)*, fie că sunt în opoziție *(elite non-guvernamentale)*, elitele politice rămân de fiecare dată elite funcționale sau administrative. Rezultă că deși îndeplinesc un rol crucial în structurarea ordinii social-politice, fiind totodată creatoare de proiect național/global ele nu trebuie confundate cu ceea ce îndeobște numim fie „clasă dominantă", fie „clasă conducătoare", fie, pur și simplu, „clasă politică". Pentru a dobândi o astfel de poziție în societate, elitele politice au nevoie de un leadership puternic (mari personalități!), eficient și credibil, altminteri influența lor nu depășește cadrul restrâns al competențelor lor specializate ori atribuite de „fișa postului". S-a dovedit aceasta cu asupra de măsură în perioada post-Război Rece, când – odată cu convingerea intrării în era „sfârșitului istoriei" – lumea a îmbrățișat entuziast proiectul deschiderii spre era globalizării, „lichidizând" nu doar instituțiile gândite la scară națională, ci însăși ideea de suveranitate și guvernare independentă. În numele unor guvernanțe regionale și a integrării în structuri trans-naționale, a căror necesitate geopolitică este neînoielnică –, multe state au subordonat deliberat priorități de ordin național cerințelor impuse de construcții politice la scară continentală. În aceste condiții, însăși logica acțiunii elitelor politice a suferit modificări semnificative, încât ideea unei crize de leadership a devenit o realitate larg acceptată în Europa, cel puțin...

La guvernare sau nu, elitele politice alternează la pupitrele decizionale majore din societate, fapt ce le erodează în timp eficiența, creativitatea și, nu de puține ori, chiar moralitatea. În *Les Héritiers*, Bourdieu lansează teza sa binecunoscută a „reproducției sociale", arătând că diversele forme de capital pe care actorii sociali le întrebuințează pentru a-și obiectiva proiectele le asigură o relativă stabilitate în diferitele câmpuri de putere în care își dispută întâietatea.[17] Este în fapt o interpretare generalizată a *legii circulației elitelor* considerată de Pareto drept o formă „naturală" de promovare a valorii în societate. În absența acestei legi, echilibrul societal devine instabil datorită uzurii forțelor care au asigurat pentru un timp progresul și dezvoltarea acelei societăți. Soluția depășirii unei astfel de situații constă – în opinia lui Pareto – în recursul la straturile populare pentru a-și reînnoi energia necesară conservării pozițiilor de influență și funcțiile decizionale în spațiul public. Prin blocarea mobilității rol-statusurilor sociale – situație întâlnită în regimurile politice de tip autoritarist –, anumite elite și, cu deosebire, cele bazate pe capital intelectual sunt condamnate la extincție. Cum însă în societate acționează și o altă lege la fel de obiectivă – *legea*

[17] P. Bourdieu, J-Cl. Passeron, *Les héritiers. Les étudiants et la culture*, Ed. de Minuit, Paris, 1964. Vezi și *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, Edition de Minuit, Paris, 1970.

necesarului de ierarhie –, rămâne că locul părăsit de un anumit gen de elite va fi în mod necesar ocupat de o altă elită.

Matematicianul finlandez Arvid Aulin ţine să precizeze că o asemenea lege ce se aplică în cazul sistemelor cibernetice poate constitui o explicaţie la fel de validă şi pentru societate, unde circulaţia elitelor asigură însăşi continuitatea procesului regenerativ. În acest sens, el afirmă că „dacă ierarhia socială necesară pentru supravieţuirea populaţiei este anulată prin revoluţie sau printr-o reformă radicală, comunitatea va promova, într-o anumită zonă a puterii sociale, o altă ierarhie compensatoare, necesară pentru supravieţuire". Aceasta înseamnă că în situaţia în care o ierarhie socială bazată pe disparităţi economice accentuate (proprietate, venit, bani etc.) este abolită, locul acesteia este preluat de o nouă ierarhie bazată pe argumente politice, care – la rândul său – va fi substituită de o ierarhie administrativă, iar aceasta din urmă, „compensată" de o ierarhie birocratică.[18]

Există, însă, şi riscul apariţiei unei polarizări sociale excesive prin concentrarea resurselor necesare vieţii sociale spre zona controlată de elite, indiferent dacă acestea se află sau nu la guvernare şi indiferent cât de eficientă le este acţiunea de cooptare a mediilor populare în susţinerea unor interese de grup. Dintotdeauna, ţine să precizeze Chaussinand-Nogaret, „societăţile sunt supuse unei economii riguroase şi o bună parte din industria oamenilor tinde să producă ierarhie, semne onorifice, instrumente şi simboluri ale puterii destinate să-i plaseze pe cei care beneficiază de ele într-o poziţie de autoritate şi prestigiu, iar pe cei cărora le lipsesc, într-o situaţie de obedienţă şi umilitate [..]. Căci orice societate selecţionează [...]"[19], existând totuşi riscul de a se ajunge la depăşirea „necesarului" de ierarhie odată cu instalarea unei veritabile maladii sociale *(boala supraierarhiei)*, ale cărei simptome evoluează galopant spre autoritarism. Este o patologie ce rezultă în consecinţa acţiunii unei aşa-numite „legi a coaliţiilor", potrivit căreia autoritatea elitelor politice tinde să se distribuie într-un dublu sens: a) *către grupuri şi instituţii*, care-şi supraveghează reciproc activitatea pentru a realiza un echilibru social minimal (vezi principiul separaţiei puterilor în stat!) şi, b) *către centru*, unde se polarizează prerogativele funcţional-instituţionale ale societăţii. Apare, deci, o criză a autorităţii politice datorată unei guvernări ineficiente de care profită în primul rând grupările radicalizate din societate, predispuse spre revoltă, extremism şi anarhie ori de câte ori li se ivesc astfel de prilejuri. În aceste împrejurări se instalează un „vid de ierarhie", la rândul său

[18] I. Ungureanu, *Paradigme ale cunoaşterii societăţii*, Bucureşti, Humanitas, 1990, pp. 190-195.

[19] Guy Chaussinand-Nogaret (coord.), J.M. Constant, C. Durandin, A. Jouanna, *Histoire des élites en France du XVIe au XXe siècle : l'honneur, le mérite, l'argent*, t.1, Editeur Hachette, Paris, 1994, p. 12.

generator de o recristalizare a exceselor de tip supraierarhic, dar care vor favoriza exponenții unor noi valori și idealuri de ordine socială.[20]

O ipostază curentă a manifestării *legii circulației elitelor* – sesizată de Alfred Oscar Hirschman – o reprezintă alternanța *elitelor antreprenoriale* (liberale, libertariene) și a celor *redistributive* (social-democrate), care în regimurile de tip democratic realizează un echilibru dinamic și complementar în procesul dezvoltării sociale. Astfel, în perioadele „decolării" economice, rolul principal revine *elitelor antreprenoriale,* care au o vocație constructivă aparte, stimulând competiția și inegalitatea socială. Avântul economic se „îndatorează" cel mai mult inițiativei private, liberei concurențe și individualismului, lăsând puțin loc acțiunii principiilor solidarității și subsidiarității sociale. În era guvernărilor antreprenoriale se realizează creștere economică, dar se adâncesc diferențele și inegalitățile dintre oameni, grupuri, comunități. Încât pentru a „compensa" situații de excesivă polarizare socială cauzate de o guvernare defectuoasă a *elitelor antreprenoriale,* la putere vor alterna *elitele redistributive,* tradițional preocupate de reducerea decalajelor și clivajelor sociale.[21]

În fond, succesul sau insuccesul politicilor de dezvoltare – susține Hirschman – sunt condiționate de natura relațiilor dintre cele două tipuri de elite, precum și de raporturile dintre elite și trebuințele sociale (definite la momentul istoric al acțiunii lor). Capacitatea lor de „justă înțelegere" a momentului istoric în care acționează depinde de circumstanțele acumulative (în perioadele de creștere) și caracterul politic al distribuirilor la care sunt antrenate (în perioadele de consumism).[22]

Or, pentru a înțelege importanța acestui moment de o importanță aparte, se cuvine examinată calitatea și eficiența acțiunii acestor elite. Sub acest aspect, procesul *selecției, recrutării* și *promovării* lor spre zonele decizionale cele mai înalte din societate revine ca o prioritate a instituțiilor de educație și învățământ. Fără a complica inutil lucrurile, un asemenea proces poate fi concentrat în dictonul „spune-mi ce sistem de învățământ ai, ca să-ți spun ce elite ai" (reciproca fiind la fel de adevărată). A ignora realitatea acestui adevăr simplu riscă să încurajeze accesul la funcții, putere și bani a unor elite nemerituoase rezultate în urma unei

---

[20] A. Aulin, *The Cybernetic Laws of Social Progress: Towards a Critical Social Philosophy and a Criticism of Marxism,* Oxford, Pergamon Press, 1982, p. 125, apud I. Ungureanu, *op. cit.*, p. 193.

[21] Comisia Europeană: *România este țara cu cele mai mari inegalități între bogați și săraci din UE.* Potrivit acestui Raport, România are cea mai mare inegalitate a veniturilor din UE, fiind urmată de Lituania, Bulgaria și Spania. Astfel, cei mai bogați 20% dintre români câștigă de opt ori mai mult decât cei mai săraci 20%, în *Ziarul de Iași,* 22.02.2017http://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/comisia-europeana-romania-este-tara-cu-cele-mai-mari-inegalitati-intre-bogati-si-saraci-din-ue--152922.html

[22] A.O. Hirschman, *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before Its Triumph,* Princeton University Press, 1997, pp. 31-42.

contra-selecţii sociale. Aceasta este calea sigură spre apariţia unor *elite prădalnice* („mai rele decât duşmanii cei răi", M. Eminescu) – atrase exclusiv de propriul lor interes şi cauzatoare a involuţiei sociale. În faţa unor asemenea consecinţe, derivate în principal din absenţa unui proiect guvernamental de stimulare a excelenţei sociale, Gaetano Mosca afirmă că lumea europeană cel puţin s-a protejat de-a lungul istoriei prin aplicarea a trei modele fundamentale de selecţie a cadrelor: *feudal, birocratic* şi *italo-helenic.*

Pe scurt, sociologul italian susţine că în timp ce *modelul feudal* de selecţie şi recrutare insistă pe valoarea pământului *(feud)* în definirea sistemului de relaţii (dependenţă/independenţă) dintre *elitele proprietare* şi *organismul puterii centrale, modelul birocratic* acordă un rol decisiv *elitelor funcţionale* în caracterizarea modului de administrare a interesului public, pentru ca *modelul italo-helenic* să preia experienţa guvernării bazate pe *responsabilizarea spiritului civic* în selecţia celor desemnaţi să conducă treburile signoriilor şi comunelor medievale din Italia quattrocentistă.[23] Mosca ţine să remarce, totuşi, că toate aceste tipuri de selecţie a elitelor, pentru a da rezultate, trebuie ţinut seama de „formula politică" instituită în societate. Mai exact, eficienţa socială a acestei „formule" derivă din modul în care sunt relaţionate şi se combină diversele mentalităţi, afecte, reprezentări, sistem de valori *(dimensiunea sociologică)* cu tipul de instituţii, de reglementări, norme, ierarhii şi practici culturale *(dimensiunea politică)* dintr-o societate la un moment dat. Rezultă că *formula politică* va fi o variabilă istorică a modului în care se intercondiţionează şi interinfluenţează reciproc elementele constitutive ale celor două „dimensiuni" amintite, reflectând astfel trebuinţele, aspiraţiile şi *ideal-tip*-ul de societate.

4. Intelectualii, elite ale cunoaşterii

Categorie deopotrivă admirată, invidiată, dar şi contestată, intelectualii au constituit dintotdeauna un miez al discordiei în sânul societăţilor. Privite uneori ca „bunuri rare" şi exponenţi ai celui mai valoros patrimoniu de cunoaştere, inovare şi progres, intelectualii s-au remarcat prin calitatea intervenţiei lor în destinul societăţii. Având de fiecare dată o deplină conştiinţă de sine *(fundament psihologic)* datorată în principal superiorităţii producţiei de idei şi cunoaştere aplicată pe care îl livrează mediilor care decid în societate, aceştia întreţin principial relaţii dintre cele mai benefice cu elitele socio-profesionale ori politice. Deşi participă la formarea elitelor, iar sub anumite aspecte ajunge să se confunde cu acestea, conduita intelectualilor nu acoperă întru totul cerinţele definitorii pentru a fi asimilate elitelor. Prin natura prestaţiei lor sociale, intelectualii sunt şi cei mai expuşi riscurilor de a plăti factura insubordonării lor canoanelor impuse

[23] I. Bădescu, D. Dungaciu, R. Baltasiu, *Istoria sociologiei. Teorii contemporane* (I), Editura Eminescu, Bucureşti, 1996, pp. 563 sqq.

de establishmentul politic, fapt ce predispune foarte adesea la o relaţie mai curând tensionată, dacă nu chiar disfuncţională, cu elitele politice.

Controlând stocul de cunoaştere socială, intelectualii suportă nu de puţine ori şi o anume agresiune din partea mediilor populare, mai puţin educate şi instruite, pe considerentul acumulării unei susceptibilităţi naturale a acestora faţă de ceea ce este în anumite împrejurări mai puţin înţeles, cunoscut şi accesibil pentru a fi larg întrebuinţat de societate. La rândul lor, cadrele instruite deţinătoare a unor chei de rezolvare a diverselor situaţii complicate din viaţa socială, economică ori politică, nu ezită să conteste dreptul incompetenţei de a se erija în leadership politic pentru a reprezenta o aşa-numită „voinţă populară". Deficitară în ceea ce priveşte fundamentul practic al acţiunii sociale, conduita intelectuală se cere judecată mai degrabă sub semnul moralităţii, responsabilităţii şi loialităţii faţă de interesul public, iar istoria are suficiente argumente de a le supune unei examinări critice din acest punct de vedere. Acuzaţiile de trădare a „contractului moral" pe care intelectualii sunt chemaţi să-l onoreze şi respecte în numele ataşamentului lor faţă de mediul social de apartenenţă s-au dovedit nu de puţine ori deplin întemeiate. Sacrificând interesul comunităţii de care aparţin unor avantaje unilaterale şi de moment, aceştia şi-au atras neîncrederea şi chiar o anumită ostilitate din partea diverselor grupuri şi categorii sociale. Sentimentul acestora de fi fost trădate este cu atât mai dramatic resimţit pe cât de remarcabilă le-a fost admiraţia faţă de statusul cultural ocupat de asemenea personalităţi emblematice în ierarhia prestigiului social. Ca urmare şi percepţia socială privitoare la intelectuali oscilează între contestare[24] şi elogiu[25], în funcţie de probitatea, devoţiunea şi uneori sacrificiul pe care aceştia l-au făcut pentru societate. S-a întâmplat ca mari personalităţi ale neamului, intelectuali iluştrii, să fi sfârşit în oprobriul public sub acuzaţii dure de trădare a interesului naţional ori a unor înalte valori umaniste. Iar atunci când „apele s-au liniştit", procesul recuperării lor în panteonul de civilizaţie şi cultură s-a realizat cu multe eforturi într-o manieră „critică" şi „obiectivă".

Preocupat de înţelegerea şi onesta interpretare a percepţiei şi reprezentărilor privitoare la conduita intelectualilor – adeseori contradictorii –, Karl Mannheim s-a obstinat într-o pledoarie convingătoare de refacere a judecăţii critice de care s-au bucurat aceştia în studiile multor cercetători. În acest sens, el a pus bazele unei veritabile „sociologii a intelectualilor"[26], prin care a încercat să aducă o serie de completări teoriilor clasice despre elite. Demersul sociologului german se remarcă prin insistenţa arătată celor două aspecte practice pe care le prezintă relaţia intelectualilor cu structurile puterii politice în decursul istoriei, formulând două axiome de care trebuie să se ţină seama în diversele cercetări pe această temă: a) *este imposibil de prevăzut conduita unei personalităţi în diverse*

[24] J. Benda, *La trahison des clércs*; (Grasset, 1928), trad. rom. G. Creţia, *Trădarea cărturarilor*, Humanitas, Bucureşti, 1993.

[25] B. Henri Lévy, *Éloge des intéllectuels*, Grasset, Paris, 1987.

[26] K. Mannheim, *Idéologie et utopie*, Marcel Rivière et Cie, Paris, 1956.

momente ale istoriei şi, ca atare, nici nu poate fi supusă unei judecăţi politice absolute şi, b) *nimeni nu poate pune cu adevărat la îndoială rolul deosebit al intelectualilor în dezvoltarea culturii şi civilizaţiei umane, mai ales în cazul celei occidentale.* Dacă aceste „adevăruri" nu sunt acceptate, e greu de înţeles şi apreciat rolul intelectualilor în derularea proceselor de inovare socială, iar lumea modernă ar fi inconceptibilă în absenţa contribuţiei lor la realizarea proiectelor de emancipare culturală, de dezvoltare economică şi împlinire a aspiraţiilor unei societăţi.

5. Noile elite: interactivitate, civism, tehnofilie

La o simplă observaţie, abordările teoretice privitoare la elite sunt puse într-o relativă dificultate de schimbările extrem de rapide petrecute în viaţa societăţilor sub aspect tehnologic, antreprenorial, comunicaţional, geopolitic şi cultural. În acest sens, relaţia organică dintre acţiunea elitelor şi realităţile circumscrise statelor naţionale se află într-o dificultate evidentă, fapt ce implică extensii necesare în sfera conceptelor tradiţional folosite pentru a le înţelege şi judeca valoarea socială a conduitei. Producţia intelectuală s-a globalizat şi ea, excedând cadrul mediilor în care s-au format şi pentru care s-au format, antrenând în această mişcare un întreg sistem de învăţământ care livrează într-o proporţie din ce în ce mai semnificativă cadre mai mult pentru exterior, decât pentru necesităţile interne de dezvoltare. Pentru Europa această împrejurare este un reflex al procesului de integrare într-un proiect geopolitic comunitar cu jurisdicţii lărgite, iar cei care i-au definit strategia şi costurile s-au străduit să creeze un „prim actor plural" prin atenuarea severă a loialităţilor naţionale. Identitatea statelor s-a topit într-o identitate europeană, făcând inoperante ideile lui Locke, Rousseau ori Montesquieu privitoare la rolul elitelor în emanciparea lumii moderne sub semnul liberalismului şi valorilor democratice. Europa începutului de mileniu trei oferă imaginea unei democraţii fără frontiere şi o guvernare de nivel continental, în care acţiunea elitelor politice este detaşată de exigenţele interesului naţional, fiind preponderent cuplată unor sintagme şi judecăţi formulate la Bruxelles...

În aparenţă contraproductiv, un asemenea proces prezintă totuşi avantaje de netăgăduit pentru statele aflate în curs de dezvoltare, ale căror economii şi discurs poltic s-au aflat vreme de decenii la trena unor ideologii cu puternice accente naţionaliste. E suficient de amintit fenomenul migraţiei forţei de muncă pe continent după căderea Cortinei de fier, pentru a înţelege şansa oferită astfel guvernelor din Europa Centrală şi de Est de a gestiona povara unui şomaj excesiv rezultat în urma profundelor mutaţii petrecute în sfera economico-industrială. La fel, transferul rapid de cunoaştere dinspre Vestul avansat tehnologic spre societăţile central şi est-europene prin ample programe de burse de studii şi cercetare, care au creat oportunitatea unor mobilităţi interşcolare şi interuniversitare extrem de benefice pentru elevi, studenţi, profesori, cercetători. Adică, pentru noile elite ataşate unor noi valori şi traiectorii curriculare centrate mai puţin pe loialităţi naţionale şi mai mult pe deteritorializarea oportunităţilor de reuşită în profesie şi viaţă.

Propensiunea spre mobilitate accentuată a joburilor și creierelor la scară continentală și globală a primit un suport prețios din partea noilor tehnologii ale comunicării și informării, cu deosebire odată cu apariția Internetului. Noile elite sunt, prin excelență, tehnofile, fiind nedisimulat fascinate de posibilitățile sporite oferite de nanotehnologii și *device*-uri de ultimă generație în diseminarea transfrontalieră a informației și ideilor. Adoptarea rapidă a facilităților create de suportul tehnologiilor comunicaționale a devenit semnul de recunoaștere a modului de acțiune al elitelor constituite în „cvasi-grup"-uri, descumpănind, prin aceasta, nu doar guvernele, dar și modul de interpretare a rolului și modului lor de funcționare ca elite în societate. În primul rând, o asemenea mutație socio-profesională pune în evidență faptul că în marea lor majoritate noile elite descind din computer, față de care își manifestă în ultimă instanță atașamentul și loialitatea.

Homo numericus înaintează cu o viteză net superioară dinamicii procesului de adaptare a guvernelor, instituțiilor și formelor tradiționale de organizare a muncii intelectuale la caracteristicile unei lumi în schimbare. Voit ori nevoit, leadershipul social-economic și politic a înțeles forța inovativă adusă de World Wide Web în comunicare, constatând dinamica accelerată a multiplicării canalelor de distribuire la scară globală a unor conținuturi mai mult sau mai puțin fiabile. Manifestându-se, deopotrivă, ca instrument al diseminării cunoașterii, stilurilor de viață și practicilor de management eficient, *Web*-ul este și un teritoriu cu mari predispoziții spre manipularea informației, a comportamentului uman și a actelor decizionale de mare impact social. Utilizarea compulsivă a rețelelor sociale online (Twitter, YouTube, Facebook, LinkedIn) a devenit un *hobby* serios nu doar la nivelul unor segmente tinere și instruite ale populației, dar chiar și în rândul oamenilor politici, care din dorința de fi percepuți „în pas cu vremurile" devin cu mult mai vulnerabili în fața unor atacuri și capcane venind din mediul online...[27] O reacție mai curând de suprafață din partea acestora din urmă, întrucât dincolo de frenezia numerică afișată, nu reușesc să întrevadă afirmarea insidioasă a unei noi culturi promovate de o așa-zisă „generație Y", foarte atrasă de proiecte de dezvoltare prin *„start-up"*-uri. Este o problemă generațională care se manifestă cu o anume violență, în măsura în care filosofia anumitor comportamente – precum distribuirea și schimbul de informație – reprezintă pentru exponenții noilor elite un fapt contra-intuitiv.

Exponenții unei asemenea culturi colaborative în regim online sunt „digital nativii", cei pentru care sintagma „noile tehnologii" a ieșit deja din uz, fiind adoptate expresii complet diferite pentru a defini rezultatele unor activități dezvoltate exclusiv pe planeta Internet (*neuroscience, data plan, big data, bitcoin, branch management, lifestyle* ș.cl.). În plus, nici diseminarea cunoașterii nu mai urmează în mod necesar o traiectorie descendentă *(bottom-up)* dinspre elitele

[27] A se vedea scandalul spargerii codurilor de acces la corespondența lui Hilary Clinton în timpul campaniei electorale, pentru a nu mai aminti de afacerea Snowden ori Panama Papers.

informate spre categoriile slab instruite, fiind mai curând una cu sens orizontal în sistem reticular. Nu mai există un „centru", un sistem ierarhic riguros, un emitent identificabil şi, prin urmare, responsabil, al fluxului de mesaje care circulă pe reţele transfrontaliere şi transculturale. Noile elite s-au decuplat de modurile exprimării lor publice, renunţând la afişarea erudită a competenţelor deţinute pentru a se manifesta în anodinul unei cotidianităţi instruite, topite în confortul sentimentului de apartenenţă fie la o identitate corporatistă, fie a unei comunităţi cu valori afine, fie a unor entităţi civice militante. O manifestare difuză ca alcătuire, dar sesizabilă prin atitudine, ţinută, limbaj şi mod de acţiune. Liantul social – în măsura în care acceptăm că acest concept reuşeşte să acopere semantic structura unor reţele ţesute pe orizontală între utilizatorii mediului online – creează forme ale ataşamentului de grup în absenţa celor care le compun. Toţi se presupun fără să se cunoască între ei, căutând cu febrilitate termenii de referinţă ai „unului colectiv", în jurul căruia se dezvoltă arborescent comunitatea de „prieteni" cu „profiluri" mai mult sau mai puţin compatibile. Dincolo de modul de a se exprima societal al „noilor elite", un lucru este, totuşi, cert: *nevoia comună de a comunica.* Ceea ce – prin comparaţie cu nivelul de interactivitate al „elitelor clasice" –se realizează în prezent infinit mai eficient. Ideile, imaginile, informaţiile, reuşitele personale ori colective, iniţiativele culturale, apelurile la solidaritate şi mobilizare în susţinerea unor cauze civice, stilurile de viaţă şcl. circulă nestingherite pe Internet, dând posibilitatea mondializării acţiunii elitelor într-o realitate virtuală, prin nimic mai puţin eficientă în consecinţe practice.

La cei 70 de ani ai săi, Joseph Stiglitz recunoaşte că, în pofida unei bogate experienţe ca economist, se simte nu de puţine ori depăşit de dinamica proceselor de schimbare, încât a apelat la nepotul său pentru a-l iniţia în localizarea şi consultarea unor *Site*-uri bine documentate. *„Ne confruntăm* – susţine celebrul economist american –, *cu o mişcare rapidă şi mondială* [încât], *problema este de a şti care va fi impactul său real şi ce ar trebui să facem."* În aceeaşi notă, Jean-Michel Billaut, unul dintre pionierii Internetului în Franţa, constată că *„asistăm la o bătălie mondială între elitele 1.0, luate în răspăr pentru principiile ori ideile lor, şi elitele 2.0, care se poziţionează în raport cu această nouă economie punând în cauză vechile modele".* Apoi tot el continuă, arătând că *„După revoluţia agricolă de acum zece mii de ani, suntem organizaţi de o manieră piramidală. Am avut regi, apoi burghezie după revoluţia industrială, iar mai apoi marile şcoli de după al doilea război mondial. Ne aflăm într-o fabrică de elite intergeneraţionale care presează asupra celor care le moştenesc pentru a le pereniza trecutul şi puterea. Tocmai am intervievat 2500 de creatori de* start-up-*uri. Franţa 2.0 s-a trezit. Ea funcţionează pe orizontală. Doar că elitele nu se văd."* „[28]

Or, după cum se vede, procesul emancipativ resimţit de societate nu mai este rezultatul acţiunii unor segmente înguste de populaţie cultivată şi poziţionată

[28] J.-M. Billaut, *Quand la France se réveillera*, http://billaut.typepad.com

în miezul inovativ al societății, de unde – în numele unui înalt sentiment de responsabilitate civică – sunt dispuse să transfere spre categoriile precar educate rețete miraculoase de reușită socială și emancipare culturală. Acum lumea înaintează în civilizație sub presiunea emergentă a practicilor social-economice și politice adoptate și întrebuințate la scară de masă cu precădere de largi cohorte generaționale născute sub zodia tehnologiilor numerice. Noile elite își fac simțită prezența ca acțiune de masă, manifestându-se ca un creator colectiv de semnal cultural în societate. Altfel spus, este vorba de o acțiune de *co-creare* a valorii sociale, în care singurele însemne ale diferențierii celor care le inovează derivă din notorietatea, prestigiul și autoritatea brandului corporației în care lucrează, a instituției școlare/universitare pe care au absolvit-o sau în care își desfășoară munca de cercetare, a structurilor asociative non-profit în numele cărora militează ș.a.m.d.

Unul dintre fondatorii unei astfel de comunități, Antonin Léonard, observa cu finețe faptul că *„S-ar putea spune că acest tip de utilizatori scurt-circuitează verigile intermediare, ceea ce ar însemna că ei depun în tot ce fac o voință politică. Or, aceste practici nu sunt clivante în sensul dreapta-stânga. Proveniți din tot felul de* board*-uri, astfel de cetățeni sunt acaparați de Internet pentru a acționa în mod diferit și a reinventa societatea la scara propriilor necesități. Fără a face nici cel mai mic efort de căutare, ei se mărginesc să adreseze întrebări unor rețele organizate piramidal, guvernate de* cei care știu*".*[29] Se dovedește astfel că la nivelul societății a apărut și tinde să se adâncească o veritabilă falie culturală, în care noile elite manifestă o apetență aparte spre solidarități colectiviste, punând între paranteze însuși dreptul de proprietate intelectuală asupra acțiunii lor inovative. În consecința aceleiași propensiuni spre anonimizarea producției de valori și soluții de dezvoltare, însuși principiul autorității – deși, poate, mai eficient ca altădată – acum se face tot mai puțin auzit...

Revoluția numerică și noile elite sunt consubstanțial asociate societății postmoderne, alcătuind cei doi poli ai dezvoltării pe care studiile viitoare le vor întreprinde pentru a înțelege sensul evoluției civilizației umane. Este o schimbare de ciclu social-economic, cultural și politic pe care prezentul îl traversează nu fără anumite dileme și îngrijorări, dar cu convingerea că o lume democratică nu poate exista fără elite, indiferent de filogeneza și modul lor de a se exprima în societate.

---

[29] A. Léonard, fondator al comunității civice *OuiShare*, care acționează în sensul catalizării unor practici colaborative prin intermediul unei rețele temeinic „țesute" între Roma și Berlin. La rândul său, Ismaël Le Mouël, fondator al *Helloasso.com*, arată că rețeaua *Sandbox* a reușit și ea să fidelizeze o mie de întreprinzători de la San Francisco la Beijing, iar alți o mie de corporatiști cu vârste în jur de 30 de ani fiind atașați rețelei construite de *Plus Social Good* între Brazilia și Filipine pentru a comunica și susține reciproc în identificarea de soluții colaborative la probleme sociale. http://www.lemonde.fr/technologies/article/2013/12/26/les-elites-debordees-par-le-numerique_4340397_651865.html# Ib67Z51UdkSAlRi7.99

Întotdeauna se vor constitui ca agregări ale excelenței sociale, deținătoare a unor experiențe, cunoașteri și competențe superioare în raport cu trebuințele inovative ale unei lumi în schimbare. Deocamdată studiile pe această complexă problematică nu au fost încă realizate, fiind necesare serii mai îndelungate de timp pentru a înțelege procesul formării și acțiunii noilor elite...

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PATOLOGII SOCIALE ȘI DEVIANȚE RELIGIOASE

NICU GAVRILUȚĂ

1. Copiii – victime ale fenomenului satanist

În capitolul III („Protecția minorităților și devianța școlară") al volumului *Sociologia populațiilor vulnerabile*[1], profesorul Vasile Miftode cercetează tema *minorităților religioase*, alături de cele *etnice* și *lingvistice*. *Minoritățile religioase* sunt un veritabil proiect de sociologie a religiilor, asupra căruia mă voi opri în paginile următoare.

Referindu-se la minoritățile religioase, profesorul Vasile Miftode alege un exemplu surprinzător și curajos, deopotrivă: *fenomenul satanist*. Faptul nu i-a lăsat indiferenți nici pe teologi[2], antropologi[3] sau istorici și sociologi ai religiilor[4]. Literatura existentă, pe lângă o seamă de informații statistice sau descriptive[5], creionează o veritabilă problemă socială în care actorii sunt tinerii și persoanele foarte tinere, respectiv copiii. De reținut este faptul că literatura serioasă care circulă în spațiul românesc pe această temă dezbate, în special, aspecte legate de evoluția fenomenului (în fapt, este vorba de o preluare și pervertire a unor secvențe ritualice sau de altă factură aparținând unor vechi culte și de o

---

1 Vasile Miftode (coordonator), *Sociologia populațiilor vulnerabile. Teorie și metodă*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2004.

2 Nicolae Achimescu, *Satanismul în România – organizare și ritualuri*, în „Biserica și problemele vremii" nr. 3/1998; Pr. Claudiu Dumea, *Religii, Biserici, secte – privite din perspectivă catolică*, Editura Sapientia, Iași, 2002, p. 218; Pr. Conf. Dr. Emil Jurcan, *Satanismul în cadrul ocultismului. O analiză creștină*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2008; Marco Tosatti și Gabrielle Amorth – Părintele Amorth. Mărturiile unui exorcist, Editura Philobia, 2012.

3 Claude Rivière, *Socio-antropologia religiilor*, traducere de Mihaela Zoicaș, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 138.

4 A se vedea în acest sens Carlo Ginzburg, *O istorie nocturnă. O interpretare a sabatului*, Iași, Editura Polirom, 1996; Ioan Petru Culianu, *Arborele gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, traducere de Corina Popescu, București, Editura Nemira, 1998; Nicolae Cartojan, *apud*, M. Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Ed. Humanitas, 1995, p. 85.

5 A se vedea în acest sens Sorin Gherguț, „Chipuri și măști ale satanismului", în rev. *Tribuna învățământului*, nr. 383/27, mai 1997; Ioan Popa, *Poliția tulceană declanșează operațiunea cu nume de cod „Lucifer II"*, în „Poliția română" nr. 13/1996, p. 190.

răsturnare a doctrinei creştine[6] de către Albert Pike, promotorul satanismului), date de ordin simbolic, cultural (fie sunt făcute paralele cu sectele gnostice din secolul I şi II descrise de Sfântul Irineu şi Tertullian care-l preamăreau pe Satan, fie se caută rădăcini mai adânci în cosmogonii bogomilice care afirmă dualitatea lumii, aşa cum menţionează M. Eliade, preluând un material cules de N. Cartojan.) sau aspecte de natură psiho-socială.

În esenţă, fenomenul este dezbătut din diferite perspective şi primeşte multiple interpretări. El este văzut ca fiind expresia unei derive existenţiale, unei lipse de sens, o formă de negare a lumii, a ordinii axiologice sau pur şi simplu gesturi de teribilism adolescentin. Cert este că o corelaţie între populaţiile marginale, respectiv *copiii străzii* şi acest fenomen nu s-a făcut.

Fenomenul este foarte complex, aşa cum argumentează cu maximă îndreptăţire profesorul Vasile Miftode. „Copilul străzii" se relevă astăzi sub chipuri foarte diferite şi, uneori, surprinzătoare. Îl întâlneşti în varii ipostaze: copii fugiţi de acasă, alungaţi de „părinţi alcoolici, violenţi, drogaţi, infractori etc."[7] Unii şi-au renegat familiile, alţii doar s-au îndepărtat de ele. Avem copii al străzii care sunt „pensionari ai statului" fugiţi din instituţii pe străzile marilor oraşe. Alţii, mai dramatic, sunt orfani sau abandonaţi de nefericitele lor familii destrămate. Pentru a diminua şi controla mai eficient fenomenul „copiilor străzii", sociologul Vasile Miftode prezintă, mai întâi, cauzele şi caracteristicile fenomenului, cu trimiteri la literatura de specialitate[8]. Sunt apoi evaluate *strategiile de protecţie* a copiilor străzii. Imaginea acestora este aceea de victime perfecte: sunt lipsiţi de educaţie, repere morale şi spirituale, fără control şi protecţie, lipsiţi de afectivitate şi de un mediu sănătos de creştere.

O mare şi specială problemă a protecţiei copiilor străzii apare atunci când aceştia intră în relaţie directă (sau mediată) cu fenomenele deviante religios, în special cu *satanismul.* Corifeii satanismului sunt şi adevăraţi manipulatori ai slăbiciunilor umane (dorinţă de afirmare cu orice preţ şi în orice condiţii, exhibiţionism, protest contra *establishment*-ului, pasiune pentru grotesc, sinistru, morbid, revoltă contra creştinismului etc.). Se hrănesc cu slabiciunile, necunoaşterea, viciile şi situaţia marginală a celor pe care-i manipulează. E o formă perversă de a-şi exercita puterea asupra celor slabi şi vulnerabili. Profesorul Vasile Miftode insistă asupra faptului că ritualurile creştine sunt blasfemiate. Iată cum arătă versiunea satanică a rugăciunii *Tatăl nostru.* „Tatăl nostru care eşti în

---

6 Practic, Satan este pus în locul lui Dumnezeu, adică principiul răului ia locul principiului binelui. Apărută în 1969 în America, „Biblia satanică" enunţă principiile sectei: încălcarea celor 10 porunci şi înfăptuirea celor 7 păcate de moarte. Anton Szadok LaVey, autorul cărţii, este şi cel care a întemeiat la San Francisco „First Church of Satan". A se vedea mai multe detalii în acest sens, în Cristina Gavriluţă, *The Everyday Sacred. Symbols, Rirituals, Mythologies*, Saarbrucken, Lap Lambert Publishing, 2013, pp. 33-38.

7 *Ibidem*, p. 149.

8 *Ibidem*, pp. 150-155.

Infern, mărească-se numele Tău, precum în Infern aşa şi pe Pământ. Păcatul cel de toate zilele dă-ni-l nouă azi şi du-ne pe noi în ispită şi învaţă-ne de rău. Ave Satan!"[9]. „În esenţă, ideologia satanistă se reduce la două propoziţii „reprezentând nu răsturnarea, ci trunchierea (nemărturisită; mai probabil, în fapt, neconştientă pentru majoritatea adepţilor) a două enunţuri, ale unor sfinţi creştini. „Iubeşte, dar fă ce vrei" e o injoncţiune a Fericitului Augustin. „Toate lucrurile sunt îngăduite, însă nu toate sunt de folos", scrie Apostolul Pavel în Epistola către Corinteni. Din acestea satanismul păstrează doar „Fă ce vrei"[10] şi „Totul este îngăduit"[11]." Aşadar, liderii acestor secte, în numele unei libertăţi absolute, subjugă persoana şi o domină în modul cel mai nefast cu putinţă.

2. Născut pentru a fi sacrificat?

Ritualurile sacrificiale fac parte din scenariul „liturghiilor negre" şi mizează mult pe simbolistica practicilor sacre care locuiesc, fără să ştim, dincolo de orice date personale. În joc este acea permanenţă a sacrului în lume consemnat în formula eliadescă deja consacrată: „sacrul este consubstanţial fiinţei umane". În acest caz el se afirmă camuflat, în forma unor patologii sociale în care sunt amestecate, de-a valma, credinţe, simboluri, mitologii, ritualuri şi practici deviante. Existenţa grupărilor satanice se asociază nu doar cu *violenţa*, ci şi cu *consumul şi traficul de droguri* sau cu *crima organizată*. Aceste patologii au loc deseori sub camuflajul discret al ritualurilor satanice.

În opinia profesorului Vasile Miftode scopul major al satanismului este acela de *a ghetoiza grupurile sociale vulnerabile:* copiii străzii, drogaţii, bandele de cartier etc. Sunt vizaţi şi liceenii din mediile sociale paupere, cu majore probleme sociale. Analizele realizate de profesorul Vasile Miftode evidenţiază faptul că primele victime juvenile ale satanimului ar fi *copiii vagabonzi, rebeli.* Ei ajung să fie chiar obiectul unor *ritualuri sacrificiale* de tip satanic care supravieţuiesc în plină modernitate. Un alt exemplu invocat de profesorul Vasile Miftode este cel al *sinuciderii ritualice sataniste* din Brăieşti, Ilfov, 1993. Vulnerabilităţile acestor tineri şi copii sunt instrumentate la maximum, solicitându-li-se gesturi extreme.

Tema *(auto)sacrificiului* în cultele satanice este una clasică. Se mizează foarte mult pe simbolismul sacrificial[12] al atâtor culturi şi religii care implică ideea de regenerare, putere, forţă, identificarea cu zeul etc. Astfel, tradiţiile sacrificării copiilor în ritualurile satanice le întâlnim în trecutul multor religii şi culte de mistere. De ce se sacrificau tinerele fecioare şi copii? Pentru energia lor

---

[9] *Ibidem*, p. 158.

[10] Sorin Gherguţ, *apud* Cristina Gavriluţă, „Satanism – an expression of existential drift", *op. cit.*

[11] Cristina Gavriluţă, „Satanism – an expression of existential drift", *op. cit.*, p. 37.

[12] Tema sacrificiului am dezvoltat-o în lucrarea Nicu Gavriluţă, *Mentalităţi şi ritualuri magico-religioase*, Iaşi, Editura Polirom, 1995.

pură şi pentru forţa vitală ieşită din comun. „Cel ce vrea să facă o lucrare spirituală de cea mai bună calitate trebuie să îşi aleagă victima cu mare atenţie, pentru a obţine forţa cea mai pură şi mai puternică. Un copil de sex masculin absolut inocent este cea mai bună victimă"[13]. De altfel creştinismul însuşi reiterează această idee în sacrificiul Mântuitorului, ca al „dreptului nevinovat", al Mielului lui Dumnezeu". Totuşi, aici este vorba însă de o transfigurare a sacrificiului suprem al divinităţii. Acestea sunt însă aspecte care nu intră în registrul interpretărilor şi strategiilor de manipulare din interiorul sectelor. Informaţia este extrem de lacunară, tendenţioasă, livrată simplist şi de la care se aşteaptă un efect maxim.

Controversatul autor David Icke susţine că ritualul sacrificării copiilor de către satanişti continuă şi astăzi. Nu sunt aleşi pentru a fi sacrificaţi doar „copiii străzii", ci şi copiii special născuţi în acest scop. Ei sunt neoficial aduşi pe lume de femei „reproducătoare", apoi sunt sacrificaţi ritualic. Groaza şi teroarea crimei sacrificiale obligă organismul victimei să secrete în sânge „o anumită formă de adrenalină"[14]. Tocmai de aceea sângele copilului este băut. El provoacă o „stare intensă" satanistului sacrificator şi administrează o consistentă doză de energie/putere demonilor tutelari ai respectivului ritual. La limită, datorită rostirii unor incantaţii şi formule sacrificiale pe frecvenţe specifice, se pot crea *porţi de trecere* între lumea de aici şi cea de dincolo. Un ritual satanic reuşit este unul care *sincronizează energetic* cele două lumi, scrie David Icke.

Se pare că sincronizarea devine mai facilă şi puternică cu cât este ajutată şi de conjunctura astrologică. O asemenea conjunctură astrologică, susţine D. Icke, este cea realizată pe 1 mai (*Beltane*) şi pe 31 octombrie (*Halloween*). Copiii care colindau de Halloween, de exemplu, cereau dulciuri de la fiecare casă. Dacă nu primeau, atunci desenau cu sânge pe uşa casei respective o hexagramă. De ce? Pentru a marca viitorul loc de acţiune al lui Satan. Darurile primite erau apoi distruse sacrificial în locuri sacre, cu o încărcătură energetică specială. Lângă casele celor ce nu au dăruit nimic se puneau dovleci cu lumânări aprinse. Dovleacul luminat era un fel de far, de reper energetic pentru viitoarea legătură a oamenilor cu Satan. Copiii erau victimele inocente ale acestui ritual satanic pentru că atrăgeau energia malefică prin ritualul de Halloween al plasării dovlecilor aprinşi în locuri special amenajate. Este o interpretare forţată a unei sărbători a spiritelor care, asemeni jocului măştilor din perioada Anului Nou, reiterează social haosul primordial şi cosmogonia începutului.

Dincolo de afirmaţiile controversatului autor reţinem însă că practicile satanice se pot folosi de o serie de sărbători mizând pe impactul simbolic şi social al acestora. Practic, denaturează sensul unei sărbători sau o poate confisca.

---

[13] David Icke, *Eul fantomă. Şi cum să-ţi descoperi adevăratul eu*, traducere de Nicoleta Luca, Editura Daksha, Bucureşti, 2017.

[14] *Ibidem*, p. 268.

3. „Trăiește repede, mori tânăr și lasă în urmă un cadavru frumos"

Cauzele succesului acestor grupuri sataniste în lume și în România sunt diverse. Profesorul Vasile Miftode se referă explicit la *nonconformismul* și *originalitatea* ritualurilor satanice care atrage, fascinează și convinge pe anumiți copii și tineri cu mari probleme de personalitate. Pentru unii poate fi o formă de divertisment, de a fi diferit, pentru alții poate constitui confortul pe care ți-l oferă apartenența la un grup special, pentru alții poate însemna o căutare a spiritualității dincolo de dogmele oficiale, pe o cale proprie. Rațiunile pentru care sectele de acest gen câștigă adepți sunt dintre cele mai diverse. Ele anunță întotdeauna o problemă în viața tinerilor și a copiilor. Gestul lor nu este unul gratuit, fără semnificație. În același context se vorbește astăzi de jocurile din spațiile virtuale (de exemplu jocul *Balena albastră* care poate avea ca finalitate pericolul, violența sau actul suicidar.

A existat și există o misterioasă și nesănătoasă fascinație pentru moarte în rândul tinerilor. În actualele societăți occidentale, profund desacralizate, moartea și-a pierdut și ea din gravitatea metafizică și autoritatea sa clasică cu care ne-au obișnuit marile religii. Celebrul personaj malefic devine convivial. Moartea este puternic desacralizată și chiar umanizată. De exemplu, Woody Allen o parodiază atunci când joacă șah cu Max von Sydow „în pelicula *Al șaptelea sigiliu* (film metafizic al lui Ingmar Bergman) într-una dintre povestirile sale în care o prezintă pe moarte jucând bridge și pierzând, ne dă impresia că moartea a încetat să mai fie acea figură tenebroasă și implacabilă din folclor"[15]. În folclorul românesc este „fata cu coasa", este fie sub forma unei ursitoare care taie firul vieții, poate lua chipul Ielelor, a fetelor padurii etc. Snoave și povestiri autohtone arată că ea poate deveni o figură domestică, blândă și chiar ...iubitoare. La limită, se identifică cu Dumnezeu care-i ia la El pe cei care-i iubește.

Ei bine, cu așa reprezentări ale morții, tinerii nu au de ce să se teamă. Se simt chiar atrași de ea. Așa s-ar explica dorința frenetică de a-i simți răsuflarea rece în ceafă practicând sporturi de mare risc, cum ar fi *rafting*-ul și *bungy jumping*-ul sau altele. Relativ recent, în SUA au apărut *role game* (jocurile de rol). „Este vorba de un hibrid între club inițiatic, joc și reprezentare teatrală. În ele, temele recurente fac trimitere la tradiții esoterice și mistice, ca *satanismul medieval* (s.n.) (*jocul Akelarre*) sau literarul Joc pe roluri al Pământului de Mijloc, inspirat din mitologia creată de J.R.R. Tolkien"[16]. Evident că la jocul *Akelerre* nu au acces nefericiții copii ai străzii, ci copiii din familii de condiție medie și înaltă. Ei cultivă această morbidă și macabră familiaritate cu moartea și pentru că nu au cunoscut în viață mari provocări, cum ar fi boala cronică, secetă, foametea sau războiul. Lipsită de încercări inițiatice viața devine banală, fără sens, adesea absurdă. Așadar, ei își „piermit" să fie exhibiționiști, aventurieri și sataniști, să consume droguri sau să-și testeze limitele. Pe unii dintre acești tineri, dorința de a

[15] *Religiile lumii*, București, Editura Aquila, 2008, p. 364.
[16] *Ibidem.*

savura senzaţionalul în formule hard i-au pus în situaţia să confunde realitatea cu rolul iniţiatic jucat. Prin urmare au comis crime ritualice, unele de tip satanic.

Muzica rock însăşi este, uneori, folosită ca mijloc de manipulare de către anumiţi sataniști. Este şi cazul celebrelor trupe *The Grateful Dead* şi *The Cure*, ultima exponentă a rock-ului sinistru din deceniul opt al secolului XX. Solistul vocal al trupei *The Cure*, Robert Smith, era echipat în negru. Faţa îi era machiată în alb, iar buzele desenate sumbru. Cu toţii păreau fantomatici, străini de lumea aceasta, gata să o părăsească pentru cea de dincolo. Simpla lor prezenţă era, parcă, o invitaţie de a călători iniţiatic în terifianta lume a tenebrelor. Plonjai iniţiatic în Hades, acolo unde „lucrurile nu au umbră" şi mintea nu reflectă decât nimicul. Rockerii sinistri ne invită într-o astfel de realitate, o lume exclusiv a lui Satan şi a entuziaştilor lui admiratori. Pentru ei, moartea este un *rit de trecere* din lumea noastră decăzută în lumea perfecţiunilor de dincolo. Se pare că aşa au gândit anumiţi lideri ai rock-ului. Este celebru cazul celui care şi-a asumat moartea la 30 de ani. Trimiterea precisă este la Kurt Cobain, solistul trupei Nirvana. Omul s-a sinucis ritualic pentru a-şi întâlni „dincolo" idolii vieţii lui: Jimi Hendrix, Janis Joplin şi Jim Morrison. Motto-ul dramaticei sale vieţi – preluat apoi de mulţi alţii – era următorul: „Trăieşte repede, mori tânăr şi lasă în urmă un cadavru frumos".

4. Pedofilie şi orgii sexuale „îndulcite" cu antigel

Pe lângă sinuciderile ritualice, orgiile sexuale ocupă un loc special în cuprinsul ritualurilor satanice, inclusiv a celor din România anilor `90. Era vorba de orgii „heterosexuale sau homosexuale, agrementate cu consum de spirt medicinal amestecat cu Romparkin (un medicament) şi „îndulcit" cu antigel!"[17]. Lor li se mai adaugă inedite compozite, cum ar fi sânge de găină, intestine de pisică şi amulete din resturi de cadavre[18].

Pe lângă sinucidere şi orgii sexuale, pedofilia ocupă un loc important în cuprinsul unor ritualuri satanice. O teorie susţinută de anumiţi autori este aceea că pedofilul satanist extrage energia copilului „din chakra" de la baza coloanei"[19]. Modificându-i-se structura energetică, emoţională şi mentală, copilul este dezechilibrat psihic pentru toată viaţă. Aşadar, copilul este victima preferată. Ar exista chiar „reţele satanice şi pedofile care controlează casele de copii, „centrele de îngrijire" şi serviciile de asistenţă socială sau protecţia copilului"[20]. Aici ajung copiii luaţi de la părinţii lor şi izolaţi pentru „protecţie socială". Apoi, aceşti copii sunt plasaţi instituţional „în adopţie". De aici ar fi luaţi în secret şi folosiţi „pentru abuzuri, chiar sacrificii"[21].

---

17 *Ibidem*, 160.
18 *Ibidem*.
19 *Ibidem*, p. 274.
20 *Ibidem*, p. 275.
21 *Ibidem*.

Setea de sânge tânăr și proaspăt este nesfârșită pentru acești monștri cu chip uman. Ea alimentează patologii sociale și, în același timp, alimentează tot felul de scenarii și fabulații. De exmplu, același D. Icke remarcă ingeniozitatea și priceperea acestor grupări de a se infiltra în forurile de decizie socială importante: direcții de asistență socială și protecție a copilului, asociații, fundații, guvern, poliție, justiție etc. De aici pot controla subtil și eficient rețeua socială de furnizare a copiilor pentru pedofilie și ritualuri satanice. Planul lor viitor este acela de „a continua să le fie negate părinților drepturile, până când statul va dobândi controlul total asupra copiilor"[22]. Deja, în anumite țări occidentale, școala și statul devin tot mai implicate în viața copilului, minimalizând puterea familiei și a părinților în educarea propriilor copii. În Scoția și SUA, scrie David Icke, un „gardian al statului" supraveghează viața copilului până la împlinirea vârstei de 18 ani. Am serioase rezerve față de adevărul acestor teorii, dar le menționez pentru a ilustra până unde poate merge imaginația unor autori (gen David Icke) cu privire la aceste forme de patologie socială și devianță religioasă.

Cu certitudine registrul ritualic în care se derulează, faptul că atrag în special persoane tinere și faptul că pot duce la sacrificii, creează în jurul acestor grupuri sectare și deviante reprezentări sociale în care realul se amestecă cu ficțiunea, morbidul cu firescul, normalul cu patologicul.

5. Ce-i de făcut?

Poate că simpla lectură a acestor orori prezente, după părerea mea, într-un scenariu fantezist ne atrag atenția să ne mobilizăm să prevenim din timp posibilitatea întrupării Răului pe pământ în versiuni ultime, apocaliptice. Profesorul Vasile Miftode propune soluții clare, simple și eficiente. Una dintre ele trimite la o firească *socializare primară* a copiilor. Așadar, în viziunea profesorului Vasile Miftode, primează rolul familiei. Apoi accentul cade pe *socializarea secundară*. În joc este importanța specială a școlii, a grupului de referință și a celui de apartenență. Totuși, pentru copii străzii, cea mai bună strategie soteriologică este „cea a „îndepărtării" lor de mediile sociale „infectate" și a re-inserției lor familiale și sociale"[23]. Ea trebuie să fie urmată de ocuparea întregului timp „cu activități formative și cultivarea treptată, în funcție de vârstă, a obligațiilor și responsabilităților sociale"[24].

Fascinația pe care o exercită aceste versiuni decăzute ale manifestărilor religioase asupra tinerilor și copiilor ne determină să afirmăm și necesitatea unei educații spirituale în care ritualul, simbolurile și valoarele promovate își pot găsi ecoul în comportamente și acțiuni concrete. În plus, ar scoate existența din griul banalității și ar oferi un sens nobil vieții.

---

[22] *Ibidem*, p. 277.
[23] *Ibidem*, p. 159.
[24] *Ibidem*, p. 161.

VULNERABILITATEA SOCIALĂ – O ÎNCERCARE DE DECRIPTARE A CONCEPTULUI

ŞTEFAN COJOCARU

Un gând apreciativ

Cu ocazia acestui minunat eveniment, de sărbătorire a domnului Prof.univ.dr Vasile Miftode, mi-a revenit în minte ideea *auto-vulnerabilității*, lansată de domnia sa, persoana care a participat în mod fundamental la recrearea şcolii de Sociologie şi de Asistenţă Socială de la Iaşi. Astfel, am fost provocat să reflectez asupra unor evenimente deosebite, inclusiv asupra reluării acestui subiect, care mi-a marcat activitatea de documentare şi de cercetare pentru teza de doctorat[1].

Tinereţea şi dorinţa de a acumula, de a evolua şi a demonstra ceva m-au ajutat să studiez perspective lansate de profesorul Miftode, dar şi să le pun sub semnul întrebării, pentru a marca (aşa cum fac de obicei discipolii) diferenţele de gândire faţă de magistru. Odată cu trecerea timpului, cred că detaşarea şi înţelegerea globală a lucrurilor şi a mersului acestora sunt mai importante, iar dorinţa de a demonstra ceva altora se diluează constant. Când sondăm memoria, nu neapărat ca explorare a trecutului, ci mai ales ca sursă de inspiraţie şi analiză constructivă, atribuim sensuri şi semnificaţii deosebite evenimentelor care ne marchează. Îmi aduc aminte că, după susţinerea examenului de licenţă, mândru de faptul că eram şef de promoţie, exploram posibilitatea de a rămâne preparator la catedră. Domnul profesor Miftode mi-a făcut atunci un cadou remarcabil, recomandându-mi să „mă angajez în producţie", lucru pe care l-am făcut, angajându-mă în Centrul de Plasament „Bucium", din Iaşi. Acest lucru mi-a deschis uşa pentru oportunităţi extraordinare de învăţare, exersare, practică şi dezvoltare profesională. Imersiunea în realităţile domeniului serviciilor sociale, acompaniată de activitatea didactică în domeniul sociologiei, odată cu titularizarea la catedră în anul următor, mi-a oferit un context extraordinar de a îmbina teoria cu practica şi de a-mi dezvolta competenţele pentru a transmite studenţilor informaţii din perspectiva teoreticianului, dar şi din experienţa practicianului.

Un alt eveniment extraordinar, care m-a încântat, a fost legat de modul în care profesorul Miftode a parcurs teza mea de doctorat înainte de aprobarea ei

[1] Publicată la Polirom cu titlul: *Metode apreciative în asistenţa socială. Ancheta, supervizarea şi managementul de caz*, în anul 2005.

pentru susţinerea în catedră. Domnul Miftode, în calitate de coordonator de doctorat, a lecturat teza pagină cu pagină, cu creionul în mână, făcându-mi observaţii şi recomandări; au fost unele dintre interacţiunile din care am învăţat foarte multe lucruri despre mine şi despre profesor; am descoperit, într-un mod profund, generozitatea, deschiderea, flexibilitatea şi flerul sociologic pe care profesorul Miftode le cultiva în relaţie cu lumea şi cu ceilalţi din jur. Şcoala românească era axată, în mod esenţial, pe paradigma deficienţei, pe scoaterea în evidenţă a problemelor, disfuncţiilor, lipsurilor şi deficienţelor; încercarea mea de a aduce o altă perspectivă, cea apreciativă, a găsit în profesorul Miftode un ecou puternic, devenind un promotor al acestei viziuni.

Mă încântă permanent întâlnirile cu domnul profesor Miftode, la care am descoperit un „fler sociologic" deosebit; subiectele pe care le abordează şi le lansează (legate de problematica socială) devin subiecte de bază după câţiva ani; acum nu ştiu sigur cât este anticipare sau cât este influenţă, cert este că vorbeşte despre lucruri care nu sunt evidente, dar devin prioritare peste ceva timp. Este un model pentru mine şi încerc permanent să descopăr de unde vine această calitate extraordinară sau care sunt mecanismele care o generează.
La mulţi ani, cu sănătate, Domnule Profesor!

1. Introducere

Definirea vulnerabilităţii, în special ca proces, reprezintă o provocare în sfera serviciilor sociale şi a cercetării diferitelor probleme sociale, fiind văzută ca o „problematică prea vagă şi prea largă"[2]. Unii autori pun vulnerabilitatea în conexiune cu câteva dimensiuni[3]: nivelul iniţial de bunăstare, gradul de expunere la risc, precum şi capacitatea de a gestiona în mod eficient riscurile. Din acest punct de vedere, vulnerabilitatea ia în considerare factori consideraţi obiectivi (nivelul de bunăstare, ca şi condiţie primară), cât şi cei subiectivi, legaţi de competenţele individuale de identificare, de expunere şi de reacţie la riscuri. Pentru a identifica tipurile de vulnerabilitate care caracterizează beneficiarii serviciilor sociale, trebuie să identificăm în primul strategiile de acţiune ale indivizilor în diferite contexte. Chiar dacă, de cele mai multe ori, vulnerabilitatea socială a fost privită ca un rezultat al mediului ostil asupra individului, trebuie să recunoaştem că, de cele mai multe ori, ea poate fi privită ca o neadaptare a individului la condiţiile exterioare, contextuale. Însăşi vulnerabilitatea este contextuală, dependentă de sistemele sociale, culturale şi politice[4]. Pentru a sintetiza această viziune,

---

2 D. Schroeder, E. Gefenas, „Vulnerability: Too vague and too broad?", în rev. *Cambridge Quaterly of Healthcare Ethics*, 2009, *18*(02), pp.113-121.

3 C. Zarowsky, S. Haddad, V.K. Nguyen, „Beyond 'vulnerable groups': contexts and dynamics of vulnerability", în rev. *Global Health Promotion*, 2013, *20*(S 1), pp. 3-9.

4 P. Allotey, S. Verghis, F. Alvarez-Castillo, D.D. Reidpath, „Vulnerability, equity and universal coverage – a concept note", în rev. *BMC Public Health*, 2012, 12(*Suppl 1*), S2.

Miftode foloseşte inspirat termenul de auto-vulnerabilitate[5]. Autorul extinde interpretarea utilizând şi explicând termeni ca *auto-victimizare*[6] şi *auto-marginalizare*[7]. Apreciem această viziune, pentru că se concentrează în mod special pe înţelegerea conceptului de vulnerabilitate[8], identificând individul ca sursă primară a vulnerabilităţii. În general, cercetătorii se focalizează mai mult pe măsurarea vulnerabilităţii, decât pe înţelegerea acestui proces[9].

Îmbinarea celor două perspective (statică şi dinamică) face ca vulnerabilitatea să fie concepută în mod simultan ca proces şi condiţie[10]. În acest context, intenţia noastră de a expune o tipologie a vulnerabilităţii presupune asumarea unei anume perspective, influenţată de construcţionismul social. Astfel, ne concentrăm mai ales pe înţelegerea mecanismelor care fac să fim expuşi unor situaţii în care devenim vulnerabili, decât pe explicarea modului în care vulnerabilitatea este asociată riscurilor obiective la care, în mod obligatoriu, suntem expuşi.

Perspectiva asumată de noi se concentrează mai ales asupra unei perspective dinamice, adică asupra modului în care indivizii construiesc şi reacţionează în diferite contexte. Din punctul nostru de vedere, considerăm drept vulnerabilitate *inapetenţa indivizilor sau grupurilor de a acţiona* sau *incapacitatea de adaptare a acţiunilor la cerinţele structurale* ale sistemului social. Astfel, menţinem *condiţia iniţială* (ca factor obiectiv) invocată de Zarowsky Haddad şi Nguyen[11], dar ne direcţionăm în mod predilect spre capacităţile individuale de a înţelege şi de a reacţiona. Cu alte cuvinte, nu ne risipim energia în a şlefui cât mai mult lentila prin care dorim *să explicăm* realitatea obiectivă, ci ne focalizăm pe *înţelegerea* modului în care se construieşte această lentilă, capabilă să genereze perspective individuale diverse, adaptate realităţilor construite de interpretările individuale şi consolidate prin interacţiunile dintre indivizi.

Încercarea de a explica sensurile termenului de vulnerabilitate socială, din perspectiva laturii pragmatice de planificare şi organizare a intervenţiei, întâlneşte o serie de piedici:

1. vulnerabilitatea reprezintă o stare de potenţialitate, de nemanifestare în prezent a unor factori care pot însă conduce, în viitor, la marginalizare sau alte fenomene conexe;

---

5 V. Miftode, *Fundamente ale asistenţei sociale*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1999.

6 V. Miftode, *Populaţii vulnerabile şi fenomene de auto-marginalizare. Strategii de intervenţie şi efecte perverse*, Iaşi, Editura Lumen, 2002, pp. 111-113.

7 V. Miftode, *Acţiune socială în perspectivă interdisciplinară*, Baia Mare, Editura Proema, 1999.

8 A.J.M. Dijker, , *Perceived vulnerability as a common basis of moral emotions, British Journal of Social Psychology*, 2010, *49*, pp. 415-423.

9 C. Zarowsky, S. Haddad, V.K. Nguyen, *op.cit.*

10 *Ibidem.*

11 *Ibidem.*

2. vulnerabilitatea în sine caracterizează nu doar anumite populaţii, ci fiecare persoană în parte raportată la unele condiţii exterioare;
3. stabilirea criteriilor după care se poate aprecia gradul de vulnerabilitate presupune o combinaţie a factorilor individuali cu cei macrosociali;
4. există unele confuzii în utilizarea termenului pus în relaţie cu unele fenomene care pot fi relativ uşor sesizate: defavorizare, marginalizare şi excludere socială.

Păstrând liniile trasate de tipologia acţiunilor sociale a lui Boudon[12], combinând cu faptul că vulnerabilitatea este o formă de *pasivitate socială* ajungem la următoarele tipuri:

1. *vulnerabilitatea utilitaristă* – este situaţia în care individul / grupul nu sesizează propriul interes sau acţiunile pe care le întreprinde nu sunt adaptate acestuia;
2. *vulnerabilitatea teleologică* – este situaţia generată de faptul că mijloacele nu sunt adecvate atingerii scopului propus sau scopul propus este inadecvat resurselor disponibile;
3. *vulnerabilitatea axiologică* – este situaţia care caracterizează individul / grupul care nu poate desfăşura o acţiune deoarece principiul normativ nu este adecvat credinţelor proprii sau sistemul de valori personale nu este compatibil cu cel al sistemului societal;
4. *vulnerabilitatea tradiţională* – este cazul în care individul / grupul acţionează în virtutea obişnuinţei sau starea de pasivitate socială se transmite datorită influenţei mediului;
5. *vulnerabilitatea cognitivă* – situaţia în care se găseşte individul / grupul generată de inexistenţa unei teorii eficiente sau de faptul că individul nu crede într-o teorie deja verificată.

Vulnerabilitatea este sesizabilă prin unele comportamente specifice datorate factorilor precizaţi mai sus. Comportamentele caracteristice persoanelor vulnerabile sunt rezultatul definirii situaţiei în care aceştia se găsesc şi modului în care aceştia interpretează contextual această situaţie. „Orice comportament social se manifestă într-un context structurat chiar de agenţii umani"[13], iar situaţia reprezintă tocmai acest context structurat. Chiar dacă „vulnerabilitatea unei persoane poate fi derivată de la atribuirea comportamentului individului unor cauze externe sau situaţionale"[14], sensul acestei atribuiri este o construcţie individuală în cadrul spaţiului social şi cultural căruia îi aparţine. Pentru a surprinde în mod real tipul de vulnerabilitate care afectează un individ, considerăm foarte importantă sesizarea modului cum acesta îşi defineşte situaţia în funcţie de valoarea

[12] R. Boudon, *Tratat de sociologie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.
[13] I. Ungureanu, *Paradigme ale cunoaşterii societăţii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.
[14] A.J.M. Dijker, „A Theory of Vulnerability-based Morality Emotion", *Review*, 2014, *6*(2), pp. 175-183.

socială apreciată, de atitudinile faţă de valorile sociale, de rezultatul aşteptat şi de procesul instrumental de însuşire a acestui rezultat.

În acord cu Thomas, "prin *valoare socială* înţelegem orice dat care are un conţinut empiric accesibil pentru membrii grupului social şi o semnificaţie care îl face obiect al activităţii membrilor grupului"[15]. Având un conţinut empiric, valoarea poate fi observată şi măsurată, iar indivizii doresc să aibă acces la ea. Ea este un rezultat al atribuirii subiective şi, datorită acestui lucru, este relativă în funcţie de modul în care indivizii o obţin. De exemplu, un anumit aliment poate constitui o valoare diferită pentru subiecţi din categorii sociale diferite, din zone diferite – pâinea, considerată aliment de bază în România, în timp ce, în ţările dezvoltate, consumul mare de pâine este considerat un semn al sărăciei. Pentru un om obişnuit, pâinea reprezintă doar un simplu aliment, pe când pentru o persoană care trăieşte la limita subzistenţei reprezintă un produs pe care rareori şi-l permite.

În procesul *definirii situaţiei* un important rol îl deţin atitudinile. Acestea generează modul personal de a gândi pentru a acţiona cu scopul obţinerii unei valori sociale. „Prin atitudine înţelegem procesul conştiinţei individuale care determină o activitate reală sau posibilă a individului în lumea socială"[16]; cu alte cuvinte, reprezintă nevoia de a obţine valoarea socială. Să considerăm, de exemplu, că alimentele reprezintă o valoare, ca şi un mit sau alt rezultat al creaţiei umane. Un subiect doreşte să obţină această valoare (rezultatul aşteptat) printr-un *proces instrumental* (muncă depusă pentru un salariu). Persoanele defavorizate diminuează rolul acestui proces (deci, al muncii, fie datorită condiţiilor obiective – dificultatea de a obţine o slujbă, fie datorită condiţiilor subiective – inapetenţa pentru muncă), încercând să ajungă la rezultatul aşteptat urmând alte căi, considerate imorale, de obicei dependente de alte procese instrumentale desfăşurate de ceilalţi. De exemplu, cerşitul, cererea de sprijin, furtul etc.

Procesul instrumental este traiectul întreprins de subiect pentru atingerea rezultatului aşteptat, care poate fi identic pentru rezultate diferite sau poate fi diferit pentru obţinerea aceluiaşi rezultat. Pentru obţinerea rezultatului aşteptat, fiecare subiect defineşte propria situaţie şi acţionează conform motivelor proprii, construite în jurul atitudinii (dirijată de interes, de scop, de valori, obişnuinţe sau de o teorie). Atitudinea inadecvată, rezultantă a unor discordanţe la nivelul interesului, a scopului, a valorilor, a obişnuinţelor sau a teoriei, conduce la manifestarea unor comportamente dezavantajoase şi ineficiente social.

---

[15] Thomas, *apud* Ungureanu, *op. cit.*, p. 126.
[16] *Ibidem.*

2. Vulnerabilitatea utilitaristă

Vulnerabilitatea utilitaristă[17] este rezultatul inacţiunii datorată subminării propriului interes sau a inadecvării acţiunilor la interesul personal. Lipsa interesului personal conduce individul spre o dizolvare în social, la o pierdere a identităţii şi a prestigiului social. Individul vulnerabil devine obiect al interesului celorlalţi. Deseori, apelează la servicii sociale considerând că sprijinul acestor servicii i se cuvine pentru că societatea nu-i oferă nici o şansă. Statul este vinovat de situaţia sa şi tot statul trebuie să-i rezolve problemele. Astfel, el transferă responsabilităţile sale unei entităţi abstracte pe care o consideră în măsură să-i apere interesele. Individul se poziţionează, astfel, în relaţie cu statul într-un raport inevitabil de inegalitate. Nimic nu are valoare dacă nu vine din exterior. Interesul său (cel de obţinere a ajutorului) este considerat un interes exterior; „statul trebuie să ne ajute", „mai bine cer decât să fur", „statul trebuie să-mi dea de lucru" sunt expresii curente ale persoanelor vulnerabile care apelează la servicii sociale şi exprimă în mod clar modul în care acestea îşi definesc situaţia. Aşteptarea unei intervenţii exterioare pentru rezolvarea problemelor personale face ca individul vulnerabil să-şi traseze coordonate ale propriei situaţii, coordonate ineficiente social care conduc la pasivitate. Aşteptarea naşte, totodată, inacţiune şi lipsa unei perspective pe termen lung.

Întrebaţi „cum îşi văd situaţia după 6 luni, de exemplu, în condiţiile acordării unui sprijin", clienţii serviciilor sociale sunt incapabili de a-şi construi un proiect al propriei schimbări: „nu ştiu, o să văd eu"; lipsa interesului personal în construirea propriului plan de viitor îi conduce pe aceştia la o percepţie denaturată a timpului. Concentrându-se doar asupra zilei de mâine, timpul se comprimă, fiind conştientizat doar timpul imediat. Pentru persoanele vulnerabile şase luni e totuna cu un an sau doi.

3. Vulnerabilitatea teleologică

Vulnerabilitatea teleologică caracterizează persoanele care îşi propun un scop care nu poate fi atins cu mijloacele disponibile sau pe cele care utilizează resursele proprii fără a ajunge la scopul propus. Relaţia scop-mijloace direcţionează individul în acţiunile sale. Rezultatul aşteptat duce la o organizare sistematică a activităţii individului. Deseori, persoanele vulnerabile pervertesc scopurile acţiunii, idealizând rolul mijloacelor. *Mijloacele devin scopuri în sine* pe care individul le urmăreşte în demersurile sale. Cererea de ajutor devine, de cele mai multe ori, un scop în sine şi procesul instrumental este orientat de acesta. Sunt clienţi care apelează în acelaşi timp la diferite instituţii pentru ajutor. De multe ori ei obţin sprijin din direcţii diferite şi deseori sprijinul primit este mai mare

[17] O primă formă a acestei clasificări a fost publicată în S. Cojocaru, *Metode apreciative în asistenţa socială. Ancheta, supervizarea şi managementul de caz*, Iaşi, Editura Polirom, 2005.

decât deţine, de exemplu, o familie în care ambii parteneri lucrează. Totuşi, starea de vulnerabilitate a clienţilor se menţine pentru că sprijinul primit nu a condiţionat nici o modificare în schimbarea definirii situaţiei pe care aceştia o realizează. Ba mai mult, starea lor de pasivitate socială face să le întărească dependenţa faţă de serviciile primite, accentuând această stare de vulnerabilitate. Uneori această stare este menţinută *conştient* de către clienţi tocmai ca monedă de schimb în obţinerea ajutorului din partea instituţiilor abilitate, fapt dovedit de nerecunoaşterea primirii ajutorului. În practica socială se întâlnesc cazuri în care copiii din familii vulnerabile sunt consideraţi o sursă de venit (fie direct prin alocaţiile primite din partea statului sau din partea organizaţiilor non-guvernamentale, fie indirect prin folosirea copiilor în obţinerea unor venituri – exemplu, copiii de pe stradă care cerşesc).

Pe de o parte, persoana vulnerabilă devine sclavul propriei neputinţe, deoarece scopul pe care şi-l propune nu poate fi atins cu resursele pe care le deţine. Urmărirea unui scop pe care nu-l poate atinge îl determină pe individ să sacrifice ceea ce deţine în favoarea unei iluzii. Iluzia alimentată permanent naşte insatisfacţii şi, odată cu acestea, apar nemulţumirile şi complexele datorate imposibilităţii de a ajunge la rezultatul aşteptat.

Pe de altă parte, persoana devine vulnerabilă atunci când, având o sumă de resurse, nu are capacitatea de a le gestiona eficient. Chiar dacă le deţine, utilizarea acestora nu duce la rezultatul aşteptat. Cu aceleaşi resurse, indivizi diferiţi pot obţine rezultate diferite pentru că procesul instrumental de organizare a activităţii este diferit. Îndepărtarea de obiectivul propus, în condiţiile existenţei unor resurse suficiente, conduce la nemulţumiri generatoare de noi definiri ale situaţiei în care individul se poziţionează din nou într-un context social defavorabil. Nu de puţine ori, clienţii serviciilor sociale nu conştientizează resursele pe care le au, considerându-le insuficiente pentru rezolvarea problemelor lor. Experienţa consilierii, în care clienţii sunt ajutaţi să vadă ceea ce deţin şi să reevalueze acest lucru, ajută persoanele vulnerabile să-şi traseze noi linii de acţiune prin implicare în luarea unor decizii care-i privesc. Implicarea şi participarea la rezolvarea problemelor este o cheie a reuşitei rezolvării unor situaţii în care asistentul social joacă doar rolul unui catalizator.

4. Vulnerabilitatea axiologică

Vulnerabilitatea axiologică caracterizează persoanele care acţionează în virtutea unui principi normativ incompatibil cu valorile câmpului în care acţionează. Câmpul social, definit de Bourdieu[18] ca fiind ca un sistem specific de relaţii obiective (alianţă sau conflict) localizate în timp şi spaţiu, între poziţii diferenţiate, socialmente definite şi instituite cu o mare independenţă faţă de existenţa fizică a agenţilor (câmp religios, economic, politic, ştiinţific, artistic), are propriile

[18] P. Bourdieu, *La distinction*, Paris, Les Editions de Minuit, 1979, pp. 199-202.

reguli, valori şi norme. În fiecare câmp există numeroase instituţii care controlează ca fiecare agent să-şi respecte locul său, adică distanţele sociale[19]. Individul trebuie să acţioneze conformându-se acestora pentru a primi un maximum de gratificaţie şi un minim de sancţiuni în condiţiile constrângerii câmpului social de a menţine distanţele sociale. O persoană devine vulnerabilă atunci când acţiunile sale orientate axiologic contravin valorilor câmpului în care acţionează. O altă situaţie de ordin axiologic care generează vulnerabilitate este aceea în care individul acţionează conform unui principiu normativ care nu se bucură de aprecierea sa. Este un principiu care nu a suferit un proces de internalizare şi individul nu acţionează ca şi cum i-ar aparţine. Este tipul acţiunilor desfăşurate în care agentul nu crede şi, de aceea, procesul instrumental de obţinere a rezultatului aşteptat este dintru început compromis. Lipsa ataşamentului faţă de valoare conduce la non-implicarea şi non-participarea individului la propriile acţiuni. Individul acţionează pentru că aşa „trebuie" fără însă a transforma acest „trebuie" într-un imperativ personal. Este o condiţionare a socialului şi, totodată, o constrângere. Constrângerea, în acest caz, este văzută ca o incapacitate de a acţiona liber, de a avea opţiuni atât în procesul decizional, cât şi în cel praxiologic. Persoana vulnerabilă apelează la servicii sociale pentru sprijin, dar condiţionările impuse de accesul la ajutor fac ca individul să nu participe la rezolvarea propriei sale probleme. El „respectă" regulile nu din convingere, ci conjunctural pentru a obţine sprijinul. Angajamentul declarat rămâne doar la nivelul simplei afirmaţii. Astfel, clientul se vede satisfăcut de ceea ce a primit (datorită faptului că scopul ultim era obţinerea ajutorului) şi refuză sistematic ancorarea de un nou principiu normativ care să-i amelioreze starea de vulnerabilitate. Aceasta se datorează faptului că nu împărtăşeşte noile principii de acţiune, fie datorită incapacităţii sale, fie datorită presiunilor exterioare. De cele mai multe ori, va încerca să abordeze un comportament de faţadă cerut de aşteptările celorlalţi, dar nu va încerca să-şi schimbe atitudinea în ceea ce-l priveşte. Acceptă în continuare poziţia omului neînţeles şi o afişează drept atuu în obţinerea de asistenţă.

5. Vulnerabilitatea tradiţională

Vulnerabilitatea tradiţională este generată de condiţionarea permanentă a habitus-ului[20] individului pe care nu-l poate depăşi. Este cazul clienţilor care provin din familii dezavantajate social, dezavantaj care se transmite de la o generaţie la alta. Bourdieu consideră habitus-ul un ansamblu de dispoziţii de a acţiona, percepe, simţi de o manieră determinată; aceste dispoziţii sunt proprietăţi atât de puternic interiorizate şi încorporate, încât ele devin a doua noastră natură, noi înşine, ele ajungând să fie nedisociabile de fiinţa noastră. Avem impresia că suntem născuţi cu aceste dispoziţii, aceste maniere de a acţiona şi reacţiona; dar

[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*

aceste dispoziţii nu sunt înnăscute, în sensul că sunt înscrise în genele noastre. Dimpotrivă, dobândim calităţile fizice, intelectuale, morale care sunt în raport cu poziţia pe care o ocupăm în sistemul social în funcţie de acţiunea pedagogică care se exercită asupra noastră. Habitus-ul consistă în toată experienţa trecută care este încorporată fiinţei, în toată istoria personală sub formă de predispoziţii de a face, spune, gândi, simţi etc. Habitus-ul caracteristic unei persoane care provine dintr-o familie vulnerabilă se reproduce şi devine la rândul său principiul generator de practică socială. Altfel spus, întreaga experienţă a individului în cadrul familiei dezavantajate social va produce un habitus mai puţin elaborat care va fi folosit de către individ în experienţa viitoare. Lipsa unei educaţii şi instruiri dezvoltate va constitui o obişnuinţă pentru individ de a trăi şi acţiona conform normelor şi valorilor în care s-a dezvoltat. Aceasta face ca o persoană dintr-o familie situată social la baza piramidei sociale să se comporte ca aparţinând acestei categorii. În practica socială întâlnim permanent clienţi ai serviciilor sociale provenind din familii dezavantajate, dezavantaj transmis de la o generaţie la alta. Aceasta naşte şi încurajează dependenţa faţă de aceste servicii sociale pentru că apelul la aceste servicii a devenit o obişnuinţă pentru familia respectivă. În experienţa asistenţilor sociali sunt nenumărate exemple de persoane care au cerut sprijin datorită influenţei mediului. Chiar dacă situaţia nu impunea în mod obligatoriu un sprijin material, de exemplu, faptul că persoana locuieşte într-un cartier mai sărac şi câţiva vecini sunt beneficiari ai unui asemenea tip de sprijin o determină să apeleze pentru a obţine acest sprijin. Este un gest care are ca scop suplimentarea resurselor familiale şi în acelaşi timp un semn al solidarităţii sociale. În prezenţa mai multor persoane care cer ajutor, persoana care nu cere acest lucru este văzută ca şi cum nu ar aparţine grupului respectiv. De aceea, ca modalitate de protecţie, persoana cere ajutor tocmai pentru a se identifica cu valorile pe care le împărtăşesc ceilalţi. O categorie aparte de persoane vulnerabile este cea care se caracterizează prin faptul că au un habitus mai elaborat (fiindcă provin dintr-o categorie socială mai bine poziţionată social), dar ajung într-un mediu social cu condiţii precare în urma unor experienţe dramatice. Astfel, se produc disensiuni între habitus-ul pe care individul îl deţine şi posibilităţile pe care i le oferă mediul (de exemplu, un tânăr dintr-o familie bună care a fugit de acasă şi locuieşte în stradă integrându-se în grupul „copiilor străzii", un bătrân intelectual care a ajuns în stradă fără să aibă sprijin din partea familiei sau a comunităţii). Integrarea într-o nouă categorie socială mai prost valorizată social generează vulnerabilitate tocmai datorită nevoii de apartenenţă la grup, grup care constrânge individul să-şi modifice valorile proprii.

6. Vulnerabilitatea cognitivă

Vulnerabilitatea cognitivă caracterizează persoanele care nu acţionează conform unei *teorii eficiente* sau acţionează conform unei *teorii în care nu cred.* Aplicarea unei teorii ineficiente conduce la consecinţe nedorite, atât pentru

individ, cât şi pentru comunitate. Ideile şi principiile după care ne conducem ne ghidează întreaga viaţă. Aceste teorii sunt rezultatul experienţei, al valorificării acestei experienţe şi al verificării teoriilor deja existente. Întreaga experienţă socială este încorporată în „teorii" după care ne conducem, constituind un punct de stabilitate pentru acţiunile noastre. Mulţi clienţi ai serviciilor sociale se conduc după teorii inadaptate condiţiilor actuale; dependenţa faţă de alţii este alimentată de o teorie (mai ales cea a dependenţei faţă de stat); deseori, clienţii invocă sprijinul statului ca pe o obligaţie fundamentală a acestuia din urmă, fără a discerne rolul individului în construirea propriei vieţi. Este viziunea conform căreia statul este dator faţă de cetăţean, fără ca acesta din urmă să aibă vreo obligaţie. Transferând în mod absolut responsabilităţile lui unei alte entităţi, individul aşteaptă o modificare a situaţiei sale printr-o intervenţie exterioară. Fuga de responsabilitate transformă individul dintr-o persoană activă într-o simplă existenţă pierdută în universul social. Neasumându-şi responsabilităţi sociale, el nu poate îndeplini anumite roluri sociale. De aceea, va căuta întotdeauna poziţii marginale cu o solicitare minimă din partea socialului. Nu va căuta să evidenţieze propria existenţă, ci va încerca permanent să-şi dilueze existenţa trăind uneori chiar la nivelul subzistenţei.

O altă categorie a vulnerabilităţii cognitive este cea generată de acţiuni conform unor teorii verificate, dar în care agentul nu crede. De multe ori, persoane vulnerabile care apelează la un sprijin material din partea comunităţii refuză sistematic sprijinul pentru a-şi găsi un loc de muncă. Unii consideră, fără a verifica acest lucru, că în condiţiile actuale este imposibil să-ţi găseşti un loc de muncă. Pentru majoritatea clienţilor permanenţi ai serviciilor sociale acest mod de a gândi a devenit un stereotip. Prezentarea permanentă în mass-media a situaţiei dezastruoase a economiei româneşti, a ratei ridicate de şomaj conduce persoana vulnerabilă care nu are loc de muncă să aplice această teorie la propria-i situaţie. „Este imposibil să-ţi găseşti de lucru", declară aceasta, fără a încerca totuşi să caute. Întrebată „unde şi-a căutat", răspunsul este mereu acelaşi „nu caut pentru că nu găsesc". Aceste tipuri de vulnerabilitate caracterizează clienţii serviciilor sociale, iar pentru o intervenţie adecvată considerăm că trebuie urmărite toate elementele care ne conduc la identificarea tipului dominant de vulnerabilitate.

BCU IASI

VALORIZAREA RESURSELOR PERSONALE – PENTRU O ÎNCURAJARE A ÎMBĂTRÂNIRII DEMNE

DANIELA-TATIANA ŞOITU

Argumente pentru o teorie a dezvoltării şi valorizării competenţelor individuale în cadrul societăţii, în acord cu potenţialul personal şi al vârstei continuă să provoace activităţi, cercetări şi proiecte pe care le derulăm. Paşi semnificativi am făcut sub coordonarea domnului profesor Vasile Miftode în realizarea tezei de doctorat: „Forme specifice de intervenţie în protecţia persoanelor de vârsta a treia", în perioada 2000-2004. Revăzând concluziile acesteia, le regăsim, în continuare, actuale şi posibil a influenţa dezvoltarea politicilor şi serviciilor sociale.

Prin invitaţia de a „fotografia" şi analiza comunităţi, grupuri, persoane, de a găsi cea mai potrivită teorie[1], de a continua spre transformarea realităţilor studiate, iniţiind şi desfăşurând proiecte de cercetare[2], profesorul Vasile Miftode ne-a îndrumat spre conturarea unor abordări inovative, actuale şi prospective.

În *Prefaţa* volumului *Vîrsta a treia*, profesorul Vasile Miftode[3] îşi aminteşte: „În anii 1971-1972, pe când studiam la Nisa, am fost surprins de amploarea discuţiilor cu privire la *vîrsta a treia*: autorii de politici, organizaţiile neguvernamentale, toată mass-media aveau acest subiect în prim plan. Era perioada de promovare a abordărilor comprehensive, apropiate de actorii sociali, în încercarea de a sesiza cum dau aceştia sens propriei existenţe, era perioada în care se vorbea de *pensionarea în schimbare*, de o modificare a perspectivei acţiunii sociale, de o vîrstă a treia activă. [...]

Orientările contemporane în intervenţia socială pornesc de la conştientizarea şi analiza complexităţii nevoilor sociale, a dreptului persoanelor, grupurilor, populaţiilor vulnerabile sau aflate în situaţii de risc de a fi sprijinite să depăşească aceste etape, fără a susţine automarginalizarea sau autoexcluderea socială.[4]

---

1 V. Miftode, *Tratat de metodologie sociologică*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2004.

2 V. Miftode, *Tratat de asistenţă socială*, Iaşi, Editura Lumen, 2010; V. Miftode, *Fundamente ale asistenţei sociale*, Galaţi, Editura Porto Franco, 1999.

3 D. Gîrleanu-Şoitu, *Vârsta a treia*, Prefaţă V. Miftode, Iaşi, Editura Institutul European, 2006.

4 Două volume de succes coordonate de dl Prof. Vasile Miftode, în care a invitat colegii „mai tineri" cum obişnuieşte să-i numească, au fost publicate: unul în anul 2002, la Lumen, Iaşi: *Populaţii vulnerabile şi fenomene de (auto)marginalizare. Strategii de*

Manifestarea ca persoană de vârsta a treia presupune, aşadar, activizarea unor resurse latente, a unor potenţialităţi, o implicare a persoanei în viaţa socială. Vârstnicii au posibilitatea de a interveni şi influenţa producerea unor schimbări în propria viaţă, dar şi în propriul sistem de sprijin.[5] Protecţia persoanelor de vârsta a treia ar dobândi, astfel, dimensiunile unor sisteme de servicii sociale complexe, care să depăşească nivelul nevoilor materiale şi financiare."

Prin aceasta, profesorul Miftode anticipa mişcarea socială de tip *peer suport working* – persoane cu experienţă dispuse şi capabile să îi ajute pe ceilalţi asemenea lor –, foarte activă acum în Canada, Statele Unite ale Americii. Australia, Marea Britanie, Norvegia, studiată şi de noi recent.[6]

1. Resurse prin diferenţe

Dezvoltarea formelor specifice de intervenţie în protecţia persoanelor de vârsta a treia depinde, în mare măsură, de politicile economice, sociale promovate la nivel naţional, de politicile administrative locale, dar şi de actorii implicaţi, de reprezentarea socială a vârstnicilor şi imaginea lor identitară. Imaginea negativă a acestei perioade de viaţă se perpetuează din generaţie în generaţie, stereotipurile defavorizante regăsindu-se inclusiv în rândul vârstnicilor. Neputinţa, dependenţa şi învăţarea neputinţei de către vârstnici sunt caracteristici promovate şi susţinute într-o mai mare măsură decât independenţa, potenţialul creativ, activ de manifestare al acestora.

În pofida faptului că vârstnicii nu sunt un grup omogen, atât în lucrări de specialitate, cât şi în mass-media, se susţine o imagine uniformă, unică, uneori denigratoare.

Diferenţele cu privire la starea de sănătate, la venituri, la experienţa profesională, de viaţă, la stilul de viaţă, constituie tot atâtea criterii care susţin lipsa de omogenitate în rândul persoanelor vârstnice.

Este important de sesizat mecanismul care influenţează într-o măsură apreciabilă disponibilitatea realizării unor forme specifice de intervenţie, şi anume percepţia socială a persoanelor de vârsta a treia, care va conduce sau va reţine oportunităţile sociale, economice, educaţionale, culturale disponibile pentru o vârstă a treia activă, implicată.

---

intervenţie şi efecte perverse; un altul, în 2004, la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi: *Sociologia populaţiilor vulnerabile. Teorie şi metodă.*

5 Aceasta idee ne-a atras; este contemporană muncii lui Elder Jr. în conturarea teoriei cursului vieţii. Vezi D. Şoitu; A. Rebeleanu (coord.), *„Noi perspective asupra cursului vieţii*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2016.

6 Oportunităţi de inovare socială de tip *peer support working* am căutat, împreună cu un grup de profesori, studenţi, practicieni de la universitatea noastră şi de la NTNU din Trondheim, Norvegia, în proiectul SEE *CompEd.* Detalii la: http://www.fssp.uaic.ro/comped/;

2. Resurse instituţionale. Vârstnicii şi organizaţiile lor

Universităţile vârstei a treia constituie porţi pentru manifestarea persoanelor de vârsta a treia şi o manifestare a încrederii în posibilităţile continue de dezvoltare, astfel încât necesitatea lor se impune.

Organizaţiile persoanelor vârstnice – inclusiv cele politice – reprezintă interesele acestora şi le amplifică vocile. Astfel de organizaţii existau, cu două decenii în urmă, în Belgia, Danemarca, Franţa, Irlanda, Luxemburg, Portugalia, Marea Britanie, cunoscând, apoi, o amplă dezvoltare în toate ţările membre. Încercările de la noi se impun dinamizate, asociaţiile persoanelor vârstnice de la nivel judeţean şi local trebuind să se implice mai mult în susţinerea drepturilor şi rezolvarea problemelor semenilor lor.

Spre exemplu, *Ghidul persoanelor de vârsta* a treia aminteşte de întâlnirea Parlamentului European al Seniorilor, în care s-au întrunit 518 vârstnici din cele 12 ţări europene foste membre ale C.E., la Luxemburg, în martie 1992. În cadrul acestei întâlniri au fost discutate probleme acute ale vârstnicilor din Europa: nivelul veniturilor; autonomia; izolarea persoanelor vârstnice; solidaritatea între generaţii.[7] Complexitatea problematicii care afectează persoanele vârstnice i-a determinat pe participanţii la acest forum să solicite propria reprezentare la nivel european. Un rezultat apreciabil al acestei întâlniri îl constituie rediscutarea şi adoptarea *Cartei Europene a cetăţenilor seniori*, inclusă, apoi, în *Carta socială europeană* – document ratificat şi de România, în 1999.

Din ce în ce mai mult, problemele îmbătrânirii şi ale persoanelor vârstnice devin teme de reflecţie atât la nivel naţional, cât şi european. Concluziile acestor preocupări evidenţiază imperativul gândirii şi furnizării unor forme diferite de servicii, adaptate nevoilor diferite ale persoanelor de vârsta a treia, atât dinspre sistemul formal, cât şi dinspre cel informal, atât în comunităţi, la domicilii, cât şi în instituţii.

3. Resurse informale şi formale. Profesionişti

Îngrijirea vârstnicului de către familie continuă să fie o obligaţie transmisă şi acceptată social: „căminele de bătrâni sunt bune pentru cei care nu au familie" (F.R.70)[8] sau „am auzit că există şi cămine sau case, dar aici stau cei care nu pot avea grijă de ei" (F.U. 71). Din statisticile oficiale, în ciuda măririi numărului de centre rezidenţiale pentru vârstnici în ultimii ani, procentul de 0,3% locuri în cămine nu a înregistrat mari fluctuaţii.

---

7 De remarcat că o parte din aceste teme se regăsesc, 10 ani mai târziu, în documentul mondial cu privire la îmbătrânire, adoptat la Madrid. De asemenea, un astfel de proiect este derulat, în prezent, în România, în parteneriat cu organizaţii elveţiene.

8 Am păstrat, aici, modalitatea de consemnare a datelor socio-demografice din volumul D. Gîrleanu-Şoitu, *Vârsta a treia*, Iaşi, Editura Institutul European, 2006: F/M pentru gen, R/U pentru mediul de rezidenţă rural / urban şi vârsta în momentul intervievării.

Locuri aparte revin subsistemelor sociale prea puţin active încă în promovarea şi susţinerea serviciilor destinate persoanelor în vârstă: familia lărgită, vecinătatea ori comunitatea locală, organizaţiile persoanelor vârstnice. Unele administraţii locale continuă să considere funcţional sistemul informal de sprijin, astfel încât nu îl finanţează, dar fenomenele sociale din ultimii ani au redus mult din potenţialul acestora. România nu mai poate fi considerată o ţară în care bătrânii sunt îngrijiţi de către familiile lor. O reevaluare a nevoilor şi resurselor, precum şi promovarea reală a unor abordări preventive şi integrative se impun.

La nivel european, cu excepţia Danemarcei, majoritatea celorlalte ţări se confruntă cu o lipsă a personalului calificat – asistente medicale geriatre, medici geriatri, psihiatri specializaţi în geriatrie – pentru domeniul protecţiei persoanelor vârstnice. Exemple, în acest sens, sunt: Belgia, Olanda şi Franţa, unde, în baza dezinstituţionalizării, s-a renunţat la spitalele de psihiatrie, fără a exista servicii alternative la nivel comunitar.

Aceeaşi problemă o regăsim şi în România, cauzele coincizând, în mare parte cu situaţia europeană: statutul neclar şi neobişnuit pentru comunitate, veniturile mai mici, lipsa sistemelor educative şi de pregătire profesională pentru acest domeniu şi nu în ultimul rând resursele comunitare disponibile reduse.

Informaţiile cu privire la numărul utilizatorilor de servicii destinate persoanelor de vârsta a treia, la resursele disponibile şi latente de la nivel local – atât cele formale, cât şi cele informale – nu sunt încă structurate, organizate. Or, acesta ar fi un început pentru gândirea prospectivă a formelor specifice de intervenţie: un inventar al instituţiilor, măsurilor existente, în raport cu nevoile locale. Este mai mult decât necesară o bază de date cu privire la venituri, calitatea locuinţelor persoanelor de vârsta a treia, resursele pe care le utilizează, resursele existente în sistemul formal la nivel local – publice, private şi în regim de voluntariat –, cele din mediul informal, politicile de finanţare a protecţiei acestei categorii.

4. Resurse fără graniţe. Politici armonizate

În ciuda diferenţelor istorice, sociale, politice, ideologice ale ţărilor europene, este necesară o politică armonizată la nivel european în domeniul protecţiei persoanelor de vârsta a treia, în special în privinţa securităţii sociale şi a finanţării îngrijirii persoanelor vârstnice pe plan naţional. Demersuri, în acest sens, sunt începute şi planificate pentru toate ţările membre ale Uniunii Europene, prin „Metoda deschisă de coordonare" a protecţiei persoanelor vârstnice, dar numai la nivel principial; finanţarea este păstrată în acord cu potenţialul naţional, perpetuând diferenţele. Sunt de apreciat însă paşii făcuţi în direcţia recunoaşterii experienţei în muncă între ţări partenere.

Accentele din intervenţiile în mass-media ale responsabililor diferitelor departamente din ministere implicate în sistemul bunăstării sociale vizează adesea necesarul mare de sume destinate acoperirii pensiilor ori subvenţiilor pen-

tru persoanele inactive. Rolul acestor manifestări, ale lui „nu avem pentru că sunt prea mulţi pensionari ori bătrâni" ori „sunt prea multe cheltuieli cu protecţia socială" – fără a explica diferenţa dintre beneficiile contributive, ca asigurări, şi cele necontributive, acordate în situaţii de nevoie, după diferite criterii – este unul nociv. Nu ne confruntăm cu o rată a dependenţei – determinată de vârstă – atât de accentuată precum alte ţări europene din «cel mai îmbătrânit continent ».

Planurile strategice pentru întâmpinarea unei neimplicări în protecţia socială a persoanelor de vârsta a treia / a patra constituie singurele repere viabile într-o societate în pragul îmbătrânirii. Investiţiile în educaţie pe parcursul întregii vieţi ar sprijini o astfel de abordare.

5. Responsabilitate personală şi resurse financiare

Relaţia contribuţie actuală / nivel ulterior al pensiei se impune destructurată la nivelul generaţiilor active de acum. Unei aşteptări dinspre resursele financiare ale statului este necesar să i se suprapună un interes personal, o responsabilizare a tuturor pentru zilele de dincolo de vârsta recunoscută de legislaţie pentru pensionare. Modalitatea de calcul a veniturilor pensionarilor în acord cu legile din ultimii 15 ani pare să convină mai mult, dar absenţa unor contracte de asigurări personale ca investiţie în anii de după serviciu îşi spune încă cuvântul. Apoi, o reţinere în a încheia asigurări private, personale, pentru pensie, provine probabil şi din faptul că acestea nu sunt recunoscute de către sistemul public. O dinamică a protecţiei sociale impune nu doar contribuţii către stat în anii de activitate economică, dar şi a acelor investiţii în sisteme private de asigurare socială.

Un alt imperativ, de astă dată pentru persoanele în vârstă de gen feminin, priveşte recunoaşterea investiţiei lor în familia şi în societatea în ansamblu: naşterea, creşterea şi educarea copiilor constituie o investiţie prea puţin ori deloc răsplătită formal. Responsabilitatea copiilor, odată crescuţi de a se ocupa de îngrijirea părinţilor în vârstă, prevăzută în *Codul familiei*, nu este (re)cunoscută, iar şansele asumării ei doar din perspectivă legală nu ar conduce la substanţiale schimbări. Independenţa unei persoane în vârstă de gen feminin care şi-a înţeles menirea nu rezidă în răspunsurile constituind „capitalul social". Astfel, retribuirea / recunoaşterea unei munci de importanţă majoră pentru societate ar diminua din dependenţa şi gradul de sărăcie înregistrate în rândul acestei categorii.

Un alt sistem de asigurare a bătrâneţii se impune şi pentru locuitorii satelor. Veniturile şi sursele naturale din „ferme" constituie un punct de plecare, dar nu sunt suficiente pentru o viaţă demnă. Asigurarea unui nivel minim al pensiilor, prin indemnizaţiile sociale de tip pensie (greşit numite, pentru o perioadă, „pensii sociale", nefiind contributive) pentru vârstnicii care au lucrat în cooperativele agricole de producţie, susţine autonomia lor, dar intervin alte „disfuncţii", cum le numeşte profesorul Vasile Miftode: există încă dificultăţi în accesibilizarea serviciilor şi prestaţiilor medicale în mediul rural; în unele zone, satele

înregistrează o rată accentuată a îmbătrânirii, în raport invers proporţional cu cea a dezvoltării.[9]

6. Starea de sănătate – importantă resursă personală

O îmbătrânire sănătoasă reprezintă un scop recent mai apreciat decât o viaţă lungă; speranţa de viaţă sănătoasă este raportată la numărul anilor de trăit evaluaţi la naştere. Diverse sintagme: îmbătrânire reuşită, de succes, activă, promovează viziuni şi ideologii de responsabilizare individuală. Persoana însă trăieşte în sisteme sociale în cadre posibil a fi modificate, uneori doar parţial. Pentru o dinamică pozitivă a protecţiei sociale în viitor sunt necesare revederi ale sistemelor contractuale de muncă, ale plăţii contribuţiilor către stat ori către agenţii de asigurare private, ale prestaţiilor recunoscute social, dar neretribuite.[10]

Unei politici a protecţiei sociale girate de către stat i se poate asocia o politică personală generaţională, o responsabilitate a propriei îngrijiri şi o cultivare a reuşitei indiferent de vârstă. Aspectele degenerative subliniate de gerontologie reprezintă, adesea, un scop în sine şi nu o încercare de continuare a unei vieţi active, de implicare, de încetinire a proceselor anatomo-fiziologice determinate de înaintarea în vârstă.

Noile perspective asupra cursului vieţii, conturate ca teorie de către Elder Jr. în ultimii ani, evidenţiază această relaţie strânsă dintre contextele socio-istorice şi voinţa individului ca participant activ la deciziile propriei vieţi. Studiul cohortelor în relaţie cu aceste principii oferă perspective utile şi interesante.[11]

Vârstnicii intelectuali insistă asupra dreptului de a-şi păstra – ei şi cei de aceeaşi etate – demnitatea. Propun strategii prin care vârstnicii să fie valorizaţi, să se poată implica, să fie utili, să continue activitatea profesională. „Să facă

---

[9] Vezi: D. Şoitu, A. Rebeleanu, „Vulnerabilities of the socio-medical legal framework for the elderly", *Revista de Asistenţă Socială, nr.3/2011,* 2011, pp. 137-152; D. Şoitu, „Social vulnerabilities and ageing", *Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (serie nouă). Sociologie şi asistenţă socială,* tom VIII no. 2, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2015, ISSN print 2065-3131, pp. 73-82; D. Şoitu, ()„Being healthy means being educated and acting accordingly", *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 142 (2014) 2014, pp. 557-563.

[10] Studierea relaţiei dintre determinanţii socio-economici ai stării de sănătate şi responsabilitatea individuală, respectiv preocuparea pentru starea de sănătate de-a lungul vieţii au conturat şi susţinut prezentări la conferinţe şi publicaţii precum: D. Şoitu, A. Rebeleanu (Eds.), *Noi perspective asupra cursului vieţii. Cercetări, politici şi practici,* Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2016; D. Şoitu, „Social investment: beyond vulnerability through empowerment", *Journal of Social Economy/Revista de Economie Socială,* vol. III, nr. 4, 2013, pp. 21-39.

[11] Vezi D. Şoitu, *Ageing and life course perspective* – prezentare la Conferinţa internaţională „Recent Trends in Social Sciences", Ediţia a patra, Universitatea Pablo de Olavide, Sevilla, Spania, martie, 2017.

femeile, sâmbăta, mâncare la biserică şi să ducă la bătrânii care nu au pe nimeni şi care sunt paralizaţi" (F.R. 72) sau „Vârstnicii sănătoşi la minte ar putea contribui, în cadrul Asociaţiei pensionarilor, cu idei benefice pentru aceştia: ar putea desfăşura muncă voluntară pentru a-i ajuta pe cei tineri – la diferite materii; în acest fel vârstnicii ar fi utili şi scleroza nu s-ar mai instala atât de repede" (F.U.74, fostă profesoară de chimie). Participarea socială este asociată imaginii identitare, adesea defavorabilă. Parte din responsabilitate este orientată spre decidenţi, prin asumarea neputinţei: „eu nu prea am ştiinţă ce s-ar putea face, dar cei în funcţii mari ar trebui să ştie." (F.R. 59).[12]

7. Resurse instituţionale. Politici, beneficii şi servicii sociale

Vârstnicii nu ştiu în atribuţiile cui intră, spre exemplu, amenajarea unui parc şi în ale cui sau în baza a ce, oferirea de bilete de tratament. Apoi, cine oferă reduceri la transport, pe ce fel de transport şi pentru ce vârstă. Se fac confuzii între responsabilităţi, de unde rezultă confuzii în atribuirea vinei pentru nereuşite sau a meritelor pentru reuşite. Aşadar, vârstnicii au nevoie şi de informare, care se poate asigura prin cabinetele de consiliere a cetăţenilor, dar şi printr-un sistem „volant" pentru mediul rural şi prin impulsionarea activităţilor asociaţiilor de vârstnici.

Nu se insistă asupra clarităţii beneficiilor şi a termenelor de aplicare. Adesea, fluxurile informaţionale dintre sistemul receptor (persoanele vârstnice) şi cel distributiv (stat) sunt întrerupte, astfel că o parte dintre sugestiile vârstnicilor porneşte de la sistemul de valori format într-o perioadă de egalitarism (laptele să se distribuie cu măsură, fiecăruia, raţionalizat – F.U. 65).

Multe dintre revendicările vârstnicilor se fac prin comparaţie cu politicile sociale aplicate deja altor categorii de grupuri / persoane vulnerabile (beneficiarii de ajutor social).

O persoană de vârsta a treia de gen feminin, care nu a fost asigurată prin sistemul public de pensii, dorind să aibă un venit, îşi manifestă dorinţa de a munci pentru bani: „Eu aş munci 7 zile, am auzit că unii aşa fac şi iau nişte bani. Aş munci şi 10 zile!" (F.U. 65). Desigur, referirea este făcută la venitul minim garantat, dar persoana în cauză nu deţine toate informaţiile cu privire la facilităţile prevăzute de aceste acte normative.

---

[12] Aspecte aprofundate în cercetări şi lucrări ulterioare: D. Şoitu, C. Bârsan, „Giving and doing: identity perceptions and images of elderly women in the rural environment", *Postmodern Openings*, vol. 3, nr. 3, 2012, pp.69-88; C. Bârsan, D. Şoitu, „Etape de viaţă, calitatea relaţiei maritale şi starea de bine a vârstnicilor", în rev. D. Şoitu, A. Rebeleanu, (Eds.) *Noi perspective asupra cursului vieţii. Cercetări, politici şi practici*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2016, pp. 82-114.

Există termeni – „retribuţia sub forma pensiilor" (M.U. 66) – care, prin utilizarea lor, denotă şi semnificaţia pe care o atribuie vârstnicii formei de asigurări de stat: pensia.

O intervenţie a unei persoane de vârsta a treia justifică o parte dintre interpretările de suprafaţă cu privire la sistemul de protecţie: „în afară de pensie mai există şi altceva ca ajutor bănesc? Eu nu am văzut aşa ceva: ori n-am avut nevoie şi nu m-am interesat, ori nu există." (F.U. 62) sau „Păi cine a auzit de servicii sociale? Acestea sunt la oraş. Aici copiii au grijă de părinţii bolnavi. Dacă s-ar întoarce copiii la casa părintească ar fi cel mai bine!" (F.R.78).

Cele mai cunoscute măsuri propuse de către vârstnicii din sistemul de protecţie sunt: mărirea pensiilor; reducerile la transportul feroviar şi la cel în comun; compensarea medicamentelor; gratuitatea unor servicii medicale; reducerile oferite pentru tratamente balneare. Cele mai solicitate servicii medicale sunt: servicii şi medicamente gratuite – inclusiv stomatologice; disponibilitate din partea medicilor şi a celorlalte cadre medicale; formarea de medici geriatri specializaţi; program flexibil al medicilor de familie.[13]

„De la primărie să vină să vadă cine are nevoie de ajutor şi să îţi trimită apoi ajutor: am nevoie de lucrat la grădină: păi, în loc să dea bani degeaba la ajutor social, mai bine i-ar trimite la muncă. Eu i-aş primi şi i-aş plăti" (F.R. 72) sau „Sunt atâtea firme care ar putea să îi ajute pe bătrâni! Nu numai de sărbători, prin aziluri, ci întotdeauna, că ei au nevoie. *Vedeţi, noi există̆m în fiecare zi!* (F.U.78) Ducând ideea mai departe, pe fondul acordării de reduceri pentru mijloacele de transport în comun locale, persoanele de vârsta a treia ar putea îndeplini sarcini agreate sau strict necesare unei mai bune organizări locale. Cât sunt autonome, persoanele vârstnice gândesc la standarde de viaţă, la posibilităţi pentru toate vârstele.[14]

Ponderea cheltuielilor din datele statistice oficiale se regăseşte şi în reprezentările vârstnicilor: cheltuielile cu întreţinerea, taxele şi alimentele primează. Unii vârstnici se simt intermediari între stat şi stat: „să mărească şi pensia, că, Doamne, tare nu ajunge. Ţi-o dau ca să plăteşti taxele şi atât." (F.U. 63). Apartenenţa la un grup de vârstă este evaluată în funcţie de context. Persoanele de

[13] Date din cercetări recente pe această temă, aprofundată pe parcursul studiilor postdoctorale şi prin proiecte europene, sunt publicate în ţară şi în străinătate: D. Şoitu, „Being healthy means being educated and acting accordingly", *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 142,2014, pp. 557-563; D.Şoitu, A. Rebeleanu (Eds.), *Noi perspective asupra cursului vieţii. Cercetări, politici şi practici*, (*New perspectives on life course. Researches, policies and practices*), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2016; D. Şoitu, C. Şoitu, „Religious faith and health status: self assessment in late adulthood", *European Journal of Science and Theology*, vol. 8, nr. 4, 2012, pp. 41-49.

[14] O modalitate nouă este dezvoltată în Canada, SUA şi câteva ţări europene (UK, Italia, Spania): *Banca timpului.* Este timpul să dai, este timpul să primeşti – sub forma unei economii colaborative, a unei întrajutorări pe baza abilităţilor şi a nevoilor / solicitărilor membrilor băncii. Fiecare oferă şi primeşte atunci când are nevoie de un serviciu. Detalii pe paginile proiectelor: *Banca del tiempo* (ex. Sevilla, Spania).

vârsta a treia conştientizează bine diferenţele dintre ele. Solicită gratuităţi la medicamente, ajutoare alimentare sau în bani „în funcţie de nivelul pensiei". Sau, în alte situaţii, „eu nu am nevoie de ajutor, dar măcar bătrânii care au nevoie să primească."(F.U. 62)

8. Experienţa şi participarea socială: un arc întins

Strategii eficiente sunt cele care angrenează persoana, grupul apropiat, comunitatea locală şi autorităţile regionale, societatea civilă şi responsabilii guvernamentali în aceeaşi măsură. În acest sens, rolul organizaţiilor neguvernamentale în domeniu poate fi accentuat şi încurajat. De asemenea, implicarea mai accentuată a unei instituţii cu atribuţii sociale asumate – biserica – poate dinamiza şi diversifica formele de protecţie socială a persoanelor în vârstă.

Intervin necesare sublinieri cu privire la valorizarea resurselor dispuse şi disponibile, la activarea „resurselor pierdute" ascunse sub titlul de „bătrân". Statutul neputinţei asociate vârstei, asumat ori impus, poate fi depăşit prin programe local-regionale ori naţionale adecvate, prin politici sociale corecte, coerente, dar asociate asumării responsabilităţilor şi dinamizării capacităţilor personale.

Persoana în context va da măsura competenţei adaptative personale, a înţelepciunii bazate pe învăţare şi experienţă, a inteligenţei cristalizate. Vârstnicul de astăzi, vârstnicul de mâine încă pot învăţa cum să identifice şi să utilizeze eficient resursele interne şi externe în gestionarea situaţiilor, în îmbunătăţirea calităţii vieţii şi a stării de bine. Valorizarea resurselor existente şi potenţiale, conştientizarea capacităţii de a ajusta mediul şi/sau nevoile personale vor susţine o îmbătrânire demnă, activă, sănătoasă.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESPRE O TEORIE A RESURSELOR LATENTE

NINA MIHAELA MIHALACHE

De multe ori m-am întrebat de ce am fost şi sunt în continuare preocupată de de probeme sociale şi comunitare? De unde această dorinţă de a căuta şi de a găsi modele de bune practici pentru ca oamenii să poată avea o viaţă mai bună? De unde această nelinişte şi nevoie de analiză a tot ce se întâmplă în jurul nostru?

Până a ajunge în mrejele şcolii ieşene de sociologie şi asistenţă socială, nu aveam astfel de preocupări. Desigur, întâlnirea şi colaborarea cu profesorul Vasile Miftode a avut un rol important în proiecţiile mele profesionale şi nu numai. Asistenţa socială nu era foarte clar definită pentru generaţia noastră, iar direcţia principală era reprezentată de prevenire. Era imediat după perioada comunistă, când săracii, şomerii şi asistaţii sociali nu se conturau ca grupuri distincte ale domeniului asistenţial. Literatura de specialitate era de origine anglo-saxonă şi francofonă, iar elementele teoretice ocupau un spaţiu larg. Schimbările permanente ale societăţii noastre postcomuniste care tindea spre libertate şi democraţie au adus o serie de modificări asupra comportamentelor şi mentalităţilor. Iată că domeniul asistenţial se diversifică şi apare nevoia de intervenţie, strategie şi standardizare. Acestea sunt teme cu care profesorul Miftode ne-a obişnuit şi pe care le-am dezbătut îndelung la cursuri şi cu nenumărate alte ocazii.

1. Iniţiere, practică şi provocări

Chiar de la început, asistenţa socială ieşeană, prin profesorul Vasile Miftode, a identificat câteva nuclee sau puncte de referinţă prezente şi astăzi: *resursele umane* şi *trandisciplinaritatea*. Resursele umane, în opinia profesorului, constituie materialul cel mai de preţ al unei societăţi. Acesta trebuie identificat, modelat, întreţinut şi utilizat ca o moştenire preţioasă pentru orice popor. În ceea ce priveşte transdisciplinaritatea, era considerată liantul necesar atât în construirea contextului, cât şi al soluţiilor.

Ca într-o poveste, profesorul Miftode ne prezenta neobosit studii de caz, cercetări, teorii ale unor state cu istorie în studiul socialului. Cursurile lungi, bogat nuanţate cu exemple, imagini şi alte materiale (reviste, ziare etc.) ne captau atenţia într-un fel special pentru că nu ne interesa dacă s-a terminat ora sau dacă s-a făcut prea târziu. În toate aceste exemple şi analize pe care le făceam, atenţia era concentrată mult pe *puterea omului*, mai exact pe resursele proprii pe care le deţine şi pe care le poate folosi.

Schimbările sociale, dar şi problemele din interiorul societăţii configurează o populaţie care nu poate face faţă întotdeauna provocărilor şi care este identificată în literatura de specialitate cu diferite grupuri vulnerabile: şomerii, copiii abandonaţi, familiile sărace etc. Asistenţa socială intervine şi lansează măsuri concrete de lucru şi intervenţie pentru aceste grupuri vulnerabile despre care auzisem iniţial (când eram studentă) doar în cadrul cursurilor academice susţinute cu pasiune de Vasile Miftode. Intervenţiile erau menite în a sprijini populaţia vulnerabilă pentru perioadele de criză şi erau construite pe fundamentul demnităţii umane şi a drepturilor omului. *Vigilenţa profesorului* a pus în lumină lipsa de participare a beneficiarilor asistenţei sociale în cadrul măsurilor de intervenţie, dar şi prelungirea perioadei de criză prin aplicarea unor măsuri neadecvate. Militant al drepturilor omului, el atrage atenţia asupra diferenţelor şi înţelegerii unor concepte teoretice care ar putea fi utilizate în folosul şi nu în detrimentul resurselor umane.

Mai precis, profesorul Miftode îmbrăţişează ideea de diferenţiere între *drepturi fundamentale* şi *valori fundamentale* (libertate, non-discriminare, tratament egal) care sunt protejate de aceste drepturi.[1] Tot în acest context, dirijează atenţia cercetătorilor şi a profesioniştilor domeniului asistenţei sociale asupra *efectelor perverse* – aşa cum le numea Raymond Boudon – ale unor măsuri sau politici de asistare socială. Pentru a demonstra aceste afirmaţii, construieşte o primă *paradigmă a sărăciei ca fenomen social total*, având în centru *starea de sărăcie*, iar printre efectele acesteia se numără *resursele latente* şi, mai mult decât atât, *resursele pierdute*. Paradigma sărăciei contorizează posibilele cauze ale unei stări de sărăcie şi o pierdere a resurselor, de fapt o sărăcie de lungă durată, ca fiind rezultatul unor fenomene de *auto-excludere* şi *auto-marginalizare* acompaniate de *hiperbirocraţie, consumerism, populism demagogic* şi *parazitism social*[2]. În acelaşi timp, profesorul Miftode consideră că justiţia socială este posibilă prin antrenarea normelor şi valorilor morale în mecanismul strategiilor de intervenţie şi a politicilor sociale.

Anii pe care i-am petrecut ca profesionist în mijlocul realităţii sociale au conturat distinct această problematică din domeniu şi atenţionările profesorului. Aşadar, mi-am propus să încerc să aflu mai multe răspunsuri la aceste provocări. Realizând anchete sociale mai mulţi ani la rând asupra aceluiaşi spaţiu social, nu mică mi-a fost mirarea să constat o degradare şi o modificare a resurselor umane şi comunitare în timp.

Practic, apropierea de normele europene a unor valori şi mentalităţi puţin pregătite pentru un sistem democratic a adus o relaxare totală. Faptul e vizibil mai ales la nivelul mentalităţii comunitare. Astfel, creşterea numărului de pres-

---

1 D. Balahur, „Legislaţia în asistenţa socială", în volumul *Reconversie în Asistenţa socială*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2005, p. 225.

2 V. Miftode, C. Morariu, „Drepturile omului şi strategii antidiscriminatorii", în vol. *Asistenţa Socială*, Anul II, sem. 2, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009.

taţii şi ajutoare sociale puse la dispoziţia grupurilor vulnerabile pe termen nelimitat, în contextul unei economii vulnerabile, a favorizat apariţia altor fenomene sociale menite a slabi şi mai mult contribuţia resurselor umane şi comunitare. Deresponsabilizează individul şi creează dependenţă de sistemul care asigură prestaţiile. Îndelungi şi interesante discuţii cu profesorul V. Miftode m-au determinat să aprofundez studiile asupra fenomenului sărăciei din perspectiva responsabilităţii şi a mentalităţii individuale şi sociale. Iată-mă, aşadar, în postura perpetuării unei idei pornite la începutul formării mele ca profesionist sub forma unei cercetări doctorale.

Încurajată şi provocată de profesorul Vasile Miftode, mi-am propus să analizez fenomenul sărăciei din România din perspectivă transdisciplinară. Am avut ca punct de plecare paradigma sărăciei şi, în mod special, resursele latente. Miza lucrării mele de doctorat a fost să caut şi să găsesc o modalitate sau un model de revigorare sau resuscitare a acestor resurse. Nu era suficient să le identific, ci mai degrabă să caut să înţeleg fundamentul teoretic al acestora, mecanismele de funcţionare şi modalitatea de perpetuare şi îmbunătăţire a acestora. Până la urmă, o bună practică are la bază o foarte bună cunoaştere teoretică.

2. Aspecte teoretice ale resurselor latente

Conjunctura analizei resurselor latente a fost determinată de evenimentele galopante ale societăţii noastre postcomuniste care au generat o serie de provocări asupra populaţiei. Astfel, incapacitatea de adaptare a populaţiei *din mers* la aceste schimbări a generat apariţia unor dezechilibre şi fenomene sociale noi. În acest context, fenomenul sărăciei, prin multiplele sale manifestări, a monopolizat aproape sfera socialului, fiind fie cauză, fie efect pentru fenomenele sociale.

Resursele latente au fost analizate prin raportare la fenomenul sărăciei, dominant în România postcomunistă, aflată într-o prea lungă şi alertă stare de tranziţie. Sărăcia, de altfel, nu este un fenomen nou, ci doar un fenomen care a fost *evitat* în perioada comunistă, dar care, de altfel, a fost prezent în toate timpurile şi în toate societăţile. Educaţia, urbanizarea, evoluţia tehnologică şi proclamarea drepturilor omului au generat apariţia unor preocupări asupra fenomenului sărăciei şi a săracilor. Cercetările şi studiile realizate asupra sărăciei arată cu îngrijorare *adaptarea cameleonică* a acestui fenomen la orice schimbare economică sau socio-politică, făcându-şi simţită prezenţa direct sau indirect, demonstrând complexitatea abordării ei. Primele cercetări asupra sărăciei au fost realizate mai mult din perspectivă cantitativă şi supuse generalizării, iar abia mai târziu au fost utilizate variabile şi indicatori de ordin social, dar şi geografic.

3. Percepţii şi transdisciplinaritate în studiul sărăciei

Dimensiunea megalomanică a analizelor şi studiilor asupra sărăciei ne oferă definiţii, clasificări, argumentări privitoare la cauze, efecte, evoluţie, soluţii şi strategii de diminuare a fenomenului. Această dimensiune este dată de multitudinea

de domenii care au fost implicate în studiul sărăciei, iar rezultatele acestor cercetări constituie o bază de date deloc neglijabilă pentru viitoarele cercetări.

În ceea ce priveşte definiţiile pe care le poate îmbrăca sărăcia, acestea sunt şi ele variate şi complexe, fiecare domeniu încercând să acopere o plajă cât mai mare de răspunsuri. Perspectiva istorico-teologică ne furnizează date despre primele preocupări pentru săraci. Încă din cele mai vechi timpuri, sărăcia definea o anumită stare sau poziţie socială a oamenilor care nu erau recunoscuţi sau nu beneficiau de protecţia clerului sau a regelui. Această condiţie de sărac, deşi îndeplinea cu prisosinţă condiţiile de deprivare şi de oportunităţi, putea fi depăşită doar prin cumpărarea de funcţii şi statut social. Biserica îi avea în evidenţă pe săraci pentru care stabilea norme de conduită, de relaţionare, dar şi de asumare a acestei stări. În condiţiile în care normele morale erau singurele legi demne de urmat şi normele sociale aveau origine divină, săracii beneficiau de clemenţă şi toleranţă socială, nefiind responsabilizaţi sau blamaţi de situaţia de sărăcie. Perioada Renaşterii propune o altă imagine a săracului, imaginea de profitor şi de om periculos pentru societate. Aceste schimbări vin pe fondul unui context social în care puterea Bisericii slăbeşte, iar săracii şi grupurile vulnerabile îşi fac din ce în ce mai vizibilă prezenţa. Odată cu apariţia capitalismului, resursele umane de grup pălesc în faţa intereselor personale. Astfel, apar percepţii noi asupra sărăciei, percepţii de blamare, punitive şi excluzive până la eugenie socială. Mai târziu, unii autori ca: Townsend în 1979, S. Ringen în 1987, J. Kohl şi Novak Mojka în 1996, Kangas şi Ritakallio în 1998 etc.) definesc *sărăcia* prin raportare la cauzalitate şi efecte sau în termeni direcţi sau indirecţi. Lor li se alătură în 1993 Whelan care separă pentru prima dată indicatorii de abordare a sărăciei în indicatori monetari şi non-monetari, recomandând descrierea stilului de viaţă al unei gospodării, a nevoii sociale, dar mai ales identificarea resurselor interne sau externe utile îndeplinirii acestor nevoi.[3]

Cercetările noi asupra sărăciei îmbogăţesc dicţionarul acestui domeniu cu definiţii şi concepte ale noii sărăcii. *Noua sărăcie* aduce în prim-plan *excluziunea socială*, termen francez asociat cu şomajul de lungă durată şi cu excluderea de pe piaţa muncii, ceea ce duce la creşterea devianţei şi la o diminuare a resurselor profesionale. Termenul de excluziune socială a fost preferat de politica antisărăcie pentru a putea opera cu strategii de integrare socială, iar mai târziu să apară sub formă de linie directoare în combaterea excluziunii sociale.

Abordarea psiho-socială a sărăciei reprezintă un prim pas important în analiza transdisciplinară a fenomenului. Implicarea factorului uman şi valorificarea percepţiilor şi reprezentărilor asupra sărăciei a acestuia în studiul sărăciei poate constitui o sursă majoră de date şi explicaţii. Unii autori, Levitas în 1996 şi J. Estivil în 2003, pledează pentru folosirea termenului de *excluziune socială* în detrimentul celui de sărăcie, care este mai greu de asumat şi aparţine timpurilor

[3] V. Bogdan, „Măsuri directe şi indirecte ale sărăciei", în *Dicţionar de sărăcie*, Cătălin Zamfir (coord.), site ICCV(www.iccv.ro), Bucureşti, 1999.

trecute. De asemeni, în acest fel sunt diminuate fenomene ca *auto-marginalizarea* şi *etichetarea.* Excluziunea socială arată doar o stare tranzitorie ce nu poate fi cuantificată, dar, prin activarea resurselor individuale, poate trece la incluziune socială[4]. Perspectiva sociologică a sărăciei descrie o anumită *cultură a sărăciei,* termen aparţinând din 1996 lui O. Lewis[5], care atribuie individului situaţia de sărăcie în care se află, fiind conform teoriei un mod de viaţă care tinde să devină permanent.[6] Cu alte cuvinte, există o anumită situaţie care schimbă comportamentul săracului, el rămânând doar în prezent, fără a se gândi la viitor, opunând rezistenţă pentru orice alt model cultural. O altă perspectivă care abordează sărăcia este cea biologică şi ecologică. Aceasta face referire la *sărăcia primară* care se referă la nevoile de bază ale individului, nevoi care nu pot fi satisfăcute din cauza lipsei de resurse individuale. Critica acestei perspective este legată de subiectivitatea şi variabilitatea stabilirii atât a nevoilor de bază, cât şi a tipurilor de resurse valorificate. În afară de aceste aspecte, un rol esenţial îl are pentru această abordare spaţiul geografic şi resursele pe care le poate oferi. Astfel, deşertul poate furniza resurse extrem de limitate pentru combaterea sărăciei, iar multe dintre aceste resurse vor fi artificiale; catastrofele naturale pot paraliza pentru o vreme resursele unor zone de obicei bogate. Pentru perioada modernă şi a apariţiei legilor protecţiei sociale, este specifică perspectiva sărăciei ca *inegalitate socială.* Astfel, îşi face loc injustiţia socială, care ia de la cei bogaţi şi redistribuie celor săraci cu scopul reducerii distanţei dintre segmentele stratificării sociale. Cu toate acestea, inegalitatea socială rămâne prin intermediul poziţiei sociale şi profesionale pe care o ocupă săracii, pe axa orizontală a mobilităţii sociale, fără a investi resurse pentru accederea pe axa verticală. Alături de conceptul mobilităţii sociale, este utilizat conceptul de meritocraţie, singura valoare demnă de luat în seamă pentru schimbarea radicală. Meritocraţia, deşi un concept apărut la începutul secolului XIX prin M. Young, este fructificată aproape un secol mai târziu şi are în vedere însumarea inteligenţei cu efortul. Recunoaştem în ambii indicatori prezenţa, deşi indirect, a resurselor individuale pentru a obţine meritul şi schimbarea. Autorul a intuit că schimbarea ţine de abilităţile individuale, dar mai ales de utilizarea şi dezvoltarea lor pe parcursul vieţii. Un alt set de perspective care argumentează utilitatea transdisciplinarităţii în analiza sărăciei şi care aparţine tot modernităţii sunt perspectivele ideologice. Acestea prezintă opinii diferite asupra situaţiilor de sărăcie şi a intervenţiilor pentru diminuarea fenomenului, dar combină resursele individuale cu cele ale protecţiei sociale.[7]

---

4 D. Arpinte, A. Baboi, S. Cace, C. Tomescu Doboş, I. Stănescu, *Politici de incluziune socială,* în rev. *Calitatea vieţii,* XIX, nr. 3-4, ICCV, Bucureşti, 2008.

5 O. Lewis, „The Culture of Poverty", în rev. *Scientific American,* 1966, nr. 215, p. 19-25.

6 D. Adrian, *Dicţionar de sărăcie,* Bucureşti, www.iccv.ro, 1999.

7 N. Mihalache, *Sărăcia. Responsabilitate socială şi nivel de trai,* Iaşi, Editura Institutul European, 2013.

4. Teorii privind resursele sociale şi resursele individuale

Lin este primul autor care în 1982 diferenţiază cele două tipuri de *resurse, individuale şi sociale.* Autorul consideră că *resursele* pot fi cuantificate ca bunuri materiale sau simbolice şi ca urmare pot fi valorificate pentru creşterea oportunităţilor în vederea îmbunătăţirii vieţii[8]. Coleman (1990) vede resursele ca lucruri ce pot fi utilizate şi controlate de oameni[9]. Acestea pot îmbrăca forme materiale şi economice care sunt utilizate în îndeplinirea nevoilor. Ceea ce ne interesează la aceste definiţii ale resurselor este perspectiva resurselor umane definite în 1986 de Bourdieu ca fiind capital uman, capital simbolic şi capital educaţional. Odată construite aceste concepte, sunt valorificate la nivel teoretic toate variantele de relaţionare şi funcţionare pe care le pot produce[10]. Pentru Bourdieu (1980), *capitalul social* reprezintă un atribut al relaţiilor sociale care facilitează acţiunea individuală[11]. Pentru Coleman (1988), capitalul social priveşte instituţionalizarea reţelelor sociale[12], iar pentru Putnam (1995), acesta se referă la încredere şi relaţii sociale[13]. Combinând aceste definiţii, B.Voicu defineşte capitalul social ca un atribut al relaţiilor sociale dintre actorii sociali, fie ei individuali, fie corporaţi şi sistemul de norme ce guvernează aceste relaţii, pe baza încrederii şi reciprocităţii.[14] Altfel spus, capitalul social poate genera tipologii şi funcţii ca urmare a diverselor contexte în care se realizează relaţiile. El poate influenţa atât dezvoltarea socială, cât şi bunăstarea pe care Pigou în 1920 o vedea ca o sumă a resurselor individuale[15]. De-a lungul timpului, cercetările au demostrat că unele societăţi sau comunităţi întâmpină dificultăţi în funcţionare datorită lipsei de încredere între actorii sociali. Astfel, resursele individuale, sociale şi comunitare nu sunt valorificate şi rămân în stare de latenţă.

---

8 N. Lin, „Social Resources and Instrumental Action", in: P.V. Marsden, N. Lin (Coord.), *Social Structure and Network Analysis*, Beverly Hills, CA, Sage, 1982, pp. 131-45.

9 J.S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1990.

10 P. Bourdieu, „The Forms of Capital", în J.G. Richardson (Coord.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, CT., Greenwood Press,1986, pp. 241-258.

11 P. Bourdieu, „Le capital social", în: *Actes de la recherche en sciences sociales*, Vol. 31, janvier 1980, pp. 2-3, www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1980_num_31_1_2069.

12 J.S. Coleman, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, American Journal of Sociology, vol. 94, The University of Chicago Press, S95-S121, 1988, http://www.jstor.org/stable/2780243.

13 R.D. Putnam, „Bowling Alone: American's Declining Social Capital", în *Journal of Democracy*, vol. 6, nr. 1, NY, Johns Hopkins University Press, 1995, 65-78.

14 B. Voicu, „Capitalul uman: componente, niveluri, structuri. România în context european", *Revista Calitatea vieţii*, XV, nr. 1-2, Bucureşti, 2004, pp. 137-157.

15 A.C.I. Pigou, *The Economics of Welfare* (4th ed.), Macmillan and CO.Limited, St. Martin's Street, London, 1932; http://oll.libertyfund.org/ Home3/HTML.php?recordID=0316; http://files.libertyfund.org/files/1410/Pigou_0316.pdf.

Pentru ca o societate să funcţioneze este necesar ca resursele individuale să fie corelate în permanenţă cu cele sociale supuse progresului. În acest context se impune adaptarea în permanenţă a resurselor unele faţă de altele precum cererea şi oferta pe piaţa muncii. Dezechilibrul dintre cerere şi ofertă induce un blocaj în funcţionarea socialului. Acest segment va fi preluat şi gestionat de protecţia socială. Variantele de intervenţie din protecţia socială care au venit în sprijinul acestui blocaj au determinat apariţia unor situaţii şi fenomene noi, menite a diminua participarea şi implicarea actorilor sociali. În plus, se adaugă moştenirea politicilor comuniste caracterizate prin descurajarea inovării, prin risipă, lipsă de calitate, dar şi devalorizare a ideii de muncă.

În ceea ce priveşte ideea de bunăstare, aceasta era asociată cu imaginea statului prin bun comun, uniformitate şi exces de producţie. Policalificarea, inhibarea meritocraţiei şi apariţia ritualurilor politice în câmpul muncii au dus la ridiculizarea oricărei forme de competiţie şi la slăbirea relaţiilor sociale. Noua abordare politică postcomunistă clatină aceste valori în care statul are responsabilitatea a toţi şi a toate. Încercările de revenire la responsabilitate individuală şi socială produc efecte sub formă de victime ale tranziţiei, victime ce solicită ajutorul statului sau al instituţiilor, reclamând nevoia de protecţie socială. Nimic mai adevărat într-o societate liberă şi democratică în care domină drepturile, demnitatea umană, dar şi justiţia socială. Tranziţia de prea lungă durată, generată de varietatea contextelor politice şi a programelor de guvernare care s-au perindat după perioada comunistă, a generat o suită de fenomene sociale noi, cele mai multe asociate cu sărăcia. Unele dintre aceste fenomene sunt *cauze* ale sărăciei prin diminuarea locurilor de muncă, taxe prea multe şi prea mari, lipsa investiţiilor, dar mai ales diminuarea şi pierderea abilităţilor profesionale. Alte fenomene sunt *efecte* ale sărăciei: migraţia, abandonul copiilor, amploarea fenomenului de delincvenţă, dependenţa de serviciile sociale, lipsa de calificare şi *parazitismul social*. Este remarcabil cum putem face din nou referire la paradigma sărăciei a profesorului V. Miftode care a anticipat apariţia acestor fenomene ale tranziţiei în contextul protecţiei sociale mult prea protective. Imaginea de hiperprotectivitate a protecţiei sociale româneşti apare în contextul defavorizant al competiţiei cu politicile populiste ale diferitelor partide politice în lupta lor pentru guvernare. Mai nou, ne confruntăm cu lipsa oportunităţilor de dezvoltare socială, comunitară şi individuală.

5. Schimbare şi europenizare a resurselor

Europenizarea resurselor menţionate mai sus a adus câteva modificări la nivel teoretic şi paradigmatic. Contextual, aceste tipuri de resurse sunt cerute în toate strategiile de prevenţie şi intervenţie de la nivel european şi naţional cu scopul îmbunătăţirii calităţii vieţii, eradicare a sărăciei şi de protecţie a mediului.

Agenda 2030[16] este construită ca un cadru universal de eradicare a sărăciei şi de realizare a dezvoltării durabile a tuturor ţărilor. Această Agendă include un set de 17 obiective de dezvoltare durabilă şi nu mai puţin de 169 de alte obiective aferente. Cele 17 obiective sunt fundamentate pe obiectivele de dezvoltare ale mileniului, adoptate în anul 2000, obiective care evidenţiază pentru prima dată un set de valori axate exclusiv pe dezvoltare umană. Astfel, se face apel la identificarea şi utilizarea tuturor resurselor (economice, sociale şi de mediu) atât pentru creşterea calităţii vieţii, cât şi pentru dezvoltarea durabilă în toate domeniile.

Conceptele noi care fundamentează aceste obiective fac referire la o valoare şi o rezistenţă în timp, prin durabilitate şi sustenabilitate. Aceste două concepte aduc în prezent două pattern-uri uitate într-o perioadă a tehnologiei, când schimbarea şi diversificarea galopantă au eclatat în defavoarea *durabilităţii* sau *sustenabilităţii. Durabilitatea* rezidă din contextul în care instituţiile naţionale şi internaţionale îşi aduc contribuţia mai ales prin resurse economice pentru implementarea unor proiecte, iar acestea trebuie să demonstreze că îşi pot continua activităţile (chiar dacă la scară mai mică) pe cont propriu, după încetarea finanţării[17]. Conceptul de *dezvoltare durabilă* desemnează totalitatea formelor şi metodelor de dezvoltare socio-economică al cărui scop este asigurarea echilibrului între sistemele socio-economice şi potenţialul natural. Un alt plus al dezvoltării durabile îl constituie obiectivele principale după care se ghidează şi funcţionează. Printe acestea se evidenţiază abordarea sistemică a interacţiunii dintre societate, economie şi mediu în contextul unei viziuni de lungă durată a procesului de dezvoltare[18]. Principalii determinanţi ai dezvoltării durabile sunt *motivaţia populaţiei, educaţia* şi *tehnologia.* Conceptul de *dezvoltare durabilă* apare definit, într-un document oficial internaţional, prima dată în Declaraţia asupra Mediului şi Dezvoltării, Rio de Janeiro, 1992, cu următoarea definiţie: „Dezvoltarea durabilă este acel proces de dezvoltare care răspunde nevoilor actuale fără a periclita capacitatea generaţiilor viitoare de a răspunde propriilor lor nevoi"[19]. Durabilitatea are în vedere o anume conştientizare a valorilor culturale şi de mediu care, utilizate corect, trebuie să producă o îmbunătăţire a

[16] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5708_ro.htm – site oficial European Commission – Press Release Database, Disponibil online, 10 martie 2017.

[17] http://www.dictionareconomic.ro/list/142/item/26931/Durabilitatea-proiectului – Disponibil online, martie 2017.

[18] http://integratedconsulting.ro/fileadmin/user_upload/pdf-dateien/Resurse_Proiecte/Obiectiv_oriz_Dezv_durabila.pdf -Investeşte în oameni ! FONDUL SOCIAL EUROPEAN Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013 Axa prioritară 5 „Promovarea măsurilor active de ocupare" Domeniul major de intervenţie 5.2 „Promovarea sustenabilităţii pe termen lung a zonelor rurale în ceea ce priveşte dezvoltarea resurselor umane şi ocuparea forţei de muncă"

[19] http://www.anpm.ro/ro/dezvoltare-durabila, site oficial a Ministerului Mediului – Agenţia Naţională pentru Protecţia Mediului, Disponibil online la data de 10 martie 2017.

calității vieții, dar care, în contextul durabilității să protejeze aceste valori pentru generațiile viitoare. Invitația este ca într-o societate dezvoltată, cu un nivel de educație crescut, să înțelegem, să utilizăm și să protejăm aceste valori prin inovații care să nu le prejudicieze în nici un fel.

În 2010, în cadrul Strategiei de la Lisabona se face referire la durabilitate, calitate și coeziune dintre factorii implicați. Pentru Strategia 2020, Strategia de Dezvoltare Durabilă a Uniunii Europene, dar și Agenda 2030 se păstrează această *abordare sistemică*, în contextul om-mediu-economie. Toate aceste strategii de anvergură se bazează pe capitalurile umane și sociale pe care le poate deține orice stat. Chiar dacă tehnologia a avansat foarte mult, avertismentul tuturor factorilor de decizie și elaborare a Strategiilor de intervenție sunt îndreptate către păstrarea, îmbunătățirea și convertirea resurselor individuale în raport neapărat cu resursele mediului natural.

În contextul abordării sistemice a durabilității, anul 2017 a fost declarat Anul Internațional al Turismului Durabil pentru Dezvoltare cu scopul de a adăuga valori noi, cu scopul de „a promova o înțelegere mai bună între popoarele de pretutindeni, să conducă la **o conștientizare mai mare a bogățiilor patrimoniului** ale diferitelor civilizații și să ducă la o mai bună apreciere a valorilor inerente ale **diferitelor culturi**, contribuind astfel la consolidarea păcii în lume"[20].

Dincolo de aceste specificații asupra conceptului de dezvoltare durabilă, se cuvine a preciza importanța implicării unui alt concept în funcționarea celor descrise mai sus, *participarea*, într-o triplă ipostază, ca principiu, ca drept și în același timp ca îndatorire. Dacă odinioară participarea era un principiu ce ținea de valorile morale și culturale ale comunității, astăzi ea îmbracă forme noi, juridice, cu titluri de drept și obligații. Principiul participării individuale sau comunitare aduc o importantă contribuție la dezvoltarea comunității. Acest principiu îl regăsim în paradigmele de acum câțiva ani ale profesorului V. Miftode care a previzionat importanța fructificării acestui principiu cu scopul construirii unei mentalități sănătoase a populației. În același registru, profesorul atenționează asupra criteriilor de eligibilitate în construirea strategiilor de intervenție și a grupurilor țintă. O ofertă avantajoasă a măsurilor de intervenție va eroda ideea de muncă și de responsabilitate socială. Nici o persoană aptă de muncă nu poate fi tolerată în sistemul de protecție socială. Măsura de intervenție trebuie să fie una de suport, motivantă și constructivă pentru beneficiar, astfel încât el să se poată descurca singur. Mai important este ca masura de intervenție să îl ajute pe beneficiar să-și identifice și să-și consolideze resursele și întreg capitalul social de care dispune. În această direcție trebuie construite strategiile și măsurile de

[20] http://media.unwto.org/fr/press-release/2015-12-10/les-nations-unies-proclament-2017-annee-internationale-du-tourisme-durable-site oficial al Organizației Mondiale a turismului din cadrul ONU; – un comunicat al Organizației Mondiale a Turismului – http://evisionturism.ro/onu-a-declarat-2017-anul-international-turismului-durabil-dezvoltare, site de promovare a turismului românesc .

intervenţie, obiectivele finale să fie stabilite pe principiul participării şi al durabilităţii.

Prin profunzimea înţelegerii aspectelor sociale, a funcţionării corecte a unei societăţi aflate în permanentă schimbare, profesorul ieşean lasă generaţiilor viitoare idei, teorii şi paradigme sociologice de bază pe care putem construi o societate sănătoasă.

6. Concluzii

Deşi sociolog, devotamentul pentru domeniul asistenţei sociale a profesorului Miftode era justificat prin pasiunea şi dăruirea pentru justiţia socială şi o viaţă mai bună pentru întreaga societate. Pe tot parcursul academic, a propovăduit asupra eticii sociale, căutând mereu echilibrul între evoluţie şi realitate. Generaţiile pe care le-a călăuzit au împrumutat din entuziasmul şi spiritul analitic al profesorului ieşean, Vasile Miftode.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PROTECȚIE UMANĂ PRIN CONTROL SOCIAL. BAZELE SAU FUNDAMENTELE ASISTENȚEI SOCIALE MODERNE

MARIA SANDU

1. Protecția familiei și a persoanei în fața ideologiilor totalitare

Întreaga activitate ştiinţifică a sociologului ieşean, profesor universitar doctor Vasile Miftode, ne aduce în vedere o abordare *complexă, originală* şi relativ *unitară* în *câmpul interdisciplinarităţii*, a unor fenomene şi procese sociale specifice transformărilor socio-culturale şi politice care caracterizează societatea românească actuală. Din acest punct de vedere sunt abordate *fenomene tipice* societăţii româneşti într-o perpetuă tranziţie tradiţional-modern, cu accent pe „efectele perverse" sau secundare, care influenţează în mare măsură „eficienţa programelor sociale" aplicate. Nu întâmplător, o importantă lucrare ştiinţifică debutează cu abordarea „protecţiei umane prin control social"[1], evidenţiindu-se, în acest sens, rolul semnificativ al *instanţelor de socializare şi control*, precum şi al *interdependenţei* acestora – *familia, şcoala, grupul de egali, mediul social de proximitate, contextul socio-economic şi cultural.* Această perspectivă oferă modele explicative ale *disfuncţionalităţilor sociale*, cu accent pe dinamica variabilelor cauzale, prin intermediul *teoriilor acţionaliste* şi al *oportunităţilor diferenţiate.*

Sociologul ieşean, profesor universitar doctor Vasile Miftode, argumentează amplu procesele de „autovulnerabilizare", respectiv de „automarginalizare" a „individului", ca efect direct al înţelegerii greşite a propriei libertăţi. Astfel, *ideologizarea şi exacerbarea drepturilor* concomitent cu respingerea sau eludarea obligaţiilor corelative antrenează *neasumarea responsabilităţii individuale* şi *colective*, ceea ce la nivel comunitar sau societal global contribuie la „inversarea valorilor, *ofensiva* inculturii şi *dictatura ideologiilor*, mai ales totalitare"[2]. În acest sens, sociologul Vasile Miftode aduce în atenţie, ca un laitmotiv al cercetărilor de teren, problematica protecţiei familiei şi copilului în faţa ideologiilor totalitare, ceea ce argumentează cu prisosinţă *legătura indisolubilă* dintre abordarea teoretică şi realităţile care conturează *practicarea asitenţei sociale. Protecţia familiei şi*

---

[1] V. Miftode, „Protecţie umană prin control social", în *Sociologia populaţiilor vulnerabile. Teorie şi metodă*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2004, pp.7-29.

[2] V. Miftode, *Tratat de Asistenţă Socială. Protecţia populaţiilor specifice şi automarginalizate*, Iaşi, Editura Lumen, 2010, p. 471.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

copilului în România tinde să devină o sintagmă cu accente lozincare corelată cu cea a „crizei familiale" şi chiar a „crizei justiţiei familiale" însăşi, în condiţiile în care necesitatea alinierii rapide a sistemului legislativ românesc la standardele europene riscă să golească de conţinut formele create cu scopul eficientizării sistemului de protecţie şi asistenţă socială a familiei şi copilului.

Odată cu *modernizarea societăţii* în ansamblu apar *noi provocări* care, în anumite condiţii, vulnerabilizează categorii de populaţie, vorbindu-se astăzi de *riscuri sociale* şi, desigur, de „probleme noi şi reelaborate" – „copii-problemă", „familii-problemă", „instituţii-problemă", „starea de dependenţă", maladiile „socializate", agresivitate şi conflictualitate crescândă în mediul familial etc. Ce observăm? Că *familia* formează ea însăşi *obiectul asistenţei sociale moderne*, suferind prefaceri / modificări atât la nivelul *structurii*, cât şi la nivelul *funcţiilor* pe care societatea le aşteaptă de la familie, aceasta, din *resursă esenţială* care conferă *echilibru şi stabilitate fiecărui membru*, devenind *sursă de conflicte şi arii problematice* în cadrul comunităţii.

În plus, *asistenţa socială modernă* conferă o importanţă deosebită atât *asitării individuale* (prin consiliere şi sfătuire), cât şi intervenţiei sociale la nivel comunitar, prin *programe comunitare* de anvergură, dar care ....., din păcate, *neglijează tocmai mediul familial*. De ce? Se vorbeşte astăzi de *privatizarea mediului familial*, precum şi de *autonomia individuală* şi, deci, de scoaterea familiei din centrul preocupărilor asistenţiale moderne. În prezent, în numele libertăţii de opinie şi exprimare, *individul dependent de libertinaj solicită asistenţă socială* în vederea obţinerii respectării „drepturilor şi valorilor individuale" fără ca acestea să mai fie raportate la *normele şi valorile familiei, rudeniei şi afinităţii* în general. Adică, astăzi persoana doreşte *drepturi şi libertăţi* în lipsa crasă de *responsabilităţi*. Prin urmare, devine din ce în ce mai greu pentru *asistenţa socială modernă* să găsească *motivaţii personale de ordin familial* pentru recuperarea persoanelor aflate în stare de *vulnerabilitate, risc social, dependenţă* etc. Adică, prin *atitudinile şi comportamentele negative faţă de familie*, potenţialul beneficiar al serviciilor sociale se află într-o stare de „auto-vulnerabilitate", „auto-agresivitate" şi, deci, de „auto-victimizare"[3]. Practic, persoana dependentă şi vulnerabilă „refuză", în numele unei *false libertăţi*, protecţia prin intermediul propriei sale familii. Ce urmează? Persoana auto-marginalizată devine pradă *provocărilor din lumea contemporană* care acţionează prin *factorii externi de risc social*, respectiv *vulnerabilizare, victimizare* şi *marginalizare propriu-zisă*.

Lucrările ştiinţifice elaborate de către profesorul Vasile Miftode sunt structurate prin îmbinarea unor fascicole axate pe abordarea sociologică, din perspectiva relaţiei cauzale, a proceselor şi fenomenelor sociale vizate, cu altele, care propun modele teoretice şi practice de acţiune. „Soluţiile-ipoteză" sugerate şi argumentate pornesc de la definirea „economiei solidare", cu trimitere la „comu-

[3] *Ibidem*, „Asistenţa socială a populaţiilor specifice", pp. 259-470.

nitatea umană", din perspectiva „dezvoltării comunitare durabile" şi sustenabile legitimată de factori socio-economici şi culturali. În acest sens, atât modelele teoretice de intervenţie, cât şi cele practice propuse, ca rezultat al cercetărilor, vin în întâmpinarea rezolvării unor grave probleme socio-economice şi de politică socială, *soluţiile* luând forma unor *ample proiecte* de „cercetare-acţiune" (CA) sau de *intervenţie socială propriu-zisă* şi care pot reprezenta tot atâtea *strategii şi direcţii* de „acţiune socială în reţea"[4].

Importanţa abordărilor ştiinţifice ale profesorului Vasile Miftode rezultă, în primul rând, din faptul că acestea argumentează *necesitatea caracterului unitar şi specific* al *sistemului de protecţie şi asistenţă socială,* contribuind la *fundamentarea ştiinţifică a soluţiilor* privitoare la *protecţia eficientă a populaţiilor vulnerabile.* Astfel, *soluţiile* „teoretic-aplicative" evidenţiate vizează *intervenţia socială specializată,* acestea fiind centrate pe articularea pozitivă dintre *modelele teoretice, politicile sociale protective* şi *experienţa practică* în acest domeniu complex. Totodată, valoarea ştiinţifică a cercetărilor de teren întreprinse de către sociologul Vasile Miftode rezidă în *aportul metodologic deosebit* în care se înscriu, în manieră tehnică, soluţiile propuse cu privire la faptul că cea mai adecvată modalitate de protecţie a membrilor familiei, în concret a copilului, este reprezentată de protecţia familiei în ansamblu. Astfel, metodologul Vasile Miftode avansează ideea centrală a „cercetării-acţiune"[5] (CA), vizând ipotetic, *abordarea sistemică* şi *unitară* a *protecţiei sociale a familiei* şi, implicit, a *copilului,* a cărei eficienţă depinde de realizarea unui echilibru dinamic între subsistemele structurante – *politicile demografice şi cele privitoare la familie, normativitatea socio-juridică* şi *măsurile de intervenţie specializată* asupra populaţiei şi familiei – în armonie cu *mediul socio-economic şi cultural-religios.*

Drept urmare, se poate considera că lucrările ştiinţifice elaborate şi coordonate de către profesorul şi sociologul ieşean Vasile Miftode constituie un important *ghid teoretic şi practic* pentru elaborarea *strategiilor şi direcţiilor de acţiune* circumscrise *politicilor sociale* din domeniul protecţiei populaţiilor vulnerabile. Totodată, aceste lucrări constituie un veritabil *instrument de lucru* care poate fi utilizat de cercetători, cadre didactice, studenţi şi practicieni, venind în sprijinul nu numai al specialiştilor în domeniu, ci şi al tuturor actorilor sociali orientaţi către soluţia dezvoltării şi progresului socio-economic şi al politicilor sociale în ansamblu. În acest sens, profesorul Vasile Miftode propune o abordare profund argumentată ştiinţific, având ca finalitate o „reală protecţie a populaţiilor vulnerabile" care să vizeze, în mod special, grupul familial şi, implicit, oricare membru de

---

[4] V. Miftode, „Metodă şi metodologie în asistenţa socială", în *Tratat ..., op. cit.,* 2010, pp. 193-258.

[5] V. Miftode, „Cercetarea-acţiune. Metodă principală în asistenţa socială", în *Tratat ..., op. cit.,* 2010, pp. 193-202; a se vedea şi V. Miftode, „Metoda cercetare-acţiune", în *Tratat de Asistenţă Socială. Fundamente teoretice şi metodologice,* vol. I, Iaşi, Editura Fundaţiei AXIS, 2003, pp. 423-436.

familie – copil, tânăr, adult sau bătrân – aflat în situație de „auto-vulnerabilizare", „auto-marginalizare" și de risc social. În continuarea argumentației de ordin epistemologic vom prezenta principalele *direcții teoretico-metodologice* inițiate și dezvoltate de către sociologul, profesor doctor Vasile Miftode, în vederea fundamentării științifice în domeniul *protecției și asistenței sociale.*

2. Perspectiva teoretic-aplicativă asupra asistenței sociale[6]

Abordarea științifică asupra socialului este profund marcată, în ceea ce-l privește pe sociologul Vasile Miftode, de viziunea asupra *raportului dintre teorie și practică*, mai precis legătura dintre *modelele teoretice* care explică multitudinea și diversitatea *problematicii sociale* – dificultățile / problemele întâmpinate de către subiecții umani în mediul social – în familie, școală, locul de muncă, în organizații și instituții etc.) și *practica asistenței sociale* sau *asistența socială aplicativă*. Așa cum arată și argumentează profesorul Vasile Miftode, parafrazându-l pe Nicolae Titulescu –, „cea mai bună practică este, mai întâi, o bună teorie" –, aceasta însemnând faptul că „o problemă bine definită este pe jumătate rezolvată"![7]

În acest sens, sociologul ieșean relevă importanța teoriei în intervenția socială, propunând, totodată, „teorii generale" și „teorii specifice" *asistenței sociale* (Miftode 1995 / 2003) sau chiar „teorii necesare" (Miftode 2010)[8] ori „teorii ale practicii" (Payne 1997). Din această perspectivă, *asistentul social* este orientat spre cunoașterea anumitor *aspecte teoretice*, în vederea identificării *problemelor / dificultăților reale* și nu a „falselor probleme", eventual a celor inventate. Drept urmare, lucrările științifice ale sociologului Vasile Miftode descriu și explică specificitatea *teoriilor în asistența socială*, după cum urmează: „teorii generale în asistența socială" – „teoria acțiunii sociale", „teoria rețelelor sociale", „teoria îngrijirii"; „teorii specifice și de «rang mediu» în asistența socială" – „teoria participării", „teoria atașamentului", „teoria identității", „teoria pierderii" etc.[9]; Totodată, profesorul Vasile Miftode relevă, din *perspectiva abordării interdisciplinare*, necesitatea *complementarității modelelor teoretice* de factură psiho-socio-juridică cu aspectele metodologice de factură sociologică, argumentând demersul științific cu *teoriile explicative asupra ariei problematice investigate* la care adaugă *metodele, tehnicile și procedeele* specifice asistenței sociale – de exemplu, *metoda analizei de caz*, în care propune utilizarea anumitor „tehnici de investigație sociologică", cum ar fi „observația sociologică", „tehnica documentară", „experimentul

---

6 V. Miftode, „Perspectivă teoretic-aplicativă asupra asistenței sociale", în *Fundamente ale asistenței sociale*, București, Editura Eminescu, 1999, pp. 5-22; de asemenea, V. Miftode, „Dimensiunea teoretic-aplicativă a asistenței sociale", în *Tratat ..., op. cit.*, 2010, pp. 25-50.

7 V. Miftode, *Prelegeri academice* susținute în mediul universitar.

8 V. Miftode, „Teorii necesare în practica asistenței sociale", în *Tratat ..., op. cit.*, 2010, pp. 87-146.

9 V. Miftode, „Teorii ale asistenței sociale", în *Fundamente ... op. cit.*, 1999, pp. 113-222.

în investigația sociologică", „întrevederea și interviul în sociologie" etc.[10] De asemenea, profesorul Vasile Miftode arată importanța cunoașterii *legislației în domeniul asistenței sociale*, a unor *aspecte administrative* necesare pentru întocmirea *dosarului de asistență* socială, precum și necesitatea utilizării *tehnologiei informațiilor computerizate* sau a altor mijloace tehnice moderne care să eficientizeze *instrumentarea cazurilor în asistența socială*.

Cunoașterea și *utilizarea* aspectelor teoretico-metodologice, arată sociologul Vasile Miftode, conduc la următoarele *rezultate practic-aplicative în domeniul asistenței sociale*, și anume: realizarea unei corecte „diagnoze sociale", adică realizarea unei evaluări cât mai obiective a *situației de risc social* sau *de criză* în care s-ar putea afla un membru al familiei, respectiv întregul sistem familial, în raport cu mediul social de proximitate; *identificarea* și *ierarhizarea problemelor reale* cu care se confruntă familia și fiecare membru al comunității; realizarea unui *plan de intervenție realist* și *fezabil* care să cuprindă *obiective specifice, realiste, posibil de atins* și cu *termene precise* ca timp de acțiune socială; realizarea unor *intervenții sociale specifice* în cadrul *managementului de caz* prin *identificarea* și *utilizarea* unor *resurse cultural-educaționale* dublate de cele *financiare și materiale*, având drept finalitate susținerea actorilor sociali implicați în rezolvarea situațiilor problematice care să deblocheze *acțiunea socială proactivă*.

„Rolurile și funcțiile teoriei în practica asistenței sociale"[11] sunt puternic argumentate de către sociologul ieșean, profesor doctor Vasile Miftode, care, pornind de la *teoria analizei funcționale* dezvoltată de către sociologul Robert K. Merton[12], accentuează importanța *controlului social* realizat prin intermediul agenților de *socializare-educație primară și continuă*. În consecință, chiar dacă *persoanele* sau *grupurile sociale vulnerabile* sunt chemate să-și *asume responsabilitatea* cu privire la situația problematică în care se află, *teoria disfuncționalităților sociale* utilizată de către sociologul Vasile Miftode relevă faptul că, atunci când grupurile sociale, organizațiile și instituțiile devin „a-funcționale"[13] sau „disfuncționale"[14], actorii sociali, oricât de responsabili și de motivați ar fi, aceștia

---

[10] V. Miftode, *Tratat de metodologie sociologică. Tehnici de investigație de teren. Elaborarea proiectelor de intervenție*, Iași, Editura Lumen, 2003, pp. 41-244.

[11] V. Miftode, „Teorii și metode în asistența socială", suport de curs, în *Asistență Socială*, volumul I (coordonator ID: prof. univ. dr. Petru Bejan), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2010.

[12] *Teoria analizei funcționale* arată relevanța *factorilor cauzali* responsabili de *starea de vulnerabilitate, de risc social* sau *de criză* în care poate ajunge o *persoană, un grup social* sau o *organizație / instituție*, aceștia fiind căutați la nivelul *disfuncționalităților din mediul social* (mediul familial, mediul școlar, mediul profesional, la nivelul instituțiilor și organizațiilor din comunitate și societate, în general).

[13] „A-funcțional" se referă la o instituție care nu-și îndeplinește funcțiile de socializare-educație și control social.

[14] „Disfuncțional" se referă la faptul că instituțiile își îndeplinesc funcțiile într-un mod negativ / nociv și perturbator pentru persoana aflată în situație de *risc social* sau chiar

nu reușesc să iasă din cercul vicios al problemelor întreținute chiar de către agenții sociali chemați să asigure *protecția socială a familiei și persoanei.* Cui revine practic, remarcă sociologul Vasile Miftode, „responsabilitatea în fapt" (de „realizare efectivă" și nu doar „pe hârtie" sau la nivel declarativ!), în *asigurarea protecției sociale* într-o comunitate sau la nivelul întregii societăți? Răspunsul trebuie să-l dea Statul, Biserica și societatea civilă (ONG-uri, fundații, asociații) printr-o *colaborare inter-instituțională funcțională* și *eficientă.*

Însă, așa cum arată profesorul Vasile Miftode, orice persoană trebuie și merită să fie ajutată și sprijinită în măsura în care aceasta se raportează într-un mod „liber și responsabil", în primul rând, la familia din care provine (atașament, respect și înțelegere față de membrii familiei sale), iar familia de proveniență / de origine sau cea nou alcătuită trebuie să-și asume *protecția* și *responsabilitatea cultural-educațională* și *socio-economică* pentru fiecare membru al său! Dacă nu este întotdeauna așa, acesta devine *deziderat al asistenței sociale,* cu deschidere către *resursele comunitare,* în vederea activării, deopotrivă, a *pârghiilor responsabilității personale* și ale *responsabilității sociale* – responsabilitatea față de propria devenire spirituală și socio-culturală – responsabilitatea familial-parentală, responsabilitatea conjugală sau maritală, responsabilitatea filială etc. Insistând asupra *teoriilor în asistența socială,* profesorul ieșean Vasile Miftode arată că acestea îndeplinesc mai multe funcții[15] – de la cea „orientativă" (de orientare a activității asistentului social) și „cognitivă" (de cunoaștere prin intermediul evaluării persoanelor și a situațiilor problematice în care aceștia s-ar afla), la funcția „critică", „prospectivă" și „acționalist-transformatoare", cu referire la atitudinea critică față de aspectele faptice / factuale, iar nu față de actorii sociali implicați în situațiile de viață problematice; de asemenea, explicațiile de ordin teoretic relevă anumite efecte în plan psiho-social ale mentalității, atitudinilor și comportamentelor oamenilor; și, în sfârșit, teoria ne ajută să imprimăm un sens pozitiv acțiunilor oamenilor, astfel încât să aibă loc transformarea pozitivă a vieții personale, dar și, implicit, a vieții sociale.

3. Teoria acțiunii sociale și analiza de rețea

Sociologul Vasile Miftode aduce un contribuții însemnate la *fundamentarea epistemologică și teoretic-metodologică* în domeniul *asistenței sociale moderne,* în primul rând, prin relevarea impactului acțiunii sociale în rețea asupra *practicii asistențiale.* Astfel, interpretarea *acțiunii sociale*[16] – descrierea, înțelegerea și explicarea cauzelor, scopului, mijloacelor și a motivației acțiunilor interumane – pornește de la prezumția că orice *fenomen social* este rezultatul unor *conduite individuale / personale,* care înglobează credințe, opinii, atitudini și

---

în stare de *criză socio-economică.*

15 V. Miftode, *Tratat ..., op. cit.,* pp. 30-36.

16 V. Miftode, „Teoria acțiunii", în *Fundamente ale asistenței sociale ..., op. cit.,* pp. 113-145.

comportamente manifestate într-un *context socio-economic şi cultural* bine definit şi observabile la nivel acţional prin prisma *faptelor sociale.* Asistentul social trebuie să ştie că orice acţiune socială (interumană) are „un sens" şi este ghidată sau orientată de „motivaţie" şi „scop". Totodată, acţiunea umană este întreţinută de *sistemul de valori personale* (credinţe, morala) sau ale *grupului social* ori *colectivităţii sociale* (de exemplu, interese de grup, de colectivitate sau organizaţie).

Ca atare, ne propune profesorul Vasile Miftode, asistentul social trebuie să pună problema acţiunii sociale în „termeni axiologici" (*sistem de valori, moralitate*) şi în confruntare cu „exigenţele raţiunii" (motivaţie şi scop). Care sunt credinţele şi valorile ce orientează acţiunile umane într-un sens pozitiv sau negativ? În ce măsură acţiunea socială îşi păstrează sensul firesc sau, dimpotrivă, deviază de la limitele normalităţii, ale firescului? Care sunt motivaţiile acţiunilor umane, ce-i animă / determină pe oameni să acţioneze într-un mod sau altul? Sunt scopurile acţiunilor umane prosociale, legale, morale sau, dimpotrivă, antisociale, ilegale şi imorale? Se întreabă, nu retoric, cercetătorul şi profesorul ieşean Vasile Miftode. Răspunzând la aceste întrebări, *asistentul social* încearcă să găsească, împreună cu *beneficiarul* serviciilor sociale, *soluţii alternative* la situaţia problematică / dificilă sprijinindu-l pe acesta să acţioneze în *folosul personal* şi al *familiei sale.*

Astfel, ajutându-l pe beneficiar să ia *decizii bune* pentru viaţa sa şi a membrilor familiei sale se schimbă şi *sensul acţiunii umane* într-un mod *pozitiv* ceea ce determină, într-o anumită perioadă de timp, ieşirea din situaţia dificilă / problematică. În felul acesta, cu ajutorul acţiunii sociale, oamenii reuşesc să schimbe sensul vieţii lor şi, de asemenea, să transforme în mod pozitiv realitatea înconjurătoare prin faptul că reuşesc să fie un *model pozitiv,* demn de urmat şi pentru alţi membri ai comunităţii. În consecinţă, *teoria acţiunii sociale* ne ajută să înţelegem „statutul practicii" sau al *asistenţei sociale aplicate* în domeniul *protecţiei umane* la nivel *individual / personal,* precum şi la nivel *comunitar / societal* şi, implicit, să reconsiderăm *statutul asistentului social* în societatea modernă şi post-modernă. Pornind de la aserţiunea lui Jean J. Rousseau că „omul trebuie forţat să fie liber", aşa cum afirmă profesorul Vasile Miftode, „asistentul social trebuie să oblige pe beneficiar să fie liber, construindu-i independenţa", ceea ce ne permite să susţinem că *omul trebuie ajutat şi susţinut să înţeleagă că este liber să acţioneze în folosul său şi al celor din jur.*

Intervenţia socială *eficientă şi profesionistă,* arată profesorul Vasile Miftode, nu poate fi realizată decât ca „acţiune socială în reţea", cadrul intervenţiei includzând relaţia dintre *polul relaţiilor sociale ale beneficiarului* şi *polul relaţiilor sociale* din cadrul *parteneriatelor în asistenţa socială.* „Analiza de reţea" sau „metoda reţelelor"[17] reprezintă, conform sociologului Vasile Miftode, o *metodă indispensabilă* în asistenţa socială în toate activităţile de intervenţie şi sprijin a populaţiilor mar-

[17] *Ibidem,* „Teoria reţelelor „ „, pp. 146-195.

ginalizate, dependente sau vulnerabile. Analiza de rețea urmărește identificarea următoarelor *tipuri de rețele* în rezolvarea unui caz concret: „rețele de origine" pentru beneficiarul serviciilor sociale – relațiile din familia de origine sau rudenia mai mult sau mai puțin îndepărtată, relațiile de vecinătate și prietenie etc.; „rețele de influență" pentru beneficiarul serviciilor sociale – influențele mai mult sau mai puțin benefice pe care beneficiarul serviciilor sociale le primește din *contextul social mai larg*, cum ar fi relațiile din *mediul profesional*, relațiile dezvoltate în *grupul prieteni* etc.; *rețele beneficiare* ale serviciilor sociale – în acest sens ne sunt relevate influențele pozitive, constructive și benefice ale *intervenției sociale în rețea*, atât asupra *beneficiarilor direcți*, cât și asupra *beneficiarilor indirecți*; „rețele de ajutor și intervenție" – „formale" (instituții de stat și organizații neguvernamentale/ și „informale" (grupul de rudenie cu influență pozitivă, grupul familial în ansamblu, grupul de prieteni, grupul colegilor de serviciu etc.).

Ce se poate observa? Că în cadrul tuturor acestor *rețele de ajutor și intervenție socială* – fie că sunt *rețele sociale informale / primare*[18] (în cadrul lor primează *afectivitatea, sentimentele și emoțiile* conform „teoriei atașamentului"), fie că sunt *rețele sociale formale / secundare*[19] (relațiile sociale sunt mai *slabe* sau *neutre* din punct de vedere *afectiv-emoțional*) – *asistentul social manager de caz* caută să identifice nu numai aspectele *negative* sau *factorii de risc social* pentru situația problematică în care se poate afla o persoană și familia acesteia, ci și aspectele *pozitive* sau *factorii protectivi / inhibitori* care pot *stopa* situațiile problematice și, bineînțeles, care pot *preveni* apariția în viitor a unor astfel de situații („punctele tari" ale intervenției sociale în rețea). În cadrul acestei abordări este reluată abordarea din cadrul teoriei *acțiunii sociale în rețea*, în acest sens *intervenția socială profesionistă* fiind realizată de către echipe *interdisciplinare de profesioniști* – asistenți sociali, sociologi, psihologi, medici, juriști, asistenți medicali, mediatori, preoți etc.

Pentru a vizualiza rețeaua socială de intervenție, profesorul Vasile Miftode propune realizarea unei „cartograme a rețelelor", *asistentul social* fiind „șeful de orchestră" în calitate de *manager de caz*, adică profesionistul care conduce, monitorizează și evaluează activitățile de pe întreg parcursul *etapelor asistențiale*. Astfel, din punctul de vedere al „drumului critic" parcurs de intervenția în rețea, *procesul de ajutor* în asistența socială cunoaște mai multe *etape*, după cum

---

[18] *Rețeaua primară* reprezintă unitatea de viață socială ce grupează persoane care se cunosc și care sunt unite prin legături de *rudenie, prietenie, vecinătate* sau *muncă*. În cadrul rețelei primare, relațiile sunt de *natură afectivă, reciproce* și cu un *dinamism* accentuat, nedepinzând cu necesitate de exigențe economice.

[19] *Rețeaua secundară* este o formă de reprezentare a instituțiilor sociale care au o existență *oficială*, sunt *structurate* într-un mod precis, îndeplinesc *funcții specifice* și oferă *servicii particulare*. Rețeua secundară apare în mod *artificial*, relațiile funcționale fiind determinate de rolurile exercitate de persoanele implicate în rețea, iar *factorii normativi și economici* sunt foarte importanți.

urmează: *sesizarea problemei* sau „lansarea problemei" de către potențialul beneficiar al serviciilor sociale; *prima întrevedere* dintre titularul cererii de asistență socială (potențial beneficiar al serviciilor sociale) și asistentul social care va deveni *manager de caz*, adică acordarea „primului ajutor" sau acordarea *ajutorului inițial*; *evaluarea primară* vizează *identificarea adevăratelor vulnerabilități, riscuri sociale și probleme* ale solicitantului de asistență socială, *ierarhizarea* acestora și *stabilirea priorităților* în rezolvarea situațiilor problematice în care se află persoana și familia acesteia; totodată, *evaluarea primară* are în vedere *identificarea aspectelor pozitive* sau a „punctelor tari" caracteristice beneficiarului de asistență socială și a familiei acestuia; în acest sens, aspectele pozitive constituie *baza* sau *fundamentele* de la care începe și pe care se sprijină *intervenția socială*; realizarea *planului de intervenție socială* în cadrul căruia situațiile problematice trebuie diminuate și, deci, vor deveni *obiectivele intervenției sociale*, în timp ce aspectele pozitive sau „punctele tari" trebuie dezvoltate înlocuind încetul cu încetul „răul" cu „binele"; stabilirea *rețelei de sprijin / de ajutor / de intervenție* și declanșarea *acțiunilor sociale* din cadrul *intervenției propriu-zise*; în cadrul acestei etape au loc *evaluări intermediare* succesive care îl ajută pe asistentul social să stabilească / să măsoare gradul de eficiență a „intervenției sociale în rețea", adică *progresul* realizat prin intervenția socială asupra *beneficiarilor direcți* sau *indirecți*; *evaluarea finală* care ne asigură că *situația problematică a fost depășită* și că se poate ieși din cadrul procesului de ajutor / de sprijin / de intervenție; în fapt, în această etapă are loc *finalizarea procesului asistențial.*

4. Continuitatea între tradițional și modern în domeniul asistențial – „dimensiuni și perspective ale profesionalizării"[20] în asistența socială

Legătura dintre domeniile asistării tradiționale și domeniul asistenței sociale actuale / moderne reprezintă o altă arie de interes în demersul epistemologic-investigativ al sociologului ieșean Vasile Miftode, care realizează distincția „zonelor de interes ale asistenței sociale" clasificate în „probleme tradiționale" și „probleme noi și reelaborate". Pe de o parte, odată cu evoluția societății de la *tradițional*, la *modern* au apărut schimbări în ceea ce privește ariile problematice inerente vieții sociale. De exemplu, dacă în trecut, cum ar fi în perioada dintre cele două războaie mondiale (*perioada interbelică*) sau după cel de-al Doilea Război Mondial (*perioada postbelică*) a trebuit să avem grijă de orfanii și văduvele de război, de invalizii de război, de persoanele și familiile sărace, persoanele bolnave cronic și persoanele inapte de muncă etc., în *perioada comunistă* problemele oamenilor au fost generate de migrația / dislocarea forțată de la sat la oraș, precum și de riscurile la care a fost supusă populația devenită dependentă de Stat (deposprietărirea forțată, prestarea unor munci împovărătoare, uneori

[20] V. Miftode, *Tratat ..., op. cit.*, pp. 147-158.

inutile, în fabricile și uzinele comuniste). În concluzie, atunci când vorbim de *asistarea tradițională* ni se aduce în vedere ajutorul / sprijinul, uneori prompt și necondiționat, pe care oamenii de la sat și-l acordau unii altora sau la unele inițiative urbane ale Statului din perioada interbelică (construirea de orfelinate pentru copiii orfani, azile de bătrâni, bolnițe etc.).

În prezent (în *perioada post-comunistă* și a exercițiului democratic), deși s-a revenit asupra dreptului la proprietatea privată (restituiri de terenuri și bunuri imobile care fuseseră naționalizate), au început să apară noi probleme, de exemplu, în legătură cu *întreținerea acestor proprietăți, cu șomajul* aproape forțat de *politicile sociale pasive* (uneori, pentru Stat este mai comod să ofere indemnizație de șomaj decât să realizeze programe active de reconversie / recalificare profesională sau să susțină efectiv persoana pentru a se integra în câmpul muncii colaborând cu mediul privat), *dependența de substanțe active, prostituția, pornografia, criminalitatea* etc. și, în general, probleme asociate unei democrații eronat înțeleasă și exercitată.

Din această perspectivă, profesorul Vasile Miftode descrie formele de *asistare tradițională*[21], ale cărei *valori* constituie *fundamentul asistenței sociale moderne*, și anume: formele de ajutor și asistare erau percepute de comunitate ca „norme de viață socială" (reguli) sau ca „tradiții" ori „habitudini" în sistemul modelelor culturale tradiționale; comunitățile umane tradiționale asigurau familiei și tuturor persoanelor aflate în „criză" o „reală și eficientă" protecție socială; sprijinul sau ajutorul avea o natură „concretă, specifică", ceea ce imprima un „caracter local-comunitar, de proximitate" intervenției sociale; asistarea tradițională era „centrată îndeosebi pe familie, vecinătate și comunitate", remarcându-se „prioritatea grupului" față de persoană în acțiunile de ajutor și asistare, în sensul că respectarea normelor din cadrul grupului social atrăgea beneficiile de sprijin și avantajele vieții în comun; *altruismul, sprijinul reciproc* și *solidaritatea umană*.

Contrar opiniei că asistența socială ar fi apărut în țara noastră odată cu Revoluția de la 1989 se află *valorile și mecanismele comunitare tradiționale* care funcționau și încă mai funcționează în spațiul social românesc. Astfel, profesorul Vasile Miftode realizează distincția dintre „asistarea empirică" și *asistența socială propriu-zisă*, prima formă constituind o etapă în fundamentarea și evoluția *asistenței sociale moderne* caracterizată prin următoarele aspecte: se bazează pe „exigențele cunoașterii științifice", soluțiile fiind fundamentate științific; relația asistențială este bazată pe *empatie* care înglobează afectivitatea dublată de raționalitate; este valorizată *proximitatea, comunitatea* (mai ales sub forma grupurilor sociale mijlocii), *societatea civilă* ca forme de preluare a spiritului comunitar tradițional. Analiza comparativă a caracteristicilor anterior prezentate relevă faptul că între cele două *forme de intervenție socială* există similitudini traduse prin ideea de *continuitate* între *asistarea tradițională* și *asistența socială modernă*, aceasta din

[21] *Idem*, „Tradiții ale asistenței sociale în România", pp. 11-24.

urmă preluând *elemente de conținut* manifestate în *forme diferite* la care se adaugă *noi forme* dictate de evoluția comunității și a societății în anasamblu.

Pe de altă parte, fie că ne situăm în perioada tradițională, fie în cea actuală (la sat sau la oraș), asistența socială cunoaște *trei mari niveluri ale acțiunii sociale* definite de către sociologul ieșean Vasile Miftode ca „domenii de interes și niveluri ale intervenției sociale"[22] în cadrul comunității / societății, și anume: nivelul „individual"; nivelul *grupului social* și „comunitar"; nivelul „societal" sau al *mediului social în ansamblu.* De exemplu, în situația problematică a unei familii actuale din mediul urban rezolvarea ține atât de *resursele personale* ale membrilor familiei (credințe, valori, atitudini față de lume și viață, motivația și voința de a acționa pentru a-și schimba viața în bine), cât și de *resursele comunitar-societale* (resursele cultural-religioase din zona de rezidență, calitatea serviciilor sociale și a celor medicale, situația economică a localității sau a regiunii în care familia locuiește, modul cum se aplică legislația în toate domeniile vieții sociale, nu numai în asistența socială etc.).

5. Fundamentele sau originile științifice ale asistenței sociale

În acest sens, sociologul ieșean, profesor doctor Vasile Miftode, a realizat o adevărată epistemologie specifică domeniului asistențial, prin demarcarea unor arii științifice sau sisteme care contribuie la conturarea și *definirea asistenței sociale moderne*, precum și la dezvoltarea *asistenței sociale profesioniste* (realizată de către specialiști și experți în domeniu), așa cum este prezentată și predată la universitate. Mai precis, chiar dacă există o deschidere / disponibilitate către ajutorarea oamenilor aflați în nevoie sau în situații problematice / de criză, aceasta nu este suficient pentru a fi un *asistent social profesionist* (cu diplomă superioară în domeniul asistenței sociale) și, ulterior, *specializat* strict pe un *domeniu de intervenție socială*, cum este, de pildă, *asistența familială.* Adică, fără o pregătire temeinică și riguroasă în domeniul asistențial există riscul să credem că acționăm bine, dar efectele intervenției sociale să fie contrar așteptărilor. Dacă ne gândim, așa este și în viața reală, de la *idee*, apoi *intenție* și până la *inițierea* unei *acțiuni benefice* este cale lungă și de cele mai multe ori *blocată de diverse obstacole* (uneori nici voința și nici perseverența nu ne ajută!).

Drept urmare, așa cum ne arată profesorul Vasile Miftode, asistența socială profesionistă este structurată de următoarele fundamente științifice: *sistemul de cunoștințe; sistemul de valori; sistemul de abilități și deprinderi practice; sistemul competențelor și al exigențelor practice în asistența socială.*

• „Sistemul de cunoștințe în asistența socială"[23] se referă, în viziunea profesorului Vasile Miftode, la o serie de *cunoștințe teoretice generale* și *cunoștințe specifice domeniului de intervenție* care trebuie să fie cunoscute și apoi aplicate în

[22] *Idem*, „Dimensiuni și perspective ale profesionalizării în asistența socială", pp. 147-158.
[23] *Idem*, „Sistemul de cunoștințe necesare asistenței sociale", pp. 51-54.

practica asistenței sociale. Acest set de cunoștințe se referă la următoarele domenii științifice: *teorii specifice științelor socio-umane* („umanioarele") din *psihologie, sociologie, drept, psihopedagogie, teologie, filosofie* etc.; „teoriile specifice" *în asistența socială* („teoria acțiunii sociale", „teoria rețelelor sociale", „teoria atașamentului", „teoria îngrijirii sociale", „teoria participării", „teoria identității", „teoria pierderii"); *metodologia specifică intervenției sociale* – metode de evaluare / investigație / cercetare psiho-socială (de exemplu, *analiza de caz* sau studiul de caz); metode de intervenție specifică (de exemplu, *managementul de caz* sau coordonarea cazului în asistența socială; tehnici și procedee de lucru specifice asistenței sociale (*tehnica intervievării, tehnica întrevederii și convorbirii, tehnica observației participative, chestionarul* etc.); *legislația generală în asistența socială* (de exemplu, *Legea asistenței sociale*), precum și *legislația specifică domeniului de intervenție* (de exemplu, *asistența familială, asistența socială a persoanelor deviante, asistența socială a persoanelor dependente de alcool, asistența socială a copilului abuzat, asistența socială în mediul școlar* etc.); *organizarea sistemului de asistență socială* la nivelul *comunității* în care are loc *intervenția socială*; *aplicații practice în asistența socială* a căror cunoaștere are rolul de a evita pierderea timpului prin încercare și eroare, mai precis, un asistent social profesionist trebuie să cunoască *programele comunitare* și modalitățile de lucru specifice instituției / organizației de asistență socială.

• „Sistemul de valori specifice în asistența socială"[24] ne relevă faptul că eficiența unei intervenții sociale de prevenire sau de sprijin / suport în situații dificile de viață este dată, pe lângă cunoștințele anterior menționate, în primul rând, de *credințele, valorile* și *principiile de viață* care influențează modul de gândire al oamenilor și, desigur, în consecință, *modul de a acționa* al acestora. Un renumit sociolog, Herbert Spencer, spunea că „acțiunea naște zeci de posibilități", adevărat! Însă, nu toate posibilitățile sunt benefice pentru viața oamenilor și, în special, acțiunile umane *lipsite de sens* sau cu *sens negativ* din cauza *bulversării / inversării valorilor* (în situația în care oamenii pierzându-și libertatea limitează / resping responsabilitatea și atunci este poate mai comod să numească „binele" rău, iar „răul" bine, acționând ca atare!). Ce anume urmează? *Solicitarea ajutorului* din partea *serviciilor sociale*, în condițiile în care oamenii *conștientizează la timp riscurile sociale* ale propriilor acțiuni sau faptul că se confruntă deja cu *grave probleme.*

Pe de altă parte, acțiunile asistenței sociale[25] sau ale intervenției sociale (de ajutor / de sprijin) sunt ghidate de sistemul de credințe și valori ale asistentului

---

[24] *Ibidem*, pp. 55-56.

[25] Termenul de „asistență socială" se folosește, în general, atunci când ne referim la o persoană asistată social, mai precis la asistarea socială individuală; termenul de „intervenție socială" se folosește adesea pentru a delimita și defini sprijinul / ajutorul social acordat unui grup de persoane, cum ar fi grupul familial (asistența familială) sau categorii de grupuri vulnerabile delimitate de anumite arii problematice.

social (în primul rând, asistentul social este om!) dublate de *sistemul de valori* pe care-l propune *profesia de asistent social*, după cum urmează: *sistemul de valori* „centrat pe persoană" – *respect* pentru *demnitatea persoanei* indiferent de nevoile sociale și ariile problematice întâlnite în practica asistențială (sancționăm atitudinile și comportamentele negative, nu persoana); *confidențialitatea informațiilor* (secretul profesional); *empatia* sau capacitatea de transpunere în locul celui neajutorat („ca și cum") pentru a înțelege mai bine situația dificilă în care se află, dar și pentru a putea oferi *sprijinul moral* de care are nevoie persoana asistată (beneficiarul serviciilor sociale); *sprijin necondiționat* și *nediscriminatoriu*, indiferent de etnie, religie, gen, mentalitate, educație etc.; *evitarea etichetării* de orice fel; *sistemul de valori* „centrat pe familie" / „grup social" / „colectivitate" se referă la menținerea echilibrului între *valorile personale* și cele *familiale*, între *valorile personale* și cele *profesionale* sau între *valorile personale* și cele ale *rudelor* și *prietenilor* etc.; sistemul de *valori* „orientate pe comunitate și societate" – abilitatea și competența de a utiliza la maximum valorile comunitare (strategiile de intervenție socială la nivelul comunității, oportunitățile instituționale); sistemul de valori „orientat spre statutul asistentului social și pe practica asistenței sociale" are în vedere abilitatea de a realiza un *echilibru* între *interesele personale, interesele persoanelor asistate* și *interesele instituției de asistență socială*. Respectarea acestui tip de valori reduce riscul *conflictelor de interese* și al *dilemelor etice* (uneori, pentru binele persoanei asistate se acționează „împotriva" regulilor instituționale, soluțiile fiind găsite în „spiritul legii" din mediul profesional al asistenței sociale). În mod practic, atenția trebuie orientată pe o *evaluare psihosocială profesionistă* pentru a putea discerne între cel care „solicită ajutorul social" și „nu-l merită" și cel care are o „reală nevoie de acest ajutor", dar „nu-l cere".

• „Sistemul de abilități și deprinderi practice"[26] în asistența socială se raportează, în viziunea profesorului Vasile Miftode, la profesionalism îmbinat cu deontologism, aceste aspecte manifestându-se încă din perioada formării profesionale inițiale, ca urmare a exersării în cadrul *seminariilor, laboratoarelor și a proiectelor din facultate*; de asemenea, activitățile asistențiale sunt dublate de *activitățile de voluntariat și aplicațiile practice* realizate în cadrul instituțiilor și organizațiilor de asistență socială. În acest sens, *abilitățile și deprinderile practice*[27] necesare în asistența socială se referă la: „abilități cognitive" sau capacitatea de a cunoaște și folosi experiența anterioară din asistența socială (adică, pornind de la zicala că „meseria se fură", un asistent social debutant trebuie să fie motivat să cunoască experiența colegilor mai în vârstă și, apoi, să observe cum lucrează

[26] V. Miftode, „Sistemul de abilități și deprinderi practice", 2010, pp. 57-60.

[27] *Abilitățile* se referă la capacitatea de „a face", de a pune în practică cunoștințele teoretico-metodologice, mai întâi izolat pe câte un caz, iar prin exersare acestea se fixează și se transformă în *deprinderi* asistențiale, adică capacitatea de „a face bine", adică de a acționa eficient în oricare dintre cazurile la care lucrezi în asistența socială.

aceştia pentru a putea să-şi formeze un stil propriu de muncă şi de acţiune socială); „abilităţi în relaţiile interpersonale" – „dominarea" şi „mânuirea" afectivităţii (de exemplu, în cadrul întrevederii / interviului / convorbirii, asistentul social trebuie să aibă capacitatea de a observa orice manifestare de atitudine şi comportament, precum şi de *ascultare activă*; „abilităţile decizionale" se referă la capacitatea asistentului social de a lua decizii în numele beneficiarului atunci când *situaţia obiectivă* o impune, dar şi la *solicitarea persoanei asistate*. Uşor de spus, dificil de aplicat deoarece foarte multe persoane care ajung să aibă probleme de orice natură se află uneori în incapacitatea de a lua decizii bune pentru viaţa lor şi a semenilor. De ce? Pentru că luarea deciziilor bune presupune *implicare* şi *responsabilitate decizională*, acesta fiind tocmai „punctul slab" al persoanelor asistate; „abilităţi administrative" şi de organizare vizează capacitatea asistentului social de a-şi organiza activitatea atât în munca de birou, cât şi în munca de teren; în asistenţa socială, aceste abilităţi contribuie alături de celelalte la realizarea „managementului de caz" adică, organizarea activităţilor specifice cazului de la început până la sfârşit, de la sesizare şi prima evaluare până la rezolvarea cazului şi evaluarea finală; „abilităţile în valorificarea resurselor şi rezultatelor muncii sociale" se referă la două aspecte, şi anume: pe de o parte, asistentul social trebuie să cunoască atât *resursele personale*, cât şi pe cele *sociale* de care dispune beneficiarul serviciilor sociale; pe de altă parte, asistentul social trebuie să aibă capacitatea de a valorifica *resursele socio-economice* de la nivel instituţional şi comunitar. Mai mult, asistentul social trebuie să pună în valoare rezultatele muncii sale prin aceea că, oferind *modele pozitive de practică* în intervenţia socială („ghiduri de bune practici"), acesta reuşeşte, alături de ceilalţi colegi, să creeze o imagine pozitivă a instituţiei în comunitate, contribuind, în general, la *prestigiul asistenţei sociale;*

• „Sistemul de competenţe"[28] în asistenţa socială se referă la faptul că, prin exersarea abilităţilor şi deprinderilor asistenţiale, se acumulează *experienţă în domeniul asistenţial*. Însă, asistentul social generalist, prin acumularea experienţei într-un anumit domeniu asistenţial, capătă expertiză într-un subdomeniu al asistenţei sociale. În felul acesta se adânceşte nivelul de profesionalizare putându-se vorbi şi în asistenţa socială de „omul potrivit la locul potrivit". Aşadar, un *asistent social-expert într-un anumit domeniu al intervenţiei sociale* poate fi capabil şi pregătit să treacă de la implicarea şi responsabilitatea pe caz (*managementul de caz*) la responsabilitatea, coordonarea şi controlul instituţiei de asistenţă socială (*manager instituţional*).

• „Sistemul de reguli şi exigenţe practice în asistenţa socială"[29] se referă, în viziunea profesorului Vasile Miftode, la un *set de reguli şi exigenţe practice* pe care

[28] V. Miftode, „Sistemul de competenţe necesare asistentului social", în *Tratat ... op. cit.*, 2010, pp. 61-66.

[29] *Idem*, „Sistemul de reguli şi exigenţe practice în asistenţa socială", pp. 67-80.

trebuie să le respecte atât *studenții practicanți* coordonați de profesori specializați în domeniul asistenței sociale, cât și *îndrumătorii de practică* de la nivelul instituției / organizației de asistență socială. Aasistența socială aplicată și practica compactă de specialitate se realizează într-un mod coordonat, în baza unor *protocoale de colaborare* pe care universitatea / facultatea le încheie cu instituțiile și organizațiile de asistență socială din comunitate. Aceste protocoale prevăd un set de reguli cu privire la următoarele aspecte: *persoanele de contact* și cele direct responsabile din partea ambelor instituții care răspund de buna desfășurare a stagiilor de practică organizate de către mediul universitar în parteneriat cu domeniul reabilitării și incluziunii sociale; *atribuțiile* care revin ambelor instituții în realizarea colaborării privind asistența socială aplicată; *obiectivele* colaborării și *obligațiile* care trebuie respectate de către ambele părți cu privire la realizarea efectivă a *stagiului de practică* pentru studenți. *Setul de reguli* cu privire la practica studenților în asistența socială prevede și modul de întocmire, precum și conținutul unui dosar de „asistență socială aplicată și practica compactă de specialitate".

6. Asistență socială și management social[30]

În cadrul acestei abordări este reluată tematica din cadrul teoriei *acțiunii sociale în rețea*, în acest sens, sociologul Vasile Miftode vizând *intervenția socială profesionistă* realizată de către echipe *interdisciplinare de profesioniști* – asistenți sociali, sociologi, psihologi, medici, juriști, asistenți medicali, mediatori, preoți etc. Pentru a vizualiza rețeaua socială de intervenție, metodologul Vasile Miftode propune realizarea unei „cartograme a rețelelor", *asistentul social* fiind „șeful de orchestră" în calitate de *manager de caz*, adică profesionistul care conduce, monitorizează și evaluează activitățile de pe întreg parcursul *procesului asistențial*. Specificul managementului social comparativ cu *managementul economic* sau *industrial* reprezintă o idee pregnantă asupra căreia profesorul Vasile Miftode insistă, nu numai în calitate de cercetător în domeniul sociologiei cu aplicație în asistența socială, dar și în calitate de manager în mediul universitar, acesta ocupând poziția de „șef de catedră" în cadrul Departamentului de Sociologie și Asistență Socială al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Pornind de la ceea ce înseamnă „management" în general, adică, „a dirija", „a conduce", „a gospodări" într-un mod eficient (eficiența include nu numai respectarea unor reguli instituționale, ci și maniera personală, modalitatea în care se realizează conducerea unei instituții / organizații într-un *mediu etic*), profesorul Vasile Miftode este profund interesat de „arta de a utiliza știința în activitățile de organizare și conducere" a *instituțiilor / organizațiilor de asistență socială*.

În acest sens, este relevată diferența specifică între „managementul economic" și „managementul social" prin aceea că, de exemplu, în *asistența socială*, accentul se pune pe *resursele umane* (a lucra cu oameni în contexte variate de viață).

[30] V. Miftode, „Asistență socială și management social", în *Tratat ...*, *op. cit.*, pp. 159-192.

Așa cum arată teoriile despre management, în general, și despre *managementul social*, în particular, trebuie să existe o *concepție managerială* orientată către *acțiunea prosocială* având la bază anumite *principii etice* (invocând etica și deontologia profesională care trebuie să fie respectată în primul rând, de către cei care au *funcții de conducere în domeniul asistenței sociale*).

Totodată, profesorul Vasile Miftode reliefează caracteristicile managementului social, respectiv „noul management" cu aplicație la asistența socială modernă și care are la bază anumite *principii manageriale*: *predominanța acțiunii sociale* în spiritul *misiunii sociale / scopului / obiectivelor* planificate și organizate de către instituția / organizația de asistență socială (adică, accentul trebuie pus pe „fapte" și nu pe planificarea și organizarea unor idei care să rămână doar teorie fără aplicație practică); *accentuarea* rolului pe care îl joacă *resursele umane* în activitatea de asistență socială, adică a lucra cu oameni (*personal calificat*) și „pentru oameni" (*persoane aflate în situații de vulnerabilitate și / sau de risc social*). Drept urmare, mai mult decât remunerația, personalul calificat în asistența socială are nevoie să lucreze într-un *cadru etic* caracterizat prin *respectarea autorității profesionale, implicare în luarea deciziilor manageriale, transparență, corectitudine, colegialitate, susținere profesională și morală în cazurile considerate „dificile"; apropierea empatică de persoana asistată sau beneficiarul serviciilor sociale; simplificarea birocrației* – organizarea instituțiilor de asistență socială pe *mici dimensiuni* și manifestarea unor *conduite profesionale flexibile* și, totodată, *ferme*, atât din partea *managerului / coordonatorului instituțional*, cât și din partea *managerului de caz*, în relația cu *persoanele asistate social*.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ASISTENŢA MATERNALĂ ÎN ROMÂNIA

DANIELA COJOCARU

Textul de mai jos reprezintă o selecţie din teza de doctorat, coordonată de prof. univ. dr. Vasile Miftode şi publicată în anul 2008 la editura Polirom, sub titlul: *Copilăria şi construcţia parentalităţii. Asistenţa maternală în România.*

Lucrarea a încercat să surprindă modul cum ideologia drepturilor copilului a generat şi consolidat în societatea românească postdecembristă o nouă formă de parentalitate, este vorba de parentalitatea substitutivă şi contractuală a asistenţei maternale. Am ales includerea acesteia în volumul dedicat domnului profesor din două motive. În primul rând, pentru că am considerat că teza de doctorat poartă cel mai bine amprenta colaborarii mele cu domnia sa. Multe din ideile exprimate în lucrare au avut ca punct de plecare şi inspiraţie discuţiile cu profesorul Miftode despre limitele abordării relaţiilor dintre părinţi şi copii prin intermediul paradigmei drepturilor, despre distanţa de la retorică şi practici în domeniul protecţei drepturilor copilului etc. În al doilea rând, pentru că este legată de perioada în care l-am cunoscut pe profesorul Miftode deopotrivă ca student doctorand şi coleg de catedră, când m-am bucurat de ghidarea generoasă şi deschisă a domniei sale şi m-am lăsat contaminată de optimismul, francheţea, atmosfera deschisă şi entuziastă creată în jurul său.

Pentru toate aceste lucruri şi pentru multe altele îmi vine în minte un singur lucru: Vă mulţumesc, Domnule Profesor!

1. Asistenţă maternală şi parentalitate substitutivă

Asistenţa maternală reprezintă o formă de îngrijire a copilului din sistemul de protecţie, plasată uneori în literatură în contextul varietăţii şi diversităţii formelor familiale şi aranjamentelor parentale[1]. Mai precis, parentalitatea asociată asistenţei maternale se înscrie în conceptul de pluriparentalitate (alături de adopţie şi de donarea de gameţi) şi corespunde situaţiei în care în ecuaţia îngrijirii copilului există, cel puţin temporar, mai mulţi părinţi decât într-o situaţie obişnuită: părinţi biologici şi părinţi substitutivi, ultimii fiind reprezentanţii instituţiei de protecţie a copilului.

Specific acestui aranjament cvasi-parental este faptul că „îngrijirea substitutivă nu există în principal pentru beneficiul adulţilor care vor să aibă copii, ci

[1] D. Le Gall, *apud* Sellenet, *La parentalité décryptée. Pertinence et dérives d'un concept*, Paris, L'Harmattan, 2007, pp. 11-19.

pentru a substitui sau a suplimenta familiile care, după toate aparenţele nu îşi îngrijesc sau nu pot îngriji în mod adecvat proprii copii."[2]

Convenţia ONU cu privire la drepturile copilului aduce în atenţie obligaţia statelor semnatare, între care se numără şi România, de a asigura protecţie şi asistenţă specială copilului care este, temporar ori permanent, lipsit de mediul său familial, sau care nu se află în siguranţă alături de părinţii săi. Prin prevederile sale, acest act precizează posibilitatea asigurării protecţiei copilului într-o familie substitut sau într-o familie adoptatoare şi doar atunci când acest lucru nu este posibil, într-o instituţie[3]. Această abordare a modului în care trebuie crescut şi îngrijit un copil privilegiază importanţa mediului familial, fie el chiar şi substitutiv, în raport cu forma rezidenţială de protecţie. Principiul primordialităţii familiei, exprimat sub forma unui drept fundamental al copilului, a avut efecte importante asupra politicilor de protecţie a copilului în lume, mai ales prin reducerea numărului de copii instituţionalizaţi, prin dezvoltarea asistenţei maternale ca formă de protecţie alternativă, precum şi prin încurajarea adopţiei naţionale sau internaţionale.

În general, politicile din protecţia copilului, inclusiv cele româneşti, promovează soluţia asistenţei maternale, considerată superioară, comparativ cu sistemul de îngrijire rezidenţial, din mai multe motive: copilul trăieşte în mediu familial şi se socializează într-o familie; el are şanse să-şi dezvolte potenţialul, se bucură de atenţie deosebită din partea familiei de asistenţă maternală, trăieşte într-un aranjament de viaţă considerat „normal", care-l poate pregăti pentru viaţa de adult; trăind într-o familie, copilul poate beneficia de o dezvoltare afectivă echilibrată, reintegrarea în familia naturală se poate realiza mai uşor dacă relaţiile cu aceasta sunt menţinute şi dacă plasamentul în asistenţă maternală nu sunt privite ca o finalitate sau ca un scop în sine; de asemenea, se consideră că este mai bine protejat împotriva abuzului copilul plasat într-o familie de asistenţi maternali, bucurându-se de un cămin stimulativ, individualizat şi personalizat, având şanse mai mari de integrare în comunitate şi oportunităţi de dezvoltare a deprinderilor de viaţă independentă; de asemenea, se mizează pe faptul că familia îi facilitează copilului integrarea în comunitate şi îi oferă sprijin pentru adaptarea şi integrarea sa şcolară.

Cu toate acestea, este recunoscut, în literatura destinată acestui subiect, faptul că îngrijirea foster pe termen lung are efecte negative asupra dezvoltării identităţii copiilor şi tinerilor din sistemul de protecţie. În general, această îngrijire, mai ales cea pe termen lung, are o structură instituţională, şi este caracterizată de o discontinuitate a îngrijirii, o concentrare pe identificarea patologiei

---

[2] T.J. Hamner, P.H. Turner, *Parenting in contemporary society*, MA, Allyn and Bacon, 2001, p. 391.

[3] CDC, art.20, alin. 1-3.

şi devianţei, o restrictivitate excesivă, un status precar, adesea definit ca anormal de către ceilalţi şi încorporat de copiii din familiile substitutive.[4]

2. Profesionalizarea parentalităţii

Tendinţa recentă a politicilor europene din domeniul bunăstării copilului, aşa cum este ea descrisă în literatura de sociologie a copilăriei[5]) este de a deplasa responsabilitatea pentru sănătatea, educaţia şi bunăstarea copiilor, dinspre stat, spre părinţi şi familii, în general. Această situaţie este întâlnită şi în România, unde, odată cu apariţia Legii 272/2004, această responsabilitate este atribuită părinţilor şi complementar comunităţilor locale, aceasta reprezentând una dintre schimbările profunde ale filosofiei protecţiei copilului faţă de perioada comunistă, în care statul era principalul responsabil.

Procesul de creştere a responsabilităţii parentale private a fost dublat şi de o intensificare a *supravegherii parentale* de către experţi, care a luat forma unei „pedagogizări" a părinţilor, realizată prin definirea părinţilor ca *parteneri* ai specialiştilor, în diverse domenii care au legătură cu bunăstarea copilului şi prin promovarea ideii necesităţii „implicării părinţilor", „participării părinţilor", colaborării acestora cu diverse tipuri de specialişti din şcoli, servicii sociale, juridice etc.[6] Această pedagogizare a parentalităţii, apărută pe fondul globalizării ideologiilor[7] şi a promovării drepturilor copilului prevăzute în Convenţia ONU a facilitat proliferarea masivă a discursurilor profesionale adresate copilului şi copilăriei, consecinţa fiind o *profesionalizare a parentalităţii*, care începe să fie privită ca o meserie cu regulile sale şi abordată cu un limbaj din domeniul organizaţional[8].

Între strategiile de abordare în termeni profesionali a parentalităţii, promovate de politicile sociale din domeniul familiei şi protecţiei copilului din România ultimelor două decenii, amintim *programele de educaţie parentală*, programele de reabilitare bazată pe comunitate a copiilor cu dizabilităţi, programe de asistenţă maternală, asistenţă personală, probaţiune etc. Toate aceste forme de profesionalizare parentală se bazează pe *transferul de cunoştinţe şi competenţe* dinspre

---

4 Kools, „Adolescent identity development in foster care", *Family relations*, 1997, vol. 46, 263-271.

5 Mayall, „The social condition of UK childhoods. Children's understandings and their implications", J. Mason, T. Fattore (coord.), *Children taken seriously: in theory, policy and practice*, London and Philadelphia, Jessica Kingsley Publishers, 2005, pp.79-90; Bhopal, Brannen, Heptinstall, *Connecting children: care and family life in later childhood*, London, Routledge/ Farmer, 2000; J. Brannen, O' Brien (coord)., *Children in families. Research and policy*, London, Falmer Press, 1996.

6 Bhopal et al., *op.cit.*, p. 8.

7 E. Stănciulescu, „Globalisation idéologique et pouvoir d'une catégorie vulnérable: les enfants de la rue", *Les Sciences de l'éducation pour l'ère nouvelle*, no. 2, 2006, pp. 69 -88.

8 Sellenet, *op.cit.*, p. 110.

specialiști către părinți, cu scopul permanentizării intervenției asupra copilului, în acord cu prescripțiile ideologiei drepturilor copilului. Aceste acțiuni de intervenție asupra părinților și, implicit, de control asupra practicilor parentale reprezintă o formă de promovare a drepturilor copilului în mediul domestic și de control al respectării acestora, prin forme de monitorizare și educație realizate de către instituții specializate.

3. Asistența maternală și evoluția ei in România

O *formă extremă de profesionalizare a parentalității* o reprezintă apariția ocupației de *asistent maternal profesionist*, sau de părinte profesionist de substituție. Acesta este persoana care pune la dispoziția instituției de protecție a copilului propriul spațiu domestic, asigură transparența relației membrilor familiei sale cu copilul plasat și, în general, toate elementele care pot influența în mod semnificativ confortul fizic și emoțional al copilului (relațiile dintre membrii familiei, relațiile familiei cu diverse instituții, cu vecinii, cu restul comunității etc.): „asistentul maternal profesionist este persoana fizică, atestată, care asigură, prin activitatea pe care o desfășoară la domiciliul său, creșterea, îngrijirea și educarea, necesare dezvoltării armonioase a copiilor pe care îi primește în plasament sau încredințare."[9] Filosofia îngrijirii optime a copilului în mediul familial, încorporată în reglementările internaționale și naționale privind drepturile copilului, legitimată de o serie de studii psihologice, între care cel mai adesea sunt invocate studiile lui Bowlby despre dezvoltarea atașamentului, coroborată cu conceptul de competență parentală și cu apariția părintelui profesionist (adult a cărui competență de *bun părinte* este atestată), a generat și modelat o nouă realitate familială, *familia de asistență maternală.*

Practica asistenței maternale fost adusă și promovată în România de către organizații nonguvernamentale din domeniul bunăstării copilului în perioada 1993-1994, iar recunoașterea profesiei de asistent maternal a apărut în anul 2003, odată cu o serie de acte normative care au reglementat condițiile de exercitare a acestei profesiuni[10], condițiile de obținere a atestatului, procedurile de atestare, statutul asistentului maternal profesionist, programa analitică de formare profesională și standardele minime obligatorii pentru asigurarea protecției copilului aflat în îngrijire familială substitutivă. Denumite la început „mame sociale", persoanele care luau în îngrijire copii la domiciliu, în schimbul unei alocații speciale, reprezentau persoane a căror identitate profesională era incertă, fiind descrisă de calitățile de bun părinte, cadrate de un context instituțional. *Rolul de mamă socială* era unul generat la interfața dintre spațiul privat (unde era dominant *rolul*

---

9 HG 679, 2003, art.1.

10 S. Cojocaru, „Child protection in Romania after the fall of communism: challenges for development of community social services", *International journal of environmental studies*, 2008, vol. 65, no 4, pp. 515-527.

de mamă) şi cel public (unde era dominant *rolul social*); aceste persoane erau considerate concomitent mame, în raport cu copilul luat în îngrijire (substituiau parentalitatea biologică), şi *agenţi sociali*, funcţionând în cadrul parentalităţii sociale, creată de ideologia drepturilor copilului, promovată şi administrată de instituţia de protecţie.[11]

Până la apariţia acestei forme de protecţie (în anul 1993, odată cu *programul de îngrijire familială temporară* derulat de organizaţia Holt în Bucureşti şi Constanţa, program finanţat de Reprezentanţa Unicef în România) copiii consideraţi ca aflându-se în dificultate (abandonaţi în maternităţi, secţii de pediatrie, leagăne, case de copii) erau protejaţi numai în instituţii, până atunci aceasta fiind singura formă de protecţie dezvoltată de către stat; reorganizarea sistemului de protecţie a copilului a fost o consecinţă a ratificării de către România a Convenţiei ONU privind respectarea şi promovarea drepturilor copilului, şi a introdus în practica asistenţială termenul de „mamă socială"; acesta făcea trimitere la practica îngrijirii copilului din sistemul de protecţie în mediul familial, fără să se regăsească însă în legislaţia românească. Cu toate acestea, el a fost utilizat iniţial de către profesioniştii care activau în protecţia copilului (lucrători sociali, educatori, asistenţi sociali, psihologi etc.) pentru a desemna persoanele care primeau în îngrijire la domiciliu copii abandonaţi în instituţii, creând o reprezentare caritabilă a acestei ocupaţii, pentru a putea fi mai uşor de înţeles şi acceptat din partea comunităţii.

Ulterior, pentru denumirea acestei profesii, adresată mai ales copiilor de vârstă mare (copii de vârstă şcolară), a fost utilizat termenul de *familie foster*, sub influenţa practicii americane, care pune accent pe îngrijire în familie şi nu doar pe îngrijire maternă. Neavând un echivalent în limba română, această denumire a fost considerată un termen nepotrivit pentru practica socială dezvoltată, chiar dacă, din punctul nostru de vedere, încorpora, într-o manieră mai adecvată, acceptarea importanţei rolurilor tuturor membrilor familiei (am fi putut vorbi de *mamă foster, tată foster, frate sau soră foster etc.*).

Pe măsură ce sistemul de protecţie a copilului în familiile substitut s-a dezvoltat, a fost nevoie de elaborarea unei legi specifice care să reglementeze această formă de intervenţie, iar termenul ales pentru a desemna această practică socială a fost cel de *asistenţă maternală*. Acest termen introduce câteva noi semnificaţii ale raportului cu copilul aflat în îngrijire:

- termenul nu mai pune accent pe înlocuirea temporară a îngrijirii, ci pe *asistenţă*, evidenţiind faptul că orice copil plasat în familia asistentului maternal nu aparţine acestuia, că responsabilitatea părinţilor biologici în raport cu copiii lor nu a fost suspendată şi delimitând *parentalitatea biologică* de cea *substitutivă*;
- această sintagmă pune accent mai mult pe rolurile *materné*, subliniind faptul că este o practică realizată de către femei, de la care se aşteptă îndeplinirea

[11] D. Cojocaru, „Evolution of foster care in Romania", *Revista de cercetare şi intervenţie socială*, 2006, vol. 15, pp. 75-83.

acestui rol, chiar dacă îngrijirea parentală presupune şi o participare masculină; din acest punct de vedere, termenul de asistent maternal este oarecum nepotrivit, atât timp cât în România sau în alte ţări în care există această formă de protecţie funcţionează ca îngrijitori şi bărbaţi;

Denumirea de asistenţă maternală voalează destul de mult rolurile familiei de îngrijire şi implicarea unitară a partenerilor în îngrijirea copilului aflat în plasament, fiind foarte dificilă raportarea conceptuală a copilului din asistenţă maternală la ceilalalţi membri ai familiei substitutive.

4. Promovarea culturii instituţionale în familia substitutivă

Ca orice profesie, asistenţa maternală a avut în vedere formarea unor competenţe şi atestarea lor, dezvoltarea de abilităţi şi delimitarea unor responsabilităţi şi atribuţii în relaţie cu copilul aflat în îngrijire şi cu instituţia de protecţie. Pentru a transmite valorile, normele, prescripţiile şi exigenţele instituţionale ale îngrijirii, persoanele care doresc să devină profesionişti în această activitate trebuie să obţină o recunoaştere oficială a stocului de cunoştinţe, a nivelului de abilităţi şi competenţe în creşterea, educarea şi îngrijirea copiilor. Pentru a promova cultura instituţională, furnizorii publici şi privaţi de servicii sociale destinate copiilor organizează cursuri de formare a asistenţilor maternali, diseminând prescripţiile legislative legate de necesitatea asigurării drepturilor copilului, servirii *interesului superior al copilului* şi promovării îngrijirii în mediul familial. Bruner consideră cultura ca fiind un *sistem de semnificaţii* care se dezvoltă prin procese de interacţiune,[12] iar promovarea culturii instituţionale privind protecţia şi îngrijirea copilului este asigurată de interacţiuni între asistenţi maternali şi reprezentanţi ai instituţiilor (asistenţi sociali, psihologi, jurişti etc.) prin intermediul cursurilor de formare iniţială şi continuă.

Aceste interacţiuni continuă pe toată durata plasamentului copilului prin vizite de supervizare a asistentului maternal la domiciliul acestuia de către asistentul social răspunzător de caz, prin evaluările periodice la care este supusă activitatea asitentului maternal, prin intermediul grupurilor de suport etc. În general putem vorbi de o promovare *neomogenă* a culturii instituţionale în mediul domestic, aceasta fiind mai intensă în general în mediul urban decât în cel rural, datorită frecvenţei mai mare a interacţiunilor experţilor diverselor instituţii cu asistenţii maternali profesionişti; promovarea neomogenă este congruentă cu gradul diferit de deprivatizare a domesticităţii urbane faţă de cea rurală, lucru explicabil prin numărul mai mare de servicii sociale, medicale, educaţionale din mediul urban, accesibilitatea mai mare a acestor servicii, o mai bună promovare a lor. Mai mult, există elemente de arbitrariu introduse în maniera de promovare a

[12] J.S. Bruner, *Acts of meaning*, Cambridge, Harvard University Press, 1996.

culturii instituționale în mediul familial[13], ale căror purtători pot fi diverși reprezentanți ai instituției de protecție (de pildă asistenți sociali ai aceleiași instituții pot aborda diferit modul de relaționare cu un asistent maternal profesionist și familia acestuia sau profesii diferite din cadrul aceleiași instituții pot avea prescripții diferite în legătură cu situații concrete de îngrijire a copilului aflat în familia substitutivă).

Forma de promovare inițială a ideologiei drepturilor copilului către persoanele care doresc să devină asistenți maternali este reprezentată de cursurile de formare profesională, care sunt obligatorii și care trebuie urmate la inițiativa instituției; acestea reprezintă, dincolo de oportunitatea de receptare a unui volum semnificativ de informații concentrat în cele 60 de ore de formare[14], și o formă de interacțiune cu instituția și cu grupul de egali. Conținuturile cursurilor de formare inițială sunt structurate modular și cuprind două module obligatorii *centrate pe copil* (noțiuni despre drepturile și protecția copilului, creșterea și dezvoltarea copilului, abordate din perspectiva psihologiei dezvoltării, noțiuni de comunicare cu copilul și noțiuni privind nutriția, igiena și securitatea copilului) și un modul *centrat pe statutul și rolul asistentului maternal profesionist* în economia intervenției asupra copilului protejat. Complementar modulelor minime obligatorii pentru atestare, programa analitică conține și patru module specializate care sunt opționale și care asigură o *specializare* a asistentului maternal profesionist, în funcție de caracteristicile copilului primit în îngrijire (copil cu dizabilități, copil victimă a abuzului, neglijării sau exploatării, copil plasat în regim de urgență sau copil seropozitiv).

5. Copilăria în asistența maternală

Procesul de profesionalizare a practicilor parentale a culminat cu crearea, în special prin intermediul retoricii și practicilor instituționale subordonate bunăstării copilului, a ocupației de *părinte profesionist*[15], pentru copiii din sistemul de protecție. Astfel, a apărut ocupația de asistent maternal profesionist, inclusă în COR (Clasificarea Ocupațiilor din România). Competențele și responsabilitățile acestei profesii se suprapun într-o bună măsură peste cele asociate calității de părinte a unui adult, dar există și trăsături dinstinctive, în raport cu aceasta. În primul rând, este vorba despre caracterul contractual al acestui tip de parentalitate, evidențiat prin câteva dimensiuni:

- funcționarea parentalității în condiții de salarizare;

[13] J.F. Gubrium, J.A. Holstein, „Family discourse, organizational embeddedness, and local enactment", *Journal of marriage and the family*, 1993, vol. 14, no 1, pp. 66-81.

[14] Ordin 137, 2003.

[15] D. Cojocaru, „Copilul și deprivatizarea vieții familiale", *Revista de cercetare și intervenție socială*, 2007, vol. 19, pp. 23-34.

- apartenenţa la un sistem instituţional de formare a competenţelor parentale, de evaluare şi de atestare a acestora;
- transparenţa mare a practicilor parentale faţă de instituţia de protecţie, asigurată prin activităţi de monitorizare şi supraveghere, realizate de către instituţie;
- funcţionarea într-un cadru contractual care include drepturi şi responsabilităţi, derivate din calitatea de angajat al instituţiei de protecţie;
- existenţa în construcţia angajamentului parental substitutiv, ca element structural esenţial;
- dezangajarea programată, care se referă la faptul că asistentul maternal va funcţiona ca îngrijitor parental pe o perioadă limitată de timp, decisă de modul în care este instrumentată instituţional situaţia copilului şi intervenţia asupra familiei biologice a acestuia.

În ecuaţia îngrijirii copilului din sistemul de asistenţă maternală, datele noastre indică o prezenţă absolut sporadică a familiei naturale a copilului, care ne îndreptăţeşte să concluzionăm faptul că familia de asistenţă maternală devine un *substitut parental* şi nu un element de co-parentalitate şi de partajare a îngrijirii cu familia biologică. În plus, asistenţa maternală din România a trecut de la *o substituţie a instituţiei* la o *substituire a parentalităţii biologice.*

Elementul esenţial care a fost desprins de noi din studiile efectuate asupra sistemului de asistenţă maternală din Romania a fost acela al suprapunerii *profesionalizării parentalităţii,* în forma asistenţei maternale, peste un *proces de instrumentalizare a valorii copilului* din sistemul de protecţie, în raport cu familia de îngrijire. Această valoare instrumentală a copilului se concretizează în subordonarea deciziei de a îngriji un copil proiectelor individuale proprii sau familiale sau în renunţarea la îngrijirea copilului dacă ar înceta relaţiile contractuale cu instituţia de protecţie; astfel, copilul devine parte componentă a unor strategii ale asistenţilor maternali de rezolvare a problemelor economice familiale, de ieşire din situaţia de şomaj, valorificarea oportunităţii de a câştiga control asupra activităţilor profesionale, pentru că este o muncă la domiciliu, şi a oportunităţii de a optimiza munca de îngrijire a propriilor copii sau a gospodăriei etc.

Instrumentalizarea este accentuată de faptul că acest copil, îngrijit în familia de asistenţă maternală este un important contributor economic în această familie. La aceasta se adaugă caracterul nonexclusiv al raportului dintre adultul îngrijitor şi un anumit copil sau copii, limitarea temporară a angajamentului adultului, posibilitatea demisiei parentale în condiţiile incompatibilităţii copilului cu familia de primire etc. Consecinţele în practica îngrijirii familiale substitutive sunt investiţiile scăzute în rolul parental şi în dezvoltarea copilului, precum şi limitarea acestora strict la perioada contractuală; la încetarea contractului această valoare instrumentală a copilului poate avea forme dramatice de manifestare: acesta este deposedat de *markerii familiali ai îngrijirii* lui, confirmând teza că îngrijirea familială temporară nu se însoţeşte adesea de integrarea reală a

copilului în familia de primire, ci putem avea de-a face cu o simplă juxtapunere de traiectorii, cea a familiei şi cea a copilului, în interiorul sistemului de protecţie.

Valoarea copilului pentru familia de asistenţă maternală nu se reduce însă la o *dimensiune instrumentală*; ea are o *dimensiune afectivă şi emoţională*, care se manifestă prin raportarea de către asistentul maternal a faptului că se simte important pentru copilul pe care îl îngrijeşte şi care este dependent de el, sau chiar a unei exclusivităţi a atenţiei şi încrederii pe care i-o acordă copilul, care devine astfel un altul semnificativ pentru părintele substitutiv.

De asemenea, valoarea copilului are o *dimensiune socială şi morală*, gratificaţiile sociale ale profesiei fiind reinserţia profesională şi instituţională a asistentului maternal, uneori însoţite de o creştere a prestigiului în comunitate, alteori prestigiul social ataşat ocupaţiei de asistent maternal fiind definit mai degrabă ca un cost decât un beneficiu, justificat de bonificaţiile de ordin moral al angajamentului de a îngriji un copil „al nimănui"; temele invocate aici sunt cea a milei creştine şi cea a activismului social. Nu în ultimul rând, este vorba despre o *dimensiune profesională* a valorii copilului, care devine resursă pentru identitatea profesională a asistentului maternal, sau un mijloc de a demonstra calitatea de bun părinte, chiar în raport cu proprii copii.

În afară de valoarea copilului, aşa cum este ea reprezentată de către asistenţii maternali, pentru înţelegerea modului în care funcţionează acest tip de parentalitate trebuie să ţinem cont şi de *costurile îngrijirii copilului*; poate cel mai important tip de cost care merită menţionat este acela că familia de asistenţă maternală trebuie să gestioneze *reconfigurarea mediului domestic*, în condiţiile deprivatizării acestuia[16]; deprivatizarea, aşa cum a fost ea oglindită în materialul empiric, are trei dimensiuni: una care se referă la *aproprierea prescripţiilor instituţionale* de creştere şi îngriire a copilului, apreciată pozitiv, în general, de către asistenţii maternali, una *temporală*, de construire a identităţii cvasi-parentale, în condiţiile limitării temporale şi una *spaţială*; dimensiunile spaţială şi temporală a deprivatizării ordinii domestice sunt ambele reprezentate în termeni de costuri şi sunt însoţite de strategii de minimizare a acestora.

[16] D. Cojocaru, 2007, *op. cit.*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

COLABORĂRI ȘI LECȚII DE VIAȚĂ. STUDIU SOCIOLOGIC ASUPRA CONDUITELOR ÎN MEDIUL ȘCOLAR

CARMEN PALAGHIA

Asemeni multor generații de studenți și apoi de doctoranzi, am avut ocazia să lucrez cu profesorul și sociologul Vasile Miftode. Pasiunea domnului profesor pentru sociologie și asistență socială și interesul pentru anumite teme devin de-a dreptul molipsitoare când îi stai în preajmă. La fel s-a întâmplat și în cazul meu. Apropierea pe care o manifest față de domeniul devianței i se datorează în mare parte. Așa a luat naștere primul meu proiect personal de cercetare a fenomenelor deviante în mediul școlar. Desigur, îndrumător mi-a fost domnul profesor Miftode. Alături de domnia sa am descoperit importanța promovării unui mediu școlar în care să domine valoarea, respectul, responsabilitatea și echilibrul. Cercetările empirice pe care le-am desfășurat în unele unități școlare din Iași mi-au confirmat că pledoariile domnului profesor nu au fost și nici nu sunt simple vorbe în vânt sau exerciții oratorice de invidiat. Ele sunt o lecție de viață care întotdeauna se sprijină pe educație și veritabile modele. În lipsa lor, conduitele se anomizează, se instalează dezechilibrul și dezordinea.

Prezint în continuare câteva aspecte ale cercetării dinamicii conduitelor deviante în rândul elevilor în mediul școlar. Cercetarea a fost realizată în municipiul Iași, în perioada 2012-2013, în patru unități de învățământ și s-a derulat sub coordonarea domnului profesor Vasile Miftode.

Selecția școlilor a avut în atenție două criterii: nivelul de performanță și profilul acestora. Performanța a însemnat rata reușitei la Bacalaureat 2012. Pentru aceasta am identificat patru grupe de unități școlare aflate în intervalele 0-25%, 26%-50%, 51%-75%, 76%-100%. Având în vedere numărul total de elevi per unitate școlară, volumul de respondenți din fiecare liceu selectat pentru studiu respectă proporțiile după populația reală de elevi. Din unitățile de învățământ eșantionate a fost selectată câte o clasă pentru fiecare stadiu liceal. Astfel, au fost chestionați elevi din clasele: a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a din fiecare școală, clase alese aleator.

Rezultatele obținute au fost extrem de interesante. Ele creionează diferite modele de percepție a conduitelor deviante în școală. Cercetarea sociologică desfășurată în municipiul Iași a dezvăluit faptul că nu mai puțin de patru din zece liceeni intervievați nu consideră manifestările cu tentă sexuală (41,6%), respectiv

aducerea şi distribuirea în şcoală a materialelor obscene şi pornografice (39,9%) drept forme ale devianţei. Chiar dacă în România şi cu predilecţie în Iaşi evenimente precum grevele şcolare reprezintă cazuri izolate sau lipsesc, 15,3% dintre subiecţi le consideră a fi forme ale devianţei. Procentajul este însă dublu în cazul celor care au trecut în categoria faptelor deviante ascunderea carnetului de note faţă de părinţi (30,9%). Nu în ultimul rând, peste jumătate dintre tinerii respondenţi (56,4%) au încadrat în rândul devianţei şcolare lipsa de respect pentru personalul administrativ al şcolii (secretar, bibliotecar, laborant etc.).

O formă gravă de manifestare a devianţei şcolare este reprezentată de *actele de vandalism* concretizate prin distrugerea unor bunuri din unitatea de învăţământ sau de *fapte penale* precum tâlhăria. Motivele care stau la baza unor asemenea acte extreme ţin de dorinţa unor tineri de a ieşi cu orice preţ în evidenţă, o reprimare a unor sentimente de frustrare acumulate într-un anumit context socio-educaţional sau o instabilitate emoţională accentuată. Totodată, nu ar trebui omis faptul că vandalismul poate avea loc şi pe fondul consumului excesiv al unor substanţe narcotice sau de alcool. Trei sferturi dintre liceenii intervievaţi (74,5%) consideră că „distrugerea bunurilor din şcoală, furtul şi tâlhăria în interiorul sau în proximitatea şcolii" sunt fapte deviante.

Conflictele dintre elevi şi profesori au cauze complexe şi se soldează în general sub forma unor acte de violenţă atitudinal-verbală (ironii, refuzul de a participa la activităţile didactice etc.). Însă, cele mai periculoase manifestări ale acestor conflicte sunt cele ce implică agresiunile fizice. Din fericire ele au pondere extrem de scăzută în cazul şcolilor ieşene. Cea mai mare parte dintre respondenţi condamnă actele de violenţă fizică. Edificatoare în acest sens fiind procentajele care exprimă acest lucru (75,4% – violenţa atitudinal-verbală faţă de profesori/colegi; 73,4% – violenţa fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală).

Cifrele statistice arată că în ultimii ani consumul de droguri în rândul tinerilor liceeni din România a căpătat dimensiuni îngrijorătoare mai ales pe fondul apariţiei pe piaţa românească a unor substanţe produse cunoscute şi sub denumirea de etnobotanice. Un motiv al creşterii consumului ar putea ţine de dorinţa adolescentului de a avea un nivel de independenţă mai ridicat, un alt statut afectat însă de criza de identitate specifică vârstei. Elemente enumerate de elevi pe parcursul studiului (comunicarea deficitară cu părinţii şi cadrele didactice, abandonul şcolar, chiulul, violenţa atitudinal-verbală faţă de colegi etc.) se constituie într-un veritabil conglomerat cauzal. Ele pot deveni mărci ale unui comportament evazionist tradus prin evadarea din realitatea socială ce-l înconjoară pe adolescent prin consumul de substanţe cu efect halucinogen.

Cercetarea a scos în evidenţă necesitatea cultivării unei interacţiuni autentice între elev şi profesor, dar şi între elev şi familie. Aceasta ar include o comunicare bazată pe feedback permanent, în care să fie încurajată exprimarea deschisă a opiniilor. Astfel, sunt remarcate o serie de blocaje comunicaţionale care generează atitudini ostile ale elevului faţă de profesor. Nu în ultimul rând,

majoritatea subiecţilor consideră că neprezentarea carnetului de note profesorilor nu este o modalitate de manifestare a devianţei şcolare (83,6%).

Cea mai menţionată formă a devianţei pe care elevii intervievaţi au identificat-o în şcoala lor este legată de lipsa de respect pentru cadrele didactice (184 de menţiuni), devansând cu 37 de menţiuni „chiulul". 134 de elevi au sesizat faptul că în timpul activităţilor didactice se acordă o atenţie insuficientă informaţiilor furnizate de profesori, temele fiind realizate de cele mai multe ori cu superficialitate. O altă problemă majoră este cea care vizează lipsa de respect pentru colegii de şcoală sau de clasă, aceasta situându-se cu 132 de menţiuni pe poziţia a patra în cadrul ierarhiei. Între 102 şi 115 liceeni investigaţi consideră că în unitatea şcolară în care învaţă există manifestări deviante precum: fumatul în interiorul sau în apropierea şcolii, copiatul, atitudini şi comportamente care deranjează activităţile didactice sau un grad ridicat de violenţă atitudinal-verbală faţă de profesori, colegi.

De remarcat este faptul că prima categorie de răspunsuri din cadrul acestei ierarhii – lipsa de respect pentru cadrele didactice – a întrunit cel mai ridicat procentaj în rândul formelor de manifestare a devianţei şcolare recunoscute de elevii chestionaţi (84,80%). Acest fapt ridică serioase semne de întrebare cu privire la evoluţia autorităţii profesorului şi a şcolii, aşa cum menţiona în repetate rânduri profesorul Vasile Miftode. În pofida faptului că în universul teoretic există o anume diferenţă între conceptele de inadaptare şcolară şi devianţă, peste jumătate dintre elevii intervievaţi (50,3%) consideră că ar fi o legătură strânsă între acestea. Totuşi, unul din şase liceeni a enunţat o opinie contrară (16,4%), în vreme ce o treime dintre respondenţi fie nu a ştiut, fie nu a putut aprecia dacă există similitudini sau nu între inadaptarea şcolară şi devianţă. Cert este că ceea ce contează în evaluarea unor conduite şcolare, deviante sau nu, sunt doar manifestările exterioare ale elevilor sau profesorilor şi mai puţin cauzele care le generează.

Problemele de adaptare la mediul şcolar au cauze multiple care sunt în principal de ordin psiho-afectiv, emoţional ş.a.m.d. În viziunea tinerilor respondenţi cei mai expuşi la a fi afectaţi de diverse comportamente deviante cauzate de inadaptarea şcolară sunt profesorii (23,6%). Totodată, 14,1% au subliniat că una dintre formele de devianţă care ar avea legătură cu inadaptarea este constituită de lipsa de respect pentru colegii de clasă şi şcoală. Pe cea de-a treia poziţie a primei ierarhii se regăseşte violenţa atitudinal-verbală faţă de profesori şi colegi (11,2%). Pe locul doi se situează „lipsa de respect faţă de colegi". Conform aprecierilor, ea ar avea legătură cu lipsa de adaptare la mediul şcolar (16,3%). Violenţa fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală este menţionată de 11,8% printre formele de manifestare care ar avea drept cauză inadaptarea. Doar 7,9% dintre elevi menţionează „lipsa de atenţie în timpul activităţilor didactice/neglijenţa/neefectuarea temelor", „atitudini şi comportamente care deranjează activităţile didactice", respectiv „violenţa atitudinal-verbală faţă de profesori, colegi" ca fiind expresii ale inadaptării.

Alte rezultate arată că 12,1% dintre respondenţi consideră că violenţa fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală este încadrabilă în rândul faptelor pedepsite de lege sau delincvente. Urmează violenţa atitudinal-verbală faţă de profesori, colegi (9%) şi apoi consumul de substanţe narcotice şi de alcool (6,8%). Pentru aproximativ 12% dintre respondenţi consumul de etnobotanice, droguri şi alcool, în interiorul sau în apropierea şcolii, constituie forme ale devianţei şcolare sau delincvente care ar putea fi pedepsite de lege. Aceeaşi părere este împărtăşită şi de 11,3% dintre respondenţi în ceea ce priveşte violenţa fizică în şcoală. Dintre subiecţi, 20,1% cred însă că un mod defectuos de realizare a serviciilor de consiliere şcolară, psihologică şi socială din şcoală ar putea fi o explicaţie a persistenţei unor comportamente deviante. De asemenea, 19,2% consideră acelaşi lucru despre educaţia religioasă. Există, aşadar, o serie de aşteptări neacoperite de realitate în ceea ce priveşte colaborarea cu profesorul de religie, consilierul şi psihologul şcolar, iar acest fapt poate fi un punct de plecare în construirea unor politici şcolare interne şi nu numai.

Cercetarea sociologică derulată în cele patru unităţi de învăţământ din municipiul Iaşi a relevat că 46,1% dintre respondenţi cred că mass-media influenţează formarea unor comportamente deviante. Totuşi, 53,9% dintre tineri au susţinut o opinie contrară. Trei din patru elevi intervievaţi (77,4%) consideră că anturajul din şcoală / apropierea şcolii are un rol ce nu poate fi neglijat în formarea unei conduite deviante. Cu toate acestea, se cuvine a fi realizată o nuanţare vis-à-vis de conceptul de „anturaj" care este perceput într-un mod peiorativ. Astfel, anturajul este asociat cu grupurile delincvente care stau la baza comiterii unor acte de vandalism (distrugerea de bunuri, tâlhăria, violenţa fizică şi atitudinal-verbală constantă, consumul de etnobotanice, droguri alcool etc.).

Majoritatea subiecţilor nu consideră că diversitatea programei şcolare ar fi un factor ce favorizează devianţa şcolară (84%). Aşadar, diversitatea şi multitudinea sarcinilor pe care le solicită programa sunt percepute ca un factor stresant, generator al unor conduite neconforme. Acest fapt este resimţit de 40,7% dintre elevi şi atunci când este vorba de evaluare sau de comportamentele şi atitudinile profesorilor (45,6%). Practic, se reclamă de fiecare dată problema comunicării dintre profesor şi elev care, de cele mai multe ori, din perspectiva tinerilor, se realizează într-o modalitate inechitabilă. Astfel, aproape jumătate dintre liceeni (49,6%) au menţionat că o comunicare deficitară cu profesorii ar putea fi un factor care declanşează atitudini şi comportamente deviante.

Tema comunicării dintre părinţi şi copii este una extrem de bine aspectată pe parcursul cercetării. Conflictele intergeneraţionale sau incongruenţa expectanţelor pot genera blocaje comunicaţionale. Lipsa de reacţie a familiei vis-à-vis de comportamentul copiilor are consecinţe negative, cu repercusiuni în mediul şcolar. La fel ca şi în cazul interacţiunii profesor – elev principiul de bază al unei relaţii benefice este feedbackul permanent şi corect. Avem în vedere în primul rând un suport afectiv adecvat şi crearea unui mediu propice performanţei

educative. Interesant este faptul că peste jumătate dintre respondenţi (53,9%) au subliniat că, pentru ei, o comunicare slabă între părinţi şi elevi se poate transforma într-un factor declanşator al atitudinilor şi comportamentelor specifice devianţei şcolare. Acelaşi lucru este susţinut de 45,8% dintre elevi atunci când vorbim de gradul de implicare al părinţilor în mediul şcolar/ comunicarea părinţilor cu profesorii. Triunghiul format din cei trei agenţi educativi principali *familia, cadrele didactice şi elevi* ar trebui să fie unul care să funcţioneze în permanenţă, astfel încât să fie evitate anumite situaţii de risc. Peste 37% dintre tineri au susţinut că părerea părinţilor despre educaţia în şcoală/ educaţia în familie le influenţează mult comportamentele în timp ce 40,1% ar declanşa în anumite cazuri atitudini antisociale.

Principalii factori care ar putea preveni devianţa şcolară se concentrează în jurul unor concepte precum *comunicarea* şi *caracterul*. După cum a fost subliniat şi pe parcursul studiului, o comunicare permanentă şi corectă între cei trei agenţi anterior amintiţi ar facilita construcţia unei personalităţi puternice a elevului, în concordanţă cu normele sociale. Un mediu confortabil şi o atenţie corespunzătoare din partea familiei şi a cadrelor didactice au un rol extrem de important în prevenţia faptelor deviante.

O altă situaţie care ar putea conduce la o prevenţie mai eficientă a devianţei şcolare este, în viziunea a 8,8% dintre subiecţi, o modificare a modului în care sunt notaţi elevii. De asemenea, 7,3% doresc un grad de implicare mai ridicat al părinţilor în mediul şcolar şi o interacţiune benefică în folosul tinerilor între părinţi şi cadre didactice în timp ce 6,8% dintre ei s-au referit de gradul de motivare al elevilor. Chestiunile legate de motivare implică, deopotrivă, o *schimbare a metodelor didactice de predare* a conţinuturilor, o *notare obiectivă*, dar şi o serie de măsuri în zona *politicilor sociale* care ţin de perspectivele de angajare şi de dezvoltare profesională. Desigur, acestora li se adaugă şi o serie de motivaţii ce pot veni din zona *modelelor* ce se vehiculează pe diverse canale informative la nivelul societăţii. Aşa cum arată profesorul Miftode, de cele mai multe ori, acestea sunt, de fapt, contramodele. Adesea sunt promovate ostentativ pseudomodele care cultivă prostul-gust, imoralitatea, excesele, nonconformismul şi aroganţa, reuşitele facile, fără muncă şi efort susţinut.

Părerile elevilor vis-à-vis de legătura dintre emisiuni sau filme violente şi devianţa şcolară sunt împărţite, procentajele fiind aproximativ egale. Astfel, 38,7% dintre subiecţi au răspuns că între cele două există o condiţionare, în timp ce 36,7% au susţinut o opinie contrară. Aproximativ o cincime dintre tineri consideră că vizionarea emisiunilor sau filmelor violente pot conduce la o atenuare a respectului pe care elevii îl au pentru cadrele didactice din şcoală (19%). 16,8% au subliniat că una dintre formele de devianţă care pot fi generate de violenţa video este agresivitatea atitudinal-verbală faţă de profesori, colegi. Pe cel de-al treilea loc se regăseşte violenţa fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală

(7,3%), urmată de „atitudini şi comportamente care deranjează activităţile didactice" (5,1%).

Violenţa şi alte manifestări deviante promovate pe diferite canale media sunt resimţite de un număr restrâns de elevi (de până la 13,1%) ca fiind generatoare de comportamente deviante în şcoală (agresivitate fizică şi verbală, lipsă de respect, manifestări cu tentă sexuală, consumul de alcool şi substanţe interzise).

În viziunea tinerilor respondenţi, una dintre cele mai eficiente metode de reducere a devianţei şcolare o reprezintă înăsprirea măsurilor de securitate/ a regulilor din şcoli şi aplicarea imediată de sancţiuni disciplinare elevilor implicaţi în diverse acte deviante. De asemenea, liceenii îşi doresc un grad mai ridicat de înţelegere şi sprijin din partea cadrelor didactice şi implicarea mai mare din partea părinţilor, în special, în actul educaţional. Doar în cinci cazuri elevii chestionaţi au susţinut că profesorii ar trebui să fie mai duri. Alte căi de a reduce fenomenul devianţei şcolare identificate de elevi ar fi simpla respectare a regulilor existente deja sau simplificarea/ relaxarea acestora. Soluţii extrem de ingenioase privesc scurtarea orelor de curs sau reducerea numărului de ore în paralel cu introducerea altor activităţi şcolare mai atractive. În esenţă, ei consideră că şcoala ar trebui să se ocupe mai mult de dezvoltarea personalităţii şi gândirii elevilor şi nu de aspecte de natură informativă.

Comparativ cu elevii din clasele a IX-a şi a X-a, tinerii din anii terminali au raspunsuri mai categorice, fapt care anunţă şi o anume maturizare, o mai bună conturare a imaginii pe care o au despre şcoală şi opţiunile lor de viaţă. Practic, răspunsurile acestora demonstrează că sunt mult mai conştienţi de importanţa sistemului de educaţie în viaţa şi formarea lor.

În concluzie, formele devianţei şcolare cele mai recunoscute de elevi sunt lipsa de respect pentru cadrele didactice din şcoală, consumul de droguri şi substanţe interzise, distrugerea bunurilor din şcoală, furtul şi tâlhăria în interiorul sau în proximitatea şcolii, violenţa atitudinal verbală faţă de profesori/ colegi, violenţa fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală şi consumul de alcool. Interesant este că răspunsurile înregistrează o atitudine destul de tolerantă faţă de fumat şi de copiat, deşi cele două sunt percepute ca atitudini deviante în şcoală. Totuşi, cea mai întâlnită formă de devianţă în şcolile eşantionate este în opinia elevilor lipsa *de respect pentru cadrele didactice.* Formele devianţei care sunt considerate de elevi a fi fapte care ar putea fi pedepsite de lege sau delincvente sunt actele de violenţă faţă de principalii actori din mediul educaţional, precum şi consumul de substanţe etnobotanice, droguri şi alcool în incinta sau în proximitatea şcolii.

Am observat o anumită uniformizare privind percepţia comportamentelor deviante în şcolile selectate în eşantion, indiferent de profilul şcolii sau de alte variabile dependente. O componentă a acestei cercetări derulată sub coordonarea profesorului Vasile Miftode constă în realizarea unei analize cu privire la devianţa şcolară din perspectiva cadrelor didactice din cadrul unităţilor de învăţământ

cuprinse în eşantion. Scopul acestui demers este trasarea percepţiilor profesorilor cu privire la formele de manifestare a devianţei şcolare, evidenţierea cauzelor care stau la baza formării acestor comportamente, precum şi conturarea unor perspective privind reducerea conduitelor deviante. 73,4% dintre cadrele didactice intervievate sunt de sex feminin, iar 23,4% sunt de gen masculin.17,2% dintre profesorii respondenţi au între 31 şi 35 de ani, următoarele categorii de vârstă reprezentate fiind: 25 – 30 de ani şi 36 – 40 de ani, fiecare cu câte 15,6%, 41 – 45 ani, 46 – 50 ani, 51 – 55 ani, fiecăreia fiindu-i alocate 12,5 puncte procentuale, 56 – 60 ani cu 7,8%, respectiv 61 – 65 ani cu 6,3%. 18,8% dintre respondenţi au susţinut că predau materii tehnologice, 14,1% sunt profesori de limba şi literatura română, iar câte 12,5% susţin fie discipline cu profil economic, fie limba engleză. Alte materii predate de subiecţi sunt matematica (7,8%), limba franceză (6,3%), biologie (4,7%), chimie, educaţie fizică şi sport, geografie, informatică, istorie, socio-umane (fiecare cu câte 3,1%) şi latină (1,6%).

Din numărul total de profesori respondenţi 31,2% predau la Colegiul Economic Administrativ, 26,6% predau la Colegiul Tehnic „Gheorghe Asachi", 23,4% la Colegiul Naţional „Mihai Eminescu", iar 18,8% la Grupul Şcolar „Ştefan Procopiu". În ceea ce priveşte vechimea în învăţământ cele mai ridicate ponderi le deţin profesorii care se încadrează în categoriile 6 – 10 ani (23,4%), 21 – 25 (17,2%) şi 1 – 5 ani (14,1%). Câte 12,5% dintre cadrele didactice au menţionat că profesează de 16 – 20 de ani, respectiv de peste 30 de ani. De asemenea, 10,9% au menţionat că sunt profesori de 11 – 15 ani, în timp ce 9,4% de 26 – 30 ani. Raportat la relaţiile cu ceilalţi colegi, există anumite manifestări care sunt considerate forme ale devianţei şcolare în concepţia unui procent semnificativ din profesorii chestionaţi. Având în vedere aceste aspecte, atitudinile necolegiale ajung să fie sancţionate de către profesori, fiind încadrate în rândul manifestărilor deviante. În această zonă se clasează şi impunerea aşa-ziselor taxe de protecţie de la colegii din şcoală, potrivit percepţiei a 81,2% dintre respondenţi. Acestui tip de devianţă trebuie să i se răspundă cu un mai bun control asupra regulilor de conduită şcolară, astfel de practici reflectând o scădere a respectului faţă de autoritatea instituţiei şcolare.

Totodată, este perceput ca fiind act deviant de către 73,4% dintre profesorii chestionaţi, lipsa de respect pentru colegii de şcoală/ de clasă. Acest aspect este legat de realizarea procesului de socializare secundară care, în mediul şcolar, presupune crearea unor legături menite să genereze conduite sociale aplicabile după terminarea şcolii, care reglementează relaţiile interindividuale etc. Grupul şcolar are capacitatea de a reglementa relaţiile în interiorul acestuia, respingând comportamentele care se abat de la regulile impuse. Lipsa de respect faţă de ceilalţi poate duce la excluziune, ceea ce poate afecta nevoia de acceptare socială. Aşadar, modul în care se realizează raporturile în cadrul grupului-clasă este important în dezvoltarea individului. Cu toate acestea, aproximativ un sfert dintre

cadrele didactice nu consideră ca fiind un semn de devianţă lipsa de respect faţă de celălalt şi atitudinea ostilă a elevilor faţă de alţi colegi.

Menţionată în regulamentul elevilor ca fiind o conduită negativă, aducerea şi răspândirea în şcoală a materialelor obscene şi pornografice este considerată ca fiind un act deviant de către 71,9% dintre profesori. Atrage atenţia faptul că mai bine de un sfert dintre cadrele didactice chestionate nu încadrează acest comportament în sfera atitudinilor deviante, ajungând să fie în mentalul colectiv o practică tolerată. Comparativ cu aspectul menţionat anterior, numărul profesorilor care incriminează manifestările cu tentă sexuală este mai ridicat – 84,4% considerând că reprezintă un fapt deviant. Aşadar, în privinţa aspectelor care au caracter sexual, sunt mai blamate cele care implică o acţiune directă, care presupun participarea activă a actorilor şcolari, comparativ cu cele care nu angrenează elevii în acţiuni concrete.

Cu toate că lipsa de respect pentru cadrele didactice sau pentru ceilalţi elevi este considerată fapt deviant de aproximativ trei sferturi din populaţia de profesori chestionată, atunci când vine vorba despre atitudini negative faţă de personalul administrativ, procentul celor care încadrează aceste manifestări între manifestările deviante este mai scăzut (64,1%). Astfel, comportamentele care vizează în mod direct principalii actori angrenaţi în procesul predare – învăţare sunt mai puternic acuzate, spre deosebire de cele care implică alte persoane din mediul şcolar. În ceea ce priveşte prezentarea carnetului de note faţă de părinţi, deşi este prevăzut în regulamentul elevului ca fiind o obligaţie, nerespectarea acesteia nu este considerată ca fiind o formă de devianţă şcolară decât de 29,7% dintre profesori. Acest fapt este o consecinţă a diminuării importanţei alocate acestui instrument, în timp pierzându-şi statutul de modalitate de control şi menţinere a unei relaţii între familie şi şcoală.

Doar 12,5% dintre profesori consideră organizarea grevelor şcolare ca fiind o formă de devianţă şcolară, ocupând în acest fel ultima poziţie din lista propusă cadrelor didactice. Fiind vorba şi despre un comportament mai puţin regăsit în mediul şcolar, nereprezentând o problemă stringentă, neacordarea unei atenţii deosebite nu constituie un element surprinzător. Distrugerea bunurilor din şcoală, furtul/ tâlhăria şi violenţa atitudinal-verbală reprezintă aspectele cele mai invocate când vine vorba de devianţă şcolară – conform rezultatelor obţinute. Astfel, aproximativ 90% dintre profesori reclamă ca fiind deviante aceste tipuri de manifestări. Actele de vandalism şcolar au – pe lângă consecinţe imediate, efecte pe termen lung asupra eficienţei şcolii ca instituţie educativă. Din acest motiv, atitudinea profesorilor faţă de aceste comportamente este mult mai vehementă. Pe fondul instaurării unui sentiment de insecuritate în mediul şcolar, cadrele didactice pot să se implice mai puţin în problemele elevilor, ceea ce poate conduce la o degradare a relaţiilor profesor – elev.

În ceea ce priveşte actele de violenţă, acestea reprezintă cele mai frecvente forme de devianţă şcolară, care pot fi manifestate la două niveluri: în raport cu

ceilalţi elevi şi în raport cu profesorii. Vis-à-vis de prima categorie, se poate discuta şi despre violenţa ascunsă: acele cazuri de care nu sunt raportate, fapt ce oferă o perspectivă şi mai îngrijorătoare asupra fenomenului. Consecinţele se transpun în degradarea relaţiilor dintre elevi, crearea de tensiuni, instaurarea sentimentelor de teamă, excluderea celor agresivi din grupul de elevi etc. Violenţa faţă de profesori poate avea mai multe cauze, putând fi considerată şi o reacţie la atitudinea cadrelor didactice. Indiferent însă de motivele care stau la baza adoptării acestor tipuri de comportamente, acestea exprimă o formă de ignorare sau de blamare a autorităţilor şcolare.

Revenind asupra percepţiilor cadrelor didactice, dintre elementele discutate anterior, pe prima poziţie se clasează distrugerea bunurilor din şcoală, furtul şi tâlhăria – fiind încadrate de 89,10% dintre profesori printre formele de devianţă şcolară. Dintre tipurile de violenţă, cea atitudinal-verbală faţă de profesori/ colegi cumulează mai multe procente comparativ cu cea fizică, 87,50% vs. 84,40%. Această diferenţă poate fi determinată şi de un raport supraunitar între numărul de cazuri declarate de violenţă atitudinal-verbală şi cele de violenţă fizică. Următoarea secţiune conţine aspecte legate de toxicomania la elevi. Cu toate că în regulamentele privind activitatea elevilor sunt prevăzute interzicerea fumatului, consumului de băuturi alcoolice şi droguri în incinta/ apropierea unităţilor de învăţământ, doar ultimele două comportamente sunt considerate – în procente semnificative (81,2%), forme de devianţă şcolară. Atrage atenţia faptul că în rândul profesorilor nu se distinge o opinie categorică cu privire la fumat, doar jumătate dintre aceştia considerându-l fapt deviant. Acest procent este îngrijorător şi semnalează faptul că această acţiune a devenit o practică curentă, care este tratată cu mai multă indulgenţă în spaţiul şcolar.

Abandonul şcolar este clasat de 64,1% dintre profesori în rândul formelor de devianţă şcolară. Deşi această conduită constituie un indicator al ineficienţei sistemului educativ, reprezentând stadiul final din traseul fuga de la şcoală – absenteism, atitudinea cadrelor didactice faţă de acesta este într-o mare măsură permisivă. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că responsabilitatea pentru abandon aparţine atât individului, cât şi instituţiei şcolare, o rată ridicată de abandon fiind un semnal de alarmă care nu trebuie ignorat. În aceeaşi categorie intră şi chiulul, 59,40% dintre respondenţi optând pentru încadrarea acestuia între formele de devianţă. Este foarte important, pentru evitarea agravării fenomenului, ca aceste abateri să fie corect gestionate, iar profesorii să conştientizeze potenţialele consecinţe ale acestei forme de rezistenţă şcolară. Dintre manifestările propuse profesorilor spre încadrare, suicidul cumulează printre cele mai puţine procente. Astfel, 65,60% dintre respondenţi consideră că acesta nu trebuie clasat ca formă de devianţă şcolară. Cu toate că acest fapt nu este interzis prin norme şcolare, efectele suicidului asupra spaţiului şcolar nu sunt de neglijat, conferind un sentiment de eşec pe plan educativ.

Un alt aspect care nu este sancţionat de către profesori decât în procent de 42,20% este copiatul. Tolerarea acestui comportament chiar şi de către profesori, prin neîncadrarea în formele de devianţă din perspectiva a 57,80% dintre respondenţi, determină menţinerea unor disfuncţionalităţi ale sistemului de învăţământ. Practicarea acestei forme de înşelăciune, mai ales la nivel colectiv, reflectă o serie de neajunsuri în stilul profesorului: atitudini permisive, sistem de notare, deficienţe de supraveghere etc. Necondamnarea conduitei conduce la perpetuarea acesteia şi la conştientizarea imposibilităţii eradicării problemei. Ultimul set de manifestări vizează atitudini din cadrul orelor de curs, principalul aspect reclamat de profesori ca fiind deviant aducând în vedere comportamentele care deranjează activităţile didactice (potrivit opiniei a 85,9% dintre respondenţi). Astfel, elementele care perturbă în mod direct echilibrul orelor, care afectează întregul grup de elevi şi activitatea generală din procesul predare-învăţare sunt într-o mai mare măsură condamnate, comparativ cu cele care au efecte doar asupra celui implicat în realizarea faptei: doar 37,5% acordă vot pozitiv încadrării în lista de conduite deviante lipsa de atenţie în timpul activităţilor didactice, neglijenţa/ neefectuarea temelor.

Aşa cum am menţionat într-un comentariu anterior, lipsa de respect pentru cadrele didactice din şcoală constituie în mare măsură o formă de devianţă şcolară – aspect confirmat de 79,7% dintre cadrele didactice chestionate. Pe ultima poziţie, alături de organizarea grevelor şcolare, cu doar 12,5% opinii favorabile, se situează neprezentarea carnetului de note profesorilor. Cu toate că teoretic aceasta reprezintă o obligaţie a elevului, diminuarea acestei practici în sistemul actual de învăţământ a condus la o scădere a importanţei acordate acestui obicei, fapt ce explică numărul ridicat (87,5%) al profesorilor care sunt de părere că nu reprezintă o formă de devianţă şcolară.

Următorul item al studiului vizează stabilirea elementelor care, în opinia cadrelor didactice, reprezintă forme ale inadaptării şcolare. Rezultatele indică pe prima poziţie, cu 76,6 procente, lipsa de comunicare/ deficienţele de comunicare/ închiderea în sine. Având în vedere că şcoala constituie o instanţă importantă în procesul de socializare a elevului – formându-i anumite deprinderi care vor putea fi transpuse în alte medii – o atitudine închisă, reticentă faţă de interacţiunile în spaţiul şcolar va determina un deficit în asimilarea şi reproducerea unor conduite adecvate. De asemenea, printr-o comunicare defectuoasă elevul nu îşi poate face cunoscute nevoile, ceea ce poate conduce la menţinerea unor elemente care îl afectează, amplificând sentimentul de neapartenenţă. Aspectele legate de absenteismul şi abandonul şcolar pot reflecta atât probleme de ordin emoţional, cât şi social. Factorii determinanţi ocupă o gamă variată: de la oferta educaţională aflată în dezacord cu interesele elevilor, la relaţiile profesor – elev, strategii de predare, de ordin social etc. Totodată, frecventarea şcolii presupune acceptarea unor reguli şi a unui program de lucru. În cazul în care elevul nu se adaptează acestora, poate să îşi exprime dezacordul într-o manieră pasivă – de sustragere de

la orele de curs. Absenteismul şi abandonul sunt percepute ca forme de inadaptare şcolară din perspectiva unui procentaj de 73,4% dintre cadrele didactice chestionate. Dintre profesori, 64,1%, consideră ca fiind deviante comportamentele violente şi consumul de substanţe psihoactive. Prima categorie aduce în vedere tot disfuncţiile de relaţionare, care determină abordarea unor atitudini ostile faţă de ceilalţi fie ca mecanism de autoapărare, fie ca modalitate de câştigare a unui statut, de impunere a respectului prin instaurarea unui sentiment de teamă. Consumul de substanţe psihoactive este privit ca o formă de inadaptare şcolară de majoritatea profesorilor, acesta poate fi corelat cu o strategie de sustragere din realitatea şcolară, o modalitate de epatare, o soluţie pentru dezinhibare etc. Profesorii consideră că apelul la diferite substanţe încearcă să satisfacă o serie de nevoi, să acopere anumite carenţe determinate de contactul cu spaţiul şcolar şi nu numai. O altă formă de inadaptare şcolară o reprezintă, în accepţiunea a 62,5% dintre profesori, lipsa de implicare în activităţile colaterale şi extraşcolare. La limită ea poate duce la automarginalizare. La fel, atitudinile nonconformiste, obrăznicia, nesupunerea sunt considerate de către 53,1% dintre profesorii chestionaţi reacţii care reflectă probleme de adaptare în sistemul şcolar. Se consideră că prin aceste comportamente elevul lansează un semnal de alarmă privind problemele sale legate de socializare, adaptare şi integrare în mediul şcolar.

În mod cu totul neaşteptat 46,9% dintre profesori consideră că manifestările imorale şi prostituţia constituie forme de inadaptare şcolară, în timp ce 28,1% aduc în atenţie faptul că lenea, egoismul, minciuna la elevi pot fi semne ale unei adaptări deficitare. Cât priveşte atitudinile suicidare în rândul elevilor, majoritatea profesorilor nu le corelează cu deficienţele adaptative. În percepţia generală în rândul profesorilor, adaptarea şcolară este puternic influenţată de compatibilitatea sau capacitatea de adaptare a sistemului de valori obţinut prin procesele de socializare primară la modelul valoric normativ propus de şcoală. În cazul în care incongruenţa dintre cele două sisteme persistă sau ajunge să fie gestionată cu dificultate, generând confuzii în rândul elevilor, se formează un fond favorabil dezvoltării devianţei şcolare. 90,6% dintre cadrele didactice chestionate au declarat că există o legătură între devianţa şcolară şi inadaptarea şcolară, în timp ce 3,1% au emis o opinie contrară. Pe de o parte, se insistă în răspunsuri asupra reducerii atitudinilor şi comportamentelor care deranjează activităţile didactice şi se impun (în ordinea frecvenţei menţionării): necesitatea creşterii şi promovării respectului pentru celălalt din spaţiul şcolar; împiedicarea grevelor şcolare; îmbunătăţirea modalităţii de supraveghere a evaluării şi sancţionarea copiatului; reducerea cazurilor de violenţă fizică faţă de colegi, profesori şi alte persoane din şcoală; supravegherea atentă şi pedepsirea cazurilor de tip „taxă de protecţie" de la colegii din şcoală; îmbunătăţirea comunicării elev – profesor; reducerea chiulului; interzicerea fumatului în interiorul/ proximitatea şcolii; psihoterapia şi motivarea elevilor de către şcoală.

Pe de altă parte, profesorii consideră că familia poate juca un rol important în reducerea cazurilor de devianţă şcolară, la fel cum şi schimbarea anturajului poate constitui o soluţie. În opinia profesorilor, în mediul şcolar românesc trebuie rezolvate trei probleme: a violenţei atitudinal-verbală faţă de profesori şi colegi; interzicerea consumului de alcool în interiorul şi în proximitatea şcolii şi împiedicarea chiulului. Aşadar, o soluţie pentru reducerea cazurilor de devianţă şcolară impune un mai bun control asupra spaţiului educativ, care să joace un rol inhibator pentru elevii predispuşi să manifeste comportamente necorespunzătoare. Aceste forme de control sunt menţionate şi de profesorul Vasile Miftode cu diferite ocazii. În plus, sociologul ieşean promovează o politică educativă care să promoveze valorile autentice prin actorii cei mai importanţi implicaţi: *familia şi şcoala.*

Şi răspunsurile primite din partea cadrelor didactice accentuează rolul celor două instanţe familia şi şcoala pe diferite segmente ale educării şi formării copiilor şi tinerilor. Cu toate că percepţia generală este aceea că principalii factori declanşatori pentru conduitele deviante aparţin mediului extern (familie, anturaj, mass-media etc.), cadrele didactice consideră că influenţele negative pot fi reduse printr-un control mai bun în spaţiul şcolar, prin impunerea anumitor reguli clare şi supravegherea atentă a acestora. Alte aspecte aduc în atenţie elemente ce ţin de: îmbunătăţirea relaţiei elev – părinte; motivarea elevilor de către părinţi; responsabilizarea; schimbarea anturajului; impunerea unui sistem de pedepse şi stimulente; probleme de natură socială şi susţinerea elevilor.

Dintre soluţiile concrete propuse de către cadrele didactice, pe prima poziţie se situează acţiuni de ordin coercitiv, ca de exemplu, reorganizarea regulamentelor şcolare şi a sistemului de sancţiuni. Astfel, profesorii consideră că pentru reducerea comportamentelor deviante sunt necesare: o disciplină mai riguroasă în spaţiul şcolar; elaborarea unor regulamente mai aspre, clar formulate şi asigurarea respectării acestora; aplicarea de penalizări şi sancţiuni dure comportamentelor deviante şi chiar exmatricularea. De asemenea, se impune înştiinţarea elevilor şi a părinţilor cu privire la regulamentul din şcoală. Pe termen scurt (an şcolar), sunt prevăzute pierderea bursei sau a unor stimulente financiare ca modalitate de diminuare a actelor deviante. De remarcat că, în mare parte, soluţiile privind ameliorarea şi controlul conduitelor deviante sunt proiectate de către profesori asupra elevilor şi mai puţin sau deloc asupra sistemului educaţional de la noi sau asupra corpului didactic.

În plan secund se identifică drept soluţii dezvoltarea serviciilor de consiliere psihopedagogică şi reforma în învăţământ. În ceea ce priveşte prima categorie, cadrele didactice au menţionat necesitatea furnizării unor servicii de asistenţă psihopedagogică eficiente, permanente; consilierea elevilor, a părinţilor, precum şi acordarea unei atenţii mai ridicate elevilor care manifestă comportamente deviante.

Doar 6 respondenţi au în atenţie o serie de soluţii la nivel macro precum: politici guvernamentale coerente; stabilitatea programelor şcolare şi adaptarea lor la starea socială a naţiunii; schimbarea radicală a modului de efectuare a educaţiei (formală şi informală); modificarea concepţiei despre educaţia în şcoală şi în familie; legi bine gândite şi formulate pentru păstrarea disciplinei şi implicarea tuturor factorilor politici, instituţionali, sociali în organizarea unui învăţământ eficient.

În esenţă, soluţiile propuse de profesori şi elevi pentru diminuarea şi controlul conduitelor deviante converg în privinţa recunoaşterii rolului pe care-l au familia şi şcoala în viaţa oricui. Acestea sunt, în fapt, premisele de la care ar trebui să pornească orice politică educaţională sănătoasă. Mai mult, profesorul Vasile Miftode extinde sfera actorilor importanţi în viaţa copilului şi a elevului la următoarea triadă: şcoală – familie – biserică. Ea se înscrie într-o viziune clasică privind educaţia. Scrierile de etnologie şi nu numai surprind importanţa acestor instanţe formative în diferite timpuri. Aşadar, experienţa exersării unor virtuţi şi valori autentice devine un argument solid în favoarea construirii unui sistem educativ coerent, eficient, care ţine seama de datele identitare şi de disponibilităţile mentale ale unui spaţiu social. Acesta a fost şi este în continuare crezul profesorului Vasile Miftode. El se întrezăreşte şi în răspunsurile celor ce au fost implicaţi în cercetarea prezentată mai sus. E un semn de disponibilitate şi deschidere către ceea ce este autentic şi valoros, către ceea ce dă un un optimism reconfortant.

Dincolo de rezultatele cuantificate, această cercetare este pentru mine una extrem de valoroasă. Şansa de a lucra alături de profesorul Miftode, de a-i cunoaşte mai bine ideile şi felul de „a fi" s-a transformat într-o întâlnire vie cu inteligenţa, onestitatea, valoarea, responsabilitatea şi respectul. E o lecţie pe care nu o voi uita niciodată şi pentru care vă mulţumesc, Domnule Profesor!

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REPERE ÎN STUDIUL MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE[1]

ADRIAN LUPU

Întâlnirea cu profesorul Vasile Miftode a avut loc în anul 2000 la cursul de metodologie sociologică. Eram student în primul an la specializarea sociologie a Facultății de Filosofie. La acel moment frecventam și cursurile de jurnalism și științele ale comunicării de la Universitatea „Ștefan Lupașcu", fiind înscris în anul al doilea. Întâlnirea cu profesorul Vasile Miftode a reprezentat un moment hotărâtor în cariera mea, iar după primul curs (mărturisesc, cel mai intrigant frecventat până la acea dată) am luat două decizii: am renunțat la cursurile de jurnalism și științele comunicării și am început să studiez intens la disciplina[2] pe care o preda profesorul. La sfârșitul ultimului an de studiu din ciclul de licență profesorul Vasile Miftode mi-a propus să reflectez asupra posibilității de a ține seminarii la Catedra de Sociologie și Asistență socială. M-a avertizat însă să mă gândesc foarte bine la această variantă. Am înțeles ceva mai târziu la ce se referea domnia sa. Ceea ce a urmat nu a fost un drum simplu, însă îi mulțumesc pentru că la acel moment a crezut în mine. De asemenea, îi mulțumesc pentru că m-a implicat în aproape toate cercetările și proiectele care s-au desfășurat la Catedra de Sociologie și Asistență Socială. Astfel, am avut șansa să practic metodologia și să construiesc o relație profesională cu ceilalți profesori. După finalizarea studiilor de masterat (2004) m-am înscris la doctorat cu tema *Migrațiile internaționale și funcția socializatoare a familiei* sub coordonarea profesorului Vasile Miftode și în 2011 am obținut titlul de doctor în sociologie.

Așadar, mă preocupă o temă față de care profesorul Vasile Miftode manifestă un interes deosebit, el însuși ocupându-se de aceeași problematică încă din perioada cercetărilor sale doctorale. În teza mea am analizat efectele migrației asupra structurii și funcțiilor familiei, efectele fenomenului asupra copiilor rămași

---

[1] Acest text oferă o serie de repere (pe care le consider importante) ale cercetărilor mele în studiul migrației internaționale. Interesul pentru acest domeniu a fost influențat de profesorul Vasile Miftode, pe de o parte, prin colaborarea directă în realizarea tezei de doctorat și a altor cercetări specifice, iar pe de altă parte, prin parcurgerea lucrării *Migrațiile și dezvoltarea urbană*, publicată la Editura Junimea în 1978. De asemenea, acest text reflectă și influența pe care profesorul Miftode a avut-o în formarea mea în domeniul metodologiei sociologice. Fragmente din acest text au fost publicate în reviste și alte lucrări de specialitate în calitate de autor sau coautor.

[2] V. Miftode, *Tratat de metodologie sociologică*, Iași, Editura Lumen, 2003.

singuri acasă, procesul de socializare și comunicarea în familiile de migranți. De asemenea, lucrarea reprezintă rezultatul cercetărilor efectuate (unele personal, altele în colaborare cu profesorul) în cadrul unor proiecte în perioada 2006 – 2010.

Interesul pentru studiul migrațiilor internaționale a apărut odată cu participarea, în 2006, ca membru în echipa de cercetare în proiectul Singur acasă[3], derulat în cadrul programului Matra-Kap finanțat de Ambasada Olandei la București. Cercetarea a fost inițiată de Asociația Alternative Sociale din Iași și a vizat identificarea copiilor din Iași ai căror părinți au plecat la muncă în străinătate, identificarea motivațiilor care au determinat migrația părinților, analiza gradului de afectare a structurii familiale, redistribuirea rolurilor în familiile afectate și efectele fenomenului asupra calității vieții copiilor. Pentru atingerea acestor obiective au fost folosite metode de cercetare cantitativă. O altă componentă a cercetării a fost analiza calitativă a modului în care se raportează la fenomen specialiștii din organizațiile nonguvernamentale și din direcțiile de asistență socială. Raportul cercetării a fost publicat în *Revista de cercetare și intervenție socială* și a fost premiat la Gala societății civile cu premiul I la secțiunea cercetare în 2007. Rezultatele cercetării[4] au servit Asociației Alternative Sociale la implementarea unui program de intervenție socială pentru copiii rămași singuri acasă și la demararea unei inițiative legislative pentru controlul efectelor fenomenului.

Cercetările au continuat în 2007, în cadrul inițiativei Organizației Internaționale pentru Migrație, divizia România, cu proiectul „Migration and Its Effects at the Family Level". Strategia de lucru a fost stabilită în cadrul unui workshop organizat la Iași la care am participat alături de specialiști de la Organizația Internațională pentru Migrație, Asociația Alternative Sociale, Cooperazione Italiana allo Sviluppo și Departamentul de sociologie și asistență socială din Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Principalele subiecte abordate au fost: analiza cadrului legislativ din Italia și România, analiza de politici publice destinate migranților, construirea unor sisteme de monitorizare a copiilor migranților aflați în situație de risc, analiza comparativă a cazurilor de bună practică în România și Italia, identificarea tehnicilor de intervenție specifice, reorganizarea instituțională pentru creșterea eficienței serviciilor etc. Strategia a avut patru componente: *construirea unui cadru teoretic* și *a unei metodologii* comune de lucru, *interviuri cu experți* din domeniul social implicați în studiul fenomenului, *realizarea unui manual* de lucru pentru asistenții sociali și alți profesioniști din domeniu și organizarea unor cursuri cu asistenți sociali pentru implementarea soluțiilor desprinse din concluziile cercetărilor. Rezultatele cercetării au fost publicate în articole și au fost prezentate la conferința „Irregular Migration and Trafficking in Unaccompanied

[3] G. Irimescu, A. Lupu, *Home Alone*, Iași, Fundația Alternative Sociale, 2006.

[4] A. Lupu, „Sisteme de monitorizare pentru familiile de migranți", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, nr. 15, Iași, Editura Lumen, 2006, pp. 192-196; G. Irimescu, A. Lupu, „The migration effect's in the family area", în *Revista de cercetare și intervenție socială*, nr. 15, Iași, Editura Lumen, 2006, pp. 49-75.

Minors: Urgent Measures for Minors in Situations of Extreme Vulnerability" organizată la Bucureşti în 2007. La acest proiect a participat şi profesorul Vasile Miftode, experienţa sa în domeniu fiind bine-cunoscută. Ne-a influenţat ideile şi, în acelaşi timp, a ridicat mereu standardele de lucru.

În 2008 şi 2009 am participat la cercetarea[5] „Home alone children: local solutions to transborder problems" implementată de Fundaţia Iosif din Iaşi. Scopul cercetării a fost o analiză comparativă structurată pe trei nivele a efectelor migraţiei asupra copiilor rămaşi singuri acasă din Chişinău (Republica Moldova) şi Iaşi. Primul nivel a presupus analiza cantitativă a unui set de indicatori ai calităţii vieţii copiilor, efectelor fenomenului asupra procesului de socializare, performanţele şcolare, comunicarea cu părinţii şi relaţia cu ceilalţi membri ai familiei. Al doilea a reprezentat o analiză calitativă vieţii de familie centrată pe modalităţile de alocare a resurselor materiale şi afective în vederea atenuării efectelor fenomenului asupra copiilor. Al treilea nivel a inclus interviuri cu specialişti şi analiza unor programe de intervenţie şi cazuri de bună practică în lucrul cu copiii. Rezultatele cercetărilor au fost publicate şi au condus la elaborarea a trei ghiduri de bune practici.

Studiul migraţiilor internaţionale a continuat în cadrul proiectului *Romanian Ageing migrants and the Welfare State* (RAMWEL). Acest proiect de cercetare s-a desfăşurat în perioada 2013-2015 în cadrul Programul de Cooperare Elveţiano-Român pentru reducerea disparităţilor economice şi sociale în cadrul Uniunii Europene. Scopul proiectului a fost de a îmbunătăţi cunoaşterea ştiinţifică în domeniul politicilor sociale destinate migranţilor în curs de îmbătrânire. Rezultatele cercetării contribuie la dezvoltarea unui cadru conceptual pentru analiza noţiunii de bunăstare, incluzând contribuţia pe care o au migranţii în curs de îmbătrânire în dinamica dintre actorii sociali implicaţi în elaborarea, reglementarea şi implementarea politicilor sociale specifice.

Dacă în trecut migraţia a reprezentat o soluţie la problema îmbătrânirii demografice, astăzi nu poate fi ignorată presiunea suplimentară pe care migranţii o adaugă la sistemele sociale locale. În fapt, vorbim despre o falsă soluţie, dacă luăm în calcul faptul că în prezent numărul migranţilor în curs de îmbătrânire din ţările europene este într-o continuă creştere[6]. Acest fenomen este unul dintre elementele principale care legitimează proiectul de cercetare. În acelaşi timp, relevanţa proiectului rezidă în maniera de înţelegere a procesului reglementării şi implementării bunăstării ca un proces dinamic şi în permanenţă adaptat la nevoile sociale, pe de o parte, şi ca proces care se sprijină pe participarea, inclu-

[5] A. Lupu, A. Stîngaciu, „The Effects of International Migration on Families and Children. A Comparative Study 2006-2009", în *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (Serie Nouă)*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2009, pp. 169-183.

[6] A.M. Warnes, K. Friedrich, L. Kellaher and S. Torres, „The diversity and welfare of older migrants in Europe", în revista *Ageing and society*, 24 (3), 2004, pp. 307-326.

siv, a migranților în curs de îmbătrânire alături de actorii din domeniile public și privat sau din sectorul organizațiilor nonguvernamentale, pe de altă parte. În acest sens, proiectul are potențialul de a semnala faptul că migranții în curs de îmbătrânire nu sunt doar consumatori de resurse, ci trebuie priviți ca participanți la viața socială.

Rezultatele așteptate ale proiectului contribuie la identificarea mijloacelor formale și informale care conduc la creșterea bunăstării populației vizate. În acest sens, proiectul de cercetare s-a concentrat pe patru dimensiuni principale: 1. Strategiile migranților în curs de îmbătrânire în accesarea serviciilor și facilităților din țările de primire; 2. legăturile transnaționale ale migranților; 3. mijloacele informale prin care migranții în curs de îmbătrânire contribuie la bunăstarea familiilor și comunităților din țara de origine; 4. politicile sociale la nivel local destinate migranților vârstnici.

Proiectul a demarat cu două întrebări principale de cercetare:

1. Care sunt strategiile formale și informale utilizate de diferite grupuri de migranți români în vederea satisfacerii nevoilor bunăstării?

2. Care este rolul migranților în curs de îmbătrânire în asigurarea informală și voluntară a mijloacelor bunăstării în țara de origine și în țările de destinație?

Proiectul a fost implementat de două echipe de cercetare, una din Elveția, iar cealaltă din România și s-a desfășurat pe o perioadă de 36 de luni. Primele șase luni au fost alocate pentru *analiza secundară* a datelor statistice care caracterizează localizarea spațio-temporală a migranților în curs de îmbătrânire, volumul și dinamica fluxurilor de migrație, statutul socio-juridic al migranților în țările de primire și origine. Această perioadă a fost alocată, de asemenea, analizei literaturii[7] din țările de destinație și de origine care se concentrează pe experiența migranților în diverse contexte, teorii generale și specifice, modele de migrație specifice diverselor spații de primire și analiza politicilor publice și sociale destinate migranților. Următoarele 16 luni au fost alocate pentru *construcția metodologiei* de cercetare și a instrumentelor cantitative și calitative. În această perioadă a fost demarată și prima etapă de *culegere a datelor calitative*. Ultimele opt luni au fost alocate *diseminării rezultatelor* cercetării.

La nivel local au fost organizate două workshopuri în Elveția și unul în România la care au participat membrii echipelor de cercetare și actori sociali implicați în elaborarea și implementarea politicilor sociale destinate migranților în curs de îmbătrânire. Au fost organizate alte două workshopuri în care au fost analizate și diseminate rezultatele cercetării. Prima întâlnire a fost un workshop intermediar organizat în România la sfârșitul perioadei de culegere a datelor, iar a doua a fost o conferință internațională organizată în Elveția. La workshopul intermediar au participat masteranzi și doctoranzi interesați în metodologia de cercetare specifică politicilor sociale destinate diverselor categorii de migranți.

[7] J. Garrard, *Health Sciences Literature Review Made Easy. The Matrix Method*, London, Jones & Barlett Learning, 2011.

Înainte de a demara etapa a doua de culegere a datelor, la una dintre întâlnirile de proiect, în care au fost discutate rezultate cercetării obţinute până la acel moment, a fost discutată dificultatea pe care a întâlnit-o echipa românească în identificarea persoanelor care au avut o experienţă de migraţie în spaţiul elveţian şi a persoanelor ale căror rude care au migrat definitiv sau temporar în acest spaţiu. La această întâlnire am propus modificarea metodologiei şi lărgirea grupului ţintă prin includerea migranţilor care s-au deplasat şi către alte spaţii de destinaţie. De asemenea, am propus investigarea prin *metode calitative*[8] a categoriei de migranţi cu vârsta cuprinsă între 35 şi 45 de ani pentru a identifica experienţele de migraţie şi natura legăturilor transnaţionale dintre categoriile vizate în proiect. O altă propunere de modificare a metodologiei de cercetare a fost realizarea unei anchete cantitative pe bază de chestionar[9] în judeţele din Regiunea de Nord-Est a României pe subiecţi cu vârsta de peste 60 de ani care au trăit o experienţă de migraţie cu o durată de minimum o lună. Regiunea de Nord-Est a României este unul dintre principalele rezervoare care alimentează constant fluxurile de migraţie orientate către spaţiul european.

Una dintre preocupările recente este că în ţările de primire o bună parte dintre migranţi se apropie de vârsta de pensionare, iar după pensionare unii dintre migranţi ar putea opta să migreze către alte destinaţii, fapt care ar putea declanşa un nou proces migratoriu. La fel ca în majoritatea ţărilor europene, în Elveţia are loc o îmbătrânire rapidă a populaţiei de migranţi[10]. Cea mai mare parte a literaturii consacrate migranţilor în curs de îmbătrânire din Elveţia se concentrează asupra experienţei migranţilor veniţi din Italia, Portugalia, Spania, fosta Iugoslavie sau Turcia. O bună parte dintre aceşti migranţi au ajuns în Elveţia între anii 1960 şi 1970 în cadrul programelor de tip *guest worker*, s-au stabilit definitiv în spaţiul de destinaţie şi constituie grupuri semnificative ca volum.

Grupul migranţilor români a suscitat mai puţin atenţia cercetătorilor. Acest grup reprezintă o populaţie foarte eterogenă care s-a constituit în câteva valuri. Primul val este format din migranţi care au ajuns pe teritoriul Elveţiei în timpul regimului comunist ca refugiaţi politic. După căderea regimului comunist a urmat un al doilea val de migranţi, care au avut mai degrabă motivaţii de natură economică. Acestui grup a urmat un altul constituit, de exemplu, din părinţi în curs de îmbătrânire care au sosit prin reunificarea familiei. La aceste grupuri se adaugă grupul persoanelor în curs de îmbătrânire care locuiesc în străinătate pentru o perioadă mai mică de trei luni, având ca principale motivaţii petrecerea timpului cu copiii, ajutorul în îngrijirea nepoţilor sau/şi la diverse activităţi în

[8] A. Strauss, J. Corbin, *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park*, CA, Sage Publications, 1990.

[9] A. Bowling, „Quality of Life in Older Age. What older people say?", în vol. H. Mollenkopf, A. Walker (eds.), *Quality of Life in Old Age*, Dordrecht: Springer 2007, pp. 15-32.

[10] O.R. Ciobanu, T. Fokkema (in review), „The roles of religion in protecting Romanian ageing migrants from loneliness", în *Journal of Ethnic and Migration Studies*.

gospodărie. Un alt argument pentru modificarea metodologiei de cercetare[11] prin includerea analizei experienţei de migraţie a românilor în alte spaţii europene a pornit de la analiza fluxurilor de migraţie, în special către Italia, Spania şi Germania.

Trebuie să menţionăm faptul că peste 2,5 milioane de migranţi români trăiesc în aceste spaţii. O parte semnificativă a acestei populaţii s-a stabilit definitiv în aceste spaţii, obţinând fie statutul de cetăţean, fie statutul de rezident permanent. În acest context, a fost discutată ipoteza potrivit căreia o parte dintre migranţii de origine română, care au obţinut cetăţenia italiană, spaniolă sau germană, s-ar putea înscrie într-un proces de migraţie către spaţiul elveţian.

Astfel, analiza comparativă a experienţei grupului de migranţi români a fost făcută ţinându-se cont de: a) accesul în ţara de primire în contexte social-economice diferite; b) diferenţele de status; c) nivelul de educaţie al migranţilor; d) participarea la forţa de muncă; e) drepturile migranţilor în relaţie cu reglementările derivate din politicile sociale specifice; f) strategiile migranţilor în accesarea facilităţilor şi serviciilor; g) legăturile migranţilor cu familia, comunităţile şi instituţiile din ţara de origine.

Cu toate că migranţii fac parte din acelaşi grup naţional, analiza comparativă a reflectat o varietate de situaţii, conducând la înţelegerea procesului care determină construcţia strategiilor migranţilor în accesarea politicilor sociale şi rolul migranţilor în dezvoltarea mijloacelor informale pentru asigurarea bunăstării familiilor şi comunităţilor într-un context transnaţional.

Un alt rezultat al analizei a reprezentat o mai bună delimitare a grupurilor ţintă şi, implicit, o viziune mai clară asupra tehnicilor şi instrumentelor de cercetare. De asemenea, în urma analizei în funcţie de elementele prezentate mai sus, pentru *spaţiul elveţian* au fost conturate următoarele caracteristici ale grupului de investigat: persoane care au sosit în Elveţia în perioada regimului comunist cu statutul de refugiat politic şi care au îmbătrânit în spaţiul de destinaţie; persoane care au ajuns în Elveţia în cadrul procesului de reunificare a familiei; persoane care locuiesc temporar în Elveţia pe o perioadă mai mică de trei luni şi care asigură servicii de îngrijire pentru nepoţii lor; persoane care s-au reîntors în Romania, dar care păstrează legătura cu familia sau comunităţile din Elveţia.

Pentru *spaţiul românesc*, analiza literaturii şi analiza primară a datelor calitative, în contextul prezentat mai sus, au condus la conturarea următoarelor caracteristici ale grupului ţintă: persoana vârstnică este stabilită în România, în mediul rural sau urban, are copii stabiliţi (definitiv sau temporar) în străinătate şi locuieşte cu aceştia perioade scurte de timp; persoana vârstnică este stabilită în România, în mediul rural sau urban, are copii stabiliţi (definitiv sau temporar) în străinătate, migrează sau a migrat pentru a lucra în străinătate perioade scurte de timp; persoana vârstnică este stabilită în România, în mediul rural sau urban, are copii stabiliţi (definitiv sau temporar) în străinătate, migrează sau a migrat pentru

[11] W.G. Axxin, L.D. Pearce, *Mixed Method Data Collection. Strategies*, New York, Cambridge University Press, 2006.

a lucra în străinătate perioade scurte de timp, însă nu în ţara în care sunt stabiliţi copiii; persoana vârstnică este stabilită în România, în mediul rural sau urban, are copii stabiliţi în România şi migrează sau a migrat pentru a lucra în străinătate perioade scurte de timp.

Localizarea proiectului la intersecţia dintre discipline precum sociologie, migraţie internaţională, gerontologie, politici sociale etc. a impus analizarea *subiectelor într-o manieră interdisciplinară*. Acest fapt a condus la elaborarea unei metodologii de *cercetare mixtă*, care a inclus metode de cercetare cantitative şi calitative.

Analiza cantitativă, cel puţin în primele etape ale cercetării, a presupus analiza secundară a datelor furnizate de Biroul Federal de Statistică din Elveţia şi de Biroul Federal pentru Migraţie despre populaţia migrantă de origine română care locuieşte pe teritoriul ţării de destinaţie. S-au urmărit plasarea spaţio-temporală a experienţei migranţilor şi detaliile specifice statusului lor. Pentru surprinderea elementelor care caracterizează migraţia dinspre ţara de origine către diverse alte spaţii au fost consultate bazele de date de la Institutul Naţional de Statistică din România şi de la institutele naţionale de statistică din Italia, Spania şi Germania. Bazele de date de la INS au fost utilizate, de asemenea, la construcţia eşantionului pentru cercetarea cantitativă.

Analiza calitativă[12] a constat în organizarea unor interviuri de profunzime cu migranţi în curs de îmbătrânire şi cu persoane implicate la nivel local în elaborarea, reglementarea şi implementarea politicilor sociale destinate acestei categorii. Participanţii la cercetare au fost selectaţi din două cantoane din Elveţia (Geneva şi Vaud). Pentru cantoanele selectate a fost făcută şi o analiză a legislaţiei şi politicilor specifice migranţilor în curs de îmbătrânire. Interviurile de profunzime cu migranţii în curs de îmbătrânire s-au concentrat pe identificarea strategiilor formale şi informale ale migranţilor în accesarea serviciilor şi facilităţilor în ţara de origine şi în ţara de destinaţie şi pe înţelegerea mecanismelor care reflectă relaţia cu familia şi comunităţile de apartenenţă în acţiunile orientate către creşterea bunăstării. A fost solicitată participanţilor la cercetare din cele două cantoane facilitarea legăturii cu membrii familiei din ţara de origine care nu au migrat pentru participarea la cercetare. În cazurile în care realizarea legăturii cu membrii familiilor din ţara de origine a fost posibilă, echipa de cercetare din România a realizat interviuri care s-au concentrat, printre altele, pe explorarea legăturilor transnaţionale din perspectiva persoanelor care nu au trăit o experienţă de migraţie.

De asemenea, în România au fost realizate interviuri cu migranţi care s-au reîntors în ţară. În completare la datele calitative, s-a cerut participanţilor la cercetare din Elveţia să completeze chestionare cu întrebări despre utilizarea şi managementul timpului. Analiza datelor a permis realizarea a numeroase comparaţii între diverse grupuri de migranţi şi între populaţiile de migranţi sta-

[12] A. Strauss, J. Corbin, *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park*, CA, Sage Publications, 1990.

bilite în cele două cantoane. Aceste comparații au scos în evidență diferențele și asemănările dintre grupuri și mecanismele care le-au produs.

În România, cercetarea noastră s-a sprijinit pe o metodologie mixtă[13] construită astfel încât să răspundă obiectivelor proiectului. Această metodologie conține următoarele metode și tehnici de cercetare:

1. Review-ul de literatură. Obiectivele etapei de documentare au fost: identificarea în literatură a teoriilor generale și specifice despre migrația internațională, conturarea unui cadru teoretic pornind de la analiza conceptelor specifice, identificarea modelelor de migrație specifice țărilor de destinație și de origine, analiza în literatură a strategiilor de adaptare în spații de primire a populației în vârstă, analiza în literatură a legăturilor transnaționale.

2. Studiu calitativ pentru identificarea elementelor caracteristice ale experienței trăite de migranții români cu vârsta cuprinsă în intervalul 35-45 de ani. Cercetarea s-a desfășurat în două etape. Prima etapă a fost exploratorie și a reprezentat o abordare de tip *grounded theory*[14] care a avut ca scop principal înțelegerea experienței de migrație în context transnațional. Propunerea de cercetare, care conține scopul și obiectivele cercetării, întrebările de cercetare, metodologia și instrumentele de lucru, a fost discutată și aprobată de Comisia de Etică a cercetării de la Facultatea de Filosofie și Științe Social Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Au fost organizate 9 interviuri comprehensive[15] cu participanții la cercetare care s-au stabilit definitiv sau temporar în diverse țări de destinație. Obiectivul principal al cercetării a fost identificarea temelor de discuție relevante pentru conturarea unui ghid de interviu semistructurat. Un alt obiectiv a fost identificarea și înțelegerea mecanismelor prin care participanții utilizează diverse tipuri de resurse în cadrul procesului de migrație. În selecția participanților la cercetare s-a ținut cont de următoarele criterii: vârstă, sex, nivelul de educație, mediul de rezidență în țara de origine, țara actuală de destinație. Discuțiile cu participanții la cercetare au debutat cu prezentarea scopului și obiectivelor cercetării și a fost obținut consimțământul informat[16] pentru înregistrarea discuțiilor. S-a cerut respondenților să relateze experiența de migrație într-o manieră cronologică și să precizeze: aspecte ale vieții înainte de momentul migrației, motivațiile deciziei de a migra, organizarea procesului, aspecte ale experienței trăite în spațiile de primire. Pe parcursul discuției s-a respectat

[13] W.G. Axxin, L.D. Pearce, *Mixed Method Data Collection. Strategies*, New York, Cambridge University Press, 2006.

[14] J.W. Creswell, *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2007.

[15] B. Gillham, *Research Interviewing. The range of techniques*, New York, Open University Press, 2005.

[16] I. Seidman, *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and Social Research*, New York, Teachers College Press, 2006.

consemnul de interviu şi s-a intervenit cu relansări[17] pentru fluenţa discursului sau pentru obţinerea unor detalii care să conducă la înţelegerea experienţei relatate. Înregistrările discuţiilor au fost transcrise werbatim, iar apoi s-a făcut o verificare a acurateţei transcrierii. Culegerea datelor în această etapă a fost făcută secvenţial. După fiecare interviu, datele au fost transcrise, iar textul rezultat a fost codificat în funcţie de temele relevante indicate de participanţii la cercetare. De la un interviu la altul, a fost verificată recurenţa temelor, insistându-se, însă, pe păstrarea consemnului de interviu şi pe relansările care au produs informaţii detaliate ale experienţelor relatate. Codificarea textului a fost făcută cu programul de analiză calitativă QSR-NVivo. În urma analizei interviurilor comprehensive au fost delimitate următoarele teme: a) experienţa migrantului înaine de momentul plecării; b) motivaţia plecării în străinătate; c) planificarea plecării în străinătate şi resursele mobilizate; d) istoricul plecărilor; e) adaptarea la noul spaţiu de primire la locul de muncă, în familie sau în alte medii sociale integrante şi strategiile de coping; f) comunicarea cu rudele/apropiaţii rămaşi în ţară; g) comunicarea cu alţi migranţi în spaţiul de primire; h) accesarea serviciilor sociale/medicale din spaţiul de primire; i) relatarea situaţiilor de criză (cu specificarea strategiilor de rezolvare a problemelor); j) posibilitatea remigrării sau a schimbării destinaţiei de migraţie; k) surprinderea modificărilor în stilul de viaţă înainte, în timpul şi după experienţa de migraţie; l) evaluarea experienţei de migraţie, din punct de vedere material (financiar), psihologic, valoric şi cultural, din perspectiva participanţilor la cercetare.

Rezultatele obţinute în această etapă au servit la conturarea metodologiei[18] şi instrumentelor de lucru pentru continuarea cercetării. Pentru a doua etapă a studiului au fost construite ghiduri tematice şi ghiduri de interviu. Au fost aplicate 19 interviuri semi-structurate persoanelor cu vârsta cuprinsă în intervalul 35-45 de ani care au trăit o experienţă de migraţie în diverse ţări de destinaţie. În selecţia participanţilor la cercetare s-a urmărit o varietate cât mai mare şi s-a ţinut cont de următoarele variabile: sex, vârstă, nivel de educaţie, statutul socio-juridic în ţara de primire, ţara de destinaţie şi natura activităţii profesionale în ţara de destinaţie. Participanţii la cercetare au fost selectaţi prin metoda *bulgărelui de zăpadă*. Instrumentele de culegere a datelor au fost discutate şi aprobate în Comisia de Etică a cercetării a Facultăţii de Filosofie şi Ştiinţe Social Politice de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. A fost obţinut consimţământul informat pentru înregistrarea discuţiilor şi au fost prezentate şi explicate participanţilor la cercetare, la debutul discuţiilor, scopul şi obiectivele cercetării şi temele de discuţie. Datele au fost înregistrate şi transcrise werbatim, iar apoi a fost făcută verificarea acurateţei transcrierii. Textul a fost codificat în

[17] N. McPhee, R. Terry, *The Hidden Art of Interviewing People. How to get them to tell you the truth*, West Sussex, John Wiley & Sons Ltd., 2007.

[18] W.G. Axxin, L.D. Pearce, *Mixed Method Data Collection. Strategies*, New York, Cambridge University Press, 2006.

funcţie de temele abordate în interviu şi în concordanţă cu analiza rezultată în prima etapă a cercetării. Rezultatele acestui studiu au condus la: 1. identificarea şi înţelegerea motivaţiilor care au determinat decizia de a migra; 2. diferenţierea experienţelor de migraţie în funcţie de ţările de destinaţie, reperele temporale ale plecărilor, vârstă, nivelul de educaţie, statutul socio-economic din ţara de origine, mediul de rezidenţă din ţara de origine, durata şederii şi frecvenţa plecărilor, statutul socio-economic în ţara de destinaţie şi specificul profesional în străinătate; 3. identificarea strategiilor de adaptare la spaţiul de primire şi înţelegerea mecanismelor în mobilizarea resurselor (economice, sociale, juridice, culturale) în vederea adaptării; 4. înţelegerea naturii relaţiilor migranţilor cu familia rămasă în ţară, în special cu părinţii şi copiii; 5. identificarea planurilor de viitor ale migranţilor.

3. Studiu calitativ pentru identificarea elementelor caracteristice ale experienţei trăite de migranţii români în curs de îmbătrânire cu vârsta de peste 60 de ani. În faza de explorare a cercetării au fost organizate interviuri comprehensive cu migranţi în curs de îmbătrânire pentru identificarea temelor principale de discuţie. După fiecare sesiune de interviu, textul a fost verificat şi transcris, iar apoi s-a trecut la analiza şi codificarea textului pentru identificarea temelor principale de discuţie. Analiza a fost făcută ţinându-se cont, în primul rând, de temele care au fost considerate importante de către participanţii la cercetare. La analiza datelor s-a ţinut cont şi de teoriile şi modelele documentate în faza review-ului de literatură. Acest mod de lucru a permis conturarea cadrului conceptual al cercetării şi rafinarea metodologiei şi, în special, a instrumentelor de cercetare.

După finalizarea fazei de explorare a cercetării au fost elaborate instrumente de cercetare calitativă şi cantitativă pentru continuarea culegerii datelor. Pentru cercetarea cantitativă a fost elaborat designul unei anchete pe bază de chestionar, care s-a desfăşurat în Regiunea de Nord-Est a României pe un eşantion de 882 de cazuri. Pentru continuarea cercetării calitative au fost elaborate noi ghiduri tematice şi ghiduri de interviu. Obiectivele studiului calitativ sunt: 1. Identificarea modelelor şi paternurilor de migraţie specifice persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani din Regiunea de Nord-Est a României şi 2. Identificarea strategiilor de adaptare în spaţiile de primire şi a resurselor mobilizate în procesul de adaptare.

Metoda utilizată în acest studiu rezultă dintr-o abordare de tip *grounded-theory*[19] şi presupune aplicarea unor interviuri persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani care au trăit o experienţă de migraţie. În acest sens, a fost conceput un ghid de interviu care să permită identificarea paternurilor/modelelor de migraţie specifice migranţilor vârstnici şi să surprindă experienţa trăită de migranţi în etapele procesului de migraţie. Au fost aplicate 13 interviuri, iar subiecţii au fost selectaţi prin metoda *bulgărelui de zăpadă*. În discuţiile cu participanţii la cercetare au fost

[19] A. Strauss, J. Corbin, *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. Newbury Park*, CA, Sage Publications, 1990.

abordate următoarele teme: motivaţia plecării în străinătate, organizarea plecării în străinătate, detalii despre şederea în străinătate, găsirea unui loc de muncă, experienţa trăită la locul de muncă, adaptarea la locul de muncă, comunicarea cu angajatorii şi colegii de la locul de muncă, petrecerea timpului liber, relaţia cu familia, relaţia cu alţi români aflaţi în străinătate, accesarea diverselor resurse din ţara respectivă (servicii sociale, servicii de asistenţă furnizate de către ONG-uri, ajutor din partea familiei, rudelor sau prietenilor) pentru rezolvarea diverselor probleme, motivaţia şi pregătirea întoarcerii în ţară, identificarea şi descrierea problemelor din viaţa curentă (economice, medicale, sociale, comunicarea cu rudele rămase în străinătate etc.), descrierea unei zile obişnuite din viaţa respondentului.

Cercetările continuă cu un proiect editorial al cărui titlu provizoriu este „The Second Generation of Romanian Immigrants between *The Struggle to Fit In* and *The „Question of Return.* Integration strategies in the host countries." Acestea sunt o parte din preocupările mele în studiul migraţiei internaţionale. Le văd acum ca o continuare şi dezvoltare firească a preocupărilor profesorului Vasile Miftode privind migraţia în context zonal şi rural-urban. În fapt, acest lucru înseamnă să creezi o şcoală. Fără îndoială interesul şi pasiunea pentru cercetarea acestei teme se datorează şi profesorului Vasile Miftode.

Vă mulţumesc, domnule profesor!

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DE LA ANTROPOLOGIA CLASICĂ LA ANTROPOLOGIA SOCIALĂ. STUDIU DE CAZ

CĂTĂLIN-GEORGE FEDOR

Invitaţia de a participa cu o contribuţie la realizarea acestui volum trimite la introspecţie personală pe fondul unor amintiri frumoase. L-am cunoscut pe domnul profesor Vasile Miftode în toamna anului 1991, odată cu prima zi de facultate a celei ce va deveni, cinci ani mai târziu, a doua promoţie de sociologie-politologie. I-am remarcat efortul de a crea în jurul domniei sale o catedră puternică şi de a trezi în noi, studenţii, conştiinţa valorii statutului de sociolog şi a misiunii noastre ulterioare. În paralel cu studiile la Iaşi au venit şi primele specializări în străinătate, pe care le-am obţinut ca rezultat al legăturilor deschise de domnul profesor cu câteva universităţi de prestigiu din Occident.

Atunci când mi-a recomandat de a candida pentru un post în cercetare la Academia Română, la Centrul de Cercetări Antropologice care îşi propusese să se modernizeze şi să abordeze şi socialul pe lângă biologic, nu am ezitat. A fost o şansă şi o provocare. Domnul profesor a făcut parte din comisia de concurs şi, după ce am câştigat acea poziţie, cunoscându-mi potenţialul, mi-a oferit câteva sfaturi deopotrivă de specialist şi de părinte privind cariera ce urma să o parcurg. Îmi face plăcere să cred că am contribuit la dezvoltarea acestei discipline la academia ieşeană, în continuare fiind singurul antropolog social (deşi îmi afirm identitatea de sociolog) în colectivul de antropologie. Dacă în Iaşi se poate vorbi astăzi de antropologie socială la nivel de Academie, bunul-simţ impune să evidenţiem rolul domnului profesor, iar eu am îndeplinit o misiune complexă şi onorantă.

Între timp ne-am întâlnit la diverse manifestări ştiinţifice unde, de fiecare dată, se interesa de activitatea mea. În egală măsură, atunci când are ocazia, urmăreşte activitatea fiecărui absolvent al facultăţii noastre specializat în sociologie sau asistenţă socială. Observ, astfel, responsabilitatea pe care şi-a asumat-o în ceea ce ne priveşte. Este conştient de faptul că a creat o adevărată şcoală şi, personal, consider că avem datoria de a o reprezenta aşa cum se cuvine.

Lucrarea ce urmează îi este dedicată. Ea reprezintă un rezumat al tezei mele de doctorat în sociologie, sub coordonarea domnului profesor Nicu Gavriluţă, şi reliefează tocmai aportul antropologiei sociale la antropologia clasică.

1. Argument

Obiectivul principal al studiului nostru este acela de a releva specificul unor comunităţi de confesiune catolică din satele zonei centrale a Moldovei şi a modului în care aceste comunităţi îşi construiesc identitatea proprie.

În acest sens, precizăm faptul că am participat în ultimul deceniu şi jumătate la o serie de campanii de cercetări antropologice complexe în unele comunităţi catolice din Moldova. Seria de cercetări antropologice, realizată de Centrul de Cercetări Antropologice al Academiei Române – Filiala Iaşi cu sprijinul Episcopiei Romano-Catolice din Iaşi, este singura de acest fel care s-a desfăşurat vreodată. Aspectele studiate ne-au permis conturarea unor tipuri antropologice specifice pentru fiecare populaţie investigată. Echipele de antropologi ieşeni au întreprins cercetări complexe cu caracter antropometric la populaţiile din Săbăoani şi Gherăeşti din judeţul Neamţ, respectiv Prăjeşti şi Faraoani din judeţul Bacău. S-au prelevat date biometrice, morfologice şi tipologice pentru regiunea cefalo-facială şi corporală.

Prezentăm, în mod succint, rezultatele (rezultatele complete ale cercetărilor se regăsesc în Atlasul antropologic al Moldovei, publicat de cercetătorii ieşeni şi premiat de Academia Română[1]).

Se remarcă, în primul rând, faptul că populaţiile din cele patru localităţi, ca aspect antropologic, se aseamănă din punctul de vedere al dimensiunilor şi indicilor cefalo-faciali cu toate populaţiile din satele Podişului Central Moldovenesc, cu diferenţe mai mult sau mai puţin sesizabile. În al doilea rând, cercetările antropologice au sesizat faptul că la populaţia din Faraoani se remarcă un aspect biomorfologic aparte, care se traduce pe plan tipologic printr-un aport ceva mai ridicat de trăsături externe, la fondul principal caracteristic pentru toată populaţia centro-moldovenească, acest fapt sugerându-ne ipoteza unui amestec al acestei populaţii cu altele, venite din zone învecinate, eventual din cele transcarpatice.

Vom prezenta, pe scurt, şi concluziile studiilor. Astfel, „transferul de populaţii provenind din anumite zone intracarpatice s-a făcut eşalonat într-o perioadă îndelungată de timp, aceste elemente noi putând fi în acelaşi mod asimilate mai mult sau mai puţin, în mod treptat, dar continuu, de către populaţia moldoveană băştinaşă care se bucura de anumite privilegii atestate documentar, în ceea ce priveşte păstrarea şi libertatea cultului catolic. Trebuie să subliniem în acest context, prezenţa unui fenomen de diluare progresivă a unor aşa-zise „caractere transilvănene" sau „secuime" (ne ferim deocamdată de folosirea termenului „ceangăeşti") pe parcursul pătrunderii acestora dinspre sud-vest"[2]. De asemenea,

---

[1] E. Radu, M. Ştirbu, C. Glavce, A. Ţarcă, L. Ciotaru (coord.), *Atlasul antropologic al Moldovei*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

[2] D. Botezatu, „Date antropologice privind unele comunităţi catolice din Moldova", *Buletin istoric*, 1, Presa bună, Iaşi, 2000, p. 109.

„în concluzie, subliniem că populaţiile de confesiune catolică nu se diferenţiază de alte populaţii de confesiune ortodoxă din Moldova"[3].

Sesizăm, pe de o parte, limitele inerente ale antropologiei fizice (denumită la noi şi antropologie clasică) de a atinge scopul propus şi prezentat mai sus, iar, pe de altă parte, remarcăm apelul la speculaţie odată cu aducerea în discuţie a unor consideraţii din afara sferei de preocupări a antropologiei fizice. Nu în ultimul rând, remarcăm caracterul strict descriptiv al acestei discipline.

Ca o continuare firească a acestora, am propus o nouă abordare din perspectiva antropologiei sociale, în aceleaşi comunităţi, şi am urmărit modul în care locuitorii îşi construiesc identitatea în diversele ei aspecte, ca fapt de conştiinţă ce se fundamentează pe unele criterii relativ obiective, cum ar fi limba, religia, instituţiile sau trăsăturile culturale comune[4].

2. Metode de cercetare

Cercetarea noastră are un caracter mixt, calitativ şi cantitativ. Cercetarea cantitativă s-a efectuat pe baza unui chestionar aplicat la 466 de subiecţi, repartizaţi proporţional, din cele 4 comunităţi. Am analizat distanţa socială, pe baza următorilor indici: indicele distanţei sociale (IDS) care reliefează numărul posibilităţilor de contact social respinse de respondent; indicele contactelor sociale (ICS) provenit de la numărul de posibilităţi de contact social acceptate de către respondenţi; indicele calitativ al contactelor sociale (ICCS) care reflectă atitudinea respondenţilor faţă de alţii. Am optat pentru utilizarea inventarului de atribute etnice[5], care este cea mai utilizată metodă de măsurare a stereotipurilor etnice şi ne oferă cele mai multe cunoştinţe despre structura, stabilitatea şi schimbarea acestora. Pornind de la diversele forme de capital propuse de Bourdieu[6], am utilizat un instrument simplificat de captură a reprezentărilor sociale privind diversele forme de capital (economic, politic, simbolic, cultural şi social) al grupurilor etnice întâlnite şi studiate.

Din punct de vedere *calitativ*, am aplicat 12 interviuri comprehensive, câte 3 pentru fiecare comunitate. Am optat pentru acest tip de interviu deoarece permite subiectului intervievat explorarea temei până la saturarea ei[7]. Un accent deosebit am acordat poveştii vieţii, având ca finalitate conturarea memoriei individuale şi colective[8].

---

3 *Ibidem*, p. 110.

4 C. Fedor, „Towards a Postmodern Approach of Ethnic Community", *Postmodern Openings*, 5 (2), Lumen, Iaşi, 2014, pp. 71-80.

5 S. Chelcea (coord.), *Memorie socială şi identitate naţională*, INI, Bucureşti, 1998.

6 P. Bourdieu, „The Forms of Capital", în J. G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, 1986, pp. 241-258.

7 A. Blanchet, A. Gotman, F. de Singly, Jean-Claude Kaufmann, *Ancheta şi metodele ei. Interviul, interviul comprehensiv, chestionarul*, Iaşi, Polirom, 1998.

8 R. Atkinson, *Povestea vieţii. Interviul*, Iaşi, Polirom, 2006.

Perioada de desfăşurare a cercetării pe teren a fost mai – iunie 2015. Grupul ţintă al studiului a fost reprezentat de persoanele vârstnice, depozitare ale memoriei colective specifice fiecărei comunităţi. Corpusul de date cules prin interviurile individuale a fost supus operaţiilor de codare, pe baza ierarhizării importanţei datelor şi a recurenţelor întâlnite, cu scopul construirii categoriilor şi temelor. Ne-am propus să creăm o înţelegere a semnificaţiilor latente ale mesajelor analizate, conform modelului Grounded Theory[9], abordare metodologică care pune accentul pe modul în care datele şi analiza lor sunt produse ale interacţionismului simbolic. Ulterior, conceptele şi temele au fost organizate într-o schemă narativă care însumează cunoaşterea obţinută asupra subiectelor de interes ale cercetării. Axele tematice urmărite au constat în: Memoria locuitorilor privind istoria satului şi a comunităţii; Autodefinirea etnică; Controverse legate de originea etnică a comunităţilor / Ingerinţe din exterior; Raporturile interetnice români – maghiari – ceangăi – ţigani – alţii; Tradiţii, specificul local; Rolul bisericii şi al altor instituţii pentru comunitate; Păstrarea identităţii locale; Privire de viitor.

3. Rezultate şi discuţii

3.1. Analiza cantitativă a rezultatelor

În ceea ce priveşte indicele contactelor sociale (ICS) scorul cel mai mare redă o poziţie mai bună. Ordinea obţinută de noi este români – maghiari – ceangăi – ţigani. În cazul indicelui distanţei sociale (IDS), situaţia se prezintă invers, în sensul că scorul cel mai scăzut redă o toleranţă mai mare faţă de alte etnii. Indicele calitativ al contactelor sociale (ICCS) reflectă o atitudine puternic pozitivă a respondenţilor faţă de români, respectiv slab pozitivă faţă de ţigani. În cazul unei analize comparative pe judeţe, se observă că situaţia indicilor este relativ asemănătoare în cele două judeţe.

În ceea ce priveşte atributele pe care respondenţii le-au atribuit celor 4 grupuri etnice, se observă că acestea sunt dintre cele mai diverse, atât în sens pozitiv, cât şi negativ. Aşadar, în continuare, sunt prezentate cele mai importante caracteristici pentru fiecare minoritate în parte. Respondenţii consideră despre *români* că sunt muncitori, ospitalieri, îşi păstrează tradiţiile şi obiceiurile, dau dovadă de inteligenţă, sunt credincioşi, omenoşi etc. Chestionaţi fiind în legătură cu aspectele pe care nu le apreciază la români, respondenţii i-au catalogat pe aceştia drept mincinoşi, hoţi, oameni răi care consumă alcool, invidioşi, egoişti etc. Respondenţii au declarat despre *maghiari* că sunt uniţi, solidari, ţin la tradiţiile lor, sunt muncitori, naţionalişti, respectuoşi, gospodari etc. Dacă unii respondenţi consideră un atu faptul că maghiarii sunt naţionalişti, alţii sunt de părere că naţionalismul de care dau dovadă maghiarii este un lucru negativ. Pe lângă asta,

[9] J. Corbin, A. Strauss, „Grounded Theory Research: Procedures, Cannons, and Evaluative Criteria", *Qualitative Sociology*, 13 (1), Human Sciences Press, 1990, pp. 3-21.

maghiarii sunt consideraţi răi, iar unora dintre participanţii la studiu neplăcându-le limba pe care maghiarii o vorbesc. De părere că unitatea reprezintă o caracteristică importantă a *ţiganilor* este majoritatea respondenţilor chestionaţi. Pe lângă asta, tradiţiile, portul şi dansurile reprezintă unele dintre caracteristicile atribuite ţiganilor de către participanţii la studiu. În sens negativ, ţiganii sunt consideraţi hoţi, leneşi, cu un comportament neadecvat etc. *Ceangăii* sunt consideraţi oameni muncitori, care îşi conservă tradiţiile, credincioşi, cinstiţi, dar şi laşi, corupţi, indiferenţi, invidioşi etc.

Grupul etnic care se evidenţiază în ceea ce priveşte capitalul economic este reprezentat de *ţigani*, astfel că cei mai mulţi dintre respondenţi au declarat că ţiganii sunt cei mai înstăriţi. Pe lângă capitalul economic, ţiganii predomină şi în ceea ce priveşte capitalul social, spunându-se despre ei că se ajută cel mai mult unii pe alţii. În ceea ce priveşte categoria etnică reprezentată de *români*, aceştia sunt percepuţi drept cei mai săraci, dar care îşi respectă cel mai bine tradiţiile. Tot românii deţin „monopolul" capitalului politic, respectiv al capitalului simbolic.

Observăm faptul că *maghiarii* îşi păstrează capitalul politic, însă la un nivel mai scăzut comparativ cu cel al românilor.

3.2. Analiza calitativă a rezultatelor

• *Memoria locuitorilor privind istoria satului şi a comunităţii*

În memoria locuitorilor, cele mai vechi procese de transformare ale comunităţii au constat în invaziile turceşti şi tătare, poziţionate temporal în anii 1500. Pagubele umane, precum şi tributurile foarte mari, determină două tipuri de comportamente în rândul locuitorilor: strămutarea şi migraţia. Strămutarea satului din zona de şes, expusă invaziei, spre zona de deal, mai protejată, înseamnă că locuitorii au început prin a-şi construi case în zonele mai înalte, iar în final întreaga comunitate, inclusiv biserica satului, fiind mutate în zonele mai protejate. Invazia turcească a determinat locuitorii zonei să traverseze munţii spre Ardeal. În memoria intervievaţilor au rămas poezii care amintesc de această primă migraţie peste munţi a strămoşilor lor. O parte dintre intervievaţi vorbeşte despre migraţia în zona Târgu Mureş, unde vechii locuitori au petrecut 100-200 de ani, timp în care au învăţat limba maghiară şi au pus bazele dialectului ceangăesc.

A doua migraţie sau remigraţia este poziţionată în memoria intervievaţilor ca având loc în perioada anilor 1700, când vechii locuitori ai satului, plecaţi peste munţi, revin în comunităţile lor de origine. Aceşti vechi locuitori ai ţinutului Moldovei au revenit aducând cu ei limba maghiară şi dialectul ceangăesc şi religia catolică. În urma interviurilor apare şi ipoteza că în procesul de remigraţie românii au fost însoţiţi de etnici maghiari, însă numărul acestora se consideră a fi redus.

Transformările pe care le suportă limba vorbită de-a lungul istoriei reflectă transformările pe care le suportă comunitatea însăşi. În urma cercetării, a fost identificat următorul parcurs în transformarea limbii vorbite. Intervievaţii

menţionează că, într-o primă etapă, la începutul anilor 1900, în comunitate se folosea uzual dialectul ceangăesc şi, mai rar, limba maghiară. Mulţi dintre locuitorii comunităţii, mai ales femeile şi copiii, nu cunoşteau limba română, întâmpinând dificultăţi în comunicarea cu autorităţile şi integrarea şcolară. Primul factor cu rol în renunţarea la dialectul ceangăesc şi însuşirea de către locuitori a limbii române este reprezentat de către şcoală. Intervievaţii menţionează, în acest sens, predarea în limba română. Însuşirea utilizării limbii române reprezenta un factor al integrării sociale şi posibilităţii de mobilitate socială ascendentă. De asemenea, este menţionată sancţionarea elevilor care utilizau elemente specifice altor limbi. Ca exemplu stă interdicţia de a folosi dialectul ceangăesc în şcoală şi chiar în afara acesteia. Încălcarea acestei interdicţii era sancţionată cu purtarea butucului, după cum am văzut la Faraoani. Treptat, dialectul ceangăesc şi limba maghiară au fost utilizate doar în spaţiul familial, în conversaţiile dintre soţi, acolo unde familiile doreau să catalizeze învăţarea de către copii a limbii române, sau la întâlnirile informale dintre membrii comunităţii. În zilele noastre, ca urmare a migraţiei de tip economic în care locuitorii mai tineri ai comunităţii se mută în oraşele mai mari sau în state europene, zone mai ofertante economic, dialectul ceangăesc, vorbit de către bunici şi cunoscut parţial de către părinţi, este înţeles cu dificultate sau chiar necunoscut de către nepoţi / actuala generaţie.

Cu privire la componenţa religioasă iniţială a comunităţii şi la evoluţia acesteia se disting două puncte de vedere, şi anume: componenţa religioasă iniţială majoritar ortodoxă, respectiv cea majoritar catolică. În primul caz, populaţia care participă la prima migraţie îşi însuşeşte şi ritualurile religioase catolice. Întoarsă în localităţile de origine, în etapa de remigraţie din anii 1700, populaţia catolică devine majoritară. În al doilea caz, se menţionează faptul că localităţile (cu precădere Prăjeşti şi Săbăoani) au fost ocupate cu populaţie de confesiune catolică încă de la înfiinţarea lor.

• *Autodefinirea etnică*

Respondenţii din Gherăeşti nu pot preciza cum se defineau etnic strămoşii lor, însă părinţii lor se consideră a fi români. De asemenea, respondenţii se auto-definesc români şi consideră că limba ce le aparţine este limba română, lăsând în urmă moştenirea limbii ceangăeşti.

Respondenţii din Săbăoani se autoidentifică ca fiind români, iar dialectul ceangăesc este, în opinia lor, similar cu un grai românesc, o română stâlcită. Respondenţii insistă asupra părţii lingvistice şi afirmă că este un dialect local, este un element cultural definitoriu pentru comunitate, care nu este vorbit în Ardeal, este diferit de cel maghiar, şi anume că un maghiar nu înţelege dialectul ceangăesc. Ei explică faptul că dialectul ceangăesc ar fi o formă diluată de maghiară vulgară care nu are nici o legătură cu maghiara literară.

În ceea ce priveşte populaţia de confesiune catolică din localitatea Prăjeşti, judeţul Bacău, remarcăm două modalităţi de auto-definire etnică, deşi toată populaţia se declară românească. Avem, pe de o parte, pe cei ce recunosc dialectul

ceangăesc ca o moştenire culturală de la predecesori, însă fără a recunoaşte o conexiune cu fondul genetic şi cultural maghiar. Identitatea etnică este românească, iar respondenţii se consideră moldoveni. Aceştia neagă legătura cu limba maghiară şi, mai mult, în această comunitate nimeni nu cunoaşte această limbă. Accentul este pus pe dialectul ceangăesc. Este un argument adus în favoarea identităţii româneşti, asupra căruia ar trebui să reflectăm, datorită faptului că în alte comunităţi catolice din zonă se vorbeşte limba maghiară. Subiecţii cercetării nu-şi pot explica de ce comunitatea din Prăjeşti nu vorbeşte în limba maghiară. Aceştia povestesc despre faptul că în comunităţiile apropiate se oficiau părţi de slujbă în limba maghiară, şi anume predica. Pe de altă parte, întâlnim reprezentanţi ai populaţiei locale care se auto-identifică români, nerecunoscând şi neacceptând dialectul ceangăesc ca element de moştenire de la predecesori. Respondenţii întăresc ideea că nu au identitate ceangăească, sunt români, nu ceangăi, şi susţin faptul că în comunitatea lor nu există astfel de persoane.

În cazul comunităţii din Faraoani, Bacău, unii subiecţi se auto-definesc etnic ca fiind ceangăi, cu origine maghiară. Însă ei nu se auto-evaluează ca fiind maghiari, ci aparţinând ceangăilor, care sunt unici şi distincţi de maghiari, chiar dacă provin din acest popor. Dialectul vorbit este ceangăeasca, care ar fi o limbă hibrid între maghiară şi română. Aceştia numesc limba ceangăilor „limba noastră", ceea ce demonstrează ataşamentul faţă de patrimoniul spiritual moştenit de la predecesori. Limba reprezintă un criteriu de identificare, care le conferă unicitate ca grup etnic. Ei vorbesc despre un plurilingvism care afecta comunicarea între generaţii, dar şi între oameni şi instituţii, cum este primăria. Ceangăeasca a fost învăţată pe cale orală, de la părinţii care vorbeau liber în gospodării. Pe de altă parte, tot în comunitatea din Faraoani, mulţi locuitori se declară, fără ezitare, de origine română, cu părinţi, bunici şi străbunici români, limba vorbită fiind ceangăiasca, „o corcitură de limbă de la strămoşii noştri." La ultimul recensământ au existat oameni care s-au declarat maghiari şi nu români, însă aceştia sunt blamaţi de majoritatea populaţiei.

Comunitatea ceangăilor este destul de răspândită, existând şi în alte sate din zonă. Avem amintite comunităţile din Valea Mare, Cleja, Gheorghe Doja, Nicolae Bălcescu sau Valea Seacă, numită pe vremuri Ferdinand, Joseni. Diferenţa între acestea este la nivel de limbă, existând mici distincţii în pronunţie şi arată influenţele diferite din exterior, cât şi, probabil, chiar diferenţele din limba română de la o zonă la alta. De asemenea, în Faraoani, am întâlnit şi locuitori, foarte puţini la număr – o singură familie, care se auto-identifică ca fiind maghiari şi care consideră că presiunile celor din jur îi determină să se declare români. Ei fac distincţia între cetăţenie, pe care şi-o asumă formal, şi etnie.

• *Controverse legate de originea etnică a comunităţilor/ Ingerinţe din exterior*

În urma cercetării s-au identificat două atitudini cu privire la originea etnică a comunităţilor studiate. Intervievaţii consideră comunităţile cărora le aparţin: fie ca având origine etnică maghiară (într-o pondere foarte mică), fie ca

având origine etnică română (într-o pondere foarte mare). Referitor la acțiunea unor organizații maghiare care au încercat stabilirea originilor maghiare ale populației din județul Neamț, în perioada interbelică, reacția de respingere a locuitorilor din Gherăești a fost fermă și a rămas în memoria descendenților lor. Atitudinea antimaghiară este, de asemenea, fermă la locuitorii din Săbăoani. O situație similară întâlnim și la Faraoani, referitor la ingerințe din exterior ce aveau loc în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și după acesta.

Despre tensiunile de după revoluție, respondenții din Săbăoani relatează ingerințele nefondate maghiare. Respondenții din Săbăoani nu susțin că au fost probleme interetnice majore. Faptul că unii localnici au susținut identitatea locală a comunității, neasimilând-o cu cea maghiară, este o dovadă de patriotism local și, mai mult, o dovadă de asumare a identității. Acest lucru relevă o comunitate bine închegată, conștientă de specificul ei și puternic definită identitar. Respondenții nu sunt de acord cu stigmatul de „maghiari" primit de la necunoscători și refuză acest aspect, recunoscând doar că a fost contaminată zona cu elemente maghiare nesemnificative.

Acest tip de intervenții din exterior s-au repetat de-a lungul timpului și au loc și în prezent. Ele au ca scop construirea / renașterea sentimentului de apartenență la etnia maghiară. Acțiunile din exterior constau în sponsorizarea activităților artistice tradiționale maghiare, a deplasărilor și acordarea de facilități de locuire, îmbrăcăminte și alimente celor ce contribuie la aceste demersuri. Tipurile de comportamente generate de aceste acțiuni constau în comportamente de aderare (asumarea publică a apartenenței la etnia maghiară și aderarea etnicilor maghiari, dar și a acelor români la acțiunile artistice cu specific maghiar) și în comportamente de respingere (membrii de origine română ai comunității consideră aceste activități ca fiind determinate de interese pecuniare și periculoase prin implicațiile identitare pe care le au).

• *Raporturile interetnice români / maghiari / ceangăi / țigani / alții*

În comunitățile studiate populația este de etnie: română, maghiară, ceangăească, rromă. Relațiile stabilite între persoanele aparținând primelor trei etnii, română, maghiară, ceangăească, pot fi încadrate în două categorii. Avem, pe de o parte relații pozitive, relații stabilite între locuitori care sunt cordiale, lipsite de conflict. Distanța redusă dintre cele trei etnii este dovedită și de căsătoria între persoanele aparținând de etnii diferite.

Pe de altă parte, relații de tensiune apar acolo unde locuitorii care se autoidentifică etniei maghiare derulează acțiuni de însușire de către locuitori a identității maghiare. Acest tip de atitudine este justificată de către intervievați prin implicațiile politice și teritoriale ale considerării acestor zone ca fiind ocupate preponderent de populație maghiară. În urma analizei interviurilor apare ipoteza conflictului între persoane din interiorul comunității, fără a extinde conflictul la etniile diferite din comunitate. Astfel, nu se poate discuta de un conflict interetnic în interiorul comunităților studiate.

Forme de sancțiune constau, de regulă, în sancțiunea verbală, exercitată de către ceilalți locuitori ai comunei. De asemenea, poate interveni refuzul personalităților comunei de a colabora cu aceștia. Nici unul dintre intervievați nu menționează forme agresive de sancțiune a locuitorilor care răspândesc elemente de cultură maghiară, iar relația dintre localnicii diferitelor etnii nu ia forma respingerii interetnice. Relațiile dintre români, maghiari, ceangăi și țigani sunt, de asemenea, lipsite de conflicte interetnice, însă distanța socială ridicată dintre cele trei etnii și rromi determină norma informală a interdicției căsătoriei cu localnicii de etnie rromă.

La intervievații care se declară ca aparținând etniei maghiare se observă două tipuri de atitudini. Apare, pe de o parte, sentimentul etnicilor maghiari că sunt priviți depreciativ de către etnicii majoritari. Această atitudine conduce în unele cazuri la asumarea formală a etniei române, după cum am constatat. În schimb, se manifestă și mândria de a vedea reînviate elemente de cultură maghiară, precum limba maghiară și dansul tradițional.

• *Tradiții, specificul local*

În localitatea Gheräești este menționat un singur element specific vestimentației tradiționale, și anume culorile utilizate. Unul dintre intervievați menționează utilizarea culorilor roșu și negru, ornamentarea portului tradițional, acesta fiind considerat un element care atestă diferența dintre cultura locală și cultura specific maghiară.

În localitatea Prăjești este menționată, de asemenea, culoarea utilizată la ornamentarea vestimentației tradiționale ca fiind un element specific local. Culorile folosite sunt „vii", precum galben, albastru de Voroneț, roșu.

În localitatea Săbăoani portul popular are, în viziunea intervievaților, elemente specifice care îl deosebesc de portul maghiar și îl aseamănă cu portul moldovenilor de peste Prut și al maramureșenilor. Elementele specifice constau în: cordelele și panglicile legate de fete în păr și în jurul capului, precum și culorile și cusătura catrinței. În urma cercetării se identifică, și în aceste zone, fenomenul de transformare a costumului popular în element de muzeu: de la portul zilnic al vestimentației tradiționale, la începutul anilor 1900, acum costumul popular este îmbrăcat la sărbătorile satului și la evenimente religioase marcante pentru viața individului, precum administrarea mirului. Respondenții din Săbăoani scot în evidență diferențe în obiceiuri, și anume faptul că nu există un dans popular de origine maghiară, ceardaș, care se regăsește în comunitățile de catolici din zona Bacăului, întărind ideea de identitate românească. Pentru tradiția populară profund românească sunt amintite hora și sârbele, acestea fiind dansuri populare românești. Tiparul dansului horei se regăsește și în cazul comunității din Săbăoani, și anume faptul că hora se ținea duminica în cazul tradiției românești, deci săptămânal.

În localitatea Faraoani se disting două abordări cu privire la specificul vestimentației tradiționale. Prima perspectivă consideră că specificul local este

apropiat de cel maghiar, „mai original" decât în localităţile din jur. Pe lângă portul tradiţional, elemente în care se regăseşte cultura maghiară sunt obiceiurile de nuntă şi botez, dansul, fără a putea specifica în ce constă acest specific şi cum diferă el de cel românesc. A doua abordare consideră că specificul local nu este nici maghiar, nici românesc, ci ceangăesc, distinct de cele două. Din nou, nici în această perspectivă nu sunt menţionate elementele specifice şi distincte ale culturii ceangăeşti. Respondenţii manifestă mândrie faţă de portul tradiţional din Faraoani, care este specific ceangăesc, fiind diferit de cel unguresc şi considerat cel mai frumos şi cel mai bine văzut port faţă de altele din străinătate. Încă mai există păstrători ai portului popular autentic ceangăesc, păstrători care cu mândrie îmbracă costumul popular. Astfel, ei nu îşi uită obârşia şi sunt mândri de zestrea culturală lăsată moştenire de înaintaşi.

Fiecare dintre satele studiate menţionează sărbători specifice. Intervievaţii din Faraoani, care se identifică etniei maghiare, amintesc de obiceiuri care nu se mai păstrează în zilele noastre, obiceiuri precum slujbele speciale făcute femeilor după naştere şi de separarea mirilor înainte de nuntă, obiceiuri pe care le consideră specific maghiare, deşi ele s-au regăsit tradiţional în toate satele româneşti. Cu excepţia localităţii Faraoani, unde portul popular conţine elemente ceangăeşti, deşi nespecificate de respondenţi foarte clar, portul popular şi sărbătorile sunt specific româneşti.

• *Rolul bisericii şi al altor instituţii pentru comunitate*

În comunităţile studiate, localnicii sunt atât de confesiune majoritar catolică, cât şi ortodoxă. De-a lungul timpului, acţiunile bisericii au constat în încurajarea utilizării limbii române prin predicile ţinute în această limbă. Consecutiv şi corelativ, apare descurajarea efectuării slujbelor în limba maghiară. Fapt meritoriu este menţinerea practicilor religiase şi în perioada persecuţiei preoţilor de către Securitate. Acest lucru a fost posibil prin coalizarea locuitorilor în scopul protejării preoţilor. De asemenea, biserica a contribuit la încurajarea interacţiunii tinerilor din comunitaţile tradiţionale prin punerea la dispoziţia acestora de spaţii pentru organizarea horelor şi sărbătorilor locale.

Biserica s-a implicat în sancţionarea iniţiativelor de a convinge locuitorii comunelor studiate originea lor maghiară. Sancţiunile sunt atât sancţiuni verbale, cât şi refuzul personalităţilor comunei de a colabora cu locuitorii care susţin activităţi de răspândire a culturii şi tradiţiilor maghiare. Biserica are un rol fundamental în încurajarea păstrării tradiţiilor locale, precum îmbrăcarea vestimentaţiilor tradiţionale.

Acţiunile enumerate mai sus pot fi grupate în acţiuni de atragere spre cultura dominantă şi acţiuni de respingere a elementelor culturale diferite de cultura dominantă. Astfel, rolul bisericii a fost acela de răspândire a culturii dominante.

Primul factor cu rol în însuşirea de către locuitori a limbii române este reprezentat de către şcoală. Intervievaţii menţionează predarea în limba română. Însuşirea utilizării limbii române reprezenta un factor al integrării sociale şi al

posibilității de mobilitate socială ascendentă. Tot școala s-a ocupat și de sancționarea elevilor care utilizau elemente specifice altor etnii. Ca exemplu stă interdicția de a folosi dialectul ceangăesc în școală și chiar în afara acesteia. Încălcarea acestei interdicții era sancționată cu purtarea butucului, după cum am menționat într-un capitol anterior. De-a lungul timpului, prin cele două acțiuni majore întreprinse: răspândirea celui mai important element al culturii dominate – limba și prin sancționarea utilizării de elemente culturale diferite, instituția școlară a avut rolul de răspândire a culturii dominante, asemănător bisericii.

• *Păstrarea identității locale*

În comunitate încă se mai păstrează portul popular, ca emblemă identitară. El reprezintă o mare valoare în cadrul comunității, iar cei din comunitate păstrează costumele populare doar pentru anumite ocazii speciale, cum ar fi o nuntă cu specific tradițional.

Există diferențe în obiceiurile din zonă, mai ales când vine vorba de elementele de religie populară, și anume la procesiunile ce țin de hramurile bisericii. Sunt elemente de identitate locală care încă se mai păstrează, procesiuni regăsite și în zonele catolice din Europa, influența culturală românească fiind portul popular.

Inițiativa respondenților de a continua tradiția populară reprezintă o formă de păstrare a identității culturale locale. Actorii care contribuie la conservarea identității locale sunt actori individuali și actori instituționali. Actorii individuali sunt localnicii cu vârste diferite, preocupați de tradițiile locale. Aceștia participă la demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața vechii comunități, conservă portul popular și fac demersuri de transmitere a procedeului de fabricare a acestuia către celelalte generații, organizează grupuri de dansuri și cântece tradiționale.

Actorii instituționali sunt biserica, organizațiile politice și fundațiile. Cele din urmă sunt considerate de localnici ca urmărind construirea unui sentiment de apartenență la etnia maghiară pentru beneficii pecuniare și teritoriale.

Acțiunile de conservare a obiceiurilor și portului popular constau în demersuri etnografice de identificare a tradițiilor și istorisirilor cu privire la viața comunității. Acest demers a fost identificat la locuitorii comunei Faraoani care se declară de etnie maghiară. Demersul lor are scopul, după cum am arătat mai sus, de a naște/renaște în comunitate sentimentul de apartenență la etnia maghiară. Alte acțiuni constau în coordonarea de grupuri de dans și cântec și organizarea de spectacole și reprezentații artistice. Acest tip de demersuri au fost identificate atât în comuna Faraoani, cât și în Săbăoani. Este menționată organizarea de șezători, de către intervievații din comuna Faraoani. Acestea au rol demonstrativ și urmăresc popularizarea obiceiurilor vechii comunități, obiceiuri la care generațiile actuale au renunțat. Importantă este și acțiunea de conservare a portului tradițional, transmiterea procedurii de obținere a lui și expunerea lui cu ocazia târgurilor și expozițiilor. Demersul presupune, de asemenea, păstrarea de materiale explicative și demonstrative cu privire la fabricarea vestimentației tradiționale.

Pentru conservarea limbii maghiare se organizează cursuri de limbă maghiară sau meditații acolo unde familiile doresc ca copiii lor să cunoască limba maghiară. Această acțiune este parte a demersului de naștere/renaștere a sentimentului de apartenență la cultura maghiară și declanșarea unei atitudini pozitive față de aceasta. Ele s-au întâlnit în comuna Faraoani, dar intervievații au menționat demersuri similare și la Cleja și în alte comune din zonă. Dialectul ceangăesc este conservat doar prin transmiterea orală de la o generație la alta, acesta fiind doar o limbă vorbită, nu și scrisă, metodă care se dovedește ineficientă, tinerii necunoscând limba vorbită de frații mai mari sau de părinții lor.

O altă formă de păstrare a identității locale o constituie scrierea de cărți în care sunt consemnate informații cu privire la istoria comunității și personalitățile acesteia. Unii locuitori din Gherăești și din Săbăoani au publicat cărți care consemnează istoria propriilor comunități.

• *Privire de viitor*

Se identifică o perspectivă plurilingvistică vis-à-vis de importanța noilor limbi de circulație internațională pe care noile generații le învață. Acest lucru face să fie uitată limba maternă de către copii și duce la o alienare lingvistică și la începutul unui noi proces de aculturație. Dacă, la început, sub-grupul de localnici auto-declarați ceangăi s-a confruntat cu influențele aduse de proximitatea celorlalte comunități românești, acum se confruntă cu efectele fenomenului de globalizare. Predarea limbii române în școli determină, în viziunea intervievaților, renunțarea definitivă la utilizarea dialectului ceangăesc.

Sub influența fenomenului de reflexivitate a modernității, tinerii devin autorii propriului model identitar, selectând în mod conștient acele afilieri care devin surse de identitate cu beneficii mai mari decât cele cu care s-au născut. Emanciparea tinerilor are multe forme și diferența principală dintre generații este că nu se mai simt atașați de cămin și de origini, iar sentimentul de apartenență la comunitate, practic, nu mai există.

În percepția intervievaților, fenomenul migrației se conturează ca fiind o cauză principală a transformărilor suferite de comunitate. Transformările menționate de intervievați constau, în principal, în deprecierea autorității instanțelor care în mod tradițional dețineau autoritatea. Este vizată biserica. Părinții, pe de o parte, nu mai transmit copiilor valorile tradiționale precum respectarea ritualurilor religioase, a părinților și munca, pe de altă parte, copiii refuză, în viziunea intervievaților, să își mai respecte aceste valori tradiționale

Un impact mare îl are reducerea considerabilă a numărului locuitorilor comunității, cu repercusiuni asupra forței de muncă a comunităților. Locuitorii comunităților intervievate nu mai pot beneficia de ajutorul celorlalți ca urmare a forței de muncă reduse pe care populația îmbătrânită o are. Înființarea unor întreprinderi sociale axate pe producția de costume populare în aceste comunități rurale poate avea rolul de a integra pe piața muncii persoanele ce aparțin de un

grup vulnerabil aparte, cel al vârstnicilor, în acelaşi timp contribuind esenţial la prezervarea identităţii culturale şi etnice a comunităţilor respective.

4. Concluzii

Studiul efectuat în cele patru comunităţi ne relevă faptul că, exceptând un mic procent care se autoidentifică altfel, populaţia este, fără îndoială, românească. Locuitorii se definesc ca membri ai comunităţilor lor româneşti şi împărtăşesc o identitate etnică comună.

Astfel, apartenenţa etnică consimţită şi afirmată a populaţiei din zonele studiate este, în proporţie covârşitoare, română.

Diferenţiind pe localităţi, locuitorii din Gherăeşti, Neamţ, se auto-definesc ca fiind români şi consideră că limba ce le aparţine este limba română, lăsând în urmă moştenirea dialectului ceangăesc. Cei din Săbăoani, Neamţ, se auto-identifică ca fiind români, iar dialectul ceangăesc este, în opinia lor, similar cu un grai românesc, o română stâlcită. În cazul locuitorilor din Prăjeşti, Bacău, remarcăm două modalităţi de auto-definire etnică, deşi toată populaţia se declară românească. Avem, pe de o parte, pe cei ce recunosc dialectul ceangăesc ca o moştenire culturală de la predecesori, însă fără a recunoaşte o conexiune cu fondul genetic şi cultural maghiar. Pe de altă parte, întâlnim reprezentanţi ai populaţiei locale care nu recunosc şi nu acceptă dialectul ceangăesc ca element de moştenire de la predecesori. Doar în cazul comunităţii din Faraoani, Bacău, unii subiecţi se auto-definesc etnic ca fiind ceangăi. Însă ei nu se auto-evaluează ca fiind maghiari, ci aparţinând ceangăilor, care sunt unici şi distincţi de maghiari. Dialectul vorbit este ceangăeasca, care ar fi o limbă hibrid între maghiară şi română. Aceştia o numesc „limba noastră", ceea ce demonstrează ataşamentul faţă de patrimoniul spiritual moştenit de la predecesori.

Indicii calculaţi reflectă o atitudine puternic pozitivă a respondenţilor faţă de români, urmaţi de maghiari şi ceangăi, respectiv slab pozitivă faţă de ţigani. Deşi se auto-percep ca fiind săraci, românii îşi respectă cel mai bine tradiţiile şi deţin „monopolul" capitalului politic, respectiv al capitalului simbolic.

Biserica are un rol fundamental în încurajarea păstrării tradiţiilor locale, precum îmbrăcarea vestimentaţiilor tradiţionale şi celebrarea sărbătorilor specifice. De asemenea, instituţia şcolară a avut rolul de răspândire a culturii dominante, asemănător bisericii, prin cele două acţiuni majore întreprinse: răspândirea celui mai important element al culturii dominate – limba şi prin sancţionarea utilizării de elemente culturale diferite.

Există influenţe exterioare, enunţate de către locuitorii comunităţilor studiate, care constau în acţiunea organizaţiilor politice de sorginte maghiară, care urmăresc crearea unei atitudini pozitive faţă de cultura maghiară şi determinarea sentimentului de apartenenţă la aceasta. Încercările de creare a unei atitudini pozitive faţă de cultura maghiară sunt considerate, de către majoritatea populaţiei, ca fiind motivate financiar. Deşi în comunităţile studiate nu există conflicte

interetnice, subiectul apartenenței etnice determină atitudini puternice împotriva influenței maghiare. Organizațiile politice și fundațiile identificate în urma cercetării au rolul de a promova cultura maghiară, diferită de cultura dominantă în acest spațiu, ceea ce poate conduce la tensiuni între membrii comunităților studiate, cu precădere în județul Bacău. Tendințe de conservare a identității locale se regăsesc la membrii tuturor comunităților și acestea necesită sprijin.

Studiul a fost conceput ca o continuare a cercetărilor de antropologie clasică realizate în aceleași comunități și confirmă, iar în plus și îmbogățește, rezultatele acestora. Propunem, însă, pentru o mai bună nuanțare a rezultatelor, extinderea cercetărilor și în alte comunități cu populație majoritar catolică din zona Moldovei, cu precădere în comunitățile vecine indicate în lucrare, având ca scop final relevarea specificului local al comunităților și a diferențelor între ele, ceea ce ne poate conduce către realizarea unui atlas de antropologie socială.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

METODOLOGIA SOCIOLOGICĂ ÎN VIZIUNEA LUI VASILE MIFTODE

ADRIAN NETEDU

Ceea ce este familiar nu este prin aceasta şi cunoscut.
HEGEL

1. Încadrare istorică

Sociologia românească postbelică a traversat o serie de perioade fructuoase de creştere, dar şi perioade de declin (datorită constrângerilor de ordin ideologic). C. Zamfir, I. Filipescu et al.[1] au identificat de altfel succesiunea următoarelor perioade: sociologia gustiană subterană (anii '48-'58), pregătirea relansării sociologiei ('59-'65), explozia sociologiei ('66-'71), perioada confuziei politice şi ideologice ('72-'77), perioada supravieţuirii sociologiei ('78-'89). Profesorul V. Miftode şi-a construit opera şi cariera în perioada 1972-1977 cu precizarea că în anul 1975 a încheiat şi doctoratul (coordonat de reputatul H. Stahl) continuând apoi cariera academică întreaga perioadă până în anul 1989, dar şi după Revoluţie.

După cum precizau autorii mai sus citaţi, în acei ani sociologii au fost marginalizaţi, iar în 1977 învăţământul sociologic a fost practic desfiinţat (deşi la unele facultăţi mai existau cursuri opţionale). Au scăzut de asemenea numărul publicaţiilor de profil, precum şi al marilor cercetări de teren. În mod previzibil mulţi sociologi s-au orientat spre domenii „teoretice": epistemologie, metodologia cercetării, teoria sistemelor sociale. Tocmai în această perioadă s-au pus bazele unor contribuţii importante în ce priveşte metodologia sociologică. Autori precum A. Mihu[2], S. Chelcea[3], I. Mărginean[4], L. Vlăsceanu[5], T. Rotariu[6], V.

---

1 C. Zamfir, I. Filipescu et alii, *Sociologia românească: 1900-2010. O istorie socială*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2015.

2 A. Mihu, *A.B.C.-ul investigaţiei sociologice*, vol. I şi II, Cluj, Editura Dacia, 1971, 1973.

3 S. Chelcea, *Chestionarul în investigaţia sociologică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică; S. Chelcea, *Experimentul în psihosociologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982; S. Chelcea, *Studiul documentelor sociale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.

4 I. Mărginean, *Măsurarea în sociologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

Miftode[7] etc. au avut un aport semnificativ în acest sens, eforturile lor publicistice devenind repere bibliografice foarte utile după 1990, anul în care învăţământul superior sociologic s-a relansat. Toţi aceşti autori au continuat în perioada socialistă să întreprindă cercetări restrânse şi să se bucure totuşi de o relativă libertate publicistică. Cătălin Zamfir trece în revistă contribuţiile sociologilor din centrele universitare din acea vreme, iar despre capitala Moldovei aminteşte următoarele: „La Iaşi începuse să fie activ în dezvoltarea sociologiei Vasile Miftode, un entuziast care organiza multe cercetări în domeniul ruralului şi vorbea toată ziua cu înflăcărare despre sociologie."[8]

2. De la epistemologie la metodologia sociologică

În ce priveşte lucrările d-lui V. Miftode am constatat debutul publicistic în domeniu încă din anul 1973 când a publicat un articol privind *nivelele investigaţiei sociologice*[9]. Au urmat şi altele pentru ca în anul 1982 autorul să publice o *Introducere în metodologia investigaţiei sociologice*[10]. Acest volum îl considerăm una din cele mai importante apariţii editoriale din sociologia românească, volum în care autorul sintetizează un efort de documentare şi de cercetare empirică impresionant, mai ales dacă avem în vedere dificultăţile întâmpinate în epocă privind sursele de informaţii.

Încă din început autorul ne avertiza că „sociologia are nevoie de o epistemologie ştiinţifică" trebuind să fie clarificate o serie întreagă de aspecte plecând de la problema *obiectului cercetării sociale* până la problema „neutralităţii" tehnicilor. Acel *obiect al cercetării* reclamă definirea prealabilă a termenilor şi a unui sistem de concepte valid. Verbalizarea acestora trimite în mod necesar la o analiză a limbajului ştiinţelor sociale, la o clarificare a conceptelor (termenilor) utilizate şi a logicii lor interne. În acest punct V. Miftode se poziţiona de partea unui P. Lazarsfeld, marele metodolog american care a teoretizat operaţionalizarea conceptelor.

---

5 L. Vlăsceanu, *Metodologia cercetării sociologice. Orientări şi probleme.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982; L. Vlăsceanu, *Metodologia cercetării sociale. Metode şi tehnici.* Bucureşti,Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

6 T. Rotariu, *Curs de metode şi tehnici de cercetare sociologică,* Cluj, Universitatea din Cluj, 1986.

7 V. Miftode, *Introducere în metodologia investigaţiei sociologice,* Iaşi, Editura Junimea, 1982; V. Miftode *Metodologia cercetării conştiinţei sociale.* Iaşi, Editura Universităţii Iaşi,1987.

8 C. Zamfir, *O istorie subiectivă în sociologia românească din 1944 până în prezent,* Iaşi, Polirom, 2009, p. 55.

9 V. Miftode, „Nivelele investigaţiei sociologice", *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi,* III (filozofie), tom. XIX, 1973.

10 V. Miftode, *Introducere în metodologia investigaţiei sociologice,* Iaşi, Editura Junimea, 1982.

Un rol important în cercetarea socială, spunea Vasile Miftode, îl are şi *analiza prealabilă.* Această analiză este calea prin care se pot clarifica *idei preliminare, planul tematic, ipotezele de lucru.* Acest demers implică o desprindere de cunoaşterea comună şi trecerea la o cunoaştere ştiinţifică, o trecere de la noţiuni iniţiale la concepte (care trebuie să fie apoi operaţionalizate). Acest proces este deosebit de important deoarece conceptele nu există ca atare decât „pe hârtie", urmând a li se ataşa indicii cantitativi direct măsurabili. Etapele acestui proces au fost ilustrate de autor după schema care urmează, schemă valabilă şi astăzi fără rezerve:

analiza prealabilă (a „experienţei comune", a documentelor şi, dacă există, a ultimei „logici reconstruite")
Conceptul iniţial (sau sistemul de concepte) *dimensiuni* (analiză dimensională) *variabile* (analiza variabilelor) *indicii* (construirea indicilor) *indicatori* (identificarea „itemilor") (întrebări)
ancheta de teren (elaborarea şi realizarea „drumului critic" al etapelor şi momentelor „de teren" ale investigaţiei, în vederea adunării materialului faptic)

Pentru a exemplifica acest proces, Vasile Miftode aminteşte de W. Landecker[11] preocupat de operaţionalizarea conceptului de integrare socială. Cercetătorul american a avansat mai întâi un număr de dimensiuni ale conceptului (culturală, normativă, comunicativă, funcţională) apoi a identificat indicatorii fiecărei dimensiuni. Vasile Miftode atrage atenţia asupra modalităţilor de alegere a dimensiunilor, a variabilelor (independente, dependente, variabile test[12]), a indicilor (ca însumare de indicatori), a indicatorilor direct observabili, toate acestea cu un impact direct asupra eficacităţii cercetării. Autorul insista pe tendinţa unora de a fetişiza astfel de scheme ajungându-se la simplificarea realităţii sociale studiate şi reducerea acesteia doar la un „joc" între variabile. Însă, dincolo de acest avertisment „transformarea conceptelor în indici măsurabili nu este un scop în sine, *ci unicul mijloc de a apropia conceptul abstract de realitatea concretă*"[13].

---

[11] Werner S. Landecker, „Types of Integration and their Measurement", *American Journal of Sociology,* 1951, pp. 332-340.

[12] A se vedea şi analiza lui O. Hoffmann, în vol. *Sisteme conceptuale operaţionale în sociologie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1973, p. 50, cu un punct de plecare în dihotomia mertoniană: variabile manifeste-variabile latente!

[13] V. Miftode, *Introducere în metodologia investigaţiei sociologice,* 1982, Editura Junimea, p. 27.

Odată luate aceste precauţii, autorul reflecta asupra implicaţiilor epistemologice ale tehnicilor de lucru în sociologie, mai precis asupra neutralităţii acestor tehnici. Accentul pe faptele culese în mod direct îl face pe autor să considere chestionarul o tehnică secundară în timp ce observaţia directă de teren rămâne una de prim ordin. În orice situaţie de cercetare autorul recomandă „vigilenţă epistemologică" în ce priveşte adecvarea instrumentelor la realitatea socială studiată în directă legătură cu „neutralitatea cercetătorului". O contribuţie importantă a autorului în ce priveşte metodologia sociologică o constituie enunţarea unui număr de reguli ale investigaţiei sociologice. Iată care sunt acestea:

- *regula priorităţii faptelor* în raport cu opiniile (faptele fiind culese prin observaţie, experiment şi documentare directă). Autorul consideră *opiniile* ca fiind informaţii indirecte (culese prin interviuri, chestionare sau teste).
- *regula unităţii dintre teoretic şi empiric* (dintre concepte şi date de teren).
- *regula setului de tehnici* (autorul nu recomandă folosirea unei singure tehnici).
- *regula echipei interdisciplinare* şi *a perspectivei zonale* (cu precădere în cercetările ample).
- *regula ignoranţei conştiente* (se referă la punerea între paranteze ale pre-noţiunilor cercetătorului). „Sociologul trebuie să facă „*tabula rasa* din noţiunile pe care şi le-a format în mod empiric asupra fenomenelor sociale"[14].
- *regula obiectivităţii* (în sensul durkheimian al *faptelor sociale*, cele dinafara conştiinţei individuale).
- *regula determinării faptelor sociale* (sau determinarea cât mai exactă a domeniului şi a obiectului de cercetare).
- *regula „totalităţii solidare"* (utilizarea perspectivei sistemice; perspectivei „faptului social total").
- *regula respingerii sociologiei spontane* ("nu tot ce este familiar este prin aceasta şi cunoscut").
- *regula utilizării metodelor (tehnicilor) obiective* (cu accent pe observaţiile directe, experimentele sociale, tehnicile statistice).
- *regula cercetării cauzelor* (nu trebuie explicat cum a apărut un fapt social, ci cum de este ceea ce este – după É. Durkheim[15]).
- *regula subordonării obiectivelor cercetării, obiectivelor practice* ale colectivităţilor umane investigate, ale organelor administrative locale.

Toate aceste reguli sunt subsumate aşa-numitei „vigilenţe epistemologice" la care autorul face apel ori de câte ori este nevoie. Acest termen trimite la „ruptura epistemologică" înţeleasă ca delimitare a cunoaşterii comune de cunoaşterea ştiinţifică, ruptură obligatorie din moment ce însuşi cercetătorul face parte din obiectul studiat.[16]

---

[14] A. Cuvillier, *Manuel de Sociologie*, vol. I, Paris, PUF, 1958, p. 320.

[15] É. Durkheim, *Les règles de la méthode sociologique*, Paris, Payot, 1894.

[16] P. Bourdieu, J.-C. Chamboredon Passeron, *Le métier de sociologue*, Paris, Mouton, 1968.

3. Ancheta sociologică

Odată luate o serie de precauţii epistemologice, V. Miftode dezvoltă teoria anchetei. O investigaţie sociologică parcurge, după autor, trei serii de operaţii:

operaţionalizarea conceptelor;

ancheta de teren;

conceptualizarea datelor.

În acest sens observăm că Vasile Miftode consideră ancheta sociologică o etapă (practică) dintr-un proiect mai amplu, respectiv investigaţia (aşa cum o regăsim de exemplu în cercetarea fundamentală). Ancheta de teren este centrată pe culegerea faptelor, însă există şi o formă specifică (ancheta de opinie) care studiază o realitate socială reflectată, o imagine pe care actorii sociali şi-o fac la nivel mental. Care sunt cerinţele unei bune anchete sociologice? Profesorul Miftode le enumeră: o bună pregătire teoretică, ipoteze de lucru coerente, un aparat statistic eficient etc. Pentru a putea efectua o cercetare de calitate este obligatoriu însă a fi parcurse (înţelese) marile cercetări sociologice care au devenit clasice. Aceste „mari" anchete s-au impus prin următoarele caracteristici: „universul" sau populaţia investigată, tema şi obiectivele urmărite, echipa de cercetare, valoarea teoretică şi metodologică, „noutatea" domeniului sau temei cercetate, deschiderea de noi piste de investigare. Exemplele analizate de către V. Miftode sunt şi astăzi definitorii în formarea oricărui sociolog:

- „Monografiile săteşti" realizate de echipele conduse de Dimitrie Gusti

Din bogata bibliografie a *Şcolii monografice*, V. Miftode face o sinteză a principalelor reguli care trebuie urmate în cercetarea de teren (a se vedea H.H Stahl[17] şi D. Gusti, T. Herseni[18]):

- *necesitatea teoriei*, a pregătirii teoretice;
- *sinceritatea şi obiectivitatea faţă de fapte*;
- *exactitatea şi completitudinea observaţiilor* efectuate;
- *verificarea şi controlul* permanent al observaţiilor;
- *documentarea şi informarea prealabilă* asupra fenomenului studiat;
- *cercetarea în echipă* de specialişti;
- *compararea fenomenelor cercetate* cu alte fenomene.

Ca un sociolog cu fructuoase cercetări în mediul rural autorul recomandă parcurgerea marilor anchete efectuate de către echipa multidisciplinară a lui D. Gusti: Nerej (Vrancea), Drăguş (Făgăraş), Clopotiva (Haţeg) etc.

- *„Procesul de urbanizare în România"* (1966-1978, zonele Olt, Braşov, Iaşi şi Vaslui).

---

[17] H.H Stahl, *Teoria şi practica investigaţiei sociologice* (vol. I şi II), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1973, 1974; H.H Stahl, *Tehnica monografiei sociologice*. Bucureşti, Institutul Social Român, 1934.

[18] D. Gusti, T. Herseni, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al Romaniei, 1940.

Procesul de urbanizare a fost constant un subiect de cercetare pentru dl V. Miftode[19]. Sunt cunoscute de altfel cercetările din epocă privind apropierea dintre sat şi oraş, urmărirea creşterii calităţii vieţii în mediul rural etc. Cercetările sociologice din acea perioadă s-au constituit în câteva volume importante din istoria sociologiei româneşti şi sunt obligatorii pentru a înţelege puternica urbanizare care a avut loc în România după al Doilea Război Mondial. A. Cazacu et alii[20], T. Bogdan et alii[21], M. Brescan[22] sunt doar câţiva autori din acea perioadă.

• Anchetele ecologice ale „Şcolii de la Chicago"

Celebrele anchete ale Şcolii de la Chicago au avut un aport semnificativ prin diversitatea tehnicilor de teren utilizate: observaţia directă (participantă), studiul de caz, descrierea profesiilor şi meseriilor urbane, analiza statistică, studiul documentelor: oficiale, particulare, personale – biografii, memorii, jurnale –, date de recensământ, date de interviu sau chestionar, presa, analiza „culturilor deviante" urbane, inclusiv cu ajutorul procedeelor statistice etc. Fenomenele analizate au fost şi ele foarte diverse: cultura şi subcultura urbană, distanţa socială urbană, mobilitatea şi expansiunea spaţială, grupuri sociale anomice, devianţa şi delincvenţa urbane etc. O sinteză a acestor cercetări a fost realizată de Y. Grafmeyer, I. Joseph[23], dar cei interesaţi pot accesa şi lucrările fondatorilor acestor cercetări clasice: Burgess, E.W., Park R.E. et alii[24] etc.

• „Viaţa socială într-un orăşel" (Middletown)

Anchetele efectuate de etnologii Robert S. Lynd şi Helen M. Lynd[25] în orăşelul *Muncie* (40.000 locuitori la data efectuării studiilor), în două etape (1924-1925 şi 1935-1937) şi au rămas un etalon în ceea ce priveşte analiza localităţilor mici de provincie. O analiză sintetică a acestor anchete a fost făcută de Th. Caplow[26] (1982).

• Ancheta „Ţăranul polonez" (1908-1918)

---

19 A se vedea V. Miftode, *Migraţiile şi dezvoltarea urbană*, Iaşi, Editura Junimea, 1978.

20 A. Cazacu, S. Cernea, *Procesul de urbanizare în R. S. România, zona Slatina – Olt*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970.

21 T. Bogdan, M. Cernea, M. Constantinescu, P. Cristea, *Procesul de urbanizare în România, zona Braşov*, Bucureşti, Editura Politică, 1970.

22 M. Brescan, *Procesul de urbanizare în România, zona Vaslui*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1973.

23 Y. Grafmeyer, I. Joseph (éds.), *L'école de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*, Paris, Flammarion, 2004 [1979].

24 W. Burgess Ernest, *Urban Sociology*, University of Chicago Press, 1967; R.E. Park et alii, *The City: Suggestions for the Study of Human Nature in the Urban Environment*, Chicago, University of Chicago Press, 1925.

25 R.S. Lynd, Helen Merrell Lynd, *Middletown: a Study in Contemporary American Culture"*, New York, Harcourt, 1929; Robert S. Lynd, Helen Merrell Lynd, *Middletown in Transition: A study in Cultural Conflicts*, New York, Harcourt, 1937.

26 T. Caplow et alii, *Middletown Families: Fifty Years of Change and Continuity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1982.

Respectiva anchetă s-a ocupat de imigranţii polonezi din America începutului de secol XX cu extinderea cercetării şi în locurile de plecare ale acestora. Autorii W.I. Thomas şi F. Znaniecki (1918-1920) au folosit în premieră documentele personale ca sursă de date (scrisori, jurnale personale, arhive etc.), dar şi autobiografiile (a se vedea de exemplu W.I. Thomas; F. Znaniecki[27]). V. Miftode atrăgea atenţia că această mare anchetă poate fi foarte utilă prin rezultatele ei în contextul românesc al migraţiei interne încurajată de urbanizare/industrializare, dar şi al aculturaţiei rural-urbane.

• „Problemele umane în civilizaţia industrială" (Elton Mayo, 1933)

Elton Mayo a condus o serie de anchete sociologice la Western Electric Company, Hawthorne, în anii 1927-1932, anchete care au rămas în istoria cercetării sociale ca fiind primele care au subliniat rolul relaţiilor umane în mediul industrial. Folosind *observaţia directă, experimentul social şi tehnica convorbirilor*, echipa de cercetători a tras concluzii importante privind asocierea dintre randamentul muncii şi calitatea relaţiilor umane. Aceste rezultate pot fi urmărite şi într-un volum publicat de E. Mayo[28] care se poate consulta liber şi pe Internet (https://archive.org).

• *„Fenomenul birocratic"*

M. Crozier[29] (1963) a rămas în istoria cercetărilor sociale prin analiza *fenomenului birocratic* şi a disfuncţiilor specifice: alienare birocratică, viciu birocratic, conformism etc.

V. Miftode recomandă însă extinderea analizelor şi spre alte importante cercetări sociologice care s-au concentrat pe procese şi fenomene sociale importante: mobilitatea socială (P. Sorokin[30]); inegalitatea de şanse (R. Boudon[31]); sărăcia (O. Lewis[32], 1962); sociologie electorală (P. Lazarsfeld et alii[33]); studii asupra mediului cazon (S.A. Stouffer et alii[34]); studiul comportamentului sexual uman (Alfred C. Kinsey et alii[35], 1948) etc.

Toate aceste anchete sociologice, deşi folosesc un corpus metodologic bine precizat, se deosebesc prin modul de implementare şi de valorificare, dar şi prin

---

[27] W.J. Thomas, F. Znaniecki, *Le paysan polonais en Europe et en Amérique: Récit de vie d'un migrant* (Chicago, 1919), Paris, Nathan, 1998.

[28] E. Mayo, *The Social Problems of an Industrial Civilization*, Boston, Harvard University,1945.

[29] M. Crozier, *Le Phénomène bureaucratique*, Paris, Edition du Seuil, 1963.

[30] P. Sorokin, *Social Mobility*, New York, Harper& Brothers,1927.

[31] R. Boudon, *L'inégalité des chances*, Paris, Armand Colin, 1973.

[32] O. Lewis, *Five Families: Mexican Case Studis in the Culture of Poverty*, New American Libary, 1959.

[33] P. Lazarsfeld et alii, *The People's Choice*, Columbia University Press, 1944.

[34] S.A. Stouffer et alii, *The American Soldier*, New Jersey, Princeton University Press, 1949-1950.

[35] A.C. Kinsey et alii, *Sexual Behavior in the Human Male*, New York, Sounders, 1948; A.C. Kinsey et alii, *Sexual Behavior in the Human Female*, New York, Sounders, 1953.

diversitate. Astfel se disting anchetele sociografice, anchetele acţiune, anchetele de explorare, anchetele de diagnostic, anchetele experiment, ancheta invenţie (bazată pe principiul serendipităţii) etc.

Cât priveşte etapele anchetei sociologice, acestea sunt prezente în orice tratat de metodologie, după cum urmează: organizare, culegerea datelor, analiza datelor, concluzii şi valorificare. Contează însă sugestiile foarte utile ale unui experimentat în ale cercetărilor de teren aşa cum s-a impus V. Miftode. Vom rezuma toate aceste sugestii după cum urmează:

- bugetul de timp trebuie să fie judicios folosit, iar la limită un proiect de cercetare poate fi şi abandonat dacă este sortit eşecului
- trebuie urmărite investigaţiile şi anchetele anterioare pe tema respectivă
- se recomandă întocmirea unei organigrame a echipei de cercetare urmate de instructajul necesar
- se începe cu o anchetă pilot (care e o repetiţie generală, în laborator, a anchetei de teren)
- tema investigaţiei trebuie bine delimitată pentru a nu fi prea generală (şi pentru a nu fi tributară doar unor surse de informaţii sau unor tehnici sociologice anumite)
- stabilirea unui sistem de concepte pertinente şi utile cercetării
- setul de ipoteze poate fi modificat pe parcursul cercetării
- instrumentele de lucru trebuie verificate (validitate şi fidelitate): „nu li se poate cere mai mult decât pot da!"
- asigurarea calităţii datelor culese
- tratarea aprofundată a non-răspunsurilor dintr-o anchetă
- instrumentele trebuie să conţină întrebări de control
- se impune controlul operatorilor de teren

V. Miftode aminteşte de tipurile de erori care pot apărea într-o cercetare sociologică reluând sugestiile lui R. Mucchieli[36], toate valabile şi în ziua de astăzi: imprecizia definirii temei/obiectivelor; imprecizia definirii populaţiei; lipsa pre-anchetei/ pre-anchetă superficială; lipsa ipotezelor/selecţia subiectivă a ipotezelor /alegerea unor ipoteze nesemnificative; întrebări confuze, tendenţioase, sugestive, tabu etc.; pretestare necorespunzătoare a instrumentelor de lucru; erori de eşantionare; deformări datorate raportului anchetator-anchetat; neconcordanţa dintre eşantionul real chestionat şi eşantionul iniţial; subiectivitatea cercetătorului; erori de analiză; nevalorificarea rezultatelor.

Odată luate aceste precauţii, vom fi siguri de calitatea datele culese şi le vom putea explora ca atare. Analiza acestor date trebuie să îmbine în mod just tehnicile cantitative cu cele calitative.

---

[36] R. Mucchieili, *Le questionnaire dans l'enquête psychosociale*, Paris, Les éditions sociales françaises, 1968.

4. Tipologia tehnicilor sociologice

V. Miftode[37] a ierarhizat tehnicile de investigaţie într-o manieră inedită direct legată de experienţa practică a cercetărilor de teren. Astfel, el distingea între tehnicile principale (observaţia de teren, documentarea şi experimentul social), tehnicile secundare (interviul, chestionarul, testele şi scalele) şi tehnicile de sinteză (monografia, metoda zonală). Această tipologie este valabilă din perspectivă sociologică deoarece din perspectivă psihologică tehnicile secundare din primul caz devin tehnici principale în al doilea caz. Aceste distincţii sunt făcute de către autor cu scopul de a reliefa faptul că sociologia este interesată de două domenii relativ distincte: existenţa socială obiectivă, dar şi conştiinţa socială ca o reflectare a aceleiaşi existenţe.

Cu toate acestea, spune autorul, cercetătorul trebuie să se concentreze pe prima direcţie, studiind cu precădere existenţa socială, urmărind în acelaşi timp ca reflectarea socialului ca fapte de conştiinţă să fie explicate tot prin social şi nu prin factori psihologici sau de altă natură. În acest sens tipologia tehnicilor sociologice se dovedeşte foarte utilă: accentul pus pe fapte şi mai puţin pe reprezentări este esenţial în cercetarea socială. Dacă la nivel teoretic totul este bine înţeles, la nivel practic, al cercetărilor sociale efective, autorul constată un exces în folosirea tehnicilor mai „convenabile" cum ar fi anchetele prin chestionar. Din păcate, constata autorul, tehnica observaţiei de teren (cea mai importantă!) ajunge să fie folosită în foarte puţine cazuri. Asistam (cel puţin la data redactării volumului respectiv) la o „psihologizare" a sociologiei tot aşa cum interesul s-a deplasat în timp de la nivelul macro la cel microsocial. Acest fapt este cu atât mai surprinzător cu cât tradiţia *Şcolii monografice* coordonată de D. Gusti este una a „tehnicilor obiective", a cercetării de teren.

***

În continuarea acestei tradiţii, domnul profesor Vasile Miftode a încurajat generaţii întregi de studenţi de a întreprinde cercetări directe de teren folosind tehnicile cele mai adecvate care să surprindă faptele sociale. Aceasta e o lecţie care se predă mereu în şcoala ieşeană de sociologie ca urmare a unei tradiţii asumate şi a unei permanente dezvoltări a cunoaşterii teoretice şi practice. Celebra „vigilenţă epistemologică" pe care o anunţa profesorul Miftode la cursurile sale rămâne, aşadar, o preocupare continuă în toate cercetările noastre.

---

[37] V. Miftode, *Metodologia sociologică*, Galaţi, Editura Porto Franco, 1995.

METODOLOGIE SOCIOLOGICĂ. PERSPECTIVE COMPARATE: IAȘI, BUCUREȘTI, CLUJ

ROMEO ASIMINEI

În panoplia generoasă a ştiinţelor umanităţii sociologia este considerată în continuare o ştiinţă tânără. Istoria acesteia este una relativ scurtă, de nici 200 de ani, dacă ne raportăm la primele scrieri ale lui Auguste Comte de la jumătatea secolului al XIX-lea. Printre primele preocupări ale părinţilor fondatori ai sociologiei s-a numărat, în mod firesc, preocuparea pentru legitimarea sociologiei ca ştiinţă. Treptat, această preocupare s-a transformat într-un adevărat complex, complexul legitimării. În cazul marii majorităţi a sociologilor secolului XIX şi XX, el atinge diferite grade şi îmbracă diferite forme de manifestare. Prin urmare, sociologii au încercat să argumenteze statutul de ştiinţă independentă a sociologiei răspunzând exigenţelor privind existenţa unui obiect propriu de cercetare, a unui set de noţiuni, modele teoretice şi legi proprii şi a unei metode sau sistem metodologic adecvat pentru studierea obiectului pe baza modelelor teoretice.

Primii sociologi români, Dimitrie Gusti şi Petre Andrei, ambii titulari ai Catedrei de sociologie, la Universitatea din Iaşi şi ambii formaţi la şcoala germană, manifestă mai curând preocupări punctuale faţă de sociologie. Nici unul dintre ei nu dezvoltă un sistem metodologic exhaustiv. De exemplu, Gusti accentuează importanţa şi utilitatea (*„sociologia militans"*) metodei momografice, în timp ce Petre Andrei dezvoltă un sistem teoretic (*„sociologia cogitans"*). Abia ulterior putem identifica preocupări ale unor sociologi privind dezvoltarea unui sistem metodologic riguros şi mai amplu. Ei sunt contemporani cu noi şi dezvoltă în marile centre universitare (Iaşi, Bucureşti şi Cluj) adevărate şcoli sociologice cu perspective metodologice distincte.

La Iaşi, profesorul Vasile Miftode deschide *Tratatul de metodologie sociologică* cu următoarea afirmaţie elocventă: „Sociologia are o istorie, tehnici şi procedee proprii, dar nu dispune încă de o metodologie sau de o „construcţie logică" a demersului ei ştiinţific. După un secol de „acumulări", sociologia se află azi în situaţia de avea zeci de „ramuri", mai mult sau mai puţin elaborate. Totuşi, ea nu dispune de un aparat epistemic unitar la care să adere toată comunitatea sociologilor.

Dezvoltarea sociologiei independent şi înaintea elaborării unei epistemologii a lăsat urme puternice în istoria ei: *în prima etapă* a ignorat sau a subapreciat rolul empiricului, al analizei şi inducţiei; *în a doua etapă* a ignorat sau a subapreciat teoreticul, sinteza şi deducţia; în fine, *în a treia etapă*, sociologia este

confruntată cu o diversitate de poziții teoretice și metodologice și cu disjuncția între teoretic și empiric, care continuă în anumite forme și azi."[1] Preocuparea profesorului Vasile Miftode pentru epistemologia sociologică este simptomatică sociologului confruntat cu dificultățile „de a delimita cu argumente foarte solide diversele metode de abordare a socialului, multe dintre acestea fiind suficient de apropiate unele de altele pentru a se ridica probleme în definirea exactă a specificului fiecăreia"[2], așa cum afirmă și profesorii clujeni Traian Rotariu și Petru Iluț. Trădând aceeași preocupare, Septimiu Chelcea, profesor la Universitatea București, arată că „în metodologia sociologică întâlnim tot atâtea orientări câte poziții teoretice s-au afirmat în știința despre societate"[3]. De altfel, Septimiu Chelcea remarcă în scrierile sale rolul paradigmelor în cercetarea sociologică, constatând faptul că „orientată timp de mai multe decenii de paradigma marxistă, cercetarea socio-umană din România se află astăzi într-o situație de criză"[4]. Mai mult decât atât, Vasile Miftode nu se limitează doar la influența paradigmelor în cercetarea sociologică, ci și la „neutralitatea" tehnicilor de cercetare sociologică, argumentând faptul că unele tehnici pot să deformeze realitatea[5]. Pentru a contracara aceste posibile rezultate indezirabile Vasile Miftode invită la „vigilență epistemologică", insistând asupra importanței logicii investigației sociologice, implicațiilor tehnicilor de lucru în sociologie și a necesității regulilor investigației sociologice.

În fapt, am considerat că cele trei lucrări citate în această introducere pot constitui baza unei succinte incursiuni comparative în metodologia sociologică românească de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. Cei patru autori invocați, Vasile Miftode, Septimiu Chelcea, Traian Rotariu și Petru Iluț fac parte din generația sociologilor care au contribuit la reinstituționalizarea sociologiei după perioada 1948-1966, când sociologia a fost practic desființată în România, și la modernizarea acesteia după anul 1990. Tributari perspectivelor epistemice asumate, autorii adoptă taxonomii metodologice specifice pe care le vom prezenta în paginile următoare.

1. Elaborarea demersului sociologic

În toate cele trei lucrări amintite mai sus autorii pun în relație cunoașterea comună și cunoașterea științifică. Septimiu Chelcea arată faptul că fiecare actor social interiorizează pe parcursul existenței sale o sumă de cunoștințe despre „traiul laolaltă al oamenilor"[6]. Toate cunoștințele sunt interiorizate de indivizi în

---

1 V. Miftode, *Tratat de metodologie sociologică*, Ediția I, Editura Lumen, Iași, 2003, p. 7.

2 T. Rotariu și P. Iluț, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 44.

3 S. Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Ediția a doua, București, Editura Economică, 2004, p. 64.

4 *Ibidem*, p. 49.

5 V. Miftode, *op.cit.*, pp. 28-34.

6 S. Chelcea, *op. cit.*, p. 29.

urma experienţelor şi a interacţiunilor directe. Pe baza acestor experienţe indivizii ajung adevăraţi „experţi" în problemele sociale.„Funcţionează aici ceea ce se numeşte cunoaşterea la nivelul conştiinţei comune, al simţului comun, al bunului-simţ, adică sistemul de reprezentări, cunoştinţe, explicaţii şi interpretări obţinute în mod spontan, fără o cercetare sistematică şi după modele ştiinţifice, ci doar pe baza activităţilor şi în contextele obişnuite."[7] După Traian Rotariu şi Petru Iluţ principalele limite ale simţului comun sunt subiectivitatea, suprageneralizarea, confundarea legăturilor aparente cu cele reale, lipsa preciziei, încrederea în falsul consens şi neluarea în considerare a efectului încadrării.

Pe de altă parte, cunoaşterea ştiinţifică a realităţii sociale urmăreşte depăşirea nivelului simţului comun. Cunoaşterea ştiinţifică este un demers sistematic, care se bazează pe un set de reguli, urmăreşte dobândirea de informaţii cât mai exacte şi mai obiective, cu o abordare globală, inclusiv prin comparaţii temporale şi / sau spaţio-culturale. Toţi autorii citaţi de noi invocă necesitatea ca demersul de cunoaştere ştiinţifică a realităţii sociale să aibă la bază un set de ipoteze şi teorii. Acest tip de cunoaştere „îmbină preocuparea pentru aplicarea corectă a metodei de cunoaştere cu observaţia riguroasă a fenomenelor"[8] sociale. Mai mult decât atât, Vasile Miftode atrage atenţia asupra unui periocol real din sociologie: „hiperempirismul" sau cel al „sociologiei spontane"[9]. Profesorul ieşean trage un semnal de alarmă în ceea ce priveşte construirea defectuoasă a obiectului de studiu în ştiinţele sociale. Detaşarea sau ignorarea modelelor teoretice conduce la imposibilitatea sociologului de a realiza o „diagnoză a structurilor latente, profunde, ale realităţii, deoarece nu dau posibilitatea construirii obiectului sociologic şi depăşirii confuziei"[10].

Vasile Miftode consideră că un sociolog trebuie să aibă în vedere în organizarea şi desfăşurarea unei investigaţii un set de reguli: (1) *regula priorităţii faptelor* în raport cu opiniile; (2) *regula unităţii dintre teoretic şi empiric*, dintre principii, legi, ipoteze şi fapte; (3) *regula setului de tehnici*, orice cercetare presupune utilizarea mai multor tehnici de cercetare; (4) *regula echipei interdisciplinare şi a perspectivei zonale*; (5) *regula ignoranţei conştiente*, ignorarea pre-noţiunilor cercetătorului; (6) *regula obiectivităţii*; (7) *regula determinării faptelor sociale*, a obiectului sociologic; (8) *regula „totalităţii solidare"*, aplicarea teoriei sistemice în definirea obiectului şi realizarea investigaţiei sociologice; (9) *regula respingerii sociologiei spontane*; (10) *regula utilizării metodelor (tehnicilor) obiective*; (11) *regula cercetării cauzelor*; (12) *regula subordonării obiectivelor cercetării* sarcinilor şi obiectivelor practice ale colectivităţilor umane investigate. Pentru Vasile Miftode, un sociolog de teren şi de „acţiune", planificarea anchetei şi parcurgerea tuturor momentelor investigaţiei se constituie într-o „exigenţă

---

7 T. Rotariu şi P. Iluţ, *op. cit.*, p. 12.
8 S. Chelcea, *op. cit.*, p. 38.
9 V. Miftode, *op. cit.*, p. 20-25.
10 *Ibidem*, p. 22.

fundamentală a oricărei anchete sau cercetări sociologice"[11]. Acesta descrie patru etape fundamentale ale oricărei anchete: (1) organizarea anchetei, (2) culegerea şi înregistrarea datelor, (3) analiza informaţiilor şi (4) stabilirea concluziilor şi valorificarea lor. Aceste etape, cu subetapele specifice, pot fi reprezentate grafic după cum urmează:

Nivel teoretic

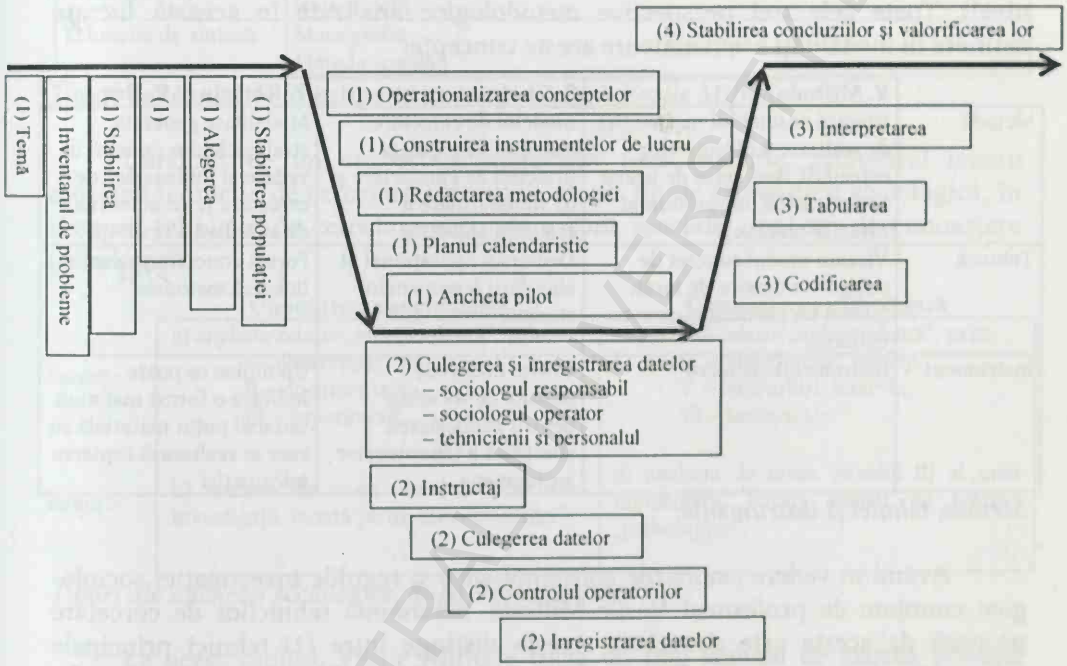

Nivel empiric

„Drumul critic": etapele anchetei sociologice, după Vasile Miftode, 2005[12]

Cele patru etape fundamentale descriu un „drum critic" pe care îl parcurge sociologul plecând din *zona teoretică*, ajungând într-o *zonă empirică* şi revenind în *zona teoretică* cu deschidere spre *acţiune şi intervenţie*. Practic, viziunea profesorului Vasile Miftode privind invetigarea realităţii sociale valorizează în egală măsură teoreticul şi empiricul într-o construcţie metodologică unitară. În plus, el situează finalitatea unui demers sociologic în zona acţiunii şi intervenţiei sociale. Pentru Vasile Miftode, sociologul este cel care studiază o realitate şi care propune strategii de funcţionare eficientă a acesteia în funcţie de rezultatele obţinute. Aşadar, cercetările sociologice devin valoroase în măsura în care ele au ca finalitate binele comun şi nu elemente ce ţin de ideologii sau interese de grup.

[11] *Ibidem*, p. 83.
[12] *Ibidem*, pp. 83-113

2. Metode și tehnici de investigație sociologică. Taxonomii

Limbajul sociologic practică o distincție, destul de volatilă, între metode, tehnici și instrumente de cercetare. Din punct de vedere teoretic, comunitatea sociologică acceptă faptul că între cele trei concepte există o relație de subordonare. Relația de subordonare este generată de gradul de abstractizare, de la metodă (cel mai abstract nivel) la instrument de cercetare (cel mai empiric nivel). Toate cele trei perspective metodologice analizate în această lucrare definesc în modalități asemănătoare aceste concepte:

	V. Miftode	S. Chelcea	T. Rotariu și P. Iluț
Metodă	Vizează ansamblul mijloacelor de realizare a obiectivelor cercetării, deci calea de urmat (având, astfel, un pronunțat caracter teoretic).	Modelul de cercetare, sistemul de reguli și principii de cunoaștere și de transformare a realității obiective.	Modalitate generală, strategică (din punctul de vedere al mijloacelor de cercetare și nu al teoriei) de abordare a realității
Tehnică	Vizează modul concret de culegere a datelor de teren (având un pronunțat caracter empiric).	Demersul operațional al abordării fenomenelor studiate[13]	Formă concretă pe care o îmbracă metodele[14]
Instrument	Instrumente de lucru[15]	Unelte materiale[16] folosite de sociolog pentru cunoașterea științifică a fenomenelor socioumane.	Un mijloc ce poate îmbrăca o formă mai mult sau mai puțin materială cu care se realizează captarea informației

Metode, tehnici și instrumente

Având în vedere asumările epistemologice și regulile investigației sociologice enunțate de profesorul Vasile Miftode, taxonomia tehnicilor de cercetare propusă de acesta este deosebită. Acesta distinge între (1) tehnici principale (observația de teren, documentarea și experimentul social) – care vizează faptele, (2) tehnicile secundare (interviul, chestionarul, testele și scalele, sociometria, istoria vieții) – care vizează opiniile și (3) tehnicile de sinteză (monografia, metoda zonală).

[13] Unei metode îi sunt subordonate mai multe tehnici. Septimiu Chelcea mai introduce între „tehnică" și „instrument" un nivel intermediar de abstractizare: „procedeul" (manieră de acțiune, manieră de utilizare a instrumentelor de cercetare).

[14] Este posibil ca o metodă se fie pusă în practică cu ajutorul unor tehnici diferite.

[15] Operaționalizarea conceptelor oferă materialul (itemii, întrebările) din care vor fi construite instrumentele de lucru (ghidul observației directe, inventarul de probleme al documentării, ghidul de interviu, întrebările pentru chestionare și elementele testelor și scalelor, schema tabelelor etc.).

[16] Unelte materiale: foaie de observație, fișă de înregistrare, ghid de interviu etc.

Tipul	Tehnica
Tehnici principale	Observaţia de teren (observaţia participativă, participantul observator) Documentarea Experimentul social
Tehnicile secundare	Intrevederea şi Interviul Chestionarul Testele şi scalele Sociometria Istoria vieţii
Tehnicile de sinteză	Monografia Metoda zonală

Tipuri de tehnici de investigaţie sociologică, după Vasile Miftode

Catalizat de un context administrativ local specific, profesorul ieşean asociază tehnicile de cercetare principale cu un tip de cunoaştere sociologică, în timp ce tehnicile de cercetare secundare sunt asociate unui tip de cunoaştere psihologică.

	Cunoaşterea sociologică	Cunoaşterea psihologică
teoretic	a) ancheta relativ „independentă", prin: I – observaţie; II – documentare; III – experiment.	c) ancheta relativ „independentă", prin: IV – chestionare; sondaj; V – convorbiri; interviu; VI – teste; scale.
empiric	b) ancheta de teren (nivelul II) al unei investigaţii, bazată pe un „set de tehnici".	d) ancheta de teren (nivelul II) al unei investigaţii, bazată numai pe tehnici „psihologice".

Tipuri ale anchetei sociologice, după Vasile Miftode[17]

La acest capitol, Vasile Miftode trage un nou semnal de alarmă privind evoluţia metodologiei cercetării sociologice. Autorul constată utilizarea excesivă a tehnicilor mai facile, cum ar fi anchetele prin chestionar. Prin urmare, aproape la mijlocul anilor 2000, autorul vorbeşte despre o „psihologizare" a sociologiei şi despre necesitatea de recuperare şi utilizare a metodelor principale de cercetare sociologică.

La Bucureşti, Septimiu Chelcea propune un set de taxonomii[18] a metodelor de cercetare sociologică pornind de la diferite criterii precum: criteriul temporal, criteriul reactivităţii, criteriul numărului unităţilor sociale studiate şi după criteriul locului ocupat în procesul investigaţiei empirice.

[17] *Ibidem*, p. 44.
[18] S. Chelcea, *op. cit.*, pp. 60-61.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Criteriul	Metode
Temporalitate	(1) *Metode transversale* – observația, ancheta, testele psihologice și sociometrie etc.; (2)*Metode longitudinale* – biografia, studiul de caz, studiile panel;
Reactivitate	(1) *Metode experimentale* – experimentul sociologic, experimentul psihologic; (2)*Metode cvasiexperimentale* – ancheta, sondajul de opinie, biografia socială provocată; (3)*Metode de observație* – studiul documentelor sociale, observația etc.;
Numărul unităților sociale studiate	(1) *Metode statistice* – ancheta socio-demografică, sondajul de opinie, analiza matematico-statistică; (2)*Metode cazuistice* – biografia, studiul de caz, monografia sociologică etc.;
Locul ocupat în procesul investigației empirice	(1) *Metode de culegere a informațiilor* – înregistrarea statistică, studiul de teren, ancheta etc.; (2)*Metode de prelucrare a informațiilor* – metode cantitative, metode calitative; (2)*Metode de interpretare a datelor cercetării* – metode comparative, metode interpretative etc.;

Metode de cercetare sociologică, după Septimiu Chelcea

La Cluj, Traian Rotariu și Petru Iluț consideră că în științele mature există două metode fundamentale: (1) observația și (2) experimentul. Cei doi profesori transferă și adaptează cele două metode fundamentale din zona științelor mature în zona sociologiei. În domeniul științelor socioumane observația îmbracă forme diferite de cele practicate în științele naturii (în științele socioumane cercetătorul face parte din realitatea studiată). În schimb, principiile experimentului rămân identice la nivel formal atât în științele naturii, cât și în științele socioumane (stabilirea de relații cauzal-condiționale între fenomene). Acest fapt determină o incidență mai mică a studiilor sociologice care utilizează metoda experimentului.

Metoda fundamentală	Metode de sine stătătoare
Observația	(1) *observația* propriu-zisă a unor forme prezente (2) observația unor forme trecute – *analiza documentelor* (urmele observate sunt reprezentate de documente) (3) metode interactive: *interviul* și *ancheta*
Experimentul	(1) *experimentul*

Metode de cercetare sociologică, după Traian Rotariu și Petru Iluț[19]

Cele trei taxonomii, prin definirile și prin precizările conceptuale, descriu o serie de specificități în abordarea metodologiei sociologice, dar și o serie de puncte comune în dezvoltarea unui demers sociologic. Dincolo de diferențe, toate cele trei perspective subliniază, în fapt, importanța deosebită a aparatului metodologic în designul investigației sociologice.

[19] T. Rotariu și P. Iluț, *op. cit.*, pp. 45-47.

*

La Iaşi, profesorul Vasile Miftode a privilegiat metodele şi tehnicile care vizează faptele, în detrimentul, dar fără a le ignora, celor care vizează opiniile. Pentru generaţii de studenţi rămân vii în memorie pledoariile pentru utilizarea tehnicilor principale, pentru importanţa unităţii dintre teoretic şi empiric în demersul sociologic, subsumate imperativului „vigilenţei epistemologice", dar, mai ales, celebrele campanii sociologice derulate în perioada practicii de vară. Cu siguranţă aceste elemente teoretice şi practice constituie nucleul unei specificităţi a metodologiei ieşene promovată de Vasile Miftode. Ea a dat roade peste timp. Astăzi, la *Departamentul de Sociologie şi Asistenţă Socială* din Iaşi cercetările lucrărilor de licenţă, de masterat sau de doctorat urmează un model unitar, plecând de la perspectivele metodologice ale profesorului. Ele pot fi observate şi în abordările titularilor la diferite discipline sociologice care încearcă să promoveze în continuare un echilibru între teoretic şi empiric, dezvoltându-şi, în acelaşi timp, maniere proprii de cercetare a realităţilor sociale.

Aşadar, viziunea profesorului Vasile Miftode a reuşit să amprenteze dezvoltarea şcolii ieşene de sociologie după anii '90. La Universitatea Columbia din New York profesorul Paul Lazarsfeld, întemeietorul sociologiei empirice moderne, îşi câştigase renumele ***Mr. Method*** printre studenţi şi colegi. La universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi numele profesorului Vasile Miftode a devenit sinonim cu metodologia sociologică, producând chiar o formulă lingvistică nouă: printre studenţi, şi nu numai, metodologia sociologică a început să se numească ***Miftodologie***.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DESCHIDERI EPISTEMICE ÎN OBSERVAȚIA SOCIOLOGICĂ. NOTE ASUPRA UNEI SUBIECTIVITĂȚI ASUMATE

CRISTINA GAVRILUȚĂ

Încă din primii ani de studenție m-a preocupat următoarea întrebare: „Cum cercetăm realitatea socială?" Era repetată obsesiv la fiecare curs de metodologie de profesorul meu, Vasile Miftode. Ea nu a încetat să mă urmărească și astăzi în diferite chipuri. Fiecare fenomen nou studiat, fiecare cercetare repune în discuție acestă problematică.

Faptul este cu atât mai vizibil în cercetarea socioantropologică. *Cât* și *până unde* se lasă cunoscută lumea în care trăim? Putem înscrie fenomenele sociale în *tipare și legi* definitive sau lăsăm un spațiu de manevră imprevizibilului, impredictibilului? Putem vorbi de obiectivitate absolută în cercetarea științifică sau nu? Această problemă de epistemologie frământă, deopotrivă, specialiști din domeniul științelor și al socialului. E o dezbatere interminabilă care plasează întreaga responsabilitate pe umerii cercetătorului. În funcție de felul în care acesta se poziționează în fața unui fenomen, în funcție de metodele, tehnicile folosite și de background-ul său profesional, se surprind anumite fațete ale fenomenelor studiate. Fie că vorbim de *cercetări cantitative* sau de cele *calitative*, totul pare a fi o chestiune de alegere. Deși poate purta amprenta unei raționalități explicite, ea este, până la urmă, expresia unei subiectivități care îmbină în dozaje diferite raționalul și iraționalul, obiectivitatea și subiectivitatea.

Explorator al realității, sociologul se transformă, inevitabil și într-un observator al acesteia. Unii aleg în mod conștient și deliberat această cale de sondare a socialului. În acest caz e vorba de asumarea unei subiectivități prin intermediul unei metode și tehnici de studiu bine puse la punct. E o manieră onestă de afirmare a unor limite ale cercetării care lasă loc liber dialogului, creativității, explorărilor ulterioare și care nu închide fenomenele într-un registru îngust, al unei cunoașteri autiste, univoce. Cercetările de factură antropologică au reprezentat pentru mine un exemplu în acest sens. Poate că de aici rezultă și valoarea lor, permanenta lor utilitate și valorizare în diferite direcții.

Ca metodă de cercetare, observația dă seama de complexitatea lumii, de nenumăratele variabile care intră într-un context social și de lecturile diferite pe care le comportă realitatea. Până la urmă, relația dintre observator și obiectul observației sale depășește cu mult discursul obiectivant și autonomizant. Vrem sau nu, suntem prinși într-o rețea a realității care presupune permanente interde-

pendențe și reciprocități. Observăm și suntem observați, iar între noi e un permanent schimb direct, dar și la nivel subtil.

În acest context, metoda observației necesită o permanetă validare și updatare la realitățile cu care se confruntă. Desigur, o astfel de perspectivă, mult mai generoasă și mai deschisă asupra metodelor calitative, se datorează și formării mele la școala ieșeană de sociologie. Rolul profesorului Miftode nu este deloc de neglijat în acest sens. Cărțile, dar și cursurile sale devin pentru cel preocupat de această temă pretexte și surse de inspirație. Sunt convinsă că utilizarea observației ca metodă și tehnică de cercetare într-o manieră critică și constructivă poate oferi satisfacții științifice și intelectuale apreciabile.

1. Scurtă perspectivă epistemică asupra observației

Plecând de la considerațiile de mai sus e firesc să ne întrebăm cum e posibil ca o metodă de cunoaștere atât de comună și obișnuită precum observația să rețină atenția într-o lume ce se dorește precisă, care nu prea lasă loc interpretării? Dincolo de statistici, metode și tehnici științifice de cercetare, sociologia și științele socio-umane în general încep să reconsidere metoda observației, situând-o pe un loc important. Cu siguranță se pot aduce multe argumente împotriva acestei tehnici și metode de lucru. De exemplu, ea ar putea conduce la rezultate eronate, ar putea fi tributară aparențelor și nu ar putea sonda realitatea profundă sau ar induce prea multă subiectivitate și datele obținute nu ar putea fi valide.

Ei bine, în mod paradoxal, tocmai aceste reproșuri au condus la uzitarea din ce în ce mai frecventă a observației ca metodă și tehnică de cercetare. Cum să desparți adevărul de minciună, aparențele de ceea ce este autentic sau *opiniile de fapte* dacă nu printr-o observație continuă și susținută, condusă după anumite reguli și cu scopuri precise? Așadar, nimic mai fals decât a socoti observația o metodă profană și la îndemâna oricui!

Henri Peretz, autorul lucrării *Metodele în sociologie. Observația*[1], invocă numeroase exemple din operele și cercetările unor cunoscuți sociologi, etnologi și antropologi (Malinovski, Fr. Le Play, W.G. Dubois, E. Goffman, M. Griaule, S. Friedman, A. Tourain etc.) care au aplicat cu succes, pe lângă alte metode, și observația. Mai mult, nu putem concepe o investigație socială și fără o dimensiune ce ține de domeniul observației. Câmpul social nu poate fi caracterizat numai prin cifre și date, statistici sau barometre de opinie pentru că în spatele acestora se ascunde o mulțime schimbătoare de oameni, imprevizibilă și destul de greu de caracterizat prin cifre. Acest demers calitativ în munca de teren și în cea de analiză și interpretare este principala lecție a doi mari sociologi români, Dimitrie Gusti și Petre Andrei. În 1974, H. Stahl scria că „tehnicile investigațiilor sociale sunt deci, în primul rând, tehnici ale observației... Observația, tehnică

[1] H. Peretz, *Metodele în sociologie. Observația*, traducere de Cristina Gavriluță, Editura Institutul European, Iași, 2002.

foarte veche se dovedește în același timp și cea mai dificilă deoarece ea cere observatorului un efort maxim de obiectivitate pentru a putea stăpâni efectele poziției sale de observator și efectele impunerii unei viziuni proprii observației (ideologie politică, norme morale, opinii etc.)"[2].

Păstrarea unui echilibru între subiectivitatea și obiectivitatea observatorului face din observație o tehnică și o metodă destul de greu de aplicat în adevăratul sens al cuvântului. Numai după o îndelungată ucenicie și înarmat cu o experiență serioasă cercetătorul poate pătrunde și cerceta realitatea, utilizând observația drept mijloc. Dificultatea acestei tehnici – care o face mult mai atractivă – constă, de fapt, într-un paradox: *observatorul trebuie să fie cât mai bine integrat în mediul cercetat, dar, în același timp, trebuie să privească distant, cu obiectivitate tot ceea ce se întâmplă.* În același timp el trebuie „să aparțină" și „să nu aparțină" mediului investigat! Aspectul este bine susținut și argumentat de Vasile Miftode în volumul său, *Metodologie sociologică. Metode și tehnici de cercetare sociologică.* În felul acesta, tehnica observației se impune ca o tehnică ce pune la încercare calitățile cercetătorului.

Pe de altă parte, problematica obiectivității și subiectivității nu este tranșată definitiv nici în cazul tehnicilor cantitative. Ultimele sondaje de opinie privind teme electorale în 2016 în România sau în SUA devin obiect de studiu pentru specialiști. Ele repun în discuție și problematica obiectivității. Totuși, în cazul metodelor cantitative subiectivitatea este plasată mai mult în zona subiectului cercetat. Este vorba de capacitatea respondenților de a-și camufla opiniile, de a da răspunsuri „conforme", dar și de caracterul schimbător al opiniilor. Aceasta nu exclude în nici un fel responsabilitatea cercetătorului. Ea are, însă, un caracter punctual, cuantificabil și măsurabil, încris cumva în marja de eroare a unei cercetări cantitative.

În cazul observației problematica subiectivității și obiectivității este asumată pe deplin de cercetător. Implicarea este una totală, iar timpul destinat unui asemenea demers este mult mai îndelungat. Valoarea concluziilor sale depinde eminamente de felul cum concepe și își administrează întreaga cercetare. Din acest motiv, rezultatele unei cercetări bazate pe observație surprind intervale temporale mai mari, iar validitatea lor se bazează și pe acest aspect. Concluziile se pot transforma în explicații subtile cu un nivel de abstracțiune și generalitate apreciabil. Mă gândesc aici la cercetările unor antropologi și etnologi cunoscuți, dar și a unor sociologi ale căror concluzii scrise cu ani în urmă devin valabile și astăzi: cercetările făcute de Beker în America în rândul populațiilor delincvente, cercetările și studiile lui Marc Augé sau cercetările cu caracter etnologic și etnografic întreprinse în spațiul românesc.

Miza observației e de a aduce informații de factură calitativă chiar din miezul realității. Cantitatea de date culese cu ajutorul său nu este deloc neglijabilă

[2] H. Stahl, *Teoria și practica investigației sociale*, vol. I, Sociobuc, 1974, pp. 185-189.

(vezi în acest sens B. Malinovski, *Argonauții Pacificului* în care sunt adunate o mulțime de detalii privind viața triburilor de pe coasta Pacificului când, de fapt, el cercetează o formă de schimb numită *kula*, practicată de aborigeni). Accentul cade pe calitatea și autenticitatea lor. Privilegiul de „a fi contemporan" cu o serie de grupuri și comunități total diferite, de a împărtăși diverse experiențe alături de subiecții observați, de a relaționa direct cu fenomenele studiate constituie un argument incontestabil în favoarea observației. Contactul direct cu fenomenul studiat poate schimba mult felul de a percepe și înțelege o anume realitate.

Acest fapt nu înseamnă că demersul empiric propovăduit de pozitiviști (sociologia este o știință pozitivă susținea A. Comte în *Curs de filosofie pozitivă*) este inutil. Istoria recentă a sondajelor electorale demonstrează că datele statistice nu sunt infailibile, că sociologul lucrează cu o realitate în permanentă schimbare, iar că societățile actuale sunt „mai lichide și fluide" decât oricând. Așadar, orice demers cantitativ trebuie însoțit și de o cercetare calitativă pentru a nu cădea în pericolul empirismului, fapt denunțat încă din 1956 de Pitirin Sorokin.[3]

Referitor la acest aspect, K. Popper estima mult mai tranșant cum că datele obținute prin metode empirice nu pot verifica și valida o teorie din domeniul științelor socio-umane. Totuși, perspectivele radicale devin destul de păguboase și exclud din start posibilitatea surprinderii unui fenomen prin demersuri metodologice diferite. Adevărul s-ar putea afla totuși la mijloc, păstrând un bun echilibru între teorie și practică, între cantitativ și calitativ. Ele pot fi la fel de bine demersuri complementare de cunoaștere a fenomenelor sociale și a lumii.

Noile curente sociologice (fenomenologia sociologică, modelul dramaturgic, interacționismul simbolic, etnometodologia) arată că omul și societatea pot fi studiate din diferite perspective și utilizând metode variate. De pildă, dacă sociologiile interacționiste „sunt interesate de activitatea cotidiană în primul rând ca o activitate de cunoaștere și comunicare, etnometodologia adaugă acestor dimensiuni o dimensiune practică: ceea ce-l interesează pe cercetătorul etnometodolog este ansamblul «etnometodelor» al «raționamentelor sociologice practice», modul în care membrii unei colectivități organizează și gestionează practic activitățile lor cotidiene"[4]. În felul acesta, interviul comprehensiv, povestea vieții, întrevederea, convorbirea și diferite forme ale observației ajung să fie „la modă" în domeniul sociologiei. Toate acestea se întâmplă tocmai din nevoia unei cât mai mari obiectivități față de problemele cercetate și din dorința de a surprinde cele mai fine mecanisme ale existenței sociale.

---

[3] P. Sorokin, *Fads and Faubliș*, in *Modern Sociology and Related Sciences*, Chicago, H. Regnery Campany, 1956. Autorul califică cu această ocazie abuzul de chestionare și de date cantitative drept chestionaromanie sau cuantofobie. Poziția sa se dorește o replică la sociologia de tip empiric ce luase avânt în perioada anilor '50 în America.

[4] E. Stănciulescu, *Teorii sociologice ale educației*, prefață de Traian Rotariu, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 146.

Acesta este și motivul pentru care perspectiva epistemică pe care o propune profesorul Miftode în studiile și lucrările sale este una de echilibru între cantitativ și calitativ. În acest scenariu al unei abordări epistemice, observația ocupă un loc important. Pentru sociolog ea poate fi asemeni unui examen de maturitate în care trebuie să dovedești că știi să extragi ceea ce este semnificativ și știi să pătrunzi în *negativul social*, dincolo de aparențe.

În sens larg, observația cuprinde o serie de comentarii făcute pe baza a tot felul de date statistice, documente, întrevederi. Aducem în atenție, în acest sens, ancheta „Țăranul polonez" în care autorii William I. Thomas și Florian Znanieski au cercetat adaptarea țăranilor polonezi la condițiile de viață din America. Observația se mai poate desfășura și *sub chipul unei „descălecări" periodice și secvențiale* în mijlocul mediului studiat, manieră ce s-ar potrivi – cum spune autorul – unei forme de preanchetă rapidă. În acest caz, observatorul nu participă cu adevărat la viața mediului studiat. Totuși, observația cel mai dificil de realizat, dar și cea mai profitabilă, este *observația de teren*. Purtând amprenta tradiției antropologice și etnologice, acest gen de observație presupune utilizarea unor procedee reactive (întrevederea, interviul), nonreactive (observația propriu-zisă) și cercetarea unor documente. E suficient să amintim aici numele câtorva antropologi și etnologi care au desfășurat cercetări serioase în domeniu: Evans-Pritchard în Sudan, Marcel Griaule la dogonii africani, Geertz în Bali, Margaret Mead în Noua Guinee etc. Să nu uităm însă și sociologii care s-au dedicat cercetării de teren folosind ca metodă observația: Donald Roy, W.F. Whyte, E. Liebow, H.S. Becker, E. Goffman, A.V. Cicourel, Philippe Bourgois etc.

În spațiul românesc sunt de remarcat monografiile *Școlii sociologice de la București*, realizate sub conducerea lui D. Gusti. El socotea monografiile sociologice „ca mijloace perfecționate de observație" și în care se acordă prioritate *observației directe*[5]. Ca activitate de teren, observația solicită din partea cercetătorului multe calități. Printre acestea amintim adaptabilitatea, capacitatea de a intra în interacțiune cu ceilalți și de a face față celor mai diverse situații și de a distinge ceea ce este semnificativ de ceea ce e nesemnificativ.

În *sens restrâns*, observația mai poate fi utilizată atunci când se impune înregistrarea unor date. Este cazul în care se exclud toate intervențiile cercetătorului în mediul studiat. El devine un anonim perfect integrat.

Desigur se mai pot întâlni și alte clasificări ale observației, fie în funcție de gradul de sistematizare (*sistematice* și *nesistematice*), fie în funcție de durata desfășurării lor, fie în funcție de gradul de participare al observatorului la viața mediului studiat (*observația participativă* și tehnica *participantului observator*)[6].

---

[5] Sociologul român dă observației un sens diferit, mult mai larg decât cel pe care-l folosim noi astăzi. Pentru a cunoaște mai bine opera și cercetarea renumitului sociolog, a se vedea O. Bădina, *Dimitrie Gusti. Contribuții la cunoașterea operei și activității sale*, Editura Științifică, București, 1965.

[6] V. Miftode, *Metodologie sociologică. Metode și tehnici de cercetare sociologică*, Editura

Natura temei, condițiile concrete ale mediului cercetat și – de ce nu? – resursele materiale de care dispunem pot influența opțiunile noastre pentru o formă sau alta de observație. Ceea ce nu trebuie să lipsească din proiectul cercetării sunt etapele necesare realizării observației, chiar dacă uneori ele au doar un caracter orientativ. La fel ca și V. Miftode, H. Peretz identifică un număr de șapte: legătura cercetătorului cu mediul studiat; intrarea în mediu; stabilirea cercetătorului în mediul studiat; dezvoltarea relațiilor, culegerea de date; redactarea notelor; codificarea și prezentarea rezultatelor.

„Observația directă impune o relație socială cu mediul studiat; această relație este adesea centripetă deoarece observatorul trebuie să se adapteze la o lume socială pe care vrea să o studieze și se străduiește să-și găsească un loc (...). Tensiunea între necesitatea de a se implica într-un mediu pentru a cunoaște toate aspectele și detașarea necesară pentru a analiza funcționarea acestora au fost sistematizate de Buford Junker sub forma unei distincții între patru roluri după gradul de participare la situația studiată"[7]: 1) *participare totală*; 2) *participantul observator*; 3) *observatorul participant*; 4) *simplu observator*. Fiecare formă de obsevație are în spate un aparat tehnic și conceptual de care sociologul trebuie să țină seama fără a afecta în vreun fel interacțiunea sa cu mediul studiat. Aceasta este, poate, problema cea mai delicată a observației. Ea reflectă dualitatea condiției observatorului față de un mediu căruia nu-i aparține și față de care nutrește „un amestec de curiozitate intelectuală și scrupule morale". Din această perspectivă, o importanță deosebită o capătă relația dintre observat și observator, dintre un „Eu" și „Celălalt", relație pe care dorim să o dezvoltăm în cele ce urmează.

2. Ipostaze ale întâlnirii cu *Celălalt* și provocările interdisciplinarității

Marea miză a oricărei cercetări sociale este cunoașterea *Celuilalt* în diferite ipostaze ale viețuirii sale în lume. Fie că este o persoană, grup, o cultură, fie că e cineva de aproape sau de departe, cunoscut sau necunoscut, *Celălalt* poartă cu sine marca diferenței. „Acest *ceva străin* numește de fapt alteritatea în genere – cea care survine ca prezență a unui semen al nostru, a unei alte culturi sau chiar a unei alte istorii. Ca noi să ajungem la o bună formă de înțelegere, e necesar să explorăm cuvântul celuilalt, expresiile și reprezentările sale, credința și imaginile sale. Fără o bună raportare la celălalt nu avem nici o șansă de-a ne înțelege pe noi

Porto-Franco, Galați, pp. 126-142. Sociologul ieșean face o interesantă diferență între cele două tipuri de observație: *observația participativă* și tehnica *participantului observator*. Dacă în primul caz cercetătorul vine din afară pentru a se integra mediului cercetat, în cel de-al doilea el ne aduce în prim-plan ipostaza anchetatorului care este și membru al grupului sau comunității studiate.

[7] Henri Peretz, *Les méthodes en sociologie. Observation*, Ed. La Decouverte, Paris, 1989, pp. 50-52.

înşine şi de-a înţelege ceea ce se întâmplă în istoria de care ţinem deocamdată"[8].

Dacă lumea este o „reprezentare a Celuilalt"[9], în ce măsură cercetătorul poate să „redea" o imagine cât mai fidelă a realităţii studiate, date fiind dificultăţile de ordin lingvistic, spaţio-temporal, cultural etc.?

Întâlnirea cu Celălalt poate fi una obişnuită, poate să lase un gust amar sau, dimpotrivă, poate fi o experienţă tulburătoare şi terifiantă ce te poate atrage şi respinge deopotrivă. Cercetările întreprinse în societăţile tradiţionale sau „primitive" abundă de astfel de exemple. Aici întâlnirea Celuilalt e departe de a sta sub semnul banalului, obişnuitului. Nu pot fi ignorate cercetările sociologice în care experienţa întâlnirii alterităţii e trăită în chip neobişnuit. Astfel, Charles Booth cu *Săracii Londrei*, W.E.B. Dubois cu *Negrii din Philadelphia*, E. Goffman cu *Azilul*, sau numeroasele cercetări ale *Şcolii de la Chicago*, sunt exemple în care, folosind metoda observaţiei, cercetătorii au trăit experienţe deosebite. Observaţia – aşa cum am mai spus-o – poate fi practicată în mod diferit, de la caz la caz. Ce se întâmplă atunci când *Celălalt*, pe care trebuie să-l studiem şi să-l observăm, este un grup închis reprezentat de delincvenţi, homosexuali, secte religioase sau instituţii închise? Cum procedăm atunci când multe din planurile şi proiectele de cercetare sunt date peste cap şi suntem, practic, în imposibilitatea de a le folosi? Aici intervin experienţa de teren, cunoaşterea teoretică, dar şi creativitatea cercetătorului.

Privită ca tehnică, dar şi ca metodă, observaţia are o mare calitate: lasă observatorului o mare libertate de mişcare. El poate să-şi adapteze planurile în funcţie de situaţie. Faptul acesta este practic imposibil de realizat în cazul altor tehnici, ca de pildă documentarea, chestionarul, interviul. Apropierea şi cercetarea lor din interior a unor „grupuri închise" poate să „şocheze", poate să ofere chiar surprize, presupune o doză de risc şi multă inventivitate.

Totuşi, este moral să pătrunzi în intimitatea cuiva (grup, persoană, comunitate) explorându-i cele mai ascunse unghere ale fiinţei şi existenţei sale, chiar şi cu condiţia păstrării anonimatului şi a unei totale discreţii? Răspunsurile pot fi dintre cele mai diverse mergând până la creionarea unei conduite etice necesare. Ele nu epuizează însă problemele pe care le solicită întâlnirea alterităţii. De pildă, cum poate fi înţeles *Celălalt* dacă diferenţele culturale, sociale, cele lingvistice[10] şi de comunicare constituie adevărate obstacole pentru cercetător?

---

[8] Ştefan Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei?*, Editura Polirom, Iaşi, 1997, p. 209. Autorul insistă asupra faptului că „percepţia de către mine a celuilalt şi înţelegerea de mine însumi se presupun reciproc" (p. 209).

[9] A se vedea Şt. Afloroaei, *Lumea ca reprezentare a celuilalt*, Editura Institutului European, Iaşi, 1994, volum în care autorul dezvoltă foarte convingător problema alterităţii.

[10] G. Durand consideră această disciplină ca fiind modelul unei gândiri sociologice deoarece „simbolismul filologic nu poate să trimită decât la o semnificaţie sociologică". G. Durand, *Aventurile imaginarului. Imaginaţia simbolică. Imginarul*, Editura Nemira, Bucureşti, 1999, p. 51.

Tzvetan Todorov demonstrează chiar din prima parte a lucrării sale, *Descoperirea Americii. Problema Celuilalt*, că una dintre principalele dificultăți pe care le-au întâmpinat cuceritorii spanioli a fost tocmai cunoașterea limbii: toți înotau într-o mare neînțelegere. „Doream mult să stau de vorbă cu ei, și cum nu mai aveam deja nimic care să ni se pară destul de atractiv pentru a-i face să se apropie, în afară de taburină, am cerut să fie adusă pe castelul de pupă și să se bată în ea ca să-i determine pe câțiva să danseze, crezând că se vor apropia văzând sărbătoarea. Dar de cum au văzut că se bătea taburina și că se dansa, au lăsat vâslele și-au înșfăcat arcurile și au început să tragă cu săgeți în noi"[11]. Ceea ce s-a întâmplat în continuare cu populația indigenă este un episod trist ce nu ar trebui dat uitării. Descoperirea Americii a fost un „moment" din istoria noastră care ne-a demonstrat că descoperirea Celuilalt este un procers continuu ce presupune o anume reciprocitate.

Așadar, cunoașterea alterității nu este un demers care se desfășoară într-un singur sens. Observatorul se expune el însuși curiozității celorlalți atunci când interacționează cu ei. Familiaritatea sau, din contra, condiția de străin pot genera răspunsuri diferite. Totuși, care dintre ele sunt adevărate? Pot fi unele mai adevărate decât altele? Aceste întrebări suprind de fapt complexitatea relațiilor umane și a realității sociale. Interesant este că ele au fost translate și către domeniul științelor, iar răspunsurile care vin din această zonă devin argumente epistemice în cercetările sociale.

Să amintim, de exemplu, că astăzi fizica operează cu două noțiuni distincte: *realitate fizică* și *realitate obiectivată*. Cercetările din domeniul fizicii cuantice și celebrele dispute între Enstein și Bohr au repus în discuție relația dintre cercetător și fenomenul sau obiectul cercetat și celebra problemă a neutralității epistemologice. În 1927, în Italia, fizicianul Bohr prezenta *principiul complementarității* care afirmă că, la nivel atomic, un fenomen se poate prezenta în funcție de cadrul experimental folosit. Lumina, de pildă, poate apărea sub formă de *particule*, sau de *unde* în funcție de opțiunile pe care le are cercetătorul. În cercetarea socială acest fapt ar echivala cu următoarea afirmație: realitatea își arată o anume fațetă în funcție de cercetător și de aparatul metodologic folosit. Aceasta înseamă că realitatea studiată atât de științe, cât și de științele sociale poate fi multiplă, iar cercetătorul nu face decât să extragă o fațetă a acesteia, o variantă de adevăr. Într-un atare context, dezvoltat de însăși științele tari (fizica, matematica), afirmațiile lui P. Feyrabendt privind *relativismul epistemologic* devin actuale. În eseul său *Împotriva metodei: schiță a unei teorii anarhiste a cunoașterii* (1975),

[11] T. Todorov, *Descoperirea Americii. Problema Celuilalt*, traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 33. Lucrarea nu tratează problema alterității de pe poziții teoretice, abstracte, ci are meritul de a o face cunoscută prin intermediul expunerii unor situații concrete, respectiv „descoperirea Americii". Sunt interesante, în egală măsură, părerile cuceritorilor așa cum stau ele consemnate în scrieri, cât și comentariul pertinent al autorului.

Feyerabend atacă metodologiile curente tip „lege-şi-ordine" şi enunţă următorul principiu: *„merge orice"*. În ştiinţă, teoria şi experienţa, *contextul descoperirii* şi *contextul argumentării* se află într-o *interacţiune dinamică*. Ceea ce ar asigura reuşita unei teorii nu ar fi nici conţinutul ei empiric, nici faptul că ar aduce explicaţii mai satisfăcătoare, ci „împrejurările socio-culturale favorabile sau câteodată, pur şi simplu, întâmplătoare"[12] – scrie Feyerabend. Deşi astfel de perspective epistemice au fost dezavuate de A. Einstein prin celebra sa formulă „Dumnezeu nu joacă zaruri", ele readuc în discuţie relaţia dintre cercetător şi obiectul cercetat, dintre observator şi obiectul observaţiei. Astfel de afirmaţii ce vin din domeniul fizicii cuantice postulează o *interacţiune vie* între observator şi obiectul observat. Situaţia este valabilă inclusiv în cazul experimentelor. În cercetarea socială, prin metoda observaţiei, faptul este cu atât mai evident. Observatorul este într-o permanentă interacţiune cu mediul studiat. Totuşi, acest fapt nu-i diminuează cu nimic valoarea. Observaţia este trecută în rândul *metodelor şi tehnicilor principale* de lucru care pot să ofere informaţii „cu valoare de fapte şi nu de opinii", aşa cum menţionează profesorul Vasile Miftode în repetate rânduri.

Caracterul suplu, uşor maleabil şi mai puţin constrângător al observaţiei lasă mare libertate cercetătorului în explorarea realităţii. Astfel, chiar şi în economia anarhismului epistemologic propovăduit de P. Feyerabend, observaţia îşi găseşte un loc, fără a mai vorbi de alte sisteme şi teorii care o presupun de la bun început. În plus, sociologul observator nu operează cu adevăruri absolute, ci cu o *subiectivitate asumată*. Acest fapt lărgeşte mult orizontul cunoaşterii sociale.

El este cu atât mai necesar cu cât societatea în care trăim astăzi tinde să se globalizeze, să devină o „societate transparentă", cum o numeşte Gianni Vattimo. Această societate este una a ştiinţelor umaniste şi a „comunicării generalizate" în care predomină ceea ce s-ar numi „gândire slabă"[13]. Datorită acesteia din urmă asistăm la o necontenită „fabulare a lumii". Şi observaţia se înscrie în acest „monstruos joc de fabulaţiune", furnizând mereu noi date sistemului informaţional ce ne domină şi ne livrează mereu noi fantasme. Astfel, încercările de obiectivitate,

---

[12] M. Spăriosu, *Resurecţia lui Dionysos*, Editura Univers, Bucureşti, 1997, p. 283.

[13] G. Vattimo, *Societatea transparentă*, traducere de Ştefania Mincu, Editura Pontica, Constanţa, 1995. „ „Gândirea slabă" este văzută de Gianni Vattimo ca fiind o caracteristică a *societăţilor transparente* sau, mai precis, a epocii postmoderne. Odată cu trecerea în postmodernitate – aşa cum arată autorul italian în lucrarea *Societatea transparentă* – se va fi terminat un capitol în care istoria era gândită ca ceva unitar. În modernitate, scopul istoriei – unanim recunoscut de toţi gânditorii – era realizarea civilizaţiei şi a omului modern. Postmodernitatea impune „multiplicarea imaginilor lumii", model de gândire prin care s-ar pierde „sensul realităţii". Un rol deosebit în toate îl are dezvoltarea sistemului informaţional care ne-a invadat viaţa. Lumea se deschide în virtutea acestui fapt spre o pluralitate de sensuri şi interpretări, istoria devine din ce în ce mai puţin unitară, ea nu mai gravitează în jurul unui centru. Există acum o multitudine de centre în jurul cărora se ţese istoria.

echidistanță, științificitate ar fi inutile și sortite eșecului. Totul ar putea fi preluat, interpretat, răstălmăcit, combinat și furnizat mulțimii sub diferite chipuri. Iată ce scrie în acest sens autorul *societății transparente*: „Imaginile lumii ne sunt furnizate de *media* și de științele umaniste, chiar dacă pe planuri diferite, alcătuiesc obiectivitatea înseși a lumii, nu doar niște interpretări diferite ale unei «realități», la urma urmei, «date». «Nu există fapte, ci numai interpretări» după spusa lui Nietzsche [...]"[14].

Cert este că observația, atât ca metodă, cât și ca tehnică, a contribuit și contribuie la deslușirea imaginilor acestei lumi, poate prea complexă ca să o putem pătrunde și poate prea simplă ca să o putem înțelege. Dezbaterile metodologice la care asistăm astăzi în cadrul științelor socio-umane participă măcar la „dedogmatizarea lor, și la a le face «povești» conștiente de a fi astfel"[15] – conchide G. Vattimo.

Și apoi, ce e rău în a gândi realitatea detașați, conștienți că mai poate fi abordată și cercetată și într-o altă manieră? Poate că azi acest „caracter slab al gândirii" are și o calitate „tare". *Gândirea slabă* „știe că locul din care vorbește este cel al finitudinii sale, că situația ei devine esențial temporală și contingentă"[16]. Cunoașterea științifică nu este niciodată definitivă.

Sociologic vorbind, trebuie să spunem că nu putem avea pretenția deținerii cheii, a adevărului absolut în legătură cu o problemă sau alta, indiferent care ar fi metodele uzitate. Chiar și atunci când folosim observația în demersurile noastre, ea nu poate reflecta realitatea pe deplin, ci numai anumite aspecte ale sale.

Conștienți de limitele metodelor folosite, dar și de imperfecțiunile naturii umane, acceptând și alte puncte de vedere, putem întrevedea, cunoaște și înțelege ceea ce nouă, sociologilor, ne place să numim *realitatea socială*. Observăm și suntem la rândul nostru observați. Suntem într-un fel sau altul prizonierii unei eterne căutări, a unei cunoașteri. În fapt, întâlnindu-l pe Celălalt și observându-l, ajungem în cele din urmă să știm cine suntem, să ne descoperim pe noi înșine. „El" va deveni oglinda în care ni se va reflecta propriul chip... În felul acesta cercul se închide: lumea este o reprezentare a celuilalt, așa cum „El" poate fi o reprezentare a lumii.

Așadar, întâlnirea cu *Celălalt*, fie că este străinul sau „dublul nostru" (așa cum dezvoltă Borges într-o subtilă scriere, *Celălalt*[17]), nu este una facilă, întâmplătoare și nici la îndemâna oricui. Ea se desfășoară în chip neobișnuit și uneori survine în mod destinal, așa încât „descoperirea" ce se „întâmplă" stă sub semnul miracolului și fantasticului. În fond și la urma urmei, celebrul autor argentinian are deplină dreptate. Viața e o eternă căutare a Celuilalt, iar de puține ori avem sentimentul că l-am aflat cu adevărat. Și totuși, uneori se întâmplă...

---

[14] *Ibidem*, p. 31.
[15] *Ibidem*.
[16] Șt. Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 210.
[17] J. L. Borges, *Opere*, vol. II, Editura Univers, București, 1999, pp. 245.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

AMINTIRI, REFLECȚII ȘI GÂNDURI ALESE

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PRIVIND ÎNAPOI, PESTE TIMP

INTERVIU REALIZAT DE CONȚIU ȘOITU[1] CU PROF. VASILE MIFTODE

Profesorul Vasile Miftode a marcat istoria ultimilor cinci-şase decenii ale sociologiei ieşene şi o va marca mereu mai mult. Afirmaţia îşi găseşte suport în aprecierile ce premerg acest eveniment şi, inclusiv, în paginile, numeroase, dar cu siguranţă incomplete, ale acestui volum. Dacă „la construirea imaginii identitare contribuie nu doar modul în care ne văd ceilalţi, ci şi acela în care ne vedem, dar şi ceea ce credem noi înşine că alţii văd în noi, ne bucurăm să putem prezenta câteva pagini de rememorare a anilor de creştere şi afimare a magistrului, dar şi a specializărilor/ domeniilor noastre, povestite de Domnia Sa.

Pentru aceasta, am cumulat amintiri prezentate în octombrie 2015, la Muzeul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", cu acelea dintr-o întâlnire, din martie 2017. Consemnarea este structurată tematic, chiar dacă are şi succesiuni cronologice, amintirile pornind din copilărie.

Într-o frântură de discuţie, păstrată în memoria înregistrării, spunea *„...eram rău. Dacă ştiam adevărul, eram rău..."*. Traducerea „răutăţii", pentru noi, cei care îl cunoaştem, nu este o poziţionare undeva pe axa „binelui", ci pe cea a sincerităţii depline şi ferme. Onestitatea este o calitate pe care o evocăm cu toţii, dar pe care nu ne grăbim să o practicăm în exces. Domnul Profesor Vasile Miftode ne-a sugerat „excesele", dorind să-i înveţe pe toţi sinceritatea, chiar şi atunci când cunoştea riscul încălcării „corectitudinii politice".

Patosul, dăruirea „nesgârcită" profesiei, nevoia de implicare întreagă, dorul de familia de origine, de profesorii şi magiştrii de acasă, din ţară, din Europa şi de oriunde, credinţa că misiunea lui este aceea de a se oferi oamenilor – direct şi prin cei pe care îi pregăteşte pentru importantele lor întâlniri – sociologul studiază statisticile pentru a le sparge în căutarea persoanei, a fiinţelor ce nu pot fi ignorate de cercetător, uitate de căutătorul cu rădăcini curate adâncite, acum, în gândurile spre sufletele care l-au crescut.

Respectul faţă de părinţi era regulă pentru noi. O spune pentru a justifica relaţiile din familie, dintre părinţi şi copii, dar şi dintre fraţii mai mari şi cei mici. Cu destul umor nu ne spune câţi fraţi au fost, ci *în familie a fost mereu un grup de*

[1] Prof. univ. dr. Conţiu Tiberiu Şoitu este actualmente decanul Facultăţii de Filosofie şi Ştiinţe Şocial-Politice, dar şi membru al Departamentului de sociologie şi asistenţă socială.

zece copii, când mai murea unul, apărea altul. Am avut un „Ionel", a murit și apoi a fost un alt „Ionel", am avut un „Ilie" și apoi un alt „Ilie". Se întoarce, imediat, la mamă. Era mama dătătoare de viață și instituia regula morală: *Mama ne spunea că „e păcat să calci pe pâinea sfântă." Vedeți aprecierea muncii ...* Abia după ce își „descarcă sufletul" cu toate cele de „acasă", poate vorbi despre școală, școli, universități, academii și momentele „norocoase" ale propriilor ctitorii.

Toate vin din copilărie

Da, toate vin din copilărie, până la urmă... Se spune că personalitatea omului se formează în primii ani de copilărie care sunt marcanți pentru toată viața. Eu nu pot să evaluez momentul de față și să pun un diagnostic despre cât de fericiți sunt copiii, dar eu nu aș da copilăria mea, dacă aș putea, pe nici o altă copilărie. Am avut o copilărie foarte interesantă, foarte palpitantă și retrospectiv aș spune chiar fericită, în ciuda dificultăților de atunci. La șapte ani, când părinții au descoperit că eu pot să fac anumite lucruri utile, s-a terminat cu copilăria mică, cu joaca în praf, joaca cu cercul de la bucătărie de la plita mamei și așa mai departe. Așa am început și eu să contribui cu munca mea în familie. Un lucru fundamental pentru formarea cu adevărat a copiilor este să participe nu numai la cheltuirea banilor, ci și la producerea lor.

De la șapte ani eu am început să fac lucruri utile în familie. În vara lui 1944, eu mă ocupam de un cal, iar un frate îngrijea vacile. Fiecare făcea câte ceva. Eu aveam o gloabă nemțească pe care trebuia să mă urc cu scara, sau mă urcam pe ea de pe spinarea altuia. Mergeam cu ea șapte kilometri până în Lunca Siretului[2]*. Totuși, până la urmă am făcut în așa fel încât să scap de gloabă. A fost un episod de care au râs frații mei și părinții, fără să mă certe prea mult. Am urcat-o pe coama unor dealuri. Acolo au văzut-o niște ruși care treceau pe acolo și... „la revedere!".*

Așadar, la șapte ani eram în stare să-mi ajut părinții la agricultură. Făceam ceva util și aveam o responsabilitate în familie. La opt – nouă ani mergeam cu căruța, cu vitele tot în Lunca Siretului care se afla la cinci – șapte kilometri depărtare de casă. Lunca Siretului era plină cu bălți. Acolo creșteau sălcii imense și plopi mari. Intram cu căruța cu vitele în apă, prin mâl, iar când ieșeam dincolo, aveam pe picioare lipitori. Acum poate ne-ar speria, dar atunci nu. Luam lipitoarile de pe picior și rămânea o urmă vizibilă. Astăzi, ele sperie pe cei mai mulți deși au și o utilitate medicală... Atunci nu ne speriam, însă nu era prea plăcut.

Pe la nouă-zece ani, împreună cu fratele meu, lucram cu ziua ca să strângem bani pentru școală. Toamna, de exemplu, mă duceam cu două coșuri de struguri la Piatra Neamț să-i vând, pentru a face bani pentru școală. Cum eram pui de ceferist, nu plăteam la tren. Iar când se făcea vinul, luam două damigene și mă duceam tocmai la Burdujeni (Suceava) și vindeam must, tot pentru așa ceva. Ca să urmăm școala trebuia să muncim și să facem unele sacrificii. Nu era ușor!

---

[2] Profesorul s-a născut la 8 aprilie 1937 în Valea Seacă, județul Bacău.

Era o viață simplă, iar noi eram obișnuiți să nu comentăm rugămințile părinților. De exemplu, ei ne spuneau: „Uite, mâine mergem la porumb și lipsiți de la școală." Desigur, îi ajutam de fiecare dată. Cu toate acestea, noi eram atașați de școală. În vremea aceea era respectată zicala: „Ai carte, ai parte". Cine nu are carte nu are parte, adică nu reușește în viață. Țăranii erau mobilizați să-și trimită copiii la școală, să-i educe, numai ca să poată să-i scoată din mizerie. Și unii au reușit. Atașamentul de școală și integrarea în instituțiile școlare era mare, chiar în condițiile în care copiii munceau. Lozinca cu „exploatarea muncii copiilor" pentru mine este un slogan. Asta nu însemnă că sunt pentru munca copiilor în fabrici, în mine, la muncile grele sau să lipsească îndelung de la școală. Pe vremea mea lipseam de la școală o zi, la una sau două săptămâni. Sufeream un pic pentru că trebuia să ne ducem, să luăm problemele, exercițiile și recuperam. O zi, doar dacă era în pericol porumbul sau recolta și trebuia să ajutăm și noi. Deci ideologia exploatării muncii copilului cum se folosește astăzi, este foarte greșită atunci când se extinde prea mult conceptul. Vezi copii la 18 ani, care nu știu să facă nimic. Și atunci dispare respectul pentru muncă, pentru familie. Sunt valori cu care eu am crescut și a căror utilitate am trăit-o pe viu. Așa erau cultivate o multitudine de deprinderi și valori.

Respectul față de părinți și rolul lor

Respectul față de părinți era o lege nescrisă pentru noi. Nu mi-am pus niciodată problema să spun „nu". Nu-mi amintesc să fi spus „nu" vreodată părinților mei, chiar dacă făceam tot felul de trăsnăi, ca orice copil.

Am fost o familie numeroasă, în care au crescut în jur de zece copii, fără nici un ajutor de la stat, fără nici un eșec de-a lungul anilor și cu o copilărie, retrospectiv privind, normală, chiar fericită. E ceva care cu greu poate fi explicat și înțeles azi. Asta e realitatea. Duminica, de exemplu, ne duceam cu vitele la păscut și seara veneam cu o oră mai devreme de înserare. Mai era încă un pic de soare și ne jucam și noi copiii până se întuneca. Când am mai crescut ne opream la hora țărănească. La Căminul Cultural din sat, la serbări, erau prezente cel puțin trei generații, dacă nu patru. Erau flăcăii și fetele cu părinții lor și bunicii pe la garduri. Ei ... asta a fost. Sunt imagini din acel tablou rural pe care le mai port și acum cu mine. Ele nu pot fi șterse din sufletul meu.

Cu toate greutățile pe care le trăiam, copilăria o consider de neînlocuit. Asta nu înseamnă că astăzi copiii nu sunt fericiți. Secretul e că trebuie să fii mulțumit cu ceea ce ai, de ceea ce ți s-a oferit într-o anumită epocă sau de ceea ce au putut părinții să-ți ofere. Totul e să știi să te bucuri de ce-i în jurul tău și să faci totul cu plăcere. Trebuie să înțelegi lucrul acesta, pentru că mulți copii de astăzi nu sunt fericiți. Ei cred că părinții ar putea sau ar fi datori să le ofere mai mult și nu o fac. E o înțelegere greșită a vieții, o educație care pune accentul mai mult pe drepturi și nu pe îndatoriri.

În legătură cu aceasta, noi am făcut niște anchete după 1964-1965 și una dintre ele m-a pus în fața unei situații paradoxale: tinerii din oraș, care aveau de

câteva ori mai multe posibilități de distracții (terenuri, săli de sport la licee, cinematografe), erau mai nefericiți decât tinerii din sate unde nu aveau mai nimic, nici măcar minge nu aveau. Așadar, fericirea e o formă de raportare la viața pe care o ai. Mi-aduc aminte că am jucat fotbal la mine în sat cu o minge făcută din roțile de la avioane căzute sau cu mingi din pânză. Și eram fericiți.

În anii copilăriei mele și până târziu, în mediul rural oamenii erau mai mulțumiți, cu mica lor distracție la hora satului, cu Căminul Cultural, cu un teren prăpădit cu smocuri de iarbă sau cu noroi pe care jucau fotbal. De ce? Pentru că așteptările lor erau mai adaptate la ceea ce li se putea oferi atunci. Cei de la oraș aveau așteptări mai mari și de aceea erau mai nemulțumiți. Sigur, ființa umană este programată ca să aspire la mai mult. Categoric, așa este, dar trebuie să intervină rațiunea care să spună: „Nu domnule, atâta pot eu. Da, vreau mai mult, dar trebuie să fiu fericit și în condițiile acestea."

Școlile

Am fost prima serie de pionieri. Alegeau doar câțiva din vreo treizeci și ceva de elevi. Mi-am pus cravata, am pus insigna de pionier și am fost foarte mândru. Îmi amintesc că în acea perioadă erau organizate în școli campanii de strângere a plantelor medicinale. Mai mult, copiii erau scoși pe câmp să culeagă spicele care rămâneau în urma secerișului. Îmi amintesc cum veneam acasă cu brațul plin de spice. Dacă stai bine și te gândești, nu era mare lucru, dar aici important era simbolul gestului. Era ceva educativ, formativ. Nu valoarea spicelor era importantă, ci valoarea lor simbolică. Spicul însemna muncă și pâine. Asta se împletea într-un fel cu mentalitatea țărănească care cinstea mai presus de orice pâinea. La țară era un păcat să calci pe pâine sau să o arunci. Ai o felie în plus, ai o bucată, o dai la unul care nu are sau o dai la o pasăre, la un animal, dar nu o arunci. Era sfântă. Mama ne spunea mereu că „e păcat să calci pe pâinea sfântă." Vedeți, aici e aprecierea muncii, prețuirea efortului de a face ceva.

Am apucat și foamete și am văzut murind oameni de foame. Noi am avut noroc pentru că am avut o vacă și mâncam lapte. În plus, aveam o bunică (Dumnezeu să o ierte!)... o bunică extraordinară care avea de la Mitropolie dreptul să facă prescuri. Când aducea câte o bucată de prescură sau de pâine parcă îl vedeam pe Dumnezeu. Așa a fost.

Am avut această evoluție iată..., în ciuda mizeriei și a sărăciei. Fiind o familie mare, nu aveam decât un hectar jumate de pământ, eram săraci. De aceea eu cu fratele meu de o vârstă apropiată ne duceam împreună și munceam cu ziua.

În legătură cu școala trebuie să mai spun că am avut șansa deosebită de a avea doi profesori extraordinari la disciplinele fundamentale de atunci, limba și literatura română și matematici. De ce am avut șansă? Regimul i-a îndepărtat din învățământul superior pe cei care nu aveau origine sănătoasă și i-a trimis la sate. Așa a venit la noi în sat o profesoară de limba și literatura română (cred că din București) de la care am învățat așa cum trebuie limba română. De aceea, făceam

față la orice fel de liceu din țară, noi, cei din sat, de acolo. La matematici, la fel, un profesor trimis din altă parte (cred că din Bacău) și ne-a învățat matematică. Așa se face că am putut intra dintr-un foc la liceu, la Focșani. Atunci se dădeau concursuri la toate liceele. Cei din oraș nu reușeau, iar eu, de la țară, am reușit datorită acestor doi profesori. După aceea, după ce au ieșit la pensie acei doi profesori, din păcate, copiii au intrat pe mâna... altora..., în fine.

Am intrat la Liceul Economic de la Focșani deși îmi doream mult să urmez un liceu teoretic... Acolo mi se asigura bursă. Nu am putut urma liceul în altă parte deoarece veniturile părinților depășeau cu 50 de lei nivelul impus pentru a obține bursă la alte licee teoretice. Nu se ținea cont de numărul de copii, doar de venituri. Liceul la care am dat concurs era unul pe modelul clasic. Am terminat liceul acela, cu profil economic, pentru contabilitate, planificare, merceologie, dar am urmat și toate celelalte discipline: literatură română, fizică, chimie. Am dat un bacalaureat la Focșani și l-am luat cu bine. Între timp m-am înscris la Facultatea de Drept din Iași (secția fără frecvență) și am început să lucrez la Cooperativa „Sărata" ca șef-contabil. Inițial eram plătit dintr-un fond de perfecționare și apoi au vrut să mă angajeze definitiv. În aceeași perioadă m-am înscris la cursurile serale ale ultimei clase, la un liceu de elită, „Vasile Alecsandri" din Bacău. La acea vreme, legea permitea acest lucru. În sfârșit, puteam să fiu absolvent al unui liceu teoretic. Îmi amintesc că am avut acolo profesori extrem de interesanți! Cel de limba română era nemaipomenit! După un an am luat bacalaureatul la Bacău și-mi permiteam să mă gândesc la altceva.

Până la urmă șeful meu de la Uniunea cooperației din Bacău (URCC – era chiar lângă Liceul „Vasile Alecsandri") a fost nevoit să-mi accepte demisia. Faptul că am avut și o diplomă de bacalaureat a unui liceu teoretic m-a ajutat foarte mult.

Studenția în varii ipostaze

...Și cu două bacalaureate am bătut la ușa Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Așa se face că am intrat la Drept cu un bacalaureat și la Filosofie, cu celălalt.

Prima alegere a fost Dreptul. Nici nu știu dacă a fost o alegere... Sincer să fiu a fost un fel de conjunctură. Dacă mă gândesc bine nu pot să-mi dau seama de ce l-am ales. Probabil era o modă, dau eu nu mi-am propus în mod special să fac asta. Îmi propusesem să fac Dreptul, așa, pentru cultura mea generală. A fost interesant, mai ales Dreptul Roman, Dreptul Penal, Dreptul Civil (cu marele profesor Negru[3]), latină, teoria statului și drept și alte discipline care mi-au dat o cultură în domeniu și nu numai.

---

[3] Vasile Negru, jurist, profesor al Universității „Alexandru Ioan Cuza" între 1941-1943, 1947-1970, 1973-1984, decan. Vezi și http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/ catalog CD-UAIC/; Tudorel Toader, Dan Constantin Mâță, Ioana Maria Costea, *Dicționarul personalităților juridice românești* (București, 2008).

Cu a doua diplomă, cea de la liceul teoretic, am intrat la Filosofie. Cum s-a întâmplat? Nu prea știam eu cu ce ocupă filosofia. M-am înscris la Filosofie din curiozitate. Simțeam că acestă alegere îmi va oferi ceva mai mult... Nu am făcut filosofie la liceu. Am intrat la Filosofie, dar, repet: a fost o inițiativă pe care nici acum nu reușesc să mi-o explic întru-totul. Desigur, m-am întrebat „ce voi face în viitor?" Mi-am spus: „Mă duc profesor la Piatra Neamț!" Era orașul pe care îl iubeam foarte mult de când mă duceam cu mama la Mănăstirea Bistrița. Deoarece filosofia se preda numai la liceu, urma să fiu profesor la Piatra Neamț, nu într-un sat. Consideram că acesta e viitorul meu! De aceea, nici nu mi-am pus problema să practic ceva din Drept. Doream să fiu profesor de liceu și nu regret o clipă că m-am înscris la Facultatea de Filosofie, pentru că mi-a oferit, pentru viitor, o platformă cu un fundament cultural extraordinar. Este vorba de o anumită perspectivă de a înțelege lumea și de a privi lucrurile.

Am dat examenul de admitere la Drept în Amfiteatrul II 8. A stat cu noi în timpul examenului Alexandru Dima[4] *marele academician, profesor de literatură universală. Parcă-l văd cum venea din spatele amfiteatrului, iar eu eram plasat cumva la margine... Se uita la mine și a văzut că scriu pagina 3, 4, se plimba în sus și în jos, iar continuam să scriu... 24 de pagini de analiză literară am scris la teza aceea și a fost una din cele două teze cu cea mai mare notă la admitere. Mi-a plăcut literatura.*

Un an mai târziu, la examenul de la filosofie a stat cu noi doamna Teodorescu[5] (Steluța n. n), *după câte îmi amintesc eu. La acea vreme examenele de admitere conțineau trei probe! Drama mare este că noi nu știam, nici eu, nici Tudorel Dima*[6]*, pe câte locuri concurăm. Am crezut că trebuie să fie acolo vreo 40-50 de locuri, căci erau în jur de 240 de candidați. În realitate erau 10 locuri. Îți dai seama? Am fost 24 pe un loc! Am rămas uluiți, evident.*

Și astfel am intrat la Filosofie. Aici se făcea carte. Și am avut noroc de mari profesori: Petre Botezatu[7]*, Stere*[8] (Ernest nn), *Vasile Pavelcu, iar Steluța Teodorescu*

---

4 Alexandru Dima, 1905-1979, filolog, critic și istoric literar, membru corespondent al Academiei Române, profesor al Universității „Alexandru Ioan Cuza" între 1944-1945, 1948-1965. http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/catalogCD-UAIC/

5 Stela Teodorescu, psiholog, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1950-1986, prorector. Se poate vedea: http://dictionare.enciclopedii. uaic.ro/catalog CD-UAIC/

6 Teodor (Tudorel) Dima, logician, Membru titular al Academiei Române din 2011; profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1965-2010; decan, prorector. Se poate vedea: https://ro.wikipedia.org/wiki/Teodor_Dima, http://dictionare. enciclopedii. uaic.ro/catalogCD-UAIC/

7 Petre Botezatu, logician, Membru postmortem al Academiei Române din 2006, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1948-1951, 1957-1981. Se poate vedea: https://ro.wikipedia.org/wiki/Petre_Botezatu, http://dictionare. enciclopedii. uaic.ro/catalogCD-UAIC/

era asistentă. Dar, iată, ce înseamnă să ai un mare profesor sau mari profesori?! La un examen, Vasile Pavelcu nu mi-a pus nota definitivă când a citit teza. M-a întrebat: „Ce ai uitat să scrii?" Eu mi-am dat seama de omisiune imediat după predarea tezei și am dat răspunsul! Abia atunci mi-a pus nota zece. Voia să vadă dacă eu sunt conștient că am uitat ceva. Profesorul evalua și altceva nu doar cunoștințele scrise pe foaia de hârtie.

Mi-a plăcut mult și Profesorul Ernest Stere. El m-a suspectat că mă ocup prea mult de Asociația studenților. Eu am fost președintele asociației și lui, care ținea mult la mine ca student, nu prea i-a convenit. Am lipsit la vreo două-trei cursuri ale sale. Trebuia să recuperez. Nu te jucai la Stere cu materia. Am luat cursurile de la un coleg și am învățat serios. Era filosofia românească, cu școala ardeleană, multe altele.... mi-au căzut subiecte chiar de unde învățasem.

Un moment important al studenției mele a fost cel petrecut în 1960. Atunci am fost reprezentantul Facultății de Filosofie la Centenarul Universității „Alexandru Ioan Cuza". Nu vreau să supăr pe nimeni, dar o manifestare ca aceea n-am mai văzut niciodată: fast, eleganță, ținută academică și culturală! S-a vorbit în latină, au fost rectori ai marilor universități ale Europei. Parcă-i văd pe cei de la Sorbona, Stockholm și de la alte universități, în ținuta academică specifică. Asta se întâmpla la Teatrul național „Vasile Alecsandri" din Iași, în contextul politic al anilor 60. Teatrul era proaspăt renovat atunci, cu decorațiuni fastuoase. Momentul a fost de neuitat!

Începuturile carierei universitare

Să nu uit aici personalitățile, profesorii, care mi-au marcat destinul! Eu am fost preferatul lui Stere. În 1963 am devenit asistentul lui la două discipline: Istoria filosofiei antice și Istoria logicii.

Am colaborat bine și cu Petre Botezatu. Îmi amintesc cu plăcere reacția sa de apreciere după ce am prezentat, în calitate de asistent, un referat despre cartezianism.

Mai era profesorul Davidsohn [9](Isac – nn), *care, atunci când venea la orele de latină, intra în sală recitând din „Eneida". Dumnealui nu ne vorbea doar în latinește. Știa fluent șapte limbi și era un lingvist cu studii clasice, latină și greacă, dar și franceză, engleză, germană, ebraică, rusă. Printre tinerii profesori veniți de la București, era și colegul Petre Dumitrescu*[10]*, și distinsul și regretatul profesor*

---

[8] Ernest Stere, filosof, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1948-1978; Se poate vedea: http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/catalogCD-UAIC/

[9] Isaac Davidsohn, filosof, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1948-1968, 1971-1978, 1980-1985; Se poate vedea: http://dictionare. enciclopedii. uaic.ro/catalogCD-UAIC/

[10] Petre Dumitrescu, filosof, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1960-1979, 1981-; Se poate vedea: http://dictionare.enciclopedii. uaic.ro/catalog CD-UAIC/

Raveica[11] (Titus – n.n). *În acest fel s-au asigurat seminarii de cea mai bună calitate cu tinerii absolvenți de Filosofie de la București.*

Desigur, l-am avut profesor pe Vasile Pavelcu, un intelectual de mare valoare. Cu el am susținut vreo trei examene. Am avut șansa aceasta, să am distinși mari profesori și asta te formează într-un anumit fel. Mai era și profesorul Grămadă[12] (Ilie – n. n), *care a venit de la Cernăuți și a predat o parte de Filosofie modernă. În felul acesta, în ciuda stalinismului, se făcea carte. La vremea aceea nu exista o bibliografie vastă la îndemâna studenților. Lectura era într-un fel controlată de regim. Orice împrumut de la bibliotecă trebuia să fie aprobat de profesorul de la disciplina corespunzătoare. Așa aveam acces la informații și, în ciuda restricțiilor, am avut acces la cărți fundamentale de filosofie: Platon, Aristotel și mulți alții. Îmi amintesc că era strictețe în respectarea programului universitar, în pregătirea examenelor, încât, până la urmă, totul a fost un câștig.*

Pentru evoluția mea profesională de mai târziu, a face Filosofie a fost o extraordinară șansă și un extraordinar câștig. De ce? Pentru că pregătirea filosofică mi-a dat posibilitatea să înțeleg mai bine rolul și funcțiile sociologiei. Am în atenție aici capacitatea filosofiei de a fi știință, și nu de a face ideologie. Filosofia, în ciuda acelor trimiteri marxiste, ideologizante, ne-a dat, totuși, un câmp larg de cunoaștere. Nu făceam numai filosofie greacă sau latină, făceam ci și filosofie indiană, filosofie chineză. Sunt ore de neuitat!

La Bucureşti

Ca asistent, mergeam la București, la cursuri. În acea perioadă exista posibilitatea unor schimburi de cursanți între marile centre universitare, iar eu am mers câte două, trei luni la cursuri. Lucram acolo, în bibliotecă și veneam înapoi. Așa aveam posibilitatea să lucrez și în laboratorul unor profesori și să-i cunosc pe toți cei de la București: Henri Stahl[13] *în primul rând, dar și pe Miron Constantinescu*[14]*, omul care a fost îndepărtat de Dej și apoi recuperat de Ceaușescu.*

---

[11] Titus Raveica, filosof, senator, primul preşedinte al Consiliului Naţional al Audiovizualului. Profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1958-2005; Se poate vedea: http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/catalogCD-UAIC/

[12] Ilie Grămadă, Profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" între anii 1944, 1948-1949, 1951-1982, 1984-1990. Decan. Se poate vedea: http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/catalogCD-UAIC/

[13] Henri H. Stahl, 1901-1991, antropolog, sociolog, membru al Şcolii Sociologice de la Bucureşti, colaborator al lui Dimitrie Gusti. Este coordonatorul tezei de doctorat a profesorului Vasile Miftode. Se poate vedea: https://ro.wikipedia.org/ wiki/Henri_H._Stahl

[14] Miron Constantinescu, 1917-1974, sociolog, istoric, om politic comunist român: ministru al învățământului (1969-1970), vicepreşedinte al Consiliului de Stat (1972-1974, preşedinte al Marii Adunări Naţionale. Membru titular al Academiei Române (1974) https://ro. wikipedia.org/wiki/ Miron_Constantinescu

Cu el am şi început teza de doctorat. Profesorul Miron era o personalitate extrem de puternică. Aşa se face că am dat admitere la el. Examenul a cuprins cinci subiecte, deşi, în general, se dădeau doar trei. Mi-a spus ceva de genul acesta: „eu îţi dau două subiecte, unul O. Bădina şi două colegul meu, Henri Stahl. A fost o reuşită. Am intrat la el, la doctorat, deşi a respins mai mult de jumătate dintre candidaţi. În cadrul doctoratului l-am avut coleg pe Septimiu Chelcea[15]*. Am susţinut toate referatele cu Miron Constantinescu. Mă întâlneam cu el uneori la Ministerul Educaţiei pentru discuţii pe marginea tezei şi pentru rezolvarea problemelor administrative în ce priveşte doctoratul. Apoi, am plecat cu o bursă universitară în Franţa, la Nancy, cu gândul de a mă înscrie şi acolo la un doctorat.*

Când am venit din Franţa, fratele meu mi-a spus că a murit conducătorul de doctorat, profesorul Miron Constantinescu. După ce a murit Miron m-am mutat la doctorat la Henry Stahl. Din păcate, eu nu aş fi făcut cu Miron Constantinescu teza care îmi plăcea mie în sociologie. Cu el începusem ceva pe ergonomie. În Franţa lucrasem, în paralel, sub conducerea profesorului Lapierre[16]*, capitole întregi în cadrul unui doctorat la Universitatea din Nisa. Tema era una mai apropiată mie şi se numea:* Une méthodologie de la recherche des migrations de la campagne a la ville, *înscrisă în fişierul central al tezelor de doctorat la Sorbona. Decizia a fost una relativ uşoară...*

Ce înseamnă o mare personalitate

În final m-am înscris la doctorat la H. Stahl, la Bucureşti cu tema Migraţiile şi dezvoltarea urbană. *Stahl era academician deja. Cu el nu am avut convorbiri multe şi lungi pentru pregătirea doctoratului. Odată mi-a cerut să-l duc la Casa Academiei. L-am luat cu Dacia mea, 1100. Ne-am plimbat apoi prin parc. Atunci mi-a dat sfaturile esenţiale Mi-a spus: „uite cum le orânduieşti..."M-a sfătuit să pornesc de la conceptul de* modernizare, *nu de la cel de* orăşenizare. *Urbanizarea este ceva, orăşenizarea este altceva şi modernizare e altceva. Sunt etape diferite. Şi le-am „orânduit". Unii, de la Iaşi, mi-au spus că „nu o să iei tu doctoratul ăla... niciodată!"...Totuşi, am reuşit. Chelcea fiind acolo, la Bucureşti, m-a ajutat foarte mult cu partea administrativă.*

La Iaşi am fost ataşat foarte mult de profesorul Stere de la Filosofie, aşa am început prin a preda seminarii de istoria filosofiei. Dar cum am ajuns la Sociologie? În anii 70 s-a luat o măsură la minister. Cineva, cred că un om deştept, din Şcoala Gusti, probabil, a introdus un mic seminar de Introducere în metode şi tehnici sociologice. *Am avut atunci o discuţie în catedră. Îmi amintesc că, spre deosebire de alţi colegi, eu mi-am manifestat curiozitatea şi disponibilitatea. Am spus: „Domnule,*

---

[15] Septimiu Chelcea (n. 1940) este profesor universitar la Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială a Universităţii din Bucureşti. https://ro.wikipedia.org/ wiki/ Septimiu_Chelcea

[16] Jean-William Lapierre, 1921-2007, sociolog francez preocupat de sociologia politică şi a puterii. https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean-William_Lapierre

o să iau eu cursul". Așa m-am apropiat mai mult de sociologie, și am început practica sociologică încă de atunci, din 1964-1965.

În 1966 am inițiat Cercul de sociologie *în cadrul căruia se făcea practica sociologică. Studenții acestui cerc valorificau datele de teren și prezentau lucrări științifice la diferite sesiuni de comunicări din țară. În acea vreme existau întâlniri trilaterale Iași-București-Cluj numite* Triunghiularul. *La ele participau studenți și profesori. Studenții noștri au avut întotdeauna comunicări interesante și premiate. În cadul acestor manifestări studenții de la București au aflat că la Iași, în fiecare an, se făcea practică de vară, cu profesorul Miftode în diferite zone: Maramureș, Apuseni, Bucovina, zona Sibiului și așa mai departe. Faptul acesta a produs admirație. Bucureștenii făceau cercetări la Brașov, Slatina... Subliniez, făceau cercetări, nu practică. Eu mergem cu douăzeci-treizeci de studenți prin sate de munte, prin zone interesante pentru studiu sociologic. Așa a aflat și Miron Constantinescu, care devenise între timp ministru și care făcea parte din Școala Gusti, că la Iași există un* Cerc de sociologie, *fără să existe o specializare de acest gen.*

Campaniile de practică sociologică ale studenților

La finele fiecărui an universitar întrebam: „Cine vrea să meargă în practica sociologică de teren?" La practica sociologică participau studenți de la Filosofie. Mergeam cu grupe de 20-25 studenți peste tot, în diferite zone ale țării. Am dorit să-i inițiez pe tineri într-un alt tip de cunoaștere empirică care se baza foarte mult pe contactul direct, pe observație și analiză. Într-un fel, aplicam concret cercetarea zonală. Desigur, aveam ca model celebrele cercetări ale lui Gusti. Contactul cu lumea, cu realitatea îi cucerea definitiv pe studenți. Experiențele sunt de neuitat! Am încercat să abordez toate zonele României: Vrancea, Delta, Maramureș, Bucovina, Tara Hațegului, Mediaș, Apuseni. Doream să refac, în anumite zone (Vrancea și Bucovina, de exemplu) traseele campaniilor gustiene. La început am fost și în zona Iașului, la Hârlău și la Miclăușeni-Butea. Îmi amintesc că după Revoluție am fost din nou în Maramureș, cu noii studenți la sociologie. Reacția era exact aceeași cu a generațiilor mai vechi. Am știut mereu că oamenii trebuie să fie învățați să privească și să asculte lumea din jur. Asta am urmărit, în principal, în practica sociologică. Desigur, am urmărit și aspecte de ordin economic, administrativ și cultural.

Gestionarea unei deplasări în practică nu era puțin lucru. Ca și acum, nici înainte nu erau bani. În contractul meu cu Universitatea, după aprobările de la rector și așa mai departe, se scria suma de 16 lei și 16 bani. Nu 15 bani, 16 bani! Probabil că așa era calculul contabil. 16 lei și 16 bani, trei mese pe zi și dormit, plus foile de drum. Cam așa mergea treaba cu practica. Pe unde mă duceam, încercam să caut loc de cazare, la cămine de copii, școli sau la alte instituții de asistență socială. Copiii plecau în tabere – pe la Năvodari, la munte – și locurile rămâneau libere, iar noi puteam să stăm acolo. Fiind instituții din subordinea Ministerului Învățământului ne cazau fără bani și plăteam doar masa. În felul acesta puteam să fac față

organizării practicii sociologice studențești. Condițiile nu erau grozave ...., dar asta nu conta nici pentru profesori și nici pentru studenți.

Când ajungeam la destinație, primul lucru pe care îl făceam era să luăm contact cu autoritățile. Dacă te duceai la autorități, erai acoperit, nu zicea nimeni nimic. Primele lucruri pe care le organizam era o întâlnire cu primarul când acesta prezenta situația economică și culturală a comunei. Studiam documentele de la primărie privind navetismul, forța de muncă, demografia, devianța, criminalitatea și alte chestiuni de tipul acesta. Partea frumoasă a practicii erau și serile dansante, precum și excursiile prin satele din apropiere.

Să-i fi văzut în Mărginimea Sibiului! Am dormit pe „plai mioritic", cum se spune, pentru că în altă parte nu prea aveam loc. Acolo, un tânăr, cum sunt tinerii, destul de atașați de exotic și destul de săritori, a spus: „Domnule profesor, avem corturi de la Asociația Sportivă și am instalat niște corturi pe deal, lângă Jina." Jina e o celebră comună, unde lâna se strângea în claie. O întorceau cu furca și o vânturau. Studenții au văzut asta pe viu. La început, acolo nu ne primea nimeni. În acea localitate nu găseai nici pâine, nici cazare. După ce ne-au cunoscut, localnicii au început să ne privească altfel: să ne ajute în realizarea practicii și chiar să ne ofere, potrivit ospitalității locului, brânză, vin de Vrancea (vindeau brânză în Vrancea) și cafea naturală.... Ajunseseră să nu ne mai lase să plecăm. Dar știți de ce? Pentru că, printre studenți erau și unii talentați la muzică. Cristian Bocancea, de exemplu, cânta la chitară cântece apropiate sufletului de român (despre Bucovina, Transilvania...) I-am cucerit! Am văzut cum natura umană reacționează imediat la câteva mesaje care ating fibra profundă a omului... Le-am citit pe chip respectul pentru Universitatea „Alexandru Ioan Cuza".

La plecare, sătenii au venit după noi, până în Poiana Sibiului. Acolo erau expuse sculpturi pe un deal întreg, într-o tabără de creație. În acel loc au pregătit o masă câmpenească unde studenții, profesorii și sătenii au realizat un fel de comuniune. Sunt lucruri pe care greu le poți descrie în cuvinte...

În practica din Apuseni, la Gîrda de Jos, am avut alte întâmplări. Trebuia să facem aprovizionarea. La magazin nu aveau decât măsline (aici în Moldova nu prea se găseau la acea vreme) și marmeladă. Marmeladă și măsline! Alături era un țăran cu două lăzi de cartofi, dar nu știu dacă alegeai un sfert din ei. Ne-am stabilit vis-a-vis de o școală. Eram cu corturi... Am dormit acolo și am mâncat marmeladă și măsline. Au apărut apoi pe la cursurile festive povești despre aceste episoade... De acolo ne-am dus la Peștera Urșilor. Alte întâlniri, alți oameni!

O altă experiență de practică a fost în Maramureș, la Sighetul Marmației. Acolo am fost de mai multe ori. Îmi amintesc cu mare bucurie că, în practica din Maramureș, printre altele, l-am chestionat pe un țăran: „Bădie, de ce-ai făcut această poartă care costă de trei ori mai mult decât casa?" Și ce am notat sunt răspunsuri demne de a fi înscrise în manualul de istorie națională: „Am făcut-o, ca să rămână!" Antropologii spun că aceasta este o orientare de valoare, *cum spunea V.V.*

Caramelea. Acum omul cheltuie tot, mergând pe ideea că important e doar prezentul, fără să lase ceva în urmă. Nu-l interesează viitorul decât din punct de vedere profesional și material... Omul de azi nu prea mai are mentalitatea celui care vrea „să mai rămână" prin ceva.

Altădată, mergeam cu studenții prin sat ca să fotografiem o țărancă cu caierul de lână...și văzând-o, o întreb: „Mătușă, ce faci acum, când se găsesc materiale de fabrică?" Erau și atunci tot felul de stofe la magazin... „Apoi, maică, dacă nu le păstrăm, pierim..."(se referea desigur la tradițiile locului). Iată ce răspunsuri dădeau oamenii simpli, fără studii înalte, dar cu dragoste pentru ceea ce sunt și pentru ceea ce au primit din trecut. Aceștia sunt, într-adevăr, monumente de moralitate și cultură!

În Maramureș, de exemplu, mergeam dintr-un sat în altul pe jos. Nu puteai să mergi decât în șir indian. În felul acesta străbăteam zeci de km prin sate, de la unul la altul. Partea sociologică era aceea de a oferi posibilitatea studentului să vadă pe viu, fără să vorbești, cum se trăiește în sate, cum se muncește. Era o ocazie să cunoască direct o zonă, o cultură.

În Vrancea am mers pe urmele lui Gusti. Undeva, pe acolo avusese loc o alunecare de teren și a trebuit să trecem prin niște locuri împădurite și mlăștinoase pentru a ajunge de la Nerej la Năruja....pentru cine cunoaște județul Vrancea. Mai mergeai, te mai murdăreai. Nu știam exact pe unde suntem. Am auzit două-trei studente: „Cine ne-o fi pus să venim pe aici?" Era greu, nu puteau urca dealul acela. Eu am auzit, dar n-am băgat în seamă. După ceva timp, am ajuns la Năruja. Acolo am cunoscut niște pădurari și un inginer silvic. Ne-a oferit loc la el în cabană. După un timp, aceleași fete care se întrebau ce caută acolo mi-au spus: „Domnule profesor, azi a fost cea mai interesantă și cea mai frumoasă zi din viața noastră!" Astea sunt lucruri care chiar au avut loc. Cu atât mai mult cu cât nimeni nu era obligat să meargă în această practică. Perioada practicii era foarte dificilă, mai ales că nu aveam ce să dau studenților de mâncare, date fiind condițiile din acea vreme.

Pentru unii, toate aceste descinderi sociologice puteau părea șocante: cum să pleci cu 20 de studenți, fără să știi unde dormi și ce faci? Așa am ajuns în Rodna, unde m-am dus la primar și i-am pus că trebuie să cumpăr lapte ca să mâncăm și noi ceva. El a înțeles și mi-a spus: „Te duci la gospodina cutare și îi spui din partea mea să-ți vândă lapte cu prețul cu care îl dă la achiziție. La achiziție era un leu, în condițiile în care o sticlă de pepsi sau o sticlă de apă era 6 lei (o sticlă de 250 ml!). De la țărăncuța respectivă luam 2 bidoane de lapte (aveam 2 canistre de 10 litri pe care le puneam pe ghidonul bicicletei, unul într-o parte și unul într-o parte) și coșul cu ouă. Cu ele mergeam la cabană unde erau cazați studenții. Când ajungeam, îi chemam să mă ajute. Am spus studenților că a doua zi avem practică sus. Trebuia să urcăm până în vârful muntelui. I-am dat unui student mai solid să pună în rucsacul său cașul, pâinea, câteva cepe... A doua zi urcăm pe munte, sus. Am ajuns într-un loc fantastic, plin de flori și frumuseți, și-au început studenții: „Domnule profesor, nu mai putem de foame! Picioarele ne tremură și nu mai putem de foame!" I-am

întrebat: „V-ați luat de mâncare?" „Dar am uitat, domnule profesor!" Am ajuns la un adăpost pentru vremuri de ploaie, cam mic...și fac semn studentului să scoată pâinea, brânza și ceapa. Au declarat cu toții că în viața lor nu au mâncat mâncare mai bună și cu atâta poftă, ca atunci. Seara au venit doi cehi, sau polonezi, care făceau excursii. I-am invitat și pe ei cu noi.

În felul acesta ne descurcam și supraviețuiam în practica sociologică. Acum, peste timp, realizez mai bine că experiențele de viață trăite atunci au închegat prietenii durabile și au probat caractere. În plus, informațiile pe care le culegeam sau le consemnam formau un fel se sociologie trăită, vie în care umanul și știința se amestecă cumva, nedesluşit...

Experiența franceză

În Franța, important a fost profesorul Lapierre, îndrumător de doctorate în sociologie la Universitatea din Nisa, pe care parcă-l văd cum m-a primit. Era greu să ajungi acolo dacă veneai din țările comuniste, mai ales în sociologie... Ca să pot lucra cu profesorul Lapierre, am luat în Franța o teză fără tentă ideologică: „Une méthodologie de la recherche des migrations de la campagne a la ville." Deci „une méthodologie". În realitate era metodologie și nu era... Profesorul Lapierre a acceptat tema cu bucurie. Acolo am fost coleg cu Michel Amiot. El m-a contactat după revoluție și mi-a propus o bursă de cercetare de Haut Niveau. Am plecat, astfel, patru luni în Franța la Montpellier.

Michel Amiot mi-a rămas prieten, iar el a făcut o deschidere spre cunoaștere și spre parteneriatul pe care eu l-am putut dezvolta, cu Boisseau[17]*, de la Montpellier. Nu m-am văzut demult cu el ... de la Congresul de Sociologie Rurală de la Budapesta. Acolo eu am ales o secțiune care mă interesa „Table Ronde Zone Montagne". Eroul era profesorul Boisseau. Eu nu-l știam și am stat câteva minute și am observat că se prezentau zone montane din Europa: Apenini, Pirinei... Atunci, eu am zis: „Domnule, dar Carpați? Sunt și Carpați în Europa!" Mi-a răspuns: „Bine, sunt Carpați, dar nu prea sunt români pe la evenimentele astea." Eu zic: Iată, am venit!" Atunci am lansat două ipoteze, care au fost singurele menționate în procesul-verbal al secțiunii respective, și anume:* există o complementaritate a funcțiilor rural-urbane, astfel încât niciodată orașele nu vor putea înlocui satele *și, a doua ipoteză:* satul trebuie să se modernizeze, dar să nu-și piardă identitatea. *Un studiu pe acestă temă, elaborat împreună cu Anton Carpinschi a fost foarte bine primit la Congresul de sociologie rurală din Mexic.*

În contextul unor ipoteze privind dispariția satului am elaborat în anii 70 ipoteza remigrării populației dinspre oraș spre sat. În cartea mea, Migrațiile și dezvoltarea urbană, *am dezvoltat acest lucru. Din fericire ipoteza mea se confirmă azi, atât pe plan intern, cât și la nivel internațional. Tot în același context pe baza*

[17] Pierre Boisseau, sociolog francez, director al INRA, Unité Économie et sociologie rurales, Montpellier. http://data.bnf.fr/12591173/pierre_boisseau/

observațiilor directe am discutat despre „Week-end-ul agricol". Este vorba de un fenomen social petrecut în perioada comunistă, dar și după, cu o frecvență din ce în ce mai mică, când o serie de orășeni plecau la țară, la muncile agricole.

În general, experiența academică franceză mi-a oferit prilejul cunoașterii unei literaturi și a unor personalități deosebite. Legăturile mele personale cu profesori și colegi din Franța, construite de-a lungul timpului, mi-au permis să dezvolt mai târziu solide legături instituționale. Aș aminti aici legătura mea cu profesorul Lapierre și, mai târziu, cea cu profesorul Nadji Rahmania de la Lille. Pe lângă prietenii și experiențele profesionale, la fel de important a fost și contactul cu mediul occidental în expresiile sale cotidiene. Am avut ocazia să observ de-a lungul timpului viața rurală a Franței. Am văzut sate depopulate și am reflectat la pericolul unei excesive urbanizări. Desigur, aceste experiențe m-au determinat să am atitudini mai ferme atunci când am analizat diferite fenomene rural-urbane în România. Ca sociolog nu aveam cum să nu observ toate acestea...

Momente importante

Viața unui om este marcată pozitiv sau negativ de unele întâmplări, contexte, evenimente sau de simple întâlniri cu diferiți oameni. Ele ne schimbă cumva traiectoria și ne poziționează pe un alt făgaș. Ne oferă un alt traiect al existenței. Desigur, părinții mei, frații și surorile, apoi întâlnirea cu minunata mea soție, Maria (Mimi), apariția pe lume a celor doi copii ai mei, Răzvan și Monica, cu toții au construit momente speciale în viața mea. Cu siguranță, fără ei aș fi fost un altul. Acestea sunt, însă, momente ce țin de viața privată, dar care te schimbă și social... Despre ele este foarte greu să vorbești...intră cumva în firescul vieții. Voi vorbi însă de câteva momente care m-au marcat profesional în mod deosebit.

Aș putea să identific niște momente favorabile, în care eu am fost exact...la locul și momentul potrivit!

În primul rând, au fost momente extraordinare cu profesorii trimiși de regimul comunist la sate, care m-au ajutat foarte mult pentru admiterea la liceu. Prezența lor a fost o binecuvântare pentru copiii care doreau să învețe carte și să facă ceva în acest sens. Chiar dacă erau severi, ne-au făcut mult bine! Profesorul de matematici spunea: „lasă că o să vedeți cum o să fie la liceu!".

Apoi, un moment de cotitură a fost când regimul a reînființat secția de Filosofie. A fost exact atunci când am dat examenul de admitere după obținerea bacalaureatului la Liceul „Vasile Alecsandri" „din Bacău. Asta s-a întâmplat de parcă m-ar fi așteptat pe mine. Desigur, glumesc și totuși n-am cum să nu mă gândesc ce-aș fi făcut dacă în următorii ani filosofia n-ar fi funcționat ca secție în învățământul universitar... A fost exact în momentul în care eu mă întrebam „unde să mă duc?" Altfel, altul îmi era acum destinul... Dacă nu era secția de Filosofie reînființată atunci la București, Iași și Cluj, printr-o hotărâre de partid, a C.C.-ului, prin iulie, nu știu ce aș fi fost. Desființaseră sociologia și filosofia în `48 și trecuseră aproape douăzeci de ani, vă dați seama? Filosofia, pentru mine, a fost un fel de

mană cerească. Toată facultatea am luat numai note mari și în felul acesta am putut deveni șef de promoție cu diplomă de merit.

Iarăși un moment de cotitură (în sens pozitiv) a fost și în `68. După `68 regimul Ceaușescu a deschis puțin porțile spre exterior. Vizele se obțineau mai ușor pentru țările occidentale. La fel și bursele. Astfel, am participat la Ambasada franceză la un concurs pentru o bursă la Nancy. După doi ani am obținut o a doua bursă la Nisa. Dezghețul a fost exact în momentul în care eu am făcut cele mai importante legături și achiziții profesionale în spațiul francez. Ca dovadă, după intervalul respectiv, deși am primit din Portugalia o aprobare de bursă cu gratuitate de cămin, nu mi s-a dat viza.

În fine, momentul crucial, fundamental, care a însemnat pentru mine iarăși o șansă extraordinară a fost Revoluția din 89. Dacă apărea mai devreme nu era rău, iar dacă apărea mai târziu era foarte rău! Această deschidere mi-a dat posibilitatea să lucrez, să reînființez sociologia și să înființez secția de asistență socială la Iași. În mintea mea, ele erau un proiect, o posibilitate.

În plus, în final, am ieșit la pensie iarăși într-un moment foarte bun..., după mine. Foarte bun logic, dar și psihologic pentru că raportul între generații trebuie să fie cel normal. Se formase deja o catedră bine conturată, cu oameni de conducere, cu tot ce trebuie și nu, nu mai era cazul să continui... Toate s-au întâmplat la momentul potrivit.

Deci, avem momente foarte diferite pe care eu le interpretez în sensul cel mai pozitiv, cu toate că au avut și părți mai puțin plăcute. Asta este conduita normală: să gândești pozitiv, să privești pozitiv și să iubești oamenii.

Filosofia m-a ajutat foarte mult ca să construiesc, cel puțin în metodologie, ceva care este mai funcțional. În primul rând, că am citit din marii analiști sociologi, mai ales francezi, dar și americani, care au dezvoltat o metodologie în manieră filosofică. Eu nu sunt nici pentru o metodologie statisticizată, matematizată și nici pentru una psihologizată. Cred că în toate trebuie să existe un echilibru. Eu am spus studenților întotdeauna că: nu poți să fii un bun sociolog dacă nu știi psihologie și nici psiholog bun nu poți să fii dacă nu ai intrat și în domeniul sociologiei. Eu am întărit mereu această idee. Filosofia m-a ajutat foarte mult în gândirea epistemică. Ea dă profunzime și consistență unei viziuni sociologice și cultivă echilibrul despre care am pomenit. De acest fapt am ținut cont și atunci când am construit Catedra de sociologie. Am ținut să am oameni de la diferite discipline, cu perspective diferite. Asta, ca să contureze și să dea studentului la asistență socială și sociologului un orizont mai larg, o perspectivă mai generoasă asupra socialului. Am repetat adesea: „În echipa interdisciplinară sociologul poate să fie dirijorul, dar trebuie să aibă vioara I, a II-a, a III-a, care poate să fie psiholog, economist, depinde de cercetarea sociologică; poate să fie antropolog sau poate să fie altceva. Așa și catedra: trebuie să fie ca o orchestră, cu toate instrumentele. Melodia trebuie să fie însă perfectă! Așadar, am avut această posibilitate să pun în practică ceea ce eu doar gândeam într-un fel: specializarea de sociologie și cea de asistență socială. Din fericire am

avut decani, oameni și profesioniști de excepție precum Teodor Dima, Ștefan Afloroaei[18]*. Cu ei m-am înțeles foarte bine și am cooperat instituțional, și nu numai, excelent. Au introdus discipline de la Filosofie care mergeau foarte bine la sociologi sau asistenți sociali: hermeneutica, etnologia, antropologia. Au fost schimburi de idei, de experiențe și de discurs extrem de valoroase pentru studenții noștri.*

De altfel, contactul meu cu sociologia a fost mijlocit tot de un filosof: regretatul profesor Petre Botezatu. Din fericire, la cursul său am intrat în contact cu critica unor curente filosofice și sociologice contemporane. Botezatu, ca un om foarte deștept, a știut să facă un curs foarte interesant, cu problemele sociale ale științelor, ale fizicii și matematicii. A prezentat niște teme și a creat, așa, niște ancore foarte bune pentru a dezvolta și partea asta sociologică. Deci, de aceea eu am avut tot timpul ideea foarte puternică de a îngemăna puțin pregătirea sociologică cu cea filosofică și psihologică. Până la urmă asta este o particularitate a școlii ieșene de sociologie și cred că-i șade bine așa!

Ce este „Miftodologia"?

La un curs festiv, o distinsă colegă, pedagog, primește o întrebare pregătită de studenți: Ce este „miftodologia"? Colega mea de catedră ... a fost surprinsă și... puțin derutată. Regretatul profesor, Titus Raveica, pentru a o ajuta, a făcut un exercițiu hermeneutic: a pornit de la Miftode și metode, sugerând că eu știu și metode și tehnici. S-a filosofat și s-a ajuns la a defini – cu mult umor și rafinament – miftodologia. Să știți că era o practică, probabil este și acum, în care studenții mai puneau câte o poreclă profesorilor. Nu era cazul să se supere cineva. În viață trebuie luate în calcul lucrurile cu adevărat importante și, dacă poți, să urmărești doar binele!

* * *

Da, nu era motiv de supărare. Cu fiecare an, așa-numita poreclă primește mereu mai multe motive pentru a fi renume. Numele în renume se transformă prin ceea ce a oferit, iar noi folosim. Noi, cei care am crescut sub autoritatea și cu „metodologia" domniei sale. Fie că instrumentele cercetării sociologice ne-au fost oferite „din mers" ori pentru cercetările doctorale și de start al carierei pe care ne străduim să o facem prezentă în spațiul academic național, în dialogurile europene și internaționale. Dacă lucrările semnate de profesorul Vasile Miftode au metodă și obiect de studiu – imperative ale recunoașterii unei științe – atunci, continuând raționamentul magistrului Titus Raveica, există *Miftodologia*! Unde o găsim?! În cele 10 volume de autor, 7 volume coordonate, 6 cursuri universitare publicate, peste 70 de articole și în 55 de teze de doctorat coordonate.

[18] Ștefan Afloroaei, filosof, membru corespondent al Academiei Române din anul 2015, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din 1980, decan. http://dictionare.enciclopedii.uaic.ro/catalogCD-UAIC/

Fiecare dintre autorii acestui volum omagial oferă tot atâtea argumente, ori le înmulţeşte. Creşterea lor apare din multitudinea domeniilor pentru care se aşează la temelia instituirii lor în facultatea şi Universitatea noastră. Sociologiei – ieşită din suferinţa anilor 50-90 – i se alătură asistenţa socială şi numeroase proiecte de cercetare.

Dacă în educaţie umorul face mai mult decât pretinsele lecţii serioase, iată, curiozitatea studenţilor absolvenţi şi argumentele profesorului Titus Raveica[19] – aparent, la fel de poznaşe – dobândesc şi mai multă concreteţe.

Miftodologia există. Dacă nu există (încă), atunci suntem noi, mărturii ale continuităţii începuturilor sale, noi, toţi cei care, prin volume aniversare, cuvânt şi continuă reluare a muncii de fiecare zi, îl omagiam.

[19] Cunoscut pentru stilul său plin de umor şi *Medalioanele* dedicate spaţiului academic, spiritual şi cultural. A se vedea seria de volume *Memoria Amfiteatrelor*, apărute la editurile Junimea (1997) şi Institutul European (2001).

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PROFESOR CU STĂRI ŞI TENDINŢE FERME

TEODOR DIMA

La 1 octombrie 1957, ne-am întâlnit în Amfiteatrul II-8 nouă băieţi şi o fată, aceia care formau Secţia de Filosofie, din cadrul Facultăţii de Filologie-Istorie-Filosofie. Studiile dedicate filosofiei fuseseră desfiinţate la Universităţile din Cluj şi Iaşi, în anul 1948; în 1957, ele erau reintroduse sub forma unei secţii cu 10 studenţi. Unul dintre colegi a considerat că, pentru a fi cât mai apropiaţi între noi, să ne adresăm cu diminutive ale prenumelor. Astfel, Stelian Baboi era Stelică, Ion C. Ciobanu a rămas Ion (căci lui nu i s-ar fi potrivit un diminutiv, de exemplu, Nelu), Constantin Ciubotaru era Costică, Dumitru Pichiu era Mitică, Gheorghe Mihai era Geo, Vasile Miftode era Sile, sau Vasia, Ion Pogorilovschi era Jean, Mihai Ursachi era Mişu. Eu, care oricum purtam de la naştere un diminutiv (Tudorel), m-am botezat cu diminutivul Relu; de atunci, nimeni, în afară de Vasile Miftode, nu mi s-a mai adresat cu acest diminutiv.

Timp de 60 de ani, fiind colegi în facultatea noastră şi, uneori, având interese didactice comune şi călătorii de neuitat, am înţeles una dintre calităţile profesorului Vasile Miftode, aceea a evitării relativului, a ceea ce este schimbător şi caduc. El nu şi-a putut închipui că eu am inventat *ad-hoc*, minţind, acel diminutiv şi că n-am privit cu seriozitate propunerea lansată atunci. Acest exemplu pare nesemnificativ, dar el este grăitor.

Colegul nostru lua hotărâri importante numai după ce chibzuia îndelung şi după ce examina consecinţele care puteau să apară. Uneori, unele consecinţe erau cu greutate întrevăzute. De exemplu, câtă pasiune a investit profesorul Miftode când guvernul, parcă în 1971, a înfiinţat, în cadrul Facultăţii de Istorie şi Filosofie, o nouă specializare: Socio-psihologie. Atunci, el a întocmit o metodologie investigatorie, care s-a transformat treptat într-un *tratat*, pe care îl folosesc şi astăzi studenţi, cercetători, cadre didactice universitare, specialişti ş.a. Din păcate, organele de partid şi de stat au început să se teamă de rezultatele de ordin psihic şi social la care pot ajunge absolvenţii încât au desfiinţat destul de repede noua dublă specializare.

Profesorul Vasile Miftode nu a dezertat; cu o forţă greu de imaginat a crezut în vremuri mai prielnice, a continuat să expună prelegeri studenţilor dedicate sociologiei, să organizeze în vacanţele de vară drumeţii aplicative în locuri cu aspecte specifice pentru investigaţii sociologice. Aceste deplasări erau trecute cu parcimonie în planurile de învăţământ, dar studenţii învăţau şi cum se poate investiga, adaptându-te la condiţiile neprielnice.

Crezul profesorului a început să devină realitate după 1990. Conducerea facultăţii l-a desemnat să organizeze o catedră de sociologie, din care să facă parte şi viitori specialişti în Asistenţă socială. Astfel, cu talent şi seriozitate, el a devenit *personalitate fondatoare şi formativă.* Au fost selectaţi cu ajutorul unor criterii specifice şi necesare acei absolvenţi, în special de la filosofie, la început, care au format cele două colective ale catedrei pe care a condus-o în aşa fel încât să fie evitate şi condamnate imitările pripite, acelea care împiedică autenticitatea specializărilor.

Printre primele Programe „Tempus" din Universitate au fost întocmite şi coordonate de profesorul Vasile Miftode. L-am însoţit în câteva mobilităţi aprobate în Programe. Aceste prilejuri mi-au dat posibilitatea să pot formula şi alte caracteristici ale personalităţii sale: 1) menţinerea nealterată a *eu*-lui său, din punct de vedere etic (moral), didactic şi naţional; 2) ideea de *conştiinţă* i-a modelat caracterul, loialitatea şi perseverenţa; 3) ideea de *anticipaţie*, pentru care a alocat o parte din timpul investigaţiilor sale, devenind specialist şi în anumite domenii ale asistenţei sociale; 4) ideea de *muncă*, pusă în slujba unor scopuri utile şi nobile. Aceste caracteristici s-au coordonat între ele dovedindu-se a fi aptitudini, forţe sufleteşti care l-au ajutat să-şi păstreze şi să lupte pentru ca sociologia românească să aibă ecouri originale în Europa şi nu numai.

Sugeram mai sus aptitudinea profesorului Vasile Miftode de formare a colectivelor care să cuprindă viitori colegi mai tineri care şi-au descoperit fie vocaţia de sociolog, fie vocaţia de asistent social – specialitate ridicată la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi la un nivel greu de depăşit şi, de aceea, de invidiat. Această aptitudine s-a amplificat datorită optimismului său, rezultat din convingerea că o dorinţă în care crezi puternic se îndeplineşte. De pildă, în perioada punerii între paranteze a sociologiei de aceia care se temeau de puterea ei de a releva adevărul social ascuns, Vasile Miftode a elaborat o metodologie de largă utilitate şi a predat studenţilor prelegeri de sociologie teoretică şi aplicativă, în mod voluntar. Travaliul său a fost, în primul rând, pentru studiile şi cărţile sale şi, în al doilea rând, din dragoste pentru colaboratorii săi, ajutându-i să înţeleagă ce preţ poate să aibă viaţa, dacă aceasta nu este întinată cu lene, cu substanţe şi fumuri dăunătoare, cu preocupări nesemnificative.

În domeniile variate ale asistenţei sociale, profesorul Vasile Miftode se instruia mereu, dar nu făcea caz de erudiţia sa; el îşi prezenta ideile în mod natural, făcând abstracţie de el însuşi; la fiecare temă era dată bibliografia cu lucrări importante şi manifesta o deplină înţelegere pentru anumite îndrăzneli juvenile, deşi unele erau îndepărtate de subiectul temei. Pentru el, catedra a fost pe primul loc; cu alte cuvinte, a fost întâi profesor şi apoi mai rezolva şi alte treburi.

O activitate complexă şi variată, pusă în slujba şcolii timp de aproximativ 50 de ani, este greu de descris şi explicat. Noi n-am putut cuprinde în rândurile

care s-au derulat până aici nici măcar trăsătura dominantă a traseului parcurs de profesorul Vasile Miftode în viața universitară ieșeană. Printre glasurile care au însufleţit şi au lăsat urme de neşters în Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi răsună şi glasul colegului nostru; el va îndemna mereu la muncă asiduă, la seriozitate, corectitudine şi responsabilitate.

La mulţi ani!, împreună cu cei dragi, bunul meu prieten şi coleg.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UN PORTRET PE DIAPAZON ȘĂGALNIC, LA UN ANIVERSAR NĂVALNIC

PETRU IOAN

Înainte de a-l fi cunoscut la Universitate pe profesorul emerit ce-i astăzi fastuos sărbătorit, prima dată l-am întâlnit în casa unui frate răposat, căruia îi era apropiat în postura unui ceva mai vârstnic cumnat.

Cât încă am fost student, iar în facultatea ieșeană de Istorie – Filosofie domnia sa oficia de ceva timp ca asistent, vreme de-un semestru și pe mine m-a condus printr-a cercetării sociale sindrofie, la un seminar special de sociografie și sociologie.

La Catedra de Logică și Istoria Filosofiei odată ce am fost încadrat, pas cu pas am constatat că pe cel astăzi cu recunoștință și cu respect de noi toți omagiat îl interesa știința socială mai ales pe latura etiologic-aplicată și-n perspectivă acțională, respectiv militant-transformațională, iar cursul său de *Metodologie și tehnologie investigațională*, ce cu decenii în urmă l-a consacrat în specialitate, s-a –întâmplat ca pe neașteptate numelui moștenit de la tatăl său băcăuan să-i facă cu prisosință dreptate[1].

Inclusiv prin prenumele Vasile[2], ce la botez i s-a oferit în chip generos, absolventul merituos al secției ieșene de *Filosofie*, din promoția 1962, își câștigă dreptul la șefie, în catedra nu doar de sociologie și socială semiologie, pe care el cu migală și cu perspicacitate a clădit-o, altfel spus, acolo unde cu determinare, cu pricepere și cu răbdare a impus o redutabilă grupare de specialiști aflați astăzi în efervescentă și elocventă afirmare.

Grație distinsei doamne profesoare Maria Miftode, căreia odinioară cu succes i-a cerut să-i fie soțioară, universitarul ce-a risipit în juru-i entuziasm și bonomie s-a ținut aproape de chimie, iar prin fiul său Răzvan – Florentin și prin

---

1 Cf. *Metodie* (după prosoponimul grecesc Μεθόδιος [*Methódios*] < subst. ἡμέθοδος [*méthodos*] (μετά + ὁδός) / „metodă, cercetare, sau mod de-a urmări o anchetă, ba chiar și modul de desfășurare a investigației, parcursul anchetei etc.", cu replici în onomasticile *Mitodi, Miftodi, Miftodie, Mithodi, Iftodie, Istodie, Itodie, Iftodu, Iftodiu, Aftodor, Iftodor* și așa mai departe.

2 Ecou al prosoponimului grecesc βασίλιος [*Basílios / Vasílios*] (< subst. rexonimic ὁ βασιλεύς [*basileýs*], τοθ – έως / „maimarelezeilor; rege, principe, stăpân și așa mai departe, până ajunge să însemne și împărat").

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

fiica Alina Monica, distinsul coleg s-a deschis inclusiv spre medicină și spre farmacie, profesiuni pe care astăzi, în familia sa, le mai îmbrățișează un nepot (Radu – Ștefan), o nepoată (Ioana – Diandra) și nora (Larisa), celei ce soților Miftode le este de ani buni o îndrăgită noră (Egidia – Gabriela), ea însăși universitar și medic cu carte de vizită sonoră.

Pe cât de fructuoasă și armonioasă i-a fost sărbătoritului nostru viața amoroasă, încununată de ceva timp cu laur, la frumoasa-i nuntă de aur, pe-atât de susținută, de consistentă și de prolifică s-a arătat a fi a colegului implicare în comunitatea universitar-științifică.

Ca exigent și ca reputat formator nu doar la seminarii și la cursuri, în amfiteatru, dar și-n laborator; ca promotor al investigațiilor studențești de teren în câmpul sociologiei, al defectologiei și-al sociopedagogiei, inclusiv ca entuziastă și competentă călăuză a studenților și absolvenților din respectivele domenii pe traseul ce conduce la obținerea titlului de licențiat, de magistru, ori de doctor, profesorul universitar emerit Vasile Miftode are la activ nu doar susținerea cercetării ieșene de profil prin constituirea unui prețios și remarcabil colectiv de specialiști.

Exigent și scrupulos, iar nu doar cu alții pretențios și riguros, având expectații în aria abordărilor novatoare, dar și cu bunăvoință îndatoritoare, domnia sa a netezit drumul spre consacrare și unor tineri din alte centre universitare, ba chiar de peste-ale țării hotare, iar pe scala impresionatei sale cote de audiență se pot citi cu ușurință polii trinomului ce duce la eficiență, respectiv *competență, hotărâre* și *perseverență.*

Mai mult ca oricând, astăzi cu toții am putea spune că-n pragul patriarhalului deceniu, profesorul emerit Vasile Miftode a fost și rămâne un îndrăgit custode al brandului din sociologia ieșeană, unde s-a impus ca admirabil restaurator al tradițiilor consacrate de înaintași, dar și de noi făgașe deschizător, de-ar fi să amintim doar studii precum cele privitoare la dinamica formațiunilor etno-culturale din spațiul moldav și din cel transilvan, la coordonatele fenomenului social de marginalizare aferent populațiilor vulnerabile, la dezvoltarea urbană din România postbelică sub impactul dizlocării populației rurale și așa mai departe.

Iar dacă în rândurile de mai sus mi-am permis să mă exprim într-un tempou colocvial, am făcut-o în deplin acord cu profilu-i jovial, un registru comportamental spre care ar trebui să tindă orice investigator și-al faptului social resemnificator!

Alături de ceilalți exponenți ai corpului profesoral din facultatea ieșeană de filosofie și științe sociale, să-i urăm, așadar, distinsului octogenar să aibă parte doar de fapte ale vieții cumpătate, de multă sănătate în preumblările din țară și din străinătate, iar printr-o senină înfruntare a provocărilor apăsătoare să ne reunească la o și mai rotundă aniversare! Cu gândul la proxima înfățișare:

Petru Ioan

SOCIOLOGIA CA EXERCIȚIU DE LIBERTATE

PETRE DUMITRESCU

Unul dintre cele mai de preț daruri de care poate beneficia un om, care și-a consacrat viața slujirii semenilor, sunt amintirile lăsate în sufletele acestora și ale urmașilor săi. Viața unui asemenea om poate constitui oricând o temă de reflecție și, bineînțeles, de învățăminte. O asemenea viață poate fi considerată și aceea a colegului și prietenului Prof. univ. dr. Vasile Miftode, pe care destinul a făcut să-l cunosc deja de 55 de ani, în diferite ipostaze: student dăruit și harnic, marcat de bucuria însușirii cunoștințelor, cadru didactic, trecut prin toate filtrele ierarhiilor universitare îndeplinite cu asupra de măsură, apreciat și îndrăgit de studenți, cercetător îndrăzneț, autor de cărți și studii substanțiale, soț și părinte iubitor, bunic exemplar, coleg generos și, nu în ultimul rând, cetățean destoinic, responsabil, în raport cu cerințele comunității.

De pe băncile facultății a beneficiat de îndrumarea unor dascăli și cărturari de excepție, precum Vasile Pavelcu, Petre Botezatu, Ernest Stere, Ilie Grămadă ș.a., care continuau și dezvoltau cu hotărâre spiritul magnific și ireductibil al *Alma Mater Iasiensis*, pe care a știut să și-l asimileze în chip creator. Format sub asemenea auspicii, și-a descoperit repede identitatea, deci cine este și ce are de făcut, fiind convins că originalitatea, valoarea autentică este transfigurarea tradiției într-un context inedit, deoarece, în afara continuității, creația este de neînchipuit. *Ex nihilo, nihil!* A intuit, astfel, adevărul esențial conform căruia creația culturală autentică se întemeiază pe izvoarele trecutului, provocările prezentului și speranțele viitorului.

Având șansa de a conduce seminarii la grupa de studenți, deosebit de valoroși de la Filosofie, din care făcea parte, am sesizat, fără dificultate, spiritul său antidogmatic și sceptic reflectat în reticența față de marile teorii sociale cu tentă speculativă și rol canonic în judecarea complexității universului social și, totodată, neîncrederea în finalitatea acestora de a instala utopia la putere. În schimb, dovedea, în virtutea realismului funciar ce-l caracterizează, o sensibilitate debordantă pentru pulsația realităților imediate și spectacolul vieții cotidiene. Deschiderea către viață, către concret face parte din structura profundă a eului său plămădit pe temeiurile valorilor statornice, care au modelat, sub semnul firescului, adică al ordinei lucrurilor și al rostului acestora, oamenii satului românesc. Atracția, afinitatea către frământările vieții sociale dovedeau că a căutat ceea ce a găsit, anume nevoia de a identifica și pune la lucru instrumente pentru a descrie și explica acest fascinant domeniu al realității. Mai mult, cred că a fost

născut, nu făcut, fabricat, *să fie sociolog*, motiv pentru care, în tot ceea ce întreprinde, nu face altceva decât să-şi afirme şi potenţeze vocaţia. Pregătirea filosofică i-a fost, însă, de bun augur pentru că i-a înlesnit, pe lângă cultivarea spiritului critic şi a judecăţii lucide, patronată de exigenţele logicii, plasarea şi integrarea fenomenelor şi proceselor sociale într-o perspectivă coerentă şi comprehensivă, ceea ce i-a îngăduit decelarea semnificaţiei lor întru împlinirea menirii omului în coordonate spaţiale şi temporale determinate.

În perioada de relativ dezgheţ social-politic, de aşa-zisă liberalizare, de la sfârşitul anilor '60 ai secolului trecut, când, după o întrerupere de douăzeci de ani, s-a reluat şi revigorat tradiţia învăţământului şi cercetării sociologice la Universitatea din Iaşi, profesorul Vasile Miftode a fost unul dintre tinerii care s-au implicat, încărcat de speranţe, cu entuziasm şi toate forţele, în organizarea şi funcţionarea optimă a acestui vitregit domeniu. Ceea ce m-a impresionat, în activitatea sa neobosită, din anii de început, a fost curajul şi disponibilitatea intelectuală şi morală de a iniţia, în pofida tuturor dificultăţilor, împreună cu studenţii, cercetări sociologice de teren, întâmpinate de aceştia cu mare bucurie pentru că le considerau, prin modalităţile lor de desfăşurare, la care participau activ, şi finalitatea lor, veritabile exerciţii de libertate. Realizau, astfel, în mod concret, în baza propriei experienţe, că sociologul trebuie să posede o conştiinţă liberă în virtutea căreia să investigheze fapte şi opinii care exprimă voinţa cetăţenilor în organizarea şi funcţionarea colectivităţilor.

Mai precis, sub îndrumarea profesorului, se convingeau că libertatea, ca trăsătură definitorie atât a obiectului, cât şi a subiectului, este condiţia de posibilitate a constituirii sociologiei ca ştiinţă şi, în general, a ameliorării vieţii oamenilor. Ca martor şi susţinător al eforturilor sale urieşeşti, desfăşurate cu îndârjire, pot afirma că destinul său, ca persoană, s-a îngemănat, aproape jumătate de secol, cu promovarea şi dezvoltarea învăţământului şi cercetării sociologice din această parte a ţării.

Trăind şi lucrând sub vraja modelului magic al înaintaşilor, a avut mereu în vedere faptul că, la Iaşi, sociologia a dobândit, prin prestaţiile de excepţie, mai întâi ale lui Dimitrie Gusti, orientat, în principal, către investigaţia concretă a faptelor sociale şi, ulterior, ale lui Petre Andrei, înclinat îndeosebi spre analiza integrală, teoretică a universului social, o performanţă de nivel european, recunoscută ca atare. În aceste condiţii, a căutat să coreleze cele două orientări într-o manieră cât mai fericită, pentru că, de fapt, ele nu erau opuse, ci se susţineau şi se completau reciproc. Pentru a se familiariza cu modalităţile de lucru ale şcolii gustiene, Profesorul Vasile Miftode a efectuat vizite de lucru la Universitatea din Bucureşti, unde activau încă foştii colaboratori ai marelui cărturar, printre care H.H. Stahl, care i-a devenit conducător al tezei de doctorat. În conservarea şi amplificarea tradiţiei sociologiei ieşene un rol major i-a revenit şi Laboratorului de sociologie „Petre Andrei", înfiinţat şi condus de domnia sa,

transformat în loc privilegiat de documentare, dezbatere, comunicare şi cercetare elevată.

Un fapt demn de relevat este că nu s-a cantonat, însă, numai la cunoaşterea temeinică şi valorizarea experienţei sociologiei autohtone, ci a căutat să-şi însuşească exigenţele şi tainele meseriei de sociolog din alte ţări, prin efectuarea a două stagii post-universitare, de câte un an fiecare, în Franţa, la Nancy şi Nisa. La cel de la Nisa am avut şansa să fim colegi şi să participăm împreună la cursuri şi dezbateri, deosebit de instructive, îndrumate de profesori de prestigiu din statele europene. Îmi sunt vii în memorie momentele de satisfacţie sufletească pe care le-am trăit alături de profesorul Miftode, care, datorită curiozităţii sale şi mai ales a modalităţilor inspirate din experienţa de sociolog, cu ocazia vizitelor în diferite oraşe europene (Paris, Bruxelles, Strasbourg, Milano, Torino etc.), acesta se insinua, observa şi emitea idei asupra conţinutului realităţilor sociale semnificative, ce evidenţiau transformările benefice din societăţile occidentale în ultimele decenii ale secolului XX.

Ulterior, ca iniţiator al unui amplu şi de durată proiect derulat prin Programului Tempus, de care a beneficiat majoritatea cadrelor didactice din facultatea noastră, a fost cooptat la realizarea unor cercetări sociologice, oportunitate benefică pentru utilizarea şi însuşirea unor inedite metode şi tehnici de investigaţie concretă şi analiză teoretică, din panoplia unor specialişti din universităţi europene.

Ca profesor şi şef de catedră a acţionat în direcţia desfăşurării unui învăţământ dinamic, activ, cu implicarea directă a studenţilor în procesul de instrucţie şi educaţie, fiind totdeauna în prima linie pentru promovarea propunerilor care vizau perfecţionarea acestuia. În acest context, este de menţionat străduinţa sa de a elabora cursuri şi materiale didactice a căror substanţă se sprijină pe rezultatele cercetărilor sale şi a căror caracteristică constă în corelarea generalului cu particularul, a teoreticului cu empiricul, conferind, în acest chip, consistenţă şi eficienţă acestora. În acord cu viziunea gustiană a promovat o sociologie militantă, capabilă să contribuie la ridicarea nivelului de cultură şi civilizaţie din comunităţile investigate, iar în consens cu ideile lui Petre Andrei socotea că finalitatea demersului sociologic trebuie să fie potenţarea umanului din om, clădirea unor caractere, a unor personalităţi în stare să facă faţă vitregiilor şi vicisitudinilor istoriei.

Realismul, luciditatea, echilibrul, pragmatismul, calităţi ale personalităţii sale creatoare, şi-au dat obolul în modul de abordare şi soluţionare al diferitelor probleme şi teme de interes major pentru explicarea şi modelarea realităţilor sociale din ţara noastă, încă în lucrările de debut. De pildă, la începutul anilor optzeci ai secolului trecut, când s-a declanşat o vie dezbatere privind căile dezvoltării ruralului (modernizare sau urbanizare?), el demonstra, cu argumente temeinice, că făgaşul devenirii satului trebuie să fie modernizarea prin conservarea tradiţiilor şi că numai pe fondul viguros al acestora se poate realiza îmbunătăţirea, ameliorarea condiţiilor de viaţă de la sate.

Acelaşi mod de a gândi i-a patronat demersul şi atunci când, alături de alţi colegi, a propus şi susţinut utilizarea conceptului de *zonă* pentru a investiga un areal socio-economic şi istorico-geografic cât mai cuprinzător, cerinţă impusă de consecinţele industrializării rapide. Conceptul de *zonă*, care presupune un centru de iradiere şi coagulare, apărea ca operaţional pentru că permitea atât conturarea ariei şi a intensităţii răspândirii beneficiilor culturii şi civilizaţiei, cât şi identificarea şi reliefarea caracteristicilor spaţiului social supus influenţelor. Părerea sa cumpănită era că urbanul şi ruralul trebuie să interacţioneze într-o pondere care să nu afecteze raportul lor de complementaritate. Acelaşi spirit rezonabil, de echilibru între antiteze, călăuzeşte şi conţinutul tezei de doctorat, *Migraţiile şi dezvoltarea urbană – o analiză istorică şi prospectivă a rural-urbanului*, care dă seama de măsura capacităţilor deosebite ale autorului de a investiga o temă de mare importanţă şi largă respiraţie cu instrumente de lucru adecvate, care-i permit să pună în lumină natura contradictorie, ambivalentă, malefică şi benefică, a fenomenului de migraţie. Recuzând perspectivele maniheiste şi luând în considerare caracterul complex al fenomenelor sociale s-a străduit să reliefeze, prin analiza cuprinzătoare a acestui fapt social, cauzele disfuncţionalităţilor şi, pe acest temei, să propună soluţii de stăpânire, dirijare şi atenuare a lor. Ca o notă specifică a investigaţiilor sale, care puneau accentul pe latura concretă, cu semnificaţie practică, aş consemna elaborarea unor teorii cu rază micro sau medie de generalizare a căror valoare de credibilitate şi eficienţă este, incontestabil, sporită. Totodată, în cercetările întreprinse nu a fetişizat valenţele nici unei metode, considerând că bogăţia şi varietatea câmpului social necesită folosirea unui ansamblu divers de metode completându-se una pe alta.

Pătruns de gândul că mai bine să nu întreprinzi nici o cercetare decât să o realizezi spontan, la întâmplare, fără metodă, fără principii şi concepte adecvate, o mare parte din eforturile sale de creaţie, mai ales din ultimii ani, le-a concentrat, prin valorizarea bogatei, variatei şi fructuoasei sale activităţi de cercetare ştiinţifică, în direcţia elaborării a două tratate consistente, consacrate prezentării sistematice şi riguroase a metodologiei sociologiei, cât şi a problematicii asistenţei sociale. Interesant este faptul că cele două câmpuri tematice sunt abordate într-un registru larg, atotcuprinzător, marcat de cerinţele pluri-, inter- şi trans-disciplinarităţii, ceea ce conferă demersurilor un plus de valoare euristică. Viziunea şi ideile vehiculate în conceperea lor i-au îngăduit decriptarea parametrilor ascunşi ai faptelor şi proceselor sociale, elemente care facilitează calea către explicarea, modelarea şi dirijarea lor. Ambele tratate, asumate ca indispensabile instrumente de lucru de specialiştii din domeniu, poartă pecetea indelebilă a personalităţii sale creatoare, au un profil specific, inconfundabil, care-i consacră astfel, indubitabil, un loc important în galeria sociologilor români contemporani.

Mentor, călăuzit de ideea că educaţia este, poate, mai importantă decât instrucţia, Profesorul Miftode i-a ajutat pe tinerii care au gravitat în jurul său, mulţi dintre ei, în prezent, cadre didactice şi cercetători cu împliniri remarcabile,

să-şi descopere potenţialul creator şi dragostea pentru ştiinţa sociologiei, temeiuri sigure ale investigaţiilor de valoare.

Ca profesor, cercetător şi cetăţean responsabil, cu un profund respect faţă de sine şi faţă de semenii săi, este adeptul neînfricat al „lucrului bine făcut", ceea ce îl califică drept un *homo humanus*, om de omenie, veritabil paznic al bunei cuviinţe, motive temeinice pentru a se bucura de o binemeritată onoare din partea tuturor care îl cunosc şi îl apreciază.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI DE SOCIOLOGIE AL UNVERSITĂŢII. GÂNDURI ŞI AMINTIRI

ANTON CARPINSCHI

Era în toamna anului 1968. Trăiam într-un climat universitar relativ destins, bogat în evenimente culturale. Efectele mişcărilor contestatare din metropolele şi universităţile occidentale începeau să se resimtă şi la noi. Întreruptă brutal după reforma comunistă a învăţământului din anul 1948, tradiţia sociologică românească părea să se reînfiripe. După o perioadă de restriştе totală, câţiva dintre supravieţuitorii obsedantului deceniu – printre care Traian Herseni şi Henri H. Stahl, discipoli ai lui Dimitrie Gusti – erau repuşi în activitate. După ce cunoscuseră o serie de avataruri „între carlism şi legionarism", supravieţuitorii şi urmaşii Şcolii gustiene aveau să facă faţă unei noi experienţe. Sintetizată sub forma unor întrebări, această nouă experienţă a sociologiei româneşti ar putea fi formulată astfel: în ce măsură este posibilă sociologia într-un regim comunist poststalinist? Cum îşi poate exercita sociologia, în asemenea condiţii, funcţia critico-proiectivă? Concret, până unde ar putea înainta o anchetă sociologică în cercetarea şi exprimarea adevărului şi, mai ales, cât de curajoşi ar putea fi sociologii în avansarea unor alternative sociale novatoare şi eficiente?

Învăţământul universitar sociologic românesc încerca, aşadar, în anii aceia, noi forme de organizare şi expresie. În aceste circumstanţe, îşi făceau apariţia Facultatea de Sociologie de la Bucureşti şi Secţiile de sociologie-psihologie din cadrul Facultăţilor de Filosofie de la Cluj şi Iaşi. Personal, aş putea spune că am avut şansa de a mă educa şi profesionaliza în orizontul unei filosofii care, în România acelor vremuri, începea re-căutarea chinuitoare a propriei identităţi. Era începutul, în contextul unei ambiguităţi ideologice asumate, redescoperirii şi valorificării tradiţiilor gândirii filosofice interbelice. În acelaşi timp, se făceau eforturi susţinute pentru reconectarea culturii şi învăţământului românesc la sursele occidentale. În aceste circumstanţe, generaţia profesorului Vasile Miftode şi, apoi, generaţia mea sunt beneficiarele întâlnirii şi colaborării cu profesorii ieşeni interbelici care au re-înfiinţat, în anul 1957, învăţământul filosofic la Universitatea din Iaşi. Pedagogul Ştefan Bârsănescu, psihologul Vasile Pavelcu, logicianul Petre Botezatu, istoricul filosofiei Ernest Stere se numără printre aceştia. Lor le datorăm enorm: deschiderea culturală, replierea ideologică, disciplina muncii, atitudinea academică.

În acest climat, în toamna anului 1968, l-am cunoscut pe Vasile Miftode, tânăr universitar pornit pe drumul sociologiei. Muncitor şi bine motivat, Vasile Miftode era, alături de Teodor Dima şi Gheorghe Mihai, absolvent al primei promoţii a Secţiei de filosofie reînfiinţată în anul 1957. Specializat în metodologia sociologică, profesorul Vasile Miftode are meritul înfiinţării, la Iaşi, a primului cerc studenţesc de sociologie din ţară. Îmi amintesc cu plăcere şi astăzi momentul deschiderii acestuia când, în calitate de prim preşedinte al cercului, am susţinut o comunicare despre „fenomenul mediocrităţii în mediul universitar". Pe fondul dezvoltării Secţiei de sociologie-psihologie, acest cerc avea să îşi continue activitatea ani la rândul, cu rezultate notabile la nivelul naţional al cercetării ştiinţifice studenţeşti.

Entuziasmul şi calitatea muncii celor implicaţi a condus, spre sfârşitul anilor 1960, la înfiinţarea Centrului de sociologie al Universităţii din Iaşi. Eram cu toţii conştienţi, atunci, că reînnodam, peste ani, o legătură de spirit şi idei cu Ştefan Zeletin, Petre Andrei sau Alexandru Claudian, importanţi profesori ce ne precedaseră la Universitatea ieşeană. În jurul profesorului Iosif Natansohn s-a coagulat un grup didactic şi de cercetare, din care făceau parte, pe lângă Vasile Miftode specializat în metode şi tehnici sociologice, antropologul Tiberiu Popescu, filosoful social Gheorge Bourceau, sociologul Mihai Grigorescu, epistemologul Gheorge Mihai şi subsemnatul, Anton Carpinschi, care începea atunci iniţierea în universul doctrinelor politice contemporane. În acest context, colaborarea profesională cu Vasile Miftode a continuat pe diverse planuri. Bun organizator, Vasile Miftode a iniţiat numeroase campanii sociologice în mediul rural şi urban. Nu pot uita campaniile sociologice din Maramureş şi de pe Valea Bistriţei, valorificate prin publicarea cursului intitulat, *Elemente de sociologie rurală*. Rezultatele colaborării noastre au fost, de altfel, remarcate la simpozioane şi congrese naţionale şi internaţionale, fiind publicate în volume şi reviste de specialitate.

Un moment deosebit, cu urmări importante pe atunci nebănuite încă, l-a constituit întâlnirea cu profesorul Jean-William Lapierre. Fost membru al Rezistenţei franceze în timpul celui de al Doilea Război Mondial, antropolog de talie internaţională, colaborator la *Encyclopedia Universalis*, Jean-William Lapierre era un profesor marcant al Universităţii Sophia-Antipolis din Nisa, universitate la care Vasile Miftode parcursese un stagiu de pregătire. În toamna anului 1976, în cadrul unei vizite oficiale în România, Jean-William Lapierre a fost oaspetele de onoare al Centrului de sociologie. Cu acest prilej, profesorul francez a susţinut cursuri şi conferinţe memorabile studenţilor şi profesorilor Secţiei de sociologie-psihologie. Fiind, atunci, în faza finalizării tezei de doctorat dedicată complicatelor raporturi ale sociologiei cu politica, am avut şansa de a purta cu profesorul francez îndelungi şi consistente conversaţii pe teme de mare interes. Profesorul Jean-William Lapierre a deschis preocupărilor mele orizontul cercetărilor antropologice, permiţându-mi, astfel, depăşirea sistemismului structuro-funcţional-cibernetic. Peste ani, după 1990, aveam să am, de altfel, şansa îngrijirii şi editării

unei cărţi importante a lui Jean-William Lapierre. Este vorba despre, *Viaţă fără stat? Eseu asupra puterii politice şi inovaţiei sociale*, carte apărută în anul 1997 la Editura Institutului European. Desigur, la toate acestea, meritul colegului Vasile Miftode este unul remarcabil.

Dar, iată că, din păcate, trebuia să revină acea întrebare neliniştitoare: până unde putea merge, în condiţiile regimului comunist din România, experienţa sociologică critică şi bine intenţionată? Facultatea şi secţiile de sociologie-psihologie au funcţionat într-o relativă şi controlată libertate academică până în anul 1977. Atunci, Facultatea şi Secţiile de sociologie-psihologie au fost desfiinţate. În locul lor au fost improvizate module de sociologie, psihologie şi pedagogie, ca discipline opţionale, în ultimii doi ani de studiu. Se formaseră, deja, prea mulţi sociologi atenţi şi critici la neajunsurile şi disfuncţiile din ce în ce mai grave cu care se confrunta societatea românească. Intram într-o nouă şi complicată etapă a sociologiei româneşti şi, implicit, a Centrului de sociologie al Universităţii din Iaşi. Redus numeric, acesta a supravieţuit în condiţii economice dificile, dar onorabil sub aspect profesional, până la evenimentele din anii 1989-1990. Atunci, practic, Centrul de sociologie şi-a încheiat activitatea. Începea o nouă etapă, noi căutări cu împlinirile şi neîmplinirile ce au urmat. Pe tot acest parcurs, raporturile de colegialitate şi colaborare cu profesorul Vasile Miftode au continuat. Înfiinţarea şi dezvoltarea celor două Secţii – sociologie, respectiv, ştiinţe politice – păstrează, probabil, ceva din amprenta muncii şi colaborării noastre. Această amprentă persistă, cred, în activitatea şi stilul didactic al generaţiilor care au urmat. Dar, toate acestea se înscriu, în fond, în firea lucrurilor...

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITARY

VASILE MIFTODE – UN *BASILEUS* AL SOCIOLOGIEI IEȘENE

NICU GAVRILUȚĂ

Pasionații de etimologii savante și de subtile exerciții hermeneutice privind numele unei persoane știu cu certitudine că *Vasile* – unul dintre cele mai răspândite prenume din România contemporană – provine de la adjectivul latin „basileios" („regal"). La rândul său, acesta derivă din substantivul „basileus" („rege", „conducător"). În perioada bizantină, „basilike" definea *spațiul public*, locul special amenajat pe cheltuială imperială. Aici se întâlneau oamenii cetății pentru a dezbate idei filosofice, sisteme teologice, strategii comerciale sau pentru a emite sentințe juridice pe teme de maxim și real interes social. Ulterior, aceste spații, grație notorietății lor, vor deveni veritabile locuri sacre consacrate închinării și rugăciunii. *Edificiul* se transformă în *Biserică*.

Conștient sau nu, deliberat sau întâmplător, fiecare om este marcat de metafizica legăturii dintre (pre)numele pe care-l poartă și propria-i persoană. O mare încercare destinală este aceea de a fi, pe zi ce trece, tot mai aproape de sensurile subtile și de semnificațiile deseori ocultate ale (pre)numelui pe care-l purtăm. Încercăm să fim la înălțimea spirituală a numelui nostru. Reușim – mai mult sau mai puțin – să trecem această probă de hermeneutică destinală, evident după măsura puterilor noastre...

Convingerea mea este aceea că profesorul Vasile Miftode a trecut cu brio examenul vocațional al propriei vieți. A reușit să fie un „Basileus" al sociologiei ieșene. A dovedit din plin faptul că are vocație de ctitor. A întemeiat *Catedra de Sociologie și Asistența Socială* (devenită peste timp *Departamentul de Sociologie și Asistență Socială*). A înființat în anii 90 – împreună cu decanul Teodor Dima – specializarea *Asistență socială*. A cultivat destinele mai multor absolvenți valoroși ai facultății noastre, constituind cel mai numeros departament al *Facultății de Filosofie* (așa cum se numea pe atunci) – *Departamentul de Sociologie și Asistență Socială*. Acesta devine peste timp un veritabil edificiu al dezbaterilor publice de idei, teorii și metode de analiză și interpretare a vieții sociale. „Basileus"-ul Miftode a ridicat aici o nouă „Biserică" ieșeană, una ce va propovădui prin „preoții" ei învățătura canonică de tip sociologic și, mai apoi, terapia modernă numită *Asistență Socială*. Astăzi, acești oameni „păstoresc" și *Resursele Umane*.

Drumul nu a fost deloc ușor, însă *omul sfințește locul*. Vasile Miftode a avut inteligența, curajul, priceperea și intuiția de a face ceea ce era necesar pentru sociologia ieșeană. De exemplu, într-un timp al exilării sociologiei din mediul universitar, profesorul Vasile Miftode de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"

din Iași a știut să mențină treaz interesul unor tineri și să le cultive pasiunea pentru sociologie. Începând cu acel moment al prohibiției învățământului sociologic românesc, profesorul a coordonat importante cercetări de teren. Ele au fost permanent îndrăgite de studenți. Generații și generații de absolvenți ai facultății noastre își amintesc cu profundă nostalgie și reconfortantă bucurie câte ceva din aventurile investigațiilor sociologice pe meleagurile patriei. Întotdeauna, ei au fost călăuziți de harnicul, inspiratul și neobositul om de teren Vasile Miftode.

Profesorul și-a asumat știința academică a socialului aproape destinal. Pentru el, sociologia a fost și este un fel de *fetiș*, poate chiar o ipostază specială a prezenței *sacrului* în lume. Adaptând o inspirată formulare a lui Andrei Pleșu, aș spune că pentru profesorul Vasile Miftode sociologia este „cea mai bună mijlocire spre absolut, atunci când i-a lipsit nemijlocirea însăși". I-a rezervat sociologiei un rol esențial, determinant, pentru cariera oricărui intelectual. Rar mi-a fost dat să aud la cursuri o pledoarie atât de convingătoare pentru lumea socială, așa cum o făcea profesorul Vasile Miftode. Cred că profesorul și șeful nostru a practicat în viața sa o dublă devoțiune exemplară: față de *familie* și față de *sociologie*. În primul caz este vorba de soția „Mimi" și de copiii Monica și Răzvan, apoi de nepoți. În cel de-al doilea, trimiterea este la toți „copiii" lui spirituali: cărțile, cercetările de teren și proprii studenți.

Eu l-am cunoscut, ca student, în timpul facultății. Am terminat Facultatea de Filosofie, apoi am devenit preparator în departamentul condus de domnul profesor Vasile Miftode. A fost una dintre șansele destinale ale vieții mele pe care n-am ratat-o. Cred în continuare cu tărie că esența vieții noastre este suma întâlnirilor destinale cu oameni aleși, speciali. Prin urmare, îi sunt recunoscător profesorului Vasile Miftode pentru marca destinală pe care a imprimat-o vieții mele. (Alte două întâlniri decisive pentru viitorul meu au fost cele cu Ștefan Afloroaei și Theodor Dima. Despre ele voi scrie altă dată).

Ca director de departament, șeful nostru era uman. Se putea discuta cu el. Punea preț (și) pe cuvântul celor tineri. Nu e puțin lucru într-o lume în care ambițiile și orgoliile iau uneori chipul unor exagerate și sofisticate pretenții profesionale. Domnul profesor a avut încredere în mine și în proiectul meu cultural. Sper că nu l-am dezamăgit! Îmi amintesc și acum că i-am propus în 1992 un curs facultativ de *Istoria și Sociologia Religiilor*. A acceptat imediat. A fost una dintre marile bucurii ale vieții mele. Tot în acel timp, un coleg de la Facultatea de Educație Fizică și Sport venise la șeful nostru de catedră pentru a-i recomanda un sociolog care să țină sportivilor un curs de *Sociologia Educației Fizice și Sportului*. „Luați-l pe Nicu. E cel mai tânăr dintre noi. E priceput și...e îmbrăcat sportiv", a răspus imediat profesorul Vasile Miftode. Într-adevăr, la vremea aceea, eu purtam barbă, tricou, blugi și adidași. I-am mulțumit oficial profesorului Vasile Miftode pentru încredere și recomandare în „Introducere" la cartea mea și a Cristinei despre *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații* (Iași, Editura Polirom, 2010). Reînnoiesc aceste mulțumiri către profesorul Vasile Miftode, acum, la acest

special moment aniversar. Ulterior, tot el mi-a condus și teza de doctorat despre *Reprezentările moderne ale timpului social.*

De la acele întâlniri îmi amintesc că omul Vasile Miftode avea o forță interioară care radia optimism și spirit colegial. Avea un umor sănătos, bine dozat cu reconfortante momente de altruism și generozitate. Nu era deloc aspru, solemn, critic, infatuat. Știa să cupleze convingător faptul cotidian cu atitudinea funciar sănătoasă a omului înțelepțit. Observațiile și sugestiile lui erau pertinente, unori provocatoare. Mă stimulau să caut dincolo de aparențe și să valorific cultural libertatea și încrederea de care mă bucuram din partea profesorului.

Sociologul Vasile Miftode a cultivat tot timpul relațiile umane și academice cu colegii săi din Occident, în special cu cei din Franța. Acolo și-a pregătit și doctoratul. Imediat după 1989, grație unor proiecte europene pe care le-a câștigat, profesorul Vasile Miftode și-a invitat aproape toți colegii de facultate să meargă în străinătate (invers nu s-a întâmplat niciodată). Am fost unul dintre tinerii care au văzut Occidentul la începutul anilor `90 grație profesorului Vasile Miftode. Cu el am mers pentru prima dată în Franța, Belgia și Italia. Erau stagii mici, estivale, de documentare în bibliotecile occidentale. Toate au fost cuprinse în proiectele coodonate de profesorul Vasile Miftode de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași și de profesorul Nadji Rahmania de la Universitatea din Lille III, Franța. Experiențele culturale și umane trăite atunci mi-au oferit șansa să-l cunosc și să-l înțeleg mai bine pe profesorul Vasile Miftode și pe admirabila sa soție, Doamna Maria Miftode.

Convingerea mea este că toate aceste realizări nu le putea înfăptui decât un *om bun.* Profesorul Vasile Miftode este funciar un om bun. Are bunătatea înșurubată destinal în ființa-i profundă. Întreaga sa viață este o pledoarie pentru o *soteriologie prin fapta bună.* Prin tot ceea ce face pare a spune că „Bunătatea va salva lumea". Această convingere existențială îi este înscrisă pe chip și-n priviri. Bunul-simț, o mai veche candoare și onestitatea proverbială a bunului român radiază în prezența omului Vasile Miftode. Detestă din toată ființa sa răul, minciuna, lipsa de onestitate și ipocrizia. Preferă echilibrul, gândirea pozitivă, spiritul creativ și oamenii de caracter.

Vasile Miftode a fost și este *un om suspicios față de mode și ideologii.* Are alergie la tot ce ține de vechile sau noile ideologii, de la clasicul *bolșevism* la actualele *politici corecte.* Este un om natural, sincer, fără ifose aristocratice și afabilități sapiențiale. Nu are deloc cultul histrionismului gesticular. Totuși, a fost și a rămas un om vioi, dinamic și ager. Atunci când e cazul, profesorul se dovedește a fi și un adevărat maestru al disimulării. Aparent detașat de ceea ce spui, sau de o serie de contexte, profesorul Vasile Miftode revine brusc în realitate cu o tonică combinație de curaj, bun-simț și realism. Surprinzător, realist, când critic, când tolerant, Vasile Miftode probează din plin calitățile unui veritabil pedagog și sociolog, ctitor de școală nouă. Pe bună dreptate, mulți au văzut în el un om cu un

deosebit simț al realității și un bun cunoscător al naturii umane. Altfel, ctitoriile sale instituționale nici n-ar fi fost cu putință.

O altă calitate pe care i-am remarcat-o în repetate rânduri este aceea a unui om de *o exemplară colocvialitate.* Impune respect fără fadă ceremonie și aulică prezență. E natural, destins și convingător într-o lume dominată de aparențe. Meritul său este cu atât mai mare cu cât tot mai mulți universitari sunt dispuși să joace (necondiționat?) roluri false, dar profitabile. Unii merg până acolo încât doresc să-și ascundă chipul adevărat în penumbra vinovată a mai multor măști...

Mai trebuie spus că în această lume histrionică și plurală, Vasile Miftode stăpânește convingător arta subtilă de a scăpa de *tirania aparențelor, dar și de cea a tehnicii.* Folosește *telefonul mobil* și *internetul* doar atât cât este necesar în vederea unei rapide comunicări și a unei eficiente informări. Rămâne, totuși, fidel unei solide culturi clasice și libertății pe care ți-o oferă aceasta. Interpretările și analizele sale sociologice surprind adesea pericolul social al transformării lui *homo sapiens* în *homo videns* (un ins golit de gândire critică, de valori și de sens).

Un alt pericol asupra căruia profesorul Vasile Miftode a atras frecvent atenția ar fi cel al *singurătății* și *depresiei.* În plină eră a digitalizării, noi riscăm să devenim simple monade. Trăim într-o lume suprapopulată de oameni singuri. Comunicăm superficial între noi și ratăm cu nonșalanță și voioșie comuniunea. Ne descoperim sufletul pustiit și mintea întunecată. Este vremea unei permanente nopți a minții. Nu mai avem forța interioară de a rezista demonilor crizei. Ne contabilizăm cu disimulată amărăciune întâlnirile ratate și viețile irosite. Școala, familia și Biserica parcă încetează a mai fi repere axiologice și matrici ontologice ale „focului sacru". Suntem, parcă, trăiți de o cinică și dezolantă versiune a lumii pe dos.

Totuși, salvarea poate veni chiar din partea noastră, a elitelor culturale și profesionale. Profesorul Vasile Miftode este un om al elitei profesionale. Asemenea oameni trebuie prețuiți ca modele de viață. Abia atunci vom putea spera la o autentică schimbare în bine a societății românești. Deocamdată, terapia este doar una personală. Se bazează pe asumarea discretă și eficientă a unor virtuți creștine: spiritul de sacrificiu, acceptarea Alterității, disciplina interioară, rigoarea, luciditatea, inteligența, randamentul și eficiența. Principiul este simplu: *ce este în tine, în sufletul și mintea ta, se răsfrânge inevitabil asupra celorlalți din jurul tău!*

Pentru toate acestea și pentru multe altele, profesorul Vasile Miftode este un exemplu. Anul acesta împlinește 80 de ani.

Vă urez din inimă „La mulți, frumoși și sănătoși ani, dragă Domnule Profesor!".

Sunt convins că domnul profesor Vasile Miftode are toate datele necesare să atingă 100 de ani de viață. Atunci vom reveni cu toții la *Centenarul lui Vasile Miftode* – un *Basileus* al sociologiei ieșene!

LA ANIVERSAREA PROFESORULUI VASILE MIFTODE

MARIAN PREDA

Pentru orice sociolog român din generaţia mea sau din cele mai vechi, numele profesorului Vasile Miftode este sinonim cu procesul de după 1989 de renaştere a Şcolii Sociologice de la Iaşi. La Bucureşti, în primii ani de facultate, când se vorbea despre profesorii de sociologie care încă erau la catedră ştiam, în afara numelor de sociologi din Bucureşti, cei mai mulţi profesorii mei, numele profesorilor Aluaş şi Rotaru de la Cluj şi numele profesorului Miftode de la Iaşi. Când se discuta despre psihologie socială mai apăreau, desigur, şi alte câteva nume. Ulterior i-am cunoscut şi pe ceilalţi sociologi, mai tineri, din Iaşi, dar Profesorul Miftode părea să fie, îmi confirmau ei, autoritatea deontică şi epistemică supremă a sociologiei ieşene a anilor '90.

În primii ani de studiu sistematic al sociologiei i-am găsit numele şi pe cărţile din draga noastră colecţie „Biblioteca de Sociologie" de la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, prima lucrare a domniei sale studiată de mine fiind *Elemente de sociologie rurală*, prima ediţie, cea din 1984.

Ulterior, prin 1994-1996 l-am întâlnit pe profesorul Miftode la câteva dintre conferinţele organizate la Bucureşti, iar în 1997 la Congresul Mondial de Sociologie Rurală organizat tot în Bucureşti sub coordonarea rectorului de atunci al Universităţii, profesorul Ioan Mihăilescu, şi el, ca şi alţi mari sociologi români, originar din părţile Moldovei. Dar cum pe la conferinţele de atunci eu, tânăr asistent universitar, aveam multe responsabilităţi organizatorice, nu am avut prilejul să discut prea multe şi să-l cunosc bine pe profesorul Miftode.

L-am cunoscut, însă, mult mai bine câţiva ani mai târziu, în noiembrie 2000, la Londra. Fiind eu într-un stagiu de trei luni la Cambridge pentru finalizarea tezei de doctorat,am fost solicitat de conducerea Facultăţii din Bucureşti să particip la Londra la un program de aproximativ o săptămână de documentare privind sistemul de probaţiune din Marea Britanie. Profesorul Vasile Miftode, reprezentantul Iaşiului, a fost repartizat la hotel în acelaşi apartament cu mine; aveam camere separate şi împărţeam un living larg şi bucătăria. În serile petrecute împreună am reuşit să-l cunosc mai bine pe omul şi profesorul Vasile Miftode. Am vorbit multe, de la subiecte „serioase" precum politicile sociale globale până la poveşti savuroase despre echipele de cercetare studenţeşti pe care le organiza şi le coordona în perioada comunistă când organiza stagii de practică prin sate din Transilvania sau din Moldova.

Așa am descoperit sufletul de „sociolog-rural" de intelectual care nu și-a uitat originile rurale care are încă undeva, în lista de „demnități personale" statutul de „fiu al satului". Spiritul haiducilor care hălăduiau în trecut prin Valea Seacă, satul său de origine, „cu hangerul scos din teacă", cum a spus Alecsandri, era viu în profesorul Miftode așa cum am văzut atunci și l-am auzit povestind despre diverse momente de dinainte sau de după 1990 când a apărat interesele și, în special, autonomia sociologiei și asistenței sociale ieșene față de încercările interne sau externe Iașiului de „vasalizare" a lor.

Am remarcat cum, pe lângă rolul de lider, de coordonator necontestat al departamentului ieșean de profil, profesorul Miftode era într-o continuă căutare a noilor idei și teorii și a noilor lucrări de sociologie, de politici sociale, de asistență socială pe care să le includă în cursurile și în publicațiile sale. Îmi amintesc că m-a „descusut" în legătură cu fiecare carte de politici sociale pe care o aveam după mine și că am discutat pe îndelete lucrarea lui Bob Deacon, *Global Social Policy*, pe care m-a rugat să i-o împrumut puțin ca să o conspecteze.

De la distanță, Profesorul Vasile Miftode părea autoritar și sobru. Studenții domniei sale îi ridicaseră numele la rang de disciplină, numindu-i cursul „Miftode și tehnici", un joc de cuvinte care amintea de marile branduri precum Adidas și Xerox care își monopolizaseră piața și ajunseseră genuri de produse, toate încălțările sport fiind numite „adidași" și toate copiile „xeroxuri". Eu am văzut în acele zile că dincolo de titluri și funcții profesorul Miftode rămăsese un om bun și deschis, sincer și onest cel puțin cu cei tineri așa cum eram eu atunci.

Ne-am revăzut de multe ori după aceea la conferințe, în comisii de doctorat, la diverse evenimente precum *Triunghiularul facultăților de Sociologie* organizat la Iași. „Veșnic tânăr și ferice", generos, cu o memorie de invidiat, Profesorul Miftode a fost și va rămâne pentru mine „patriarhul" sociologiei și asistenței sociale ieșene. A (re)întemeiat o școală, a promovat oameni tineri și a știut apoi să se retragă cu demnitate și înțelepciune și să o lase pe mâna lor, a celor care astăzi, așa cum este firesc, îi arată respect și îl sărbătoresc cu dragoste și recunoștință.

La mulți ani, domnule Profesor Miftode! La mulți și fericiți ani dumneavoastră și sociologiei ieșene!!

UN BRAND CULTURAL MOLDOVENESC

ȘTEFAN BUZĂRNESCU

În insignifiantul segment temporal[1] pe care, în mod generic, îl numim viață, (chiar dacă am reușit să-l scriem cu V mare, sau nu) personalitățile se afirmă fie prin gesticulația publică ostentativă (uneori plină de picanterii![2]), fie prin performanțe profesionale marcate cu încărcătura Excelenței, care le conferă dreptul la Eternitate axiologică... Personalitatea la care mă voi referi aparține celei de a doua categorii...

Universitarul prin vocație, prof.dr. Vasile Miftode, ca inegalabil reprezentant al științelor sociale din România, citat cu prioritate în Antologiile și cercetările de profil, s-a remarcat ca Mare Senior al sociologiei românești, dar și al sociologilor moldoveni prin descoperirea tinerelor talente didactice și de cercetare sociologică din arealul sociologiei din nord-estul României în speță, pe care le-a și publicat în diverse tratate de profil pe care le-a „păstorit" pe diferite secvențe temporale ca Director de departament și coordonator de Școală doctorală. Pe aceste coordonate, el însuși a devenit un adevărat *brand* nu prin competiție cu alții, ci prin inteligența cu care a știut să promoveze, cu responsabilitate și generozitate, multe talente de cercetători sociali din țară și din străinătate; ca mențiune specială amintesc faptul că, în 2010, a venit pentru unul din doctoranzii mei pe care-l asistasem în cotutelă tocmai la Universitatea din Montpellier și a lăsat o impresie excelentă domnului Giles Ferreol care era Președinte de comisie, și tot acest efort l-a fost făcut pro bono! Altruismul Domniei Sale nu se poate evalua altfel decât printr-o eternă recunoștință față de un *Mare Magistru* și un *Mare Caracter*. Aceste sublinieri le fac mai ales pentru detractorii săi, pe care, cu siguranță că îi are, așa cum orice om „beneficiază" de aceste vietăți saprofite...

Fără a se simți tulburat în vreun fel de funcții[3] (a preluat „din mers" conducerea Departamentului de profil din Prima Universitate din România, într-un moment în care se găsea în reconstrucție instituțională, pe un fond de entropie normativă care reclama curaj managerial), cărturarul prin vocație și-a împletit atribuțiile manageriale cu cele de director de granturi, și cu cele de inițiator de oferte educative, făcând posibil debutul a zeci de anonimi și contribuind, decisiv, la consolidarea carierelor universitare ale unor colegi de generație, dar și la

[1] Câteva zeci de ani, la scara Infinitului temporal (Eternitatea) sunt doar câteva clipe.....

[2] Pictorul Salvador Dali, de exemplu ....

[3] Funcția este ca gripa: ne „apucă", din când în când...

afirmarea unor tineri, aflaţi, astăzi, încă în perioada unei posibile afirmări... Pe mulţi dintre cei foarte tineri în anii 90 i-a trimis în mari universităţi occidentale înscriindu-i în Asociaţia internaţională de sociologie, în speţă în comunitatea sociologilor francofoni. Atenţie: toate acestea făcute cu dragoste faţă de sociologie, cu profesionalism şi admirabilă discreţie.

Bolnav de generozitate şi altruist prin structura caracterului său, s-a afirmat ca vector de compunere pozitivă în susţinerea românismului şi românităţii culturii noastre, prin recuperarea memoriei colective a operelor sociologilor români pe care vremelniciile politice i-au „prins" chiar dincolo de fruntariile de astăzi ale graniţelor naţionale, dar şi prin traduceri din sociologii străini care au rămas valori de patrimoniu ale sociologiei universale.

Diaspora românilor a fost un mare proiect cultural pe care l-a îndeplinit ca redutabil ambasador fără portofoliu, dar cu rezultate antologice, prin publicarea cercetărilor focalizate pe fluxurile migratorii ale românilor în multe ţări de pe toate continentele, proiect la a cărui optimizare metodologică încă lucrează; pe aceste coordonate a creat un profil identitar Şcolii doctorale ieşene prin recuperarea potenţialului empiric şi metodologic al Monografiei gustiene; şi nu numai. În acest sens, Şcoala doctorală ieşeană are, deja, un brand care se cuvine continuat de noile generaţii de sociologi, nu numai din Moldova, ci din întreaga Românie.

Dar, omul de cultură de calibru naţional care răspunde la numele Vasile Miftode nu s-a limitat doar la valorificarea editorială a scrierilor şi cercetărilor sociologice ale confraţilor de breaslă ....

Dincolo de toate acestea, dar poate ca o *calitate princeps* a personalităţii complexe a cărturarului moldovean Vasile Miftode, se cuvine a fi reiterat şi statutul său, încă neegalat, de actor şi animator al unor reviste de specialitate chiar în perioada anterioară dramaticului an 1989, perioadă în care a cumulat responsabilităţi de profil în cadrul centrului de cercetări pentru problemele tineretului (CCPT) filiala Iaşi... Cercetarea sociologică despre *Profilul studentului român,* din timpul vechiului regim, se cuvine a fi reluată acum, după suficienţi de mulţi ani trecuţi de la asumarea „sistemului Bologna" în învăţământul superior românesc.

În prezent, portofoliul operei sale se cuvine a fi evaluat după rezulatele foştilor săi studenţi, mulţi dintre ei validaţi, deja, ca remarcabili manageri de construcţii instituţionale de învăţământ şi cercetare ştiinţifică de profil.

O altă calitate, care nu trebuie trecută cu vederea, este generozitatea desăvârşită cu care a alocat din timpul preocupărilor sale şi studiului situaţiei intelectualităţii în regimul comunist, în care acest gest constituia cel puţin o erezie ideologică de neiertat. Era, în acel timp, o voce critică, în sensul constructiv al cuvântului: nu critica pentru a-şi face auzită vocea, ci cu convingerea că şi actorii decizionali de atunci, aflaţi în intervalul de autoritate al lideranţei, vor înţelege că ajutorul cel mai preţios şi cea mai bună consiliere se găsesc numai în miezul de înţelepciune al unei critici inteligente.

Sociologia ieşeană, prin Vasile Miftode, şi-a consolidat atât tradiţiile sale istorice interne, cât şi noile, valoroase, deschideri internaţionale în care foştii săi studenţi au devenit, deja, prezenţe remarcante şi remarcabile. Este loc şi pentru cei mai tineri sociologi şi asistenţi sociali care doresc să se afirme, prin opere de profil, pe urmele Marelui Senior. Succes!

Membru fondator al Asociaţiei Sociologilor din România, Fondator al sociologiei ieşene postrevoluţionare, Primul Director al Sociologiei şi Asistenţei sociale ieşene post 1989, Profesorul Miftode a scris o valoroasă pagină de sociologie românească de care nu se va mai putea face abstracţie în viitorul imediat şi în cronica noilor vremuri universitare aflate în desfăşurare.

Cu referire la o personalitate aşa de complexă, precum este acest *Mare Boier al sociologiei actuale*, aş mai avea foarte multe de spus, dar apreciez că am privit prea mult în urmă şi-mi este teamă să nu rămân cu gâtul strâmb ...

Multă sănătate şi inspiraţie pentru noi *op*-uri, Magistre!

Vă rog să primiţi, din partea primului doctorand al Domniei Voastre,[4] o critică „de tipul Miftode" a efectelor bolo...nizării învăţământului superior românesc .

[4] În prezent boboc pensionar, care aşteaptă să împlinească cei şapte...zeci de ani, de acasă...

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BASIL, UN GRAND AMI

NADJI RAHMANIA

Il m'échoit aujourd'hui l'honneur et le plaisir de rédiger la préface de l'ouvrage collectif dédié à mon ami de toujours, le Professeur Vasile Miftode.

Ceux qui lui doivent tant pour avoir appris de lui, travaillé avec lui, débattu avec lui ont souhaité livrer un témoignage d'amitié et de reconnaissance. J'ai conscience des difficultés de ceux qui ont eu l'initiative de réunir ces témoignages dans un seul volume, tant il est ardu de faire participer tous ceux qui l'ont connu. Je les remercie de tout cœur.

Cet ouvrage est donc nécessairement celui d'un cercle réduit d'amitié, d'estime, de collaboration, de recherche et parfois d'engagements partagés.

Ces témoignages de celles et ceux qui ont eu un lien privilégié avec lui vont sans doute éclairer davantage certains aspects de son œuvre scientifique, de son altruisme sans faille et de sa légendaire générosité, et ce en dehors de toute considération protocolaire ou institutionnelle.

Sa passion pour l'enseignement, son intérêt pour les sciences sociales et son enthousiasme ont suscité la vocation pour la sociologie et l'assistance sociale chez plusieurs de ses élèves qui ont pour la plupart embrassé la carrière académique et sont aujourd'hui des enseignants et des chercheurs exerçant dans différents sites universitaires de la Roumanie.

Ses nombreux cours ont marqué le parcours des étudiantes et des étudiants en socialogie et assistance sociales de plusieurs générations et ont donné lieu à la publication de plusieurs ouvrages, notamment deux de référence: « Tratat de metodologie sociologica » et « Tratat de asistenta sociala » réédités à plusieurs reprises pendant les vingt dernières années.

Pendant toute sa carrière d'enseignant-chercheur, il a inlassablement servi l'enseignement et la recherche, tant par sa production scientifique que par sa participation aux institutions universitaires nationales et internationales, les expertises qu'il a données sans compter, et surtout en favorisant le recrutement de jeunes dotés d'une vocation d'enseignant ou de chercheur.

Dès nos premiers contacts, vers les années 1994-1996, j'ai pu constater l'état affligeant dans lequel se trouvait la chaire de sociologie de l'époque. J'ai vite compris sa passion pour les sciences sociales et sa volonté pressante de bâtir au sein de l'Université Al.I. Cuza un département de sociologie et d'assistance sociale aux standards européens.

Les nombreux contrats communautaires que j'ai eus l'honneur de diriger ont, à sa grande satisfaction, porté leurs fruits: mise en place de nouveaux cursus, formation des formateurs à l'étranger et en particulier à Lille, stages de longue durée pour les doctorants, modernisation des équipements et du fonds documentaire.

Je veux enfin ne pas passer sous silence son épouse « Mimi »; les hommages que nous lui adressons aujourd'hui lui reviennent en partie, elle qui a été l'affectueuse compagne de sa vie et qui n'a jamais ménagé ses efforts pour nous faire partager sa délicieuse cuisine.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DISTINSE DOMNULE PROFESOR,

GHEORGHE OVIDIU BÂRLEA

Știu că nu este uzual, cu atât mai puțin academic, ca la un moment aniversar, precum cel pe care îl trăiți, și având în vedere statutul profesional ce vă înnobilează vârsta, să vă adresez o scurtă scrisoare (gen pe cale de dispariție, din păcate, în comunicarea socială, dar care mai poate purta căldura sentimentelor reciproce dintre prieteni, dintre maestru și discipol, mai mult decât un mesaj convențional pe rețelele de socializare, la modă azi, sau un text cu prețiozități prozodice).

Desigur, am în memorie imaginea dumneavoastră de tânăr universitar, emoțiile pe care le-am trăit la examenele de metodologia cercetării sociologice. Țin minte că printre studenți ați contat nu doar ca sociologul de la catedră, teoretician și metodolog, ci și conducătorul de practică a studenților îndrumați să învețe ce înseamnă cercetarea de teren, cum și ce să observe, cum să raționeze, explice și cum să înțeleagă specificul lumii rurale din multe zone ale țării, printre care și Maramureșul. De altfel, un număr important de maramureșeni ne-am făcut studiile la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iașul devenind pentru noi o adresă de care se leagă profund formarea noastră intelectuală și profesională. Ați avut întotdeauna, dincolo de exigențele profesionale, o vădită disponibilitate de a socializa fără prejudecăți cu tinerii studenți, cu instituțiile publice în campaniile de practică studențească. Comportamentul dumneavoastră a fost și util, și pedagogic încurajator. Ați păstrat relații cu foștii studenți, antrenându-i la colaborări, motivându-i să-și valorifice opțiunile și potențialul intelectual dobândit în băncile universității. Ați avut în vedere și Maramureșul – în două sau trei sesiuni de practică cu studenții – unii dintre ei devenind reputate cadre universitare, colegi cu dumneavoastră. Am fost onorat să vă fiu alături! Pentru farmecul memoriei îmi amintesc cum dumneavoastră, la Sighet, vă propuneați să faceți neapărat o vizită în piață, să vedeți care sunt prețurile cu care țăranii de pe văile Maramureșului își vând produsele. Ușor surprins la început, am realizat ulterior că dumneavoastră, în fapt, făceați o evaluare sociologică a modului în care ei se raportau la muncă și cum le este ea prețuită. Pentru un sociolog autentic aceste amănunte contează. A fost de altfel și contextul în care mi-ați propus să mă înscriu la un doctorat în sociologie cu o temă care să surprindă transformările în spațiul socio-economic al Maramureșului în perioada de tranziție de după 1990. Obținerea doctoratului a reprezentat un moment semnificativ și decisiv pentru biografia mea, facilitându-mi integrarea în învățământul superior în cadrul Universității de Nord din

Baia Mare. Am păstrat cu dumneavoastră şi cu alţi colegi din cadrul facultăţii relaţii de prietenie. Mă simt, în consecinţă, prin adopţie intelectuală, un ieşean şi un produs al ilustrei Universităţi „Alexandru Ioan Cuza". Şi astăzi mă raportez cu nostalgie şi respect la foştii mei profesori, la distinşii dumneavoastră colegi, mulţi dintre ei veritabile modele inetelectuale pentru promoţiile de absolvenţi.

Iată, dragă domnule profesor Vasile Miftode, motivele pentru care vă adresez la ceas aniversar această scrisoare, cu sincerele mele urări de sănătate, mulţumiri pentru onoarea ce mi-aţi făcut-o în calitate de conducător de doctorat, asigurându-vă de statornica mea preţuire.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ITINERAR ÎN MEMORIE

GHEORGHE TEODORESCU

Prima parte a zilei de curs se terminase şi-mi îndreptam paşii ca de obicei spre Departamentul de sociologie, aflat undeva la parter în corpul A. De fiecare dată când soseam din Bucureşti pentru a-mi îndeplini obligaţiile didactice, o întâlnire cu şeful Catedrei devenise un fel de ritual de la care nu mă abăteam niciodată. Nu intra în „fişa postului" să semnez vreo condică de prezenţă, dar simţeam o mare bucurie să întâlnesc colegii o dată la două săptămâni, iar pe Magistru cu precădere. Întâlnirea vreunuia dintre colegi ţinea mai mult de o logică a hazardului, având un caracter cu totul aleatoriu. Pe Vasile Miftode îl găseam, însă, de fiecare dată în cabinetul său de lucru unde, după o uşă intermediară mereu deschisă, îl vedeai îngropat în dosare, chestionare, fişe de tot felul, aplecat asupra lor şi răspunzând parcă mereu grăbit la un telefon cu o sonerie discretă, urmată cel mai adesea de un ton de fax....

Mă ataşasem de Domnul Profesor încă din studenţie, nu neapărat pentru ceea ce preda el la cursul de „Metode de cercetare", cât de omul pe care îl descoperisem în memorabilele sale expediţii cu grupa de studenţi în perioada practicii de vară. Retrăiesc în memorie nerăbdarea cu care aşteptam finalul sesiunii de vară, pentru a ne înscrie la grupa de practică coordonată de cel căruia îi plăcea să i se spună că predă „miftodologie", fiind convinşi că vom avea parte de un traseu de un farmec deosebit pe undeva prin ţară. Eram cu toţii bucuroşi să renunţăm măcar pentru două săptămâni la Aristotel, Platon, Spinoza, Schelling şi câţi vor mai fi fost atunci pe agenda lecturilor noastre la „specializarea" filosofie-istorie pentru a savura aventura unui preambul de vacanţă activă.

Aflam, astfel, mai multe despre ceea ce înseamnă cercetarea de teren, observaţia la faţa locului, stilul de viaţă specific unor comunităţi rurale încă ancorate în practici şi moravuri tradiţionale, managementul anchetelor sociale scl. Provenind dintr-un mediu eminamente citadin, toate acestea mi se păreau extrem de pitoreşti, cu atât mai mult în compania unor colegi la fel de seduşi de pasiunea exuberantă a profesorului Miftode pentru sociologia rurală.

Ne amuzam, deci, când, fiind într-o permanentă deplasare prin diferite localităţi anterior fixate potrivit unui itinerar ales de magistru pe criterii numai de el ştiute, îl zăream la anumite răstimpuri rămas undeva departe în urma noastră aşezat pe vreun tăpşan stând la taifas cu unii localnici întâlniţi în cale. În acele momente dădea senzaţia că ne ignoră complet, lăsându-se antrenat într-o conversaţie aparent fără o noimă anume despre felul cum o duc aceştia cu sănătatea,

dacă au medic la dispensar ori dacă primarul e un bun gospodar, cum se descurcă cu banii, cu alimentele ori cu mijloacele de transport s.a.m.d. Își nota uneori într-un carnețel minuscul cu un ciot de creion unele informații, urmărind cu atenție nuanțele exprimării, postura și gestica interlocutorilor și, nu de puține ori, tăceri mai sugestive decât o căruță de vorbe. Încercam să ghicim la ce-i servesc cele aflate, mai ales că unele din ele erau vădit discordante celor afișate de mediile oficioase ale vremii. Nu era greu de constatat existența unei stări mocnite de nemulțumire, mărturisită cam pe șoptite de interlocutori. Au fost, deci, unele împrejurări când colegi mai curioși din fire îi adresau întrebări mai insistente, cărora Magistrul le răspundea cam monosilabic, poate din prudență, poate pentru a nu trage concluzii premature în absența unor ipoteze insuficient testate... Cert este faptul că în anul universitar următor, la revenirea în amfiteatru, profesorul Vasile Miftode zăbovea destul de puțin asupra vreunei metode de cercetare, lansându-se în lungi comentarii inspirate de acele discuții purtate la fața locului cu oamenii reali întâlniți în timpul „practicii" din vara precedentă. Erau cursuri agreabile care se consumau fără prea mare efort de auditoriu, cu atât mai mult în ceea ce mă privește, care la acea vreme nici nu prea vedeam în sociologie vreo deschidere profesională postuniversitară de natură să-mi capteze interesul altfel decât ca un agreabil joc intelectual lipsit de convenience. Ironia vieții a făcut, însă, ca, după un stagiu nu prea îndelungat de didactică preuniversitară, să fi ajuns la rându-mi sociolog cu acte în regulă. Suspectez din acest motiv că pitorește „practici" de odinioară ar fi lucrat destul de convingător asupra deciziei mele de a reveni sub aripa generoasă a profesorului Miftode după 1990....

În această nouă postură mă găseam și în acea zi de primăvară când am mers, ca de obicei după cursurile din „matineu", la întâlnirea cu șeful catedrei. Am băgat așadar capul pe ușă, expediind un foarte non-conformist „onoare muncii!" spre omul concentrat asupra unor documente înșirate în neorânduială pe biroul și așa copleșitor de încărcat cu cărți, mape, teancuri de hârtii deja îngălbenite de un mult prea lung stagiu de așteptare. Din spatele lor, tresărind și ușor surprins, s-a înălțat chipul întrebător al profesorului Miftode care, cu un zâmbet abia schițat, m-a întâmpinat cu invariabila sa formulă de bineție: *„Aaa, salut, ce mai faci? Ai venit? Nu te-am prea văzut în ultimele zile..."*. Am răspuns în aceeași notă: *„Nici eu pe dumneavoastră..."*. Am zâmbit amândoi, după care m-a invitat să iau loc scuzându-se că are ceva de terminat, dar că vrea să-mi comunice un lucru important. Știam, însă, că abia aștepta să ne vedem pentru a comenta împreună pe un ton amical fie diverse probleme curente ale catedrei, fie evenimente politico-sociale la zi (ia spune, ce mai e nou prin Capitală?), fie chestiuni cu caracter mai mult sau mai puțin personal.

De data aceasta m-a abordat direct spunându-mi că m-a propus pentru o bursă în străinătate și voia să știe dacă sunt sau nu de acord cu aceasta, având în vedere că pendulam între Iași și București cu activități independente de cadența vieții universitare de toate zilele. Am răspuns afirmativ fără a mai sta mult pe

gânduri, ştiut fiind faptul că nu aş fi fost singurul interesat de oportunitatea unei noi documentări în vreo bibliotecă universitară de prestigiu. Mă surprindea doar termenul foarte apropiat al plecării pentru care nu prea ştiam cum voi rezolva cu deplasarea. Am întrebat, deci, dacă nu ar fi o bună soluţie să mă folosesc de maşina proprie în acest sens. M-a privit o clipă gânditor, după care, surpriza a fost totală: *„ştii, de fapt voi merge şi eu şi profesorul Dima în aceeaşi perioadă şi cam în acelaşi loc cu tine, încât ar fi o modalitate excelentă să optimizăm costurile comune de deplasare."*

Convenind asupra acestor detalii, ne-am pornit cu toţii la drum într-o dimineaţă senină de început de mai, trăind din plin savoarea unei călătorii extrem de agreabile, stimulată de replicile şi umorul spumos al distinşilor mei companioni. Am făcut un singur popas prin Germania, după care, ajungând la destinaţie, ne-am orânduit fiecare sejurul în funcţie de propriile priorităţi. Opulenţa şi varietatea surselor documentare existente în bibliotecile unor centre universitare de mare ţinută, precum cele din Lille şi Bruxelles, ne-au acaparat aproape complet, făcând ca timpul să zboare fără a fi băgat măcar de seamă. Reuşisem, totuşi, să ne încărcăm îndeajuns geamantanele cu cărţi, reviste, xerocopii şi nu se mai ştie câte, încât acum bietul nostru vehicul suporta cu stoicism apăsarea unor bagaje la limita capacităţii prevăzute în cartea tehnică. Binecuvântam, o dată în plus, şansa oferită de programele TEMPUS de a ne informa corespunzător standardelor unui învăţământ academic de nivel european, iar profesorul Miftode era cel dintâi responsabil de deschiderea acestor porţi spre cunoaştere de care beneficiam cu toţii din plin...

În fine, la întoarcere facem popas undeva prin Alpii Kitzbühel, nu departe de Salzburg, reuşind să găsim o pensiune cu o vedere splendidă spre peisaje desprinse parcă din poveştile cu Heidi şi trenuleţe şerpuind prin gări desenate în studiourile Disney. Îmi amintesc încântarea profesorului Dima, total captivat ca şi mine de minunatul loc în care nimerisem pur întâmplător. Aşa că am decis să ne plimbăm la lumina înserării admirând înălţimile acoperite de păduri, pe coama cărora se înălţa miraculos şi dominator un castel ce-mi amintea de un film celebru, *Acolo unde se avântă vulturii...*

La un moment dat am realizat absenţa prelungită a profesorului Miftode, pe care am început să-l căutăm fără rezultat, însă. Oarecum neliniştiţi, am întrebat la recepţie dacă ştie cineva unde ar putea fi colegul de călătorie, pe care nu-l mai văzusem de mai bine de o oră. Am constatat, însă, că în afară de cele câteva expresii de engleză uzuală întrebuinţate la instalarea în pensiune, persoana căreia ne adresasem nu ştia decât nemţeasca austriacă, fiind totuşi amabilă să ne sugereze că cel căutat nu putea fi ajuns prea departe... Deci, ne consola îndemnându-ne să continuăm căutarea ori să aşteptăm până se înnoptează de-a-binelea pentru a avea un motiv temeinic să anunţăm Salvamontul local. De data aceasta chiar intrasem la griji, întrebându-ne ce anume s-ar fi putut întâmpla. Dată fiind

singurătatea locului, fie ea oricât de pitorească, eu începusem să ţes gânduri care trimiteau la *Hotel California*...

Pentru moment ne-am aşezat pe terasa de la intrare privind în lungul drumului de unde venisem şi, stupoare, n-a durat mult că, dând colţul pensiunii, apare foarte bine dispus profesorul Miftode, uşor intrigat de privirile noastre nu foarte vesele. Nu a aşteptat să-l întrebăm pe unde a hălăduit că a început chiar el să-şi exprime entuziasmul de a fi intrat într-un fel de curte interioară greu de sesizat dinafară, dar de unde auzise mugetul unei vaci fără a şti de unde provenea. Căutând sursa misterioasei creaturi, a început să rătăcească prin anexele pensiunii, fapt care l-a intrigat pe un domn în vârstă, tatăl proprietarilor locului. Acesta, aflând ce căuta curiosul vizitator s-a oferit să-i arate grajdul de vite, depozitul de furaje, cămara cu alimente şi produse naturale din gospodăria proprie, pentru ca finalmente să zăbovească ceva mai mult lângă o instalaţie de produs celebrul *schnaps*... Dar nu acesta din urmă era sursa extazului său, ci curăţenia de farmacie a grajdului şi ordinea desăvârşită ce domnea în spatele unei împrejmuiri care masca viaţa tăinuită a unui fermier extrem de întreprid, făcându-l să exclame admirativ în faţa unei gospodării rurale pe care ar fi dorit să o vadă şi pe la noi...

Cu alte cuvinte, chiar aflat în afara vreunei campanii de cercetare, profesorul Miftode nu rezistase tentaţiei de a se informa în legătură cu modul de viaţă al ruralului submontan dintr-un spaţiu de cultură şi civilizaţie care amintea prin multe lucruri de Bucovina şi Maramureşul pe unde ne purtaseră paşii în „practicile" de altădată. Mi-am dat seama atunci că Magistrul nu trişase niciodată profesia de sociolog, că făcea totul dintr-o pasiune autentică de cercetător, nutrind totodată convingerea că sosise, în sfârşit, timpul să repună în drepturi învăţământul sociologic la Iaşi prin crearea unui puternic centru de cercetare în buna tradiţie gustiană.

A fost unul din episoadele de care mi-am amintit cu multă nostalgie după trecerea a peste două decenii de la cele relatate. Îl consider emblematic pentru pasiunea şi devotamentul unui autentic creator de şcoală, angajat cu dezarmantă naturaleţe într-un memorabil proiect academic. A muncit mult şi fără emfază, reuşind să învingă nu puţine piedici venind de unde nu te aştepţi uneori, cheltuind o energie impresionantă pentru a conecta sociologia ieşeană circuitului naţional şi internaţionnal prin demersuri personale care au probat eficienţa unei diplomaţii nebănuite în a crea punţi înspre toate zările continentului. I-a încurajat pe toţi pe care i-a cooptat în colectivul catedrei, îndemnându-i *sine ira et studio* să-şi urmeze nestingheriţi vocaţia în varii specii şi orientări ale profesiei de sociolog sau asistent social, gândind unitatea în diversitate ca o condiţie a afirmării fiecăruia în propria carieră universitară.

L-am reîntâlnit recent pentru a constata că şi-a păstrat aproape neschimbată înfăţişarea de când l-am cunoscut în studenţie, probând acelaşi entuziasm ori de câte ori are prilejul să vorbească – cum altcumva –, decât de sociologie. Cu o

vioiciune tinerească de-a dreptul contaminantă, mărturisește că vine aproape zilnic tocmai din zona Bucium până în piața Nicolina unde, după ce-și termină cumpărăturile, le pune în portbagajul mașinii, pentru ca apoi să stea de vorbă cu țăranii veniți să-și vândă produsele la tarabe...

Îmi vine acum în minte o vorbă de duh a lui La Rochefoucauld, *„qui vit sans folie n`est si sage qu`il croit"*, iar eu cred că Magistrul are încă multe de spus și de scris...

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PORTRET ÎN LITERE. O SCHIȚĂ

DAN LUNGU

Nu ai cum să nu-ți amintești de practicile sociologice de vară, o combinație de drumeție, taifas și observație a detaliului. Aceasta e rama în care portretul domnului profesor șade cel mai bine. Cum ajungea în satele din Bucovina, devenea alt om, parcă se conecta la o priză secretă. Vioi, volubil, de o bucurie copilăroasă, molipsitoare. Stăpân pe dialogurile cu țăranii, prieten cu colbul drumului, interpret perspicace al gospodăriilor, cititor versat al ogrăzilor și comportamentelor. Iute la mers și cu răgaz la vorbă, meseria se derula pe nesimțite, trebuia furată. Jovialitatea lui naturală însuflețea grupul chiar și în momentele de oboseală, iar talentul de a ieși din orice încurcătură ne dădea un sentiment de siguranță. Atmosfera acelor momente irizează luminos orice rememorare a studenției.

Deși, pentru mine, aceasta este imaginea cea mai pregnantă, a profesorului de teren, care deapănă amintiri, presară glume și face brusc observații pătrunzătoare, aș fi nedrept cu multe alte aspecte să nu le pomenesc. De pildă, vocația de constructor și calitățile de strateg. N-aș lăsa deoparte nici intuițiile sensului schimbării lucrurilor, a transformărilor sociale. Mi-au mai rămas în minte, de-a lungul anilor, vocea cu care povestește despre copilăria la țară sau indignarea spontană care îneacă cuvintele când vine vorba de nedreptăți. Lucruri care vorbesc de la sine.

Pentru naivi, poate că bonomia domniei sale și o colocvialitate caldă nu-i lasă să vadă calitățile constructor, de strateg și intuițiile câștigătoare. Ele cu siguranță există. Și poate cel mai bine o știm noi, studenții primei generații de sociologi de după `89, precum și asistenții sociali de mai târziu. Nu de puțină diplomație a fost nevoie ca în sânul Facultății de Filozofie orgolioasă și abstractă să faci loc unor domenii atât de terestre... Viitorul avea să-i dea dreptate. Ne bucurăm și în prezent de consecințele alegerilor de atunci. Acum e un bun prilej să-i mulțumim și să-i urăm:

La mulți ani veseli și sănătoși, domnule profesor!

O MĂRTURIE

MIHAI DINU GHEORGHIU

Am fost studentul profesorului Vasile Miftode în perioada studiilor mele universitare, între 1972 și 1976, acum mai bine de patruzeci de ani, la secția de sociologie-psihologie a Facultății de Istorie-filozofie din Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", o secție cu un profil unic în țară. Organizarea învățământului specializat în sociologie și psihologie se afla atunci într-o etapă considerată de „renaștere", începută în deceniul anterior, încercându-se racordarea, în același timp, la tradiția studiilor din aceste discipline din prima jumătate a secolului trecut în România ca și la cercetarea internațională. Am urmat cursul de „Metode și tehnici..." al profesorului (pe atunci conferențiar) Vasile Miftode în anul al doilea de studiu, în amfiteatrul II-8, perioadă în care a lipsit o vreme beneficiind de un stagiu în Franța, asemenea altor profesori ai noștri (mi-amintesc că printre cei plecați fusese și profesorul Petre Dumitrescu).

Deși studența mea s-a desfășurat în anii imediat următori mini-revoluției culturale (1971) și apoi ai monarhizării regimului comunist, odată cu introducerea sceptrului prezidențial (1974), după cum îl salutase Salvador Dali într-o celebră telegramă publicată de *Scînteia*, deci, în ciuda acestor circumstanțe politice agravate și îngrijorătoare, științele sociale în general și sociologia în special reprezentau o reală speranță de schimbare atât în plan teoretic, cât și în cel al acțiunii sociale.

Cursul de sociologie generală era ținut de profesorul Iosif Natansohn, chiar în primul an de facultate, lunea dimineața de la șapte jumătate, în același amfiteatru, II-8. Într-o zi și la o oră imposibile, trebuie spus, dar cred că frecvența era mai bună atunci decât cea de azi. Acest curs (pe care-l puteam citi șapirografiat și care ar merita azi publicat) era orientat în mod explicit polemic față de dogmatismul marxist-leninist, reprezentat în acei ani de tenorii academiei de partid, care voiau să asimileze sociologia socialismului „științific" și/sau materialismului istoric. Profesorul Natansohn pleda pentru o sociologie marxistă emancipată! Din păcate, emanciparea n-a durat multă vreme. Este un lucru în general cunoscut că dispariția lui Miron Constantinescu, în vara lui 1974, sociolog marxist reconsiderat astăzi[1] și pe atunci protector al sociologiei la vârfurile nomenclaturii,

[1] Vezi studiul dedicat lui Miron Constantinescu de către Florin Poenaru în volumul coordonat de Alex Cistelecan & Andrei State, *Plante exotice. Teoria și practica marxiștilor români*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2015.

avea să ducă, la puțină vreme, la dispariția acestor specializări universitare (în 1977). Învățământul sociologic, exclusiv la nivel de doctorat, devenea monopolul învățământului superior de partid, supus astfel unor alegeri imposibile, între exigențele metodologice ale cercetării și respectarea „directivelor" conducerii de partid[2]. Trebuie spus totuși că nici sociologia și nici psihologia n-au dispărut din învățământul superior al anilor următori, și cu atât mai puțin n-au fost „interzise", după cum s-a spus, din elanul unei dramatizări inutile. Profesorii au continuat să predea și cercetătorii să cerceteze, chiar dacă identitatea lor profesională fusese știrbită.

În fond, dilema alegerii dintre calea supraspecializării prin multiplicarea masteratelor profesionale și cea a pregătirii „generaliste", cu duble specializări (așa cum fusese în sociologie-psihologie și cum avea mai apoi să devină în istorie-filosofie, respectiv filosofie-istorie), continuă să fie un subiect de discuție, chiar dacă nu în aceiași termeni. Învățământul în științele sociale de azi, să recunoaștem, suferă de un deficit de pregătire fundamentală, fără a fi neapărat performant în specializare.

Revenind însă la anii studenției mele, trebuie să spun că am fost promoția cea mai numeroasă (60 de locuri la admitere), față de cele precedente și de cele succesoare, care aveau între 20 și 40 de studenți. O dovadă că, la nivelul ministerului, dar și al conducerii de partid, disciplinele noastre fuseseră considerate încă „de viitor" dintr-o perspectivă nu doar politică, ci și economică și administrativă. Repartițiile la locurile de muncă planificate presupuneau pregătirea unor posturi adecvate. După dispariția lui Miron Constantinescu, am fost însă reorientați profesional, fără a avea și libertatea de opțiune, către învățământul special, discipline până atunci opționale, precum logopedia, devenind obligatorii. Și posturile publicate la repartiție au fost cu precădere în școli speciale. Nemulțumirea noastră a fost intensă și o delegație a studenților a depus o petiție primului secretar de atunci al județului, Ion Iliescu. Fără vreo urmare favorabilă, desigur.

Reorientarea studiilor după primii doi ani (din cei patru) a avut în mod clar ca efect și dezorientarea unei bune părți a studenților, ale căror preferințe nu fuseseră luate în seamă. Sociologia a avut, cred, mai mult de suferit decât psihologia. Nu știu ce a devenit majoritatea absolvenților promoției mele, dar cei mai mulți dintre cei cu care am rămas în contact au devenit psihologi sau au practicat psihologia fără a ocupa neapărat și posturi de psiholog. Eu am fost logoped între 1976 și 1980, pregătirea de sociolog mi-am asumat-o și am dezvoltat-o abia după ce am ocupat un post în cercetare la Centrul de Științe Sociale, pe atunci atașat Universității. Mi-amintesc că pe lista publicațiilor mele, pusă la dosar pentru concurs, cele mai multe erau de critică literară, fără vreo veleitate științifică. Nici vorbă de vreo anchetă de teren, anchetele de teren devenind „pâinea" activității mele profesionale abia în Franța, după 1990, și mai târziu devenind și principala

[2] Vezi pe această temă memoriile profesorului Septimiu Chelcea, *Așa a fost? Așa îmi aduc aminte*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2016.

„materie" pe care am predat-o și o predau. Nu participasem la lunile de „practică" organizate vara, după sesiunea de examene, de profesorul Vasile Miftode, reușind să le „echivalez" pe baza activității din presa studențească. Știam însă că profesorul meu încercase să reia tradiția monografică a școlii gustiene, înfruntând Iașul conservator care înclinase mai degrabă spre sociologia de cabinet a elevului rebel al lui Gusti, Petre Andrei. Am participat totuși la una dintre anchetele de teren din cadrul „practicii" de vară, la Câmpulung Moldovenesc, într-un grup restrâns de colegi, sub coordonarea șefei noastre de an, Undina Natansohn, fiica profesorului. Am aplicat chestionare într-o fabrică, și mi-amintesc de răspunsurile fără ezitări ale muncitorilor atunci când îi întrebam despre condițiile lor de viață și de muncă. Din grupul nostru de „studenți în practică" mai făceau parte Vali Răcilă, devenit mai târziu celebru sub numele artistic de Sir Blues, Natașa Lăcătușu, căsătorită Chircu, azi psiholog la Bacău, Paula Amorencei, căsătorită cu mine un an mai târziu, în preajma repartiției, și ea cu activitate de psiholog în sistemul de ocrotire din România și din Franța, iar Undina Natansohn, căsătorită Stănilescu, azi în Canada, tot psiholog a fost și este (în sistemul medical). Liviu Antonesei, a cărui prezentare n-ar mai fi necesară, era și el cu noi, și aveam să plecăm amândoi, la încheierea stagiului de practică (sau chiar puțin înainte) în tabără la Costinești, unde aveam „bilet" (de la UASCR). Nu mi se va lua în nume de rău, sper, faptul că mi-amintesc acum mai degrabă de momentele de voie bună petrecute atunci cu prietenii, fără să uit totuși de eforturile de a ne disciplina ale Undinei, care-și asumase sarcinile de coordonator cu responsabilitate.

Adunând acum aceste amintiri răzlețe cu prilejul sărbătoririi celor 80 de ani de viață ai profesorului nostru, Vasile Miftode, și încercând să rezist nostalgiei anilor tinereții, îmi dau seama că prezența domniei sale era reală, prin exigență și prin bonomie, chiar și atunci când nu era fizic alături de noi. Cred că principalul său merit a fost acela de a asigura o anumită continuitate învățământului sociologic la Iași, de a fi ieșit cu bine din anii înghețului și ai penuriei, de a-și fi crescut discipoli devotați, de a fi operat deschideri spre rețele internaționale de cercetare și de a fi dus până la capăt proiecte de cercetare semnificative. Chiar dacă drumurile urmate de absolvenții fostei secții de sociologie și psihologie au fost diverse și întortocheate, chiar dacă instituțional sunt unul dintre puținii care mai fac azi punte între cele două facultăți acum despărțite, rolul său de fondator rămâne pentru noi toți de neuitat.

BCU IASI

DISCERE ET DOCERE

DORU TOMPEA

„Dacă profesorul își limitează activitatea numai la expunerea doctorală și rece a unor cunoștințe acumulate, el nu-și îndeplinește misiunea, căci el trebuie să trezească puteri noi, făcând din știința sa o forță vie, care să pătrundă în spiritul studentului și să-i învăluie toată persoana, deschizându-i orizonturi noi și arătându-i ținte mai înalte, mai luminoase, mai nobile. Universitatea nu are scopul de a face din tinerii studenți niște savanți. Ea nici nu poate face aceasta, deoarece în acest scop se cere timp mult, cercetări migăloase, și acestea le fac cei care devin savanți, în laboratorul sau cabinetul lor de lucru. Universitatea trebuie să deprindă, în schimb, pe studenți cu *metoda științifică de lucru* și să trezească în suflet pasiunea pentru *știință* și *gândire*." (Petre Andrei, *Sociologie generală*, Ediția a IV-a, Iași, Polirom – Fundația academică „Petre Andrei", 1997).

Am ales cuvintele marelui sociolog, filosof și om politic, Petre Andrei, din rațiuni subiective. Opera savantului român mi-a marcat existența, scrierile sale fiind de actualitate și acum, la aproape 77 de ani de la moartea sa. Pentru că, dincolo de universul academic, Petre Andrei a fost un intelectual public autentic, într-o perioadă în care atracția față de mișcările totalitare diviza societatea europeană.

De la catedră a format și a influențat generații întregi, iar opera sa este un *must read*. De numele său, alături de cele ale lui Dimitrie Gusti, Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Traian Herseni, Anton Golopenția ș.a. se leagă istoria școlii sociologice românești. Sunt intelectuali ale căror opere le-am „devorat" de-a lungul anilor și care mi-au ghidat destinul.

Scrierile lor, rezultat al unei munci titanice, au amprentat, pe Dealul Copoului, generații de profesori și specialiști, toți parte a unei familii numite *Școala Sociologică Ieșeană*. La rândul lor aceștia au înțeles că datoria pe care o au față de tinerele generații este aceea de le a stimula *setea nesfârșită de a cerceta*.

Nu e o lecție ușoară, presupune efort, voință și dedicare, dar în drumul său, un tânăr *învățăcel* are întotdeauna susținerea unui *maestru*. Acesta din urmă își asumă rolul de ghid, el descâlcește tainele științei, pentru ca cel dintâi să poată înțelege, să poată învăța.

Acest rol de *călăuză* l-a asumat și profesorul Vasile Miftode. E o misiune delicată, chiar riscantă aș putea spune, pentru că nu e niciodată simplu atunci când modelezi destine. Însă Vasile Miftode și-a îndeplinit misiunea cu succes, atât din postura de profesor la Catedra de Sociologie și Asistență Socială, pe care a și

condus-o în perioada 1991-2008, cât și în calitate de conducător de doctorat și membru al Consiliului Școlii Doctorale din cadrul Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice.

Din motive lesne sau nu de înțeles, specialiștii din zona științelor sociale se pun de acord mai greu decât cei din științele naturale. Cercetătorii din zona de top a fizicii, de exemplu, se pot contrazice cu ferocitate, dar există însă suficient consens astfel încât un manual de fizică introductivă să prezinte cunoștințele de bază universal acceptate. În schimb, textele introductive în științele sociale prezintă adesea temele abordate, ca o serie de perspective concurente. Metode standardizate de colectare și analiză a datelor sociale au fost examinate și expuse în sute de manuale și monografii, care variază în funcție de domeniul de aplicare și de gradul de dificultate, de la cele elementare la cele foarte avansate și destinate unui grup select de specialiști. Consensul însă lipsește de multe ori.

S-ar părea evident ca o expunere a metodologiei specifice sociologiei să înceapă cu un răspuns lipsit de ambiguitate la întrebarea: *Ce este sociologia?* Odată descrise temele centrale ale acesteia, gama de subiecte de interes etc., trecerea la metodele de investigare utilizate pare un pas firesc. În cazul sociologiei însă, această sarcină se dovedește a fi mai complicată decât pare. O trecere în revistă a definițiilor sociologiei din numeroasele manualele și enciclopedii ne arată că autorii lor sunt departe de a reprezenta o voce unanimă care să explice clar semnificația și scopul conceptului de *sociologie.* Mai mult, ei nu sunt pe deplin în acord nici măcar cu privire la principiul care trebuie aplicat în determinarea obiectivului sociologiei.

Există, într-adevăr, și beneficii în evidențierea contrastelor. Însă, precum politicienii în prag de alegeri, susținătorii unei școli de gândire sau a alteia încearcă, de multe ori și din răsputeri, să se delimiteze de „rivali", fără a lua în calcul nevoia identificării unui teren de lucru comun și fără a ține cont de efectele negative pe care asemenea „războaie de PR" le au asupra „învățăcelului" aflat la început de drum.

Prin urmare, pentru un student în ale științelor sociale, înțelegerea și învățarea conceptelor cu care operează acestea, a fenomenelor și proceselor sociale, poate fi percepută drept o corvoadă. De aceea, spune Petre Andrei, profesorul trebuie să îi insufle „pasiunea cercetării", însă „respectând întotdeauna cu sfințenie *obiectivitatea*". Tratatele de metodologie publicate de către profesorul Vasile Miftode au tocmai acest rol, de a „facilita" studentului obținerea de cunoștințe *utile, certe, precise* despre fenomene *reale, relative* și *sociale.*

Volumele profesorului ieșean prezintă, într-o manieră sistematizată, dar în același timp fluidă și elegantă, metodele și tehnicile specifice investigației în câmpul social. Secretele metodelor și tehnicilor tradiționale precum documentarea, interviul, observația, a tehnicilor de investigare a opiniilor, a chestionarului, scalelor, dar și a metodelor moderne de tipul metodei *cercetare-acțiune,* a

metodei rețelelor, alături de tehnicile de *cercetare calitativă* a socialului sunt toate dezvăluite celor care doresc să înțeleagă universul sociologiei.

De aceea m-am bucurat nespus atunci când domnul profesor a acceptat, în 1992, invitația mea de a împărtăși din *know-how*-ul domniei sale studenților Universității „Petre Andrei" din Iași. Îmi aduc aminte cu plăcere de amfiteatrele pline cu studenți ai Facultății de Psihologie, Asistență Socială și Sociologie, așa cum se numea la acea vreme. De altfel, nu numai pentru studenții universității noastre prezența domniei sale a fost un real prilej de bucurie, ci și pentru profesorii, care, la rândul lor, i-au fost studenți.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

FIRESCUL CARE INSPIRĂ

CAMELIA NICOLETA MEDELEANU

Când mi s-a propus să scriu câteva rânduri despre profesorul Vasile Miftode, m-am gândit că nimic nu poate fi mai uşor decât să scrii despre profesorul tău, cunoscut sociolog şi fondator de şcoală la Iaşi. Aş fi putut scrie că mi-a fost profesor în anii studenţiei, apoi îndrumător al lucrării de doctorat, coleg şi mentor deopotrivă. Aş fi relatat secvenţe din cursurile sale urmate cu curiozitate şi interes de toţi colegii mei, aş fi surprins momente de critică vehementă amestecate cu umor sănătos şi inteligent, aş fi enunţat analize pertinente şi surprinzătoare şi aş fi rememorat confortabile întâlniri colegiale.

Ce poate fi mai uşor, gândeam mai departe, decât să scrii despre un om care şi-a dedicat toată energia unei instituţii şi unui domeniu pe care l-a slujit cu pasiune? Aş fi scris, desigur, fără ezitare despre prodigioasa sa activitate ştiinţifică şi de cercetare, despre cărţile şi studiile sale, despre magiştrii şi colaboratorii săi din ţară şi străinătate.

Totuşi, realitatea nu e atât de simplă pe cât pare. Cert este că întâlnirea mea cu profesorul Vasile Miftode nu poate fi exprimată în nici un chip sub forma unei incursiuni în biografia cunoscutului sociolog ieşean. Aflându-mă în faţa computerului îmi dau seama că, de fapt, toate stau firesc în biografia profesorului şi nu pot fi perturbate de căutările mele şi nici de ambiţiile mele scriitoriceşti. Ele sunt rodul unei activităţi de o viaţă, a talentului cu care a fost înzestrat, a clipelor de îngrijorare şi a momentelor de graţie, a întâlnirilor de excepţie din viaţa profesorului. Îmi dau seama că încercarea mea de a le trece în revistă ar fi sortită eşecului, că esenţa întregii sale activităţi şi a întregului său mod de *a fi* nu pot fi surprinse într-un simplu exerciţiu descriptiv. Acest lucru mă descurajează şi mă provoacă deopotrivă.

Vorbind despre domnia sa, inevitabil, amintirile mă poartă către anii studenţiei. Apoi, ca doctorand şi colegă, m-am întrebat adesea care sunt ingredientele care fac din profesorul Vasile Miftode un OM atât de special în ochii mei şi ai celorlalţi?

N-ai cum să nu remarci că orice aspect al vieţii profesorului Vasile Miftode stă sub semnul *naturaleţii, al firescului.* Fie că este vorba de o simplă privire, un gest, de un proiect sau o lucrare ştiinţifică, toate par să dobândească un aer de normalitate chiar şi atunci când înglobează un enorm volum de muncă şi multe sacrificii. Da, e talentul profesorului să facă lucrurile să pară firești, abordabile, la îndemâna oricui.

Îmi amintesc cu plăcere de pasiunea și dăruirea cu care domnul profesor ne prezenta cursul de *Teorie și metodă în asistența socială*. Cel mai mult îmi plăceau exemplele, ancorate întotdeauna în realitatea socio-economică românească, care ne-a deschis mintea spre o anumită înțelegere a socialului. În același timp, criticile acide susținute cu diferite prilejuri descriu o persoană ce nu se simte deloc confortabil în prezența unor teorii și idei îmbibate de „adevăruri" ideologice, care nu țin seama de știință, de realitățile vieții și de justa măsură.

Încă de atunci, admiram finețea analizelor, profunzimea observațiilor, marea capacitate de înțelegere a fenomenelor sociale și multidisciplinaritatea abordărilor. Peste ani, am avut ocazia să-i admir disponibilitatea pentru cei din jur, optimismul, generozitatea, încrederea și dragostea pe care le investește în oameni.

A convins cu ușurință pe oricine că totul depinde de metodă și de abordarea problemei: dificultatea unui examen nu e decât o etapă în formarea studentului; cercetarea doctorală are, în mod firesc, și o componentă mai tensionată care solicită spiritul și creativitatea doctorandului; birocrația proiectelor e un prilej de a exersa spiritul organizatoric; întâlnirile colegiale sunt prilej de colaborare etc. Cu alte cuvinte, pentru profesor munții sunt făcuți pentru a fi escaladați, iar realitatea pentru a fi cercetată și, desigur, înțeleasă. Naturalețea profesorului ascunde, în fapt, o înțelegere profundă a vieții, a urcușurilor și coborâșurilor sale. Ea ne aduce aminte de o veche și uitată înțelepciune rurală, atât de des evocată de profesorul Vasile Miftode. E o naturalețe și un firesc care inspiră prin profunzimea mesajului.

Apoi, mai cred că *spiritul viu, mereu-căutător* este un alt secret al profesorului. El anunță o curiozitate sănătoasă, pozitivă și creatoare. Așa se pot explica opțiunile sale pentru anumiți sociologi și teorii la modă, cărțile, articolele și prelegerile sale. Tot astfel pot fi înțelese și colaborările cu iluștri profesori din universități europene și din țară. Proiectele sale instituționale sunt, de asemenea, rodul acestei căutări continue. Dorința de fi fi mereu la curent cu tot ceea ce se întâmplă, de a lăsa urme pe unde trece își trage seva de undeva, din interior. Așa aș putea explica tenacitatea, simțul valorii și proiecțiile instituționale și nu numai ale profesorului Miftode. Aflu de la colegi că era capabil să conducă ore în șir pe drumurile spre universitățile europene, să identifice imediat instituții și colaboratori pentru proiectele departamentului sau să citească din prima calitatea unei cărți sau caracterul unui om.

În contradicție totală cu discursurile înflăcărate și critice, descopăr în domnul profesor o *toleranță blândă*, pe care o exersează ori de câte ori situațiile sunt tensionate sau mai neplăcute. L-am perceput adesea ca un factor de echilibru în dezbaterile mai furtunoase de la seminarii și, mai apoi, în diferite contexte profesionale. Deși s-aprinde, asemeni unui foc, și-și susține cu pasiune ideile, nu arde, nu dezbină. Poate că tocmai datorită acestui fapt a reușit să formeze în jurul său un colectiv unit, în ciuda diversității și a opțiunilor profesionale. În joc nu este vorba de un simplu ascendent profesional sau de cel al vârstei. Mai curând e

vorba de cultivarea unei relații deschise, bazată pe încredere în care accentul cade pe caractere și nu pe pasiuni și orgolii pasagere.

Fire deschisă și jovială, profesorul Miftode se dovedește a fi posesorul unui umor sănătos, subtil și tonifiant, și a unei fine ironii așa cum îi șade bine oricărui spirit deschis și liber. Optimismul său molipsitor este străfulgerat de observații scurte, pertinete, semn că sociologul nu-l părăsește niciodată pe omul Vasile Miftode. E a doua sa natură ce-și face simțită prezența în orice situație. Cercetările de teren au fost, pentru generații de studenți, prilejul descoperirii acestei naturi duale a profesorului: *Om* și *Sociolog*. Nimeni nu va ști care este linia de demarcație între cele două pentru că timpul le-a contopit într-o mare *pasiune* de a cunoaște și înțelege oamenii și societatea. Ea se traduce și într-un neobișniut *simț al realității* pe care doar *o generozitate înnăscută* îl poate egala. Acestă generozitate, transpusă într-o permanentă capacitate de a dărui necondiționat *Celuilalt* oportunități, deschideri, proiecte și fapte, gesturi etc., devine motiv de reală bucurie. Unește oamenii, stimulează creativitatea și produce în jur schimbări pozitive.

În general, într-un domeniu care pare pentru totdeauna consacrat prin contribuția unor nume celebre, e greu de oferit o culoare specifică și o notă aparte. Totuși, profesorul Vasile Miftode a reușit să-și pună amprenta prin maniera proprie de abordare a fenomelor sociale, prin felul în care a construit și închegat sociologia și asistența socială la Iași. Mai mult, a reușit să îmbine într-o manieră personală, în registrul școlii franceze, sociologia de factură germană promovată de Dimitrie Gusti și mai apoi de Petre Andrei. Temele și abordările sale anunță un *spirit viu, mereu la curent cu noutățile* din domeniu, atent la schimbările sociale și efectele lor. Fenomenul migrației, cel birocratic, problematica populațiilor vulnerabile, cea legată de drepturi și responsabilități sunt subiecte care beneficiază de o atenție deosebită din partea profesorului Miftode. El le dezbracă de haina ideologică și încearcă să le trateze din perspectiva valorilor și a principiilor care slujesc omul și societatea.

De remarcat este *echilibrul* care domină judecățile sale chiar și atunci când ele iau chipul unor critici destul de aspre. Profesorul promovează justa măsură în politicile sociale și nu numai. De altfel, tot despre echilibru este vorba și atunci când își prezintă viziunea asupra cercetării socialului. „Nici teorie fără practică și nici practică fără teorie", repeta adesea pentru a sublinia o ciclicitate între abstractizare și concret, între empiric și speculativ. Acest lucru este probat prin tot ceea ce a făcut profesional: coordonează numeroase cercetări de teren și realizează analize și interpretări în cărți, articole sau studii. Pentru mine, echilibrul este o constantă a profesorului Vasile Miftode care depășește sfera profesională și se răsfrânge asupra relațiilor cu colegii, colaboratorii, cu cei mai tineri și cei mai puțin tineri. Simpla sa prezență în colectivul de sociologie și asistență socială domolea excesele, orgoliile sau alte vanități. Astfel, s-a construit Departamentul de sociologie și asistență socială: un grup de colegi uniți, responsabili și cu permanentă disponibilitate pentru cooperare și dialog. Așa s-au legat prietenii, s-a

cooperat în numeroase proiecte, s-au organizat conferinţe internaţionale, s-au scris cărţi şi volume colective şi am petrecut momente de neuitat. Firescul, naturaleţea şi echilibrul profesorului ne-a inspirat să fim la înălţimea aşteptărilor sale.

Toate aceste ingrediente ale personalităţii profesorului Vasile Miftode sunt acel CEVA ce intră în substratul oricărei personalităţi care devine un model pentru cei din jur. Cei care l-au cunoscut au simţit din plin acest lucru.

Cu siguranţă, viaţa a fost darnică cu mine şi mi-a oferit şansa de a-i fi în preajmă, drept pentru care îi mulţumesc şi îi urez mulţi ani de activitate rodnică în deplină sănătate!

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INVIDIINDU-I PE PROFESORII NOȘTRI

ȘTEFANIA BEJAN

Profesorii noştri ating şi, mai ales, trec praguri de vârstă. În anii studenţiei mele, cei mai mulţi numărau anii părinţilor la care mergeam tot mai rar... La extreme, I. Natansohn, M. Sărmăşanu, M. Dinu, respectiv Şt. Afloroaei. Altfel spus, două generaţii ocupau acelaşi spaţiu academic, desigur, cu statute diferite. Aceeaşi epocă, însă. Una care ne urmăreşte, pentru că cine şi-a petrecut jumătate din viaţă în comunism şi jumătate în post- va gîndi de două ori înainte de a da verdicte stricte şi definitive („da", „nu", „bine", „rău" etc.), simţindu-se obligat, mai degrabă, să pună totul în context, să evite asumarea, gata să generalizeze pentru oameni, situaţii, profesii, aşteptări, locuri, momente.

Cei de care ne separa, în multe sensuri, catedra, deprinseseră lecţia măsurii şi responsabilităţii conferite de autoritatea profesională şi de experienţa existenţială. Profesorul L.Coptil, de pildă, era de o precauţie teribilă în predarea cursului, ceea ce făcea „dietetică şi isterică" disciplina în cauză (se povestea că suportase o corecţie usturătoare în timpul regimului...), dar ne lăsa, neaşteptat, slobozi în interogaţii şi comentarii la unele seminarii. La polul opus, logicianul Traian Ştirbăţ avea parade de îndrăzneală care ar fi îngheţat pe oricine (o dată, la „Logica formală" de anul al II-lea, negăsind cârpa de şters tabla după nenumărate „p implică q", a „plusat": „Cârpe n-avem în ţara asta?" „ Era, cred, anul în care avea să fie distins cu premiul Academiei Române pentru o carte rămasă inaccesibilă multora, unii cu pretenţii...). V. Rusu, de la „Istoria modernă a României", se plimba ca un leu în cuşcă de-a lungul catedrei din amfiteatrul „Titu Maiorescu" (II.8), ţinându-şi magistral (totul din minte!) discursul, cu faţa roşie ca focul, trădând o formă acută de patriotism, de care se făcea vinovată nu doar originea maramureşană a profesorului, ci şi studiul în biblioteci şi arhive.

Aducerea aminte nu este, cum s-ar aprecia în mod uzual, un *in memoriam*; slavă Domnului, mulţi dintre învăţătorii noştri întru filosofie şi istorie sunt bine: scriu şi publică, susţin tineri cu proiecte novatoare, conduc institute de cercetare, schimbă (atât de târziu, vedeţi?) locuirea de la apartament cu balcon mic la casă cu grădină (aşa cum a fost cândva în Şcoala românească, firesc şi ca semn al recunoaşterii sociale a vocaţiei), îşi duc nepoţii la liceu sau dansează la nunţile copiilor copiilor; se bucură de respect, socot meritată reverenţa discipolilor în linie ştiinţifică (se înţelege, au făcut întocmai cu figurile ilustre ale Universităţii pe vremea când uceniceau, păstrând bine ascuns gândul devenirii aidoma magiştrilor lor).

Nu somez să fiu crezută pe cuvânt, nici nu e cazul să fiu suspectată de plecăciuni pragmatice... Migălind, cândva, emisiuni culturale la un post de televiziune, am iniţiat o serie („Arhivele Almei Mater"), în care omagiul adus unor personalităţi ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" căpăta chip numai cu ajutorul unor profesori, buni cunoscători ai celor dintâi. Am avut astfel dovada educaţiei dascălilor mei (şi nu numai), a onestităţii şi modestiei, a bucuriei că nu doar portretele purtând semnătura maestrului Hatmanu, agăţate în Sala Senatului, dau mărturie de pleiada minţilor luminate care au făcut cinste spaţiului academic. În interviurile dezvăluind sau scoţând în evidenţă calităţi, întâmplări, izbânzi şi suferinţe, universitarii mărturiseau despre înaintaşii lor, ştiind precis că afirmaţiile nu doar se difuzează, ci se şi păstrează. N-am întâlnit nici măcar unul care să mimeze, să minimalizeze, să ironizeze, să contrafacă adevăruri, să aducă dialogul în favoarea povestitorului. Lecţiile acestea de bună creştere, de trecere neîntâmplătoare prin şcoală, de corectitudine, cu sine, în primul rând, ar trebui să fie molipsitoare. Ar trebui...

La doar o generaţie în urma profesorilor noştri, realizăm că ne dorim longevitatea lor, echilibrul din care rar au „sărit", dacă nu respectul, măcar politeţea celor pe care-i deranjăm cu note mici în catalog şi „mofturi" mari la bibliografie; ţintim, poate, reuşite mai mari, imagine publică mai accentuată, în virtutea unui „mai" în sens pozitiv şi constant; din categoria „la fel" fac parte speranţele noastre, la familii tot atât de reuşite, la o sănătate mentală garantată, de ce nu, la aniversări precum cea care a generat volumul-gazdă scrierii de faţă. Tare mă tem (sunt sigură, de fapt!) că tinerilor de acum nici prin cap nu le trece să marcheze deceniile adunate cu atâta trudă în identitatea „profilor" dincolo de vârsta cuvenitei retrageri de la catedra universitară...

E, de bună seamă, o datorie de onoare (subliniez onoare) să spui ce ai înţeles, ai reţinut, găseşti cu cale privitor la cei care te-au învăţat carte. Este însă şi un soi de *laudatio* – bumerang, fiindcă vorbind acătării despre cineva, îţi face cinste, împrumuţi din portretul său şi te priveşti mulţumit în oglindă (a conştiinţei, de preferat). Şlefuieşti, în realitate, la propria carte de vizită. E bine...Să rememorezi, de exemplu, celebrarea celor 70 de ani ai acad. Teodor Dima, când, opinez, cel mai special despre aniversat a rostit un fost coleg de studenţie – Basile Miftode. Profesorul nu va fi supărat de apelativ, pentru că, demult, a dat semne că-i convine de minune, povestind cu haz peripeţii franceze cu studenţi, o valiză, auto-stopul ş.a. Până la sărbătorirea invocată, nu am ştiut de prietenia – mai mult decât studenţia petrecută în aceiaşi ani – a logicianului brăilean cu sociologul băcăuan. Când le eram studenţi, profesorii noştri nu obişnuiau să „dea publicităţii" preocupări extraprofesionale, meseriile sau numele soţiilor, cartierele în care locuiau, destinaţiile vacanţelor, achiziţiile în materie de mobilier, obiecte de artă etc. (Acum, studenţii ştiu despre noi şi ce n-am „comis" încă, pentru că Internetul, transparenţa socială, imperativul comunicării, notorietatea „ne omoară" repede şi fără greş...). Nici în amiciţiile profesionale nu erau afişate şi

nici nu cred că ar fi interesat pe cineva. Grija pentru cariera proprie, pentru domeniul ştiinţific slujit, pentru catedra /departamentul condus justifica, pe bună dreptate, competiţia. Iar cea din urmă n-a strivit pe nimeni de la Filosofie, din câte ştiu.

Domnul Miftode (nu eram tovarăşi cu dascălii noştri) venea din şi se formase în această lume: a discreţiei, a muncii asidue, a cumpătării, a familiei tradiţionale, a răbdării aducătoare de recompensă; o lume în care chibzuinţa, gospodărirea, frica de lene, de lâncezeala minţii se ţin scai de tine; o lume în care „dacă stai, îţi stă norocul", dacă nu construieşti, nu contezi în ochii celorlalţi, dacă nu ai un dram de încredere în ceilalţi, nu convieţuieşti ca un lider. Profesorul nu se plângea de regim şi nu declara dezamăgiri, ci îşi vedea liniştit de treabă. Nu-i invidia pe ceilalţi, ci se străduia să facă pentru familie şi Catedra de Sociologie şi Asistenţă Socială (după 1990) ceea ce considera a fi bine şi de durată. Cel mai probabil, în raţionamentele sale, sărea peste mâine, proiectând un poimâine cu temelie. Optimist şi calm (extrem de rar îşi arăta enervarea, dar nu lăsa nesancţionat din priviri vinovatul), purtând cu abilitate masca veseliei şi, schimbând-o, după caz, cu indiferenţa ori neatenţia, păcălea naivii cu figura lipsitului de preocupări ori griji. Fiecare era liber să vadă ce vrea...Profesorul îşi avea propriile socoteli şi tot dumnealui poate spune dacă rezultatele sunt cu virgulă...

Revenind la „vremea cu 8", adică intervalul `84-`88, dar continuând zugrăvirea întru totul subiectivă (şi, estimez, pe alocuri, supărătoare) a titularului „Metodologiei cercetării sociologice", se ştia că acest curs lung (3 semestre) nu era tocmai uşor de „digerat". La drept vorbind, nu ne prea plăcea, poposind cu gândul (elitist, cum stă bine studentului în filosofie!) la Kant şi Hegel...Dedicată copiilor (Monica şi Răzvan), scrierea nu ne-a netezit cale spre 10, cum ne imaginam. Era după ce profesorul ne răbdase nerăbdarea de a pleca, săptămânal, din E, o sală neprimitoare atunci (mi se pare că şi acum, după 30 de ani...). Altfel au stat lucrurile când ne-a scos „la aer": pe un ger de crăpau pietrele, ne-a arătat zona industrială (în majoritate, nu eram ieşeni), casele memoriale ale unor scriitori celebri, mobilierul de cireş, salonul de muzică şi faimosul carneţel al primului ministru Mihail Kogălniceanu. Apoi, toţi, la „Mioriţa". Nici vorbă de abatere de la reguli, era o metodă câştigătoare de a ne stârni curiozitatea pentru valori (care roiau în jurul nostru şi ar fi fost păcat...).

La fel se petreceau lucrurile în practica de specialitate de la finalul anilor de studii. Despre „descinderea" în zona Năsăud ştiu din relatările colegilor (o gazdă atipică, un singur disc de vinil ascultat la nesfârşit, o poiană cu flori în mov şi galben, o nebunie!). În Apuseni şi Maramureş nu am ratat şi mă felicit pentru alegerea din verile 1986 şi 1987. Ne prezenta pompos „studenţi-cercetători de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza din Iaşi", obţinea întrevederi cu notabilităţi ale oraşelor în care poposeam (nu am fost curioşi cum stabilea „traseul" sociologic), se făcea că nu observă dezinteresul nostru evident pentru inşi care erau doar primari (nedublaţi de lecturi, de studii serioase); ne îmbia cu muzee-bijuterii

(ca cel de la Lupşa, de exemplu), ne introducea în case de oameni-tezaur (un colecţionar, la Abrud, parcă; la Sighetu Marmaţiei, nepoata - aflată la o vârstă venerabilă - a contelui Mihaly de Apşa - participant la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918); am cunoscut atunci Roşia Montană cu galeriile sale de pe vremea cuceririi romane; am intrat în altarul unei biserici frumos pictate şi nesfinţite încă, la Cîmpeni; am cunoscut preoţi, doctori, profesori, bucătărese, muzeografi, ţărani la coasă, stăpânii unor superbe porţi maramureşene, dar şi de vâltori ori de cazane pentru palincă; am „inspectat" lăzi de zestre şi am „compătimit" cartiere de blocuri muncitoreşti părăsite; am „ocupat", pentru o noapte, casa întreagă a unei mătuşici empatice, la Borşa; am dormit în cort, pe malul Arieşului, treziţi de profesor la întoarcerea cu găleata de lapte de la vreo stână, departe, pe deal...

Am coborât la Scărişoara, minunându-ne de gheţar şi am rămas impresionaţi de Peştera Urşilor; am intrat în catedralele din Oradea şi am dormit pe jos, în micul apartament al unei colege de grupă; am vrut să descindem în Mărginimea Sibiului, dar aşteptarea repartiţiei guvernamentale ne-a ţintuit pe treptele din faţa Decanatului Facultăţii de Istorie. Multe ar fi de povestit, toate întâmplări adevărate: că am considerat chic să călătorim cu Mocăniţa; că am văzut cămaşa de zale a lui Pintea Haiducul în bisericuţa de lemn din Budeşti, dar şi o nuntă tradiţională în care tot satul petrecea cu mirii, în costumele populare; că am mâncat macaroane şi gem de măceşe cu biscuiţi; că am descoperit, la Gârda de Sus, într-o băcănie sărmană, măsline (în România lui 1986, pentru cine ştie despre ce vorbim...) şi zahăr candel - de care nu mai văzusem din copilărie; că am „găsit", pe malul unui pârâiaş, o bătrânică numărând în buletin spre suta de ani; că plecam cu trenul, din Iaşi, 20-25 de studenţi, dar rămâneam 5-6 până în ultima zi (cine nu „gusta" sociologia de teren à la Gusti era liber să plece acasă).

Recunosc, şi după atâta vreme, că profesorul făcea, nu ştiu cum, lucruri nu tocmai la îndemână în anii aceia, fără Google +, GPS, telefon la purtător, sponsori extra-academici, prieteni politici răspândiţi pretutindeni...Despre ce îi datorează urmaşii întru ştiinţa sociologiei şi domeniul asistenţei sociale nu am căderea să ştiu şi să judec. Mizez pe înţelepciunea (viziunea) profesorului, atunci când i-a ales. N-a estimat însă posibilitatea atitudinii ireverenţioase (şi s-a întâmplat), superioritatea oului în raport cu găina, starea de egalitate obraznică care paşte pe oricare dintre noi. Sau, poate, a intuit toate acestea, le-a lăsat în voia lor, ştiind că recunoştinţa e ultima pe care ar trebui să o aşteptăm ori că „Nici o faptă bună nu rămâne nepedepsită".

S-ar cuveni să dăm o ultimă tuşă acestui portret atins de subiectivitatea inerentă, ilustrând ironia fără de care Domnul Miftode nu ieşea din casă. Era în iarna lui `85-`86, chiar înainte de vacanţa de Crăciun. Ne colindam profesorii, pe fiecare acasă. Nici unul nu ne-a refuzat. În blocul din Arcu (unde profesorul locuia atunci) am intrat toţi ai anului de studii, surprinzând vecinii de pe toată scara. Când ne-a deschis, gazda a remarcat cu o voce neînstare să ascundă mirarea şi

sancţiunea: „În sfârşit, pot constata câţi studenţi sunt în anul al doilea!" (În treacăt fie spus, la uşile noastre nu vin să colinde toţi studenţii ...).

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SOCIOLOG LA IAȘI.
CRONICA UNEI OBSERVAȚII DIRECTE

CRISTINA GAVRILUȚĂ

1. Fragmente romanțate din fișa de observație a unui student la sociologie

Octombrie 1994, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Trăiesc o nouă versiune a studenției la cea mai veche universitate din țară, la o specializare care m-a provocat prin noutatea și aerul oarecum exotic. Sociologia-politologia a fost alegearea definitivă care venea să umple vidul pe care-l resimțeam ca urmare a unei formări de dinainte de `89.

Primele cursuri mă aruncă pe un teren cu totul nou și mă suprind foarte plăcut. Descopăr la Facultatea de Filosofie (așa se numea atunci) o garnitură de oameni tineri, extrem de bine pregătiți și cu foarte mare deschidere. Merită ascultați cu atenție. Cursurile sunt o încântare.

Mă reține în mod special cursul de joi, de la ora 16, din laboratorul de sociologie, clădirea Iustin Georgescu de la Fundație. Am *metodologia cercetării sociologice* cu profesorul Vasile Miftode. Aflu dinainte de la colegii mai mari că el e „șeful" și că disciplina lui se mai numește și... *miftodologie*. Ei, glume studențești! Reținem totuși că e disciplină importantă pentru formarea mea profesională.

Primul curs: Ajung în fața unei uși acoperită de gratii, ascunsă într-un colț întunecos. Ce bizar... Or fi ascunse comori aici, de stă așa ferecată? Nu-mi prea place clădirea. Are ceva vechi, enigmatic, iar scârțâitul parchetului sporește vigilența simțurilor. Aici istoria parcă devine prezentă. Împreună cu colegii aștept cu curiozitate profesorul. Vine între noi un bărbat în jur de 50 de ani extrem de volubil, cu fața senină și cu privire ageră care ne scanează repede pe fiecare în parte: „Sunteți anul I?(...) Aha, viitori sociologi!(...) Așteptați să deschid."

Gratiile scârțâie și fac un zgomot ciudat. Pășesc cu oarece suspiciune într-o sală mică în care zac laolaltă mese vechi de stejar pe care se pot citi inscripționate mesajele generațiilor de studenți ce s-au perindat pe aici, fișe, materiale, dulapuri ce abia mai suportă povara cărților. Pe pereți tronează portretele câtorva sociologi. Citesc repede numele a doi dintre ei: Dimitrie Gusti și Petre Andrei. Privirea mi se mută brusc pe o serie de obiecte prăfuite expuse pe pereți ca veritabile trofee dintr-o campanie misterioasă. Sunt ii, obiecte tradiționale și un clop. Prezența lor tulbură pe cel venit să deslușească enigmele metodologiei sociologice. Ce legătură au toate acestea cu ce vrem să facem noi? Ne aruncăm

priviri mirate și zâmbete pe sub mustață. Profesorul observă tot și tace complice. Se așează vesel la un birou mic din colțul încăperii, copleșit și el de materiale și cărți.

„Sunt Vasile Miftode și vom face împreună cursul de metodologie, *miftodologie*, cum spun studenții!" Râdem cu toți. Atmosfera se destinde și sala devine brusc prietenoasă. O colegă din dreapta îmi șoptește: „E tare tipul! Ne cucerește de la prima frază!" Brusc, praful și aglomerația de lucruri din încăpere nu mai contează. Simt că fac parte dintr-un concav inițiatic, întrunit la orele târzii ale după-amiezii să împărtășească niște secrete. Acum îmi place.

Pregătesc pix și foi pentru a-mi lua cursul. Surpriză! Urmează o prezentare a încăperii și o fermecătoare poveste a fiecărui lucru din ea. Nedumeririle de pe chipul colegilor sunt învinse definitiv de multitudinea de informații și explicații care vin asemeni unei avalanșe: ctitori ai școlii sociologice ieșene, deschideri culturale, arhive și anale, noua sociologie, cărți actuale de la sociologi francezi, fișe de lucru și, mai mult decât orice, campaniile sociologice cu studenții și tâlcul ascuns al obiectelor prăfuite. Povestește cu pasiune și înflăcărare. Critica. Fiecare etapă a sociologiei ieșene pare o veritabilă izbândă dintr-un război nevăzut. Ne poartă brusc prin epoci și întâmplări de el știute, în timp ce ne savurează chipurile chinuite și privirea năucă de tot ce ni se întâmplă. Ei, asta da, încercare inițiatică! Totul se transformă într-un timp concentrat unde măsura nu-și mai are rostul. După această tornadă de informații se oprește brusc și se uită la ceas. „Da, am încheiat. Ne vedem data viitoare. Consultați cartea mea de metodologie a cercetării sociologice." Deja trecuseră 2 ore!

Cu mintea plină de informații și cu foile albe părăsim sala. Grea știință-i și metodologia asta! Doamne, ce o să facem în sesiune?

A doua zi aterizez la bibliotecă și împrumut cartea de metodologie. O răsfoiesc și văd un material consistent, bine organizat și structurat. Mă apuc de fișat. (...)

Ce urmează? Conclavul sociologic se reunește cu regularitate în fiecare joi, la orele 16, trecute fix. Regia e aproximativ aceeași: informații diverse întrerupte brusc de conceptualizări, variabile indici și indicatori. Priviri. Gesturi. Zâmbete. Tăceri scurte. Pauze și mai scurte. Un lucru e clar: profesorul ne lasă să descoperim sunetul sociologiei purtându-ne simultan pe portativul științei și al realității, al concretului și al abstractului, al empiricului și speculativului. Simt că trăiesc condiția unui atlet, pus să alerge la cursă de obstacole. Din când în când profesorul trage cu ochiul să vadă ce extragem pe foi din expunerile sale. Ne urmărește reacțiile cu ochii pe jumătate închiși și apoi continuă. Tare aș vrea să știu ce gândește... Cert e că, treptat, lucrurile încep să se lege. Metodologia capătă coerență în capul meu și aspectul unei construcții solide, utilă oricărui specialist în științele sociale. Avem deja sentimentul apartenenței și conștientizăm din plin că suntem, ca viitori sociologi, altfel construiți decât ceilalți studenți.

Finalizez de fișat lucrarea și mă apuc de citit cărți de epistemologie. Profesorul Miftode pomenește destul de des despre acest subiect și mă provoacă îndeajuns. Repetă obsesiv următoarea întrebare: „Cum cercetăm realitatea socială?" Altă lume, alte concepte și alt tărâm necunoscut!

La finele semestrului, după examenul de la metodologie răsuflu ușurată! Urmează alte cursuri, alte examene și același profesor. Nu am timp să mă plictisesc. Sociologia e o știință cu adevărat interesantă. La sfârșitul celor patru ani am înțeles ce este *miftodologia*: o știință serioasă, pasiune, implicare, curiozitate, căutare, prietenie și generozitate ce se învață într-un conclav inițiatic! (...)

2. Ipostaze noi. Observații fugare

1999, același profesor, alte ipostaze. Mă aflu în biroul său la Catedra de sociologie și asistență socială. E o încăpere ticsită cu cărți și materiale de tot felul care mă fac să cred că am intrat într-un labirint...

E un sentiment ciudat să fii coleg cu cei care te-au îndrumat patru ani. Nu e nici simplu. Mă simt din nou ca în anul I: de data asta un ucenic aflat în biroul profesorului. El stă calm și-mi explică cum stau lucrurile după examenul pentru postul de preparator apoi mă roagă să caut împreună cu el un document. Privirea îmi rămâne paralizată și mă declar din prima învinsă de tot ce adunase profesorul în jurul său. Bat în retragere. „Așteaptă, că e aici!" Zâmbește, își pune ochelarii pe nas și-și plimbă ușor arătătorul peste muntele de hârtii. Extrage apoi cu două degete hârtia cu pricina dinte sutele adunate în fața sa. „Uite-o!" Fac ochii cât cepele. Profesorul râde cu poftă, mă privește fix. „Cristina, asta-i prima lecție: orice dezordine ascunde și o ordine! Să te gândești la asta!"

Mă lasă să-mi revin și se așează la birou. Are în față statele de funcțiuni. Bate ușor din picior și, din cand în când, mă măsoară cu privirea. „Uite ce e, dragă, vei ține seminariile de antropologie socială și culturală, etnologie și cele de sociologie a religiei. Cred că ți se potrivesc. Ce zici?" Clar, azi am parte de experiențe extreme. Spun mulțumesc politicos deși îmi vine să sar de bucurie! În sfârșit lecturile, pasiunile mele aveau să prindă contur și să le dezvolt sub forma unor seminarii cu studenții. Da, profesorul mă citise! Adaugă apoi scurt: „Pe parcurs, mai vedem!" Părăsesc biroul ticsit de cărți și materiale năucită și mai fericită ca oricând. Gestul său devine un bilet de călătorie într-o companie intelectuală și academică deosebită oferită de toți colegii din facultate, într-o universitate prestigioasă!

Urmează apoi cursuri, seminarii, ședințe, întâlniri colegiale, dezbateri, conferințe articole și studii. Fiecare dintre acestea devin prilejuri în care mi se conturează din ce în ce mai clar personalitatea profesorului. Mă surprinde mereu prin puterea de a-și susține ideile și, în același timp, capacitatea de a lăsa pe fiecare să-și găsească propriul drum.

Nu e defel simplu să te duci în fața unui metodolog, specialist în sociologie rurală și urbană și să-i propui o teză de doctorat cu titlul *Socioantropologia*

fenomenelor divinatorii. Surpriză! Profesorul acceptă și-mi oferă toată libertatea. „Dragă, eu știu... tu ai preocupările tale, mergi pe etnologie antropologie și știu că ai să te descurci." Un nou bilet pentru o nouă călătorie...

3. Scurt exercițiu hermeneutic asupra unor observații subiective

Fiecare întâlnire e o experiență unică, irepetabilă pe care nici un sociolog nu o poate surprinde în autenticul și profunzimea ei. Cu greu se pot zugrăvi cei 23 de ani de când îl cunosc pe profesorul Miftode. Am lăsat la o parte exigențele epistemologice, teorii, concepte și alte instrumente sociologice pentru a face loc unei *subiectivități asumate.* Sociologia, ca orice știință, își are limitele ei. Poate formata nepermis, sau poate impune clișee. Unele fapte, experiențe și întâlniri trebuie să rămână unice chiar și atunci când devin subiectul unui material de analiză. Este și cazul întâlnirii mele cu profesorul Miftode.

Observațiile fugare și ușor romanțate străfulgerate adesea de spusele profesorului mă fac să retrăiesc momente speciale care au intrat definitiv în memoria mea afectivă. Ele poartă în negativ ceva din amprenta personalității profesorului, din modul său de a fi.

Într-un fel, aceste secvențe de observație alături de multe altele îmi spun în nenumărate chipuri că dincolo de instituții sunt oamenii și că dincolo de oameni stau caractere, iar toate acestea prind un contur solid atunci când sunt însoțite de inteligență și echilibru. E o lecție nerostită, dar predată în gesturi, întâmplări, fapte, din priviri aruncate dintr-un noian de cărți. În spatele oricărei dezordini există o ordine, în spatele oricărei întâlniri există un tâlc. Astfel am aflat ce înseamnă să fii sociolog la Iași!

Hotărât lucru, suntem suma întâlnirilor de care avem parte. Profesorul Vasile Miftode mi-a oferit un motiv în plus să mă declar norocoasă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

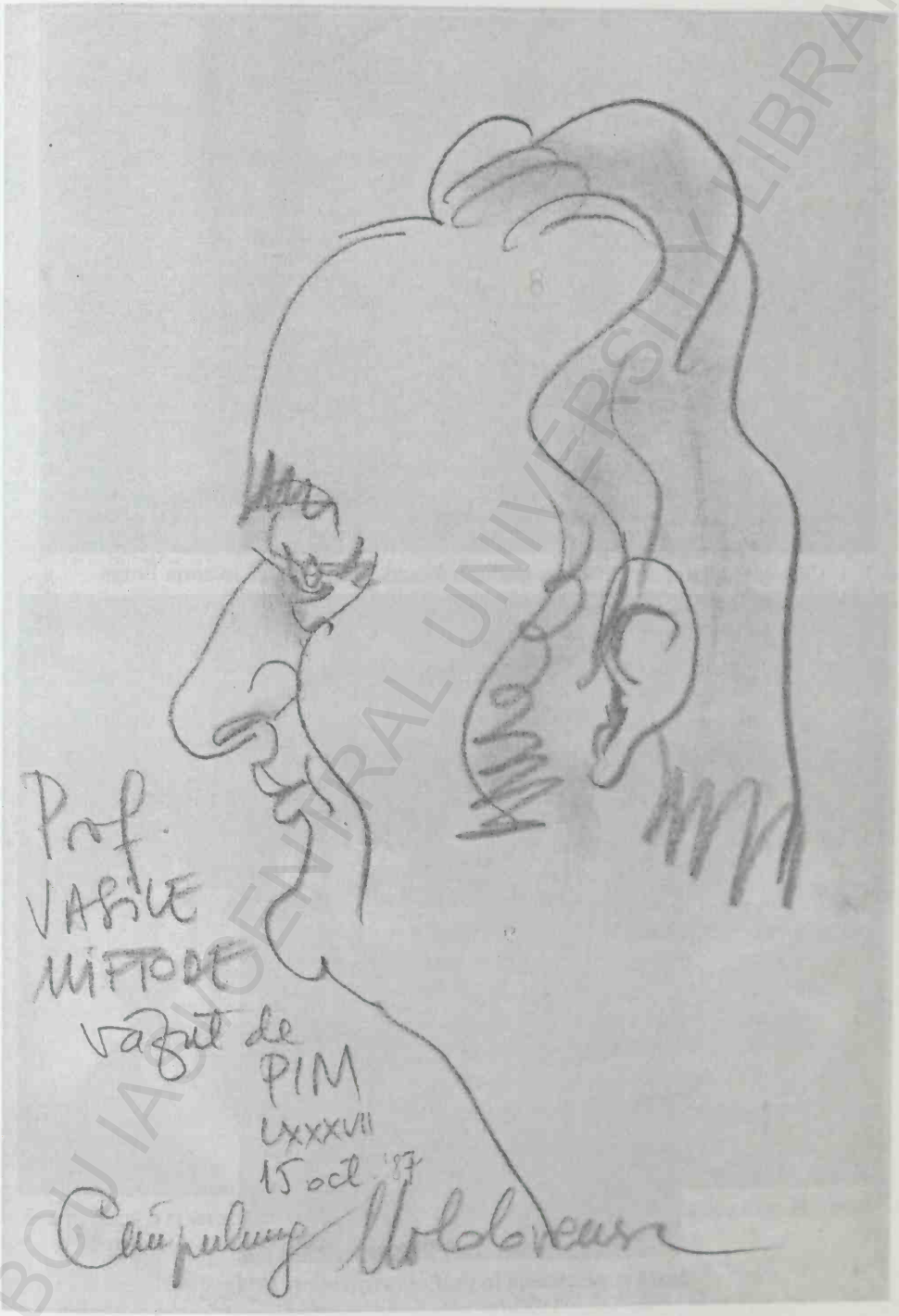

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

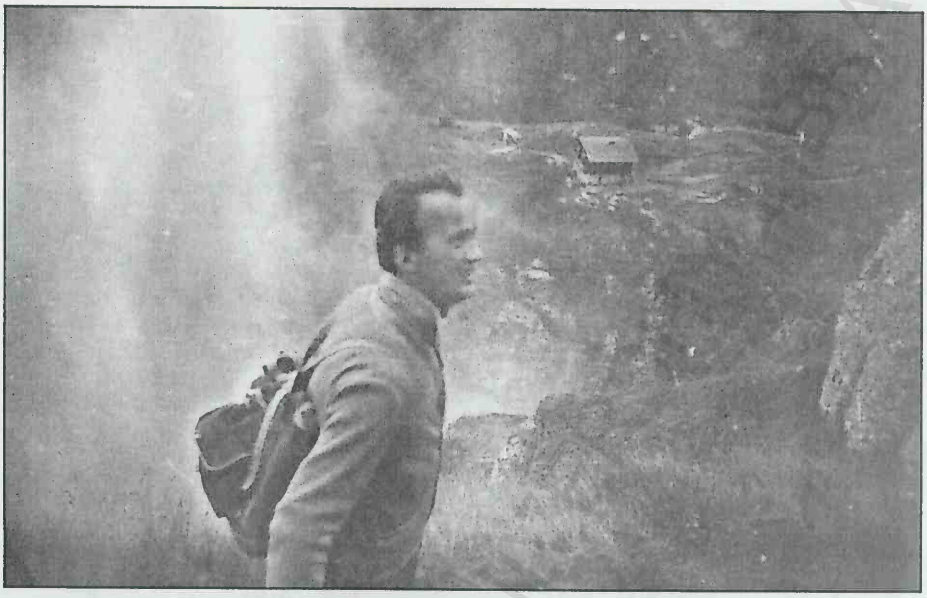

Cercetarea ruralului...o veche pasiune. Practica sociologică în zona Borșa.

Masă studențească în ținutul broștenilor, 1978.

De vorbă cu sătenii, Broşteni 1979.

Seara, după o zi istovitoare de teren, împreună cu studenţii, Mărginimea Sibiului, 1988.

Jina, Mărginimea Sibiului, 1988.

Sociologi şi localnici în plin peisaj pastoral, Maramureş, 1987.

Sighet, 1987.

Profesorul: „Bădie, de ce ai făcut poarta asta care costă mai mult decât casa?"
Răspuns: „Așa, ca să rămână ceva dupe mine!" (Maramureș, 1987)

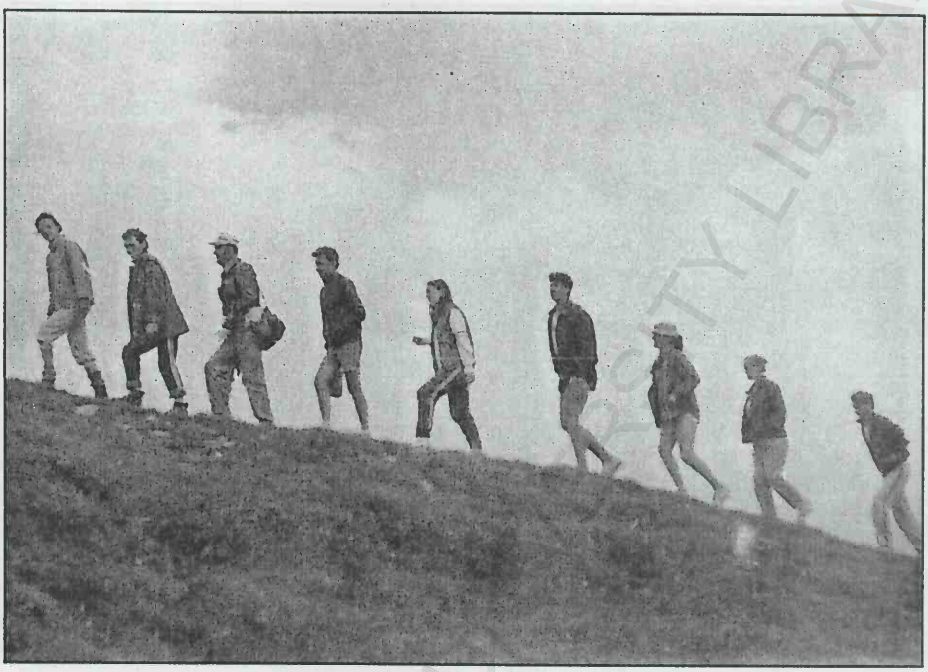

Drum inițiatic în cercetarea sociologică, Maramureș, 1987.

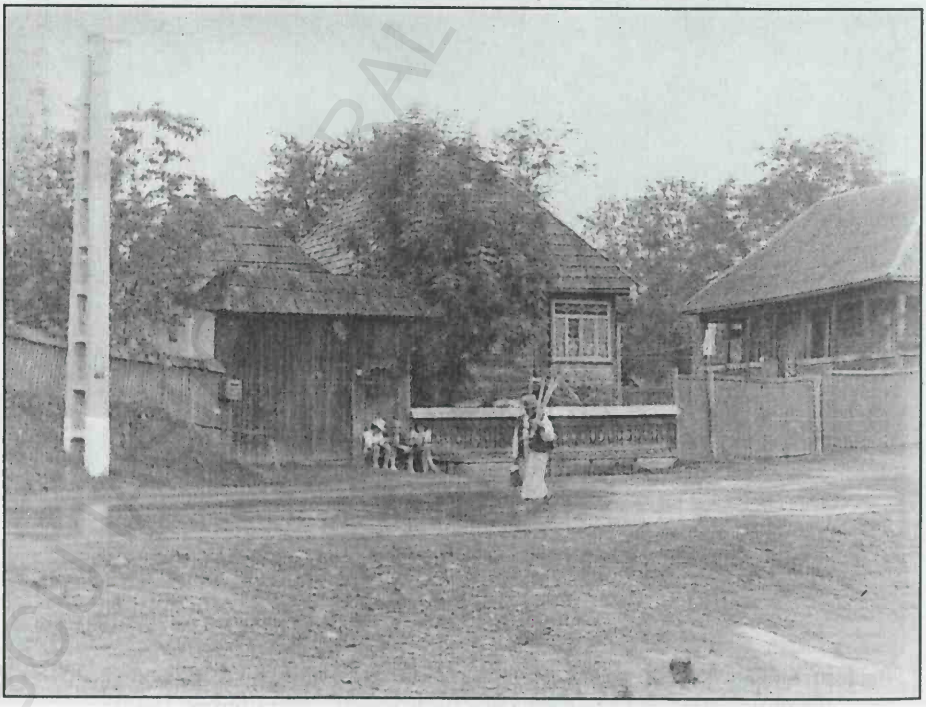

Imagini grăitoare din Hotenii anilor 87.

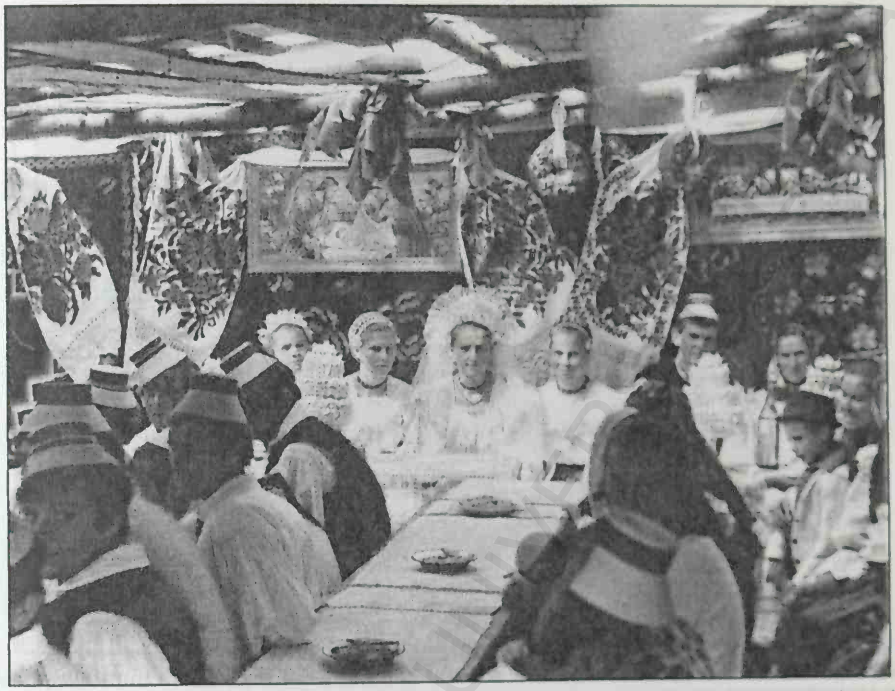

Nuntă la Budeşti unde sociologii au putut trăi pe viiu tradiţia maramureşeană (1987).

„Oameni şi pietre", Maramureş, 1987.

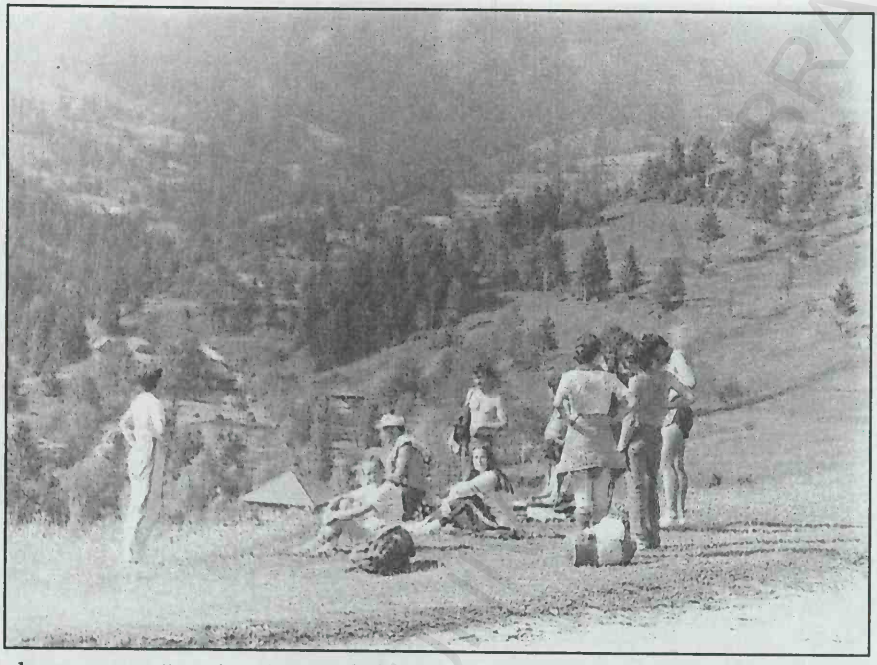

„Cât de greu este să urci... câte secole le-au luat românilor să cucerească muntele și să-l umanizeze! De ce trebuie să-i coborâți pe munteni cu forța? Cui folosește abandonarea munților și sălbăticia peisajului alpin românesc?" (reflecții, Vasile Miftode, Maramureș, 1987).

Dinspre Borșa spre anexele pastorale de sus, Maramureș, 1987.

„La cote înalte". Pietrosul Mare, 1987.

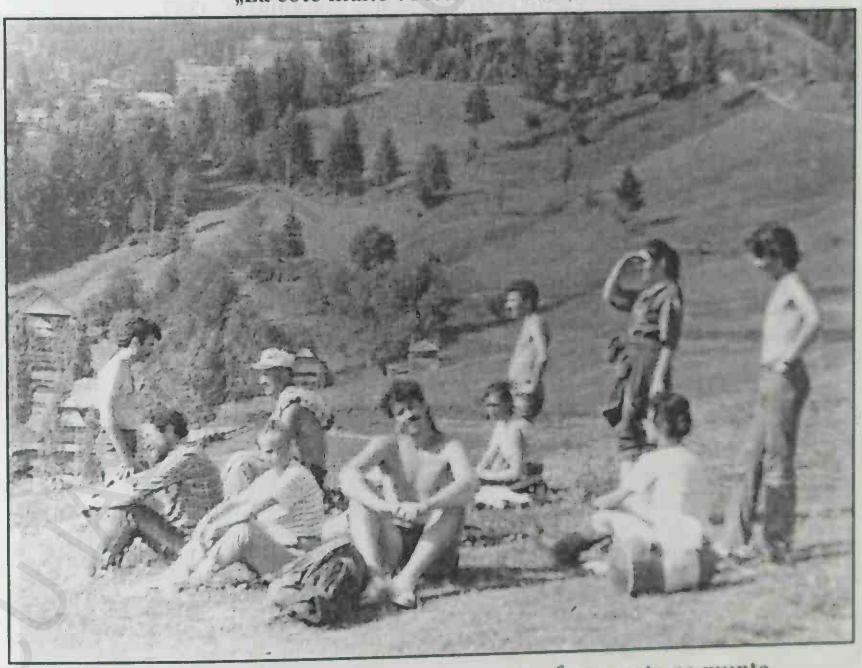

„Privind spre gospodăriile care cu greu au fost urcate pe munte
şi care trebuie sistematizate (coborâte...), potrivit ultimelor proiecte birocratice."
(Vasile Miftode, Maramureş, 1988).

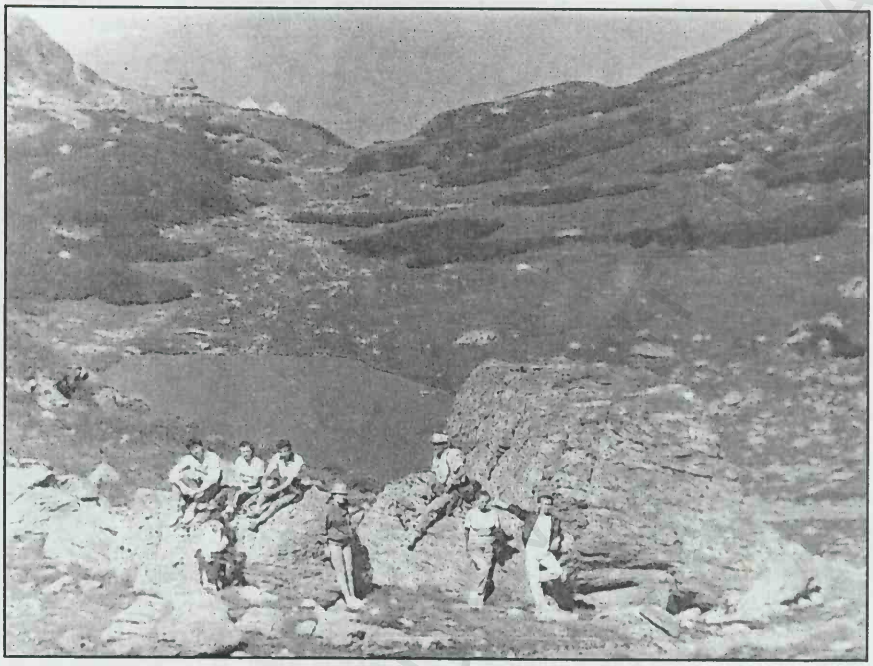

În drum spre vârful Pietrosul Mare, Maramureş, 1987.

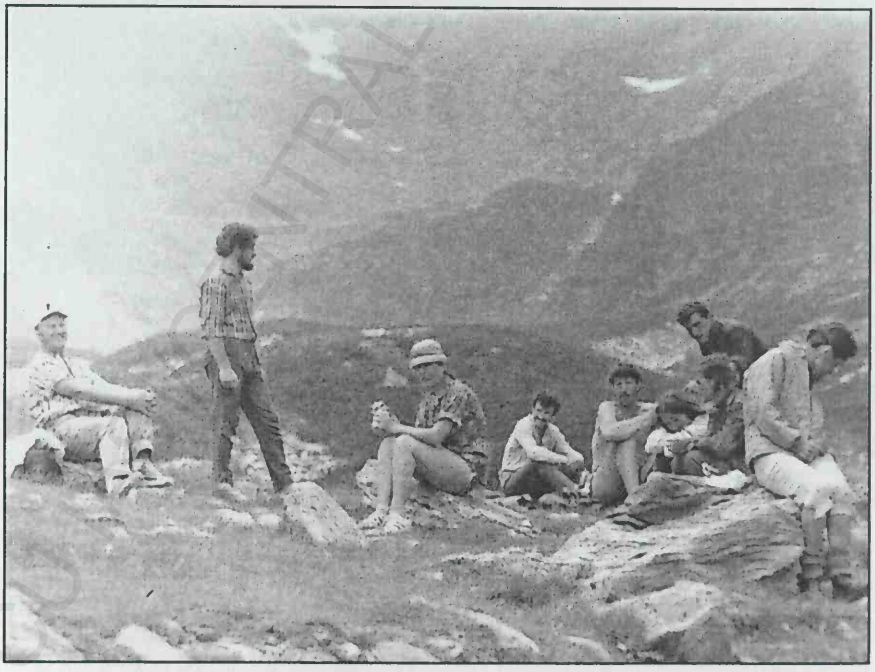

Maramureş, 1987, Pietrosul Mare.

Din nou spre ...Iași, Salva, 1987.

Mărginimea Sibiului, 1988.

BCU IAȘI

Sus la Jina împreună cu echipa de studenți și tinerele gazde, 1988.

Profesor și studenți pregătiți de drum.

Vasile Mitode la cursul festiv al promoției 1998.

Întâlnire informală cu colaboratori din programul TEMPUS acasă la profesorul Mihai Baciu.

Practica de vară, Comuna Mihail Kogălniceanu, Județul Constanța, Sociologie, 2003.

Vasile Miftode și Nadji Rahmania la Școala Franco-Română de metodologie, Iași, 2003.

O veche și frumoasă prietenie: Vasile Miftode și Nadji Rahmania, Delta Dunării, 2005.

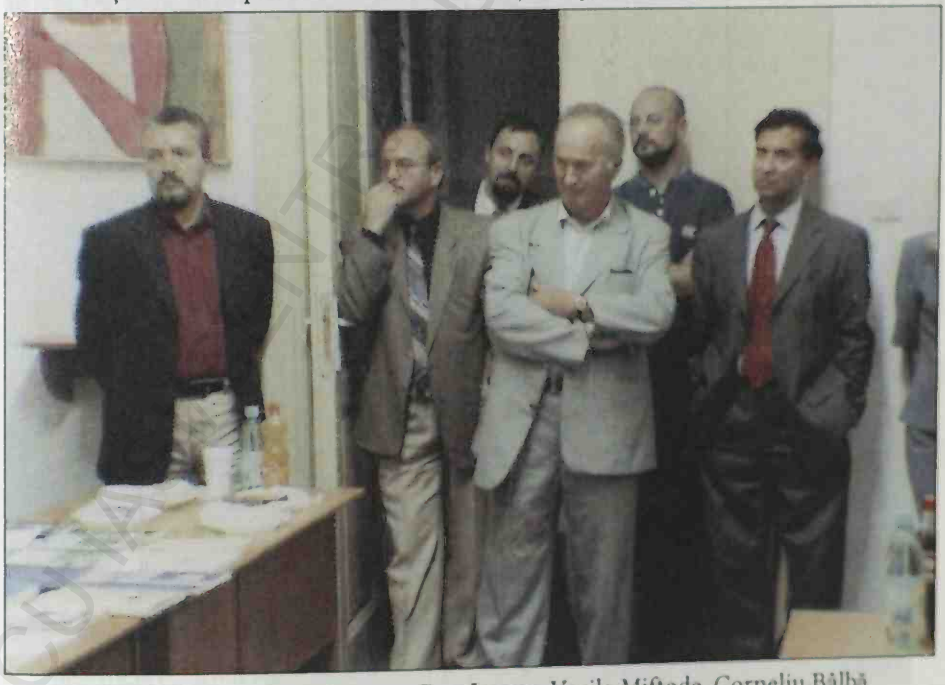

Ștefan Afloroaei, Ion I. Ionescu, Dan Lungu, Vasile Miftode, Corneliu Bălbă și Nadji Rahmania la Școala Franco-Română de metodologie, Iași, 2005.

Vasile Miftode, Nadji Rahmania, Ștefan Afloroaei și Ion I. Ionescu
la Școala Franco-Română de metodologie, Iași, 2005.

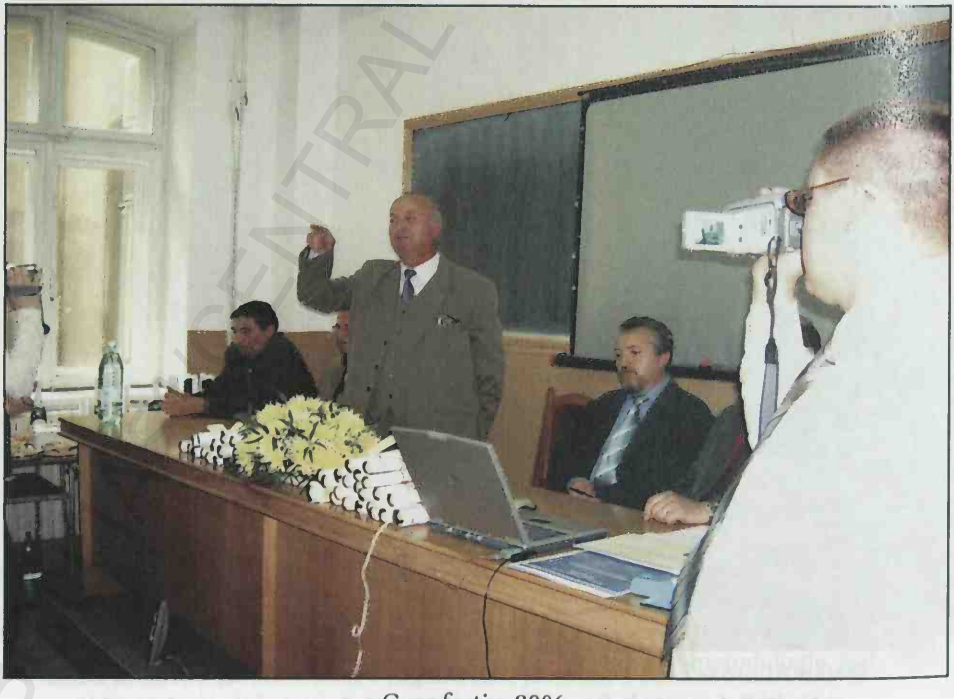

Curs festiv, 2006.

Dezbateri sociologice cu Nadji Rahmania, Vasile Miftode și Yannick Bineau, Iași, 2008.

Sala Senatului a Universității „Alexandru Ioan Cuza",
deschiderea *Școlii internaționale franco-române de metodologie sociologică*, 2010:
Gheorghe Teodorescu, Vasile Miftode, Nicu Gavriluță și Nadji Rahmania.

Lansare de carte la Editura Lumen cu prof. Vasile Miftode.

Conferința Națională a Sociologilor din România, 2013.

Zilele Asistenței Sociale, Aula „Mihai Eminescu".
În prezidiu prof. Dumitru Stan, prof. Vasile Miftode, rector Vasile Ișan, decan Nicu Gavriluță, director DGASPC Niculina Karacsony, președinte colegiul asistenților sociali Iași, Roxana Necula, prof. Daniela Șoitu, Iași, 2015.

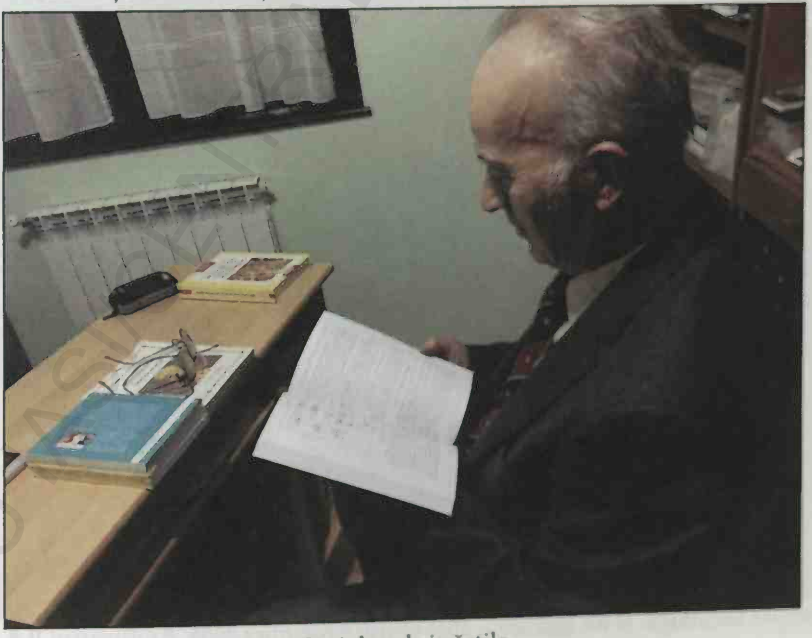

Sociologul și cărțile.

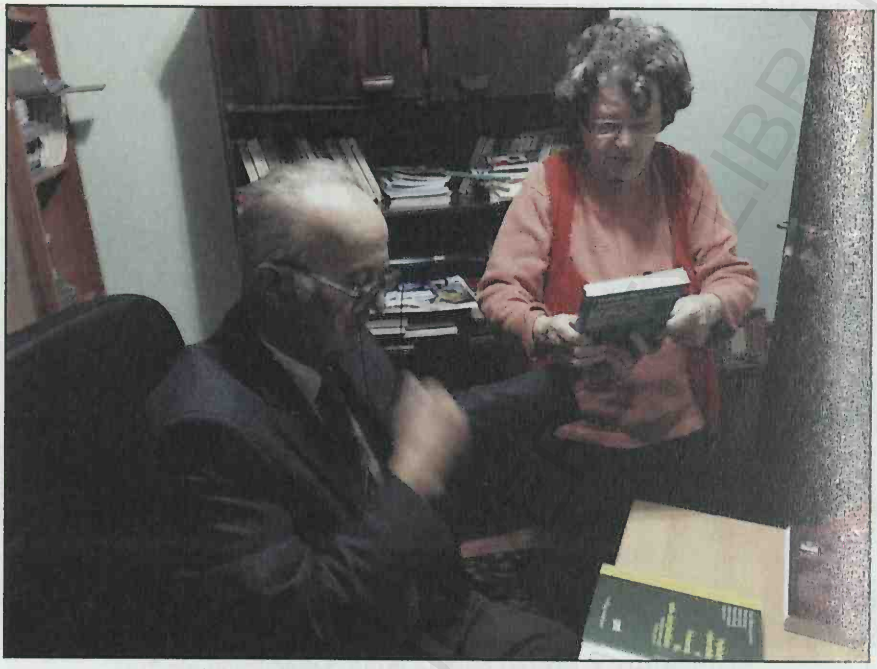

În familie: Vasile Miftode și soția sa, Maria.

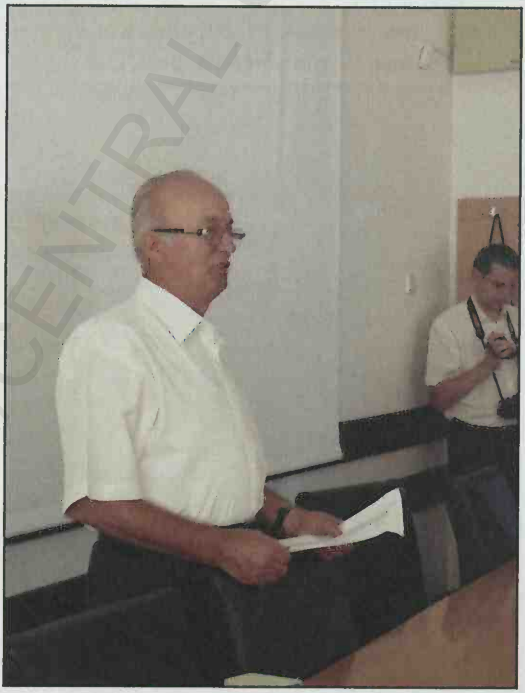

Despre sociologie și nu numai cu absolvenții promoției 2006, Amfiteatrul II 8, 2016.

După 10 ani, absolvenții promoției 2006 de sociologie
împeună cu Adrian Netedu, Nicu Gavriluță, Vasile Miftode, Cristina Gavriluță.

8 aprilie, 2017: la ceas aniversar.

File din corespondența profesorului Vasile Miftode

București 25 XII 1974

Dragă domnule Miftode,

Așa cum ne-am înțeles, dacă ai prilejul să vii în București să discutăm teza de doctorat, eu sunt oricînd gata să începem a lucra.

S-ar putea să pleac la Casa Academiei din Căciulați pentru cîteva zile. Așa că mă găsești fie în București, fie la Căciulați, unde se ajunge foarte ușor cu autobuzul.

De fapt la Căciulați, venind de dimineață, am avea mai multă liniște decît la București.

În tot cazul, tov. Costea va ști unde mă aflu și mă va anunța de sosirea dumitale. Tot dînsa te va îndruma cum vii la Căciulați.

Îți urez pentru 1975 sănătate, noroc și treabă cu spor. Sper deci că ne vom vedea pe curînd.

Al dumitale

Henri H. Stahl

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

M. et Mme Jean-William LAPIERRE
LA RÊVERIE
15, avenue Emile Bieckert
06000 NICE

Nice le 19 Juin 1996

Professeur Vasile MIFTODE
Strada 30 Décembre N° 5
Bloc L 17 Sc. A Et. III App. 12
RO- 6600 IASI Roumanie

Cher ami ,

j'étais absent de Nice quand votre courrier envoyé de Bruxelles est arrivé et je ne l'ai trouvé qu'en rentrant chez moi , le 7 Juin , donc quand vous étiez déjà reparti à Iasi .

Je vous remercie pour les deux belles cartes du Maramures et pour les bonnes nouvelles que vous me donnez de votre famille dont je garde un si charmant souvenir .

Malheureusement , avec l'âge (plus de 75 ans !) mon état de santé et surtout celui de ma femme ne s'améliorent pas et nous devons renoncer aux grands déplacements alors que nous avons été dans le passé toujours très attirés par les voyages (Madagascar,Maurice,Inde,Népal,NouveauBrunswick,Québec, Maroc , Berlin et en ce qui me concerne seul Pologne,Kenya,Roumanie...). Je ne peux donc pas envisager d'aller vous voir à Iasi et je dois attendre , pour que nous puissions nous rencontrer , que vous veniez en France . Notre dernier déplacement était une tournée familiale chez nos enfants de Troyes et Chambéry . Ma femme en est revenue malade et commence à peine à s'en remettre .

L'an dernier et cette année des étudiants roumains de l'Institut Européen sont venus me consulter pour leur mémoire . Cette année c'était une étudiante de l'Université de Timisoara mariée à un Français de Bretagne .

Je suis heureux que mons livre soit traduit en roumain et j'aimerais savoir comment il sera accueilli chez les sociologues et politologues de Roumanie . Cette année est dans votre pays une année d'élections et j'ai appris aujourd'hui dans *Le Monde* qu'Ilie Nastase a éré battu aux élections municipales de Bucarest . Il semble que chez vous comme chez nous l'opposition commence à s'unir , non sans difficulté .

Encore merci , cher ami , pour votre fidèle souvenir et veuillez transmettre mes amitiés à Madame Miftode et à vos deux enfants

Bien amicalement vôtre

Jean-William LAPIERRE

BCU IASI/CEU UNIVERSITY LIBRARY

Uw kenmerk

Ons kenmerk
GBD/nb

Doorkiesnummer
030-2531923

Vakgroep
Algemene Sociale Wetenschappen

Datum
23rd September 1997

Onderwerp
Socrates Agreement

Bezoekadres
Heidelberglaan 2,
De Uithof, Utrecht

Postbus 80140, 3508 TC Utrecht

Telefoon (030) 253 14 08
Fax (030) 253 47 33

E-mail ASWSECR@FSW.RUU.NL

Prof.dr. Vasile Miftode
Chef du Departement Sociologie
"Al.I.CUZA" University
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
and Ethnology
fax: 0040 32 212 252

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Dear professor Miftode,

I am pleased to inform you that today our Commission for International Relations has advised positively in signing a Socrates Agreement between our two universities.

Please find enclosed a copy of the signed Socrates interuniversity cooperation contract.

We will agree on the following types of activities:
- Student mobility (5,4; four years)
- teaching staff mobility (4,4; four years)
- preparatory visits (1,1; four years)
- intensive courses (1 year)

A common curriculum development is as far as we are concerned a bit too ambitious for the moment. On the other hand we could start with cooperating in organizing summerschools, the so-called intensive courses.

If a grant is awarded for preparatory visits I would be pleased to visit your institute. It is my experience that joint projects benefit greatly from the participants knowing each other face by face (in addition to formal paper agreements).

Lastly I would like to mention the support of and favourable reports on your university by our distinguished colleague dr. Monica Voudouris - working at our European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER) - in establishing this new cooperation.

Trusting in a good partnership the coming years, I remain,
yours sincerely,

Drs. Gerrit-Bartus Dielissen
Socrates Coordinator

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

SOCIOLOGIE COSMOPOLITE
ASSOCIATION EUROPEENNE DE SOCIOLOGIE

Professeur Vasile Miftode
Département de Sociologie
Université "Al. I. Cuza
6600 IASI

Strasbourg, le 29 aout 1990.

Cher Monsieur,

Votre lettre du 14 août dernier confirme votre venue et celle de trois de vos chercheurs à Strasbourg au mois de novembre prochain ; nous en sommes très heureux.
Concernant votre voyage, nous vous accordons une aide de 800 francs français par personne, soit 3200 francs. Cette somme vous sera versée à votre arrivée à Strasbourg.
Par ailleurs, il nous semble important que vous présentiez en priorité les thèmes 2 et 3, qui concernent davantage la problématique du colloque. A cela il serait très intéressant que s'ajoute une présentation de la socioologie Roumaine et ses perspectives.
Pour finir, il importe que nous connaissions les noms définitifs des participants de votre équipe pour le 15 septembre. Pour cette même date, nous devons également être en possession des résumés des interventions, de préférence en trois langues, français, anglais, allemand.
J'espère qu'il vous sera possible de tenir ces impératifs, puisque après cette date nous serions obligés de retarder notre programme de travail d'organisation.
En vous souhaitant bonne réception de ce courrier et en attendant de vous lire, recevez, cher Monsieur, nos salutations amicales.

Pour Sociologie Cosmopolite

Bernard Christen

N.B. Vous trouverez ci-joint 2 invitations officielles.

6 rue d'Or - 67000 Strasbourg - France
tél : (33) 88 25 16 59

BCU IASI/CETATE UNIVERSITY LIBRARY

Fax émis par : 05/07/05 13:26 Pg: 1

UNIVERSITE François Rabelais
TOURS
U.F.R. ARTS ET SCIENCES HUMAINES
Département de Sociologie

Michel Adam
Professeur

Paris, le 7 juillet 2005

M. Vasile MIFTODE
Professeur à l'université Alexandru Ioan Cuza
11, Bd Carol 1er, 6600 IASI, Roumanie
Tél./Fax : 40 232 21 25 22

Cher collègue,

Je n'ai pas trouvé le temps depuis mon retour de vous remercier de l'excellent accueil que vous m'avez réservé à l'occasion de ma visite à l'université de Iasi. J'ai beaucoup admiré le cadre magnifique de votre université (nous n'avons rien d'équivalent à Tours !). J'ai trouvé mes étudiants enchantés de leur séjour et bien décidés faire la promotion de votre université (et de la Roumanie en général) auprès de leurs condisciples français. D'ailleurs, deux d'entre eux ont décidé de passer leurs vacances d'été en Roumanie ... et d'y faire venir des membres de leur famille. Dans la journée du 15 juin, j'ai fait, en leur compagnie, un passionnant voyage ethnographique en Bucovine (visite de villages traditionnels). Vous voudrez bien transmettre à vos collègues (en particulier à Adrian Netedu et Nicu et Cristina Gariluta) mes salutations les plus cordiales).

Dans l'attente de votre visite à Tours, je vous prie de croire, cher collègue, à mes sentiments les plus amicaux.

Michel Adam

3, rue des Tanneurs - 37041 TOURS Cedex 1 - B.P. 4103 - Tel.: 02 47 36 65 45 & 02 47 36 66 77 - Fax: 02 47 36 66 72 - Minitel 3615 FAC 37

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

30 November 1998

PLEASE REPLY TO NEWTON PARK

Dr Vasile Miftode
Head of Sociology & Social Work Dept
AL.I.CUZA University
Copou - 11
6600 Iasi
Romania

BATH SPA
UNIVERSITY COLLEGE

Faculty of Education and Human Sciences
Dean - Professor David Crossley PhD

Newton Park
Bath
BA2 9BN Bath

Dear Dr Miftode

SOCRATES

Thank you for your letter concerning SOCRATES. We are rather mystified as we have no record of a formal bilateral agreement with your institution and therefore have not included any Student Mobility exchanges either for the current academic year or in our recent renewal application for SOCRATES funding.

Possibly there may have been some confusion with the Complementary Measures project?

We successfully exchanged small groups of students for short visits with Sibiu University last year and as a result have formalised arrangements with them for student and staff exchange under SOCRATES. This is the first year that we have offered ERASMUS places to Romania and so far the student demand is not high so we are not looking to extend our links in Romania at the moment.

Thank you for your interest and if student demand changes, or alternative projects are developed, then opportunities for future collaboration may arise.

Yours sincerely

V.C. Richards

Val Richards
ERASMUS Co-ordinator

Newton Park
Newton St Loe, Bath BA2 9BN
T 01225 875875
F 01225 875444

Sion Hill
Lansdown, Bath BA1 5SF
T 01225 875875
F 01225 875999

Director and Chief Executive
Frank Morgan BA MSc CPhys

Bath College of Higher Education HEC

BCU ASIC CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Si vous avez un telefax, pouvez-vous nous communiquer son numéro ?

CENTRE INTERNATIONAL DE FORMATION EUROPÉENNE

THE BRITISH SECTION OF C.I.F.E. (LONDON) - CENTRE INTERNATIONAL DE FORMATION EUROPÉENNE (BRUXELLES, MOUSCRON) CENTRO ITALIANO DI FORMAZIONE EUROPEA (ROMA) - CIFE HELLENIQUE (ATHÈNES) - COLLÈGE UNIVERSITAIRE D'ÉTUDES FÉDÉRALISTES (VALLÉE D'AOSTE) EUROPAISCHES BILDUNGSINSTITUT E.V. (BONN) - INSTITUT EUROPÉEN DES HAUTES ÉTUDES (UNIVERSITÉ DE NICE) - OSTERREICHISCHE CIFE SEKTION (INNSBRUCK)

Alexandre MARC
Fondateur Conseiller du C.I.F.E.
327, avenue du Maréchal-Leclerc
F - 06140 VENCE
Tél. : (93) 58.64.28

Collège des Présidents d'honneur
Manlio Brosio
Pierre Chatenet
Emilio Colombo
A. M. Donner
Jean Duvieusart
Hans Furler
Etienne Hirsch
Robert Lecourt
Franco Maria Malfatti
Sicco L. Mansholt
Pierre Pflimlin
Jean Rey
Dirk U. Stikker
Lord Thomson of Monifieth
Simone Veil
et parmi les décédés :
Fernand Dehousse
Walter Hallstein
Jean Monnet
Robert Schuman
Paul-Henri Spaak

Président du CIFE
Gaston Thorn

Bureau directeur

Président du bureau
Denis de Rougemont

Vice-Présidents
Giuseppe Caron
Jean-Charles Snoy et d'Oppuers

Président de la Commission exécutive
François Luchaire

Vice-Président
Mario Andreone

Membres
Fried Esterbauer
Marc Helm
Alexandre Marc
Arnaud Marc-Lipiansky
Guy Michaud
Claude Nigoul
Raymond Rifflet

Directeur général
Ferdinand Kinsky

Directeur délégué
Jean-Pierre Gouzy

Vence, le 15 février 1990.

M. le Professeur V. MIFTODE
UNIVERSITATEA "AL. I. CUZA" IASI
CENTRUL DE SOCIOLOGIE
Calea 23 August nr. 11

SOZIOLOGIE - ZENTRUM
YASSY UNIVERSITAT
ROUMANIE

AM/nl

Monsieur et cher Collègue ,

M. le Professeur William Lapierre m'a dit toute l'amitié et l'estime qu'il vous portait, et m'a demandé d'entrer en rapport avec vous par lettre, pour un premier contact qui devrait se révéler très positif par la suite, car je suis convaincu que les événements qui se déroulent dans votre pays ne concernent pas seulement vous-même, mais aussi l'Europe et le Monde.

Je commence, de ce fait, par vous envoyer une documentation succincte pour que vous connaissiez les activités et les projets de notre Centre International de Formation Européenne.

Il va de soi que si cette documentation retient votre attention et votre intérêt, je vous enverrai tous compléments d'information de ma compétence que vous pourriez désirer.

En ce qui concerne plus spécialement les différentes possibilités que nous envisageons, je me contente dans cette première lettre de vous les indiquer simplement :

1°- Echanges de professeurs, étudiants, chercheurs, stagiaires, etc. entre votre Pays et la Communauté européenne.

2°- Organisation en commun de stages, séminaires et colloques sur des sujets d'intérêt général.

3°- Dans la mesure du possible, fondation de Centres permanents - Instituts, Maisons d'accueil, Collèges para-universitaires, etc. -, pouvant contribuer à l'immense effort qui doit être déployé entre les pays occidentaux et ceux de l'Est.

Evidemment, tout cela ne pourra se faire en un jour, mais n'est-ce pas une raison de plus pour commencer au plus tôt ?

Dans l'espoir que nous pourrons établir une communication efficace,

je vous prie d'agréer, Monsieur et cher Collègue, l'expression de mes sentiments distingués et dévoués.

FORUM DES INITIATIVES EUROPÉENNES ET FÉDÉRALISTES
CONFÉRENCE PERMANENTE EUROPE - AMÉRIQUE
(GROUPE PRÉPARATOIRE)

Alexandre MARC.

BCU IASI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE
ÉCOLE DES HAUTES ÉTUDES
EN SCIENCES SOCIALES

CENTRE DE SOCIOLOGIE RURALE
(C. N. R. S. U. A. 04 08 90)
10, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE
75006 PARIS
TÉL. 46 33 16 84

Paris, le 29 mai 1990

Monsieur le Professeur
Vasile MITIODE
Bd 30 Décembre n. 5
Bl.L.17, III ap. 12
6600 IASI
ROMANIA

Cher Collègue,

Je vous remercie de votre lettre qui m'apporte de bonnes nouvelles sur le travail sociologique que vous faites. Bien sûr, je serais heureux de participer à vos études sur le terrain, surtout dans ce magnifique Maramures.

Je ne peux participer au Congrès de sociologie à Madrid et je le regrette. Madame I. Barlinska vous répondra sûrement, mais l'organisation finale d'une telle manifestation est toujours difficile.

Veuillez être assuré de mes sentiments les meilleurs.

P. RAMBAUD
Directeur du Centre de sociologie rurale

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Your reference	Our reference	Direct line
	98/027	+31 30 253.4166

Date
~~July 28~~, September 3, 1998

Subject
Documentation on Universiteit Utrecht

Department of General Social Sciences

Visiting address
Heidelberglaan 2
De Uithof, Utrecht
The Netherlands

PO box 80.140, 3508 TC Utrecht

Phone +31 30 253 14 08
Fax +31 30 253 47 33

E-mail ASWSECR@FSW.RUU.NL

PhD Prof. Vasile Miftode
Head of the Department of Sociology and Social Work
Al.I.Cuza, University of Iasi
Faculty of Philosophy
Bd. Copou-11
6600 Iasi
ROMANIA

Faculty of Social Sciences

Universiteit Utrecht

Dear Prof. Vasile Miftode,

Please find enclosed documentation on Universiteit Utrecht, the academic programme, and on living in the city, together with some registration forms. If you need more copies, please let us know.

We also inform you of our website that gives up-to-date information for exchange students:

http://www.uu.nl/~is_buro/foreign/stud/index.html

Best wishes,

Gerda Hoxe
asst SOCRATES programme
Faculty of Social Sciences

Encls:
- In English Please
- Welcome to Utrecht
- Registration forms

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UNIVERSITATEA AVRAM IANCU CLUJ-NAPOCA
Str. Ilie Măcelaru Nr.5
Tel. 199431 Fax. 199120

Dragă domnule Miftode,

Mi-aduc aminte cu plăcere de susținerea lucrării d-lui Radu Negru la care am participat și îmi pare foarte rău de decesul lui.

Te-aș ruga să-mi trimiți prin poștă lucrarea lui, pentru că am un student care vrea să-și facă licența pe teme de urbanism (Actualitatea urbanistică în Sighișoara).

Cu prietenie,

Prof.univ.dr. Achim Mihu

19 iunie 1998

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ACADEMIE DE LILLE

UNIVERSITE DU LITTORAL
COTE D'OPALE

Le Président de l'Université du Littoral
Côte d'Opale

à

Monsieur MIFTODE Vasile
Professeur

Division du Personnel
Bureau des Enseignants
Tél. 03.28.23.73.09
E-mail : ens-vac@univ-littoral.fr
Affaire suivie par Laurence POULLET

Dunkerque, le 6 janvier 1999

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous informer que l'Université du Littoral Côte d'Opale vous accueillera en qualité de professeur invité pour une période d'un mois, du 1er au 31 mars 1999.

Durant cette période, vous serez rémunéré et logé dans un appartement de l'Université du Littoral à Dunkerque.

Dans l'attente de vous recevoir,

Veuillez agréer, Monsieur, mes sincères salutations.

UNIVERSITE DU LITTORAL ★ ACADEMIE DE LILLE ★

Alain DUBRULLE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

HELLENIC REPUBLIC

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS

76, PATISSION STREET, ATHENS 104-34 GREECE • TEL. (01) 8237.361-7 • TELEX 225363 ASOE GR • FAX: 8224.104

ATHENS 07.05. 1997

Prof.Vasile Miftode
University Al.I.Cuza, Iasi

With this letter I wish to extend an official invitation to the following teaching staff members, who will spend an educational period at our University in the framework of the TEMPUS Programme PEC 7471/94 coordinated by the University of Lille I, France:

1.- Mrs Carmen-Ionela BELECA from the University of Suceava, passport No: P 0275019 / 29.04.97, 2 months from 30.05.1997

2.- Mr. Contiu-Tiberiu-Cristi SOITU from the University of Iasi, passport No: P 01766494/ 09.11.95, 2 months from 30.05.1997

We are looking forward to receiving your teaching staff members for the above mentioned period.

Yours sincerely,

Prof. Nancy Papalexandris
Academic Coordinator for the above TEMPUS Programme

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INSTITUT EUROPÉEN des HAUTES ÉTUDES INTERNATIONALES

Réuni par convention à l'Université de Nice

CN/mfp

Nice - Sophia Antipolis,
le 9 mars 1990

Monsieur Vasile MIFTODE
Maître de conférence à l'Université de Jassy
5 Boulevard du 30 décembre
Bloc L 17
6600 - IASI
Roumanie

Cher ami,

Je viens de recevoir votre lettre du 15 janvier dont je vous remercie très vivement.

Je me réjouis du premier pas que votre pays a effectué dans une direction qui nous est chère et espère que les obstacles nombreux, encore accumulés, ne l'empêcheront pas de progresser.

Je souhaiterais, bien sûr, trouver une formule qui nous permette de relancer notre coopération. Nous pourrions, tout d'abord, accueillir des étudiants roumains et des cadres désireux de se former aux idées et aux technologies occidentales. A cet égard, je vous envoie un dossier qui vous permettra d'apprécier la diversification de nos programmes, notamment dans le domaine de la communication.

D'autre part, une rencontre entre nous serait certainement un moyen d'accéler un rapprochement. Je vais, de mon côté, étudier la possibilité de vous rendre visite à Bucarest dans les prochains mois. Pour votre part, auriez-vous la possibilité de financer un voyage jusqu'à Nice où nous pourrions vous assurer le séjour ? Ce serait une bonne manière de renouer et de faire le tour des possibilités d'aide que nous pourrions envisager.

Merci de votre réponse.

Claude NIGOUL
Directeur

BCU IASI - THE UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

UNIVERSITE François Rabelais
TOURS

U.F.R. ARTS ET SCIENCES HUMAINES
Département de Sociologie

Tours, le 2 février 2004

Michel ADAM
Professeur d'anthropologie
a
Professeur Vasile MIFTODÉ
Directeur du département de Sociologie
Universitatea Alexandru Ioan Cuza
11, Bd Carol 1er, 6600 IASI, Roumanie

Mon cher collègue,

Vous voudrez bien trouver ci-joint l'engagement de notre faculté d'accueillir dans notre université deux étudiants ERASMUS de votre département en 2004/2005. De notre côté, deux étudiants de notre département sont candidats pour étudier dans votre université en 2004/2005. Je vous informe que, compte tenu de l'harmonisation européenne de nos programmes, la rentrée universitaire à Tours aura lieu le 6 septembre 2004. Vos étudiants devront donc se présenter aux Services des relations internationales de l'université de Tours dans le courant de la dernière semaine du mois d'août.

Je vous prie d'agréer, mon cher collègue, l'expression de mes sentiments les plus cordiaux.

Michel ADAM

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UNIVERSITÉ LAVAL

FACULTÉ DES SCIENCES SOCIALES
Département de sociologie

Cité universitaire
Québec, Canada G1K 7P4

Le 29 juin 1992

Département de sociologie et d'ethnologie
a/s Vasile Miftodé
Université de IASI (Al. I. CUZA)
Copon 11
C.P. 6600 IASI

Cher collègue,

J'ai fait parvenir une demande d'abonnement gratuit de votre département à la revue québécoise Recherches sociographiques dont je suis membre du Comité de rédaction. Cette revue de recherche empirique présente une importante section de comptes rendus faisant état de la recherche au Québec.

Vous devriez recevoir prochainement des informations à ce sujet. J'espère qu'il nous sera possible de nous rencontrer de nouveau.

Je vous prie de recevoir, cher collègue, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

pour :

Daniel Mercure
Membre du bureau de direction
de l'AISLF
Professeur agrégé
Département de sociologie
Université Laval

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXE

Uw kenmerk | Ons kenmerk GBD/nb | Doorkiesnummer 030-2531923 | Vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen

Datum 23rd September 1997 | Onderwerp Socrates Agreement

Postbus 80140, 3508 TC Utrecht

Bezoekadres
Heidelberglaan 2,
De Uithof, Utrecht

Telefoon (030) 253 14 68
Fax (030) 253 47 33

E-mail ASWSECR@FSW.RUU.NL

Prof.dr. Vasile Miftode
Chef du Departement Sociologie
"Al.I.CUZA" University
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
and Ethnology
fax: 0040 32 212 252

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Dear professor Miftode,

I am pleased to inform you that today our Commission for International Relations has advised positively in signing a Socrates Agreement between our two universities.

Please find enclosed a copy of the signed Socrates interuniversity cooperation contract.

We will agree on the following types of activities:
- Student mobility (5,4; four years)
- teaching staff mobility (4,4; four years)
- preparatory visits (1,1; four years)
- intensive courses (1 year)

A common curriculum development is as far as we are concerned a bit too ambitious for the moment. On the other hand we could start with cooperating in organizing summerschools, the so-called intensive courses.

If a grant is awarded for preparatory visits I would be pleased to visit your institute. It is my experience that joint projects benefit greatly from the participants knowing each other face by face (in addition to formal paper agreements).

Lastly I would like to mention the support of and favourable reports on your university by our distinguished colleague dr. Monica Voudouris - working at our European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER) - in establishing this new cooperation.

Trusting in a good partnership the coming years, I remain,
yours sincerely,

Drs. Gerrit-Bartus Dielissen
Socrates Coordinator

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UCE
University
of
Central England
in
Birmingham

Faculty of Health and Social Sciences
Perry Barr, Birmingham B42 2SU
Professor Judith M Hitchen PhD, BSc(Hons), FRSM, MIBiol, CBiol
Dean of Faculty
University Switchboard 0121 331 5000
Faculty Telefax 0121 331 6360
Direct Line 0121
0121-331.5533
School Fax: 0121-331.5498

Our Ref: MPF/PEB
27th June 1996

FAX - 00 40 32 21 25 22

Professor Vasile Miftode,
Head of Department of Sociology,
Universitatea "AI.I.CUZA" IASI,
Departmentul de Sociologie,
Etnologie si Asistenta Sociala,
Bd. Copou nr.11,
6 600 - IASI,
ROMANIA

Dear Professor Miftode,

This is to confirm that the Faculty formally invites you to a period at the University from the 10th July until 15th August 1996. We look forward to seeing you.

Yours sincerely,

Mike Filby

pp Professor Mike Filby,
Head of School of Health and Policy Studies,
Faculty of Health and Community Care.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

School of Social Work
Elizabeth Fry Building

2 March 1995

University of East Anglia
Norwich NR4 7TJ England

Telephone
01603 456161
Direct dial 01603 592068
Fax
01603 593552

Professor Vasile Miftode
School of Social Work
University of Iasi
Romania

Dear Vasile,

Thank you very much indeed for sending me a copy of your splendid new book. We both know how much this is needed in Romania and I am sure that it will be extremely influential and important in the years ahead.

I look forward to seeing you in your own University some time soon.

With all good wishes.

Yours sincerely,

Professor Martin Davies

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
700109 Iași, Pinului 1A, tel./fax 0232 314947
Apărut: 2017
Comanda: 299

Informații și comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2017/1290
83.32

Volumul este dedicat profesorului Vasile Miftode cu ocazia împlinirii a 80 de ani. În cuprinsul său se află studii de sociologie, dar și o serie de reflecții și gânduri alese din mediul academic. Arhitect al unei noi construcții a Școlii de Sociologie și Asistență Socială la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, după 1989, profesorul Vasile Miftode este autorul următoarelor lucrări: *Migrațiile și dezvoltarea urbană. O analiză istorică și prospectivă a rural-urbanului*, 1978; *Introducere în metodologia investigației sociologice*, 1978; *Elemente de sociologie rurală*, 1984; *Teorie și metodă în asistența socială*, 1995; *Metodologia sociologică*, 1995; *Fundamente ale asistenței sociale*, 1999; *Tratat de metodologie sociologică. Tehnici de investigație de teren. Elaborarea proiectelor de intervenție*, 2003; *Tratat de asistență socială: protecția populațiilor specifice și fenomene de automarginalizare*, 2010; *Tratat de asistență socială*, 2010; *Tratat de metodologie sociologică*, 2011. Coautor a patru volume de specialitate, Vasile Miftode publică peste șaptezeci de studii și articole în țară și străinătate. Coordonează numeroase cercetări sociologice de metodologie și epistemologie socială; dezvoltare rural-urbană; educație, familie și timp liber; comunitate, globalizare și schimbare socială; cultură și valori în societate. Coordonează proiecte de mobilități și dezvoltare instituțională și realizează numeroase parteneriate și colaborări cu universități prestigioase din Franța, Germania, Anglia, Grecia, Canada etc. Profesor, inițiator și șef al Catedrei de Sociologie și Asistență Socială a Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice, Vasile Miftode este, în peisajul academic românesc, un sociolog pasionat, cu vocație instituțională.

Au contribuit la acest volum:

Romeo Asiminei • Gheorghe Mihai Bârlea • Ștefania Bejan • Ștefan Buzărnescu • Anton Carpinschi • Daniela Cojocaru • Maria Cojocaru • Ștefan Cojocaru • Teodor Dima • Petre Dumitrescu • Cătălin George Fedor • Nicu Gavriluță • Cristina Gavriluță • Mihai Dinu Gheorghiu • Petru Ioan • Ion I. Ionescu • Gabriela Irimescu • Dan Lungu • Adrian Lupu • Camelia Nicoleta Medeleanu • Vasile Miftode • Nina Mihaela Mihalache • Adrian Netedu • Carmen Palaghia • Marian Preda • Nadji Rahmania • Mihaela Rădoi • Maria Sandu • Dumitru Stan • Conțiu Tiberiu Șoitu • Daniela-Tatiana Șoitu • Gheorghe Teodorescu • Doru Tompea

www.editura.uaic.ro

9 786067 143614

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI